๚ นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส๚

ขุทฺทกนิกาเย

มหานิทฺเทสปาฬิ

๑. อฏฺฐกวคฺโค

๑. กามสุตฺตนิทฺเทโส

๑. **กามํ กามยมานสฺส, ตสฺส เจ ตํ สมิชฺฌติ;**
อทฺธา ปีติมโน โหติ, ลทฺธา มจฺโจ ยทิจฺฉติ๚

กามํ กามยมานสฺสาติ **กามา**ติ อุทฺทานโต เทฺว กามา – วตฺถุกามา จ กิเลสกามา จ๚ กตเม **วตฺถุกามา**? มนาปิกา รูปา มนาปิกา สทฺทา มนาปิกา คนฺธา มนาปิกา รสา มนาปิกา โผฏฺฐพฺพา; อตฺถรณา ปาวุรณา [ปาปุรณา (สี. สฺยา.)] ทาสิทาสา อเชฬกา กุกฺกุฏสูกรา หตฺถิควาสฺสวฬวา เขตฺตํ วตฺถุ หิรญฺญํ สุวณฺณํ คามนิคมราชธานิโย รฏฺฐญฺจ ชนปโท จ โกโส จ โกฏฺฐาคารญฺจ, ยํ กิญฺจิ รชนียํ วตฺถุ – วตฺถุกามา๚

อปิ จ อตีตา กามา อนาคตา กามา ปจฺจุปฺปนฺนา กามา; อชฺฌตฺตา กามา พหิทฺธา กามา อชฺฌตฺตพหิทฺธา กามา; หีนา กามา มชฺฌิมา กามา ปณีตา กามา; อาปายิกา กามา มานุสิกา กามา ทิพฺพา กามา ปจฺจุปฏฺฐิตา กามา; นิมฺมิตา กามา อนิมฺมิตา กามา ปรนิมฺมิตา กามา; ปริคฺคหิตา กามา, อปริคฺคหิตา กามา, มมายิตา กามา, อมมายิตา กามา; สพฺเพปิ กามาวจรา ธมฺมา, สพฺเพปิ รูปาวจรา ธมฺมา, สพฺเพปิ อรูปาวจรา ธมฺมา, ตณฺหาวตฺถุกา ตณฺหารมฺมณา กามนียฏฺเฐน รชนียฏฺเฐน มทนียฏฺเฐน กามา – อิเม วุจฺจนฺติ วตฺถุกามา๚

กตเม **กิเลสกามา**? ฉนฺโท กาโม ราโค กาโม ฉนฺทราโค กาโม; สงฺกปฺโป กาโม ราโค กาโม สงฺกปฺปราโค กาโม; โย กาเมสุ กามจฺฉนฺโท กามราโค กามนนฺที กามตณฺหา กามเสฺนโห กามปริฬาโห กามมุจฺฉา กามชฺโฌสานํ กาโมโฆ กามโยโค กามุปาทานํ กามจฺฉนฺทนีวรณํ๚

“อทฺทสํ กาม เต มูลํ, สงฺกปฺปา กาม ชายสิ;
น ตํ สงฺกปฺปยิสฺสามิ, เอวํ กาม น โหหิสี”ติ [น เหหิสีติ (สฺยา.)]๚ –

อิเม วุจฺจนฺติ กิเลสกามา๚ **กามยมานสฺสา**ติ กามยมานสฺส อิจฺฉมานสฺส สาทิยมานสฺส ปตฺถยมานสฺส ปิหยมานสฺส อภิชปฺปมานสฺสาติ – กามํ กามยมานสฺส๚

ตสฺส เจ ตํ สมิชฺฌตีติ๚ **ตสฺส เจ**ติ ตสฺส ขตฺติยสฺส วา พฺราหฺมณสฺส วา เวสฺสสฺส วา สุทฺทสฺส วา คหฏฺฐสฺส วา ปพฺพชิตสฺส วา เทวสฺส วา มนุสฺสสฺส วา๚ **ต**นฺติ วตฺถุกามา วุจฺจนฺติ – มนาปิกา รูปา มนาปิกา สทฺทา มนาปิกา คนฺธา มนาปิกา รสา มนาปิกา โผฏฺฐพฺพา๚ **สมิชฺฌตี**ติ อิชฺฌติ สมิชฺฌติ ลภติ ปฏิลภติ อธิคจฺฉติ วินฺทตีติ – ตสฺส เจ ตํ สมิชฺฌติ๚

อทฺธา ปีติมโน โหตีติ **อทฺธาติ** เอกํสวจนํ นิสฺสํสยวจนํ นิกฺกงฺขาวจนํ อเทฺวชฺฌวจนํ อเทฺวฬฺหกวจนํ นิโยควจนํ อปณฺณกวจนํ อวตฺถาปนวจนเมตํ – อทฺธาติฯ **ปีตีติ** ยา ปญฺจกามคุณปฏิสญฺญุตฺตา ปีติ ปามุชฺชํ อาโมทนา ปโมทนา หาโส ปหาโส วิตฺติ ตุฏฺฐิ โอทคฺยํ อตฺตมนตา อภิผรณตา จิตฺตสฺสฯ **มโนติ** ยํ จิตฺตํ มโน มานสํ หทยํ ปณฺฑรํ มโน มนายตนํ มนินฺทฺริยํ วิญฺญาณํ วิญฺญาณกฺขนฺโธ ตชฺชา มโนวิญฺญาณธาตุ, อยํ วุจฺจติ มโนฯ อยํ มโน อิมาย ปีติยา สหคโต โหติ สหชาโต สํสโฏฺฐ สมฺปยุโตฺต เอกุปฺปาโท เอกนิโรโธ เอกวตฺถุโก เอการมฺมโณฯ **ปีติมโน โหตีติ** ปีติมโน โหติ ตุฏฺฐมโน หฏฺฐมโน ปหฏฺฐมโน อตฺตมโน อุทคฺคมโน มุทิตมโน ปโมทิตมโน โหตีติ – อทฺธา ปีติมโน โหติฯ

ลทฺธา มโจฺจ ยทิจฺฉตีติ **ลทฺธาติ** ลภิตฺวา ปฏิลภิตฺวา อธิคนฺตฺวา วินฺทิตฺวาฯ **มโจฺจติ** สโตฺต นโร มานโว โปโส ปุคฺคโล ชีโว ชาคุ [ชาตุ (สฺยา.), ชคุ (ก.)] ชนฺตุ อินฺทคุ [หินฺทคู (สี. สฺยา.)] มนุโชฯ **ยทิจฺฉตีติ** ยํ อิจฺฉติ ยํ สาทิยติ ยํ ปเตฺถติ ยํ ปิเหติ ยํ อภิชปฺปติ, รูปํ วา สทฺทํ วา คนฺธํ วา รสํ วา โผฏฺฐพฺพํ วาติ, ลทฺธา มโจฺจ ยทิจฺฉติฯ

เตนาห ภควา –

“กามํ กามยมานสฺส, ตสฺส เจ ตํ สมิชฺฌติ;
อทฺธา ปีติมโน โหติ, ลทฺธา มโจฺจ ยทิจฺฉตี”ติฯ

๒. **ตสฺส เจ กามยานสฺส, ฉนฺทชาตสฺส ชนฺตุโน;**
เต กามา ปริหายนฺติ, สลฺลวิโทฺธว รุปฺปติฯ

ตสฺส เจ กามยานสฺสาติฯ **ตสฺส เจติ** ตสฺส ขตฺติยสฺส วา พฺราหฺมณสฺส วา เวสฺสสฺส วา สุทฺทสฺส วา คหฏฺฐสฺส วา ปพฺพชิตสฺส วา เทวสฺส วา มนุสฺสสฺส วาฯ **กามยานสฺสาติ** กาเม อิจฺฉมานสฺส สาทิยมานสฺส ปตฺถยมานสฺส ปิหยมานสฺส อภิชปฺปมานสฺสฯ อถ วา กามตณฺหาย ยายติ นิยฺยติ วุยฺหติ สํหรียติฯ ยถา หตฺถิยาเนน วา อสฺสยาเนน วา โคยาเนน วา อชยาเนน วา เมณฺฑยาเนน วา โอฏฺฐยาเนน วา ขรยาเนน วา ยายติ นิยฺยติ วุยฺหติ สํหรียติ; เอวเมวํ กามตณฺหาย ยายติ นิยฺยติ วุยฺหติ สํหรียตีติ – ตสฺส เจ กามยานสฺสฯ

ฉนฺทชาตสฺส ชนฺตุโนติฯ **ฉโนฺทติ** โย กาเมสุ กามจฺฉโนฺท กามราโค กามนนฺที กามตณฺหา กามเสฺนโห กามปริฬาโห กามมุจฺฉา กามโชฺฌสานํ กาโมโฆ กามโยโค กามุปาทานํ กามจฺฉนฺทนีวรณํ, ตสฺส โส กามจฺฉโนฺท ชาโต โหติ สญฺชาโต นิพฺพโตฺต อภินิพฺพโตฺต ปาตุภูโตฯ **ชนฺตุโนติ** สตฺตสฺส นรสฺส มานวสฺส โปสสฺส ปุคฺคลสฺส ชีวสฺส ชาคุสฺส ชนฺตุสฺส อินฺทคุสฺส มนุชสฺสาติ – ฉนฺทชาตสฺส ชนฺตุโนฯ

เต กามา ปริหายนฺตีติ – เต วา กามา ปริหายนฺติ, โส วา กาเมหิ ปริหายติฯ กถํ เต กามา ปริหายนฺติ? ตสฺส ติฏฺฐนฺตเสฺสว เต โภเค ราชาโน วา หรนฺติ, โจรา วา หรนฺติ, อคฺคิ วา ทหติ, อุทกํ วา วหติ, อปฺปิยา วา ทายาทา หรนฺติ, นิหิตํ วา นาธิคจฺฉติ, ทุปฺปยุตฺตา วา กมฺมนฺตา ภิชฺชนฺติ, กุเล วา กุลงฺคาโร อุปฺปชฺชติ, โย เต โภเค วิกิรติ วิธมติ [วิธเมติ (สฺยา.)] วิทฺธํเสติ อนิจฺจตาเยว อฏฺฐมีฯ เอวํ เต กามา หายนฺติ ปริหายนฺติ ปริธํเสนฺติ ปริปตนฺติ อนฺตรธายนฺติ วิปฺปลุชฺชนฺติฯ กถํ โส กาเมหิ ปริหายติ? ติฏฺฐเนฺตว เต โภเค โส จวติ มรติ วิปฺปลุชฺชติฯ เอวํ โส กาเมหิ หายติ ปริหายติ ปริธํเสติ ปริปตติ อนฺตรธายติ วิปฺปลุชฺชติฯ

โจรา หรนฺติ ราชาโน, อคฺคิ ฑหติ นสฺสติ;
อถ อนฺเตน ชหติ [อโถ อนฺเตน เหติ (สฺยา.), อสหนฺเตน ฑหติ (ก.)], สรีรํ สปริคฺคหํ;
เอตทญฺญาย เมธาวี, ภุญฺเชถ จ ททेถ จฯ

ทตฺวา จ ภุตฺวา จ ยถานุภาวํ, อนินฺทิโต สคฺคมุเปติ ฐานนฺติ, เต กามา ปริหายนฺติฯ

สลฺลวิทฺธว รุปฺปตีติฯ ยถา อโยมเยน วา สเลฺลน วิทฺโธ, อฏฺฐิมเยน วา สเลฺลน ทนฺตมเยน วา สเลฺลน วิสาณมเยน วา สเลฺลน กฏฺฐมเยน วา สเลฺลน วิทฺโธ รุปฺปติ กุปฺปติ ฆฏฺฏียติ ปีฬียติ, พฺยาธิโต โทมนสฺสิโต โหติ, เอวเมว วตฺถุกามานํ วิปริณามญฺญถาภาวา อุปฺปชฺชนฺติ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสาฯ โส กามสเลฺลน จ โสกสเลฺลน จ วิทฺโธ, รุปฺปติ กุปฺปติ ฆฏฺฏียติ ปีฬียติ พฺยาธิโต โทมนสฺสิโต โหตีติ – สลฺลวิทฺธว รุปฺปติฯ

เตนาห ภควา –

“ตสฺส เจ กามยานสฺส, ฉนฺทชาตสฺส ชนฺตุโน;
เต กามา ปริหายนฺติ, สลฺลวิทฺธว รุปฺปตี”ติฯ

๓. **โย กาเม ปริวชฺเชติ, สปฺปเสฺสว ปทา สิโร;**
โสมํ วิสตฺติกํ โลเก, สโต สมติวตฺตติฯ

โย กาเม ปริวชฺเชตีติฯ **โย**ติ โย ยาทิโส ยถายุตฺโต ยถาวิหิโต ยถาปกาโร ยํฐานปฺปตฺโต ยํธมฺมสมนฺนาคโต ขตฺติโย วา พฺราหฺมโณ วา เวโสฺส วา สุทฺโท วา คหฏฺโฐ วา ปพฺพชิโต วา เทโว วา มนุโสฺส วาฯ **กาเม ปริวชฺเชตี**ติฯ **กามา**ติ อุทฺทานโต เทฺว กามา – วตฺถุกามา จ กิเลสกามา จ…เป.… อิเม วุจฺจนฺติ วตฺถุกามา…เป.… อิเม วุจฺจนฺติ กิเลสกามาฯ **กาเม ปริวชฺเชตี**ติ ทฺวีหิ การเณหิ กาเม ปริวชฺเชติ – วิกฺขมฺภนโต วา สมุจฺเฉทโต วาฯ กถํ วิกฺขมฺภนโต กาเม ปริวชฺเชติ? “อฏฺฐิกงฺกลูปมา กามา อปฺปสฺสาทฏฺเฐนา”ติ ปสฺสนฺโต วิกฺขมฺภนโต กาเม ปริวชฺเชติ, “มํสเปสูปมา กามา พหุสาธารณฏฺเฐนา”ติ ปสฺสนฺโต วิกฺขมฺภนโต กาเม ปริวชฺเชติ, “ติณุกฺกูปมา กามา อนุทหนฏฺเฐนา”ติ ปสฺสนฺโต วิกฺขมฺภนโต กาเม ปริวชฺเชติ, “องฺคารกาสูปมา กามา มหาปริฬาหฏฺเฐนา”ติ ปสฺสนฺโต วิกฺขมฺภนโต กาเม ปริวชฺเชติ, “สุปินกูปมา กามา อิตฺตรปจฺจุปฏฺฐานฏฺเฐนา”ติ ปสฺสนฺโต วิกฺขมฺภนโต กาเม ปริวชฺเชติ, “ยาจิตกูปมา กามา ตาวกาลิกฏฺเฐนา”ติ ปสฺสนฺโต วิกฺขมฺภนโต กาเม ปริวชฺเชติ, “รุกฺขผลูปมา กามา สมฺภญฺชนปริภญฺชนฏฺเฐนา”ติ ปสฺสนฺโต วิกฺขมฺภนโต กาเม ปริวชฺเชติ, “อสิสูนูปมา กามา อธิกุฏฺฏนฏฺเฐนา”ติ [อธิกนฺตนฏฺเฐนาติ (สฺยา.)] ปสฺสนฺโต วิกฺขมฺภนโต กาเม ปริวชฺเชติ, “สตฺติสูลูปมา กามา วินิวิชฺฌนฏฺเฐนา”ติ ปสฺสนฺโต วิกฺขมฺภนโต กาเม ปริวชฺเชติ, “สปฺปสิรูปมา กามา สปฺปฏิภยฏฺเฐนา”ติ ปสฺสนฺโต วิกฺขมฺภนโต กาเม ปริวชฺเชติ, “อคฺคิกฺขนฺธูปมา กามา มหาภิตาปนฏฺเฐนา”ติ ปสฺสนฺโต วิกฺขมฺภนโต กาเม ปริวชฺเชติฯ

พุทฺธานุสฺสตึ ภาเวนฺโตปิ วิกฺขมฺภนโต กาเม ปริวชฺเชติ, ธมฺมานุสฺสตึ ภาเวนฺโตปิ…เป.… สงฺฆานุสฺสตึ ภาเวนฺโตปิ… สีลานุสฺสตึ ภาเวนฺโตปิ… จาคานุสฺสตึ ภาเวนฺโตปิ… เทวตานุสฺสตึ ภาเวนฺโตปิ… อานาปานสฺสตึ [อานาปานสตึ (สี.)] ภาเวนฺโตปิ… มรณสฺสตึ ภาเวนฺโตปิ… กายคตาสตึ ภาเวนฺโตปิ… อุปสมานุสฺสตึ ภาเวนฺโตปิ วิกฺขมฺภนโต กาเม ปริวชฺเชติฯ

ปฐมํ ฌานํ ภาเวโนฺตปิ วิกฺขมฺภนโต กาเม ปริวชฺชติ, ทุติยํ ฌานํ ภาเวโนฺตปิ...เป.... ตติยํ ฌานํ ภาเวโนฺตปิ... จตุตฺถํ ฌานํ ภาเวโนฺตปิ... อากาสานญฺจายตนสมาปตฺตึ ภาเวโนฺตปิ... วิญฺญาณญฺจายตนสมาปตฺตึ ภาเวโนฺตปิ... อากิญฺจญฺญายตนสมาปตฺตึ ภาเวโนฺตปิ ... เนวสญฺญานาสญฺญายตนสมาปตฺตึ ภาเวโนฺตปิ วิกฺขมฺภนโต กาเม ปริวชฺชติฯ เอวํ วิกฺขมฺภนโต กาเม ปริวชฺชติฯ

กถํ สมุเจฺฉทโต กาเม ปริวชฺชติ? โสตาปตฺติมคฺคํ ภาเวโนฺตปิ อปายคมนีเย กาเม สมุเจฺฉทโต ปริวชฺชติ, สกทาคามิมคฺคํ ภาเวโนฺตปิ โอฬาริเก กาเม สมุเจฺฉทโต ปริวชฺชติ, อนาคามิมคฺคํ ภาเวโนฺตปิ อนุสหคเต กาเม สมุเจฺฉทโต ปริวชฺชติ, อรหตฺตมคฺคํ ภาเวโนฺตปิ สเพฺพน สพฺพํ สพฺพถา สพฺพํ อเสสํ นิเสฺสสํ สมุเจฺฉทโต กาเม ปริวชฺชติฯ เอวํ สมุเจฺฉทโต กาเม ปริวชฺชตีติ – โย กาเม ปริวชฺชติฯ

สปฺปเสฺสว ปทา สิโรติฯ **สโปฺป** วุจฺจติ อหิฯ เกนเฏฺฐน สโปฺป? สํสปฺปโนฺต คจฺฉตีติ สโปฺป; ภุชโนฺต คจฺฉตีติ ภุชโค; อุเรน คจฺฉตีติ อุรโค; ปนฺนสิโร คจฺฉตีติ ปนฺนโค; สิเรน สุปตีติ [สปฺปตีติ (ก.)] สรีสโป [สิริํสโป (สี.)]; พิเล สยตีติ พิลาสโย; คุหายํ สยตีติ คุหาสโย; ทาฐา ตสฺส อาวุโธติ ทาฐาวุโธ; วิสํ ตสฺส โฆรนฺติ โฆรวิโส; ชิวฺหา ตสฺส ทุวิธาติ ทุวิชิโวฺห; ทฺวีหิ ชิวฺหาหิ รสํ สายตีติ ทฺวิรสญฺญูฯ ยถา ปุริโส ชีวิตุกาโม อมริตุกาโม สุขกาโม ทุกฺขปฏิกฺกูโล ปาเทน สปฺปสิรํ วเชฺชยฺย วิวเชฺชยฺย ปริวเชฺชยฺย อภินิวเชฺชยฺย; เอวเมว สุขกาโม ทุกฺขปฏิกฺกูโล กาเม วเชฺชยฺย วิวเชฺชยฺย ปริวเชฺชยฺย อภินิวเชฺชยฺยาติ – สปฺปเสฺสว ปทา สิโรฯ

โสมํ วิสตฺติกํ โลเก, สโต สมติวตฺตตีติฯ **โส**ติ โย กาเม ปริวชฺชติฯ วิสตฺติกา วุจฺจติ ตณฺหาฯ โย ราโค สาราโค อนุนโย อนุโรโธ นนฺที นนฺทิราโค, จิตฺตสฺส สาราโค อิจฺฉา มุจฺฉา อโชฺฌสานํ เคโธ ปลิเคโธ [ปฬิเคโธ (สี.)] สโงฺค ปโงฺก, เอชา มายา ชนิกา สญฺชนนี สิพฺพินี ชาลินี สริตา วิสตฺติกา, สุตฺตํ วิสตา อายูหินี [อายูหนี (สี. สฺยา.)] ทุติยา ปณิธิ ภวเนตฺติ, วนํ วนโถ สนฺถโว เสฺนโห อเปกฺขา ปฏิพนฺธุ, อาสา อาสีสนา อาสีสิตตฺตํ, รูปาสา สทฺทาสา คนฺธาสา รสาสา โผฏฺฐพฺพาสา, ลาภาสา ธนาสา ปุตฺตาสา ชีวิตาสา, ชปฺปา ปชปฺปา อภิชปฺปา ชปฺปนา ชปฺปิตตฺตํ โลลุปฺปํ โลลุปฺปายนา โลลุปฺปายิตตฺตํ ปุจฺฉญฺชิกตา สาธุกมฺยตา, อธมฺมราโค วิสมโลโภ นิกนฺติ นิกามนา ปตฺถนา ปิหนา สมฺปตฺถนา, กามตณฺหา ภวตณฺหา วิภวตณฺหา, รูปตณฺหา อรูปตณฺหา นิโรธตณฺหา, รูปตณฺหา สทฺทตณฺหา คนฺธตณฺหา รสตณฺหา โผฏฺฐพฺพตณฺหา ธมฺมตณฺหา , โอโฆ โยโค คโนฺถ อุปาทานํ อาวรณํ นีวรณํ ฉทนํ พนฺธนํ, อุปกฺกิเลโส อนุสโย ปริยุฏฺฐานํ ลตา เววิจฺฉํ, ทุกฺขมูลํ ทุกฺขนิทานํ ทุกฺขปฺปภโว มารปาโส มารพฬิสํ มารวิสโย, ตณฺหานที ตณฺหาชาลํ ตณฺหาคทฺทุลํ ตณฺหาสมุโทฺท อภิชฺฌา โลโภ อกุสลมูลํฯ

วิสตฺติกาติฯ เกนเฏฺฐน วิสตฺติกา? วิสตาติ วิสตฺติกา; วิสาลาติ วิสตฺติกา; วิสฏาติ วิสตฺติกา; วิสกฺกตีติ วิสตฺติกา; วิสํหรตีติ วิสตฺติกา; วิสํวาทิกาติ วิสตฺติกา; วิสมูลาติ วิสตฺติกา; วิสผลาติ วิสตฺติกา; วิสปริโภโคติ วิสตฺติกา; วิสาลา วา ปน สา ตณฺหา รูเป สเทฺท คเนฺธ รเส โผฏฺฐเพฺพ, กุเล คเณ อาวาเส ลาเภ ยเส, ปสํสาย สุเข จีวเร ปิณฺฑปาเต เสนาสเน คิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขาเร, กามธาตุยา รูปธาตุยา อรูปธาตุยา, กามภเว รูปภเว อรูปภเว, สญฺญาภเว อสญฺญาภเว เนวสญฺญานาสญฺญาภเว, เอกโวการภเว จตุโวการภเว ปญฺจโวการภเว, อตีเต อนาคเต ปจฺจุปฺปเนฺน, ทิฏฺฐสุตมุตวิญฺญาตเพฺพสุ ธเมฺมสุ วิสฏา วิตฺถตาติ วิสตฺติกาฯ

โลเกติ อปายโลเก มนุสฺสโลเก เทวโลเก, ขนฺธโลเก ธาตุโลเก อายตนโลเกฯ **สโต**ติ จตูหิ การเณหิ สโต – กาเย กายานุปสฺสนาสติปฏฺฐานํ ภาเวนฺโต สโต, เวทนาสุ...เป.... จิตฺเต... ธมฺเมสุ ธมฺมานุปสฺสนาสติปฏฺฐานํ ภาเวนฺโต สโตฯ

อปเรหิปิ จตูหิ การเณหิ สโต – อสติปริวชฺชนาย สโต, สติกรณียานํ ธมฺมานํ กตตฺตา สโต, สติปริพนฺธานํ ธมฺมานํ หตตฺตา สโต, สตินิมิตฺตานํ ธมฺมานํ อสมฺมุฏฺฐตฺตา สโตฯ

อปเรหิปิ จตูหิ การเณหิ สโต – สติยา สมนฺนาคตตฺตา สโต, สติยา วสิตตฺตา สโต, สติยา ปาคุญฺญตาย สโต, สติยา อปโจฺจโรหณตาย [อปโจฺจโรปนตาย (สี.)] สโตฯ

อปเรหิปิ จตูหิ การเณหิ สโต – สตฺตตฺตา สโต, สนฺตตฺตา สโต, สมิตตฺตา สโต, สนฺตธมฺมสมนฺนาคตตฺตา สโตฯ พุทฺธานุสฺสติยา สโต, ธมฺมานุสฺสติยา สโต, สงฺฆานุสฺสติยา สโต, สีลานุสฺสติยา สโต, จาคานุสฺสติยา สโต, เทวตานุสฺสติยา สโต, อานาปานสฺสติยา สโต, มรณสฺสติยา สโต, กายคตาสติยา สโต, อุปสมานุสฺสติยา สโตฯ ยา สติ อนุสฺสติ ปฏิสฺสติ สติ สรณตา ธารณตา อปิลาปนตา อสมฺมุสฺสนตา สติ สตินฺทฺริยํ สติพลํ สมฺมาสติ สติสโมฺพชฺฌโงฺค เอกายนมโคฺค, อยํ วุจฺจติ สติฯ อิมาย สติยา อุเปโต โหติ สมุเปโต อุปคโต สมุปคโต อุปปโนฺน สมุปปโนฺน สมนฺนาคโต, โส วุจฺจติ สโตฯ

โสมํ วิสตฺติกํ โลเก, สโต สมติวตฺตตีติฯ โลเก วา สา วิสตฺติกา, โลเก วา ตํ วิสตฺติกํ สโต ตรติ อุตฺตรติ ปตรติ สมติกฺกมติ วีติวตฺตตีติ – โสมํ วิสตฺติกํ โลเก, สโต สมติวตฺตติฯ

เตนาห ภควา –

> ‘‘โย กาเม ปริวเชฺชติ, สปฺปเสฺสว ปทา สิโร;
> โสมํ วิสตฺติกํ โลเก, สโต สมติวตฺตตี’’ติฯ

๔. **เขตฺตํ วตฺถุํ หิรญฺญํ วา, ควาสฺสํ ทาสโปริสํ;**
ถิโย พนฺธู ปุถุ กาเม, โย นโร อนุคิชฺฌติฯ

เขตฺตํ วตฺถุํ หิรญฺญํ วาติฯ **เขตฺต**นฺติ สาลิเกฺขตฺตํ วีหิเกฺขตฺตํ มุคฺคเกฺขตฺตํ มาสเกฺขตฺตํ ยวเกฺขตฺตํ โคธุมเกฺขตฺตํ ติลเกฺขตฺตํฯ **วตฺถุ**นฺติ ฆรวตฺถุํ โกฏฺฐกวตฺถุํ ปุเรวตฺถุํ ปจฺฉาวตฺถุํ อารามวตฺถุํ วิหารวตฺถุํฯ **หิรญฺญ**นฺติ หิรญฺญํ วุจฺจติ กหาปโณติ – เขตฺตํ วตฺถุํ หิรญฺญํ วาฯ

ควาสฺสํ ทาสโปริสนฺติฯ **คว**นฺติ ควา [คาโว (ก.)] วุจฺจนฺติฯ **อสฺสา**ติ ปสุกาทโย วุจฺจนฺติฯ **ทาสา**ติ จตฺตาโร ทาสา – อโนฺตชาตโก ทาโส, ธนกฺกีตโก ทาโส, สามํ วา ทาสพฺยํ อุเปติ, อกามโก วา ทาสวิสยํ อุเปติฯ

> ‘‘อามาย ทาสาปิ ภวนฺติ เหเก, ธเนน กีตาปิ ภวนฺติ ทาสา;
> สามญฺจ เอเก อุปยนฺติ ทาสฺยํ, ภยาปนุณฺณาปิ ภวนฺติ ทาสา’’ติฯ

ปุริสาติ ตโย ปุริสา – ภตกา, กมฺมกรา, อุปชีวิโนติ – ควาสฺสํ ทาสโปริสํฯ

ถิโย พนฺธู ปุถุ กาเมติฯ **ถิโย**ติ อิตฺถิปริคฺคโห วุจฺจติฯ **พนฺธู**ติ จตฺตาโร พนฺธู – ญาติพนฺธวาปิ พนฺธุ, โคตฺตพนฺธวาปิ พนฺธุ, มนฺตพนฺธวาปิ พนฺธุ, สิปฺปพนฺธวาปิ พนฺธุฯ **ปุถุ กาเม**ติ

พหู กาเมฯ เอเต ปุถุ กามา มนาปิกา รูปา…เป…. มนาปิกา โผฏฺฐพฺพาติ – ถิโย พนฺธู ปุถุ กาเมฯ

โย นโร อนุคิชฺฌตีติฯ **โย**ติ โย ยาทิโส ยถายุตฺโต ยถาวิหิโต ยถาปกาโร ยํฐานปฺปตฺโต ยํธมฺมสมนฺนาคโต ขตฺติโย วา พฺราหฺมโณ วา เวสฺโส วา สุทฺโท วา คหฏฺโฐ วา ปพฺพชิโต ปฺวา เทโว วา มนุสฺโส วาฯ **นโร**ติ สตฺโต นโร มานโว โปโส ปุคฺคโล ชีโว ชาคุ ชนฺตุ อินฺทคุ มนุโชฯ **อนุคิชฺฌตี**ติ กิเลสกาเมน วตฺถุกาเมสุ คิชฺฌติ อนุคิชฺฌติ ปลิคิชฺฌติ ปลิพชฺฌตีติ – โย นโร อนุคิชฺฌติฯ

เตนาห ภควา –

“เขตฺตํ วตฺถุํ หิรญฺญํ วา, ควาสฺสํ ทาสโปริสํ;
ถิโย พนฺธู ปุถุ กาเม, โย นโร อนุคิชฺฌตี”ติฯ

๕. **อพลา นํ พลียนฺติ, มทฺทเนฺต นํ ปริสฺสยา;
ตโต นํ ทุกฺขมเนฺวติ, นาวํ ภินฺนมิโวทกํฯ**

อพลา นํ พลียนฺตีติฯ **อพลา**ติ อพลา กิเลสา ทุพฺพลา อปฺปพลา อปฺปถามกา หีนา นิหีนา ( ) [(ปริหีนา) (สี. สฺยา.)] โอมกา ลามกา ฉตุกฺกา ปริตฺตาฯ เต กิเลสา ตํ ปุคฺคลํ สหนฺติ ปริสหนฺติ อภิภวนฺติ อโชฺฌตฺถรนฺติ ปริยาทิยนฺติ มทฺทนฺตีติ, เอวมฺปิ อพลา นํ พลียนฺติฯ อถ วา, อพลํ ปุคฺคลํ ทุพฺพลํ อปฺปพลํ อปฺปถามกํ หีนํ นิหีนํ โอมกํ ลามกํ ฉตุกฺกํ ปริตฺตํ, ยสฺส นตฺถิ สทฺธาพลํ วีริยพลํ สติพลํ สมาธิพลํ ปญฺญาพลํ หิริพลํ โอตฺตปฺปพลํ ฯ เต กิเลสา ตํ ปุคฺคลํ สหนฺติ ปริสหนฺติ อภิภวนฺติ อโชฺฌตฺถรนฺติ ปริยาทิยนฺติ มทฺทนฺตีติ – เอวมฺปิ อพลา นํ พลียนฺตีติฯ

มทฺทเนฺต นํ ปริสฺสยาติฯ เทฺว ปริสฺสยา – ปากฏปริสฺสยา จ ปฏิจฺฉนฺนปริสฺสยา จฯ กตเม **ปากฏปริสฺสยา**? สีหา พฺยคฺฆา ทีปี อจฺฉา ตรจฺฉา โกกา มหิํสา [มหิสา (สี. สฺยา.)] หตฺถี อหิวิจฺฉิกา สตปที, โจรา วา อสฺสุ มานวา วา กตกมฺมา วา อกตกมฺมา วา, จกฺขุโรโค โสตโรโค ฆานโรโค ชิวฺหาโรโค กายโรโค สีสโรโค กณฺณโรโค มุขโรโค ทนฺตโรโค, กาโส สาโส ปินาโส ฑาโห ชโร, กุจฺฉิโรโค มุจฺฉา ปกฺขนฺทิกา สูลา วิสูจิกา, กุฏฺฐํ คโณฺฑ กิลาโส โสโส อปมาโร, ททฺทุ กณฺฑุ กจฺฉุ รขสา [รกฺขสา (ก.)] วิตจฺฉิกา โลหิตปิตฺตํ, มธุเมโห อํสา ปิฬกา ภคนฺทลา, ปิตฺตสมุฏฺฐานา อาพาธา เสมฺหสมุฏฺฐานา อาพาธา วาตสมุฏฺฐานา อาพาธา สนฺนิปาติกา อาพาธา อุตุปริณามชา อาพาธา วิสมปริหารชา อาพาธา, โอปกฺกมิกา อาพาธา กมฺมวิปากชา อาพาธา, สีตํ อุณฺหํ ชิฆจฺฉา ปิปาสา อุจฺจาโร ปสฺสาโว ฑํสมกสวาตาตปสรีสปสมฺผสฺสา อิติ วา – อิเม วุจฺจนฺติ ปากฏปริสฺสยาฯ

กตเม **ปฏิจฺฉนฺนปริสฺสยา**? กายทุจฺจริตํ วจีทุจฺจริตํ มโนทุจฺจริตํ , กามจฺฉนฺทนีวรณํ พฺยาปาทนีวรณํ ถินมิทฺธนีวรณํ อุทฺธจฺจกุกฺกุจฺจนีวรณํ วิจิกิจฺฉานีวรณํ, ราโค โทโส โมโห โกโธ อุปนาโห มกฺข ปฬาโส อิสฺสา มจฺฉริยํ, มายา สาเฐยฺยํ ถโมฺภ สารโมฺภ มาโน อติมาโน มโท ปมาโท, สเพฺพ กิเลสา สเพฺพ ทุจฺจริตา สเพฺพ ทรถา สเพฺพ ปริฬาหา สเพฺพ สนฺตาปา สพฺพากุสลาภิสงฺขารา – อิเม วุจฺจนฺติ ปฏิจฺฉนฺนปริสฺสยาฯ

ปริสฺสยาติ เกนเฏฺเฐน ปริสฺสยา? ปริสหนฺตีติ ปริสฺสยา, ปริหานาย สํวตฺตนฺตีติ ปริสฺสยา, ตตฺราสยาติ ปริสฺสยาฯ กถํ ปริสหนฺตีติ ปริสฺสยา? เต ปริสฺสยา ตํ ปุคฺคลํ สหนฺติ ปริสหนฺติ อภิภวนฺติ อโชฺฌตฺถรนฺติ ปริยาทิยนฺติ มทฺทนฺติฯ เอวํ ปริสหนฺตีติ ปริสฺสยาฯ กถํ ปริหานาย สํวตฺตนฺตีติ ปริสฺสยา? เต ปริสฺสยา กุสลานํ ธมฺมานํ อนฺตรายาย ปริหานาย สํวตฺตนฺติฯ กตเมสํ กุสลานํ ธมฺมานํ? สมฺมาปฏิปทาย อนุโลมปฏิปทาย อปจฺจนีกปฏิปทาย อวิรุทฺธปฏิปทาย อนฺวตฺถปฏิปทาย ธมฺมานุธมฺมปฏิปทาย, สีเลสุ ปริปูริการิตาย อินฺทฺริเยสุ คุตฺตทฺวารตาย โภชเน มตฺตญฺญุตาย, ชาคริยานุโยคสฺส สติสมฺปชญฺญสฺส, จตุนฺนํ สติปฏฺฐานานํ ภาวนานุโยคสฺส จตุนฺนํ สมฺมปฺปธานานํ ภาวนานุโยคสฺส จตุนฺนํ อิทฺธิปาทานํ ภาวนานุโยคสฺส, ปญฺจนฺนํ อินฺทฺริยานํ ภาวนานุโยคสฺส ปญฺจนฺนํ พลานํ ภาวนานุโยคสฺส, สตฺตนฺนํ โพชฺฌงฺคานํ ภาวนานุโยคสฺส อริยสฺส อฏฺฐงฺคิกสฺส มคฺคสฺส ภาวนานุโยคสฺส – อิเมสํ กุสลานํ ธมฺมานํ อนฺตรายาย ปริหานาย สํวตฺตนฺติฯ เอวํ ปริหานาย สํวตฺตนฺตีติ – ปริสฺสยาฯ

กถํ ตตฺราสยาติ ปริสฺสยา? ตเตฺถเต ปาปกา อกุสลา ธมฺมา อุปฺปชฺชนฺติ อตฺตภาวสนฺนิสฺสยาฯ ยถา พิเล พิลาสยา ปาณา สยนฺติ, ทเก ทกาสยา ปาณา สยนฺติ, วเน วนาสยา ปาณา สยนฺติ, รุเกฺข รุกฺขาสยา ปาณา สยนฺติ, เอวเมว ตเตฺถเต ปาปกา อกุสลา ธมฺมา อุปฺปชฺชนฺติ อตฺตภาวสนฺนิสฺสยาฯ เอวมฺปิ ตตฺราสยาติ – ปริสฺสยาฯ

วุตฺตเญฺหตํ ภควตา –

‘‘สาเนฺตวาสิโก, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ สาจริยโก ทุกฺขํ น ผาสุ วิหรติฯ กถญฺจ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ สาเนฺตวาสิโก สาจริยโก ทุกฺขํ น ผาสุ วิหรติ? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุโน จกฺขุนา รูปํ ทิสฺวา อุปฺปชฺชนฺติ เย ปาปกา อกุสลา ธมฺมา สรสงฺกปฺปา สโญฺญชนิยา, ตฺยสฺส อโนฺต วสนฺติ อนฺวาสวนฺติ ปาปกา อกุสลา ธมฺมาติ – ตสฺมา สาเนฺตวาสิโกติ วุจฺจติฯ เต นํ สมุทาจรนฺติฯ สมุทาจรนฺติ นํ ปาปกา อกุสลา ธมฺมาติ – ตสฺมา สาจริยโกติ วุจฺจติฯ

‘‘ปุน จปรํ , ภิกฺขเว, ภิกฺขุโน โสเตน สทฺทํ สุตฺวา, ฆาเนน คนฺธํ ฆายิตฺวา, ชิวฺหาย รสํ สายิตฺวา, กาเยน โผฏฺฐพฺพํ ผุสิตฺวา, มนสา ธมฺมํ วิญฺญาย อุปฺปชฺชนฺติ เย ปาปกา อกุสลา ธมฺมา สรสงฺกปฺปา สโญฺญชนิยา, ตฺยสฺส อโนฺต วสนฺติ อนฺวาสวนฺติ ปาปกา อกุสลา ธมฺมาติ – ตสฺมา สาเนฺตวาสิโกติ วุจฺจติฯ เต นํ สมุทาจรนฺติฯ สมุทาจรนฺติ นํ ปาปกา อกุสลา ธมฺมาติ – ตสฺมา สาจริยโกติ วุจฺจติฯ เอวํ โข, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ สาเนฺตวาสิโก สาจริยโก ทุกฺขํ น ผาสุ วิหรตี’’ติฯ เอวมฺปิ ตตฺราสยาติ – ปริสฺสยาฯ

วุตฺตเญฺหตํ ภควตา –

‘‘ตโยเม, ภิกฺขเว, อนฺตรามลา – อนฺตราอมิตฺตา อนฺตราสปตฺตา อนฺตราวธกา อนฺตราปจฺจตฺถิกาฯ กตเม ตโย? โลโภ, ภิกฺขเว, อนฺตรามลํ [อนฺตรามโล (สฺยา.)] อนฺตราอมิโตฺต อนฺตราสปโตฺต อนฺตราวธโก อนฺตราปจฺจตฺถิโกฯ โทโส…เป.… โมโห, ภิกฺขเว, อนฺตรามลํ อนฺตราอมิโตฺต อนฺตราสปโตฺต อนฺตราวธโก อนฺตราปจฺจตฺถิโกฯ อิเม โข, ภิกฺขเว, ตโย อนฺตรามลา – อนฺตราอมิตฺตา อนฺตราสปตฺตา อนฺตราวธกา อนฺตราปจฺจตฺถิกาฯ

‘‘อนตฺถชนโน โลโภ, โลโภ จิตฺตปฺปโกปโน;
ภยมนฺตรโต ชาตํ, ตํ ชโน นาวพุชฺฌติฯ

“ลุโทฺธ อตฺถํ น ชานาติ, ลุโทฺธ ธมฺมํ น ปสฺสติ;
อนฺธนฺตมํ [อนฺธตมํ (สฺยา. ก.)] ตทา โหติ, ยํ โลโภ สหเต นรํฯ

“อนตฺถชนโน โทโส, โทโส จิตฺตปฺปโกปโน;
ภยมนฺตรโต ชาตํ, ตํ ชโน นาวพุชฺฌติฯ

“กุโทฺธ อตฺถํ น ชานาติ, กุโทฺธ ธมฺมํ น ปสฺสติ;
อนฺธนฺตมํ ตทา โหติ, ยํ โทโส สหเต นรํฯ

“อนตฺถชนโน โมโห, โมโห จิตฺตปฺปโกปโน;
ภยมนฺตรโต ชาตํ, ตํ ชโน นาวพุชฺฌติฯ

“มูโฬฺห อตฺถํ น ชานาติ, มูโฬฺห ธมฺมํ น ปสฺสติ;
อนฺธนฺตมํ ตทา โหติ, ยํ โมโห สหเต นร”นฺติฯ

เอวมฺปิ ตตฺราสยาติ – ปริสฺสยาฯ

วุตฺตมฺปิ เหตํ ภควตา – “ตโย โข, มหาราช, ปุริสสฺส ธมฺมา อชฺฌตฺตํ อุปฺปชฺชมานา อุปฺปชฺชนฺติ, อหิตาย ทุกฺขาย อผาสุวิหารายฯ กตเม ตโย? โลโภ โข, มหาราช, ปุริสสฺส ธโมฺม อชฺฌตฺตํ อุปฺปชฺชมาโน อุปฺปชฺชติ, อหิตาย ทุกฺขาย อผาสุวิหารายฯ โทโส โข, มหาราช… เป…. โมโห โข, มหาราช, ปุริสสฺส ธโมฺม อชฺฌตฺตํ อุปฺปชฺชมาโน อุปฺปชฺชติ, อหิตาย ทุกฺขาย อผาสุวิหารายฯ อิเม โข, มหาราช, ตโย ปุริสสฺส ธมฺมา อชฺฌตฺตํ อุปฺปชฺชมานา อุปฺปชฺชนฺติ, อหิตาย ทุกฺขาย อผาสุวิหารายฯ

“โลโภ โทโส จ โมโห จ, ปุริสํ ปาปเจตสํ;
หึสนฺติ อตฺตสมฺภูตา, ตจสารํว สมฺผล”นฺติฯ

เอวมฺปิ ตตฺราสยาติ – ปริสฺสยาฯ

วุตฺตมฺปิ เจตํ ภควตา –

“ราโค จ โทโส จ อิโตนิทานา, อรติ รติ โลมหํโส อิโตชา;
อิโต สมุฏฺฐาย มโนวิตกฺกา, กุมารกา ธงฺกมิโวสฺสชนฺตี”ติ [ธงฺกมิโวสฺสชฺชนฺติ (สฺยา.)]ฯ

เอวมฺปิ ตตฺราสยาติ – ปริสฺสยาฯ **มทฺทเนฺต นํ ปริสฺสยา**ติฯ เต ปริสฺสยา ตํ ปุคฺคลํ สหนฺติ ปริสหนฺติ อภิภวนฺติ อโชฺฌตฺถรนฺติ ปริยาทิยนฺติ มทฺทนฺตีติ – มทฺทเนฺต นํ ปริสฺสยาฯ

ตโต นํ ทุกฺขมเนฺวตีติฯ **ตโต**ติ ตโต ตโต ปริสฺสยโต ตํ ปุคฺคลํ ทุกฺขํ อเนฺวติ อนุคจฺฉติ อนฺวายิกํ โหติ, ชาติทุกฺขํ อเนฺวติ อนุคจฺฉติ อนฺวายิกํ โหติ, ชราทุกฺขํ อเนฺวติ อนุคจฺฉติ อนฺวายิกํ โหติ, พฺยาธิทุกฺขํ อเนฺวติ อนุคจฺฉติ อนฺวายิกํ โหติ, มรณทุกฺขํ อเนฺวติ อนุคจฺฉติ อนฺวายิกํ โหติ, โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสทุกฺขํ อเนฺวติ อนุคจฺฉติ อนฺวายิกํ โหติ, เนรยิกํ ทุกฺขํ, ติรจฺฉานโยนิกํ ทุกฺขํ, เปตฺติวิสยิกํ ทุกฺขํ อเนฺวติ อนุคจฺฉติ อนฺวายิกํ โหติ, มานุสิกํ ทุกฺขํ… คโพฺภกฺกนฺติมูลกํ ทุกฺขํ… คเพฺภ ฐิติมูลกํ ทุกฺขํ… คพฺภา วุฏฺฐานมูลกํ ทุกฺขํ… ชาตสฺ

สูปนิพนฺธกํ ทุกฺขํ… ชาตสฺส ปราเธยฺยกํ ทุกฺขํ… อตฺตูปกฺกมํ ทุกฺขํ… ปรูปกฺกมํ ทุกฺขํ อเนฺวติ อนุคจฺฉติ อนฺวายิกํ โหติ, ทุกฺขทุกฺขํ อเนฺวติ อนุคจฺฉติ อนฺวายิกํ โหติ, สงฺขารทุกฺขํ… วิปริณามทุกฺขํ … จกฺขุโรโค โสตโรโค ฆานโรโค ชิวฺหาโรโค กายโรโค สีสโรโค กณฺณโรโค มุขโรโค ทนฺตโรโค, กาโส สาโส ปินาโส ฑาโห ชโร, กุจฺฉิโรโค มุจฺฉา ปกฺขนฺทิกา สูลา วิสูจิกา, กุฏฺฐํ คโณฺฑ กิลาโส โสโส อปมาโร, ททฺทุ กณฺฑุ กจฺฉุ รขสา วิตจฺฉิกา โลหิตปิตฺตํ, มธุเมโห อํสา ปิฬกา ภคนฺทลา ปิตฺตสมุฏฺฐานา อาพาธา เสมฺหสมุฏฺฐานา อาพาธา วาตสมุฏฺฐานา อาพาธา สนฺนิปาติกา อาพาธา อุตุปริณามชา อาพาธา วิสมปริหารชา อาพาธา, โอปกฺกมิกา อาพาธา กมฺมวิปากชา อาพาธา, สีตํ อุณฺหํ ชิฆจฺฉา ปิปาสา อุจฺจาโร ปสฺสาโว ฑํสมกสวาตาตปสรีสปสมฺผสฺสทุกฺขํ… มาตุมรณํ ทุกฺขํ… ปิตุมรณํ ทุกฺขํ… ภาตุมรณํ ทุกฺขํ… ภคินิมรณํ ทุกฺขํ… ปุตฺตมรณํ ทุกฺขํ… ธีตุมรณํ ทุกฺขํ … ญาติพฺยสนํ ทุกฺขํ… โภคพฺยสนํ ทุกฺขํ… โรคพฺยสนํ ทุกฺขํ… สีลพฺยสนํ ทุกฺขํ… ทิฏฺฐิพฺยสนํ ทุกฺขํ อเนฺวติ อนุคจฺฉติ อนฺวายิกํ โหตีติ – ตโต นํ ทุกฺขมเนฺวติฯ

นาวํ ภินฺนมิโวทกนฺติฯ ยถา ภินฺนํ นาวํ ทกเมสึ [อุทกทายิโต (สี.), อุทกํ อนฺวายิกํ (สฺยา.)] ตโต ตโต อุทกํ อเนฺวติ อนุคจฺฉติ อนฺวายิกํ โหติ, ปุรโตปิ อุทกํ อเนฺวติ อนุคจฺฉติ อนฺวายิกํ โหติ, ปจฺฉโตปิ… เหฏฺฐโตปิ… ปสฺสโตปิ อุทกํ อเนฺวติ อนุคจฺฉติ อนฺวายิกํ โหติ; เอวเมว ตโต ตโต ปริสฺสยโต ตํ ปุคฺคลํ ทุกฺขํ อเนฺวติ อนุคจฺฉติ อนฺวายิกํ โหติ, ชาติทุกฺขํ อเนฺวติ อนุคจฺฉติ อนฺวายิกํ โหติ…เป…. ทิฏฺฐิพฺยสนํ ทุกฺขํ อเนฺวติ อนุคจฺฉติ อนฺวายิกํ โหตีติ – นาวํ ภินฺนมิโวทกํฯ

เตนาห ภควา –

“อพลา นํ พลียนฺติ, มทฺทเนฺต นํ ปริสฺสยา;
ตโต นํ ทุกฺขมเนฺวติ, นาวํ ภินฺนมิโวทก”นฺติฯ

๖. **ตสฺมา ชนฺตุ สทา สโต, กามานิ ปริวชฺชเย;**
เต ปหาย ตเร โอฆํ, นาวํ สิตฺวาว ปารคูฯ

ตสฺมา ชนฺตุ สทา สโตติฯ **ตสฺมา**ติ ตสฺมา ตํการณา ตํเหตุ ตปฺปจฺจยา ตํนิทานา เอตํ อาทีนวํ สมฺปสฺสมาโน กาเมสูติ – ตสฺมาฯ **ชนฺตู**ติ สโตฺต นโร มานโว โปโส ปุคฺคโล ชีโว ชาคุ ชนฺตุ อินฺทคุ มนุโชฯ **สทา**ติ สทา สพฺพทา สพฺพกาลํ นิจฺจกาลํ ธุวกาลํ สตตํ สมิตํ อโพฺพกิณฺณํ โปงฺขานุโปงฺขํ อุทกูมิกชาตํ อวีจิ สนฺตติ สหิตํ ผสฺสิตํ [ผุสิตํ (สี. สฺยา.)], ปุเรภตฺตํ ปจฺฉาภตฺตํ ปุริมยามํ มชฺฌิมยามํ ปจฺฉิมยามํ, กาเฬ ชุเณฺห วเสฺส เหมเนฺต คิเมฺห, ปุริเม วโยขเนฺธ มชฺฌิเม วโยขเนฺธ ปจฺฉิเม วโยขเนฺธฯ **สโต**ติ จตูหิ การเณหิ สโต – กาเย กายานุปสฺสนาสติปฏฺฐานํ ภาเวโนฺต สโต, เวทนาสุ… จิเตฺต… ธเมฺมสุ ธมฺมานุปสฺสนาสติปฏฺฐานํ ภาเวโนฺต สโตฯ อปเรหิ จตูหิ การเณหิ สโต…เป…. โส วุจฺจติ สโตติ – ตสฺมา ชนฺตุ สทา สโตฯ

กามานิ ปริวชฺชเยติฯ **กามา**ติ อุทฺทานโต เทฺว กามา – วตฺถุกามา จ กิเลสกามา จ…เป…. อิเม วุจฺจนฺติ วตฺถุกามา…เป…. อิเม วุจฺจนฺติ กิเลสกามาฯ **กามานิ ปริวชฺชเย**ติ ทฺวีหิ การเณหิ กาเม ปริวเชฺชยฺย – วิกฺขมฺภนโต วา สมุเจฺฉทโต วาฯ กถํ วิกฺขมฺภนโต กาเม ปริวเชฺชยฺย? “อฏฺฐิกงฺกลูปมา กามา อปฺปสฺสาทเฏฺฐนา”ติ ปสฺสโนฺต วิกฺขมฺภนโต กาเม ปริวเชฺชยฺย, “มํสเปสูปมา กามา พหุสาธารณเฏฺฐนา”ติ ปสฺสโนฺต วิกฺขมฺภนโต กาเม ปริวเชฺชยฺย, “ติณุกฺกูปมา กามา อนุทหนเฏฺฐนา”ติ ปสฺสโนฺต วิกฺขมฺภนโต กาเม ปริวเชฺชยฺย…เป….

เนวสญฺญานาสญฺญายตนสมาปตฺตึ ภาเวนฺต วิกฺขมฺภนโต กาเม ปริวชฺชยฯ เอวํ วิกฺขมฺภน โต กาเม ปริวชฺชย...เป.... เอวํ สมุจฺเฉทโต กาเม ปริวชฺชยาติ – กามานิ ปริวชฺชเยฯ

เต ปหาย ตเร โอฆนฺติฯ **เต**ติ วตฺถุกาเม ปริชานิตฺวา กิเลสกาเม ปหาย ปชหิตฺวา วิโน เทตฺวา พฺยนฺตึ กริตฺวา อนภาวํ คมิตฺวา; กามจฺฉนฺทนีวรณํ ปหาย ปชหิตฺวา วิโนเทตฺวา พฺยนฺ ตึ กริตฺวา อนภาวํ คมิตฺวา; พฺยาปาทนีวรณํ...เป.... ถินมิทฺธนีวรณํ... อุทฺธจฺจกุกฺกุจฺจนีว รณํ... วิจิกิจฺฉานีวรณํ ปหาย ปชหิตฺวา วิโนเทตฺวา พฺยนฺตึ กริตฺวา อนภาวํ คมิตฺวา กาโมฆํ ภ โวฆํ ทิฏฺฐิโฆํ อวิชฺโชฆํ ตเรยฺย อุตฺตเรยฺย ปตเรยฺย สมติกฺกเมยฺย วีติวตฺเตยฺยาติ – เต ปหาย ตเร โอฆํฯ

นาวํ สิตฺวาว ปารคูติฯ ยถา ครุกํ นาวํ ภาริกํ อุทกํ สิตฺวา [สิญฺจิตฺวา (สี. สฺยา.)] โอสิญฺ จิตฺวา ฉฑฺเฑตฺวา ลหุกาย นาวาย ขิปฺปํ ลหุํ อปฺปกสิเรเนว ปารํ คเจฺฉยฺย; เอวเมว วตฺถุกาเม ปริชานิตฺวา กิเลสกาเม ปหาย ปชหิตฺวา วิโนเทตฺวา พฺยนฺตึ กริตฺวา อนภาวํ คมิตฺวา; กาม จฺฉนฺทนีวรณํ... พฺยาปาทนีวรณํ... ถินมิทฺธนีวรณํ... อุทฺธจฺจกุกฺกุจฺจนีวรณํ... วิจิกิจฺฉานีว รณํ ปหาย ปชหิตฺวา วิโนเทตฺวา พฺยนฺตึ กริตฺวา อนภาวํ คมิตฺวา ขิปฺปํ ลหุํ อปฺปกสิเรเนว ปารํ คเจฺฉยฺยฯ ปารํ วุจฺจติ อมตํ นิพฺพานํฯ โย โส สพฺพสงฺขารสมโถ สพฺพูปธิปฏินิสฺสคฺโค ตณฺ หกฺขโย วิราโค นิโรโธ นิพฺพานํ ฯ **ปารํ คเจฺฉยฺยา**ติ – ปารํ อธิคเจฺฉยฺย, ปารํ ผุเสยฺย, ปารํ สจฺฉิกเรยฺยฯ **ปารคู**ติ โยปิ ปารํ คนฺตุกาโม โสปิ ปารคู; โยปิ ปารํ คจฺฉติ โสปิ ปารคู; โยปิ ปารํ คโต, โสปิ ปารคูฯ

วุตฺตมฺปิ เหตํ ภควตา –

ติโณฺณ ปารงฺคโต ถเล ติฏฺฐติ พฺราหฺมโณติฯ พฺราหฺมโณติ โข, ภิกฺขเว, อรหโต เอตํ อธิ วจนํฯ โส อภิญฺญาปารคู ปริญฺญาปารคู ปหานปารคู ภาวนาปารคู สจฺฉิกิริยาปารคู สมาปตฺติ ปารคูฯ อภิญฺญาปารคู สพฺพธมฺมานํ, ปริญฺญาปารคู สพฺพทุกฺขานํ, ปหานปารคู สพฺพกิเล สานํ, ภาวนาปารคู จตุนฺนํ อริยมคฺคานํ, สจฺฉิกิริยาปารคู นิโรธสฺส, สมาปตฺติปารคู สพฺพสมา ปตฺตีนํฯ โส วสิปฺปตฺโต ปารมิปฺปตฺโต อริยสฺมึ สีลสฺมึ, วสิปฺปตฺโต ปารมิปฺปตฺโต อริยสฺมึ สมาธิสฺมึ, วสิปฺปตฺโต ปารมิปฺปตฺโต อริยาย ปญฺญาย, วสิปฺปตฺโต ปารมิปฺปตฺโต อริยาย วิมุตฺ ติยาฯ โส ปารํ คโต ปารปฺปตฺโต อนฺตคโต อนฺตปฺปตฺโต โกฏิคโต โกฏิปฺปตฺโต ปริยนฺตคโต ปริยนฺตปฺปตฺโต โวสานคโต โวสานปฺปตฺโต ตาณคโต ตาณปฺปตฺโต เลณคโต เลณปฺปตฺโต สรณคโต สรณปฺปตฺโต อภยคโต อภยปฺปตฺโต อจฺจุตคโต อจฺจุตปฺปตฺโต อมตคโต อมตปฺป ตฺโต นิพฺพานคโต นิพฺพานปฺปตฺโตฯ โส วุฏฺฐวาโส จิณฺณจรโณ คตทฺโธ คตทิโส คตโกฏิโก ปาลิตพฺรหฺมจริโย อุตฺตมทิฏฺฐิปฺปตฺโต ภาวิตมคฺโค ปหีนกิเลโส ปฏิวิทฺธากุปฺโป สจฺฉิกตนิ โรโธ, ทุกฺขํ ตสฺส ปริญฺญาตํ, สมุทโย ปหีโน, มคฺโค ภาวิโต, นิโรโธ สจฺฉิกโต, อภิเญฺญยฺยํ อภิญฺญาตํ, ปริเญฺญยฺยํ ปริญฺญาตํ, ปหาตพฺพํ ปหีนํ, ภาเวตพฺพํ ภาวิตํ, สจฺฉิกาตพฺพํ สจฺฉิกตํฯ

โส อุกฺขิตฺตปลิโฆ สํกิณฺณปริโกฺข อพฺพุเฬฺหสิโก นิรคฺคโฬ อริโย ปนฺนทฺธโช ปนฺนภา โร วิสญฺญุตฺโต ปญฺจงฺควิปฺปหีโน ฉฬงฺคสมนฺนาคโต เอการโกฺข จตุราปเสฺสโน ปนุณฺณปเจฺ จกสโจฺจ สมวยสเฏฺฐสโน อนาวิลสงฺกปฺโป ปสฺสทฺธกายสงฺขาโร สุวิมุตฺตจิตฺโต สุวิมุตฺ ตปโญฺญ เกวลี วุสิตวา อุตฺตมปุริโส ปรมปุริโส ปรมปตฺติปฺปตฺโตฯ โส เนวาจินติ [เนว อาจิ นาติ (สี. สฺยา.)] นาปจินติ , อปจินิตฺวา ฐิโตฯ เนว ปชหติ น อุปาทิยติ, ปชหิตฺวา ฐิโตฯ เนว สํสิพฺพติ [เนว สิเนติ (สี.), เนว วิสีเนติ (สฺยา.)] น อุสฺสิเนติ, วิสินิตฺวา ฐิโตฯ เนว วิธูเปติ น

สนฺธูเปติ, วิธูเปตฺวา ฐิโต๚ อเสเกฺขน สีลกฺขเนฺธน สมนฺนาคตตฺตา ฐิโต๚ อเสเกฺขน สมาธิกฺขเนฺธน… อเสเกฺขน ปญฺญากฺขเนฺธน… อเสเกฺขน วิมุตฺติกฺขเนฺธน… อเสเกฺขน วิมุตฺติญาณทสฺสนกฺขเนฺธน สมนฺนาคตตฺตา ฐิโต๚ สจฺจํ สมฺปฏิปาทิยิตฺวา ฐิโต๚ เอชํ สมติกฺกมิตฺวา ฐิโต๚ กิเลสคฺคิํ ปริยาทิยิตฺวา ฐิโต, อปริคมนตาย ฐิโต, กฏํ สมาทาย ฐิโต, มุตฺติปฏิเสวนตาย ฐิโต, เมตฺตาย ปาริสุทฺธิยา ฐิโต, กรุณาย… มุทิตาย… อุเปกฺขาย ปาริสุทฺธิยา ฐิโต, อจฺจนฺตปาริสุทฺธิยา ฐิโต, อกมฺมยตาย [อตมฺมยตาย (สี.), อกมฺมญฺญตาย (สฺยา.)] ปาริสุทฺธิยา ฐิโต, วิมุตฺตตฺตา ฐิโต, สนฺตุสฺสิตตฺตา ฐิโต, ขนฺธปริยนฺเต ฐิโต, ธาตุปริยนฺเต ฐิโต, อายตนปริยนฺเต ฐิโต, คติปริยนฺเต ฐิโต, อุปปตฺติปริยนฺเต ฐิโต, ปฏิสนฺธิปริยนฺเต ฐิโต, (ภวปริยนฺเต ฐิโต, สํสารปริยนฺเต ฐิโต วฏฺฏปริยนฺเต ฐิโต, อนฺติเม ภเว ฐิโต,) [( ) นตฺถิ สีหฬโปตฺถเก] อนฺติเม สมุสฺสเย ฐิโต, อนฺติมเทหธโร อรหา๚

“ตสฺสายํ ปจฺฉิมโก ภโว, จริโมยํ สมุสฺสโย;
ชาติมรณสํสาโร, นตฺถิ ตสฺส ปุนพฺภโว”ติ๚

นาวํ สิตฺวาว ปารคูติ๚ เตนาห ภควา –

“ตสฺมา ชนฺตุ สทา สโต, กามานิ ปริวชฺชเย;
เต ปหาย ตเร โอฆํ, นาวํ สิตฺวาว ปารคู”ติ๚

กามสุตฺตนิเทฺทโส ปฐโม๚

๒. คุหฏฺฐกสุตฺตนิเทฺทโส

อถ คุหฏฺฐกสุตฺตนิเทฺทสํ วกฺขติ –

๗. **สโตฺต คุหายํ พหุนาภิฉโนฺน, ติฏฺฐํ นโร โมหนสฺมิํ ปคาโฬฺห;**
ทูเร วิเวกา หิ ตถาวิโธ โส, กามา หิ โลเก น หิ สุปฺปหายาฯ

สโตฺต คุหายํ พหุนาภิฉโนฺนติฯ สโตฺตติ หิ โข วุตฺตํ, อปิ จ คุหา ตาว วตฺตพฺพาฯ **คุหา** วุจฺจติ กาโยฯ กาโยติ วา คุหาติ วา เทโหติ วา สเนฺทโหติ วา นาวาติ วา รโถติ วา ธโชติ วา วมฺมิโกติ วา นครนฺติ วา นิฑฺฑนฺติ วา กุฏีติ วา คโณฺฑติ วา กุมฺภติ วา นาโคติ วา กายเสฺสตํ อธิวจนํฯ **สโตฺต คุหาย**นฺติ คุหายํ สโตฺต วิสโตฺต อาสโตฺต ลโคฺค ลคฺคิโต ปลิพุโทฺธฯ ยถา ภิตฺติขิเล วา นาคทเนฺต วา คณฺฑํ สตฺตํ วิสตฺตํ อาสตฺตํ ลคฺคํ ลคฺคิตํ ปลิพุทฺธํ; เอวเมว คุหายํ สโตฺต วิสโตฺต อาสโตฺต ลโคฺค ลคฺคิโต ปลิพุโทฺธฯ วุตฺตเญฺหตํ ภควตา –

‘‘รูเป โข, ราธ, โย ฉโนฺท โย ราโค ยา นนฺที ยา ตณฺหา เย อุปยูปาทานา เจตโส อธิฏฺฐานาภินิเวสานุสยา, ตตฺร สโตฺต ตตฺร วิสโตฺต; ตสฺมา สโตฺตติ วุจฺจติฯ เวทนาย โข, ราธ… เป…. สญฺญาย โข, ราธ… สงฺขาเรสุ โข, ราธ… วิญฺญาเณ โข, ราธ, โย ฉโนฺท โย ราโค ยา นนฺที ยา ตณฺหา เย อุปยูปาทานา เจตโส อธิฏฺฐานาภินิเวสานุสยา, ตตฺร สโตฺต ตตฺร วิสโตฺต; ตสฺมา สโตฺตติ วุจฺจติฯ สโตฺตติ ลคฺคนาธิวจน’’นฺติ – สโตฺต คุหายํฯ **พหุนาภิฉโนฺน**ติ พหุเกหิ กิเลเสหิ ฉโนฺน, ราเคน ฉโนฺน โทเสน ฉโนฺน โมเหน ฉโนฺน โกเธน ฉโนฺน อุปนาเหน ฉโนฺน มเกฺขน ฉโนฺน ปฬาเสน ฉโนฺน อิสฺสาย ฉโนฺน มจฺฉริเยน ฉโนฺน มายาย ฉโนฺน สาเฐเยฺยน ฉโนฺน ถเมฺภน ฉโนฺน สารเมฺภน ฉโนฺน มาเนน ฉโนฺน อติมาเนน ฉโนฺน มเทน ฉโนฺน ปมาเทน ฉโนฺนฯ สพฺพกิเลเสหิ สพฺพทุจฺจริเตหิ สพฺพทรเถหิ สพฺพปริฬาเหหิ สพฺพสนฺตาเปหิ สพฺพากุสลาภิสงฺขาเรหิ ฉโนฺน วิฉโนฺน อุจฺฉโนฺน อาวุโต นิวุโต โอวุโต [โอผุโต (สฺยา.)] ปิหิโต ปฏิจฺฉโนฺน ปฏิกุชฺชิโตติ – สโตฺต คุหายํ พหุนาภิฉโนฺนฯ

ติฏฺฐํ นโร โมหนสฺมิํ ปคาโฬฺหติ ติฏฺฐโนฺต นโร รโตฺต ราควเสน ติฏฺฐติ, ทุโฏฺฐ โทสวเสน ติฏฺฐติ, มูโฬฺห โมหวเสน ติฏฺฐติ, วินิพโทฺธ มานวเสน ติฏฺฐติ, ปรามโฏฺฐ ทิฏฺฐิวเสน ติฏฺฐติ, วิเกฺขปคโต อุทฺธจฺจวเสน ติฏฺฐติ, อนิฏฺฐงฺคโต วิจิกิจฺฉาวเสน ติฏฺฐติ, ถามคโต อนุสยวเสน ติฏฺฐติฯ เอวมฺปิ ติฏฺฐํ นโรฯ

วุตฺตเญฺหตํ ภควตา – ‘‘สนฺติ, ภิกฺขเว, จกฺขุวิเญฺญยฺยา รูปา อิฏฺฐา กนฺตา มนาปา ปิยรูปา กามูปสํหิตา รชนียา, ตเญฺจ ภิกฺขุ อภินนฺทติ อภิวทติ อโชฺฌสาย ติฏฺฐติฯ สนฺติ, ภิกฺขเว, โสตวิเญฺญยฺยา สทฺทา…เป…. ฆานวิเญฺญยฺยา คนฺธา… ชิวฺหาวิเญฺญยฺยา รสา… กายวิเญฺญยฺยา โผฏฺฐพฺพา… มโนวิเญฺญยฺยา ธมฺมา อิฏฺฐา กนฺตา มนาปา ปิยรูปา กามูปสํหิตา รชนียา, ตเญฺจ ภิกฺขุ อภินนฺทติ อภิวทติ อโชฺฌสาย ติฏฺฐตี’’ติฯ เอวมฺปิ ติฏฺฐํ นโรฯ

วุตฺตเญฺหตํ ภควตา – ‘‘รูปูปยํ วา, ภิกฺขเว, วิญฺญาณํ ติฏฺฐมานํ ติฏฺฐติ, รูปารมฺมณํ รูปปติฏฺฐํ นนฺทูปเสจนํ วุทฺธิํ วิรูฬฺหิํ เวปุลฺลํ อาปชฺชติฯ เวทนูปยํ วา, ภิกฺขเว…เป…. สญฺญูปยํ… สงฺขารูปยํ วา, ภิกฺขเว, วิญฺญาณํ ติฏฺฐมานํ ติฏฺฐติ, สงฺขารารมฺมณํ สงฺขารปติฏฺฐํ นนฺทูปเสจนํ วุทฺธิํ วิรูฬฺหิํ เวปุลฺลํ อาปชฺชตี’’ติฯ เอวมฺปิ ติฏฺฐํ นโรฯ

วุตฺตมฺปิ เหตํ ภควตา – ‘‘กพฬีการเร เจ, ภิกฺขเว, อาหาเร อตฺถิ ราโค อตฺถิ นนฺที อตฺถิ ตณฺหา, ปติฏฺฐิตํ ตตฺถ วิญฺญาณํ วิรูฬฺหํฯ ยตฺถ ปติฏฺฐิตํ วิญฺญาณํ วิรูฬฺหํ, อตฺถิ ตตฺถ นามรูปสฺสาวกฺกนฺติฯ ยตฺถ อตฺถิ นามรูปสฺสาวกฺกนฺติ, อตฺถิ ตตฺถ สงฺขารานํ วุฑฺฒิฯ ยตฺถ อตฺถิ สงฺขารานํ วุฑฺฒิ, อตฺถิ ตตฺถ อายตึ ปุนพฺภวาภินิพฺพตฺติฯ ยตฺถ อตฺถิ อายตึ ปุนพฺภวาภินิพฺพตฺติ, อตฺถิ ตตฺถ อายตึ ชาติชรามรณํฯ ยตฺถ อตฺถิ อายตึ ชาติชรามรณํ, สโสกํ ตํ, ภิกฺขเว, สรชํ สอุปายาสนฺติ วทามี’’ติฯ เอวมฺปิ ติฏฺฐํ นโรฯ

‘‘ผสฺเส เจ, ภิกฺขเว, อาหาเร…เป.… มโนสเญฺจตนาย เจ, ภิกฺขเว, อาหาเร… วิญฺญาเณ เจ, ภิกฺขเว, อาหาเร อตฺถิ ราโค อตฺถิ นนฺที อตฺถิ ตณฺหา , ปติฏฺฐิตํ ตตฺถ วิญฺญาณํ วิรูฬฺหํฯ ยตฺถ ปติฏฺฐิตํ วิญฺญาณํ วิรูฬฺหํ, อตฺถิ ตตฺถ นามรูปสฺสาวกฺกนฺติฯ ยตฺถ อตฺถิ นามรูปสฺสาวกฺกนฺติ, อตฺถิ ตตฺถ สงฺขารานํ วุฑฺฒิฯ ยตฺถ อตฺถิ สงฺขารานํ วุฑฺฒิ, อตฺถิ ตตฺถ อายตึ ปุนพฺภวาภินิพฺพตฺติฯ ยตฺถ อตฺถิ อายตึ ปุนพฺภวาภินิพฺพตฺติ , อตฺถิ ตตฺถ อายตึ ชาติชรามรณํฯ ยตฺถ อตฺถิ อายตึ ชาติชรามรณํ, สโสกํ ตํ, ภิกฺขเว, สรชํ สอุปายาสนฺติ วทามี’’ติฯ เอวมฺปิ ติฏฺฐํ นโรฯ

โมหนสฺมึ ปคาโฬฺหติฯ โมหนา วุจฺจนฺติ ปญฺจ กามคุณาฯ จกฺขุวิเญฺญยฺยา รูปา อิฏฺฐา กนฺตา มนาปา ปิยรูปา กามูปสํหิตา รชนียา; โสตวิเญฺญยฺยา สทฺทา… ฆานวิเญฺญยฺยา คนฺธา… ชิวฺหาวิเญฺญยฺยา รสา… กายวิเญฺญยฺยา โผฏฺฐพฺพา อิฏฺฐา กนฺตา มนาปา ปิยรูปา กามูปสํหิตา รชนียาฯ กึ การณา โมหนา วุจฺจนฺติ ปญฺจ กามคุณา? เยภุเยฺยน เทวมนุสฺสา ปญฺจสุ กามคุเณสุ มุยฺหนฺติ สมฺมุยฺหนฺติ สมฺปมุยฺหนฺติ, มูฬฺหา สมฺมูฬฺหา สมฺปมูฬฺหา อวิชฺชาย อนฺธีกตา อาวุตา นิวุตา โอวุตา ปิหิตา ปฏิจฺฉนฺนา ปฏิกุชฺชิตา, ตํ การณา โมหนา วุจฺจนฺติ ปญฺจ กามคุณาฯ **โมหนสฺมึ ปคาโฬฺห**ติ โมหนสฺมึ ปคาโฬฺห โอคาโฬฺห อโชฺฌคาโฬฺห นิมุโคฺคติ – ติฏฺฐํ นโร โมหนสฺมึ ปคาโฬฺหฯ

ทูเร วิเวกา หิ ตถาวิโธ โสติฯ **วิเวกา**ติ ตโย วิเวกา – กายวิเวโก, จิตฺตวิเวโก, อุปธิวิเวโกฯ กตโม กายวิเวโก? อิธ ภิกฺขุ วิวิตฺตํ เสนาสนํ ภชติ อรญฺญํ รุกฺขมูลํ ปพฺพตํ กนฺทรํ คิริคุหํ สุสานํ วนปตฺถํ อโพฺภกาสํ ปลาลปุญฺชํฯ กาเยน วิวิโตฺต วิหรติฯ โส เอโก คจฺฉติ, เอโก ติฏฺฐติ, เอโก นิสีทติ, เอโก เสยฺยํ กเปฺปติ, เอโก คามํ ปิณฺฑาย ปวิสติ, เอโก ปฏิกฺกมติ, เอโก รโห นิสีทติ, เอโก จงฺกมํ อธิฏฺฐาติ, เอโก จรติ วิหรติ อิริยติ วตฺตติ ปาเลติ ยเปติ ยาเปติฯ อยํ กายวิเวโกฯ

กตโม จิตฺตวิเวโก? ปฐมํ ฌานํ สมาปนฺนสฺส นีวรเณหิ จิตฺตํ วิวิตฺตํ โหติฯ ทุติยํ ฌานํ สมาปนฺนสฺส วิตกฺกวิจาเรหิ จิตฺตํ วิวิตฺตํ โหติฯ ตติยํ ฌานํ สมาปนฺนสฺส ปีติยา จิตฺตํ วิวิตฺตํ โหติฯ จตุตฺถํ ฌานํ สมาปนฺนสฺส สุขทุเกฺขหิ จิตฺตํ วิวิตฺตํ โหติฯ อากาสานญฺจายตนํ สมาปนฺนสฺส รูปสญฺญาย ปฏิฆสญฺญาย นานตฺตสญฺญาย จิตฺตํ วิวิตฺตํ โหติฯ วิญฺญาณญฺจายตนํ สมาปนฺนสฺส อากาสานญฺจายตนสญฺญาย จิตฺตํ วิวิตฺตํ โหติฯ อากิญฺจญฺญายตนํ สมาปนฺนสฺส วิญฺญาณญฺจายตนสญฺญาย จิตฺตํ วิวิตฺตํ โหติฯ เนวสญฺญานาสญฺญายตนํ สมาปนฺนสฺส อากิญฺจญฺญายตนสญฺญาย จิตฺตํ วิวิตฺตํ โหติฯ โสตาปนฺนสฺส สกฺกายทิฏฺฐิยา วิจิกิจฺฉาย สีลพฺพตปรามาสา ทิฏฺฐานุสยา วิจิกิจฺฉานุสยา, ตเทกฏฺเฐหิ จ กิเลเสหิ จิตฺตํ วิวิตฺตํ โหติฯ สกทาคามิสฺส โอฬาริกา กามราคสโญฺญชนา ปฏิฆสโญฺญชนา โอฬาริกา กามราคานุสยา ปฏิฆานุสยา, ตเทกฏฺเฐหิ จ กิเลเสหิ จิตฺตํ วิวิตฺตํ โหติฯ อนาคามิสฺส อนุสหคตา กามราคสโญฺญชนา ปฏิฆสโญฺญชนา อนุสหคตา กามราคานุสยา ปฏิฆานุสยา, ตเทกฏฺเฐหิ จ

กิเลเสหิ จิตฺตํ วิวิตฺตํ โหติฯ อรหโต รูปารูปราคา มานา อุทฺธจฺจา อวิชฺชาย มานานุสยา ภวราคานุสยา อวิชฺชานุสยา , ตเทกฏฺเฐหิ จ กิเลเสหิ พหิทฺธา จ สพฺพนิมิตฺเตหิ จิตฺตํ วิวิตฺตํ โหติฯ อยํ จิตฺตวิเวโกฯ

กตโม อุปธิวิเวโก? อุปธิ วุจฺจนฺติ กิเลสา จ ขนฺธา จ อภิสงฺขารา จฯ อุปธิวิเวโก วุจฺจติ อมตํ นิพฺพานํฯ โย สพฺพสงฺขารสมโถ สพฺพูปธิปฏินิสฺสคฺโค ตณฺหกฺขโย วิราโค นิโรโธ นิพฺพานํฯ อยํ อุปธิวิเวโกฯ กายวิเวโก จ วิเวกฏฺฐกายานํ [วูปกฏฺฐกายานํ (สฺยา.)] เนกฺขมฺมาภิรตานํ, จิตฺตวิเวโก จ ปริสุทฺธจิตฺตานํ ปรมโวทานปฺปตฺตานํ, อุปธิวิเวโก จ นิรูปธีนํ ปุคฺคลานํ วิสงฺขารคตานํฯ

ทูเร วิเวกา หีติฯ โย โส เอวํ คุหายํ สตฺโต, เอวํ พหุเกหิ กิเลเสหิ ฉนฺโน, เอวํ โมหนสฺมึ ปคาฬฺโห, โส กายวิเวกาปิ ทูเร, จิตฺตวิเวกาปิ ทูเร, อุปธิวิเวกาปิ ทูเร วิทูเร สุวิทูเร น สนฺติเก น สามนฺตา อนาสนฺเน วิเวกฏฺเฐ [ววกฏฺเฐ (สี.), อนุปกฏฺเฐ (สฺยา.)]ฯ **ตถาวิโธ**ติ ตาทิโส ตสฺสณฺฐิโต ตปฺปกาโร ตปฺปฏิภาโค โย โส โมหนสฺมึ ปคาฬฺหติ – ทูเร วิเวกา หิ ตถาวิโธ โสฯ

กามา หิ โลเก น หิ สุปฺปหายาติฯ **กามา**ติ อุทฺทานโต เทฺว กามา – วตฺถุกามา จ กิเลสกามา จฯ กตเม วตฺถุกามา? มนาปิกา รูปา มนาปิกา สทฺทา มนาปิกา คนฺธา มนาปิกา รสา มนาปิกา โผฏฺฐพฺพา, อตฺถรณา ปาวุรณา ทาสิทาสา อเชฬกา กุกฺกุฏสูกรา หตฺถิควาสฺสวฬวา, เขตฺตํ วตฺถุ หิรญฺญํ สุวณฺณํ, คามนิคมราชธานิโย รฏฺฐญฺจ ชนปโท จ โกโส จ โกฏฺฐาคารญฺจ, ยํ กิญฺจิ รชนียํ วตฺถุ – วตฺถุกามาฯ อปิ จ อตีตา กามา อนาคตา กามา ปจฺจุปฺปนฺนา กามา, อชฺฌตฺตา กามา พหิทฺธา กามา อชฺฌตฺตพหิทฺธา กามา, หีนา กามา มชฺฌิมา กามา ปณีตา กามา, อาปายิกา กามา มานุสิกา กามา ทิพฺพา กามา ปจฺจุปฏฺฐิตา กามา, นิมฺมิตา กามา อนิมฺมิตา กามา ปรนิมฺมิตา กามา, ปริคฺคหิตา กามา อปริคฺคหิตา กามา, มมายิตา กามา อมมายิตา กามา, สเพฺพปิ กามาวจรา ธมฺมา, สเพฺพปิ รูปาวจรา ธมฺมา, สเพฺพปิ อรูปาวจรา ธมฺมา, ตณฺหาวตฺถุกา ตณฺหารมฺมณา กามนียฏฺเฐน รชนียฏฺเฐน มทนียฏฺเฐน กามาฯ อิเม วุจฺจนฺติ วตฺถุกามาฯ

กตเม กิเลสกามา? ฉนฺโท กาโม ราโค กาโม ฉนฺทราโค กาโม, สงฺกโปฺป กาโม ราโค กาโม สงฺกปฺปราโค กาโม, โย กาเมสุ กามจฺฉนฺโท กามราโค กามนนฺที กามตณฺหา กามเสฺนโห กามปริฬาโห กามมุจฺฉา กามโชฺฌสานํ กาโมโฆ กามโยโค กามุปาทานํ กามจฺฉนฺทนีวรณํฯ

“อทฺทสํ กาม เต มูลํ, สงฺกปฺปา กาม ชายสิ;
น ตํ สงฺกปฺปยิสฺสามิ, เอวํ กาม น โหหิสี”ติฯ –

อิเม วุจฺจนฺติ กิเลสกามาฯ **โลเก**ติ อปายโลเก มนุสฺสโลเก เทวโลเก, ขนฺธโลเก ธาตุโลเก อายตนโลเกฯ **กามา หิ โลเก น หิ สุปฺปหายา**ติฯ กามา หิ โลเก ทุปฺปหายา ทุจฺจชฺชา ทุปฺปริจฺจชฺชา ทุนฺนิมฺมทยา ทุนฺนิเวฐยา ทุพฺพินิเวฐยา ทุตฺตรา ทุปฺปตรา ทุสฺสมติกฺกมา ทุพฺพินิวตฺตาติ – กามา หิ โลเก น หิ สุปฺปหายาฯ

เตนาห ภควา –

“สโตฺต คุหายํ พหุนาภิฉนฺโน, ติฏฺฐํ นโร โมหนสฺมึ ปคาโฬฺห;
ทูเร วิเวกา หิ ตถาวิโธ โส, กามา หิ โลเก น หิ สุปฺปหายา”ติฯ

๘. **อิจฺฉานิทานา ภวสาตพทฺธา, เต ทุปฺปมุญฺจา น หิ อญฺญโมกฺขา;**
ปจฺฉา ปุเร วาปิ อเปกฺขมานา, อิเม ว กาเม ปุริเม ว ชปฺปํฯ

อิจฺฉานิทานา ภวสาตพทฺธาติฯ อิจฺฉา วุจฺจติ ตณฺหาฯ โย ราโค สาราโค อนุนโย อนุโรโธ นนฺที นนฺทิราโค, จิตฺตสฺส สาราโค อิจฺฉา มุจฺฉา อโชฺฌสานํ เคโธ ปลิเคโธ สโงฺค ปโงฺก, เอชา มายา ชนิกา สญฺชนนี สิพฺพินี ชาลินี สริตา วิสตฺติกา, สุตฺตํ วิสฏา อายูหินี ทุติยา ปณิธิ ภวเนตฺติ, วนํ วนโถ สนฺถโว เสฺนโห อเปกฺขา ปฏิพนฺธุ, อาสา อาสีสนา อาสีสิตตฺตํ, รูปาสา สทฺทาสา คนฺธาสา รสาสา โผฏฺฐพฺพาสา, ลาภาสา ธนาสา ปุตฺตาสา ชีวิตาสา , ชปฺปา ปชปฺปา อภิชปฺปา ชปฺปนา ชปฺปิตตฺตํ โลลุปฺปํ โลลุปฺปายนา โลลุปฺปายิตตฺตํ ปุจฺฉญฺฉิกตา สาธุกมฺยตา, อธมฺมราโค วิสมโลโภ นิกนฺติ นิกามนา ปตฺถนา ปิหนา สมฺปตฺถนา, กามตณฺหา ภวตณฺหา วิภวตณฺหา, รูปตณฺหา อรูปตณฺหา นิโรธตณฺหา, รูปตณฺหา สทฺทตณฺหา คนฺธตณฺหา รสตณฺหา โผฏฺฐพฺพตณฺหา ธมฺมตณฺหา, โอโฆ โยโค คนฺโถ อุปาทานํ อาวรณํ นีวรณํ ฉทนํ พนฺธนํ, อุปกฺกิเลโส อนุสโย ปริยุฏฺฐานํ ลตา เววิจฺฉํ , ทุกฺขมูลํ ทุกฺขนิทานํ ทุกฺขปฺปภโว มารปาโส มารพฬิสํ มารวิสโย, ตณฺหานที ตณฺหาชาลํ ตณฺหาคทฺทุลํ ตณฺหาสมุโทฺท อภิชฺฌา โลโภ อกุสลมูลํฯ **อิจฺฉานิทานา**ติ อิจฺฉานิทานกา อิจฺฉาเหตุกา อิจฺฉาปจฺจยา อิจฺฉาการณา อิจฺฉาปภวาติ – อิจฺฉานิทานาฯ

ภวสาตพทฺธาติฯ เอกํ ภวสาตํ – สุขา เวทนาฯ เทฺว ภวสาตานิ – สุขา จ เวทนา อิฏฺฐญฺจ วตฺถุฯ ตีณิ ภวสาตานิ – โยพฺพญฺญํ, อาโรคฺยํ, ชีวิตํฯ จตฺตาริ ภวสาตานิ – ลาโภ, ยโส, ปสํสา, สุขํฯ ปญฺจ ภวสาตานิ – มนาปิกา รูปา, มนาปิกา สทฺทา, มนาปิกา คนฺธา, มนาปิกา รสา, มนาปิกา โผฏฺฐพฺพาฯ ฉ ภวสาตานิ – จกฺขุสมฺปทา, โสตสมฺปทา, ฆานสมฺปทา, ชิวฺหาสมฺปทา, กายสมฺปทา, มโนสมฺปทาฯ ภวสาตพทฺธา, สุขาย เวทนาย สาตพทฺธา, อิฏฺฐสฺมึ วตฺถุสฺมึ พทฺธา, โยพฺพเญฺญ พทฺธา, อาโรเคฺย พทฺธา, ชีวิเต พทฺธา, ลาเภ พทฺธา, ยเส พทฺธา, ปสํสาย พทฺธา, สุเข พทฺธา , มนาปิเกสุ รูเปสุ พทฺธา, สเทฺทสุ… คเนฺธสุ… รเสสุ… มนาปิเกสุ โผฏฺฐเพฺพสุ พทฺธา, จกฺขุสมฺปทาย พทฺธา, โสตฆานชิวฺหากายมโนสมฺปทาย พทฺธา, วิพทฺธา อาพทฺธา ลคฺคา ลคฺคิตา ปลิพทฺธาติ – อิจฺฉานิทานา ภวสาตพทฺธาฯ

เต ทุปฺปมุญฺจา น หิ อญฺญโมกฺขาติ เต วา ภวสาตวตฺถู ทุปฺปมุญฺจา, สตฺตา วา เอโตฺต ทุโมฺมจยาฯ กถํ เต ภวสาตวตฺถู ทุปฺปมุญฺจา? สุขา เวทนา ทุปฺปมุญฺจา, อิฏฺฐํ วตฺถุ ทุปฺปมุญฺจํ, โยพฺพญฺญํ ทุปฺปมุญฺจํ, อาโรคฺยํ ทุปฺปมุญฺจํ, ชีวิตํ ทุปฺปมุญฺจํ, ลาโภ ทุปฺปมุโญฺจ, ยโส ทุปฺปมุโญฺจ, ปสํสา ทุปฺปมุญฺจา, สุขํ ทุปฺปมุญฺจํ, มนาปิกา รูปา ทุปฺปมุญฺจา, มนาปิกา สทฺทา… คนฺธา… รสา… โผฏฺฐพฺพา ทุปฺปมุญฺจา, จกฺขุสมฺปทา ทุปฺปมุญฺจา, โสตฆานชิวฺหากายมโนสมฺปทา ทุปฺปมุญฺจา ทุโมฺมจยา ทุปฺปโมจยา ทุนฺนิเวฐยา ทุพฺพินิเวฐยา , ทุตฺตรา ทุปฺปตรา ทุสฺสมติกฺกมา ทุพฺพินิวตฺตาฯ เอวํ เต ภวสาตวตฺถู ทุปฺปมุญฺจาฯ

กถํ สตฺตา เอโตฺต ทุโมฺมจยา? สุขาย เวทนาย สตฺตา ทุโมฺมจยา, อิฏฺฐสฺมา วตฺถุสฺมา ทุโมฺมจยา, โยพฺพญฺญา ทุโมฺมจยา, อาโรคฺยา ทุโมฺมจยา, ชีวิตา ทุโมฺมจยา, ลาภา ทุโมฺมจยา, ยสา ทุโมฺมจยา, ปสํสาย ทุโมฺมจยา, สุขา ทุโมฺมจยา , มนาปิเกหิ รูเปหิ ทุโมฺมจยา, มนาปิเกหิ สเทฺทหิ… คเนฺธหิ… รเสหิ… โผฏฺฐเพฺพหิ ทุโมฺมจยา, จกฺขุสมฺปทาย ทุโมฺมจยา, โสตฆานชิวฺหากายมโนสมฺปทาย ทุโมฺมจยา ทุรุทฺธรา [ทุทฺธรา (ก.)], ทุสฺสมุทฺธรา ทุพฺ

พฺฎฺฐาปยา ทุสฺสมุฎฺฐาปยา ทุนฺนิเวฐยา ทุพฺพินิเวฐยา ทุตฺตรา ทุปฺปตรา ทุสฺสมติกฺกมา ทุพฺพินิวตฺตาฯ เอวํ สตฺตา เอโตฺต ทุโมฺมจยาติ – เต ทุปฺปมุญฺจาฯ

น หิ อญฺญโมกฺขาติ เต อตฺตนา ปลิปปลิปนฺนา น สโกฺกนฺติ ปรํ ปลิปปลิปนฺนํ อุทฺธริตุํฯ วุตฺตเญฺหตํ ภควตา – ‘‘โส วต, จุนฺท, อตฺตนา ปลิปปลิปโนฺน ปรํ ปลิปปลิปนฺนํ อุทฺธริสฺสตีติ เนตํ ฐานํ วิชฺชติฯ โส วต, จุนฺท, อตฺตนา อทโนฺต อวินีโต อปรินิพฺพุโต ปรํ ทเมสฺสติ วิเนสฺสติ ปรินิพฺพาเปสฺสตีติ เนตํ ฐานํ วิชฺชตี’’ติฯ เอวมฺปิ น หิ อญฺญโมกฺขาฯ

อถ วา นตฺถโญฺญ โกจิ โมเจตาฯ เต ยทิ มุเญฺจยฺยุํ, สเกน ถาเมน สเกน พเลน สเกน วีริเยน สเกน ปรกฺกเมน สเกน ปุริสถาเมน สเกน ปุริสพเลน สเกน ปุริสวีริเยน สเกน ปุริสปรกฺกเมน อตฺตนา สมฺมาปฏิปทํ อนุโลมปฏิปทํ อปจฺจนีกปฏิปทํ อนฺวตฺถปฏิปทํ ธมฺมานุธมฺมปฏิปทํ ปฏิปชฺชมานา มุเญฺจยฺยุนฺติฯ เอวมฺปิ น หิ อญฺญโมกฺขาฯ

วุตฺตมฺปิ เหตํ ภควตา –

‘‘นาหํ สหิสฺสามิ ปโมจนาย, กถํกถิํ โธตก กิญฺจิ โลเก;
ธมฺมญฺจ เสฎฺฐํ อภิชานมาโน, เอวํ ตุวํ โอฆมิมํ ตเรสี’’ติฯ

เอวมฺปิ น หิ อญฺญโมกฺขาฯ

วุตฺตมฺปิ เหตํ ภควตา –

‘‘อตฺตนาว กตํ ปาปํ, อตฺตนา สํกิลิสฺสติ;
อตฺตนา อกตํ ปาปํ, อตฺตนาว วิสุชฺฌติ;
สุทฺธี อสุทฺธิ ปจฺจตฺตํ, นาโญฺญ อญฺญํ วิโสธเย’’ติฯ

เอวมฺปิ น หิ อญฺญโมกฺขาฯ

วุตฺตมฺปิ เหตํ ภควตา – ‘‘เอวเมว โข, พฺราหฺมณ, ติฎฺฐเตว นิพฺพานํ, ติฎฺฐติ นิพฺพานคามิมโคฺค, ติฎฺฐามหํ สมาทเปตาฯ อถ จ ปน มม สาวกา มยา เอวํ โอวทิยมานา เอวํ อนุสาสิยมานา อเปฺปกเจฺจ อจฺจนฺตนิฎฺฐํ นิพฺพานํ อาราเธนฺติ, เอกเจฺจ นาราเธนฺติฯ เอตฺถ กฺยาหํ, พฺราหฺมณ, กโรมิ? มคฺคกฺขายี, พฺราหฺมณ, ตถาคโตฯ มคฺคํ พุโทฺธ อาจิกฺขติ ฯ อตฺตนา ปฏิปชฺชมานา มุเญฺจยฺยุ’’นฺติฯ เอวมฺปิ น หิ อญฺญโมกฺขาติ – เต ทุปฺปมุญฺจา น หิ อญฺญโมกฺขาฯ

ปจฺฉา ปุเร วาปิ อเปกฺขมานาติฯ ปจฺฉา วุจฺจติ อนาคตํ, ปุเร วุจฺจติ อตีตํฯ อปิ จ อตีตํ อุปาทาย อนาคตญฺจ ปจฺจุปฺปนฺนญฺจ ปจฺฉา, อนาคตํ อุปาทาย อตีตญฺจ ปจฺจุปฺปนฺนญฺจ ปุเรฯ กถํ ปุเร อเปกฺขํ กโรติ? ‘‘เอวํรูโป อโหสิํ อตีตมทฺธาน’’นฺติ ตตฺถ นนฺทิํ สมนฺนาเนติฯ ‘‘เอวํเวทโน อโหสิํ… เอวํสโญฺญ อโหสิํ… เอวํสงฺขาโร อโหสิํ… เอวํวิญฺญาโณ อโหสิํ อตีตมทฺธาน’’นฺติ ตตฺถ นนฺทิํ สมนฺนาเนติฯ เอวมฺปิ ปุเร อเปกฺขํ กโรติฯ

อถ วา ‘‘อิติ เม จกฺขุ อโหสิ อตีตมทฺธานํ, อิติ รูปา’’ติ – ตตฺถ ฉนฺทราคปฏิพทฺธํ โหติ วิญฺญาณํฯ ฉนฺทราคปฏิพทฺธตฺตา วิญฺญาณสฺส ตทภินนฺทติฯ ตทภินนฺทโนฺต เอวมฺปิ ปุเร อเปกฺขํ กโรติฯ ‘‘อิติ เม โสตํ อโหสิ อตีตมทฺธานํ, อิติ สทฺทา’’ติ…เป.… ‘‘อิติ เม ฆานํ อโหสิ อตีตมทฺธานํ, อิติ คนฺธา’’ติ… ‘‘อิติ เม ชิวฺหา อโหสิ อตีตมทฺธานํ, อิติ รสา’’ติ… ‘‘อิติ เม

กาโย อโหสิ อตีตมทฺธานํ, อิติ โผฏฺฐพฺพา’’ติ… ‘‘อิติ เม มโน อโหสิ อตีตมทฺธานํ, อิติ ธมฺมา’’ติ – ตตฺถ ฉนฺทราคปฏิพทฺธํ โหติ วิญฺญาณํฯ ฉนฺทราคปฏิพทฺธตฺตา วิญฺญาณสฺส ตทภินนฺทติฯ ตทภินนฺทนฺโต เอวมฺปิ ปุเร อเปกฺขํ กโรติฯ

อถ วา ยานิสฺส ตานิ ปุเพฺพ มาตุคาเมน สทฺธิํ หสิตลปิตกีฬิตานิ ตทสฺสาเทติ ตํ นิกาเมติ, เตน จ วิตฺติํ อาปชฺชติฯ เอวมฺปิ ปุเร อเปกฺขํ กโรติฯ

กถํ ปจฺฉา อเปกฺขํ กโรติ? ‘‘เอวํรูโป สิยํ อนาคตมทฺธาน’’นฺติ ตตฺถ นนฺทิํ สมนฺนาเนติฯ ‘‘เอวํเวทโน สิยํ… เอวํสโญฺญ สิยํ… เอวํสงฺขาโร สิยํ… เอวํวิญฺญาโณ สิยํ อนาคตมทฺธาน’’นฺติ ตตฺถ นนฺทิํ สมนฺนาเนติฯ เอวมฺปิ ปจฺฉา อเปกฺขํ กโรติฯ

อถ วา ‘‘อิติ เม จกฺขุ สิยา อนาคตมทฺธานํ, อิติ รูปา’’ติ – อปฺปฏิลทฺธสฺส ปฏิลาภาย จิตฺตํ ปณิทหติฯ เจตโส ปณิธานปจฺจยา ตทภินนฺทติฯ ตทภินนฺทนฺโต เอวมฺปิ ปจฺฉา อเปกฺขํ กโรติฯ ‘‘อิติ เม โสตํ สิยา อนาคตมทฺธานํ, อิติ สทฺทา’’ติ… ‘‘อิติ เม ฆานํ สิยา อนาคตมทฺธานํ, อิติ คนฺธา’’ติ… ‘‘อิติ เม ชิวฺหา สิยา อนาคตมทฺธานํ, อิติ รสา’’ติ… ‘‘อิติ เม กาโย สิยา อนาคตมทฺธานํ, อิติ โผฏฺฐพฺพา’’ติ… ‘‘อิติ เม มโน สิยา อนาคตมทฺธานํ, อิติ ธมฺมา’’ติ – อปฺปฏิลทฺธสฺส ปฏิลาภาย จิตฺตํ ปณิทหติฯ เจตโส ปณิธานปจฺจยา ตทภินนฺทติฯ ตทภินนฺทนฺโต เอวมฺปิ ปจฺฉา อเปกฺขํ กโรติฯ

อถ วา ‘‘อิมินาหํ สีเลน วา วเตน วา ตเปน วา พฺรหฺมจริเยน วา เทโว วา ภวิสฺสามิ เทวญฺญตโร วา’’ติ – อปฺปฏิลทฺธสฺส ปฏิลาภาย จิตฺตํ ปณิทหติฯ เจตโส ปณิธานปจฺจยา ตทภินนฺทติฯ ตทภินนฺทนฺโต เอวมฺปิ ปจฺฉา อเปกฺขํ กโรตีติ – ปจฺฉา ปุเร วาปิ อเปกฺขมานาฯ

อิเม ว กาเม ปุริเม ว ชปฺปํติฯ **อิเม ว กาเม**ติ ปจฺจุปฺปเนฺน ปญฺจ กามคุเณ อิจฺฉนฺตา สาทิยนฺตา ปตฺถยนฺตา ปิหยนฺตา อภิชปฺปนฺตาฯ ปุริเม ว ชปฺปนฺติ อตีเต ปญฺจ กามคุเณ ชปฺปนฺตา ปชปฺปนฺตา อภิชปฺปนฺตาติ – อิเม ว กาเม ปุริเม ว ชปฺปํฯ

เตนาห ภควา –

> ‘‘อิจฺฉานิทานา ภวสาตพทฺธา, เต ทุปฺปมุญฺจา น หิ อญฺญโมกฺขา;
> ปจฺฉา ปุเร วาปิ อเปกฺขมานา, อิเม ว กาเม ปุริเม ว ชปฺป’’นฺติฯ

๙. **กาเมสุ คิทฺธา ปสุตา ปมูฬฺหา, อวทานิยา เต วิสเม นิวิฏฺฐา;**
ทุกฺขูปนีตา ปริเทวยนฺติ, กิํสู ภวิสฺสาม อิโต จุตาเสฯ

กาเมสุ คิทฺธา ปสุตา ปมูฬฺหาติฯ **กามา**ติ อุทฺทานโต เทฺว กามา – วตฺถุกามา จ กิเลสกามา จ…เป.… อิเม วุจฺจนฺติ วตฺถุกามา…เป.… อิเม วุจฺจนฺติ กิเลสกามาฯ เคโธ วุจฺจติ ตณฺหาฯ โย ราโค สาราโค…เป.… อภิชฺฌา โลโภ อกุสลมูลํฯ กิเลสกาเมน วตฺถุกาเมสุ รตฺตา คิทฺธา คธิตา มุจฺฉิตา อโชฺฌสนฺนา [อโชฺฌปนฺนา (สี. สฺยา.)] ลคฺคา ลคฺคิตา ปลิพุทฺธาติ – กาเมสุ คิทฺธาฯ

ปสุตาติ เยปิ กาเม เอสนฺติ คเวสนฺติ ปริเยสนฺติ, ตจฺจริตา ตพฺพหุลา ตคฺครุกา, ตนฺนินฺนา ตโปฺปณา ตปฺปพฺภารา ตทธิมุตฺตา ตทธิปเตยฺยา, เตปิ กามปสุตาฯ เยปิ ตณฺหาวเสน รูเป เอสนฺติ คเวสนฺติ ปริเยสนฺติ… สเทฺท… คเนฺธ… รเส… โผฏฺฐเพฺพ…เป.… ปริเยสนฺติ ตจฺ

จริตา ตพฺพหุลา ตคฺครุกา, ตนฺนินฺนา ตโปฺปณา ตปฺปพฺภารา ตทธิมุตฺตา ตทธิปเตยฺยา, เตปิ กามปสุตา ฯ เยปิ ตณฺหาวเสน รูเป ปฏิลภนฺติ... สเทฺท... คเนฺธ ... รเส... โผฏฺฐเพฺพ ปฏิลภนฺติ ตจฺจริตา ตพฺพหุลา ตคฺครุกา, ตนฺนินฺนา ตโปฺปณา ตปฺปพฺภารา ตทธิมุตฺตา ตทธิปเตยฺยา, เตปิ กามปสุตาฯ เยปิ ตณฺหาวเสน รูเป ปริภุญฺชนฺติ ... สเทฺท... คเนฺธ... รเส... โผฏฺฐเพฺพ ปริภุญฺชนฺติ ตจฺจริตา ตพฺพหุลา ตคฺครุกา, ตนฺนินฺนา ตโปฺปณา ตปฺปพฺภารา ตทธิมุตฺตา ตทธิปเตยฺยา, เตปิ กามปสุตาฯ ยถา กลหการโก กลหปสุโต, กมฺมการโก กมฺมปสุโต, โคจเร จรโนฺต โคจรปสุโต, ฌายี ฌานปสุโต; เอวเมว เยปิ กาเม เอสนฺติ คเวสติ ปริเยสนฺติ, ตจฺจริตา ตพฺพหุลา ตคฺครุกา ตนฺนินฺนา ตโปฺปณา ตปฺปพฺภารา ตทธิมุตฺตา ตทธิปเตยฺยา, เตปิ กามปสุตาฯ เยปิ ตณฺหาวเสน รูเป เอสนฺติ คเวสนฺติ ปริเยสนฺติ... สเทฺท... คเนฺธ... รเส... โผฏฺฐเพฺพ...เป.... ปริเยสนฺติ ตจฺจริตา ตพฺพหุลา ตคฺครุกา ตนฺนินฺนา ตโปฺปณา ตปฺปพฺภารา ตทธิมุตฺตา ตทธิปเตยฺยา, เตปิ กามปสุตาฯ เยปิ ตณฺหาวเสน รูเป ปฏิลภนฺติ... สเทฺท... คเนฺธ... รเส... โผฏฺฐเพฺพ ปฏิลภนฺติ ตจฺจริตา ตพฺพหุลา ตคฺครุกา, ตนฺนินฺนา ตโปฺปณา ตปฺปพฺภารา ตทธิมุตฺตา ตทธิปเตยฺยา, เตปิ กามปสุตาฯ เยปิ ตณฺหาวเสน รูเป ปริภุญฺชนฺติ... สเทฺท... คเนฺธ... รเส... โผฏฺฐเพฺพ ปริภุญฺชนฺติ ตจฺจริตา ตพฺพหุลา ตคฺครุกา, ตนฺนินฺนา ตโปฺปณา ตปฺปพฺภารา ตทธิมุตฺตา ตทธิปเตยฺยา, เตปิ กามปสุตาฯ

ปมูฬฺหาติ เยภุเยฺยน เทวมนุสฺสา ปญฺจสุ กามคุเณสุ มุยฺหนฺติ สมฺมุยฺหนฺติ สมฺปมุยฺหนฺติ มูฬฺหา สมฺมูฬฺหา สมฺปมูฬฺหา อวิชฺชาย อนฺธีกตา อาวุตา นิวุตา โอวุตา ปิหิตา ปฏิจฺฉนฺนา ปฏิกุชฺชิตาติ – กาเมสุ คิทฺธา ปสุตา ปมูฬฺหาฯ

อวทานิยา เต วิสเม นิวิฏฺฐาติฯ **อวทานิยา**ติ อวคจฺฉนฺตีติปิ อวทานิยา, มจฺฉริโนปิ วุจฺจนฺติ อวทานิยา, พุทฺธานํ สาวกานํ วจนํ พฺยปฺปถํ เทสนํ อนุสิฏฺฐึ นาทิยนฺตีติ – อวทานิยาฯ กถํ อวคจฺฉนฺตีติ อวทานิยา? นิรยํ คจฺฉนฺติ, ติรจฺฉานโยนิํ คจฺฉนฺติ, เปตฺติวิสยํ คจฺฉนฺตีติ, เอวํ อาคจฺฉนฺตีติ – อวทานิยาฯ กถํ มจฺฉริโน วุจฺจนฺติ อวทานิยา? ปญฺจ มจฺฉริยานิ – อาวาสมจฺฉริยํ, กุลมจฺฉริยํ, ลาภมจฺฉริยํ, วณฺณมจฺฉริยํ, ธมฺมมจฺฉริยํฯ ยํ เอวรูปํ มจฺฉริยํ มจฺฉรายนา มจฺฉรายิตตฺตํ เววิจฺฉํ กทริยํ กฏุกญฺจุกตา อคฺคหิตตฺตํ จิตฺตสฺส, อิทํ วุจฺจติ มจฺฉริยํฯ อปิ จ, ขนฺธมจฺฉริยมฺปิ มจฺฉริยํ, ธาตุมจฺฉริยมฺปิ มจฺฉริยํ, อายตนมจฺฉริยมฺปิ มจฺฉริยํ คาโหฯ อิทํ วุจฺจติ มจฺฉริยํฯ อิมินา มจฺฉริเยน อวทญฺญุตาย สมนฺนาคตา ชนา ปมตฺตาฯ เอวํ มจฺฉริโน วุจฺจนฺติ อวทานิยาฯ กถํ พุทฺธานํ สาวกานํ วจนํ พฺยปฺปถํ เทสนํ อนุสิฏฺฐึ นาทิยนฺตีติ – อวทานิยา? พุทฺธานํ สาวกานํ วจนํ พฺยปฺปถํ เทสนํ อนุสิฏฺฐึ น อาทิยนฺติ น สุสฺสูสนฺติ, น โสตํ โอทหนฺติ, น อญฺญา จิตฺตํ อุปฏฺฐเปนฺติ, อนสฺสวา อวจนกรา ปฏิโลมวุตฺติโน, อเญฺญเนว มุขํ กโรนฺติฯ เอวํ พุทฺธานํ สาวกานํ [พุทฺธานํ พุทฺธสาวกานํ (สี. สฺยา.)] วจนํ พฺยปฺปถํ เทสนํ อนุสิฏฺฐึ นาทิยนฺตีติ อวทานิยาติ – อวทานิยาฯ

เต วิสเม นิวิฏฺฐาติ วิสเม กายกเมฺม นิวิฏฺฐา, วิสเม วจีกเมฺม นิวิฏฺฐา, วิสเม มโนกเมฺม นิวิฏฺฐา, วิสเม ปาณาติปาเต นิวิฏฺฐา, วิสเม อทินฺนาทาเน นิวิฏฺฐา, วิสเม กาเมสุมิจฺฉาจาเร นิวิฏฺฐา, วิสเม มุสาวาเท นิวิฏฺฐา, วิสมาย ปิสุณาย วาจาย นิวิฏฺฐา , วิสมาย ผรุสาย วาจาย... วิสเม สมฺผปฺปลาเป... วิสมาย อภิชฺฌาย นิวิฏฺฐา, วิสเม พฺยาปาเท... วิสมาย มิจฺฉาทิฏฺฐิยา นิวิฏฺฐา, วิสเมสุ สงฺขาเรสุ นิวิฏฺฐา, วิสเมสุ ปญฺจสุ กามคุเณสุ นิวิฏฺฐา, วิสเมสุ ปญฺจสุ นีวรเณสุ นิวิฏฺฐา วินิวิฏฺฐา ปติฏฺฐิตา อลฺลีนา อุปคตา อโชฺฌสิตา อธิมุตฺตา ลคฺคา ลคฺคิตา ปลิพุทฺธาติ – อวทานิยา เต วิสเม นิวิฏฺฐาฯ

ทุกฺขูปนีตา ปริเทวยนฺตีติฯ **ทุกฺขูปนีตาติ** ทุกฺขปฺปตฺตา ทุกฺขสมฺปตฺตา ทุกฺขูปคตา, มารปฺปตฺตา มารสมฺปตฺตา มารูปคตา, มรณปฺปตฺตา มรณสมฺปตฺตา มรณูปคตาฯ **ปริเทวยนฺตีติ** ลปนฺติ ลาลปนฺติ [สลฺลปนฺติ (สี.)], โสจนฺติ กิลมนฺติ ปริเทวนฺติ อุรตฺตาฬิํ กนฺทนฺติ สโมฺมหํ อาปชฺชนฺตีติ – ทุกฺขูปนีตา ปริเทวยนฺติฯ

กิํสู ภวิสฺสาม อิโต จุตาเสติ อิโต จุตา กิํ ภวิสฺสาม? เนรยิกา ภวิสฺสาม, ติรจฺฉานโยนิกา ภวิสฺสาม, เปตฺติวิสยิกา ภวิสฺสาม, มนุสฺสา ภวิสฺสาม, เทวา ภวิสฺสาม, รูปี ภวิสฺสาม, อรูปี ภวิสฺสาม, สญฺญี ภวิสฺสาม, อสญฺญี ภวิสฺสาม, เนวสญฺญีนาสญฺญี ภวิสฺสาม, ‘‘ภวิสฺสาม นุ โข มยํ อนาคตมทฺธานํ, นนุ โข ภวิสฺสาม อนาคตมทฺธานํ, กิํ นุ โข ภวิสฺสาม อนาคตมทฺธานํ, กถํ นุ โข ภวิสฺสาม อนาคตมทฺธานํ, กิํ หุตฺวา กิํ ภวิสฺสาม นุ โข มยํ อนาคตมทฺธาน’’นฺติ สํสยปกฺขนฺทา วิมติปกฺขนฺทา เทฺวฬฺหกชาตา ลปนฺติ ลาลปนฺติ, โสจนฺติ กิลมนฺติ ปริเทวนฺติ อุรตฺตาฬิํ กนฺทนฺติ สโมฺมหํ อาปชฺชนฺตีติ – กิํสู ภวิสฺสาม อิโต จุตาเสฯ

เตนาห ภควา –

‘‘กาเมสุ คิทฺธา ปสุตา ปมูฬฺหา, อวทานิยา เต วิสเม นิวิฏฺฐา;
ทุกฺขูปนีตา ปริเทวยนฺติ, กิํสู ภวิสฺสาม อิโต จุตาเส’’ติฯ

๑๐. **ตสฺมา หิ สิเกฺขถ อิเธว ชนฺตุ, ยํ กิญฺจิ ชญฺญา วิสมนฺติ โลเก;**
น ตสฺส เหตู วิสมํ จเรยฺย, อปฺปญฺหิทํ ชีวิตมาหุ ธีราฯ

ตสฺมา หิ สิเกฺขถ อิเธว ชนฺตูติฯ **ตสฺมาติ** ตํการณา ตํเหตุ ตปฺปจฺจยา ตนฺนิทานา, เอตมาทีนวํ สมฺปสฺสมาโน กาเมสูติ – ตสฺมาฯ **สิเกฺขถาติ** ติโสฺส สิกฺขา – อธิสีลสิกฺขา, อธิจิตฺตสิกฺขา, อธิปญฺญาสิกฺขาฯ

กตมา อธิสีลสิกฺขา? อิธ ภิกฺขุ สีลวา โหติ, ปาติโมกฺขสํวรสํวุโต วิหรติ อาจารโคจรสมฺปโนฺน, อณุมเตฺตสุ วเชฺชสุ ภยทสฺสาวี, สมาทาย สิกฺขติ สิกฺขาปเทสุฯ ขุทฺทโก สีลกฺขโนฺธ, มหโนฺต สีลกฺขโนฺธ, สีลํ ปติฏฺฐา อาทิ จรณํ สํยโม สํวโร โมกฺขํ ปาโมกฺขํ กุสลานํ ธมฺมานํ สมาปตฺติยา – อยํ อธิสีลสิกฺขาฯ

กตมา อธิจิตฺตสิกฺขา? อิธ ภิกฺขุ วิวิเจฺจว กาเมหิ วิวิจฺจ อกุสเลหิ ธเมฺมหิ สวิตกฺกํ สวิจารํ วิเวกชํ ปีติสุขํ ปฐมํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ วิตกฺกวิจารานํ วูปสมา อชฺฌตฺตํ สมฺปสาทนํ เจตโส เอโกทิภาวํ อวิตกฺกํ อวิจารํ สมาธิชํ ปีติสุขํ ทุติยํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ ปีติยา จ วิราคา อุเปกฺขโก จ วิหรติ สโต จ สมฺปชาโน สุขญฺจ กาเยน ปฏิสํเวเทติ, ยํ ตํ อริยา อาจิกฺขนฺติ – ‘อุเปกฺขโก สติมา สุขวิหารี’ติ ตติยํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ สุขสฺส จ ปหานา ทุกฺขสฺส จ ปหานา ปุเพฺพว โสมนสฺสโทมนสฺสานํ อตฺถงฺคมา อทุกฺขมสุขํ อุเปกฺขาสติปาริสุทฺธิํ จตุตฺถํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ – อยํ อธิจิตฺตสิกฺขาฯ

กตมา อธิปญฺญาสิกฺขา? อิธ ภิกฺขุ ปญฺญวา โหติ อุทยตฺถคามินิยา ปญฺญาย สมนฺนาคโต, อริยาย นิเพฺพธิกาย สมฺมาทุกฺขกฺขยคามินิยา ฯ โส ‘‘อิทํ ทุกฺข’’นฺติ ยถาภูตํ ปชานาติ, ‘‘อยํ ทุกฺขสมุทโย’’ติ ยถาภูตํ ปชานาติ, ‘‘อยํ ทุกฺขนิโรโธ’’ติ ยถาภูตํ ปชานาติ, ‘‘อยํ ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทา’’ติ ยถาภูตํ ปชานาติฯ ‘‘อิเม อาสวา’’ติ ยถาภูตํ ปชานาติ, ‘‘อยํ อาสว

สมุทโย’’ติ ยถาภูตํ ปชานาติ, ‘‘อยํ อาสวนิโรโธ’’ติ ยถาภูตํ ปชานาติ, ‘‘อยํ อาสวนิโรธคามินี ปฏิปทา’’ติ ยถาภูตํ ปชานาติ – อยํ อธิปญฺญาสิกฺขาฯ

อิมา ติโสฺส สิกฺขาโย อาวชฺชโนฺต สิเกฺขยฺย, ชานโนฺต สิเกฺขยฺย, ปสฺสโนฺต สิเกฺขยฺย , ปจฺจเวกฺขโนฺต สิเกฺขยฺย, จิตฺตํ อธิฏฺฐหโนฺต สิเกฺขยฺย, สทฺธาย อธิมุจฺจโนฺต สิเกฺขยฺย, วีริยํ ปคฺคณฺหโนฺต สิเกฺขยฺย, สตึ อุปฏฺฐเปโนฺต สิเกฺขยฺย, จิตฺตํ สมาทหโนฺต สิเกฺขยฺย, ปญฺญาย ปชานโนฺต สิเกฺขยฺย, อภิเญฺญยฺยํ อภิชานโนฺต สิเกฺขยฺย, ปริเญฺญยฺยํ ปริชานโนฺต สิเกฺขยฺย, ปหาตพฺพํ ปชหโนฺต สิเกฺขยฺย, ภาเวตพฺพํ ภาเวโนฺต สิเกฺขยฺย , สจฺฉิกาตพฺพํ สจฺฉิกโรโนฺต สิเกฺขยฺย อาจเรยฺย สมาจเรยฺย สมาทาย วเตฺตยฺยฯ

อิธาติ อิมิสฺสา ทิฏฺฐิยา อิมิสฺสา ขนฺติยา อิมิสฺสา รุจิยา อิมสฺมึ อาทาเย อิมสฺมึ ธเมฺม อิมสฺมึ วินเย อิมสฺมึ ธมฺมวินเย อิมสฺมึ ปาวจเน อิมสฺมึ พฺรหฺมจริเย อิมสฺมึ สตฺถุสาสเน อิมสฺมึ อตฺตภาเว อิมสฺมึ มนุสฺสโลเก – เตน วุจฺจติ อิธาติฯ **ชนฺตู**ติ สโตฺต นโร…เป.… มนุโชติ – ตสฺมา หิ สิเกฺขถ อิเธว ชนฺตุฯ

ยํ กิญฺจิ ชญฺญา วิสมนฺติ โลเกติฯ **ยํ กิญฺจี**ติ สเพฺพน สพฺพํ สพฺพถา สพฺพํ อเสสํ นิเสฺสสํ ปริยาทิยนวจนเมตํ [ปริทายวจนเมตํ (สฺยา.)] – ยํ กิญฺจีติฯ **วิสมนฺติ ชญฺญา**ติ วิสมํ กายกมฺมํ วิสมนฺติ ชาเนยฺย, วิสมํ วจีกมฺมํ วิสมนฺติ ชาเนยฺย, วิสมํ มโนกมฺมํ วิสมนฺติ ชาเนยฺย, วิสมํ ปาณาติปาตํ วิสโมติ ชาเนยฺย, วิสมํ อทินฺนาทานํ วิสมนฺติ ชาเนยฺย, วิสมํ กาเมสุมิจฺฉาจารํ วิสโมติ ชาเนยฺย, วิสมํ มุสาวาทํ วิสโมติ ชาเนยฺย, วิสมํ ปิสุณํ วาจํ วิสมาติ ชาเนยฺย, วิสมํ ผรุสํ วาจํ วิสมาติ ชาเนยฺย, วิสมํ สมฺผปฺปลาปํ วิสโมติ ชาเนยฺย, วิสมํ อภิชฺฌํ วิสมาติ ชาเนยฺย, วิสมํ พฺยาปาทํ วิสโมติ ชาเนยฺย, วิสมํ มิจฺฉาทิฏฺฐึ วิสมาติ ชาเนยฺย, วิสเม สงฺขาเร วิสมาติ ชาเนยฺย, วิสเม ปญฺจ กามคุเณ วิสมาติ ชาเนยฺย, วิสเม ปญฺจ นีวรเณ วิสมาติ ชาเนยฺย อาชาเนยฺย วิชาเนยฺย ปฏิวิชาเนยฺย ปฏิวิเชฺฌยฺยฯ **โลเก**ติ อปายโลเก…เป.… อายตนโลเกติ – ยํ กิญฺจิ ชญฺญา วิสมนฺติ โลเกฯ

น ตสฺส เหตู วิสมํ จเรยฺยาติฯ วิสมสฺส กายกมฺมสฺส เหตุ วิสมํ น จเรยฺย, วิสมสฺส วจีกมฺมสฺส เหตุ วิสมํ น จเรยฺย, วิสมสฺส มโนกมฺมสฺส เหตุ วิสมํ น จเรยฺย, วิสมสฺส ปาณาติปาตสฺส เหตุ วิสมํ น จเรยฺย, วิสมสฺส อทินฺนาทานสฺส เหตุ วิสมํ น จเรยฺย, วิสมสฺส กาเมสุมิจฺฉาจารสฺส เหตุ วิสมํ น จเรยฺย, วิสมสฺส มุสาวาทสฺส เหตุ วิสมํ น จเรยฺย, วิสมาย ปิสุณาย วาจาย เหตุ วิสมํ น จเรยฺย, วิสมาย ผรุสาย วาจาย เหตุ วิสมํ น จเรยฺย, วิสมสฺส สมฺผปฺปลาปสฺส เหตุ วิสมํ น จเรยฺย, วิสมาย อภิชฺฌาย เหตุ วิสมํ น จเรยฺย, วิสมสฺส พฺยาปาทสฺส เหตุ วิสมํ น จเรยฺย, วิสมาย มิจฺฉาทิฏฺฐิยา เหตุ วิสมํ น จเรยฺย, วิสมานํ สงฺขารานํ เหตุ วิสมํ น จเรยฺย, วิสมานํ ปญฺจนฺนํ กามคุณานํ เหตุ วิสมํ น จเรยฺย, วิสมานํ ปญฺจนฺนํ นีวรณานํ เหตุ วิสมํ น จเรยฺย, วิสมาย เจตนาย เหตุ วิสมํ น จเรยฺย, วิสมาย ปตฺถนาย เหตุ วิสมํ น จเรยฺย, วิสมาย ปณิธิยา เหตุ วิสมํ น จเรยฺย น อาจเรยฺย น สมาจเรยฺย น สมาทาย วเตฺตยฺยาติ – น ตสฺส เหตู วิสมํ จเรยฺยฯ

อปฺปญฺหิทํ ชีวิตมาหุ ธีราติฯ **ชีวิต**นฺติ อายุ ฐิติ ยปนา ยาปนา อิริยนา วตฺตนา ปาลนา ชีวิตํ ชีวิตินฺทฺริยํฯ อปิ จ, ทฺวีหิ การเณหิ อปฺปกํ ชีวิตํ – ฐิติปริตฺตตาย วา อปฺปกํ ชีวิตํ, สรสปริตฺตตาย วา อปฺปกํ ชีวิตํฯ กถํ ฐิติปริตฺตตาย อปฺปกํ ชีวิตํ? อตีเต จิตฺตกฺขเณ ชีวิตฺถ, น ชีวติ น ชีวิสฺสติ; อนาคเต จิตฺตกฺขเณ ชีวิสฺสติ, น ชีวติ น ชีวิตฺถ; ปจฺจุปฺปเนฺน จิตฺตกฺขเณ ชีวติ, น ชีวิตฺถ น ชีวิสฺสติฯ

“ชีวิตํ อตฺตภาโว จ, สุขทุกฺขา จ เกวลา;
เอกจิตฺตสมายุตฺตา, ลหุโส วตฺตเต ขโณฯ

“จุลฺลาสีติสหสฺสานิ , กปฺปา ติฏฺฐนฺติ เย มรู;
นเตฺวว เตปิ ชีวนฺติ, ทฺวีหิ จิเตฺตหิ สํยุตาฯ

“เย นิรุทฺธา มรนฺตสฺส, ติฏฺฐมานสฺส วา อิธ;
สเพฺพปิ สทิสา ขนฺธา, คตา อปฺปฏิสนฺธิกาฯ

“อนนฺตรา จ เย ภคฺคา [ภงฺคา (สี. สฺยา.)], เย จ ภคฺคา อนาคตา;
ตทนฺตเร นิรุทฺธานํ, เวสมํ นตฺถิ ลกฺขเณฯ

“อนิพฺพเตฺตน น ชาโต, ปจฺจุปฺปเนฺนน ชีวติ;
จิตฺตภคฺคา มโต โลโก, ปญฺญตฺติ ปรมตฺถิยาฯ

“ยถา นินฺนา ปวตฺตนฺติ, ฉเนฺทน ปริณามิตา;
อจฺฉินฺนธารา วตฺตนฺติ, สฬายตนปจฺจยาฯ

“อนิธานคตา ภคฺคา, ปุโญฺช นตฺถิ อนาคเต;
นิพฺพตฺตา เย จ [นิพฺพตฺตาเยว (สพฺพตฺถ)] ติฏฺฐนฺติ, อารเคฺค สาสปูปมาฯ

“นิพฺพตฺตานญฺจ ธมฺมานํ, ภโงฺค เนสํ ปุรกฺขโต;
ปโลกธมฺมา ติฏฺฐนฺติ, ปุราเณหิ อมิสฺสิตาฯ

“อทสฺสนโต อายนฺติ, ภงฺคา คจฺฉนฺติ ทสฺสนํ;
วิชฺชุปฺปาโทว อากาเส, อุปฺปชฺชนฺติ วยนฺติ จา”ติฯ

เอวํ ฐิติปริตฺตตาย อปฺปกํ ชีวิตํฯ

กถํ สรสปริตฺตตาย อปฺปกํ ชีวิตํ? อสฺสาสูปนิพนฺธํ ชีวิตํ, ปสฺสาสูปนิพนฺธํ ชีวิตํ, อสฺสาสปสฺสาสูปนิพนฺธํ ชีวิตํ, มหาภูตูปนิพนฺธํ ชีวิตํ, กพฬีการาหารูปนิพนฺธํ ชีวิตํ, อุสฺมูปนิพนฺธํ ชีวิตํ, วิญฺญาณูปนิพนฺธํ ชีวิตํฯ มูลมฺปิ อิเมสํ ทุพฺพลํ, ปุพฺพเหตูปิ อิเมสํ ทุพฺพลาฯ เย ปจฺจยา เตปิ ทุพฺพลา, เยปิ ปภาวิกา เตปิ ทุพฺพลาฯ สหภูมิ อิเมสํ ทุพฺพลา, สมฺปโยคาปิ อิเมสํ ทุพฺพลา, สหชาปิ อิเมสํ ทุพฺพลา, ยาปิ ปโยชิกา สาปิ ทุพฺพลา, อญฺญมญฺญํ อิเม นิจฺจทุพฺพลา, อญฺญมญฺญํ อนวฏฺฐิตา อิเมฯ อญฺญมญฺญํ ปริปาตยนฺติ อิเม, อญฺญมญฺญสฺส หิ นตฺถิ ตายิตา, น จาปิ ฐเปนฺติ อญฺญมญฺญํ อิเมฯ โยปิ นิพฺพตฺตโก โส น วิชฺชติฯ

“น จ เกนจิ โกจิ หายติ, คนฺธพฺพา จ อิเม หิ สพฺพโส;
ปุริเมหิ ปภาวิกา อิเม, เยปิ ปภาวิกา เต ปุเร มตา;
ปุริมาปิ จ ปจฺฉิมาปิ จ, อญฺญมญฺญํ น กทาจิ มทฺทสํสู”ติฯ

เอวํ สรสปริตฺตตาย อปฺปกํ ชีวิตํฯ

อปิ จ จาตุมหาราชิกานํ เทวานํ ชีวิตํ อุปาทาย มนุสฺสานํ อปฺปกํ ชีวิตํ ปริตฺตกํ ชีวิตํ โถกํ [โถกกํ (ก.)] ชีวิตํ ขณิกํ ชีวิตํ ลหุกํ ชีวิตํ อิตฺตรํ ชีวิตํ อนทฺธนียํ ชีวิตํ นจิรฏฺฐิติกํ ชีวิตํฯ ตาวติํ

สานํ เทวานํ…เป…. ยามานํ เทวานํ… ตุสิตานํ เทวานํ… นิมฺมานรตีนํ เทวานํ… ปรนิมฺมิตวสวตฺตีนํ เทวานํ… พฺรหฺมกายิกานํ เทวานํ ชีวิตํ อุปาทาย มนุสฺสานํ อปฺปกํ ชีวิตํ ปริตฺตกํ ชีวิตํ โถกํ ชีวิตํ ขณิกํ ชีวิตํ ลหุกํ ชีวิตํ อิตฺตรํ ชีวิตํ อนทฺธนียํ ชีวิตํ นจิรฏฺฐิติกํ ชีวิตํฯ

วุตฺตเญฺหตํ ภควตา –

‘‘อปฺปมิทํ , ภิกฺขเว, มนุสฺสานํ อายุฯ คมนิโย สมฺปราโย มนฺตาย โพทฺธพฺพํ, กตฺตพฺพํ กุสลํ, จริตพฺพํ พฺรหฺมจริยํ, นตฺถิ ชาตสฺส อมรณํฯ โย, ภิกฺขเว, จิรํ ชีวติ โส วสฺสสตํ อปฺปํ วา ภิโยฺย’’ฯ

‘‘อปฺปมายุ มนุสฺสานํ, หีเฬยฺย นํ สุโปริโส;
จเรยฺยาทิตฺตสีโสว นตฺถิ มจฺจุสฺสนาคโมฯ

‘‘อจฺจยนฺติ อโหรตฺตา, ชีวิตํ อุปรุชฺฌติ;
อายุ ขิยฺยติ มจฺจานํ, กุนฺนทีนํว โอทก’’นฺติฯ

อปฺปญฺหิทํ ชีวิตมาหุ ธีราติฯ ธีราติ ธีรา, ธิติมาติ ธีรา, ธิติสมฺปนฺนาติ ธีรา, ธีกตปาปาติ ธีราฯ ธี วุจฺจติ ปญฺญาฯ ยา ปญฺญา ปชานนา วิจโย ปวิจโย ธมฺมวิจโย สลฺลกฺขณา อุปลกฺขณา ปจฺจุปลกฺขณา ปณฺฑิจฺจํ โกสลฺลํ เนปุญฺญํ เวภพฺยา จินฺตา อุปปริกฺขา ภูริ เมธา ปริณายิกา วิปสฺสนา สมฺปชญฺญํ ปโตโท ปญฺญา ปญฺญินฺทฺริยํ ปญฺญาพลํ ปญฺญาสตฺถํ ปญฺญาปาสาโท ปญฺญาอาโลโก ปญฺญาโอภาโส ปญฺญาปโชฺชโต ปญฺญารตนํ อโมโห ธมฺมวิจโย สมฺมาทิฏฺฐิ, ตาย ปญฺญาย สมนฺนาคตตฺตา ธีราฯ อปิ จ ขนฺธธีรา ธาตุธีรา อายตนธีรา, ปฏิจฺจสมุปฺปาทธีรา สติปฏฺฐานธีรา สมฺมปฺปธานธีรา อิทฺธิปาทธีรา, อินฺทฺริยธีรา พลธีรา โพชฺฌงฺคธีรา มคฺคธีรา ผลธีรา นิพฺพานธีราฯ เต ธีรา เอวมาหํสุ – ‘‘มนุสฺสานํ อปฺปกํ ชีวิตํ, ปริตฺตกํ ชีวิตํ , โถกํ ชีวิตํ, ขณิกํ ชีวิตํ, ลหุกํ ชีวิตํ, อิตฺตรํ ชีวิตํ, อนทฺธนียํ ชีวิตํ, นจิรฏฺฐิติกํ ชีวิต’’นฺติฯ เอวมาหํสุ เอวํ กเถนฺติ เอวํ ภณนฺติ เอวํ ทีปยนฺติ เอวํ โวหรนฺตีติ – อปฺปญฺหิทํ ชีวิตมาหุ ธีราฯ

เตนาห ภควา –

‘‘ตสฺมา หิ สิเกฺขถ อิเธว ชนฺตุ, ยํ กิญฺจิ ชญฺญา วิสมนฺติ โลเก;
น ตสฺส เหตู วิสมํ จเรยฺย, อปฺปญฺหิทํ ชีวิตมาหุ ธีรา’’ติฯ

๑๑. **ปสฺสามิ โลเก ปริผนฺทมานํ, ปชํ อิมํ ตณฺหคตํ ภเวสุ;**
หีนา นรา มจฺจุมุเข ลปนฺติ, อวีตตณฺหาเส ภวาภเวสุฯ

ปสฺสามิ โลเก ปริผนฺทมานนฺติฯ **ปสฺสามี**ติ มํสจกฺขุนาปิ ปสฺสามิ, ทิพฺพจกฺขุนาปิ ปสฺสามิ, ปญฺญาจกฺขุนาปิ ปสฺสามิ, พุทฺธจกฺขุนาปิ ปสฺสามิ, สมนฺตจกฺขุนาปิ ปสฺสามิ ทกฺขามิ โอโลเกมิ นิชฺฌายามิ อุปปริกฺขามิฯ **โลเก**ติ อปายโลเก มนุสฺสโลเก เทวโลเก ขนฺธโลเก ธาตุโลเก อายตนโลเกฯ

ปริผนฺทมานนฺติ ตณฺหาผนฺทนาย ผนฺทมานํ, ทิฏฺฐิผนฺทนาย ผนฺทมานํ, กิเลสผนฺทนาย ผนฺทมานํ, ปโยคผนฺทนาย ผนฺทมานํ, วิปากผนฺทนาย ผนฺทมานํ, ทุจฺจริตผนฺทนาย ผนฺทมานํ, รตฺตํ ราเคน ผนฺทมานํ, ทุฏฺฐํ โทเสน ผนฺทมานํ, มูฬฺหํ โมเหน ผนฺทมานํ, วินิพทฺธํ มาเนน ผนฺทมานํ, ปรามฏฺฐํ ทิฏฺฐิยา ผนฺทมานํ, วิเกฺขปคตํ อุทฺธเจฺจน ผนฺทมานํ, อนิฏฺฐงฺคตํ

วิจิกิจฺฉาย ผนฺทมานํ, ถามคตํ อนุสเยหิ ผนฺทมานํ, ลาเภน ผนฺทมานํ, อลาเภน ผนฺทมานํ, ยเสน ผนฺทมานํ, อยเสน ผนฺทมานํ, ปสํสาย ผนฺทมานํ, นินฺทาย ผนฺทมานํ, สุเขน ผนฺทมานํ, ทุเกฺขน ผนฺทมานํ, ชาติยา ผนฺทมานํ, ชราย ผนฺทมานํ, พฺยาธินา ผนฺทมานํ, มรเณน ผนฺทมานํ, โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาเสหิ ผนฺทมานํ, เนรยิเกน ทุเกฺขน ผนฺทมานํ, ติรจฺฉานโยนิเกน ทุเกฺขน ผนฺทมานํ, เปตฺติวิสยิเกน ทุเกฺขน ผนฺทมานํ, มานุสิเกน ทุเกฺขน ผนฺทมานํ, คโพฺภกฺกนฺติมูลเกน ทุเกฺขน ผนฺทมานํ, คเพฺภ ฐิติมูลเกน ทุเกฺขน ผนฺทมานํ, คพฺภา วุฏฺฐานมูลเกน ทุเกฺขน ผนฺทมานํ, ชาตสฺสูปนิพนฺธเกน ทุเกฺขน ผนฺทมานํ, ชาตสฺส ปราเธยฺยเกน ทุเกฺขน ผนฺทมานํ, อตฺตูปกฺกเมน ทุเกฺขน ผนฺทมานํ, ปรูปกฺกเมน ทุเกฺขน ผนฺทมานํ, ทุกฺขทุเกฺขน ผนฺทมานํ, สงฺขารทุเกฺขน ผนฺทมานํ, วิปริณามทุเกฺขน ผนฺทมานํ, จกฺขุโรเคน ทุเกฺขน ผนฺทมานํ, โสตโรเคน ทุเกฺขน ผนฺทมานํ, ฆานโรเคน ทุเกฺขน…เป…. ชิวฺหาโรเคน… กายโรเคน… สีสโรเคน… กณฺณโรเคน… มุขโรเคน… ทนฺตโรเคน… กาเสน… สาเสน… ปินาเสน… ฑาเหน… ชเรน… กุจฺฉิโรเคน… มุจฺฉาย… ปกฺขนฺทิกาย… สูลาย … วิสูจิกาย… กุเฏฺฐน… คเณฺฑน… กิลาเสน… โสเสน… อปมาเรน… ททฺทุยา… กณฺฑุยา… กจฺฉุยา… รขสาย… วิตจฺฉิกาย… โลหิเตน… ปิเตฺตน… มธุเมเหน… อํสาย… ปิฬกาย… ภคนฺทเลน [ภคนฺทลาย (สฺยา.)] … ปิตฺตสมุฏฺฐาเนน อาพาเธน… เสมฺหสมุฏฺฐาเนน อาพาเธน… วาตสมุฏฺฐาเนน อาพาเธน… สนฺนิปาติเกน อาพาเธน… อุตุปริณามเชน อาพาเธน… วิสมปริหารเชน อาพาเธน… โอปกฺกมิเกน อาพาเธน … กมฺมวิปากเชน อาพาเธน… สีเตน… อุเณฺหน… ชิฆจฺฉาย… ปิปาสาย … อุจฺจาเรน… ปสฺสาเวน… ฑํสมกสวาตาตปสรีสปสมฺผเสฺสน ทุเกฺขน… มาตุมรเณน ทุเกฺขน… ปิตุมรเณน ทุเกฺขน… ภาตุมรเณน ทุเกฺขน… ภคินิมรเณน ทุเกฺขน… ปุตฺตมรเณน ทุเกฺขน… ธีตุมรเณน ทุเกฺขน… ญาติพฺยสเนน… โภคพฺยสเนน… โรคพฺยสเนน… สีลพฺยสเนน… ทิฏฺฐิพฺยสเนน ทุเกฺขน ผนฺทมานํ สมฺผนฺทมานํ วิปฺผนฺทมานํ เวธมานํ ปเวธมานํ สมฺปเวธมานํ ปสฺสามิ ทกฺขามิ โอโลเกมิ นิชฺฌายามิ อุปปริกฺขามีติ – ปสฺสามิ โลเก ปริผนฺทมานํฯ

ปชํ อิมํ ตณฺหคตํ ภเวสูติฯ **ปชา**ติ สตฺตาธิวจนํฯ **ตณฺหา**ติ รูปตณฺหา, สทฺทตณฺหา, คนฺธตณฺหา, รสตณฺหา, โผฏฺฐพฺพตณฺหา, ธมฺมตณฺหาฯ **ตณฺหคต**นฺติ ตณฺหาคตํ ตณฺหานุคตํ ตณฺหายานุสฏํ ตณฺหายาสนฺนํ ตณฺหาย ปาติตํ อภิภูตํ ปริยาทินฺนจิตฺตํ ฯ **ภเวสู**ติ กามภเว รูปภเว อรูปภเวติ – ปชํ อิมํ ตณฺหคตํ ภเวสุฯ

หีนา นรา มจฺจุมุเข ลปนฺตีติฯ **หีนา นรา**ติ หีนา นรา หีเนน กายกเมฺมน สมนฺนาคตาติ หีนา นรา, หีเนน วจีกเมฺมน สมนฺนาคตาติ หีนา นรา, หีเนน มโนกเมฺมน สมนฺนาคตาติ หีนา นรา, หีเนน ปาณาติปาเตน สมนฺนาคตาติ หีนา นรา, หีเนน อทินฺนาทาเนน…เป…. หีเนน กาเมสุมิจฺฉาจาเรน… หีเนน มุสาวาเทน… หีนาย ปิสุณาย วาจาย… หีนาย ผรุสาย วาจาย… หีเนน สมฺผปฺปลาเปน… หีนาย อภิชฺฌาย… หีเนน พฺยาปาเทน… หีนาย มิจฺฉาทิฏฺฐิยา… หีเนหิ สงฺขาเรหิ… หีเนหิ ปญฺจหิ กามคุเณหิ นีวรเณหิ… หีนาย เจตนาย… หีนาย ปตฺถนาย… หีนาย ปณิธิยา สมนฺนาคตาติ หีนา นรา หีนา นิหีนา โอหีนา โอมกา ลามกา ฉตุกฺกา ปริตฺตาติ – หีนา นราฯ **มจฺจุมุเข ลปนฺตี**ติฯ **มจฺจุมุเข**ติ มารมุเข มรณมุเข, มจฺจุปฺปตฺตา มจฺจุสมฺปตฺตา มจฺจูปาคตา, มารปฺปตฺตา มารสมฺปตฺตา มารูปาคตา, มรณปฺปตฺตา มรณสมฺปตฺตา มรณูปาคตา ลปนฺติ ลาลปนฺติ โสจนฺติ กิลมนฺติ ปริเทวนฺติ อุรตฺตาฬิํ กนฺทนฺติ สโมฺมหํ อาปชฺชนฺตีติ – หีนา นรา มจฺจุมุเข ลปนฺติฯ

อวีตตณฺหาเส ภวาภเวสูติฯ **ตณฺหาติ** รูปตณฺหา…เป.… ธมฺมตณฺหาฯ **ภวาภเวสูติ** ภวาภเว กมฺมภเว ปุนพฺภเว กามภเว , กมฺมภเว กามภเว ปุนพฺภเว รูปภเว, กมฺมภเว รูปภเว ปุนพฺภเว อรูปภเว, กมฺมภเว อรูปภเว ปุนพฺภเว ปุนปฺปุนพฺภเว, ปุนปฺปุนคติยา ปุนปฺปุนอุปปตฺติยา ปุนปฺปุนปฏิสนฺธิยา ปุนปฺปุนอตฺตภาวาภินิพฺพตฺติยา, อวีตตณฺหา อวิคตตณฺหา อจตฺตตณฺหา อวนฺตตณฺหาฯ อมุตฺตตณฺหา อปฺปหีนตณฺหา อปฺปฏินิสฺสฏฺฐตณฺหาติ – อวีตตณฺหาเส ภวาภเวสุฯ

เตนาห ภควา –

“ปสฺสามิ โลเก ปริผนฺทมานํ, ปชํ อิมํ ตณฺหคตํ ภเวสุ;
หีนา นรา มจฺจุมุเข ลปนฺติ, อวีตตณฺหาเส ภวาภเวสู”ติฯ

๑๒. **มมายิเต ปสฺสถ ผนฺทมาเน, มเจฺฉว** [มโจฺฉว (สี.)] **อโปฺปทเก ขีณโสเต;**
เอตมฺปิ ทิสฺวา อมโม จเรยฺย, ภเวสุ อาสตฺติมกุพฺพมาโนฯ

มมายิเต ปสฺสถ ผนฺทมาเนติฯ **มมตฺตาติ** เทฺว มมตฺตา – ตณฺหามมตฺตญฺจ ทิฏฺฐิมมตฺตญฺจฯ กตมํ ตณฺหามมตฺตํ? ยาวตา ตณฺหาสงฺขาเตน สีมกตํ มริยาทิกตํ โอธิกตํ ปริยนฺตกตํ ปริคฺคหิตํ มมายิตํฯ อิทํ มมํ, เอตํ มมํ, เอตฺตกํ มมํ, เอตฺตาวตา มมํ, มม รูปา สทฺทา คนฺธา รสา โผฏฺฐพฺพา, อตฺถรณา ปาวุรณา ทาสิทาสา อเชฬกา กุกฺกุฏสูกรา หตฺถิควาสฺสวฬวา เขตฺตํ วตฺถุ หิรญฺญํ สุวณฺณํ คามนิคมราชธานิโย รฏฺฐญฺจ ชนปโท จ โกโส จ โกฏฺฐาคารญฺจ, เกวลมฺปิ มหาปถวิํ ตณฺหาวเสน มมายติฯ ยาวตา อฏฺฐสตํ ตณฺหาวิจริตํ, อิทํ ตณฺหามมตฺตํฯ

กตมํ ทิฏฺฐิมมตฺตํ? วีสติวตฺถุกา สกฺกายทิฏฺฐิ, ทสวตฺถุกา มิจฺฉาทิฏฺฐิ, ทสวตฺถุกา อนฺตคฺคาหิกา ทิฏฺฐิ; ยา เอวรูปา ทิฏฺฐิ ทิฏฺฐิคตํ ทิฏฺฐิคหนํ ทิฏฺฐิกนฺตาโร ทิฏฺฐิวิสูกายิกํ ทิฏฺฐิวิปฺผนฺทิกํ ทิฏฺฐิสโญฺญชนํ คาโห ปฏิคฺคาโห อภินิเวโส ปรามาโส กุมฺมโคฺค มิจฺฉาปโถ มิจฺฉตฺตํ ติตฺถายตนํ วิปริเยสคฺคาโห วิปรีตคฺคาโห วิปลฺลาสคฺคาโห มิจฺฉาคาโห “อยาถาวกสฺมิํ ยาถาวก”นฺติ คาโหฯ ยาวตา ทฺวาสฏฺฐิทิฏฺฐิคตานิ, อิทํ ทิฏฺฐิมมตฺตํฯ **มมายิเต ปสฺสถ ผนฺทมาเนติ** มมายิตํ วตฺถุํ อเจฺฉทสํกิโนปิ ผนฺทนฺติ, อจฺฉินฺทเนฺตปิ ผนฺทนฺติ, อจฺฉิเนฺนปิ ผนฺทนฺติ, มมายิตํ วตฺถุํ วิปริณามสํกิโนปิ ผนฺทนฺติ, วิปริณามเนฺตปิ ผนฺทนฺติ, วิปริณเตปิ ผนฺทนฺติ ปผนฺทนฺติ สมฺผนฺทนฺติ วิปฺผนฺทนฺติ เวธนฺติ [เวเธนฺติ (สฺยา.)] ปเวธนฺติ สมฺปเวธนฺติฯ เอวํ ผนฺทมาเน ปผนฺทมาเน สมฺผนฺทมาเน วิปฺผนฺทมาเน เวธมาเน ปเวธมาเน สมฺปเวธมาเน ปสฺสถ ทกฺขถ โอโลเกถ นิชฺฌายถ อุปปริกฺขถาติ – มมายิเต ปสฺสถ ผนฺทมาเนฯ

มเจฺฉว อโปฺปทเก ขีณโสเตติฯ ยถา มจฺฉา อโปฺปทเก ปริโตฺตทเก อุทกปริยาทาเน กาเกหิ วา กุลเลหิ วา พลากาหิ วา ปริปาติยมานา อุกฺขิปิยมานา ขชฺชมานา ผนฺทนฺติ ปผนฺทนฺติ สมฺผนฺทนฺติ วิปฺผนฺทนฺติ เวธนฺติ ปเวธนฺติ สมฺปเวธนฺติ; เอวเมว ปชา มมายิตํ วตฺถุํ อเจฺฉทสํกิโนปิ ผนฺทนฺติ, อจฺฉินฺทเนฺตปิ ผนฺทนฺติ, อจฺฉิเนฺนปิ ผนฺทนฺติ, มมายิตํ วตฺถุํ วิปริณามสํกิโนปิ ผนฺทนฺติ, วิปริณามเนฺตปิ ผนฺทนฺติ, วิปริณเตปิ ผนฺทนฺติ ปผนฺทนฺติ สมฺผนฺทนฺติ วิปฺผนฺทนฺติ เวธนฺติ ปเวธนฺติ สมฺปเวธนฺตีติ – มเจฺฉว อโปฺปทเก ขีณโสเตฯ

เอตมฺปิ ทิสฺวา อมโม จเรยฺยาติฯ เอตํ อาทีนวํ ทิสฺวา ปสฺสิตฺวา ตุลยิตฺวา ตีรยิตฺวา [ติรยิตฺวา (ก.)] วิภาวยิตฺวา วิภูตํ กตฺวา มมเตฺตสูติ – เอตมฺปิ ทิสฺวาฯ **อมโม จเรยฺยาติ มมตฺ**

ตาติ เทฺว มมตฺตา – ตณฺหามมตฺตญฺจ ทิฏฺฐิมมตฺตญฺจ…เป.… อิทํ ตณฺหามมตฺตํ…เป.… อิทํ ทิฏฺฐิมมตฺตํฯ ตณฺหามมตฺตํ ปหาย ทิฏฺฐิมมตฺตํ ปฏินิสฺสชฺชิตฺวา จกฺขุํ อมมายนฺโต โสตํ อมมายนฺโต ฆานํ อมมายนฺโต ชิวฺหํ อมมายนฺโต กายํ อมมายนฺโต มนํ อมมายนฺโต รูเป… สทฺเท… คนฺเธ… รเส… โผฏฺฐพฺเพ… ธมฺเม… กุลํ… คณํ… อาวาสํ… ลาภํ… ยสํ… ปสํสํ… สุขํ… จีวรํ… ปิณฺฑปาตํ… เสนาสนํ… คิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารํ… กามธาตุํ… รูปธาตุํ… อรูปธาตุํ… กามภวํ… รูปภวํ… อรูปภวํ… สญฺญาภวํ… อสญฺญาภวํ… เนวสญฺญานาสญฺญาภวํ… เอกโวการภวํ… จตุโวการภวํ… ปญฺจโวการภวํ… อตีตํ… อนาคตํ… ปจฺจุปฺปนฺนํ… ทิฏฺฐสุตมุตวิญฺญาตเพฺพ ธมฺเม อมมายนฺโต อคณฺหนฺโต อปรามสนฺโต อนภินิวิสนฺโต จเรยฺย วิหเรยฺย อิริเยยฺย วตฺเตยฺย ปาเลยฺย ยเปยฺย ยาเปยฺยาติ – เอตมฺปิ ทิสฺวา อมโม จเรยฺยฯ

ภเวสุ อาสตฺติมกุพฺพมาโนติฯ **ภเวสู**ติ กามภเว รูปภเว อรูปภเวฯ **อาสตฺติ** วุจฺจติ ตณฺหาฯ โย ราโค สาราโค…เป.… อภิชฺฌา โลโภ อกุสลมูลํฯ **ภเวสุ อาสตฺติมกุพฺพมาโน**ติฯ ภเวสุ อาสตฺตึ อกุพฺพมาโน, ฉนฺทํ เปมํ ราคํ ขนฺตึ อกุพฺพมาโน อชนยมาโน อสญฺชนยมาโน อนิพฺพตฺตยมาโน อนภินิพฺพตฺตยมาโนติ – ภเวสุ อาสตฺติมกุพฺพมาโนฯ

เตนาห ภควา –

> “มมายิเต ปสฺสถ ผนฺทมาเน, มเจฺฉว อปฺโปทเก ขีณโสเต;
> เอตมฺปิ ทิสฺวา อมโม จเรยฺย, ภเวสุ อาสตฺติมกุพฺพมาโน”ติฯ

๑๓. **อุโภสุ อเนฺตสุ วิเนยฺย ฉนฺทํ, ผสฺสํ ปริญฺญาย อนานุคิโทฺธ;**
ยทตฺตครหี ตทกุพฺพมาโน, น ลิมฺปตี [น ลิปฺปติ (สี.)] ทิฏฺฐสุเตสุ ธีโรฯ

อุโภสุ อเนฺตสุ วิเนยฺย ฉนฺทนฺติฯ **อนฺตา**ติ ผโสฺส เอโก อโนฺต ผสฺสสมุทโย ทุติโย อโนฺต, อตีโต เอโก อโนฺต อนาคโต ทุติโย อโนฺต, สุขา เวทนา เอโก อโนฺต ทุกฺขา เวทนา ทุติโย อโนฺต, นามํ เอโก อโนฺต รูปํ ทุติโย อโนฺต, ฉ อชฺฌตฺติกานิ อายตนานิ เอโก อโนฺต ฉ พาหิรานิ อายตนานิ ทุติโย อโนฺต, สกฺกาโย เอโก อโนฺต สกฺกายสมุทโย ทุติโย อโนฺตฯ **ฉโนฺท**ติ โย กาเมสุ กามจฺฉโนฺท กามราโค กามนนฺที กามตณฺหา กามเสฺนโห กามปริฬาโห กามมุจฺฉา กามโชฺฌสานํ กาโมโฆ กามโยโค กามุปาทานํ กามจฺฉนฺทนีวรณํฯ **อุโภสุ อเนฺตสุ วิเนยฺย ฉนฺทนฺ**ติ อุโภสุ อเนฺตสุ ฉนฺทํ วิเนยฺย ปฏิวิเนยฺย ปชเหยฺย วิโนเทยฺย พฺยนฺตึ กเรยฺย อนภาวํ คเมยฺยาติ – อุโภสุ อเนฺตสุ วิเนยฺย ฉนฺทํฯ

ผสฺสํ ปริญฺญาย อนานุคิโทฺธติฯ **ผโสฺส**ติ จกฺขุสมฺผโสฺส โสตสมฺผโสฺส ฆานสมฺผโสฺส ชิวฺหาสมฺผโสฺส กายสมฺผโสฺส มโนสมฺผโสฺส, อธิวจนสมฺผโสฺส, ปฏิฆสมฺผโสฺส, สุขเวทนีโย สมฺผโสฺส ทุกฺขเวทนีโย สมฺผโสฺส อทุกฺขมสุขเวทนีโย สมฺผโสฺส, กุสโล ผโสฺส อกุสโล ผโสฺส อพฺยากโต ผโสฺส, กามาวจโร ผโสฺส รูปาวจโร ผโสฺส อรูปาวจโร ผโสฺส, สุญฺญโต ผโสฺส อนิมิโตฺต ผโสฺส อปฺปณิหิโต ผโสฺส, โลกิโย ผโสฺส โลกุตฺตโร ผโสฺส, อตีโต ผโสฺส อนาคโต ผโสฺส ปจฺจุปฺปโนฺน ผโสฺส, โย เอวรูโป ผโสฺส ผุสนา สมฺผุสนา สมฺผุสิตตฺตํ – อยํ วุจฺจติ ผโสฺสฯ

ผสฺสํ ปริญฺญายาติ ผสฺสํ ตีหิ ปริญฺญาหิ ปริชานิตฺวา – ญาตปริญฺญาย, ตีรณปริญฺญาย [ติรณปริญฺญาย (สฺยา.)], ปหานปริญฺญายฯ กตมา ญาตปริญฺญา? ผสฺสํ ชานาติ – อยํ จกฺขุ

สมฺผโสฺส, อยํ โสตสมฺผโสฺส, อยํ ฆานสมฺผโสฺส, อยํ ชิวฺหาสมฺผโสฺส, อยํ กายสมฺผโสฺส, อยํ มโนสมฺผโสฺส, อยํ อธิวจนสมฺผโสฺส, อยํ ปฏิฆสมฺผโสฺส, อยํ สุขเวทนีโย ผโสฺส, อยํ ทุกฺขเวทนีโย ผโสฺส, อยํ อทุกฺขมสุขเวทนีโย ผโสฺส, อยํ กุสโล ผโสฺส, อยํ อกุสโล ผโสฺส, อยํ อพฺยากโต ผโสฺส, อยํ กามาวจโร ผโสฺส, อยํ รูปาวจโร ผโสฺส, อยํ อรูปาวจโร ผโสฺส, อยํ สุญฺญโต ผโสฺส, อยํ อนิมิโตฺต ผโสฺส, อยํ อปฺปณิหิโต ผโสฺส, อยํ โลกิโย ผโสฺส, อยํ โลกุตฺตโร ผโสฺส , อยํ อตีโต ผโสฺส, อยํ อนาคโต ผโสฺส, อยํ ปจฺจุปฺปโนฺน ผโสฺสติ ชานาติ ปสฺสติ – อยํ ญาตปริญฺญาฯ

กตมา ตีรณปริญฺญา? เอวํ ญาตํ กตฺวา ผสฺสํ ตีเรติฯ อนิจฺจโต ทุกฺขโต โรคโต คณฺฑโต สลฺลโต อฆโต อาพาธโต ปรโต ปโลกโต อีติโต อุปทฺทวโต ภยโต อุปสคฺคโต จลโต ปภงฺคุโต อธุวโต อตาณโต อเลณโต อสรณโต ริตฺตโต ตุจฺฉโต สุญฺญโต อนตฺตโต อาทีนวโต วิปริณามธมฺมโต อสารกโต อฆมูลโต วธกโต วิภวโต สาสวโต สงฺขตโต มารามิสโต ชาติชราพฺยาธิมรณธมฺมโต โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสธมฺมโต สํกิเลสธมฺมโต สมุทยโต อตฺถงฺคมโต อสฺสาทโต อาทีนวโต นิสฺสรณโต ตีเรติ – อยํ ตีรณปริญฺญาฯ

กตมา ปหานปริญฺญา? เอวํ ตีรยิตฺวา ผเสฺส ฉนฺทราคํ ปชหติ วิโนเทติ พฺยนฺตึ กโรติ อนภาวํ คเมติฯ วุตฺตเญฺหตํ ภควตา – ‘‘โย, ภิกฺขเว, ผเสฺสสุ ฉนฺทราโค ตํ ปชหถฯ เอวํ โส ผโสฺส ปหีโน ภวิสฺสติ อุจฺฉินฺนมูโล ตาลาวตฺถุกโต อนภาวํ กโต อายตึ อนุปฺปาทธโมฺม’’ติ – อยํ ปหานปริญฺญาฯ **ผสฺสํ ปริญฺญายา**ติฯ ผสฺสํ อิมาหิ ตีหิ ปริญฺญาหิ ปริชานิตฺวาฯ **อนานุคิโทฺธ**ติฯ **เคธา**เอ วุจฺจติ ตณฺหาฯ โย ราโค สาราโค…เป…. อภิชฺฌา โลโภ อกุสลมูลํฯ ยเสฺสโส เคโธ ปหีโน สมุจฺฉิโนฺน วูปสโนฺต ปฏิปสฺสโทฺธ อภพฺพุปฺปตฺติโก ญาณคฺคินาทโฑฺฒ, โส วุจฺจติ อคิโทฺธฯ โส รูเป อคิโทฺธ สเทฺท อคิโทฺธ คเนฺธ อคิโทฺธ รเส อคิโทฺธ โผฏฺฐเพฺพ อคิโทฺธ กุเล… คเณ… อาวาเส… ลาเภ… ยเส… ปสํสาย… สุเข… จีวเร… ปิณฺฑปาเต… เสนาสเน… คิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขาเร อคิโทฺธ กามธาตุยา… รูปธาตุยา… อรูปธาตุยา… กามภเว… รูปภเว… อรูปภเว… สญฺญาภเว… อสญฺญาภเว… เนวสญฺญานาสญฺญาภเว… เอกโวการภเว… จตุโวการภเว… ปญฺจโวการภเว… อตีเต… อนาคเต… ปจฺจุปฺปเนฺน… ทิฏฺฐสุตมุตวิญฺญาตเพฺพสุ ธเมฺมสุ อคิโทฺธ อคธิโต อมุจฺฉิโต อนชฺฌาปโนฺน วีตเคโธ วิคตเคโธ จตฺตเคโธ วนฺตเคโธ มุตฺตเคโธ ปหีนเคโธ ปฏินิสฺสฏฺฐเคโธ วีตราโค วิคตราโค จตฺตราโค วนฺตราโค มุตฺตราโค ปหีนราโค ปฏินิสฺสฏฺฐราโค นิจฺฉาโต นิพฺพุโต สีติภูโต สุขปฏิสํเวที พฺรหฺมภูเตน อตฺตนา วิหรตีติ – ผสฺสํ ปริญฺญาย อนานุคิโทฺธฯ

ยทตฺตครหี ตทกุพฺพมาโนติฯ **ยท**นฺติ ยํฯ **อตฺตครหี**ติ ทฺวีหิ การเณหิ อตฺตานํ ครหติ – กตตฺตา จ อกตตฺตา จฯ กถํ กตตฺตา จ อกตตฺตา จ อตฺตานํ ครหติ? กตํ เม กายทุจฺจริตํ, อกตํ เม กายสุจริตนฺติ – อตฺตานํ ครหติฯ กตํ เม วจีทุจฺจริตํ, อกตํ เม วจีสุจริตนฺติ – อตฺตานํ ครหติฯ กตํ เม มโนทุจฺจริตํ, อกตํ เม มโนสุจริตนฺติ – อตฺตานํ ครหติฯ กโต เม ปาณาติปาโต, อกตา เม ปาณาติปาตา เวรมณีติ – อตฺตานํ ครหติฯ กตํ เม อทินฺนาทานํ, อกตา เม อทินฺนาทานา เวรมณีติ – อตฺตานํ ครหติฯ กโต เม กาเมสุมิจฺฉาจาโร, อกตา เม กาเมสุมิจฺฉาจารา เวรมณีติ – อตฺตานํ ครหติฯ กโต เม มุสาวาโท, อกตา เม มุสาวาทา เวรมณีติ – อตฺตานํ ครหติฯ กตา เม ปิสุณา วาจา, อกตา เม ปิสุณาย วาจาย เวรมณีติ – อตฺตานํ ครหติฯ กตา เม ผรุสา วาจา, อกตา เม ผรุสาย วาจาย เวรมณีติ – อตฺตานํ ครหติฯ กโต เม สมฺผปฺปลาโป, อกตา เม สมฺผปฺปลาปา เวรมณีติ – อตฺตานํ ครหติฯ กตา เม อภิชฺฌา, อกตา เม อ

นภิชฺฌาติ – อตฺตานํ ครหติฯ กโต เม พฺยาปาโท, อกโต เม อพฺยาปาโทติ – อตฺตานํ ครหติฯ กตา เม มิจฺฉาทิฏฺฐิ, อกตา เม สมฺมาทิฏฺฐีติ – อตฺตานํ ครหติฯ เอวํ กตตฺตา จ อกตตฺตา จ อตฺตานํ ครหติฯ อถ วา, สีเลสุมฺหิ น ปริปูรการีติ – อตฺตานํ ครหติฯ อินฺทฺริเยสุมฺหิ อคุตฺตทฺวาโรติ – อตฺตานํ ครหติฯ โภชเนมฺหิ [โภชเน (สฺยา.)] อมตฺตญฺญูติ – อตฺตานํ ครหติฯ ชาคริยํ อนนุยุตฺโตติ – อตฺตานํ ครหติฯ สติสมฺปชญฺเญน อสมนฺนาคโตติ – อตฺตานํ ครหติฯ อภาวิตา เม จตฺตาโร สติปฏฺฐานาติ – อตฺตานํ ครหติฯ อภาวิตา เม จตฺตาโร สมฺมปฺปธานาติ – อตฺตานํ ครหติฯ อภาวิตา เม จตฺตาโร อิทฺธิปาทาติ – อตฺตานํ ครหติฯ อภาวิตานิ เม ปญฺจินฺทฺริยานีติ – อตฺตานํ ครหติฯ อภาวิตานิ เม ปญฺจ พลานีติ – อตฺตานํ ครหติฯ อภาวิตา เม สตฺต โพชฺฌงฺคาติ – อตฺตานํ ครหติฯ อภาวิโต เม อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโคติ – อตฺตานํ ครหติฯ ทุกฺขํ เม อปริญฺญาตนฺติ – อตฺตานํ ครหติฯ สมุทโย เม อปฺปหีโนติ – อตฺตานํ ครหติฯ มคฺโค เม อภาวิโตติ – อตฺตานํ ครหติฯ นิโรโธ เม อสจฺฉิกโตติ – อตฺตานํ ครหติฯ เอวํ กตตฺตา จ อกตตฺตา จ อตฺตานํ ครหติฯ เอวํ อตฺตครหิตํ กมฺมํ อกุพฺพมาโน อชนยมาโน อสญฺชนยมาโน อนิพฺพตฺตยมาโน อนภินิพฺพตฺตยมาโนติ – ยทตฺตครหี ตทกุพฺพมาโนฯ **น ลิมฺปตี ทิฏฺฐสุเตสุ ธีโร**ติฯ **เลโป**ติ เทฺว เลปา – ตณฺหาเลโป จ ทิฏฺฐิเลโป จ…เป.… อยํ ตณฺหาเลโป…เป.… อยํ ทิฏฺฐิเลโปฯ **ธีโร**ติ ปณฺฑิโต ปญฺญวา พุทฺธิมา ญาณี วิภาวี เมธาวีฯ ธีโร ตณฺหาเลปํ ปหาย ทิฏฺฐิเลปํ ปฏินิสฺสชฺชิตฺวา ทิฏฺเฐ น ลิมฺปติ, สุเต น ลิมฺปติ, มุเต น ลิมฺปติ, วิญฺญาเต น ลิมฺปติ, น ปลิมฺปติ [น สํลิมฺปติ (สฺยา.)], น อุปลิมฺปติฯ อลิตฺโต อปลิตฺโต [อสํลิตฺโต (สฺยา.)] อนุปลิตฺโต นิกฺขนฺโต นิสฺสโฏ วิปฺปมุตฺโต วิสญฺญุตฺโต วิมริยาทิกเตน เจตสา วิหรตีติ – น ลิมฺปตี ทิฏฺฐสุเตสุ ธีโรติฯ

เตนาห ภควา –

> ‘‘อุโภสุ อนฺเตสุ วิเนยฺย ฉนฺทํ, ผสฺสํ ปริญฺญาย อนานุคิทฺโธ;
> ยทตฺตครหี ตทกุพฺพมาโน, น ลิมฺปตี ทิฏฺฐสุเตสุ ธีโร’’ติฯ

> ๑๔. **สญฺญํ ปริญฺญา วิตเรยฺย โอฆํ, ปริคฺคเหสุ มุนิ โนปลิตฺโต;**
> **อพฺพูฬฺหสโลฺล จรมปฺปมตฺโต, นาสีสตี โลกมิมํ ปรญฺจฯ**

สญฺญํ ปริญฺญา วิตเรยฺย โอฆนฺติฯ **สญฺญา**ติ กามสญฺญา พฺยาปาทสญฺญา วิหิํสาสญฺญา เนกฺขมฺมสญฺญา อพฺยาปาทสญฺญา อวิหิํสาสญฺญา รูปสญฺญา สทฺทสญฺญา คนฺธสญฺญา รสสญฺญา โผฏฺฐพฺพสญฺญา ธมฺมสญฺญา – ยา เอวรูปา สญฺญา สญฺชานนา สญฺชานิตตฺตํ – อยํ วุจฺจติ สญฺญาฯ **สญฺญํ ปริญฺญา**ติ สญฺญํ ตีหิ ปริญฺญาหิ ปริชานิตฺวา – ญาตปริญฺญาย, ตีรณปริญฺญาย, ปหานปริญฺญายฯ

กตมา ญาตปริญฺญา? สญฺญํ ชานาติ – อยํ กามสญฺญา, อยํ พฺยาปาทสญฺญา, อยํ วิหิํสาสญฺญา, อยํ เนกฺขมฺมสญฺญา, อยํ อพฺยาปาทสญฺญา, อยํ อวิหิํสาสญฺญา, อยํ รูปสญฺญา, อยํ สทฺทสญฺญา, อยํ คนฺธสญฺญา, อยํ รสสญฺญา, อยํ โผฏฺฐพฺพสญฺญา, อยํ ธมฺมสญฺญาติ ชานาติ ปสฺสติ – อยํ ญาตปริญฺญาฯ

กตมา ตีรณปริญฺญา? เอวํ ญาตํ กตฺวา สญฺญํ ตีเรติฯ อนิจฺจโต ทุกฺขโต โรคโต คณฺฑโต สลฺลโต อฆโต อาพาธโต ปรโต ปโลกโต อีติโต อุปทฺทวโต ภยโต อุปสคฺคโต จลโต ปภงฺคุโต…เป.… สมุทยโต อตฺถงฺคมโต อสฺสาทโต อาทีนวโต นิสฺสรณโต ตีเรติ – อยํ ตีรณปริญฺญาฯ

กตมา ปหานปริญฺญา? เอวํ ตีรยิตฺวา สญฺญาย ฉนฺทราคํ ปชหติ วิโนเทติ อนภาวํ คเมติฯ วุตฺตมฺปิ เหตํ ภควตา – ''โย, ภิกฺขเว, สญฺญาย ฉนฺทราโค, ตํ ปชหถฯ เอวํ สา สญฺญา ปหีนา ภวิสฺสติ อุจฺฉินฺนมูลา ตาลาวตฺถุกตา อนภาวํ กตา อายตึ อนุปฺปาทธมฺมา''ติ – อยํ ปหานปริญฺญาฯ **สญฺญํ ปริญฺญา**ติ สญฺญํ อิมาหิ ตีหิ ปริญฺญาหิ ปริชานิตฺวาฯ **วิตเรยฺย โอฆ**นฺติ กาโมฆํ ภโวฆํ ทิฏฺโฐฆํ อวิชฺโชฆํ ตเรยฺย อุตฺตเรยฺย ปตเรยฺย สมติกฺกเมยฺย วีติวตฺเตยฺยาติ – สญฺญํ ปริญฺญา วิตเรยฺย โอฆํฯ

ปริคฺคเหสุ มุนิ โนปลิตฺโตติฯ **ปริคฺคหา**ติ เทฺว ปริคฺคหา – ตณฺหาปริคฺคโห จ ทิฏฺฐิปริคฺคโห จ…เป.… อยํ ตณฺหาปริคฺคโห…เป.… อยํ ทิฏฺฐิปริคฺคโหฯ **มุนี**ติฯ โมนํ วุจฺจติ ญาณํฯ ยา ปญฺญา ปชานนา…เป.… อโมโห ธมฺมวิจโย สมฺมาทิฏฺฐิ, เตน ญาเณน สมนฺนาคโต มุนิ โมนปฺปตฺโตติฯ ตีณิ โมเนยฺยานิ – กายโมเนยฺยํ, วจีโมเนยฺยํ, มโนโมเนยฺยํฯ

กตมํ กายโมเนยฺยํ? ติวิธกายทุจฺจริตานํ ปหานํ กายโมเนยฺยํ, ติวิธํ กายสุจริตํ กายโมเนยฺยํ, กายารมฺมเณ ญาณํ กายโมเนยฺยํ, กายปริญฺญา กายโมเนยฺยํ, ปริญฺญาสหคโต มคฺโค กายโมเนยฺยํ, กาเย ฉนฺทราคสฺส ปหานํ กายโมเนยฺยํ, กายสงฺขารนิโรโธ จตุตฺถชฺฌานสมาปตฺติ กายโมเนยฺยํ – อิทํ กายโมเนยฺยํฯ

กตมํ วจีโมเนยฺยํ? จตุพฺพิธวจีทุจฺจริตานํ ปหานํ วจีโมเนยฺยํ, จตุพฺพิธํ วจีสุจริตํ วจีโมเนยฺยํ, วาจารมฺมเณ ญาณํ วจีโมเนยฺยํ, วาจาปริญฺญา วจีโมเนยฺยํ, ปริญฺญาสหคโต มคฺโค วจีโมเนยฺยํ, วาจาย ฉนฺทราคสฺส ปหานํ วจีโมเนยฺยํ, วจีสงฺขารนิโรโธ ทุติยชฺฌานสมาปตฺติ วจีโมเนยฺยํ – อิทํ วจีโมเนยฺยํฯ

กตมํ มโนโมเนยฺยํ? ติวิธมโนทุจฺจริตานํ ปหานํ มโนโมเนยฺยํ, ติวิธํ มโนสุจริตํ มโนโมเนยฺยํ, จิตฺตารมฺมเณ ญาณํ มโนโมเนยฺยํ, จิตฺตปริญฺญา มโนโมเนยฺยํ, ปริญฺญาสหคโต มคฺโค มโนโมเนยฺยํ, จิตฺเต ฉนฺทราคสฺส ปหานํ มโนโมเนยฺยํ, จิตฺตสงฺขารนิโรโธ สญฺญาเวทยิตนิโรธํ มโนโมเนยฺยํ – อิทํ มโนโมเนยฺยํฯ

''กายมุนึ วาจามุนึ, มโนมุนิมนาสวํ;
มุนึ โมเนยฺยสมฺปนฺนํ, อาหุ สพฺพปฺปหายินํฯ

''กายมุนึ วาจามุนึ, มโนมุนิมนาสวํ;
มุนึ โมเนยฺยสมฺปนฺนํ, อาหุ นินฺหาตปาปก''นฺติ [นินฺหาตปาปกนฺติ (สฺยา.)]ฯ

อิเมหิ ตีหิ โมเนยฺเยหิ ธมฺเมหิ สมนฺนาคตา ฉ มุนิโน [ฉ มุนโย (สฺยา.)] – อคารมุนิโน, อนคารมุนิโน, เสขมุนิโน, อเสขมุนิโน, ปจฺเจกมุนิโน, มุนิมุนิโนติฯ กตเม อคารมุนิโน? เย เต อคาริกา ทิฏฺฐปทา วิญฺญาตสาสนา – อิเม อคารมุนิโนฯ กตเม อนคารมุนิโน ? เย เต ปพฺพชิตา ทิฏฺฐปทา วิญฺญาตสาสนา – อิเม อนคารมุนิโนฯ สตฺต เสขา เสขมุนิโนฯ อรหนฺโต อเสขมุนิโนฯ ปจฺเจกพุทฺธา ปจฺเจกมุนิโนฯ มุนิมุนิโน วุจฺจนฺติ ตถาคตา อรหนฺโต สมฺมาสมฺพุทฺธาฯ

''น โมเนน มุนิ โหติ, มูฬฺหรูโป อวิทฺทสุ;
โย จ ตุลํว ปคฺคยฺห, วรมาทาย ปณฺฑิโตฯ

''ปาปานิ ปริวชฺเชติ, ส มุนิ เตน โส มุนิ;
โย มุนาติ อุโภ โลเก, มุนิ เตน ปวุจฺจติฯ

‘‘อสตญฺจ สตญฺจ ญตฺวา ธมฺมํ, อชฺฌตฺตํ พหิทฺธา จ สพฺพโลเก;
เทวมนุเสฺสหิ ปูชิโต โย, สงฺคชาลมติจฺจ โส มุนี’’ติฯ

เลปาติ เทฺว เลปา – ตณฺหาเลโป จ ทิฏฺฐิเลโป จ…เป.… อยํ ตณฺหาเลโป…เป.… อยํ ทิฏฺฐิเลโปฯ มุนิ ตณฺหาเลปํ ปหาย ทิฏฺฐิเลปํ ปฏินิสฺสชฺชิตฺวา ปริคฺคเหสุ น ลิมฺปติ น ปลิมฺปติ น อุปลิมฺปติฯ อลิโตฺต อปลิโตฺต อนุปลิโตฺต นิกฺขโนฺต นิสฺสโฏ วิปฺปมุโตฺต วิสญฺญุโตฺต วิมริยาทิกเตน เจตสา วิหรตีติ – ปริคฺคเหสุ มุนิ โนปลิโตฺตฯ

อพฺพูฬฺหสโลฺล จรมปฺปมโตฺตติฯ **สลฺล**นฺติ สตฺต สลฺลานิ – ราคสลฺลํ, โทสสลฺลํ, โมหสลฺลํ, มานสลฺลํ, ทิฏฺฐิสลฺลํ, โสกสลฺลํ, กถํกถาสลฺลํ [ทุจฺจริตสลฺลํ (สี.)]ฯ ยเสฺสเต สลฺลา ปหีนา สมุจฺฉินฺนา วูปสนฺตา ปฏิปสฺสทฺธา อภพฺพุปฺปตฺติกา ญาณคฺคินา ทฑฺฒา, โส วุจฺจติ อพฺพูฬฺหสโลฺล อพฺพหิตสโลฺล อุทฺธตสโลฺล สมุทฺธตสโลฺล อุปฺปาฏิตสโลฺล สมุปฺปาฏิตสโลฺล จตฺตสโลฺล วนฺตสโลฺล มุตฺตสโลฺล ปหีนสโลฺล ปฏินิสฺสฏฺฐสโลฺล นิจฺฉาโต นิพฺพุโต สีติภูโต สุขปฏิสํเวที พฺรหฺมภูเตน อตฺตนา วิหรตีติ – อพฺพูฬฺหสโลฺลฯ

จรนฺติ จรโนฺต วิหรโนฺต อิริยโนฺต วตฺตโนฺต ปาเลโนฺต ยเปโนฺต ยาเปโนฺตฯ **อปฺปมโตฺต**ติ สกฺกจฺจการี สาตจฺจการี อฏฺฐิตการี อโนลีนวุตฺติโก อนิกฺขิตฺตจฺฉโนฺท อนิกฺขิตฺตธุโร กุสเลสุ ธเมฺมสุฯ ‘‘กถาหํ อปริปูรํ วา สีลกฺขนฺธํ ปริปูเรยฺยํ, ปริปูรํ วา สีลกฺขนฺธํ ตตฺถ ตตฺถ ปญฺญาย อนุคฺคเณฺหยฺย’’นฺติ โย ตตฺถ ฉโนฺท จ วายาโม จ อุสฺสาโห จ อุโสฺสฬฺหี จ อปฺปฏิวานิ จ สติ จ สมฺปชญฺญญฺจ อาตปฺปํ ปธานํ อธิฏฺฐานํ อนุโยโค อปฺปมาโท กุสเลสุ ธเมฺมสุฯ ‘‘กถาหํ อปริปูรํ วา สมาธิกฺขนฺธํ ปริปูเรยฺยํ, ปริปูรํ วา สมาธิกฺขนฺธํ ตตฺถ ตตฺถ ปญฺญาย อนุคฺคเณฺหยฺย’’นฺติ…เป.… กุสเลสุ ธเมฺมสุฯ ‘‘กถาหํ อปริปูรํ วา ปญฺญากฺขนฺธํ ปริปูเรยฺยํ… วิมุตฺติกฺขนฺธํ… วิมุตฺติญาณทสฺสนกฺขนฺธํ ปริปูเรยฺยํ, ปริปูรํ วา วิมุตฺติญาณทสฺสนกฺขนฺธํ ตตฺถ ตตฺถ ปญฺญาย อนุคฺคเณฺหยฺย’’นฺติ โย ตตฺถ ฉโนฺท จ วายาโม จ อุสฺสาโห จ อุโสฺสฬฺหี จ อปฺปฏิวานิ จ สติ จ สมฺปชญฺญญฺจ อาตปฺปํ ปธานํ อธิฏฺฐานํ อนุโยโค อปฺปมาโท กุสเลสุ ธเมฺมสุฯ ‘‘กถาหํ อปริญฺญาตํ วา ทุกฺขํ ปริชาเนยฺยํ, อปฺปหีเน วา กิเลเส ปชเหยฺยํ, อภาวิตํ วา มคฺคํ ภาเวยฺยํ, อสจฺฉิกตํ วา นิโรธํ สจฺฉิกเรยฺย’’นฺติ โย ตตฺถ ฉโนฺท จ วายาโม จ อุสฺสาโห จ อุโสฺสฬฺหี จ อปฺปฏิวานิ จ สติ จ สมฺปชญฺญญฺจ อาตปฺปํ ปธานํ อธิฏฺฐานํ อนุโยโค อปฺปมาโท กุสเลสุ ธเมฺมสูติ – อพฺพูฬฺหสโลฺล จรมปฺปมโตฺตฯ

นาสีสตี โลกมิมํ ปรญฺจาติ อิมํ โลกํ นาสีสติ สกตฺตภาวํ, ปรโลกํ นาสีสติ ปรตฺตภาวํ; อิมํ โลกํ นาสีสติ สกรูปเวทนาสญฺญาสงฺขารวิญฺญาณํ, ปรํ โลกํ นาสีสติ ปรรูปเวทนาสญฺญาสงฺขารวิญฺญาณํ; อิมํ โลกํ นาสีสติ ฉ อชฺฌตฺติกานิ อายตนานิ, ปรํ โลกํ นาสีสติ ฉ พาหิรานิ อายตนานิ; อิมํ โลกํ นาสีสติ มนุสฺสโลกํ, ปรํ โลกํ นาสีสติ เทวโลกํฯ อิมํ โลกํ นาสีสติ กามธาตุํ, ปรํ โลกํ นาสีสติ รูปธาตุํ อรูปธาตุํ; อิมํ โลกํ นาสีสติ กามธาตุํ รูปธาตุํ, ปรํ โลกํ นาสีสติ อรูปธาตุํฯ ปุน คตึ วา อุปปตฺตึ วา ปฏิสนฺธึ วา ภวํ วา สํสารํ วา วฏฺฏํ วา นาสีสติ น อิจฺฉติ น สาทิยติ น ปเตฺถติ น ปิเหติ นาภิชปฺปตีติ – นาสีสตี โลกมิมํ ปรญฺจาติฯ

เตนาห ภควา –

‘‘สญฺญํ ปริญฺญา วิตเรยฺย โอฆํ, ปริคฺคเหสุ มุนิ โนปลิโตฺต;
อพฺพูฬฺหสโลฺล จรมปฺปมโตฺต, นาสีสตี โลกมิมํ ปรญฺจา’’ติฯ

คุหฏฺฐกสุตฺตนิเทฺทโส ทุติโยฯ

๓. ทุฏฺฐฏฺฐกสุตฺตนิเทฺทโส

อถ ทุฏฺฐฏฺฐกสุตฺตนิเทฺทสํ วกฺขติ –

๑๕. **วทนฺติ เว ทุฏฺฐมนาปิ เอเก, อโถปิ** [อเญฺญปิ เต (สี.), อเญฺญปิ (สฺยา.)] **เว สจฺจมนา วทนฺติ;**
วาทญฺจ ชาตํ มุนิ โน อุเปติ, ตสฺมา มุนี นตฺถิ ขิโล กุหิญฺจิฯ

วทนฺติ เว ทุฏฺฐมนาปิ เอเกติ เต ติตฺถิยา ทุฏฺฐมนา วิรุทฺธมนา ปฏิวิรุทฺธมนา อาหตมนา ปจฺจาหตมนา อาฆาติตมนา ปจฺจาฆาติตมนา วทนฺติ อุปวทนฺติ ภควนฺตญฺจ ภิกฺขุสงฺฆญฺจ อภูเตนาติ – วทนฺติ เว ทุฏฺฐมนาปิ เอเกฯ

อโถปิ เว สจฺจมนา วทนฺตีติ เย เตสํ ติตฺถิยานํ สทฺทหนฺตา โอกเปฺปนฺตา อธิมุจฺจนฺตา สจฺจมนา สจฺจสญฺญิโน ภูตมนา ภูตสญฺญิโน ตถมนา ตถสญฺญิโน ยาถาวมนา ยาถาวสญฺญิโน อวิปรีตมนา อวิปรีตสญฺญิโน วทนฺติ อุปวทนฺติ ภควนฺตญฺจ ภิกฺขุสงฺฆญฺจ อภูเตนาติ – อโถปิ เว สจฺจมนา วทนฺติฯ

วาทญฺจ ชาตํ มุนิ โน อุเปตีติฯ โส วาโท ชาโต โหติ สญฺชาโต นิพฺพโตฺต อภินิพฺพโตฺต ปาตุภูโต ปรโตโฆโส อโกฺกโส อุปวาโท ภควโต จ ภิกฺขุสงฺฆสฺส จ อภูเตนาติ – วาทญฺจ ชาตํฯ **มุนิ โน อุเปตี**ติฯ **มุนี**ติฯ โมนํ วุจฺจติ ญาณํฯ ยา ปญฺญา ปชานนา อโมโห ธมฺมวิจโย สมฺมาทิฏฺฐิ, เตน ญาเณน สมนฺนาคโต มุนิ โมนปฺปโตฺต...เป.... สงฺคชาลมติจฺจ โส มุนิฯ โย วาทํ อุเปติ โส ทฺวีหิ การเณหิ วาทํ อุเปติ – การโก การกตาย วาทํ อุเปติ, อถ วา วุจฺจมาโน อุปวทิยมาโน กุปฺปติ พฺยาปชฺชติ ปติฏฺฐียติ โกปญฺจ โทสญฺจ อปฺปจฺจยญฺจ ปาตุกโรติฯ อการโกมฺหีติ โย วาทํ อุเปติ โส อิเมหิ ทฺวีหิ การเณหิ วาทํ อุเปติฯ มุนิ ทฺวีหิ การเณหิ วาทํ น อุเปติ – อการโก มุนิ อการกตาย วาทํ น อุเปติ, อถ วา วุจฺจมาโน อุปวทิยมาโน น กุปฺปติ น พฺยาปชฺชติ น ปติฏฺฐียติ น โกปญฺจ โทสญฺจ อปฺปจฺจยญฺจ ปาตุกโรติฯ อการโกมฺหีติ มุนิ อิเมหิ ทฺวีหิ การเณหิ วาทํ น อุเปติ น อุปคจฺฉติ น คณฺหาติ น ปรามสติ น อภินิวิสตีติ – วาทญฺจ ชาตํ มุนิ โน อุเปติฯ

ตสฺมา มุนี นตฺถิ ขิโล กุหิญฺจีติฯ **ตสฺมา**ติ ตสฺมา ตํการณา ตํเหตุ ตปฺปจฺจยา ตํนิทานํ มุนิโน อาหตจิตฺตตา ขิลชาตตาปิ นตฺถิฯ ปญฺจปิ เจโตขิลา นตฺถิ, ตโยปิ ขิลา นตฺถิฯ ราคขิโล โทสขิโล โมหขิโล นตฺถิ น สนฺติ น สํวิชฺชติ นุปลพฺภติ, ปหีโน สมุจฺฉิโนฺน วูปสโนฺต ปฏิปสฺสโทฺธ อภพฺพุปฺปตฺติโก ญาณคฺคินา ทโฑฺฒฯ **กุหิญฺจี**ติ กุหิญฺจิ กิมฺหิจิ กตฺถจิ อชฺฌตฺตํ วา พหิทฺธา วา อชฺฌตฺตพหิทฺธา วาติ – ตสฺมา มุนี นตฺถิ ขิโล กุหิญฺจีติฯ

เตนาห ภควา –

“วทนฺติ เว ทุฏฺฐมนาปิ เอเก, อโถปิ เว สจฺจมนา วทนฺติ;
วาทญฺจ ชาตํ มุนิ โน อุเปติ, ตสฺมา มุนี นตฺถิ ขิโล กุหิญฺจี”ติฯ

๑๖. **สกญฺหิ ทิฏฺฐิํ กถมจฺจเยยฺย, ฉนฺทานุนีโต รุจิยา นิวิโฏฺฐ;**
สยํ สมตฺตานิ ปกุพฺพมาโน, ยถา หิ ชาเนยฺย ตถา วเทยฺยฯ

สกณฺหิ ทิฏฺฐึ กถมจฺจเยยฺยาติฯ ยํ เต ติตฺถิยา สุนฺทริปริพฺพาชิกํ หนฺตฺวา สมณานํ สกฺยปุตฺติยานํ อวณฺณํ ปกาสยิตฺวา ‘‘เอวํ เอตํ ลาภํ ยสสกฺการํ สมฺมานํ ปจฺจาหริสฺสามา’’ติ เต เอวํทิฏฺฐิกา เอวํขนฺติกา เอวํรุจิกา เอวํลทฺธิกา เอวํอชฺฌาสยา เอวํอธิปฺปายา, เต นาสกฺขึสุ สกํ ทิฏฺฐึ สกํ ขนฺตึ สกํ รุจึ สกํ ลทฺธึ สกํ อชฺฌาสยํ สกํ อธิปฺปายํ อติกฺกมิตุํ; อถ โข เสฺวว อยโส เต ปจฺจาคโตติ, เอวมฺปิ – สกณฺหิ ทิฏฺฐึ กถมจฺจเยยฺยฯ อถ วา ‘‘สสฺสโต โลโก, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญ’’นฺติ โย โส เอวํวาโท, โส สกํ ทิฏฺฐึ สกํ ขนฺตึ สกํ รุจึ สกํ ลทฺธึ สกํ อชฺฌาสยํ สกํ อธิปฺปายํ กถํ อจฺจเยยฺย อติกฺกเมยฺย สมติกฺกเมยฺย วีติวตฺเตยฺย? ตํ กิสฺส เหตุ? ตสฺส สา ทิฏฺฐิ ตถา สมตฺตา สมาทินฺนา คหิตา ปรามฏฺฐา อภินิวิฏฺฐา อโชฺฌสิตา อธิมุตฺตาติฯ เอวมฺปิ – สกณฺหิ ทิฏฺฐึ กถมจฺจเยยฺย? ‘‘อสสฺสโต โลโก…เป.… อนฺตวา โลโก… อนนฺตวา โลโก… ตํ ชีวํ ตํ สรีรํ… อญฺญํ ชีวํ อญฺญํ สรีรํ… โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา… น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา… โหติ จ น จ โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา… เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญ’’นฺติ โย โส เอวํ วาโท, โส สกํ ทิฏฺฐึ สกํ ขนฺตึ สกํ รุจึ สกํ ลทฺธึ สกํ อชฺฌาสยํ สกํ อธิปฺปายํ กถํ อจฺจเยยฺย อติกฺกเมยฺย สมติกฺกเมยฺย วีติวตฺเตยฺย? ตํ กิสฺส เหตุ? ตสฺส สา ทิฏฺฐิ ตถา สมตฺตา สมาทินฺนา คหิตา ปรามฏฺฐา อภินิวิฏฺฐา อโชฺฌสิตา อธิมุตฺตาติฯ เอวมฺปิ – สกณฺหิ ทิฏฺฐึ กถมจฺจเยยฺยฯ

ฉนฺทานุนีโต รุจิยา นิวิโฏฺฐติฯ **ฉนฺทานุนีโต**ติ สกาย ทิฏฺฐิยา สกาย ขนฺติยา สกาย รุจิยา สกาย ลทฺธิยา ยายติ นิยฺยติ วุยฺหติ สํหรียติฯ ยถา หตฺถิยาเนน วา อสฺสยาเนน วา รถยาเนน วา โคยาเนน วา อชยาเนน วา เมณฺฑยาเนน วา โอฏฺฐยาเนน วา ขรยาเนน วา ยายติ นิยฺยติ วุยฺหติ สํหรียติ, เอวเมว สกาย ทิฏฺฐิยา สกาย ขนฺติยา สกาย รุจิยา สกาย ลทฺธิยา ยายติ นิยฺยติ วุยฺหติ สํหรียตีติ – ฉนฺทานุนีโตฯ **รุจิยา นิวิโฏฺฐ**ติ สกาย ทิฏฺฐิยา สกาย รุจิยา สกาย ลทฺธิยา นิวิโฏฺฐ ปติฏฺฐิโต อลฺลีโน อุปคโต อโชฺฌสิโต อธิมุโตฺตติ – ฉนฺทานุนีโต รุจิยา นิวิโฏฺฐฯ

สยํ สมตฺตานิ ปกุพฺพมาโนติฯ สยํ สมตฺตํ กโรติ ปริปุณฺณํ กโรติ อโนมํ กโรติ อคฺคํ เสฏฺฐํ วิสิฏฺฐํ ปาโมกฺขํ อุตฺตมํ ปวรํ กโรติฯ ‘‘อยํ สตฺถา สพฺพญฺญู’’ติ สยํ สมตฺตํ กโรติ ปริปุณฺณํ กโรติ อโนมํ กโรติ อคฺคํ เสฏฺฐํ วิสิฏฺฐํ ปาโมกฺขํ อุตฺตมํ ปวรํ กโรติฯ ‘‘อยํ ธโมฺม สฺวากฺขาโต…เป.… อยํ คโณ สุปฺปฏิปโนฺน… อยํ ทิฏฺฐิ ภทฺทิกา… อยํ ปฏิปทา สุปญฺญตฺตา… อยํ มโคฺค นิยฺยานิโก’’ติ สยํ สมตฺตํ กโรติ ปริปุณฺณํ กโรติ อโนมํ กโรติ อคฺคํ เสฏฺฐํ วิสิฏฺฐํ ปาโมกฺขํ อุตฺตมํ ปวรํ กโรติ ชเนติ สญฺชเนติ นิพฺพเตฺตติ อภินิพฺพเตฺตตีติ – สยํ สมตฺตานิ ปกุพฺพมาโนฯ

ยถา หิ ชาเนยฺย ตถา วเทยฺยาติ ยถา ชาเนยฺย, ตถา วเทยฺย กเถยฺย ภเณยฺย ทีปเยยฺย โวหเรยฺยฯ ‘‘สสฺสโต โลโก, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญ’’นฺติ ยถา ชาเนยฺย, ตถา วเทยฺย กเถยฺย ภเณยฺย ทีปเยยฺย โวหเรยฺยฯ ‘‘อสสฺสโต โลโก…เป.… เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญ’’นฺติ ยถา ชาเนยฺย, ตถา วเทยฺย กเถยฺย ภเณยฺย ทีปเยยฺย โวหเรยฺยาติ – ยถา หิ ชาเนยฺย ตถา วเทยฺยฯ

เตนาห ภควา –

‘‘สกณฺหิ ทิฏฺฐึ กถมจฺจเยยฺย, ฉนฺทานุนีโต รุจิยา นิวิโฏฺฐ;
สยํ สมตฺตานิ ปกุพฺพมาโน, ยถา หิ ชาเนยฺย ตถา วเทยฺยา’’ติฯ

๑๗. **โย อตฺตโน สีลวตานิ ชนฺตุ, อนานุปุฏฺโฐว** [อนานุปุฏฺโฐ จ (สฺยา.)] **ปเรส ปาว** ปาวา (สี. สฺยา.) ;

อนริยธมฺมํ กุสลา ตมาหุ, โย อาตุมานํ สยเมว ปาว [ปาวา (สี. สฺยา.)] ฯ

โย อตฺตโน สีลวตานิ ชนฺตูติฯ **โย**ติ โย ยาทิโส ยถายุตฺโต ยถาวิหิโต ยถาปกาโร ยํฐานปฺปตฺโต ยํธมฺมสมนฺนาคโต ขตฺติโย วา พฺราหฺมโณ วา เวโสฺส วา สุทฺโท วา คหฏฺโฐ วา ปพฺพชิโต วา เทโว วา มนุโสฺส วาฯ **สีลวตานี**ติ อตฺถิ สีลเญฺจว วตญฺจ [วตฺตญฺจ (สฺยา.), เอวมุปริปิ], อตฺถิ วตํ น สีลํฯ กตมํ สีลเญฺจว วตญฺจ? อิธ ภิกฺขุ สีลวา โหติ, ปาติโมกฺขสํวรสํวุโต วิหรติ อาจารโคจรสมฺปโนฺน อณุมเตฺตสุ วเชฺชสุ ภยทสฺสาวี, สมาทาย สิกฺขติ สิกฺขาปเทสุฯ โย ตตฺถ สํยโม สํวโร อวีติกฺกโม, อิทํ สีลํฯ ยํ สมาทานํ ตํ วตํฯ สํวรเฏฺฐน สีลํ; สมาทานเฏฺฐน วตํ – อิทํ วุจฺจติ สีลเญฺจว วตญฺจฯ กตมํ วตํ, น สีลํ? อฏฺฐ ธุตงฺคานิ – อารญฺญิกงฺคํ, ปิณฺฑปาติกงฺคํ, ปํสุกูลิกงฺคํ, เตจีวริกงฺคํ, สปทานจาริกงฺคํ, ขลุปจฺฉาภตฺติกงฺคํ, เนสชฺชิกงฺคํ, ยถาสนฺถติกงฺคํ – อิทํ วุจฺจติ วตํ, น สีลํ ฯ วีริยสมาทานมฺปิ วุจฺจติ วตํ, น สีลํฯ ‘‘กามํ ตโจ จ นฺหารุ [นหารุ (สี. สฺยา.)] จ อฏฺฐิ จ อวสิสฺสตุ [อวสุสฺสตุ (สฺยา.)], สรีเร อุปสุสฺสตุ มํสโลหิตํฯ ยํ ตํ ปุริสถาเมน ปุริสพเลน ปุริสวีริเยน ปุริสปรกฺกเมน ปตฺตพฺพํ , น ตํ อปาปุณิตฺวา วีริยสฺส สณฺฐานํ ภวิสฺสตี’’ติ – จิตฺตํ ปคฺคณฺหาติ ปทหติฯ เอวรูปํ วีริยสมาทานํ – อิทํ วุจฺจติ วตํ, น สีลํฯ

> ‘‘นาสิสฺสํ น ปิวิสฺสามิ, วิหารโต น นิกฺขเม;
> นปิ ปสฺสํ นิปาเตสฺสํ, ตณฺหาสเลฺล อนูหเต’’ติฯ

จิตฺตํ ปคฺคณฺหาติ ปทหติฯ เอวรูปมฺปิ วีริยสมาทานํ วุจฺจติ วตํ, น สีลํฯ ‘‘น ตาวาหํ อิมํ ปลฺลงฺกํ ภินฺทิสฺสามิ ยาว เม น อนุปาทาย อาสเวหิ จิตฺตํ วิมุจฺจิสฺสตี’’ติ – จิตฺตํ ปคฺคณฺหาติ ปทหติฯ เอวรูปมฺปิ วีริยสมาทานํ วุจฺจติ วตํ, น สีลํฯ ‘‘น ตาวาหํ อิมมฺหา อาสนา วุฏฺฐหิสฺสามิ, จงฺกมา โอโรหิสฺสามิ, วิหารา นิกฺขมิสฺสามิ, อฑฺฒโยคา นิกฺขมิสฺสามิ, ปาสาทา นิกฺขมิสฺสามิ, หมฺมิยา นิกฺขมิสฺสามิ, คุหาย นิกฺขมิสฺสามิ, เลณา นิกฺขมิสฺสามิ, กุฏิยา นิกฺขมิสฺสามิ, กูฏาคารา นิกฺขมิสฺสามิ, อฏฺฏา นิกฺขมิสฺสามิ, มาฬา นิกฺขมิสฺสามิ, อุทฺทณฺฑา [อุฏฺฏณฺฑา (ก.)] นิกฺขมิสฺสามิ อุปฏฺฐานสาลาย นิกฺขมิสฺสามิ มณฺฑปา นิกฺขมิสฺสามิ, รุกฺขมูลา นิกฺขมิสฺสามิ ยาว เม น อนุปาทาย อาสเวหิ จิตฺตํ วิมุจฺจิสฺสตี’’ติ – จิตฺตํ ปคฺคณฺหาติ ปทหติฯ เอวรูปมฺปิ วีริยสมาทานํ วุจฺจติ วตํ, น สีลํฯ ‘‘อิมสฺมิเญฺญว ปุพฺพณฺหสมยํ อริยธมฺมํ อาหริสฺสามิ สมาหริสฺสามิ อธิคจฺฉิสฺสามิ ผสฺสยิสฺสามิ สจฺฉิกริสฺสามี’’ติ – จิตฺตํ ปคฺคณฺหาติ ปทหติฯ เอวรูปมฺปิ วีริยสมาทานํ วุจฺจติ วตํ, น สีลํฯ ‘‘อิมสฺมิเญฺญว มชฺฌนฺหิกสมยํ, สายนฺหสมยํ, ปุเรภตฺตํ, ปจฺฉาภตฺตํ, ปุริมํ ยามํ, มชฺฌิมํ ยามํ, ปจฺฉิมํ ยามํ, กาเฬ, ชุเณฺห, วเสฺส, เหมเนฺต, คิเมฺห, ปุริเม วโยขเนฺธ, มชฺฌิเม วโยขเนฺธ, ปจฺฉิเม วโยขเนฺธ อริยธมฺมํ อาหริสฺสามิ สมาหริสฺสามิ อธิคจฺฉิสฺสามิ ผสฺสยิสฺสามิ สจฺฉิกริสฺสามี’’ติ – จิตฺตํ ปคฺคณฺหาติ ปทหติฯ เอวรูปมฺปิ วีริยสมาทานํ วุจฺจติ วตํ, น สีลํฯ **ชนฺตู**ติ สโตฺต นโร มานโว [มาณโว (ก.)] โปโส ปุคฺคโล ชีโว ชาคุ ชนฺตุ อินฺทคุ มนุโชติ – โย อตฺตโน สีลวตานิ ชนฺตุฯ

อนานุปุฏฺโฐว ปเรส ปาวาติฯ **ปเรส**นฺติ ปเรสํ ขตฺติยานํ พฺราหฺมณานํ เวสฺสานํ สุทฺทานํ คหฏฺฐานํ ปพฺพชิตานํ เทวานํ มนุสฺสานํฯ **อนานุปุฏฺโฐ**ติ อปุฏฺโฐ อปุจฺฉิโต อยาจิโต อนเชฺฌสิโต อปสาทิโตฯ **ปาวา**ติ อตฺตโน สีลํ วา วตํ วา สีลพฺพตํ วา ปาวทติฯ อหมสฺมิ สีลสมฺปโนฺนติ วา, วตสมฺปโนฺนติ วา, สีลพฺพตสมฺปโนฺนติ วา ชาติยา วา โคเตฺตน วา โกลปุตฺติเยน วา วณฺณโปกฺขรตาย วา ธเนน วา อเชฺฌเนน วา กมฺมายตเนน วา สิปฺปายตเนน วา วิชฺ

ชาฎฺฐาเนน [วิชฺชฎฺฐาเนน (สฺยา.)] วา สุเตน วา ปฏิภาเนน [ปฏิภาเณน (สี. สฺยา. ก.)] วา อญฺญตรญฺญตเรน วา วตฺถุนา, อุจฺจา กุลา ปพฺพชิโตติ วา, มหากุลา ปพฺพชิโตติ วา, มหาโภคกุลา ปพฺพชิโตติ วา, อุฬารโภคกุลา ปพฺพชิโตติ วา, ญาโต ยสสฺสี สคหฏฺฐปพฺพชิตานนฺติ วา, ลาภิมฺหิ จีวรปิณฺฑปาตเสนาสนคิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารานนฺติ วา, สุตฺตนฺติโกติ วา, วินยธโรติ วา, ธมฺมกถิโกติ วา, อารญฺญิโกติ วา, ปิณฺฑปาติโกติ วา, ปํสุกูลิโกติ วา, เตจีวริโกติ วา, สปทานจาริโกติ วา, ขลุปจฺฉาภตฺติโกติ วา, เนสชฺชิโกติ วา, ยถาสนฺถติโกติ วา, ปฐมสฺส ฌานสฺส ลาภีติ วา, ทุติยสฺส ฌานสฺส ลาภีติ วา, ตติยสฺส ฌานสฺส ลาภีติ วา, จตุตฺถสฺส ฌานสฺส ลาภีติ วา, อากาสานญฺจายตนสมาปตฺติยา ลาภีติ วา, วิญฺญาณญฺจายตนสมาปตฺติยา ลาภีติ วา, อากิญฺจญฺญายตนสมาปตฺติยา ลาภีติ วา, เนวสญฺญานาสญฺญายตนสมาปตฺติยา ลาภีติ วา ปาวทติ กเถติ ภณติ ทีปยติ โวหรตีติ – อนานุปุฏฺโฐว ปเรสํ ปาวฯ

อนริยธมฺมํ กุสลา ตมาหูติฯ **กุสลา**ติ เย เต ขนฺธกุสลา ธาตุกุสลา อายตนกุสลา ปฏิจฺจสมุปฺปาทกุสลา สติปฏฺฐานกุสลา สมฺมปฺปธานกุสลา อิทฺธิปาทกุสลา อินฺทฺริยกุสลา พลกุสลา โพชฺฌงฺคกุสลา มคฺคกุสลา ผลกุสลา นิพฺพานกุสลา, เต กุสลา เอวมาหํสุ – ‘‘อนริยานํ เอโส ธมฺโม, เนโส ธมฺโม อริยานํ; พาลานํ เอโส ธมฺโม, เนโส ธมฺโม ปณฺฑิตานํ; อสปฺปุริสานํ เอโส ธมฺโม, เนโส ธมฺโม สปฺปุริสาน’’นฺติฯ เอวมาหํสุ เอวํ กเถนฺติ เอวํ ภณนฺติ เอวํ ทีปยนฺติ เอวํ โวหรนฺตีติ – อนริยธมฺมํ กุสลา ตมาหุฯ

โย อาตุมานํ สยเมว ปาวาติฯ **อาตุมา** วุจฺจติ อตฺตาฯ **สยเมว ปาวา**ติ สยเมว อตฺตานํ ปาวทติ – ‘‘อหมสฺมิ สีลสมฺปนฺโนติ วา, วตสมฺปนฺโนติ วา, สีลพฺพตสมฺปนฺโนติ วา, ชาติยา วา โคตฺเตน วา โกลปุตฺติเยน วา วณฺณโปกฺขรตาย วา ธเนน วา อชฺเฌเนน วา กมฺมายตเนน วา สิปฺปายตเนน วา วิชฺชาฏฺฐาเนน วา สุเตน วา ปฏิภาเนน วา อญฺญตรญฺญตเรน วา วตฺถุนา, อุจฺจา กุลา ปพฺพชิโตติ วา, มหากุลา ปพฺพชิโตติ วา, มหาโภคกุลา ปพฺพชิโตติ วา, อุฬารโภคกุลา ปพฺพชิโตติ วา, ญาโต ยสสฺสี สคหฏฺฐปพฺพชิตานนฺติ วา, ลาภิมฺหิ จีวรปิณฺฑปาตเสนาสนคิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารานนฺติ วา, สุตฺตนฺติโกติ วา, วินยธโรติ วา, ธมฺมกถิโกติ วา, อารญฺญิโกติ วา, ปิณฺฑปาติโกติ วา, ปํสุกูลิโกติ วา, เตจีวริโกติ วา, สปทานจาริโกติ วา, ขลุปจฺฉาภตฺติโกติ วา, เนสชฺชิโกติ วา, ยถาสนฺถติโกติ วา, ปฐมสฺส ฌานสฺส ลาภีติ วา, ทุติยสฺส ฌานสฺส ลาภีติ วา, ตติยสฺส ฌานสฺส ลาภีติ วา, จตุตฺถสฺส ฌานสฺส ลาภีติ วา, อากาสานญฺจายตนสมาปตฺติยา ลาภีติ วา, วิญฺญาณญฺจายตนสมาปตฺติยา ลาภีติ วา,

วิภวญฺจ ภวญฺจ วิปฺปหาย, วุสิตวา ขีณปุนพฺภโว ส ภิกฺขู’’ติฯ

อากิญฺจญฺญายตนสมาปตฺติยา ลาภีติ วา, เนวสญฺญานาสญฺญายตนสมาปตฺติยา ลาภีติ วา’’ ปาวทติ กเถติ ภณติ ทีปยติ โวหรตีติ – โย อาตุมานํ สยเมว ปาวาติฯ

เตนาห ภควา –

‘‘โย อตฺตโน สีลวตานิ ชนฺตุ, อนานุปุฏฺโฐว ปเรส ปาว;
อนริยธมฺมํ กุสลา ตมาหุ, โย อาตุมานํ สยเมว ปาวา’’ติฯ

๑๘. **สนฺโต จ ภิกฺขุ อภินิพฺพุตตฺโต, อิติหนฺติ สีเลสุ อกตฺถมาโน;**
ตมริยธมฺมํ กุสลา วทนฺติ, ยสฺสุสฺสทา นตฺถิ กุหิญฺจิ โลเกฯ

สโนฺต จ ภิกฺขุ อภินิพฺพุตโตฺตติฯ **สโนฺต**ติ ราคสฺส สมิตตฺตา สโนฺต, โทสสฺส สมิตตฺตา สโนฺต, โมหสฺส สมิตตฺตา สโนฺต, โกธสฺส...เป.... อุปนาหสฺส... มกฺขสฺส... ปฬาสสฺส [ปลาสสฺส (สี. ก.)] ... อิสฺสาย... มจฺฉริยสฺส... มายาย... สาเฐยฺยสฺส... ถมฺภสฺส... สารมฺภสฺส... มานสฺส... อติมานสฺส... มทสฺส... ปมาทสฺส... สพฺพกิเลสานํ... สพฺพทุจฺจริตานํ... สพฺพทรถานํ... สพฺพปริฬาหานํ... สพฺพสนฺตาปานํ... สพฺพากุสลาภิสงฺขารานํ สนฺตตฺตา สมิตตฺตา วูปสมิตตฺตา วิชฺฌาตตฺตา นิพฺพุตตฺตา วิคตตฺตา ปฏิปสฺสทฺธตฺตา สโนฺต อุปสโนฺต วูปสโนฺต นิพฺพุโต ปฏิปสฺสโทฺธติ – สโนฺตฯ **ภิกฺขู**ติ สตฺตนฺนํ ธมฺมานํ ภินฺนตฺตา ภิกฺขุ – สกฺกายทิฏฺฐิ ภินฺนา โหติ, วิจิกิจฺฉา ภินฺนา โหติ, สีลพฺพตปรามาโส ภิโนฺน โหติ, ราโค ภิโนฺน โหติ, โทโส ภิโนฺน โหติ, โมโห ภิโนฺน โหติ, มาโน ภิโนฺน โหติ ฯ ภินฺนาสฺส โหนฺติ ปาปกา อกุสลา ธมฺมา สํกิเลสิกา โปโนภวิกา [โปโนพฺภวิกา (สฺยา. ก.)] สทรา ทุกฺขวิปากา อายตึ ชาติชรามรณิยาฯ

> ''ปเชฺชน กเตน อตฺตนา, [สภิยาติ ภควา]
> ปรินิพฺพานคโต วิติณฺณกโงฺข;
> วิภวญฺจ [วิภวํ (สี. ก.) สุ. นิ. ๕๑๙] ภวญฺจ วิปฺปหาย,
> วุสิตวา ขีณปุนพฺภโว ส ภิกฺขู''ติฯ

สโนฺต จ ภิกฺขุ อภินิพฺพุตโตฺตติ ราคสฺส นิพฺพาปิตตฺตา อภินิพฺพุตโตฺต, โทสสฺส นิพฺพาปิตตฺตา อภินิพฺพุตโตฺต, โมหสฺส นิพฺพาปิตตฺตา อภินิพฺพุตโตฺต, โกธสฺส...เป.... อุปนาหสฺส... มกฺขสฺส... ปฬาสสฺส... อิสฺสาย... มจฺฉริยสฺส... มายาย... สาเฐยฺยสฺส... ถมฺภสฺส... สารมฺภสฺส... มานสฺส... อติมานสฺส... มทสฺส... ปมาทสฺส... สพฺพกิเลสานํ... สพฺพทุจฺจริตานํ... สพฺพทรถานํ... สพฺพปริฬาหานํ... สพฺพสนฺตาปานํ... สพฺพากุสลาภิสงฺขารานํ นิพฺพาปิตตฺตา อภินิพฺพุตโตฺตติ – สโนฺต จ ภิกฺขุ อภินิพฺพุตโตฺตฯ

อิติหนฺติ สีเลสุ อกตฺถมาโนติฯ **อิติหนฺ**ติ ปทสนฺธิ ปทสํสโคฺค ปทปาริปูรี อกฺขรสมวาโย พฺยญฺชนสิลิฏฺฐตา ปทานุปุพฺพตาเปตํ [ปทานุปุพฺพตา เมตํ (สฺยา. ก.)] – อิติหนฺติฯ **สีเลสุ อกตฺถมาโน**ติฯ อิเธกโจฺจ กตฺถี โหติ วิกตฺถีฯ โส กตฺถติ วิกตฺถติฯ อหมสฺมิ สีลสมฺปโนฺนติ วา, วตสมฺปโนฺนติ วา, สีลพฺพตสมฺปโนฺนติ วา, ชาติยา วา โคเตฺตน วา โกลปุตฺติเยน วา วณฺณโปกฺขรตาย วา...เป.... เนวสญฺญานาสญฺญายตนสมาปตฺติยา ลาภีติ วา กตฺถติ วิกตฺถติฯ เอวํ น กตฺถติ น วิกตฺถติฯ กตฺถนา อารโต วิรโต ปฏิวิรโต นิกฺขโนฺต นิสฺสโฏ วิปฺปมุโตฺต วิสญฺญุโตฺต วิมริยาทิกเตน เจตสา วิหรตีติ – อิติหนฺติ สีเลสุ อกตฺถมาโนฯ

ตมริยธมฺมํ กุสลา วทนฺตีติฯ **กุสลา**ติ เย เต ขนฺธกุสลา ธาตุกุสลา อายตนกุสลา ปฏิจฺจสมุปฺปาทกุสลา สติปฏฺฐานกุสลา สมฺมปฺปธานกุสลา อิทฺธิปาทกุสลา อินฺทฺริยกุสลา พลกุสลา โพชฺฌงฺคกุสลา มคฺคกุสลา ผลกุสลา นิพฺพานกุสลา, เต กุสลา เอวํ วทนฺติ – ''อริยานํ เอโส ธโมฺม, เนโส ธโมฺม อนริยานํ; ปณฺฑิตานํ เอโส ธโมฺม, เนโส ธโมฺม พาลานํ; สปฺปุริสานํ เอโส ธโมฺม, เนโส ธโมฺม อสปฺปุริสาน''นฺติฯ เอวํ วทนฺติ, อริยานํ เอวํ กเถนฺติ เอวํ ภณนฺติ เอวํ ทีปยนฺติ เอวํ โวหรนฺตีติ – ตมริยธมฺมํ กุสลา วทนฺติฯ

ยสฺสุสฺสทา นตฺถิ กุหิญฺจิ โลเกติฯ **ยสฺสา**ติ อรหโต ขีณาสวสฺสฯ **อุสฺสทา**ติ สตฺตุสฺสทา – ราคุสฺสโท, โทสุสฺสโท, โมหุสฺสโท, มานุสฺสโท, ทิฏฺฐุสฺสโท, กิเลสุสฺสโท, กมฺมุสฺสโทฯ ยสฺสิเม [ตสฺสิเม (สี. สฺยา.)] อุสฺสทา นตฺถิ น สนฺติ น วิชฺชนฺติ นุปลพฺภนฺติ, ปหีนา สมุจฺฉินฺนา วูปสนฺตา ปฏิปสฺสทฺธา อภพฺพุปฺปตฺติกา ญาณคฺคินา ทฑฺฒาฯ **กุหิญฺจี**ติ กุหิญฺจิ กิมฺหิ

จิ กตฺถจิ อชฺฌตฺตํ วา พหิทฺธา วา อชฺฌตฺตพหิทฺธา วาฯ **โลเก**ติ อปายโลเก มนุสฺสโลเก เทวโลเก ขนฺธโลเก ธาตุโลเก อายตนโลเกติ – ยสฺสุสฺสทา นตฺถิ กุหิญฺจิ โลเกฯ

เตนาห ภควา –

“สโนฺต จ ภิกฺขุ อภินิพฺพุตโตฺต, อิติหนฺติ สีเลสุ อกตฺถมาโน;
ตมริยธมฺมํ กุสลา วทนฺติ, ยสฺสุสฺสทา นตฺถิ กุหิญฺจิ โลเก”ติฯ

๑๙. **ปกปฺปิตา สงฺขตา ยสฺส ธมฺมา, ปุรกฺขตา** [ปุเรกฺขตา (สี. ก.)] **สนฺติ อวีวทาตา;**
ยทตฺตนิ ปสฺสติ อานิสํสํ, ตํ นิสฺสิโต กุปฺปปฏิจฺจสนฺติํฯ

ปกปฺปิตา สงฺขตา ยสฺส ธมฺมาติฯ **ปกปฺปนา**ติ เทฺว ปกปฺปนา – ตณฺหาปกปฺปนา จ ทิฏฺฐิปกปฺปนา จ…เป.… อยํ ตณฺหาปกปฺปนา…เป.… อยํ ทิฏฺฐิปกปฺปนาฯ **สงฺขตา**ติ สงฺขตา อภิสงฺขตา สณฺฐปิตาติปิ – สงฺขตาฯ อถ วา อนิจฺจา สงฺขตา ปฏิจฺจสมุปฺปนฺนา ขยธมฺมา วยธมฺมา วิราคธมฺมา นิโรธธมฺมาติปิ – สงฺขตา ฯ **ยสฺสา**ติ ทิฏฺฐิคติกสฺสฯ **ธมฺมา** วุจฺจนฺติ ทฺวาสฏฺฐิ ทิฏฺฐิคตานีติ – ปกปฺปิตา สงฺขตา ยสฺส ธมฺมาฯ

ปุรกฺขตา สนฺติ อวีวทาตาติฯ **ปุรกฺขตา**ติ เทฺว ปุเรกฺขารา – ตณฺหาปุเรกฺขาโร จ ทิฏฺฐิปุเรกฺขาโร จ…เป.… อยํ ตณฺหาปุเรกฺขาโร…เป.… อยํ ทิฏฺฐิปุเรกฺขาโรฯ ตสฺส ตณฺหาปุเรกฺขาโร อปฺปหีโน, ทิฏฺฐิปุเรกฺขาโร อปฺปฏินิสฺสโฏฺฐฯ ตสฺส ตณฺหาปุเรกฺขารสฺส อปฺปหีนตฺตา, ทิฏฺฐิปุเรกฺขารสฺส อปฺปฏินิสฺสฏฺฐตฺตา โส ตณฺหํ วา ทิฏฺฐิํ วา ปุรโต กตฺวา จรติ ตณฺหาธโช ตณฺหาเกตุ ตณฺหาธิปเตยฺโย, ทิฏฺฐิธโช ทิฏฺฐิเกตุ ทิฏฺฐาธิปเตยฺโย, ตณฺหาย วา ทิฏฺฐิยา วา ปริวาริโต จรตีติ – ปุรกฺขตาฯ **สนฺตี**ติ สนฺติ สํวิชฺชนฺติ อตฺถิ อุปลพฺภนฺติฯ **อวีวทาตา**ติ อเววทาตา อโวทาตา อปริสุทฺธา สํกิลิฏฺฐา สํกิเลสิกาติ – ปุรกฺขตา สนฺติ อวีวทาตาฯ

ยทตฺตนิ ปสฺสติ อานิสํสนฺติฯ **ยทตฺตนี**ติ ยํ อตฺตนิฯ **อตฺตา** วุจฺจติ ทิฏฺฐิคตํฯ อตฺตโน ทิฏฺฐิยา เทฺว อานิสํเส ปสฺสติ – ทิฏฺฐธมฺมิกญฺจ อานิสํสํ, สมฺปรายิกญฺจ อานิสํสํฯ กตโม ทิฏฺฐิยา ทิฏฺฐธมฺมิโก อานิสํโส? ยํทิฏฺฐิโก สตฺถา โหติ, ตํทิฏฺฐิกา สาวกา โหนฺติฯ ตํทิฏฺฐิกํ สตฺถารํ สาวกา สกฺกโรนฺติ ครุํ กโรนฺติ [ครุกโรนฺติ (สี. สฺยา.)] มาเนนฺติ ปูเชนฺติ อปจิติํ กโรนฺติฯ ลภติ จ ตโตนิทานํ จีวรปิณฺฑปาตเสนาสนคิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารํ – อยํ ทิฏฺฐิยา ทิฏฺฐธมฺมิโก อานิสํโสฯ กตโม ทิฏฺฐิยา สมฺปรายิโก อานิสํโส? อยํ ทิฏฺฐิ อลํ นาคตฺตาย วา สุปณฺณตฺตาย วา ยกฺขตฺตาย วา อสุรตฺตาย วา คนฺธพฺพตฺตาย วา มหาราชตฺตาย วา อินฺทตฺตาย วา พฺรหฺมตฺตาย วา เทวตฺตาย วาฯ อยํ ทิฏฺฐิ สุทฺธิยา วิสุทฺธิยา ปริสุทฺธิยา, มุตฺติยา วิมุตฺติยา ปริมุตฺติยาฯ อิมาย ทิฏฺฐิยา สุชฺฌนฺติ วิสุชฺฌนฺติ ปริสุชฺฌนฺติ มุจฺจนฺติ วิมุจฺจนฺติ ปริมุจฺจนฺติฯ อิมาย ทิฏฺฐิยา สุชฺฌิสฺสามิ วิสุชฺฌิสฺสามิ ปริสุชฺฌิสฺสามิ, มุจฺจิสฺสามิ วิมุจฺจิสฺสามิ ปริมุจฺจิสฺสามีติ อายติํ ผลปาฏิกงฺขี โหติ – อยํ ทิฏฺฐิยา สมฺปรายิโก อานิสํโสฯ อตฺตโน ทิฏฺฐิยา อิเม เทฺว อานิสํเส ปสฺสติ ทกฺขติ โอโลเกติ นิชฺฌายติ อุปปริกฺขตีติ – ยทตฺตนิ ปสฺสติ อานิสํสํฯ

ตํ นิสฺสิโต กุปฺปปฏิจฺจสนฺตินฺติฯ ติโสฺส สนฺติโย – อจฺจนฺตสนฺติ, ตทงฺคสนฺติ, สมฺมุติสนฺติฯ กตมา **อจฺจนฺตสนฺติ**? อจฺจนฺตสนฺติ วุจฺจติ อมตํ นิพฺพานํฯ โย โส สพฺพสงฺขารสมโถ สพฺพูปธิปฏินิสฺสโคฺค ตณฺหกฺขโย วิราโค นิโรโธ นิพฺพานํฯ อยํ อจฺจนฺตสนฺติฯ กตมา **ตทงฺคสนฺติ**? ปฐมํ ฌานํ สมาปนฺนสฺส นีวรณา สนฺตา โหนฺติ; ทุติยํ ฌานํ สมาปนฺนสฺส วิตกฺกวิจารา สนฺตา โหนฺติ; ตติยํ ฌานํ สมาปนฺนสฺส ปีติ สนฺตา โหติ; จตุตฺถํ ฌานํ สมาปนฺนสฺส สุขทุกฺขา

สนฺตา โหนฺติ; อากาสานญฺจายตนํ สมาปนฺนสฺส รูปสญฺญา ปฏิฆสญฺญา นานตฺตสญฺญา สนฺตา โหติ; วิญฺญาณญฺจายตนํ สมาปนฺนสฺส อากาสานญฺจายตนสญฺญา สนฺตา โหติ; อากิญฺจญฺญายตนํ สมาปนฺนสฺส วิญฺญาณญฺจายตนสญฺญา สนฺตา โหติ; เนวสญฺญานาสญฺญายตนํ สมาปนฺนสฺส อากิญฺจญฺญายตนสญฺญา สนฺตา โหติฯ อยํ ตทงฺคสนฺติฯ กตมา **สมฺมุติสนฺติ**? สมฺมุติสนฺติโย วุจฺจนฺติ ทฺวาสฏฺฐิ ทิฏฺฐิคตานิ ทิฏฺฐิสนฺติโยฯ อปิ จ สมฺมุติสนฺติ อิมสฺมึ อตฺเถ อธิเปฺปตา สนฺตีติฯ **ตํ นิสฺสิโต กุปฺปปฏิจฺจสนฺติ**นฺติฯ กุปฺปสนฺตึ ปกุปฺปสนฺตึ เอริตสนฺตึ สเมริตสนฺตึ จลิตสนฺตึ ฆฏฺฏิตสนฺตึ กปฺปิตสนฺตึ ปกปฺปิตสนฺตึ อนิจฺจํ สงฺขตํ ปฏิจฺจสมุปฺปนฺนํ ขยธมฺมํ วยธมฺมํ วิราคธมฺมํ นิโรธธมฺมํ, สนฺตึ นิสฺสิโต อสิโต อลฺลีโน อุปคโต อโชฺฌสิโต อธิมุตฺโตติ – ตํ นิสฺสิโต กุปฺปปฏิจฺจสนฺตึฯ

เตนาห ภควา –

“ปกปฺปิตา สงฺขตา ยสฺส ธมฺมา, ปุรกฺขตา สนฺติ อวีวทาตา;
ยทตฺตนิ ปสฺสติ อานิสํสํ, ตํ นิสฺสิโต กุปฺปปฏิจฺจสนฺติ”นฺติฯ

๒๐. **ทิฏฺฐีนิเวสา น หิ สฺวาติวตฺตา, ธเมฺมสุ นิเจฺฉยฺย สมุคฺคหีตํ;**
ตสฺมา นโร เตสุ นิเวสเนสุ, นิรสฺสตี อาทิยตี จ ธมฺมํฯ

ทิฏฺฐีนิเวสา น หิ สฺวาติวตฺตาติฯ **ทิฏฺฐีนิเวสา**ติ “สสฺสโต โลโก, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญ”นฺติ อภินิเวสปรามาโส ทิฏฺฐินิเวสนํฯ “อสสฺสโต โลโก…เป…. อนฺตวา โลโก… อนนฺตวา โลโก … ตํ ชีวํ ตํ สรีรํ… อญฺญํ ชีวํ อญฺญํ สรีรํ… โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา… น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา… โหติ จ น จ โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา… เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญ”นฺติ อภินิเวสปรามาโส ทิฏฺฐินิเวสนนฺติฯ **ทิฏฺฐีนิเวสา น หิ สฺวาติวตฺตา**ติ ทิฏฺฐินิเวสา น หิ สฺวาติวตฺตา ทุรติวตฺตา ทุตฺตรา ทุปฺปตรา ทุสฺสมติกฺกมา ทุพฺพินิวตฺตาติ – [ทุพฺพีติวตฺตาติ (สี. สฺยา. ก.)] ทิฏฺฐีนิเวสา น หิ สฺวาติวตฺตาฯ

ธเมฺมสุ นิเจฺฉยฺย สมุคฺคหีตนฺติฯ **ธเมฺมสู**ติ ทฺวาสฏฺฐิ ทิฏฺฐิคเตสุฯ **นิเจฺฉยฺยา**ติ นิจฺฉินิตฺวา วินิจฺฉินิตฺวา วิจินิตฺวา ปวิจินิตฺวา ตุลยิตฺวา ตีรยิตฺวา วิภาวยิตฺวา วิภูตํ กตฺวาฯ **สมุคฺคหีต**นฺติ นิเวสเนสุ โอธิคฺคาโห พิลคฺคาโห วรคฺคาโห โกฏฺฐาสคฺคาโห อุจฺจยคฺคาโห สมุจฺจยคฺคาโหฯ อิทํ สจฺจํ ตจฺฉํ ตถํ ภูตํ ยาถาวํ อวิปรีตํ คหิตํ ปรามฏฺฐํ อภินิวิฏฺฐํ อโชฺฌสิตํ อธิมุตฺตนฺติ – ธเมฺมสุ นิเจฺฉยฺย สมุคฺคหีตํฯ

ตสฺมา นโร เตสุ นิเวสเนสูติฯ **ตสฺมา**ติ ตสฺมา ตํการณา ตํเหตุ ตปฺปจฺจยา ตํนิทานํฯ **นโร**ติ สโตฺต นโร มานโว โปโส ปุคฺคโล ชีโว ชาคุ ชนฺตุ อินฺทคุ มนุโชฯ **เตสุ นิเวสเนสู**ติ เตสุ ทิฏฺฐินิเวสเนสูติ – ตสฺมา นโร เตสุ นิเวสเนสุฯ

นิรสฺสตี อาทิยตี จ ธมฺมนฺติฯ **นิรสฺสตี**ติ ทฺวีหิ การเณหิ นิรสฺสติ – ปรวิจฺฉินฺทนาย วา นิรสฺสติ, อนภิสมฺภุณโนฺต วา นิรสฺสติฯ กถํ ปรวิจฺฉินฺทนาย นิรสฺสติ? ปโร วิจฺฉิเนฺทติ – โส สตฺถา น สพฺพญฺญู, ธโมฺม น สฺวากฺขาโต, คโณ น สุปฺปฏิปโนฺน, ทิฏฺฐิ น ภทฺทิกา, ปฏิปทา น สุปญฺญตฺตา, มโคฺค น นิยฺยานิโก, นเตฺถตฺถ สุทฺธิ วา วิสุทฺธิ วา ปริสุทฺธิ วา มุตฺติ วา วิมุตฺติ วา ปริมุตฺติ วา, นเตฺถตฺถ สุชฺฌนฺติ วา วิสุชฺฌนฺติ วา ปริสุชฺฌนฺติ วา มุจฺจนฺติ วา วิมุจฺจนฺติ วา ปริมุจฺจนฺติ วา, หีนา นิหีนา โอมกา ลามกา ฉตุกฺกา [ชตุกฺกา (สี. สฺยา.)] ปริตฺตาติ – เอวํ ปโร วิจฺฉิเนฺทติฯ เอวํ วิจฺฉินฺทิยมาโน สตฺถารํ นิรสฺสติ , ธมฺมกฺขานํ นิรสฺสติ, คณํ นิรสฺสติ, ทิฏฺฐึ นิ

รสฺสติ, ปฏิปทํ นิรสฺสติ, มคฺคํ นิรสฺสติฯ เอวํ ปรวิจฺฉินฺทนาย นิรสฺสติฯ กถํ อนภิสมฺภุณนฺโต นิรสฺสติ? สีลํ อนภิสมฺภุณนฺโต สีลํ นิรสฺสติ, วตํ อนภิสมฺภุณนฺโต วตํ นิรสฺสติ, สีลพฺพตํ อนภิสมฺภุณนฺโต สีลพฺพตํ นิรสฺสติฯ เอวํ อนภิสมฺภุณนฺโต นิรสฺสติฯ **อาทิยตี จ ธมฺมน**ฺติฯ สตฺถารํ คณฺหาติ, ธมฺมกฺขานํ คณฺหาติ, คณํ คณฺหาติ, ทิฏฺฐิํ คณฺหาติ, ปฏิปทํ คณฺหาติ, มคฺคํ คณฺหาติ ปรามสติ อภินิวิสตีติ – นิรสฺสตี อาทิยตี จ ธมฺมํฯ

เตนาห ภควา –

“ทิฏฺฐีนิเวสา น หิ สฺวาติวตฺตา, ธเมฺมสุ นิเจฺฉยฺย สมุคฺคหีตํ;
ตสฺมา นโร เตสุ นิเวสเนสุ, นิรสฺสตี อาทิยตี จ ธมฺม”นฺติฯ

๒๑. โธนสฺส หิ นตฺถิ กุหิญฺจิ โลเก, ปกปฺปิตา ทิฏฺฐิ ภวาภเวสุ;
มายญฺจ มานญฺจ ปหาย โธโน, ส เกน คเจฺฉยฺย อนูปโย โสฯ

โธนสฺส หิ นตฺถิ กุหิญฺจิ โลเก ปกปฺปิตา ทิฏฺฐิ ภวาภเวสูติฯ **โธโน**ติฯ โธนา วุจฺจติ ปญฺญา – ยา ปญฺญา ปชานนา วิจโย ปวิจโย ธมฺมวิจโย สลฺลกฺขณา อุปลกฺขณา ปจฺจุปลกฺขณา ปณฺฑิจฺจํ โกสลฺลํ เนปุญฺญํ เวภพฺยา จินฺตา อุปปริกฺขา ภูริ เมธา ปริณายิกา วิปสฺสนา สมฺปชญฺญํ ปโตโท ปญฺญา ปญฺญินฺทฺริยํ ปญฺญาพลํ ปญฺญาสตฺถํ ปญฺญาปาสาโท ปญฺญาอาโลโก ปญฺญาโอภาโส ปญฺญาปโชฺชโต ปญฺญารตนํ อโมโห ธมฺมวิจโย สมฺมาทิฏฺฐิฯ กิํการณา โธนา วุจฺจติ ปญฺญา? ตาย ปญฺญาย กายทุจฺจริตํ ธุตญฺจ โธตญฺจ สโนฺธตญฺจ นิโทฺธตญฺจ; วจีทุจฺจริตํ… มโนทุจฺจริตํ ธุตญฺจ โธตญฺจ สโนฺธตญฺจ นิโทฺธตญฺจ; ราโค ธุโต จ โธโต จ สโนฺธโต จ นิโทฺธโต จ; โทโส…เป.… โมโห… โกโธ… อุปนาโห… มกฺข… ปฬาโส ธุโต จ โธโต จ สโนฺธโต จ นิโทฺธโต จ; อิสฺสา ธุตา จ โธตา จ สโนฺธตา จ นิโทฺธตา จ; มจฺฉริยํ ธุตญฺจ โธตญฺจ สโนฺธตญฺจ นิโทฺธตญฺจ; มายา ธุตา จ โธตา จ สโนฺธตา จ นิโทฺธตา จ; สาเฐยฺยํ ธุตญฺจ โธตญฺจ สโนฺธตญฺจ นิโทฺธตญฺจ; ถโมฺภ ธุโต จ โธโต จ สโนฺธโต จ นิโทฺธโต จ; สารโมฺภ… มาโน… อติมาโน… มโท… ปมาโท ธุโต จ โธโต จ สโนฺธโต จ นิโทฺธโต จ; สเพฺพ กิเลสา, สเพฺพ ทุจฺจริตา, สเพฺพ ทรถา, สเพฺพ ปริฬาหา, สเพฺพ สนฺตาปา, สพฺพากุสลาภิสงฺขารา ธุตา จ โธตา จ สโนฺธตา จ นิโทฺธตา จฯ ตํการณา โธนา วุจฺจติ ปญฺญาฯ

อถ วา สมฺมาทิฏฺฐิยา มิจฺฉาทิฏฺฐิ ธุตา จ โธตา จ สโนฺธตา จ นิโทฺธตา จ; สมฺมาสงฺกเปฺปน มิจฺฉาสงฺกโปฺป ธุโต จ โธโต จ สโนฺธโต จ นิโทฺธโต จ; สมฺมาวาจาย มิจฺฉาวาจา ธุตา จ โธตา จ…เป.… สมฺมากมฺมเนฺตน มิจฺฉากมฺมโนฺต ธุโต จ… สมฺมาอาชีเวน มิจฺฉาอาชีโว ธุโต จ… สมฺมาวายาเมน มิจฺฉาวายาโม ธุโต จ… สมฺมาสติยา มิจฺฉาสติ ธุตา จ… สมฺมาสมาธินา มิจฺฉาสมาธิ ธุโต จ โธโต จ สโนฺธโต จ นิโทฺธโต จ; สมฺมาญาเณน มิจฺฉาญาณํ ธุตํ จ… สมฺมาวิมุตฺติยา มิจฺฉาวิมุตฺติ ธุตา จ โธตา จ สโนฺธตา จ นิโทฺธตา จฯ

อถ วา อริเยน อฏฺฐงฺคิเกน มเคฺคน สเพฺพ กิเลสา, สเพฺพ ทุจฺจริตา, สเพฺพ ทรถา, สเพฺพ ปริฬาหา, สเพฺพ สนฺตาปา, สพฺพากุสลาภิสงฺขารา ธุตา จ โธตา จ สโนฺธตา จ นิโทฺธตา จฯ อรหา อิเมหิ โธเนยฺยหิ ธเมฺมหิ อุเปโต สมุเปโต อุปคโต สมุปคโต อุปฺปโนฺน สมุปฺปโนฺน สมนฺนาคโต; ตสฺมา อรหา โธโนฯ โส ธุตราโค ธุตปาโป ธุตกิเลโส ธุตปริฬาโหติ – โธโนฯ **กุหิญฺจี**ติ กุหิญฺจิ กิมฺหิจิ กตฺถจิ อชฺฌตฺตํ วา พหิทฺธา วา อชฺฌตฺตพหิทฺธา วาฯ **โลเก**ติ อปายโลเก…เป.… อายตนโลเกฯ

ปกปฺปิตาติ เทฺว ปกปฺปนา – ตณฺหาปกปฺปนา จ ทิฏฺฐิปกปฺปนา จ…เป…. อยํ ตณฺหาปกปฺปนา…เป…. อยํ ทิฏฺฐิปกปฺปนาฯ **ภวาภเวสู**ติ ภวาภเว กมฺมภเว ปุนพฺภเว กามภเว, กมฺมภเว กามภเว ปุนพฺภเว รูปภเว, กมฺมภเว รูปภเว ปุนพฺภเว อรูปภเว, กมฺมภเว อรูปภเว ปุนพฺภเว ปุนปฺปุนภเว ปุนปฺปุนคติยา ปุนปฺปุนอุปปตฺติยา ปุนปฺปุนปฏิสนฺธิยา ปุนปฺปุนอตฺตภาวาภินิพฺพตฺติยาฯ **โธนสฺส หิ นตฺถิ กุหิญฺจิ โลเก ปกปฺปิตา ทิฏฺฐิ ภวาภเวสู**ติ โธนสฺส กุหิญฺจิ โลเก ภวาภเวสุ จ กปฺปิตา ปกปฺปิตา อภิสงฺขตา สณฺฐปิตา ทิฏฺฐิ นตฺถิ น สนฺติ น สํวิชฺชติ นุปลพฺภติ, ปหีนา สมุจฺฉินฺนา วูปสนฺตา ปฏิปสฺสทฺธา อภพฺพุปฺปตฺติกา ญาณคฺคินา ทฑฺฒาติ – โธนสฺส หิ นตฺถิ กุหิญฺจิ โลเก ปกปฺปิตา ทิฏฺฐิ ภวาภเวสุฯ

มายญฺจ มานญฺจ ปหาย โธโนติฯ **มายา** วุจฺจติ วญฺจนิกา จริยาฯ อิเธกจฺโจ กาเยน ทุจฺจริตํ จริตฺวา, วาจาย ทุจฺจริตํ จริตฺวา, มนสา ทุจฺจริตํ จริตฺวา ตสฺส ปฏิจฺฉาทนเหตุ ปาปิกํ อิจฺฉํ ปณิทหติ – ‘‘มา มํ ชญฺญา’’ติ อิจฺฉติ, ‘‘มา มํ ชญฺญา’’ติ สงฺกปฺเปติ, ‘‘มา มํ ชญฺญา’’ติ วาจํ ภาสติ, ‘‘มา มํ ชญฺญา’’ติ กาเยน ปรกฺกมติฯ ยา เอวรูปา มายา มายาวิตา อจฺจสรา วญฺจนา นิกติ นิกิรณา ปริหรณา คูหนา ปริคูหนา ฉาทนา ปริจฺฉาทนา อนุตฺตานิกมฺมํ อนาวิกมฺมํ โวจฺฉาทนา ปาปกิริยา, อยํ วุจฺจติ มายาฯ

มาโนติ เอกวิเธน มาโน – ยา จิตฺตสฺส อุนฺนติ [อุณฺณติ (สฺยา. ก.)]ฯ ทุวิเธน มาโน – อตฺตุกฺกํสนมาโน, ปรวมฺภนมาโนฯ ติวิเธน มาโน – ‘‘เสโยฺยหมสฺมี’’ติ มาโน, ‘‘สทิโสหมสฺมี’’ติ มาโน, ‘‘หีโนหมสฺมี’’ติ มาโนฯ จตุพฺพิเธน มาโน – ลาเภน มานํ ชเนติ, ยเสน มานํ ชเนติ, ปสํสาย มานํ ชเนติ, สุเขน มานํ ชเนติฯ ปญฺจวิเธน มาโน – ‘‘ลาภิมฺหิ มนาปิกานํ รูปาน’’นฺติ มานํ ชเนติ, ‘‘ลาภิมฺหิ มนาปิกานํ สทฺทานํ…เป…. คนฺธานํ… รสานํ… โผฏฺฐพฺพาน’’นฺติ มานํ ชเนติฯ ฉพฺพิเธน มาโน – จกฺขุสมฺปทาย มานํ ชเนติ, โสตสมฺปทาย… ฆานสมฺปทาย… ชิวฺหาสมฺปทาย… กายสมฺปทาย… มโนสมฺปทาย มานํ ชเนติฯ สตฺตวิเธน มาโน – มาโน, อติมาโน, มานาติมาโน, โอมาโน, อธิมาโน, อสฺมิมาโน, มิจฺฉามาโนฯ อฏฺฐวิเธน มาโน – ลาเภน มานํ ชเนติ, อลาเภน โอมานํ ชเนติ, ยเสน มานํ ชเนติ, อยเสน โอมานํ ชเนติ, ปสํสาย มานํ ชเนติ, นินฺทาย โอมานํ ชเนติ, สุเขน มานํ ชเนติ, ทุเกฺขน โอมานํ ชเนติฯ นววิเธน มาโน – เสยฺยสฺส เสโยฺยหมสฺมีติ มาโน, เสยฺยสฺส สทิโสหมสฺมีติ มาโน, เสยฺยสฺส หีโนหมสฺมีติ มาโน , สทิสสฺส เสโยฺยหมสฺมีติ มาโน, สทิสสฺส สทิโสหมสฺมีติ มาโน, สทิสสฺส หีโนหมสฺมีติ มาโน, หีนสฺส เสโยฺยหมสฺมีติ มาโน, หีนสฺส สทิโสหมสฺมีติ มาโน, หีนสฺส หีโนหมสฺมีติ มาโนฯ ทสวิเธน มาโน – อิเธกจฺโจ มานํ ชเนติ ชาติยา วา โคเตฺตน วา โกลปุตฺติเยน วา วณฺณโปกฺขรตาย วา ธเนน วา อเชฺฌเนน วา กมฺมายตเนน วา สิปฺปายตเนน วา วิชฺชาฏฺฐาเนน วา สุเตน วา ปฏิภาเนน วา อญฺญตรญฺญตเรน วา วตฺถุนาฯ โย เอวรูโป มาโน มญฺญนา มญฺญิตตฺตํ อุนฺนติ อุนฺนาโม [อุณฺณโม (สฺยา. ก.)] ธโช สมฺปคฺคาโห เกตุกมฺยตา จิตฺตสฺส – อยํ วุจฺจติ มาโนฯ **มายญฺจ มานญฺจ ปหาย โธโน**ติฯ โธโน มายญฺจ มานญฺจ ปหาย ปชหิตฺวา วิโนเทตฺวา พฺยนฺตึ กริตฺวา อนภาวํ คเมตฺวาติ – มายญฺจ มานญฺจ ปหาย โธโนฯ

ส เกน คเจฺฉยฺย อนูปโย โสติฯ **อุปยา**ติ เทฺว อุปยา – ตณฺหูปโย จ ทิฏฺฐูปโย จ…เป…. อยํ ตณฺหูปโย…เป…. อยํ ทิฏฺฐูปโยฯ ตสฺส ตณฺหูปโย ปหีโน , ทิฏฺฐูปโย ปฏินิสฺสโฏฺฐฯ ตณฺหูปยสฺส ปหีนตฺตา, ทิฏฺฐูปยสฺส ปฏินิสฺสฏฺฐตฺตา อนูปโย ปุคฺคโล เกน ราเคน คเจฺฉยฺย, เกน โทเสน คเจฺฉยฺย, เกน โมเหน คเจฺฉยฺย, เกน มาเนน คเจฺฉยฺย, กาย ทิฏฺฐิยา คเจฺฉยฺย, เกน อุทฺธเจฺจน คเจฺฉยฺย, กาย วิจิกิจฺฉาย คเจฺฉยฺย, เกหิ อนุสเยหิ คเจฺฉยฺย – รโตฺตติ วา

ทุโฏฺฐติ วา มูโฬฺหติ วา วินิพโทฺธติ วา ปรามโฏฺฐติ วา วิเกฺขปคโตติ วา อนิฏฺฐงฺคโตติ วา ถามคโตติ วาฯ เต อภิสงฺขารา ปหีนาฯ อภิสงฺขารานํ ปหีนตฺตา คติโย เกน คเจฺฉยฺย – เนรยิโกติ วา ติรจฺฉานโยนิโกติ วา เปตฺติวิสยิโกติ วา มนุโสฺสติ วา เทโวติ วา รูปีติ วา อรูปีติ วา สญฺญีติ วา อสญฺญีติ วา เนวสญฺญีนาสญฺญีติ วาฯ โส เหตุ นตฺถิ ปจฺจโย นตฺถิ การณํ นตฺถิ, เยน คเจฺฉยฺยาติ – ส เกน คเจฺฉยฺย อนูปโย โสฯ

เตนาห ภควา –

‘‘โธนสฺส หิ นตฺถิ กุหิญฺจิ โลเก, ปกปฺปิตา ทิฏฺฐิ ภวาภเวสุ;
มายญฺจ มานญฺจ ปหาย โธโน, ส เกน คเจฺฉยฺย อนูปโย โส’’ติฯ

๒๒. **อุปโย หิ ธเมฺมสุ อุเปติ วาทํ, อนูปยํ เกน กถํ วเทยฺย;**
อตฺตา นิรตฺตา น หิ ตสฺส อตฺถิ, อโธสิ โส ทิฏฺฐิมิเธว สพฺพํฯ

อุปโย หิ ธเมฺมสุ อุเปติ วาทนฺติฯ **อุปยา**ติ เทฺว อุปยา – ตณฺหูปโย จ ทิฏฺฐูปโย จ…เป.… อยํ ตณฺหูปโย…เป.… อยํ ทิฏฺฐูปโยฯ ตสฺส ตณฺหูปโย อปฺปหีโน, ทิฏฺฐูปโย อปฺปฏินิสฺสโฏฺฐฯ ตณฺหูปยสฺส อปฺปหีนตฺตา , ทิฏฺฐูปยสฺส อปฺปฏินิสฺสฏฺฐตฺตา ธเมฺมสุ วาทํ อุเปติ – รโตฺตติ วา ทุโฏฺฐติ วา มูโฬฺหติ วา วินิพโทฺธติ วา ปรามโฏฺฐติ วา วิเกฺขปคโตติ วา อนิฏฺฐงฺคโตติ วา ถามคโตติ วาฯ เต อภิสงฺขารา อปฺปหีนาฯ อภิสงฺขารานํ อปฺปหีนตฺตา คติยา วาทํ อุเปติฯ เนรยิโกติ วา ติรจฺฉานโยนิโกติ วา เปตฺติวิสยิโกติ วา มนุโสฺสติ วา เทโวติ วา รูปีติ วา อรูปีติ วา สญฺญีติ วา อสญฺญีติ วา เนวสญฺญีนาสญฺญีติ วา วาทํ อุเปติ อุปคจฺฉติ คณฺหาติ ปรามสติ อภินิวิสตีติ – อุปโย หิ ธเมฺมสุ อุเปติ วาทํฯ

อนูปยํ เกน กถํ วเทยฺยาติฯ **อุปยา**ติ เทฺว อุปยา – ตณฺหูปโย จ ทิฏฺฐูปโย จ…เป.… อยํ ตณฺหูปโย…เป.… อยํ ทิฏฺฐูปโยฯ ตสฺส ตณฺหูปโย ปหีโน, ทิฏฺฐูปโย ปฏินิสฺสโฏฺฐฯ ตณฺหูปยสฺส ปหีนตฺตา, ทิฏฺฐูปยสฺส ปฏินิสฺสฏฺฐตฺตา อนูปยํ ปุคฺคลํ เกน ราเคน วเทยฺย, เกน โทเสน วเทยฺย, เกน โมเหน วเทยฺย, เกน มาเนน วเทยฺย, กาย ทิฏฺฐิยา วเทยฺย, เกน อุทฺธเจฺจน วเทยฺย, กาย วิจิกิจฺฉาย วเทยฺย, เกหิ อนุสเยหิ วเทยฺย – รโตฺตติ วา ทุโฏฺฐติ วา มูโฬฺหติ วา วินิพโทฺธติ วา ปรามโฏฺฐติ วา วิเกฺขปคโตติ วา อนิฏฺฐงฺคโตติ วา ถามคโตติ วาฯ เต อภิสงฺขารา ปหีนาฯ อภิสงฺขารานํ ปหีนตฺตา คติโย เกน วเทยฺย – เนรยิโกติ วา…เป.… เนวสญฺญีนาสญฺญีติ วาฯ โส เหตุ นตฺถิ, ปจฺจโย นตฺถิ, การณํ นตฺถิ, เยน วเทยฺย กเถยฺย ภเณยฺย ทีปเยยฺย โวหเรยฺยาติ – อนูปยํ เกน กถํ วเทยฺยฯ

อตฺตา นิรตฺตา น หิ ตสฺส อตฺถีติฯ **อตฺตา**ติ อตฺตานุทิฏฺฐิ นตฺถิฯ **นิรตฺตา**ติ อุเจฺฉททิฏฺฐิ นตฺถิฯ **อตฺตา**ติ คหิตํ นตฺถิฯ **นิรตฺตา**ติ มุญฺจิตพฺพํ นตฺถิฯ ยสฺสตฺถิ คหิตํ, ตสฺสตฺถิ มุญฺจิตพฺพํ; ยสฺสตฺถิ มุญฺจิตพฺพํ, ตสฺสตฺถิ คหิตํฯ คหณํ มุญฺจนา สมติกฺกโนฺต อรหา พุทฺธิปริหานิวีติวโตฺตฯ โส วุฏฺฐวาโส จิณฺณจรโณ คตโทฺธ คตทิโส ชาติมรณสํสาโร, นตฺถิ ตสฺส ปุนพฺภโวติ – อตฺตา นิรตฺตา น หิ ตสฺส อตฺถิฯ

อโธสิ โส ทิฏฺฐิมิเธว สพฺพนฺติ ตสฺส ทฺวาสฏฺฐิ ทิฏฺฐิคตานิ ปหีนานิ สมุจฺฉินฺนานิ วูปสนฺตานิ ปฏิปสฺสทฺธานิ อภพฺพุปฺปตฺติกานิ ญาณคฺคินา ทฑฺฒานิฯ โส สพฺพทิฏฺฐิคตํ อิเธว อโธสิ ธุนิ สนฺธุนิ นิทฺธุนิ ปชหิ วิโนเทสิ พฺยนฺตึ อกาสิ อนภาวํ คเมสีติ – อโธสิ โส ทิฏฺฐิมิเธว สพฺพํฯ

เตนาห ภควา –

‘‘อุปโย หิ ธมฺเมสุ อุเปติ วาทํ, อนูปยํ เกน กถํ วเทยฺย;
อตฺตา นิรตฺตา น หิ ตสฺส อตฺถิ, อโธสิ โส ทิฏฺฐิมิเธว สพฺพ’’นฺติฯ

ทุฏฺฐฏฺฐกสุตฺตนิทฺเทโส ตติโยฯ

๔. สุทฺธฏฺฐกสุตฺตนิเทฺทโส

อถ สุทฺธฏฺฐกสุตฺตนิเทฺทสํ วกฺขติ –

๒๓. **ปสฺสามิ สุทฺธํ ปรมํ อโรคํ, ทิฏฺเฐน สํสุทฺธิ นรสฺส โหติ;**
เอวาภิชานํ ปรมนฺติ ญตฺวา, สุทฺธานุปสฺสีติ ปเจฺจติ ญาณํฯ

ปสฺสามิ สุทฺธํ ปรมํ อโรคนฺติฯ **ปสฺสามิ สุทฺธ**นฺติ ปสฺสามิ สุทฺธํ, ทกฺขามิ สุทฺธํ, โอโลเกมิ สุทฺธํ, นิชฺฌายามิ สุทฺธํ, อุปปริกฺขามิ สุทฺธํฯ **ปรมํ อโรค**นฺติ ปรมํ อาโรคฺยปฺปตฺตํ ตาณปฺปตฺตํ เลณปฺปตฺตํ สรณปฺปตฺตํ อภยปฺปตฺตํ อจฺจุตปฺปตฺตํ อมตปฺปตฺตํ นิพฺพานปฺปตฺตนฺติ – ปสฺสามิ สุทฺธํ ปรมํ อโรคํฯ

ทิฏฺเฐน สํสุทฺธิ นรสฺส โหตีติฯ จกฺขุวิญฺญาณํ [จกฺขุวิญฺญาเณน (สี. สฺยา.)] รูปทสฺสเนน นรสฺส สุทฺธิ วิสุทฺธิ ปริสุทฺธิ, มุตฺติ วิมุตฺติ ปริมุตฺติ โหติ, นโร สุชฺฌติ วิสุชฺฌติ ปริสุชฺฌติ, มุจฺจติ วิมุจฺจติ ปริมุจฺจตีติ – ทิฏฺเฐน สํสุทฺธิ นรสฺส โหติฯ

เอวาภิชานํ ปรมนฺติ ญตฺวาติฯ เอวํ อภิชานโนฺต อาชานโนฺต วิชานโนฺต ปฏิวิชานโนฺต ปฏิวิชฺฌโนฺตฯ ‘‘อิทํ ปรมํ อคฺคํ เสฏฺฐํ วิสิฏฺฐํ ปาโมกฺขํ อุตฺตมํ ปวร’’นฺติ ญตฺวา ชานิตฺวา ตุลยิตฺวา ตีรยิตฺวา วิภาวยิตฺวา วิภูตํ กตฺวาติ – เอวาภิชานํ ปรมนฺติ ญตฺวาฯ

สุทฺธานุปสฺสีติ ปเจฺจติ ญาณนฺติฯ โย สุทฺธํ ปสฺสติ, โส สุทฺธานุปสฺสี, **ปเจฺจติ ญาณ**นฺติ จกฺขุวิญฺญาณํ รูปทสฺสเนน ญาณนฺติ ปเจฺจติ, มโคฺคติ ปเจฺจติ, ปโถติ ปเจฺจติ, นิยฺยานนฺติ ปเจฺจตีติ – สุทฺธานุปสฺสี ปเจฺจติ ญาณํฯ

เตนาห ภควา –

‘‘ปสฺสามิ สุทฺธํ ปรมํ อโรคํ, ทิฏฺเฐน สํสุทฺธิ นรสฺส โหติ;
เอวาภิชานํ ปรมนฺติ ญตฺวา, สุทฺธานุปสฺสีติ ปเจฺจติ ญาณ’’นฺติฯ

๒๔. **ทิฏฺเฐน เจ สุทฺธิ นรสฺส โหติ, ญาเณน วา โส ปชหาติ ทุกฺขํ;**
อเญฺญน โส สุชฺฌติ โสปธีโก, ทิฏฺฐี หิ นํ ปาว ตถา วทานํฯ

ทิฏฺเฐน เจ สุทฺธิ นรสฺส โหตีติฯ จกฺขุวิญฺญาณํ รูปทสฺสเนน เจ นรสฺส สุทฺธิ วิสุทฺธิ ปริสุทฺธิ, มุตฺติ วิมุตฺติ ปริมุตฺติ โหติ, นโร สุชฺฌติ วิสุชฺฌติ ปริสุชฺฌติ, มุจฺจติ วิมุจฺจติ ปริมุจฺจตีติ – ทิฏฺเฐน เจ สุทฺธิ นรสฺส โหติฯ

ญาเณน วา โส ปชหาติ ทุกฺขนฺติ จกฺขุวิญฺญาณํ รูปทสฺสเนน เจ นโร ชาติทุกฺขํ ปชหติ, ชราทุกฺขํ ปชหติ, พฺยาธิทุกฺขํ ปชหติ, มรณทุกฺขํ ปชหติ, โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสทุกฺขํ ปชหตีติ – ญาเณน วา โส ปชหาติ ทุกฺขํฯ

อเญฺญน โส สุชฺฌติ โสปธีโกติฯ อเญฺญน อสุทฺธิมเคฺคน มิจฺฉาปฏิปทาย อนิยฺยานิกปเถน อญฺญตฺร สติปฏฺฐาเนหิ อญฺญตฺร สมฺมปฺปธาเนหิ อญฺญตฺร อิทฺธิปาเทหิ อญฺญตฺร อินฺทฺริเยหิ อญฺญตฺร พเลหิ อญฺญตฺร โพชฺฌเงฺคหิ อญฺญตฺร อริยา อฏฺฐงฺคิกา มคฺคา นโร สุชฺฌติ

วิสุชฺฌติ ปริสุชฺฌติ , มุจฺจติ วิมุจฺจติ ปริมุจฺจติฯ **โสปรีโก**ติ สราโค สโทโส สโมโห สมาโน สตโณฺห สทิฏฺฐิ สกิเลโส สอุปาทาโนติ – อเญฺญน โส สุชฺฌติ โสปรีโกฯ

ทิฏฺฐี หิ นํ ปาว ตถา วทานนฺติฯ สาว ทิฏฺฐิ ตํ ปุคฺคลํ ปาวทติ – อิติ วายํ ปุคฺคโล มิจฺฉาทิฏฺฐิโก วิปรีตทสฺสโนฯ **ตถา วทาน**นฺติ ตถา วทนฺตํ กเถนฺตํ ภณนฺตํ ทีปยนฺตํ โวหรนฺตํฯ ''สสฺสโต โลโก , อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญ''นฺติ ตถา วทนฺตํ กเถนฺตํ ภณนฺตํ ทีปยนฺตํ โวหรนฺตํฯ ''อสสฺสโต โลโก...เป.... อนฺตวา โลโก... อนนฺตวา โลโก... ตํ ชีวํ ตํ สรีรํ... อญฺญํ ชีวํ อญฺญํ สรีรํ... โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา... น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา... โหติ จ น จ โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา... เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญ''นฺติ ตถา วทนฺตํ กเถนฺตํ ภณนฺตํ ทีปยนฺตํ โวหรนฺตนฺติ – ทิฏฺฐี หิ นํ ปาว ตถา วทานํ ฯ

เตนาห ภควา –

''ทิเฏฺฐน เจ สุทฺธิ นรสฺส โหติ, ญาเณน วา โส ปชหาติ ทุกฺขํ;
อเญฺญน โส สุชฺฌติ โสปธีโก, ทิฏฺฐี หิ นํ ปาว ตถา วทาน''นฺติฯ

๒๕. **น พฺราหฺมโณ อญฺญโต สุทฺธิมาห, ทิเฏฺฐ สุเต สีลวเต มุเต วา;**
ปุเญฺญ จ ปาเป จ อนูปลิโตฺต, อตฺตญฺชโห นยิธ ปกุพฺพมาโนฯ

น พฺราหฺมโณ อญฺญโต สุทฺธิมาห ทิเฏฺฐ สุเต สีลวเต มุเต วาติฯ **นา**ติ ปฏิเกฺขโปฯ **พฺราหฺมโณ**ติ สตฺตนฺนํ ธมฺมานํ พาหิตตฺตา พฺราหฺมโณ – สกฺกายทิฏฺฐิ พาหิตา โหติ, วิจิกิจฺฉา พาหิตา โหติ, สีลพฺพตปรามาโส พาหิโต โหติ , ราโค พาหิโต โหติ, โทโส พาหิโต โหติ, โมโห พาหิโต โหติ, มาโน พาหิโต โหติฯ พาหิตาสฺส โหนฺติ ปาปกา อกุสลา ธมฺมา สํกิเลสิกา โปโนภวิกา สทรา ทุกฺขวิปากา อายตึ ชาติชรามรณิยาฯ

พาหิตฺวา สพฺพปาปกานิ, [สภิยาติ ภควา]
วิมโล สาธุสมาหิโต ฐิตโตฺต;
สํสารมติจฺจ เกวลี โส, อสิโต [อนิสฺสิโต (สฺยา.)] ตาทิ ปวุจฺจเต ส พฺรหฺมาฯ

น พฺราหฺมโณ อญฺญโต สุทฺธิมาหาติฯ พฺราหฺมโณ อเญฺญน อสุทฺธิมเคฺคน มิจฺฉาปฏิปทาย อนิยฺยานิกปเถน อญฺญตฺร สติปฏฺฐาเนหิ อญฺญตฺร สมฺมปฺปธาเนหิ อญฺญตฺร อิทฺธิปาเทหิ อญฺญตฺร อินฺทฺริเยหิ อญฺญตฺร พเลหิ อญฺญตฺร โพชฺฌเงฺคหิ อญฺญตฺร อริเยน อฏฺฐงฺคิเกน มเคฺคน สุทฺธึ วิสุทฺธึ ปริสุทฺธึ, มุตฺตึ วิมุตฺตึ ปริมุตฺตึ, นาห น กเถติ น ภณติ น ทีปยติ น โวหรตีติ – น พฺราหฺมโณ อญฺญโต สุทฺธิมาหฯ

ทิเฏฺฐ สุเต สีลวเต มุเต วาติฯ สเนฺตเก สมณพฺราหฺมณา ทิฏฺฐิสุทฺธิกาฯ เต เอกจฺจานํ รูปานํ ทสฺสนํ มงฺคลํ ปเจฺจนฺติ, เอกจฺจานํ รูปานํ ทสฺสนํ อมงฺคลํ ปเจฺจนฺติฯ กตเมสํ รูปานํ ทสฺสนํ มงฺคลํ ปเจฺจนฺติ? เต กาลโต วุฏฺฐหิตฺวา อภิมงฺคลคตานิ รูปานิ ปสฺสนฺติ – จาฏกสกุณํ [วาตสกุณํ (สฺยา.), จาปสกุณํ (ก.)] ปสฺสนฺติ, ผุสฺสเวฬุวลฏฺฐึ ปสฺสนฺติ, คพฺภินิตฺถึ ปสฺสนฺติ, กุมารกํ ขเนฺธ อาโรเปตฺวา คจฺฉนฺตํ ปสฺสนฺติ, ปุณฺณฆฏํ ปสฺสนฺติ, โรหิตมจฺฉํ ปสฺสนฺติ, อาชญฺญํ ปสฺสนฺติ, อาชญฺญรถํ ปสฺสนฺติ, อุสภํ ปสฺสนฺติ, โคกปิลํ ปสฺสนฺติฯ เอวรูปานํ รูปานํ ทสฺสนํ มงฺคลํ ปเจฺจนฺติฯ กตเมสํ รูปานํ ทสฺสนํ อมงฺคลํ ปเจฺจนฺติ? ปลาลปุญฺชํ ปสฺสนฺติ, ตกฺกฆฏํ ปสฺสนฺติ, ริตฺตฆฏํ ปสฺสนฺติ, นฏํ ปสฺสนฺติ, นคฺคสมณกํ ปสฺสนฺติ, ขรํ ปสฺสนฺติ, ขรยานํ ปสฺสนฺติ,

เอกยุตฺตยานํ ปสฺสนฺติ , กาณํ ปสฺสนฺติ, กุณิํ ปสฺสนฺติ, ขญฺชํ ปสฺสนฺติ, ปกฺขหตํ [ปกฺขปาทํ (ก.)] ปสฺสนฺติ, ชิณฺณกํ ปสฺสนฺติ, พฺยาธิกํ [พฺยาธิตํ (สี.)] ปสฺสนฺติฯ เอวรูปานํ รูปานํ ทสฺสนํ อมงฺคลํ ปเจฺจนฺติฯ อิเม เต สมณพฺราหฺมณา ทิฎฺฐิสุทฺธิกาฯ เต ทิเฎฺฐน สุทฺธิํ วิสุทฺธิํ ปริสุทฺธิํ มุตฺติํ วิมุตฺติํ ปริมุตฺติํ ปเจฺจนฺติฯ

สเนฺตเก สมณพฺราหฺมณา สุตสุทฺธิกาฯ เต เอกจฺจานํ สทฺทานํ สวนํ มงฺคลํ ปเจฺจนฺติ, เอกจฺจานํ สทฺทานํ สวนํ อมงฺคลํ ปเจฺจนฺติฯ กตเมสํ สทฺทานํ สวนํ มงฺคลํ ปเจฺจนฺติ? เต กาลโต วุฎฺฐหิตฺวา อภิมงฺคลคตานิ สทฺทานิ สุณนฺติ – วฑฺฒาติ วา วฑฺฒมานาติ วา ปุณฺณาติ วา ผุสฺสาติ วา อโสกาติ วา สุมนาติ วา สุนกฺขตฺตาติ วา สุมงฺคลาติ วา สิรีติ วา สิรีวฑฺฒาติ วาฯ เอวรูปานํ สทฺทานํ สวนํ มงฺคลํ ปเจฺจนฺติฯ กตเมสํ สทฺทานํ สวนํ อมงฺคลํ ปเจฺจนฺติ? กาโณติ วา กุณีติ วา ขโญฺชติ วา ปกฺขหโตติ วา ชิณฺณโกติ วา พฺยาธิโกติ วา มโตติ วา ฉินฺทนฺติ วา ภินฺทนฺติ วา ทฑฺฒนฺติ วา นฎฺฐนฺติ วา นตฺถีติ วาฯ เอวรูปานํ สทฺทานํ สวนํ อมงฺคลํ ปเจฺจนฺติฯ อิเม เต สมณพฺราหฺมณา สุตสุทฺธิกาฯ เต สุเตน สุทฺธิํ วิสุทฺธิํ ปริสุทฺธิํ มุตฺติํ วิมุตฺติํ ปริมุตฺติํ ปเจฺจนฺติฯ

สเนฺตเก สมณพฺราหฺมณา สีลสุทฺธิกาฯ เต สีลมเตฺตน สํยมมเตฺตน สํวรมเตฺตน อวีติกฺกมมเตฺตน สุทฺธิํ วิสุทฺธิํ ปริสุทฺธิํ มุตฺติํ วิมุตฺติํ ปริมุตฺติํ ปเจฺจนฺติฯ สมโณมุณฺฑิกาปุโตฺต [สมโณ มณฺฑิกาปุโตฺต (สี.), สมณมุณฺฑิกาปุโตฺต (สฺยา.)] เอวมาห – ‘‘จตูหิ โข อหํ, คหปติ [ถปติ (สี. สฺยา.) เอวมุปริปิ], ธเมฺมหิ สมนฺนาคตํ ปุริสปุคฺคลํ ปญฺญาเปมิ สมฺปนฺนกุสลํ ปรมกุสลํ อุตฺตมปตฺติปฺปตฺตํ สมณํ อโยชฺฌํฯ กตเมหิ จตูหิ? อิธ, คหปติ, น กาเยน ปาปกํ กมฺมํ กโรติ, น ปาปกํ วาจํ ภาสติ, น ปาปกํ สงฺกปฺปํ สงฺกปฺปติ, น ปาปกํ อาชีวํ อาชีวติฯ อิเมหิ โข อหํ, คหปติ, จตูหิ ธเมฺมหิ สมนฺนาคตํ ปุริสปุคฺคลํ ปญฺญาเปมิ สมฺปนฺนกุสลํ ปรมกุสลํ อุตฺตมปตฺติปฺปตฺตํ สมณํ อโยชฺฌํ’’ฯ เอวเมว สเนฺตเก สมณพฺราหฺมณา สีลสุทฺธิกา, เต สีลมเตฺตน สํยมมเตฺตน สํวรมเตฺตน อวีติกฺกมมเตฺตน สุทฺธิํ วิสุทฺธิํ ปริสุทฺธิํ มุตฺติํ วิมุตฺติํ ปริมุตฺติํ ปเจฺจนฺติฯ

สเนฺตเก สมณพฺราหฺมณา วตสุทฺธิกาฯ เต หตฺถิวติกา วา โหนฺติ, อสฺสวติกา วา โหนฺติ, โควติกา วา โหนฺติ, กุกฺกุรวติกา วา โหนฺติ, กากวติกา วา โหนฺติ, วาสุเทววติกา วา โหนฺติ, พลเทววติกา วา โหนฺติ, ปุณฺณภทฺทวติกา วา โหนฺติ, มณิภทฺทวติกา วา โหนฺติ, อคฺคิวติกา วา โหนฺติ, นาควติกา วา โหนฺติ, สุปณฺณวติกา วา โหนฺติ, ยกฺขวติกา วา โหนฺติ, อสุรวติกา วา โหนฺติ, คนฺธพฺพวติกา วา โหนฺติ, มหาราชวติกา วา โหนฺติ, จนฺทวติกา วา โหนฺติ, สูริยวติกา วา โหนฺติ, อินฺทวติกา วา โหนฺติ, พฺรหฺมวติกา วา โหนฺติ, เทววติกา วา โหนฺติ, ทิสาวติกา วา โหนฺติฯ อิเม เต สมณพฺราหฺมณา วตสุทฺธิกาฯ เต วเตน สุทฺธิํ วิสุทฺธิํ ปริสุทฺธิํ มุตฺติํ วิมุตฺติํ ปริมุตฺติํ ปเจฺจนฺติฯ

สเนฺตเก สมณพฺราหฺมณา มุตสุทฺธิกาฯ เต กาลโต อุฎฺฐหิตฺวา ปถวิํ อามสนฺติ, หริตํ อามสนฺติ, โคมยํ อามสนฺติ, กจฺฉปํ อามสนฺติ, ผาลํ อกฺกมนฺติ, ติลวาหํ อามสนฺติ, ผุสฺสติลํ ขาทนฺติ, ผุสฺสเตลํ มเกฺขนฺติ, ผุสฺสทนฺตกฎฺฐํ ขาทนฺติ, ผุสฺสมตฺติกาย นฺหายนฺติ, ผุสฺสสาฎกํ นิวาเสนฺติ, ผุสฺสเวฐนํ เวเฐนฺติฯ อิเม เต สมณพฺราหฺมณา มุตสุทฺธิกาฯ เต มุเตน สุทฺธิํ วิสุทฺธิํ ปริสุทฺธิํ มุตฺติํ วิมุตฺติํ ปริมุตฺติํ ปเจฺจนฺติฯ น พฺราหฺมโณ อญฺญโต สุทฺธิมาหฯ

ทิเฎฺฐ สุเต สีลวเต มุเต วาติฯ พฺราหฺมโณ ทิฎฺฐสุทฺธิยาปิ สุทฺธิํ นาห, สุตสุทฺธิยาปิ สุทฺธิํ นาห, สีลสุทฺธิยาปิ สุทฺธิํ นาห, วตสุทฺธิยาปิ สุทฺธิํ นาห, มุตสุทฺธิยาปิ สุทฺธิํ นาห น กเถ

ติ น ภณติ น ทีปยติ น โวหรตีติ – น พฺราหฺมโณ อญฺญโต สุทฺธิมาห ทิฏฺเฐ สุเต สีลวเต มุเต วาฯ

ปุเญฺญ จ ปาเป จ อนูปลิโตฺตติฯ **ปุญฺญํ** วุจฺจติ ยํ กิญฺจิ เตธาตุกํ กุสลาภิสงฺขารํ, **อปุญฺญํ** วุจฺจติ สพฺพํ อกุสลํฯ ยโต ปุญฺญาภิสงฺขาโร จ อปุญฺญาภิสงฺขาโร จ อาเนญฺชาภิสงฺขาโร จ ปหีนา โหนฺติ อุจฺฉินฺนมูลา ตาลาวตฺถุกตา อนภาวํกตา อายตึ อนุปฺปาทธมฺมา; เอตฺตาวตา ปุเญฺญ จ ปาเป จ น ลิมฺปติ น ปลิมฺปติ น อุปลิมฺปติ อลิโตฺต อปลิโตฺต อนูปลิโตฺต นิกฺขโนฺต นิสฺสโฏ วิปฺปมุโตฺต วิสญฺญุโตฺต วิมริยาทิกเตน เจตสา วิหรตีติ – ปุเญฺญ จ ปาเป จ อนูปลิโตฺตฯ

อตฺตญฺชโห นยิธ ปกุพฺพมาโนติฯ **อตฺตญฺชโห**ติ อตฺตทิฏฺฐิชโหฯ **อตฺตญฺชโห**ติ คาหํ ชโห [คาหชโห (สี. สฺยา.), อตฺตคาหํ ชโห (ก.)]ฯ **อตฺตญฺชโห**ติ ตณฺหาวเสน ทิฏฺฐิวเสน คหิตํ ปรามฏฺฐํ อภินิวิฏฺฐํ อโชฺฌสิตํ อธิมุตฺตํ, สพฺพํ ตํ จตฺตํ โหติ วนฺตํ มุตฺตํ ปหีนํ ปฏินิสฺสฏฺฐํฯ **นยิธ ปกุพฺพมาโน**ติ ปุญฺญาภิสงฺขารํ วา อปุญฺญาภิสงฺขารํ วา อาเนญฺชาภิสงฺขารํ วา อปกุพฺพมาโน อชนยมาโน อสญฺชนยมาโน อนิพฺพตฺตยมาโน อนภินิพฺพตฺตยมาโนติ – อตฺตญฺชโห นยิธ ปกุพฺพมาโนฯ

เตนาห ภควา –

“น พฺราหฺมโณ อญฺญโต สุทฺธิมาห, ทิเฏฺฐ สุเต สีลวเต มุเต วา;
ปุเญฺญ จ ปาเป จ อนูปลิโตฺต, อตฺตญฺชโห นยิธ ปกุพฺพมาโน”ติฯ

๒๖. **ปุริมํ ปหาย อปรํ สิตาเส, เอชานุคา เต น ตรนฺติ สงฺคํ;**
เต อุคฺคหายนฺติ นิรสฺสชนฺติ, กปีว สาขํ ปมุญฺจํ [ปมุขํ (สี. สฺยา.)] **คหายฯ**

ปุริมํ ปหาย อปรํ สิตาเสติฯ ปุริมํ สตฺถารํ ปหาย ปรํ สตฺถารํ นิสฺสิตา; ปุริมํ ธมฺมกฺขานํ ปหาย อปรํ ธมฺมกฺขานํ นิสฺสิตา; ปุริมํ คณํ ปหาย อปรํ คณํ นิสฺสิตา; ปุริมํ ทิฏฺฐิํ ปหาย อปรํ ทิฏฺฐิํ นิสฺสิตา; ปุริมํ ปฏิปทํ ปหาย อปรํ ปฏิปทํ นิสฺสิตา; ปุริมํ มคฺคํ ปหาย อปรํ มคฺคํ นิสฺสิตา สนฺนิสฺสิตา อลฺลีนา อุปคตา อโชฺฌสิตา อธิมุตฺตาติ – ปุริมํ ปหาย อปรํ สิตาเสฯ

เอชานุคา เต น ตรนฺติ สงฺคนฺติฯ **เอชา** วุจฺจติ ตณฺหาฯ โย ราโค สาราโค…เป.… อภิชฺฌา โลโภ อกุสลมูลํฯ **เอชานุคา**ติ เอชานุคา เอชานุคตา เอชานุสฏา เอชาย ปนฺนา ปติตา อภิภูตา ปริยาทินฺนจิตฺตาฯ **เต น ตรนฺติ สงฺค**นฺติ ราคสงฺคํ โทสสงฺคํ โมหสงฺคํ มานสงฺคํ ทิฏฺฐิสงฺคํ กิเลสสงฺคํ ทุจฺจริตสงฺคํ น ตรนฺติ น อุตฺตรนฺติ น ปตรนฺติ น สมติกฺกมนฺติ น วีติวตฺตนฺตีติ – เอชานุคา เต น ตรนฺติ สงฺคํฯ

เต อุคฺคหายนฺติ นิรสฺสชนฺตีติ สตฺถารํ คณฺหนฺติ, ตํ มุญฺจิตฺวา อญฺญํ สตฺถารํ คณฺหนฺติ; ธมฺมกฺขานํ คณฺหนฺติ , ตํ มุญฺจิตฺวา อญฺญํ ธมฺมกฺขานํ คณฺหนฺติ; คณํ คณฺหนฺติ, ตํ มุญฺจิตฺวา อญฺญํ คณํ คณฺหนฺติ; ทิฏฺฐิํ คณฺหนฺติ, ตํ มุญฺจิตฺวา อญฺญํ ทิฏฺฐิํ คณฺหนฺติ; ปฏิปทํ คณฺหนฺติ, ตํ มุญฺจิตฺวา อญฺญํ ปฏิปทํ คณฺหนฺติ; มคฺคํ คณฺหนฺติ, ตํ มุญฺจิตฺวา อญฺญํ มคฺคํ คณฺหนฺติ; คณฺหนฺติ จ มุญฺจนฺติ จ อาทิยนฺติ จ นิรสฺสชนฺติ จาติ – เต อุคฺคหายนฺติ นิรสฺสชนฺติฯ

กปีว สาขํ ปมุญฺจํ คหายาติฯ ยถา มกฺกโฏ อรเญฺญ ปวเน จรมาโน สาขํ คณฺหาติ, ตํ มุญฺจิตฺวา อญฺญํ สาขํ คณฺหาติฯ เอวเมว ปุถุสมณพฺราหฺมณา ปุถุทิฏฺฐิคตานิ คณฺหนฺติ จ มุญฺ

จนฺติ จ อาทิยนฺติ จ นิรสฺสชนฺติ จาติ – กปีว สาขํ ปมุญฺจํ คหายฯ

เตนาห ภควา –

“ปุริมํ ปหาย อปรํ สิตาเส, เอชานุคา เต น ตรนฺติ สงฺคํ;
เต อุคฺคหายนฺติ นิรสฺสชนฺติ, กปีว สาขํ ปมุญฺจํ คหายา”ติฯ

๒๗. **สยํ สมาทาย วตานิ ชนฺตุ, อุจฺจาวจํ คจฺฉติ สญฺญสตฺโต;**
วิทฺวา จ เวเทหิ สเมจฺจ ธมฺมํ, น อุจฺจาวจํ คจฺฉติ ภูริปญฺโญฯ

สยํ สมาทาย วตานิ ชนฺตูติฯ **สยํ สมาทายา**ติ สามํ สมาทาย ฯ **วตานี**ติ หตฺถิวตํ วา อสฺสวตํ วา โควตํ วา กุกฺกุรวตํ วา กากวตํ วา วาสุเทววตํ วา พลเทววตํ วา ปุณฺณภทฺทวตํ วา มณิภทฺทวตํ วา อคฺคิวตํ วา นาควตํ วา สุปณฺณวตํ วา ยกฺขวตํ วา อสุรวตํ วา…เป.… ทิสาวตํ วา อาทาย สมาทาย อาทิยิตฺวา สมาทิยิตฺวา คณฺหิตฺวา ปรามสิตฺวา อภินิวิสิตฺวาฯ **ชนฺตู**ติ สโตฺต นโร …เป.… มนุโชติ – สยํ สมาทาย วตานิ ชนฺตุฯ

อุจฺจาวจํ คจฺฉติ สญฺญสตฺโตติ สตฺถารโต สตฺถารํ คจฺฉติ; ธมฺมกฺขานโต ธมฺมกฺขานํ คจฺฉติ; คณโต คณํ คจฺฉติ; ทิฏฺฐิยา ทิฏฺฐึ คจฺฉติ; ปฏิปทาย ปฏิปทํ คจฺฉติ; มคฺคโต มคฺคํ คจฺฉติฯ **สญฺญสตฺโต**ติ กามสญฺญาย พฺยาปาทสญฺญาย วิหิํสาสญฺญาย ทิฏฺฐิสญฺญาย สตฺโต วิสตฺโต อาสตฺโต ลคฺโค ลคฺคิโต ปลิพุทฺโธฯ ยถา ภิตฺติขิเล วา นาคทนฺเต วา ภณฺฑํ สตฺตํ วิสตฺตํ อาสตฺตํ ลคฺคํ ลคฺคิตํ ปลิพุทฺธํ, เอวเมว กามสญฺญาย พฺยาปาทสญฺญาย วิหิํสาสญฺญาย ทิฏฺฐิสญฺญาย สตฺโต วิสตฺโต อาสตฺโต ลคฺโค ลคฺคิโต ปลิพุทฺโธติ – อุจฺจาวจํ คจฺฉติ สญฺญสตฺโตฯ

วิทฺวา จ เวเทหิ สเมจฺจ ธมฺมนฺติฯ **วิทฺวา**ติ วิทฺวา วิชฺชาคโต ญาณี วิภาวี เมธาวีฯ **เวเทหี**ติ **เวทา** วุจฺจนฺติ จตูสุ มคฺเคสุ ญาณํ ปญฺญา ปญฺญินฺทฺริยํ ปญฺญาพลํ ธมฺมวิจยสโมฺพชฺฌโงฺค วีมํสา วิปสฺสนา สมฺมาทิฏฺฐิฯ เตหิ เวเทหิ ชาติชรามรณสฺส อนฺตคโต อนฺตปฺปโตฺต, โกฏิคโต โกฏิปฺปโตฺต, ปริยนฺตคโต ปริยนฺตปฺปโตฺต, โวสานคโต โวสานปฺปโตฺต, ตาณคโต ตาณปฺปโตฺต, เลณคโต เลณปฺปโตฺต, สรณคโต สรณปฺปโตฺต, อภยคโต อภยปฺปโตฺต, อจฺจุตคโต อจฺจุตปฺปโตฺต, อมตคโต อมตปฺปโตฺต, นิพฺพานคโต นิพฺพานปฺปโตฺตฯ เวทานํ วา อนฺตคโตติ **เวทคู**, เวเทหิ วา อนฺตคโตติ เวทคู, สตฺตนฺนํ วา ธมฺมานํ วิทิตตฺตา เวทคูฯ สกฺกายทิฏฺฐิ วิทิตา โหติ, วิจิกิจฺฉา วิทิตา โหติ, สีลพฺพตปรามาโส วิทิโต โหติ, ราโค วิทิโต โหติ, โทโส วิทิโต โหติ, โมโห วิทิโต โหติ, มาโน วิทิโต โหติ, วิทิตาสฺส โหนฺติ ปาปกา อกุสลา ธมฺมา สํกิเลสิกา โปโนภวิกา สทรา ทุกฺขวิปากา อายติํ ชาติชรามรณิยาฯ

เวทานิ วิเจยฺย เกวลานิ, [สภิยาติ ภควา]
สมณานํ ยานีธตฺถิ [ยานิปตฺถิ (สี. สฺยา.) สุ. นิ. ๕๓๔] พฺราหฺมณานํ;
สพฺพเวทนาสุ วีตราโค, สพฺพํ เวทมติจฺจ เวทคู โสติฯ

วิทฺวา จ เวเทหิ สเมจฺจ ธมฺมนฺติฯ สเมจฺจ อภิสเมจฺจ ธมฺมํฯ สเพฺพ สงฺขารา อนิจฺจาติ สเมจฺจ อภิสเมจฺจ ธมฺมํ; สเพฺพ สงฺขารา ทุกฺขาติ สเมจฺจ อภิสเมจฺจ ธมฺมํ; สเพฺพ ธมฺมา อนตฺตาติ สเมจฺจ อภิสเมจฺจ ธมฺมํ; อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขาราติ สเมจฺจ อภิสเมจฺจ ธมฺมํ; สงฺขารปจฺจยา วิญฺญาณนฺติ สเมจฺจ อภิสเมจฺจ ธมฺมํ; วิญฺญาณปจฺจยา นามรูปนฺติ…เป.… นามรูปปจฺจ

ยา สฬายตนนฺติ… สฬายตนปจฺจยา ผโสฺสติ… ผสฺสปจฺจยา เวทนาติ… เวทนาปจฺจยา ตณฺหาติ… ตณฺหาปจฺจยา อุปาทานนฺติ… อุปาทานปจฺจยา ภโวติ… ภวปจฺจยา ชาตีติ… ชาติปจฺจยา ชรามรณนฺติ สเมจฺจ อภิสเมจฺจ ธมฺมํ; อวิชฺชานิโรธา สงฺขารนิโรโธติ สเมจฺจ อภิสเมจฺจ ธมฺมํ; สงฺขารนิโรธา วิญฺญาณนิโรโธติ สเมจฺจ อภิสเมจฺจ ธมฺมํ; วิญฺญาณนิโรธา นามรูปนิโรโธติ… นามรูปนิโรธา สฬายตนนิโรโธติ… สฬายตนนิโรธา ผสฺสนิโรโธติ… ผสฺสนิโรธา เวทนานิโรโธติ… เวทนานิโรธา ตณฺหานิโรโธติ… ตณฺหานิโรธา อุปาทานนิโรโธติ… อุปาทานนิโรธา ภวนิโรโธติ… ภวนิโรธา ชาตินิโรโธติ… ชาตินิโรธา ชรามรณนิโรโธติ สเมจฺจ อภิสเมจฺจ ธมฺมํ; อิทํ ทุกฺขนฺติ สเมจฺจ อภิสเมจฺจ ธมฺมํ; อยํ ทุกฺขสมุทโยติ… อยํ ทุกฺขนิโรโธติ… อยํ ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทาติ สเมจฺจ อภิสเมจฺจ ธมฺมํ; อิเม อาสวาติ สเมจฺจ อภิสเมจฺจ ธมฺมํ; อยํ อาสวสมุทโยติ… อยํ อาสวนิโรโธติ… อยํ อาสวนิโรธคามินี ปฏิปทาติ สเมจฺจ อภิสเมจฺจ ธมฺมํ; อิเม ธมฺมา อภิเญฺญยฺยาติ สเมจฺจ อภิสเมจฺจ ธมฺมํ; อิเม ธมฺมา ปริเญฺญยฺยาติ… อิเม ธมฺมา ปหาตพฺพาติ… อิเม ธมฺมา ภาเวตพฺพาติ … อิเม ธมฺมา สจฺฉิกาตพฺพาติ สเมจฺจ อภิสเมจฺจ ธมฺมํฯ ฉนฺนํ ผสฺสายตนานํ สมุทยญฺจ อตฺถงฺคมญฺจ อสฺสาทญฺจ อาทีนวญฺจ นิสฺสรณญฺจ สเมจฺจ อภิสเมจฺจ ธมฺมํฯ ปญฺจนฺนํ อุปาทานกฺขนฺธานํ สมุทยญฺจ อตฺถงฺคมญฺจ อสฺสาทญฺจ อาทีนวญฺจ นิสฺสรณญฺจ สเมจฺจ อภิสเมจฺจ ธมฺมํฯ จตุนฺนํ มหาภูตานํ สมุทยญฺจ อตฺถงฺคมญฺจ อสฺสาทญฺจ อาทีนวญฺจ นิสฺสรณญฺจ สเมจฺจ อภิสเมจฺจ ธมฺมํฯ ยํ กิญฺจิ สมุทยธมฺมํ สพฺพํ ตํ นิโรธธมฺมนฺติ สเมจฺจ อภิสเมจฺจ ธมฺมนฺติ – วิทฺวา จ เวเทหิ สเมจฺจ ธมฺมํฯ

น อุจฺจาวจํ คจฺฉติ ภูริปโญฺญติ น สตฺถารโต สตฺถารํ คจฺฉติ, น ธมฺมกฺขานโต ธมฺมกฺขานํ คจฺฉติ, น คณโต คณํ คจฺฉติ, น ทิฏฺฐิยา ทิฏฺฐึ คจฺฉติ, น ปฏิปทาย ปฏิปทํ คจฺฉติ, น มคฺคโต มคฺคํ คจฺฉติฯ **ภูริปโญฺญ**ติ ภูริปโญฺญ มหาปโญฺญ ปุถุปโญฺญ หาสปโญฺญ ชวนปโญฺญ ติกฺขปโญฺญ นิเพฺพธิกปโญฺญฯ **ภูริ** วุจฺจติ ปถวีฯ ตาย ปถวิสมาย ปญฺญาย วิปุลาย วิตฺถตาย สมนฺนาคโตติ – น อุจฺจาวจํ คจฺฉติ ภูริปโญฺญฯ

เตนาห ภควา –

‘‘สยํ สมาทาย วตานิ ชนฺตุ, อุจฺจาวจํ คจฺฉติ สญฺญสโตฺต;
วิทฺวา จ เวเทหิ สเมจฺจ ธมฺมํ, น อุจฺจาวจํ คจฺฉติ ภูริปโญฺญ’’ติฯ

๒๘. ส สพฺพธเมฺมสุ วิเสนิภูโต, ยํ กิญฺจิ ทิฏฺฐํ ว สุตํ มุตํ วา;
ตเมว ทสฺสิํ วิวฏํ จรนฺตํ, เกนีธ โลกสฺมิ วิกปฺปเยยฺยฯ

ส สพฺพธเมฺมสุ วิเสนิภูโต ยํ กิญฺจิ ทิฏฺฐํ ว สุตํ มุตํ วาติฯ **เสนา** วุจฺจติ มารเสนาฯ กายทุจฺจริตํ มารเสนา, วจีทุจฺจริตํ มารเสนา, มโนทุจฺจริตํ มารเสนา, ราโค มารเสนา, โทโส มารเสนา, โมโห มารเสนา, โกโธ มารเสนา, อุปนาโห…เป.… สพฺพากุสลาภิสงฺขารา มารเสนาฯ

วุตฺตเญฺหตํ ภควตา –

‘‘กามา เต ปฐมา เสนา, ทุติยา อรติ วุจฺจติ;
ตติยา ขุปฺปิปาสา เต, จตุตฺถี ตณฺหา วุจฺจติฯ

‘‘ปญฺจมี ถินมิทฺธํ เต, ฉฏฺฐา ภีรู ปวุจฺจติ;
สตฺตมี วิจิกิจฺฉา เต, มกฺโข ถมฺโภ เต อฏฺฐโมฯ

‘‘ลาโภ สิโลโก สกฺกาโร, มิจฺฉาลทฺโธ จ โย ยโส;
โย จตฺตานํ สมุกฺกํเส, ปเร จ อวชานติฯ

‘‘เอสา นมุจิ เต เสนา, กณฺหสฺสาภิปฺปหารินี;
น นํ อสุโร ชินาติ, เชตฺวาว ลภเต สุข’’นฺติฯ

ยโต จตูหิ อริยมคฺเคหิ สพฺพา จ มารเสนา สเพฺพ จ ปฏิเสนิกรา กิเลสา ชิตา จ ปราชิตา จ ภคฺคา วิปฺปลุคฺคา ปรมฺมุขา, โส วุจฺจติ วิเสนิภูโตฯ โส ทิเฏฺฐ วิเสนิภูโต, สุเต วิเสนิภูโต, มุเต วิเสนิภูโต, วิญฺญาเต วิเสนิภูโตติ – ส สพฺพธเมฺมสุ วิเสนิภูโต ยํ กิญฺจิ ทิฏฺฐํ ว สุตํ มุตํ วาฯ

ตเมว ทสฺสิํ วิวฏํ จรนฺตนฺติฯ ตเมว สุทฺธทสฺสิํ วิสุทฺธทสฺสิํ ปริสุทฺธทสฺสิํ โวทาตทสฺสิํ ปริโยทาตทสฺสิํฯ อถ วา, สุทฺธทสฺสนํ วิสุทฺธทสฺสนํ ปริสุทฺธทสฺสนํ โวทาตทสฺสนํ ปริโยทาตทสฺสนํฯ **วิวฏน**ฺติ ตณฺหาฉทนํ ทิฏฺฐิฉทนํ กิเลสฉทนํ ทุจฺจริตฉทนํ อวิชฺชาฉทนํฯ ตานิ ฉทนานิ วิวฏานิ โหนฺติ วิทฺธํสิตานิ อุคฺฆาฏิตานิ สมุคฺฆาฏิตานิ ปหีนานิ สมุจฺฉินฺนานิ วูปสนฺตานิ ปฏิปสฺสทฺธานิ อภพฺพุปฺปตฺติกานิ ญาณคฺคินา ทฑฺฒานิฯ **จรนฺตน**ฺติ จรนฺตํ วิจรนฺตํ วิหรนฺตํ อิริยนฺตํ วเตฺตนฺตํ ปาเลนฺตํ ยเปนฺตํ ยาเปนฺตนฺติ – ตเมว ทสฺสิํ วิวฏํ จรนฺตํฯ

เกนีธ โลกสฺมิ วิกปฺปเยยฺยาติฯ **กปฺปา**ติ เทฺว กปฺปา – ตณฺหากโปฺป จ ทิฏฺฐิกโปฺป จ…เป.… อยํ ตณฺหากโปฺป…เป.… อยํ ทิฏฺฐิกโปฺปฯ ตสฺส ตณฺหากโปฺป ปหีโน, ทิฏฺฐิกโปฺป ปฏินิสฺสโฏฺฐฯ ตณฺหากปฺปสฺส ปหีนตฺตา ทิฏฺฐิกปฺปสฺส ปฏินิสฺสฏฺฐตฺตา เกน ราเคน กเปฺปยฺย, เกน โทเสน กเปฺปยฺย, เกน โมเหน กเปฺปยฺย, เกน มาเนน กเปฺปยฺย, กาย ทิฏฺฐิยา กเปฺปยฺย, เกน อุทฺธเจฺจน กเปฺปยฺย, กาย วิจิกิจฺฉาย กเปฺปยฺย, เกหิ อนุสเยหิ กเปฺปยฺย – รโตฺตติ วา ทุโฏฺฐติ วา มูโฬฺหติ วา วินิพโทฺธติ วา ปรามโฏฺฐติ วา วิเกฺขปคโตติ วา อนิฏฺฐงฺคโตติ วา ถามคโตติ วาฯ เต อภิสงฺขารา ปหีนาฯ อภิสงฺขารานํ ปหีนตฺตา คติโย เกน กเปฺปยฺย – เนรยิโกติ วา ติรจฺฉานโยนิโกติ วา เปตฺติวิสยิโกติ วา มนุโสฺสติ วา เทโวติ วา รูปีติ วา อรูปีติ วา สญฺญีติ วา อสญฺญีติ วา เนวสญฺญีนาสญฺญีติ วาฯ โส เหตุ นตฺถิ, ปจฺจโย นตฺถิ, การณํ นตฺถิ, เยน กเปฺปยฺย วิกเปฺปยฺย วิกปฺปํ อาปเชฺชยฺยฯ **โลกสฺมิน**ฺติ อปายโลเก มนุสฺสโลเก เทวโลเก ขนฺธโลเก ธาตุโลเก อายตนโลเกติ – เกนีธ โลกสฺมิํ วิกปฺปเยยฺยฯ

เตนาห ภควา –

‘‘ส สพฺพธเมฺมสุ วิเสนิภูโต, ยํ กิญฺจิ ทิฏฺฐํ ว สุตํ มุตํ วา;
ตเมว ทสฺสิํ วิวฏํ จรนฺตํ, เกนีธ โลกสฺมิ วิกปฺปเยยฺยา’’ติฯ

๒๙. **น กปฺปยนฺติ น ปุเรกฺขโรนฺติ, อจฺจนฺตสุทฺธีติ น เต วทนฺติ;**
อาทานคนฺถํ คถิตํ วิสชฺช, อาสํ น กุพฺพนฺติ กุหิญฺจิ โลเกฯ

น กปฺปยนฺติ น ปุเรกฺขโรนฺตีติฯ **กปฺปา**ติ เทฺว กปฺปา – ตณฺหากโปฺป จ ทิฏฺฐิกโปฺป จ…เป.… อยํ ตณฺหากโปฺป…เป.… อยํ ทิฏฺฐิกโปฺปฯ เตสํ ตณฺหากโปฺป ปหีโน, ทิฏฺฐิกโปฺป ปฏินิสฺสโฏฺฐฯ ตณฺหากปฺปสฺส ปหีนตฺตา, ทิฏฺฐิกปฺปสฺส ปฏินิสฺสฏฺฐตฺตา ตณฺหากปฺปํ วา

ทิฏฺฐิกปฺปํ วา น กเปฺปนฺติ น ชเนนฺติ น สญฺชเนนฺติ น นิพฺพเตฺตนฺติ นาภินิพฺพเตฺตนฺตีติ – น กปฺปยนฺติ ฯ **น ปุเรกฺขโรนฺตีติ**ฯ **ปุเรกฺขาราติ** เทฺว ปุเรกฺขารา – ตณฺหาปุเรกฺขาโร จ ทิฏฺฐิปุเรกฺขาโร จ…เป…. อยํ ตณฺหาปุเรกฺขาโร…เป…. อยํ ทิฏฺฐิปุเรกฺขาโรฯ เตสํ ตณฺหาปุเรกฺขาโร ปหีโน, ทิฏฺฐิปุเรกฺขาโร ปฏินิสฺสโฏฺฐฯ ตณฺหาปุเรกฺขารสฺส ปหีนตฺตา, ทิฏฺฐิปุเรกฺขารสฺส ปฏินิสฺสฏฺฐตฺตา น ตณฺหํ วา น ทิฏฺฐึ วา ปุรโต กตฺวา จรนฺติ, น ตณฺหาธชา น ตณฺหาเกตู น ตณฺหาธิปเตยฺยา, น ทิฏฺฐิธชา น ทิฏฺฐิเกตู น ทิฏฺฐาธิปเตยฺยา, น ตณฺหาย วา น ทิฏฺฐิยา วา ปริวาริตา จรนฺตีติ – น กปฺปยนฺติ น ปุเรกฺขโรนฺติฯ

อจฺจนฺตสุทฺธีติ น เต วทนฺตีติ อจฺจนฺตสุทฺธึ สํสารสุทฺธึ อกิริยทิฏฺฐึ สสฺสตวาทํ น วทนฺติ น กเถนฺติ น ภณนฺติ น ทีปยนฺติ น โวหรนฺตีติ – อจฺจนฺตสุทฺธีติ น เต วทนฺติฯ

อาทานคนฺถํ คถิตํ วิสชฺชาติฯ **คนฺถาติ** จตฺตาโร คนฺถา – อภิชฺฌา กายคโนฺถ, พฺยาปาโท กายคโนฺถ, สีลพฺพตปรามาโส กายคโนฺถ, อิทํสจฺจาภินิเวโส กายคโนฺถฯ อตฺตโน ทิฏฺฐิยา ราโค อภิชฺฌา กายคโนฺถ; ปรวาเทสุ อาฆาโต อปฺปจฺจโย พฺยาปาโท กายคโนฺถ; อตฺตโน สีลํ วา วตํ วา สีลวตํ วา ปรามสนฺตีติ สีลพฺพตปรามาโส กายคโนฺถ, อตฺตโน ทิฏฺฐิ อิทํสจฺจาภินิเวโส กายคโนฺถฯ กึการณา วุจฺจติ อาทานคโนฺถ? เตหิ คเนฺถหิ รูปํ อาทิยนฺติ อุปาทิยนฺติ คณฺหนฺติ ปรามสนฺติ อภินิวิสนฺติ; เวทนํ…เป…. สญฺญํ… สงฺขาเร… วิญฺญาณํ… คตึ … อุปปตฺตึ… ปฏิสนฺธึ… ภวํ… สํสารวฏฺฏํ อาทิยนฺติ อุปาทิยนฺติ คณฺหนฺติ ปรามสนฺติ อภินิวิสนฺติฯ ตํการณา วุจฺจติ อาทานคโนฺถฯ **วิสชฺชาติ** คเนฺถ โวสชฺชิตฺวา วา – วิสชฺชฯ อถ วา คเนฺถ คธิเต คนฺถิเต พเนฺธ วิพเนฺธ อาพเนฺธ ลเคฺค ลคฺคิเต ปลิพุเทฺธ พนฺธเน โปฺปฏยิตฺวา – [โผฏยิตฺวา (สฺยา.)] วิสชฺชฯ ยถา วยฺหํ วา รถํ วา สกฏํ วา สนฺทมานิกํ วา สชฺชํ วิสชฺชํ กโรนฺติ วิโกเปนฺติ; เอวเมว คเนฺถ โวสชฺชิตฺวา – วิสชฺชฯ อถ วา คเนฺถ คธิเต คนฺถิเต พเนฺธ วิพเนฺธ อาพเนฺธ ลเคฺค ลคฺคิเต ปลิพุเทฺธ พนฺธเน โปฺปฏยิตฺวา วิสชฺชาติ – อาทานคนฺถํ คถิตํ วิสชฺชฯ

อาสํ น กุพฺพนฺติ กุหิญฺจิ โลเกติฯ **อาสา** วุจฺจติ ตณฺหา โย ราโค สาราโค…เป…. อภิชฺฌา โลโภ อกุสลมูลํฯ **อาสํ น กุพฺพนฺตีติ** อาสํ น กุพฺพนฺติ น ชเนนฺติ น สญฺชเนนฺติ น นิพฺพเตฺตนฺติ น อภินิพฺพเตฺตนฺติฯ **กุหิญฺจีติ** กุหิญฺจิ กิมฺหิจิ กตฺถจิ อชฺฌตฺตํ วา พหิทฺธา วา อชฺฌตฺตพหิทฺธา วาฯ **โลเกติ** อปายโลเก…เป…. อายตนโลเกติ – อาสํ น กุพฺพนฺติ กุหิญฺจิ โลเกฯ

เตนาห ภควา –

“น กปฺปยนฺติ น ปุเรกฺขโรนฺติ, อจฺจนฺตสุทฺธีติ น เต วทนฺติ;
อาทานคนฺถํ คถิตํ วิสชฺช, อาสํ น กุพฺพนฺติ กุหิญฺจิ โลเก”ติฯ

๓๐. **สีมาติโค พฺราหฺมโณ ตสฺส นตฺถิ, ญตฺวา จ ทิสฺวา จ สมุคฺคหีตํ;**
น ราคราคี น วิราครโตฺต, ตสฺสีธ นตฺถิ ปรมุคฺคหีตํฯ

สีมาติโค พฺราหฺมโณ ตสฺส นตฺถิ, ญตฺวา จ ทิสฺวา จ สมุคฺคหีตนฺติฯ **สีมาติ** จตโสฺส สีมาโย – สกฺกายทิฏฺฐิ, วิจิกิจฺฉา, สีลพฺพตปรามาโส, ทิฏฺฐานุสโย, วิจิกิจฺฉานุสโย, ตเทกฏฺฐา จ กิเลสา – อยํ ปฐมา สีมาฯ โอฬาริกํ กามราคสโญฺญชนํ, ปฏิฆสโญฺญชนํ, โอฬาริโก กามราคานุสโย, ปฏิฆานุสโย, ตเทกฏฺฐา จ กิเลสา – อยํ ทุติยา สีมาฯ อนุสหคตํ กามราคสโญฺญชนํ, ปฏิฆสโญฺญชนํ, อนุสหคโต กามราคานุสโย, ปฏิฆานุสโย, ตเทกฏฺฐา จ

กิเลสา – อยํ ตติยา สีมาฯ รูปราโค อรูปราโค มาโน อุทฺธจฺจํ อวิชฺชา, มานานุสโย ภวราคานุสโย อวิชฺชานุสโย, ตเทกฏฺฐา จ กิเลสา – อยํ จตุตฺถา สีมาฯ ยโต จ จตูหิ อริยมคฺเคหิ อิมา จตโสฺส สีมาโย อติกฺกนฺต โหติ สมติกฺกนฺต วีติวตฺต, โส วุจฺจติ สีมาติโคฯ **พฺราหฺมโณ**ติ สตฺตนฺนํ ธมฺมานํ พาหิตตฺตา พฺราหฺมโณ – สกฺกายทิฏฺฐิ พาหิตา โหติ, วิจิกิจฺฉา พาหิตา โหติ , สีลพฺพตปรามาโส พาหิโต โหติ…เป…. อสิโต ตาทิ ปวุจฺจเต ส พฺรหฺมาฯ **ตสฺสา**ติ อรหโต ขีณาสวสฺสฯ

ญตฺวาติ ปรจิตฺตญาเณน วา ญตฺวา ปุเพฺพนิวาสานุสฺสติญาเณน วา ญตฺวาฯ **ทิสฺวา**ติ มํสจกฺขุนา วา ทิสฺวา ทิพฺพจกฺขุนา วา ทิสฺวาฯ **สีมาติโค พฺราหฺมโณ ตสฺส นตฺถิ, ญตฺวา จ ทิสฺวา จ สมุคฺคหีต**นฺติฯ ตสฺส อิทํ ปรมํ อคฺคํ เสฏฺฐํ วิสิฏฺฐํ [วิเสฏฺฐํ (สี. สฺยา.)] ปาโมกฺขํ อุตฺตมํ ปวรนฺติ คหิตํ ปรามฏฺฐํ อภินิวิฏฺฐํ อโชฺฌสิตํ อธิมุตฺตํ นตฺถิ น สนฺติ น สํวิชฺชติ นุปลพฺภติ, ปหีนํ สมุจฺฉินฺนํ วูปสนฺตํ ปฏิปสฺสทฺธํ อภพฺพุปฺปตฺติกํ ญาณคฺคินา ทฑฺฒนฺติ – สีมาติโค พฺราหฺมโณ ตสฺส นตฺถิ ญตฺวา จ ทิสฺวา จ สมุคฺคหีตํฯ

น ราคราคี น วิราครโตฺตติฯ **ราครตฺตา** วุจฺจนฺติ เย ปญฺจสุ กามคุเณสุ รตฺตา คิทฺธา คธิตา มุจฺฉิตา อโชฺฌสนฺนา ลคฺคา ลคฺคิตา ปลิพุทฺธาฯ วิราครตฺตา วุจฺจนฺติ เย รูปาวจรอรูปาวจรสมาปตฺตีสุ รตฺตา คิทฺธา คธิตา มุจฺฉิตา อโชฺฌสนฺนา ลคฺคา ลคฺคิตา ปลิพุทฺธาฯ **น ราคราคี น วิราครโตฺต**ติ ยโต กามราโค จ รูปราโค จ อรูปราโค จ ปหีนา โหนฺติ อุจฺฉินฺนมูลา ตาลาวตฺถุกตา อนภาวํกตา [อนภาวกตา (สี.), อนภาวํคตา (สฺยา.)] อายตึ อนุปฺปาทธมฺมาฯ เอตฺตาวตา น ราคราคี น วิราครโตฺตฯ

ตสฺสีธ นตฺถิ ปรมุคฺคหีตนฺติฯ **ตสฺสา**ติ อรหโต ขีณาสวสฺสฯ ตสฺส อิทํ ปรมํ อคฺคํ เสฏฺฐํ วิสิฏฺฐํ ปาโมกฺขํ อุตฺตมํ ปวรนฺติ คหิตํ ปรามฏฺฐํ อภินิวิฏฺฐํ อโชฺฌสิตํ อธิมุตฺตํ นตฺถิ น สนฺติ น สํวิชฺชติ นุปลพฺภติ, ปหีนํ สมุจฺฉินฺนํ วูปสนฺตํ ปฏิปสฺสทฺธํ อภพฺพุปฺปตฺติกํ ญาณคฺคินา ทฑฺฒนฺติ – ตสฺสีธ นตฺถิ ปรมุคฺคหีตํฯ

เตนาห ภควา –

“สีมาติโค พฺราหฺมโณ ตสฺส นตฺถิ, ญตฺวา จ ทิสฺวา จ สมุคฺคหีตํ;
น ราคราคี น วิราครโตฺต, ตสฺสีธ นตฺถิ ปรมุคฺคหีต”นฺติฯ

สุทฺธฏฺฐกสุตฺตนิเทฺทโส จตุโตฺถฯ

๕. ปรมฏฺฐกสุตฺตนิเทฺทโส

อถ ปรมฏฺฐกสุตฺตนิเทฺทสํ วกฺขติ –

๓๑. **ปรมนฺติ ทิฏฺฐีสุ ปริพฺพสาโน, ยทุตฺตริํ กุรุเต ชนฺตุ โลเก;**
หีนาติ อเญฺญ ตโต สพฺพมาห, ตสฺมา วิวาทานิ อวีติวโตฺต฿

ปรมนฺติ ทิฏฺฐีสุ ปริพฺพสาโนติฯ สเนฺตเก สมณพฺราหฺมณา ทิฏฺฐิคติกาฯ เต ทฺวาสฏฺฐิยา ทิฏฺฐิคตานํ อญฺญตรญฺญตรํ ทิฏฺฐิคตํ ‘‘อิทํ ปรมํ อคฺคํ เสฏฺฐํ วิสิฏฺฐํ ปาโมกฺขํ อุตฺตมํ ปวร’’นฺติ คเหตฺวา อุคฺคเหตฺวา คณฺหิตฺวา ปรามสิตฺวา อภินิวิสิตฺวา สกาย สกาย ทิฏฺฐิยา วสนฺติ ปวสนฺติ อาวสนฺติ ปริวสนฺติฯ ยถา อาคาริกา วา ฆเรสุ วสนฺติ, สาปตฺติกา วา อาปตฺตีสุ วสนฺติ, สกิเลสา วา กิเลเสสุ วสนฺติ; เอวเมว สเนฺตเก สมณพฺราหฺมณา ทิฏฺฐิคติกาฯ เต ทฺวาสฏฺฐิยา ทิฏฺฐิคตานํ อญฺญตรญฺญตรํ ทิฏฺฐิคตํ ‘‘อิทํ ปรมํ อคฺคํ เสฏฺฐํ วิสิฏฺฐํ ปาโมกฺขํ อุตฺตมํ ปวร’’นฺติ คเหตฺวา อุคฺคเหตฺวา คณฺหิตฺวา ปรามสิตฺวา อภินิวิสิตฺวา สกาย สกาย ทิฏฺฐิยา วสนฺติ ปวสนฺติ [สํวสนฺติ (สฺยา.) นตฺถิ สีหฬโปตฺถเก] อาวสนฺติ ปริวสนฺตีติ – ปรมนฺติ ทิฏฺฐีสุ ปริพฺพสาโนฯ

ยทุตฺตริํ กุรุเต ชนฺตุ โลเกติฯ **ยท**นฺติ ยํฯ **อุตฺตริํ กุรุเต**ติ อุตฺตริํ กโรติ, อคฺคํ เสฏฺฐํ วิสิฏฺฐํ ปาโมกฺขํ อุตฺตมํ ปวรํ กโรติ ‘‘อยํ สตฺถา สพฺพญฺญู’’ติ อุตฺตริํ กโรติ, อคฺคํ เสฏฺฐํ วิสิฏฺฐํ ปาโมกฺขํ อุตฺตมํ ปวรํ กโรติฯ ‘‘อยํ ธโมฺม สฺวากฺขาโต…, อยํ คโณ สุปฺปฏิปโนฺน…, อยํ ทิฏฺฐิ ภทฺทิกา…, อยํ ปฏิปทา สุปญฺญตฺตา…, อยํ มโคฺค นิยฺยานิโก’’ติ อุตฺตริํ กโรติ, อคฺคํ เสฏฺฐํ วิสิฏฺฐํ ปาโมกฺขํ อุตฺตมํ ปวรํ กโรติ นิพฺพเตฺตติ อภินิพฺพเตฺตติฯ **ชนฺตู**ติ สโตฺต นโร…เป.… มนุโชฯ **โลเก**ติ อปายโลเก…เป.… อายตนโลเกติ – ยทุตฺตริํ กุรุเต ชนฺตุ โลเกฯ

หีนาติ อเญฺญ ตโต สพฺพมาหาติ อตฺตโน สตฺถารํ ธมฺมกฺขานํ คณํ ทิฏฺฐิํ ปฏิปทํ มคฺคํ ฐเปตฺวา สเพฺพ ปรปฺปวาเท ขิปติ อุกฺขิปติ ปริกฺขิปติฯ ‘‘โส สตฺถา น สพฺพญฺญู, ธโมฺม น สฺวากฺขาโต, คโณ น สุปฺปฏิปโนฺน, ทิฏฺฐิ น ภทฺทิกา, ปฏิปทา น สุปญฺญตฺตา, มโคฺค น นิยฺยานิโก, นเตฺถตฺถ สุทฺธิ วา วิสุทฺธิ วา ปริสุทฺธิ วา มุตฺติ วา วิมุตฺติ วา ปริมุตฺติ วา, นเตฺถตฺถ สุชฺฌนฺติ วา วิสุชฺฌนฺติ วา ปริสุชฺฌนฺติ วา มุจฺจนฺติ วา วิมุจฺจนฺติ วา ปริมุจฺจนฺติ วา, หีนา นิหีนา โอมกา ลามกา ฉตุกฺกา ปริตฺตา’’ติ เอวมาห เอวํ กเถติ เอวํ ภณติ เอวํ ทีปยติ เอวํ โวหรตีติ – หีนาติ อเญฺญ ตโต สพฺพมาหฯ

ตสฺมา วิวาทานิ อวีติวโตฺตติฯ **ตสฺมา**ติ ตํการณา ตํเหตุ ตปฺปจฺจยา ตํนิทานาฯ **วิวาทานี**ติ ทิฏฺฐิกลหานิ ทิฏฺฐิภณฺฑนานิ ทิฏฺฐิวิคฺคหานิ ทิฏฺฐิวิวาทานิ ทิฏฺฐิเมธคานิ จฯ **อวีติวโตฺต**ติ อนติกฺกโนฺต อสมติกฺกโนฺต อวีติวโตฺตติ – ตสฺมา วิวาทานิ อวีติวโตฺตฯ

เตนาห ภควา –

‘‘ปรมนฺติ ทิฏฺฐีสุ ปริพฺพสาโน, ยทุตฺตริํ กุรุเต ชนฺตุ โลเก;
หีนาติ อเญฺญ ตโต สพฺพมาห, ตสฺมา วิวาทานิ อวีติวโตฺต’’ติฯ

๓๒. **ยทตฺตนี ปสฺสติ อานิสํสํ, ทิเฏฺฐ สุเต สีลวเต มุเต วา;**
ตเทว โส ตตฺถ สมุคฺคหาย, นิหีนโต ปสฺสติ สพฺพมญฺญํฯ

ยทตฺตนี ปสฺสติ อานิสํสํ, ทิฏฺเฐ สุเต สีลวเต มุเต วาติฯ **ยทตฺตนี**ติ ยํ อตฺตนิฯ **อตฺตา** วุจฺจติ ทิฏฺฐิคตํฯ อตฺตโน ทิฏฺฐิยา เทฺว อานิสํเส ปสฺสติ – ทิฏฺฐธมฺมิกญฺจ อานิสํสํ, สมฺปรายิกญฺจ อานิสํสํฯ กตโม ทิฏฺฐิยา ทิฏฺฐธมฺมิโก อานิสํโส? ยํทิฏฺฐิโก สตฺถา โหติ, ตํทิฏฺฐิกา สาวกา โหนฺติฯ ตํทิฏฺฐิกํ สตฺถารํ สาวกา สกฺกโรนฺติ ครุํ กโรนฺติ มาเนนฺติ ปูเชนฺติ, ลภติ จ ตโตนิทานํ จีวรปิณฺฑปาตเสนาสนคิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารํฯ อยํ ทิฏฺฐิยา ทิฏฺฐธมฺมิโก อานิสํโสฯ กตโม ทิฏฺฐิยา สมฺปรายิโก อานิสํโส? อยํ ทิฏฺฐิ อลํ นาคตฺตาย วา สุปณฺณตฺตาย วา ยกฺขตฺตาย วา อสุรตฺตาย วา คนฺธพฺพตฺตาย วา มหาราชตฺตาย วา อินฺทตฺตาย วา พฺรหฺมตฺตาย วา เทวตฺตาย วา; อยํ ทิฏฺฐิ อลํ สุทฺธิยา วิสุทฺธิยา ปริสุทฺธิยา มุตฺติยา วิมุตฺติยา ปริมุตฺติยา; อิมาย ทิฏฺฐิยา สุชฺฌนฺติ วิสุชฺฌนฺติ ปริสุชฺฌนฺติ มุจฺจนฺติ วิมุจฺจนฺติ ปริมุจฺจนฺติ; อิมาย ทิฏฺฐิยา สุชฺฌิสฺสามิ วิสุชฺฌิสฺสามิ ปริสุชฺฌิสฺสามิ มุจฺจิสฺสามิ วิมุจฺจิสฺสามิ ปริมุจฺจิสฺสามิ อายตึ ผลปาฏิกงฺขี โหติฯ อยํ ทิฏฺฐิยา สมฺปรายิโก อานิสํโสฯ อตฺตโน ทิฏฺฐิยา อิเม เทฺว อานิสํเส ปสฺสติ, ทิฏฺฐสุทฺธิยาปิ เทฺว อานิสํเส ปสฺสติ, สุตสุทฺธิยาปิ เทฺว อานิสํเส ปสฺสติ, สีลสุทฺธิยาปิ เทฺว อานิสํเส ปสฺสติ, วตสุทฺธิยาปิ เทฺว อานิสํเส ปสฺสติ, มุตสุทฺธิยาปิ เทฺว อานิสํเส ปสฺสติ – ทิฏฺฐธมฺมิกญฺจ อานิสํสํ สมฺปรายิกญฺจ อานิสํสํฯ กตโม มุตสุทฺธิยา ทิฏฺฐธมฺมิโก อานิสํโส? ยํทิฏฺฐิโก สตฺถา โหติ ตํทิฏฺฐิกา สาวกา โหนฺติ…เป.… อยํ มุตสุทฺธิยา ทิฏฺฐธมฺมิโก อานิสํโสฯ กตโม มุตสุทฺธิยา สมฺปรายิโก อานิสํโส? อยํ ทิฏฺฐิ อลํ นาคตฺตาย วา…เป.… อยํ มุตสุทฺธิยา สมฺปรายิโก อานิสํโสฯ มุตสุทฺธิยาปิ อิเม เทฺว อานิสํเส ปสฺสติ ทกฺขติ โอโลเกติ นิชฺฌายติ อุปปริกฺขตีติ – ยทตฺตนี ปสฺสติ อานิสํสํ ทิเฏฺฐ สุเต สีลวเต มุเต วาฯ

ตเทว โส ตตฺถ สมุคฺคหายาติฯ **ตเทวา**ติ ตํ ทิฏฺฐิคตํฯ **ตตฺถา**ติ สกาย ทิฏฺฐิยา สกาย ขนฺติยา สกาย รุจิยา สกาย ลทฺธิยาฯ **สมุคฺคหายา**ติ อิทํ ปรมํ อคฺคํ เสฏฺฐํ วิสิฏฺฐํ ปาโมกฺขํ อุตฺตมํ ปวรนฺติ คเหตฺวา อุคฺคเหตฺวา คณฺหิตฺวา ปรามสิตฺวา อภินิวิสิตฺวาติ – ตเทว โส ตตฺถ สมุคฺคหายฯ

นิหีนโต ปสฺสติ สพฺพมญฺญนฺติฯ อญฺญํ สตฺถารํ ธมฺมกฺขานํ คณํ ทิฏฺฐึ ปฏิปทํ มคฺคํ หีนโต นิหีนโต โอมกโต ลามกโต ฉตุกฺกโต ปริตฺตโต ทิสฺสติ ปสฺสติ ทกฺขติ โอโลเกติ นิชฺฌายติ อุปปริกฺขตีติ – นิหีนโต ปสฺสติ สพฺพมญฺญํฯ

เตนาห ภควา –

“ยทตฺตนี ปสฺสติ อานิสํสํ, ทิเฏฺฐ สุเต สีลวเต มุเต วา;
ตเทว โส ตตฺถ สมุคฺคหาย, นิหีนโต ปสฺสติ สพฺพมญฺญ”นฺติฯ

๓๓. **ตํ วาปิ** [จาปิ (สี.)] **คนฺถํ กุสลา วทนฺติ, ยํ นิสฺสิโต ปสฺสติ หีนมญฺญํ;**
ตสฺมา หิ ทิฏฺฐํ ว สุตํ มุตํ วา, สีลพฺพตํ ภิกฺขุ น นิสฺสเยยฺยฯ

ตํ วาปิ คนฺถํ กุสลา วทนฺตีติฯ **กุสลา**ติ เย เต ขนฺธกุสลา ธาตุกุสลา อายตนกุสลา ปฏิจฺจสมุปฺปาทกุสลา สติปฏฺฐานกุสลา สมฺมปฺปธานกุสลา อิทฺธิปาทกุสลา อินฺทฺริยกุสลา พลกุสลา โพชฺฌงฺคกุสลา มคฺคกุสลา ผลกุสลา นิพฺพานกุสลา, เต กุสลา เอวํ วทนฺติ – “คนฺโถ เอโส, ลคฺคนํ เอตํ, พนฺธนํ เอตํ, ปลิโพโธ เอโส”ติฯ เอวํ วทนฺติ เอวํ กเถนฺติ เอวํ ภณนฺติ เอวํ ทีปยนฺติ เอวํ โวหรนฺตีติ – ตํ วาปิ คนฺถํ กุสลา วทนฺติฯ

ยํ นิสฺสิโต ปสฺสติ หีนมญฺญนฺติฯ **ยํ นิสฺสิโต**ติ ยํ สตฺถารํ ธมฺมกฺขานํ คณํ ทิฏฺฐึ ปฏิปทํ มคฺคํ นิสฺสิโต สนฺนิสฺสิโต อลฺลีโน อุปคโต อชฺโฌสิโต อธิมุตฺโตฯ **ปสฺสติ หีนมญฺญนฺ**ติ อญฺญํ สตฺถารํ ธมฺมกฺขานํ คณํ ทิฏฺฐึ ปฏิปทํ มคฺคํ หีนโต นิหีนโต โอมกโต ลามกโต ฉตุกฺกโต ปริตฺตโต ทิสฺสติ ปสฺสติ ทกฺขติ โอโลเกติ นิชฺฌายติ อุปนิชฺฌายติ อุปปริกฺขตีติ – ยํ นิสฺสิโต ปสฺสติ หีนมญฺญํฯ

ตสฺมา หิ ทิฏฺฐํ ว สุตํ มุตํ วา, สีลพฺพตํ ภิกฺขุ น นิสฺสเยยฺยาติฯ **ตสฺมา**ติ ตสฺมา ตํการณา ตํเหตุ ตปฺปจฺจยา ตํนิทานา ทิฏฺฐํ วา ทิฏฺฐสุทฺธึ วา สุตํ วา สุตสุทฺธึ วา มุตํ วา มุตสุทฺธึ วา สีลํ วา สีลสุทฺธึ วา วตํ วา วตสุทฺธึ วา น นิสฺสเยยฺย น คเณฺหยฺย น ปรามเสยฺย นาภินิเวเสยฺยาติ – ตสฺมา หิ ทิฏฺฐํ ว สุตํ มุตํ วา สีลพฺพตํ ภิกฺขุ น นิสฺสเยยฺยฯ

เตนาห ภควา –

“ตํ วาปิ คนฺถํ กุสลา วทนฺติ, ยํ นิสฺสิโต ปสฺสติ หีนมญฺญํ;
ตสฺมา หิ ทิฏฺฐํ ว สุตํ มุตํ วา, สีลพฺพตํ ภิกฺขุ น นิสฺสเยยฺยา”ติฯ

๓๔. **ทิฏฺฐิมฺปิ โลกสฺมึ น กปฺปเยยฺย, ญาเณน วา สีลวเตน วาปิ;**
สโมติ อตฺตานมนูปเนยฺย, หีโน น มเญฺญถ วิเสสิ วาปิฯ

ทิฏฺฐิมฺปิ โลกสฺมึ น กปฺปเยยฺย, ญาเณน วา สีลวเตน วาปีติฯ อฏฺฐสมาปตฺติญาเณน วา ปญฺจาภิญฺญาญาเณน วา มิจฺฉาญาเณน วา, สีเลน วา วเตน วา สีลพฺพเตน วา , ทิฏฺฐึ น กปฺปเยยฺย น ชเนยฺย น สญฺชเนยฺย น นิพฺพเตฺตยฺย น อภินิพฺพเตฺตยฺยฯ **โลกสฺมินฺ**ติ อปายโลเก…เป.… อายตนโลเกติ – ทิฏฺฐิมฺปิ โลกสฺมึ น กปฺปเยยฺย ญาเณน วา สีลวเตน วาปิฯ

สโมติ อตฺตานมนูปเนยฺยาติฯ สทิโสหมสฺมีติ อตฺตานํ น อุปเนยฺย ชาติยา วา โคเตฺตน วา โกลปุตฺติเยน วา วณฺณโปกฺขรตาย วา ธเนน วา อเชฺฌเนน วา กมฺมายตเนน วา สิปฺปายตเนน วา วิชฺชาฏฺฐาเนน วา สุเตน วา ปฏิภาเนน วา อญฺญตรญฺญตเรน วา วตฺถุนาติ – สโมติ อตฺตานมนูปเนยฺยฯ

หีโน น มเญฺญถ วิเสสิ วาปีติฯ หีโนหมสฺมีติ อตฺตานํ น อุปเนยฺย ชาติยา วา โคเตฺตน วา…เป.… อญฺญตรญฺญตเรน วา วตฺถุนาฯ เสโยฺยหมสฺมีติ อตฺตานํ น อุปเนยฺย ชาติยา วา โคเตฺตน วา…เป.… อญฺญตรญฺญตเรน วา วตฺถุนาติ – หีโน น มเญฺญถ วิเสสิ วาปิฯ

เตนาห ภควา –

“ทิฏฺฐิมฺปิ โลกสฺมึ น กปฺปเยยฺย, ญาเณน วา สีลวเตน วาปิ;
สโมติ อตฺตานมนูปเนยฺย, หีโน น มเญฺญถ วิเสสิ วาปี”ติฯ

๓๕. **อตฺตํ ปหาย อนุปาทิยาโน, ญาเณนปิ โส นิสฺสยํ โน กโรติ;**
ส เว วิยเตฺตสุ น วคฺคสารี, ทิฏฺฐิมฺปิ โส น ปเจฺจติ กิญฺจิฯ

อตฺตํ ปหาย อนุปาทิยาโนติฯ **อตฺตํ ปหายา**ติ อตฺตทิฏฺฐึ ปหายฯ **อตฺตํ ปหายา**ติ คาหํ [อตฺตคาหํ (สี. ก.)] ปหายฯ **อตฺตํ ปหายา**ติ ตณฺหาวเสน ทิฏฺฐิวเสน คหิตํ ปรามฏฺฐํ อภิ

นิวิฏฺฐํ อโชฺฌสิตํ อธิมุตฺตํ ปหาย ปชหิตฺวา วิโนเทตฺวา พฺยนฺตึ กริตฺวา อนภาวํ คเมตฺวาติ – อตฺตํ ปหายฯ **อนุปาทิยาโน**ติ จตูหิ อุปาทาเนหิ อนุปาทิยมาโน อคณฺหมาโน อปรามาสมาโน อนภินิวิสมาโนติ – อตฺตํ ปหาย อนุปาทิยาโนฯ

ญาเณนปิ โส นิสฺสยํ โน กโรตีติ อฏฺฐสมาปตฺติญาเณน วา ปญฺจาภิญฺญาญาเณน วา มิจฺฉาญาเณน วา ตณฺหานิสฺสยํ วา ทิฏฺฐินิสฺสยํ วา น กโรติ น ชเนติ น สญฺชเนติ น นิพฺพเตฺตติ น อภินิพฺพเตฺตตีติ – ญาเณนปิ โส นิสฺสยํ โน กโรติฯ

ส เว วิยเตฺตสุ น วคฺคสารีติ ส เว วิยเตฺตสุ ภิเนฺนสุ เทฺวชฺฌาปเนฺนสุ เทฺวฬฺหกชาเตสุ นานาทิฏฺฐิเกสุ นานาขนฺติเกสุ นานารุจิเกสุ นานาลทฺธิเกสุ นานาทิฏฺฐินิสฺสยํ นิสฺสิเตสุ ฉนฺทาคตึ คจฺฉเนฺตสุ โทสาคตึ คจฺฉเนฺตสุ โมหาคตึ คจฺฉเนฺตสุ ภยาคตึ คจฺฉเนฺตสุ น ฉนฺทาคตึ คจฺฉติ น โทสาคตึ คจฺฉติ น โมหาคตึ คจฺฉติ น ภยาคตึ คจฺฉติ น ราควเสน คจฺฉติ น โทสวเสน คจฺฉติ น โมหวเสน คจฺฉติ น มานวเสน คจฺฉติ น ทิฏฺฐิวเสน คจฺฉติ น อุทฺธจฺจวเสน คจฺฉติ น วิจิกิจฺฉาวเสน คจฺฉติ น อนุสยวเสน คจฺฉติ น วเคฺคหิ ธเมฺมหิ ยายติ นิยฺยติ วุยฺหติ สํหรียตีติ – ส เว วิยเตฺตสุ น วคฺคสารีฯ

ทิฏฺฐิมฺปิ โส น ปเจฺจติ กิญฺจีติฯ ตสฺส ทฺวาสฏฺฐิ ทิฏฺฐิคตานิ ปหีนานิ สมุจฺฉินฺนานิ วูปสนฺตานิ ปฏิปสฺสทฺธานิ อภพฺพุปฺปตฺติกานิ ญาณคฺคินา ทฑฺฒานิฯ โส กิญฺจิ ทิฏฺฐิคตํ น ปเจฺจติ น ปจฺจาคจฺฉตีติ – ทิฏฺฐิมฺปิ โส น ปเจฺจติ กิญฺจิฯ

เตนาห ภควา –

“อตฺตํ ปหาย อนุปาทิยาโน, ญาเณนปิ โส นิสฺสยํ โน กโรติ;
ส เว วิยเตฺตสุ น วคฺคสารี, ทิฏฺฐิมฺปิ โส น ปเจฺจติ กิญฺจี”ติฯ

๓๖. **ยสฺสูภยเนฺต ปณิธีธ นตฺถิ, ภวาภวาย อิธ วา หุรํ วา;**
นิเวสนา ตสฺส น สนฺติ เกจิ, ธเมฺมสุ นิเจฺฉยฺย สมุคฺคหีตํฯ

ยสฺสูภยเนฺต ปณิธีธ นตฺถิ, ภวาภวาย อิธ วา หุรํ วาติ ยสฺสาติ อรหโต ขีณาสวสฺสฯ **อโนฺต**ติ [อนฺตาติ (สฺยา.)] ผโสฺส เอโก อโนฺต, ผสฺสสมุทโย ทุติโย อโนฺต; อตีโต เอโก อโนฺต, อนาคโต ทุติโย อโนฺต; สุขา เวทนา เอโก อโนฺต, ทุกฺขา เวทนา ทุติโย อโนฺต; นามํ เอโก อโนฺต, รูปํ ทุติโย อโนฺต; ฉ อชฺฌตฺติกานิ อายตนานิ เอโก อโนฺต, ฉ พาหิรานิ อายตนานิ ทุติโย อโนฺต; สกฺกาโย เอโก อโนฺต, สกฺกายสมุทโย ทุติโย อโนฺตฯ **ปณิธิ** วุจฺจติ ตณฺหาฯ โย ราโค สาราโค…เป.… อภิชฺฌา โลโภ อกุสลมูลํฯ

ภวาภวายาติ ภวาภวาย กมฺมภวาย ปุนพฺภวาย กามภวาย, กมฺมภวาย กามภวาย ปุนพฺภวาย รูปภวาย, กมฺมภวาย รูปภวาย ปุนพฺภวาย อรูปภวาย, กมฺมภวาย อรูปภวาย ปุนพฺภวาย ปุนปฺปุนภวาย ปุนปฺปุนคติยา ปุนปฺปุนอุปปตฺติยา ปุนปฺปุนปฏิสนฺธิยา ปุนปฺปุนอตฺตภาวาภินิพฺพตฺติยาฯ **อิธา**ติ สกตฺตภาโว, **หุรา**ติ ปรตฺตภาโว; **อิธา**ติ สกรูปเวทนาสญฺญาสงฺขารวิญฺญาณํ, **หุรา**ติ ปรรูปเวทนาสญฺญาสงฺขารวิญฺญาณํ; **อิธา**ติ ฉ อชฺฌตฺติกานิ อายตนานิ, **หุรา**ติ ฉ พาหิรานิ อายตนานิ; **อิธา**ติ มนุสฺสโลโก, **หุรา**ติ เทวโลโก ; **อิธา**ติ กามธาตุ, **หุรา**ติ รูปธาตุ อรูปธาตุ; **อิธา**ติ กามธาตุ รูปธาตุฯ **หุรา**ติ อรูปธาตุฯ **ยสฺสูภยเนฺต ปณิธีธ นตฺถิ *ภวาภวาย* อิธ วา หุรํ วา**ติฯ ยสฺส อุโภ อเนฺต จ ภวาภวาย จ อิธ หุรญฺจ ปณิธิ ตณฺหา

นตฺถิ น สนฺติ น สํวิชฺชนฺติ นุปลพฺภนฺติ, ปหีนา สมุจฺฉินฺนา วูปสนฺตา ปฏิปสฺสทฺธา อภพฺพุปฺปตฺติกา ญาณคฺคินา ทฑฺฒาติ – ยสฺสูภยนฺเต ปณิธีธ นตฺถิ ภวาภวาย อิธ วา หุรํ วาฯ

นิเวสนา ตสฺส น สนฺติ เกจีติฯ **นิเวสนา**ติ เทฺว นิเวสนา – ตณฺหานิเวสนา จ ทิฏฺฐินิเวสนา จ…เป…. อยํ ตณฺหานิเวสนา…เป…. อยํ ทิฏฺฐินิเวสนาฯ **ตสฺสา**ติ อรหโต ขีณาสวสฺสฯ **นิเวสนา ตสฺส น สนฺติ เกจี**ติ นิเวสนา ตสฺส น สนฺติ เกจิ นตฺถิ น สนฺติ น สํวิชฺชนฺติ นุปลพฺภนฺติ, ปหีนา สมุจฺฉินฺนา วูปสนฺตา ปฏิปสฺสทฺธา อภพฺพุปฺปตฺติกา ญาณคฺคินา ทฑฺฒาติ – นิเวสนา ตสฺส น สนฺติ เกจิฯ

ธเมฺมสุ นิเจฺฉยฺย สมุคฺคหีตนฺติฯ **ธเมฺมสู**ติ ทฺวาสฏฺฐิยา ทิฏฺฐิคเตสุฯ **นิเจฺฉยฺยา**ติ นิจฺฉินิตฺวา วินิจฺฉินิตฺวา วิจินิตฺวา ปวิจินิตฺวา ตุลยิตฺวา ตีรยิตฺวา วิภาวยิตฺวา วิภูตํ กตฺวาฯ **สมุคฺคหีต**นฺติ โอธิคฺคาโห พิลคฺคาโห วรคฺคาโห โกฏฺฐาสคฺคาโห อุจฺจยคฺคาโห สมุจฺจยคฺคาโห, ‘‘อิทํ สจฺจํ ตจฺฉํ ตถํ ภูตํ ยาถาวํ อวิปรีต’’นฺติ คหิตํ ปรามฏฺฐํ อภินิวิฏฺฐํ อโชฺฌสิตํ อธิมุตฺตํ นตฺถิ น สนฺติ น สํวิชฺชนฺติ นุปลพฺภนฺติ, ปหีนํ สมุจฺฉินฺนํ วูปสนฺตํ ปฏิปสฺสทฺธํ อภพฺพุปฺปตฺติกํ ญาณคฺคินา ทฑฺฒนฺติ – ธเมฺมสุ นิเจฺฉยฺย สมุคฺคหีตํฯ

เตนาห ภควา –

‘‘ยสฺสูภยนฺเต ปณิธีธ นตฺถิ, ภวาภวาย อิธ วา หุรํ วา;
นิเวสนา ตสฺส น สนฺติ เกจิ, ธเมฺมสุ นิเจฺฉยฺย สมุคฺคหีต’’นฺติฯ

๓๗. **ตสฺสีธ ทิเฎฺฐ ว สุเต มุเต วา, ปกปฺปิตา นตฺถิ อณูปิ สญฺญา;**
ตํ พฺราหฺมณํ ทิฏฺฐิมนาทิยานํ, เกนีธ โลกสฺมิํ วิกปฺปเยยฺยฯ

ตสฺสีธ ทิเฎฺฐ ว สุเต มุเต วา, ปกปฺปิตา นตฺถิ อณูปิ สญฺญาติฯ **ตสฺสา**ติ อรหโต ขีณาสวสฺสฯ ตสฺส ทิเฎฺฐ วา ทิฏฺฐสุทฺธิยา วา สุเต วา สุตสุทฺธิยา วา มุเต วา มุตสุทฺธิยา วา สญฺญาปุพฺพงฺคมตา สญฺญาวิกปฺปเยยฺยตา สญฺญาวิคฺคเหน สญฺญาย อุฏฺฐปิตา สมุฏฺฐปิตา กปฺปิตา ปกปฺปิตา สงฺขตา อภิสงฺขตา สณฺฐปิตา, ทิฏฺฐิ นตฺถิ น สนฺติ น สํวิชฺชนฺติ นุปลพฺภนฺติ, ปหีนา สมุจฺฉินฺนา วูปสนฺตา ปฏิปสฺสทฺธา อภพฺพุปฺปตฺติกา ญาณคฺคินา ทฑฺฒาติ – ตสฺสีธ ทิเฎฺฐ ว สุเต มุเต วา ปกปฺปิตา นตฺถิ อณูปิ สญฺญาฯ

ตํ พฺราหฺมณํ ทิฏฺฐิมนาทิยานนฺติฯ พฺราหฺมโณติ สตฺตนฺนํ ธมฺมานํ พาหิตตฺตา พฺราหฺมโณ – สกฺกายทิฏฺฐิ พาหิตา โหติ…เป…. อสิโต ตาทิ ปวุจฺจเต ส พฺรหฺมาฯ ตํ พฺราหฺมณํ ทิฏฺฐิมนาทิยานนฺติฯ ตํ พฺราหฺมณํ ทิฏฺฐิมนาทิยนฺตํ อคณฺหนฺตํ อปรามสนฺตํ อนภินิเวสนฺตนฺติ – ตํ พฺราหฺมณํ ทิฏฺฐิมนาทิยานํฯ

เกนีธ โลกสฺมิํ วิกปฺปเยยฺยาติฯ **กปฺปา**ติ เทฺว กปฺปา – ตณฺหากโปฺป จ ทิฏฺฐิกโปฺป จ…เป…. อยํ ตณฺหากโปฺป…เป…. อยํ ทิฏฺฐิกโปฺปฯ ตสฺส ตณฺหากโปฺป ปหีโน, ทิฏฺฐิกโปฺป ปฏินิสฺสโฎฺฐฯ ตณฺหากปฺปสฺส ปหีนตฺตา, ทิฏฺฐิกปฺปสฺส ปฏินิสฺสฏฺฐตฺตา เกน ราเคน กเปฺปยฺย เกน โทเสน กเปฺปยฺย เกน โมเหน กเปฺปยฺย เกน มาเนน กเปฺปยฺย กาย ทิฏฺฐิยา กเปฺปยฺย เกน อุทฺธเจฺจน กเปฺปยฺย กาย วิจิกิจฺฉาย กเปฺปยฺย เกหิ อนุสเยหิ กเปฺปยฺย – รโตฺตติ วา ทุโฎฺฐติ วา มูโฬฺหติ วา วินิพโทฺธติ วา ปรามโฎฺฐติ วา วิเกฺขปคโตติ วา อนิฏฺฐงฺคโตติ วา ถามคโตติ วาฯ เต อภิสงฺขารา ปหีนาฯ อภิสงฺขารานํ ปหีนตฺตา คติโย เกน กเปฺปยฺย – เนรยิ

โกติ วา ติรจฺฉานโยนิโกติ วา เปตฺติวิสยิโกติ วา มนุสฺสติ วา เทโวติ วา รูปีติ วา อรูปีติ วา สญฺญีติ วา อสญฺญีติ วา เนวสญฺญีนาสญฺญีติ วาฯ โส เหตุ นตฺถิ ปจฺจโย นตฺถิ การณํ นตฺถิ, เยน กเปฺปยฺย วิกเปฺปยฺย วิกปฺปํ อาปเชฺชยฺยฯ **โลกสฺมิ**นฺติ อปายโลเก...เป.... อายตนโลเกติ – เกนิธ โลกสฺมิํ วิกปฺปเยยฺยฯ

เตนาห ภควา –

“ตสฺสีธ ทิเฎฺฐ ว สุเต มุเต วา, ปกปฺปิตา นตฺถิ อณูปิ สญฺญา;
ตํ พฺราหฺมณํ ทิฎฺฐิมนาทิยานํ, เกนีธ โลกสฺมิ วิกปฺปเยยฺยา”ติฯ

๓๘. **น กปฺปยนฺติ น ปุเรกฺขโรนฺติ, ธมฺมาปิ เตสํ น ปฎิจฺฉิตาเส;**
น พฺราหฺมโณ สีลวเตน เนโยฺย, ปารงฺคโต น ปเจฺจติ ตาทีฯ

น กปฺปยนฺติ น ปุเรกฺขโรนฺตีติฯ **กปฺปา**ติ เทฺว กปฺปา – ตณฺหากโปฺป จ ทิฎฺฐิกโปฺป จฯ กตโม ตณฺหากโปฺป? ยาวตา ตณฺหาสงฺขาเตน สีมกตํ มริยาทิกตํ โอธิกตํ ปริยนฺตกตํ ปริคฺคหิตํ มมายิตํ – “อิทํ มมํ, เอตํ มมํ, เอตฺตกํ มมํ, เอตฺตาวตา มมํ, มม รูปา สทฺทา คนฺธา รสา โผฎฺฐพฺพา, อตฺถรณา ปาวุรณา ทาสิทาสา [ทาสีทาสา (สฺยา. ก.)] อเชฬกา กุกฺกุฎสูกรา หตฺถิควาสฺสวฬวา เขตฺตํ วตฺถุ หิรญฺญํ สุวณฺณํ คามนิคมราชธานิโย รฎฺฐญฺจ ชนปโท จ โกโส จ โกฎฺฐาคารญฺจ, เกวลมฺปิ มหาปถวิํ ตณฺหาวเสน มมายติ, ยาวตา อฎฺฐสตตณฺหาวิจริตํ – อยํ ตณฺหากโปฺปฯ กตโม ทิฎฺฐิกโปฺป? วีสติวตฺถุกา สกฺกายทิฎฺฐิ, ทสวตฺถุกา มิจฺฉาทิฎฺฐิ, ทสวตฺถุกา อนฺตคฺคาหิกาทิฎฺฐิ, ยา เอวรูปา ทิฎฺฐิ ทิฎฺฐิคตํ ทิฎฺฐิคหนํ ทิฎฺฐิกนฺตารํ ทิฎฺฐิวิสูกายิกํ ทิฎฺฐิวิปฺผนฺทิตํ ทิฎฺฐิสโญฺญชนํ คาโห ปฎิคฺคาโห อภินิเวโส ปรามาโส กุมฺมโคฺค มิจฺฉาปโถ มิจฺฉตฺตํ ติตฺถายตนํ วิปริยาสคฺคาโห [วิปริเยสคฺคาโห (สี. สฺยา. ก.)] วิปรีตคฺคาโห วิปลฺลาสคฺคาโห มิจฺฉาคาโห, อยาถาวกสฺมิํ ยาถาวกนฺติ คาโห, ยาวตา ทฺวาสฎฺฐิ ทิฎฺฐิคตานิ – อยํ ทิฎฺฐิกโปฺปฯ เตสํ ตณฺหากโปฺป ปหีโน, ทิฎฺฐิกโปฺป ปฎินิสฺสโฎฺฐฯ ตณฺหากปฺปสฺส ปหีนตฺตา, ทิฎฺฐิกปฺปสฺส ปฎินิสฺสฎฺฐตฺตา ตณฺหากปฺปํ วา ทิฎฺฐิกปฺปํ วา น กเปฺปนฺติ น ชเนนฺติ น สญฺชเนนฺติ น นิพฺพเตฺตนฺติ น อภินิพฺพเตฺตนฺตีติ – น กปฺปยนฺติฯ

น ปุเรกฺขโรนฺตีติฯ **ปุเรกฺขารา**ติ เทฺว ปุเรกฺขารา – ตณฺหาปุเรกฺขาโร จ ทิฎฺฐิปุเรกฺขาโร จ...เป.... อยํ ตณฺหาปุเรกฺขาโร...เป.... อยํ ทิฎฺฐิปุเรกฺขาโรฯ เตสํ ตณฺหาปุเรกฺขาโร ปหีโน, ทิฎฺฐิปุเรกฺขาโร ปฎินิสฺสโฎฺฐฯ ตณฺหาปุเรกฺขารสฺส ปหีนตฺตา, ทิฎฺฐิปุเรกฺขารสฺส ปฎินิสฺสฎฺฐตฺตา น ตณฺหํ วา น ทิฎฺฐิํ วา ปุรโต กตฺวา จรนฺติ น ตณฺหาธชา น ตณฺหาเกตู น ตณฺหาธิปเตยฺยา น ทิฎฺฐิธชา น ทิฎฺฐิเกตู น ทิฎฺฐาธิปเตยฺยาฯ น ตณฺหาย วา น ทิฎฺฐิยา วา ปริวาเรตฺวา จรนฺตีติ – น กปฺปยนฺติ น ปุเรกฺขโรนฺติฯ

ธมฺมาปิ เตสํ น ปฎิจฺฉิตาเสติฯ **ธมฺมา** วุจฺจนฺติ ทฺวาสฎฺฐิ ทิฎฺฐิคตานิฯ **เตส**นฺติ เตสํ อรหนฺตานํ ขีณาสวานํฯ **น ปฎิจฺฉิตาเส**ติ “สสฺสโต โลโก, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญ”นฺติ น ปฎิจฺฉิตาเสฯ “อสสฺสโต โลโก... อนฺตวา โลโก... อนนฺตวา โลโก... ตํ ชีวํ ตํ สรีรํ... อญฺญํ ชีวํ อญฺญํ สรีรํ... โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา... น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา... โหติ จ น จ โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา... เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญ”นฺติ น ปฎิจฺฉิตาเสติ – ธมฺมาปิ เตสํ น ปฎิจฺฉิตาเสฯ

น พฺราหฺมโณ สีลวเตน เนโยฺยติฯ **นา**ติ ปฏิเกฺขโปฯ **พฺราหฺมโณ**ติ สตฺตนฺนํ ธมฺมานํ พาหิตตฺตา พฺราหฺมโณ – สกฺกายทิฏฺฐิ พาหิตา โหติ…เป.… อสิโต ตาทิ วุจฺจเต ส พฺรหฺมาฯ **น พฺราหฺมโณ สีลวเตน เนโยฺย**ติฯ พฺราหฺมโณ สีเลน วา วเตน วา สีลพฺพเตน วา น ยายติ น นิยฺยติ น วุยฺหติ น สํหรียตีติ – น พฺราหฺมโณ สีลวเตน เนโยฺยฯ

ปารงฺคโต น ปเจฺจติ ตาทีติฯ ปารํ วุจฺจติ อมตํ นิพฺพานํฯ โย โส สพฺพสงฺขารสมโถ สพฺพูปธิปฏินิสฺสโคฺค ตณฺหกฺขโย วิราโค นิโรโธ นิพฺพานํฯ โส ปารงฺคโต ปารปฺปโตฺต อนฺตคโต อนฺตปฺปโตฺต โกฏิคโต โกฏิปฺปโตฺต [วิตฺถาโร] ชาติมรณสํสาโร, นตฺถิ ตสฺส ปุนพฺภโวติ – ปารงฺคโตฯ **น ปเจฺจตี**ติ โสตาปตฺติมเคฺคน เย กิเลสา ปหีนา, เต กิเลเส น ปุเนติ น ปเจฺจติ น ปจฺจาคจฺฉติฯ สกทาคามิมเคฺคน เย กิเลสา ปหีนา, เต กิเลเส น ปุเนติ น ปเจฺจติ น ปจฺจาคจฺฉติฯ อนาคามิมเคฺคน เย กิเลสา ปหีนา, เต กิเลเส น ปุเนติ น ปเจฺจติ น ปจฺจาคจฺฉติฯ อรหตฺตมเคฺคน เย กิเลสา ปหีนา, เต กิเลเส น ปุเนติ น ปเจฺจติ น ปจฺจาคจฺฉตีติ – ปารงฺคโต น ปเจฺจติฯ **ตาที**ติ อรหา ปญฺจหากาเรหิ ตาที – อิฏฺฐานิเฏฺฐ ตาที, จตฺตาวีติ ตาที, ติณฺณาวีติ ตาที, มุตฺตาวีติ ตาที, ตํนิเทฺทสา ตาทีฯ

กถํ อรหา อิฏฺฐานิเฏฺฐ ตาที? อรหา ลาเภปิ ตาที, อลาเภปิ ตาที, ยเสปิ ตาที, อยเสปิ ตาที, ปสํสายปิ ตาที, นินฺทายปิ ตาที, สุเขปิ ตาที, ทุเกฺขปิ ตาทีฯ เอกเจฺจ พาหํ [องฺคํ (สี.)] คเนฺธน ลิเมฺปยฺยุํ, เอกเจฺจ พาหํ [องฺคํ (สี.)] วาสิยา ตเจฺฉยฺยุํ – อมุสฺมิํ นตฺถิ ราโค, อมุสฺมิํ นตฺถิ ปฏิฆํ, อนุนยปฏิฆวิปฺปหีโน อุคฺฆาตินิฆาติวีติวโตฺต อนุโรธวิโรธสมติกฺกโนฺตฯ เอวํ อรหา อิฏฺฐานิเฏฺฐ ตาทีฯ

กถํ อรหา จตฺตาวีติ ตาที? อรหโต ราโค จโตฺต วโนฺต มุโตฺต ปหีโน ปฏินิสฺสโฏฺฐฯ โทโส…เป.… โมโห… โกโธ… อุปนาโห… มโกฺข… ปฬาโส… อิสฺสา… มจฺฉริยํ… มายา… สาเฐยฺยํ… ถโมฺภ… สารโมฺภ… มาโน… อติมาโน… มโท… ปมาโท… สเพฺพ กิเลสา… สเพฺพ ทุจฺจริตา… สเพฺพ ทรถา… สเพฺพ ปริฬาหา… สเพฺพ สนฺตาปา… สพฺพากุสลาภิสงฺขารา จตฺตา วนฺตา มุตฺตา ปหีนา ปฏินิสฺสฏฺฐาฯ เอวํ อรหา จตฺตาวีติ ตาทีฯ

กถํ อรหา ติณฺณาวีติ ตาที? อรหา กาโมฆํ ติโณฺณ ภโวฆํ ติโณฺณ ทิโฏฺฐฆํ ติโณฺณ อวิโชฺชฆํ ติโณฺณ สพฺพํ สํสารปถํ ติโณฺณ อุตฺติโณฺณ นิตฺติโณฺณ อติกฺกโนฺต สมติกฺกโนฺต วีติวโตฺต ฯ โส วุฏฺฐวาโส จิณฺณจรโณ ชาติมรณสํสาโร, นตฺถิ ตสฺส ปุนพฺภโวติฯ เอวํ อรหา ติณฺณาวีติ ตาทีฯ

กถํ อรหา มุตฺตาวีติ ตาที? อรหโต ราคา จิตฺตํ มุตฺตํ วิมุตฺตํ สุวิมุตฺตํ, โทสา จิตฺตํ มุตฺตํ วิมุตฺตํ สุวิมุตฺตํ, โมหา จิตฺตํ มุตฺตํ วิมุตฺตํ สุวิมุตฺตํ, โกธา…เป.… อุปนาหา… มกฺขา… ปฬาสา… อิสฺสาย… มจฺฉริยา… มายาย… สาเฐยฺยา… ถมฺภา… สารมฺภา… มานา… อติมานา… มทา… ปมาทา… สพฺพกิเลเสหิ… สพฺพทุจฺจริเตหิ… สพฺพทรเถหิ… สพฺพปริฬาเหหิ… สพฺพสนฺตาเปหิ… สพฺพากุสลาภิสงฺขาเรหิ จิตฺตํ มุตฺตํ วิมุตฺตํ สุวิมุตฺตํฯ เอวํ อรหา มุตฺตาวีติ ตาทีฯ

กถํ อรหา ตํนิเทฺทสา ตาที? อรหา สีเล สติ สีลวาติ ตํนิเทฺทสา ตาที; สทฺธาย สติ สโทฺธติ ตํนิเทฺทสา ตาที; วีริเย สติ วีริยวาติ ตํนิเทฺทสา ตาที; สติยา สติ สติมาติ ตํนิเทฺทสา ตาที; สมาธิมฺหิ สติ สมาหิโตติ ตํนิเทฺทสา ตาที; ปญฺญาย สติ ปญฺญวาติ ตํนิเทฺทสา ตาที;

วิชฺชาย สติ เตวิโชฺชติ ตํนิเทฺทสา ตาที; อภิญฺญาย สติ ฉฬภิญฺโญติ ตํนิเทฺทสา ตาทีฯ เอวํ อรหา ตํนิเทฺทสา ตาทีติ – ปารงฺคโต น ปเจฺจติ ตาทีฯ

เตนาห ภควา –

‘‘น กปฺปยนฺติ น ปุเรกฺขโรนฺติ, ธมฺมาปิ เตสํ น ปฏิจฺฉิตาเส;
น พฺราหฺมโณ สีลวเตน เนยฺโย, ปารงฺคโต น ปเจฺจติ ตาที’’ติฯ

ปรมฏฺฐกสุตฺตนิเทฺทโส ปญฺจโมฯ

๖. ชราสุตฺตนิเทฺทโส

อถ ชราสุตฺตนิเทฺทสํ วกฺขติ –

๓๙. **อปฺปํ วต ชีวิตํ อิทํ, โอรํ วสฺสสตาปิ มิยฺยติ** [มียติ (สี.)] **;**
โย เจปิ อติจฺจ ชีวติ, อถ โข โส ชรสาปิ มิยฺยติฯ

อปฺปํ วต ชีวิตํ อิทนฺติฯ **ชีวิตนฺ**ติ อายุ ฐิติ ยปนา ยาปนา อิริยนา วตฺตนา ปาลนา ชีวิตํ ชีวิตินฺทฺริยํฯ อปิ จ, ทฺวีหิ การเณหิ อปฺปกํ ชีวิตํ โถกํ ชีวิตํ – ฐิติปริตฺตตาย วา อปฺปกํ ชีวิตํ, สรสปริตฺตตาย วา อปฺปกํ ชีวิตํฯ กถํ ฐิติปริตฺตตาย วา อปฺปกํ ชีวิตํ? อตีเต จิตฺตกฺขเณ ชีวิตฺถ, น ชีวติ น ชีวิสฺสติ; อนาคเต จิตฺตกฺขเณ ชีวิสฺสติ, น ชีวติ น ชีวิตฺถ; ปจฺจุปฺปเนฺน จิตฺตกฺขเณ ชีวติ, น ชีวิตฺถ น ชีวิสฺสติฯ

“ชีวิตํ อตฺตภาโว จ, สุขทุกฺขา จ เกวลา;
เอกจิตฺตสมายุตฺตา, ลหุโส วตฺตเต ขโณฯ

“จุลฺลาสีติสหสฺสานิ, กปฺปา ติฎฺฐนฺติ เย มรู;
น เตฺวว เตปิ ชีวนฺติ, ทฺวีหิ จิเตฺตหิ สํยุตา [สโมหิตา (สี. สฺยา. ก.)]ฯ

“เย นิรุทฺธา มรนฺตสฺส, ติฎฺฐมานสฺส วา อิธ;
สเพฺพปิ สทิสา ขนฺธา, คตา อปฺปฎิสนฺธิกาฯ

“อนนฺตรา จ เย ภคฺคา, เย จ ภคฺคา อนาคตา;
ตทนฺตเร นิรุทฺธานํ, เวสมํ นตฺถิ ลกฺขเณฯ

“อนิพฺพเตฺตน น ชาโต, ปจฺจุปฺปเนฺนน ชีวติ;
จิตฺตภคฺคา มโต โลโก, ปญฺญตฺติ ปรมตฺถิยาฯ

“ยถา นินฺนา ปวตฺตนฺติ, ฉเนฺทน ปริณามิตา;
อจฺฉินฺนธารา วตฺตนฺติ, สฬายตนปจฺจยาฯ

“อนิธานคตา ภคฺคา, ปุโญฺช นตฺถิ อนาคเต;
นิพฺพตฺตา เย จ ติฎฺฐนฺติ, อารเคฺค สาสปูปมาฯ

“นิพฺพตฺตานญฺจ ธมฺมานํ, ภโงฺค เนสํ ปุรกฺขโต;
ปโลกธมฺมา ติฎฺฐนฺติ, ปุราเณหิ อมิสฺสิตาฯ

“อทสฺสนโต อายนฺติ, ภงฺคา คจฺฉนฺติ ทสฺสนํ;
วิชฺชุปฺปาโทว อากาเส, อุปฺปชฺชนฺติ วยนฺติ จา”ติฯ

เอวํ ฐิติปริตฺตตาย อปฺปกํ ชีวิตํฯ

กถํ สรสปริตฺตตาย อปฺปกํ ชีวิตํ? อสฺสาสูปนิพทฺธํ [อสฺสาสูปนิพนฺธํ (ก.)] ชีวิตํ, ปสฺสาสูปนิพทฺธํ ชีวิตํ, อสฺสาสปสฺสาสูปนิพทฺธํ ชีวิตํ, มหาภูตูปนิพทฺธํ ชีวิตํ, กพฬีการาหารูปนิพทฺธํ

ชีวิตํ, อุสฺมูปนิพทฺธํ ชีวิตํ, วิญฺญาณูปนิพทฺธํ ชีวิตํฯ มูลมฺปิ อิเมสํ ทุพฺพลํ, ปุพฺพเหตูปิ อิเมสํ ทุพฺพลา, เย ปจฺจยา เตปิ ทุพฺพลา, เยปิ ปภาวิกา เตปิ ทุพฺพลา, สหภูปิ อิเมสํ ทุพฺพลา, สมฺปโยคาปิ อิเมสํ ทุพฺพลา, สหชาปิ อิเมสํ ทุพฺพลา, ยาปิ ปโยชิกา สาปิ ทุพฺพลาฯ อญฺญมญฺญํ อิเม นิจฺจทุพฺพลา, อญฺญมญฺญํ อนวฏฺฐิตา อิเมฯ อญฺญมญฺญํ ปริปาตยนฺติ อิเม, อญฺญมญฺญสฺส หิ นตฺถิ ตายิตา, น จาปิ ฐเปนฺติ อญฺญมญฺญํ อิเมฯ โยปิ นิพฺพตฺตโก โส น วิชฺชติฯ

> “น จ เกนจิ โกจิ หายติ, คนฺธพฺพา จ อิเม หิ สพฺพโส;
> ปุริเมหิ ปภาวิกา อิเม, เยปิ ปภาวิกา เต ปุเร มตา;
> ปุริมาปิ จ ปจฺฉิมาปิ จ, อญฺญมญฺญํ น กทาจิ มทฺทสํสู”ติฯ

เอวํ สรสปริตฺตตาย อปฺปกํ ชีวิตํฯ

อปิ จ, จาตุมหาราชิกานํ [จาตุมฺมหาราชิกานํ (สี. สฺยา.)] เทวานํ ชีวิตํ อุปาทาย มนุสฺสานํ อปฺปกํ ชีวิตํ ปริตฺตํ ชีวิตํ โถกํ ชีวิตํ ขณิกํ ชีวิตํ ลหุกํ ชีวิตํ อิตฺตรํ ชีวิตํ อนทฺธนียํ ชีวิตํ น จิรฏฺฐิติกํ ชีวิตํฯ ตาวตึสานํ เทวานํ…เป.… ยามานํ เทวานํ… ตุสิตานํ เทวานํ… นิมฺมานรตีนํ เทวานํ… ปรนิมฺมิตวสวตฺตีนํ เทวานํ… พฺรหฺมกายิกานํ เทวานํ ชีวิตํ อุปาทาย มนุสฺสานํ อปฺปกํ ชีวิตํ ปริตฺตํ ชีวิตํ โถกํ ชีวิตํ ขณิกํ ชีวิตํ ลหุกํ ชีวิตํ อิตฺตรํ ชีวิตํ อนทฺธนียํ ชีวิตํ นจิรฏฺฐิติกํ ชีวิตํฯ วุตฺตเญฺหตํ ภควตา – “อปฺปมิทํ, ภิกฺขเว, มนุสฺสานํ อายุ, คมนิโย สมฺปราโย, มนฺตาย โพทฺธพฺพํ, กตฺตพฺพํ กุสลํ, จริตพฺพํ พฺรหฺมจริยํ, นตฺถิ ชาตสฺส อมรณํฯ โย, ภิกฺขเว, จิรํ ชีวติ, โส วสฺสสตํ อปฺปํ วา ภิโยฺยฯ

> “อปฺปมายุ มนุสฺสานํ, หีเฬยฺย นํ สุโปริโส;
> จเรยฺยาทิตฺตสีโสว นตฺถิ มจฺจุสฺสนาคโมฯ

> “อจฺจยนฺติ อโหรตฺตา, ชีวิตํ อุปรุชฺฌติ;
> อายุ ขิยฺยติ มจฺจานํ, กุนฺนทีนํว โอทก”นฺติฯ

อปฺปํ วต ชีวิตํ อิทํฯ

โอรํ วสฺสสตาปิ มิยฺยตีติฯ กลลกาเลปิ จวติ มรติ อนฺตรธายติ วิปฺปลุชฺชติ, อพฺพุทกาเลปิ จวติ มรติ อนฺตรธายติ วิปฺปลุชฺชติ, เปสิกาเลปิ จวติ มรติ อนฺตรธายติ วิปฺปลุชฺชติ, ฆนกาเลปิ จวติ มรติ อนฺตรธายติ วิปฺปลุชฺชติ, ปสาขกาเลปิ จวติ มรติ อนฺตรธายติ วิปฺปลุชฺชติ, ชาตมตฺโตปิ จวติ มรติ อนฺตรธายติ วิปฺปลุชฺชติ, สูติฆเรปิ [ปสูติฆเร (สฺยา.), สูติกฆเร (ก.)] จวติ มรติ อนฺตรธายติ วิปฺปลุชฺชติ, อฑฺฒมาสิโกปิ จวติ มรติ อนฺตรธายติ วิปฺปลุชฺชติ, มาสิโกปิ จวติ มรติ อนฺตรธายติ วิปฺปลุชฺชติ, เทฺวมาสิโกปิ…เป.… เตมาสิโกปิ… จตุมาสิโกปิ… ปญฺจมาสิโกปิ จวติ มรติ อนฺตรธายติ วิปฺปลุชฺชติ, ฉมาสิโกปิ… สตฺตมาสิโกปิ… อฏฺฐมาสิโกปิ… นวมาสิโกปิ… ทสมาสิโกปิ… สํวจฺฉริโกปิ จวติ มรติ อนฺตรธายติ วิปฺปลุชฺชติ, เทฺววสฺสิโกปิ… ติวสฺสิโกปิ… จตุวสฺสิโกปิ… ปญฺจวสฺสิโกปิ … ฉวสฺสิโกปิ… สตฺตวสฺสิโกปิ… อฏฺฐวสฺสิโกปิ… นววสฺสิโกปิ… ทสวสฺสิโกปิ… วีสติวสฺสิโกปิ… ตึสวสฺสิโกปิ… จตฺตารีสวสฺสิโกปิ… ปญฺญาสวสฺสิโกปิ… สฏฺฐิวสฺสิโกปิ… สตฺตติวสฺสิโกปิ… อสีติวสฺสิโกปิ… นวุติวสฺสิโกปิ จวติ มรติ อนฺตรธายติ วิปฺปลุชฺชตีติ – โอรํ วสฺสสตาปิ มิยฺยติฯ

โย เจปิ อติจฺจ ชีวตีติฯ โย วสฺสสตํ อติกฺกมิตฺวา ชีวติ โส เอกํ วา วสฺสํ ชีวติ, เทฺว วา วสฺสานิ ชีวติ, ตีณิ วา วสฺสานิ ชีวติ, จตฺตาริ วา วสฺสานิ ชีวติ, ปญฺจ วา วสฺสานิ ชีวติ…เป.… ทส วา วสฺสานิ ชีวติ, วีสติ วา วสฺสานิ ชีวติ, ตึสํ วา วสฺสานิ ชีวติ, จตฺตารีสํ วา วสฺสานิ ชีวตีติ – โย เจปิ อติจฺจ ชีวติฯ **อถ โข โส ชรสาปิ มิยฺยตี**ติฯ ยทา ชิโณฺณ โหติ วุโทฺธ มหลฺลโก อทฺธคโต วโยอนุปฺปโตฺต ขณฺฑทโนฺต ปลิตเกโส วิลูนํ ขลิตสิโร [ขลิตํ สิโร (สี.)] วลินํ ติลกาหตคโตฺต วโงฺก โภโคฺค ทณฺฑปรายโน, โส ชรายปิ จวติ มรติ อนฺตรธายติ วิปฺปลุชฺชติ, นตฺถิ มรณมฺหา โมโกฺขฯ

> “ผลานมิว ปกฺกานํ, ปาโต ปตนโต [ปปตโต (สี.)] ภยํ;
> เอวํ ชาตาน มจฺจานํ, นิจฺจํ มรณโต ภยํฯ
>
> “ยถาปิ กุมฺภการสฺส, กตา มตฺติกภาชนา;
> สเพฺพ เภทนปริยนฺตา, เอวํ มจฺจาน ชีวิตํฯ
>
> “ทหรา จ มหนฺตา จ, เย พาลา เย จ ปณฺฑิตา;
> สเพฺพ มจฺจุวสํ ยนฺติ, สเพฺพ มจฺจุปรายนาฯ
>
> “เตสํ มจฺจุปเรตานํ, คจฺฉตํ ปรโลกโต;
> น ปิตา ตายเต ปุตฺตํ, ญาตี วา ปน ญาตเกฯ
>
> “เปกฺขตเญฺญว ญาตีนํ, ปสฺส ลาลปฺปตํ ปุถุ;
> เอกเมโกว มจฺจานํ, โควโชฺฌ วิย นิยฺยติ;
> เอวมพฺภาหโต โลโก, มจฺจุนา จ ชราย จา”ติฯ

อถ โข โส ชรสาปิ มิยฺยติฯ

เตนาห ภควา –

> “อปฺปํ วต ชีวิตํ อิทํ, โอรํ วสฺสสตาปิ มิยฺยติ;
> โย เจปิ อติจฺจ ชีวติ, อถ โข โส ชรสาปิ มิยฺยตี”ติฯ

๔๐. **โสจนฺติ ชนา มมายิเต, น หิ สนฺติ นิจฺจา ปริคฺคหา;**
วินาภาวํ สนฺตเมวิทํ, อิติ ทิสฺวา นาคารมาวเสฯ

โสจนฺติ ชนา มมายิเตติฯ **ชนา**ติ ขตฺติยา จ พฺราหฺมณา จ เวสฺสา จ สุทฺทา จ คหฏฺฐา จ ปพฺพชิตา จ เทวา จ มนุสฺสา จฯ **มมตฺตา**ติ เทฺว มมตฺตา – ตณฺหามมตฺตญฺจ ทิฏฺฐิมมตฺตญฺจ…เป.… อิทํ ตณฺหามมตฺตํ…เป.… อิทํ ทิฏฺฐิมมตฺตํฯ มมายิตํ วตฺถุํ อเจฺฉทสงฺกิโนปิ โสจนฺติ, อจฺฉิชฺชเนฺตปิ โสจนฺติ, อจฺฉิเนฺนปิ โสจนฺติฯ มมายิตํ วตฺถุํ วิปริณามสงฺกิโนปิ โสจนฺติ, วิปริณามเนฺตปิ โสจนฺติ, วิปริณเตปิ โสจนฺติ กิลมนฺติ ปริเทวนฺติ อุรตฺตาฬิํ กนฺทนฺติ สโมฺมหํ อาปชฺชนฺตีติ – โสจนฺติ ชนา มมายิเตฯ

น หิ สนฺติ นิจฺจา ปริคฺคหาติฯ เทฺว ปริคฺคหา – ตณฺหาปริคฺคโห จ ทิฏฺฐิปริคฺคโห จ…เป.… อยํ ตณฺหาปริคฺคโห…เป.… อยํ ทิฏฺฐิปริคฺคโหฯ ตณฺหาปริคฺคโห อนิโจฺจ สงฺขโต ปฏิจฺจสมุปฺปโนฺน ขยธโมฺม วยธโมฺม วิราคธโมฺม นิโรธธโมฺม วิปริณามธโมฺมฯ ทิฏฺฐิปริ

คฺคโหปิ อนิโจฺจ สงฺขโต ปฏิจฺจสมุปฺปนฺโน ขยธมฺโม วยธมฺโม วิราคธมฺโม นิโรธธมฺโม วิปริณามธมฺโมฯ วุตฺตเญฺหตํ ภควตา – “ปสฺสถ โน ตุเมฺห, ภิกฺขเว, ตํ ปริคฺคหํ ยฺวายํ ปริคฺคโห นิโจฺจ ธุโว สสฺสโต อวิปริณามธมฺโม สสฺสติสมํ ตเถว ฐสฺสตี”ติ? “โน เหตํ, ภเนฺต”ฯ “สาธุ, ภิกฺขเว! อหมฺปิ โข เอตํ, ภิกฺขเว, ปริคฺคหํ น สมนุปสฺสามิ, ยฺวายํ ปริคฺคโห นิโจฺจ ธุโว สสฺสโต อวิปริณามธมฺโม สสฺสติสมํ ตเถว ฐสฺสตี”ติฯ ปริคฺคหา นิจฺจา ธุวา สสฺสตา อวิปริณามธมฺมา นตฺถิ น สนฺติ น สํวิชฺชนฺติ น ลพฺภนฺตีติ – น หิ สนฺติ นิจฺจา ปริคฺคหาฯ

วินาภาวํ สนฺตเมวิทนฺติฯ นานาภาเว วินาภาเว อญฺญถาภาเว สเนฺต สํวิชฺชมาเน อุปลพฺภิยมาเนฯ วุตฺตเญฺหตํ ภควตา – “อลํ, อานนฺท! มา โสจิ มา ปริเทวิฯ นนุ เอตํ, อานนฺท, มยา ปฏิกเจฺจว [ปฏิคเจฺจว (สี.)] อกฺขาตํ – ‘สเพฺพเหว ปิเยหิ มนาเปหิ นานาภาโว วินาภาโว อญฺญถาภาโวฯ ตํ กุเตตฺถ, อานนฺท, ลพฺภา – ยํ ตํ ชาตํ ภูตํ สงฺขตํ ปโลกธมฺมํ ตํ วต มา ปลุชฺชี’ติ! เนตํ ฐานํ วิชฺชติฯ ปุริมานํ ปุริมานํ ขนฺธานํ ธาตูนํ อายตนานํ วิปริณามญฺญถาภาวา ปจฺฉิมา ปจฺฉิมา ขนฺธา จ ธาตุโย จ อายตนานิ จ ปวตฺตนฺตี”ติ – วินาภาวํ สนฺตเมวิทํฯ

อิติ ทิสฺวา นาคารมาวเสติฯ **อิตี**ติ ปทสนฺธิ ปทสํสโคฺค ปทปาริปูริ อกฺขรสมวาโย พฺยญฺชนสิลิฏฺฐตา ปทานุปุพฺพตาเปตํฯ **อิตี**ติ อิติ ทิสฺวา ปสฺสิตฺวา ตุลยิตฺวา ตีรยิตฺวา วิภาวยิตฺวา วิภูตํ กตฺวา มมเตฺตสูติ – อิติ ทิสฺวาฯ **นาคารมาวเส**ติ สพฺพํ ฆราวาสปลิโพธํ ฉินฺทิตฺวา ปุตฺตทารปลิโพธํ ฉินฺทิตฺวา ญาติปลิโพธํ ฉินฺทิตฺวา มิตฺตามจฺจปลิโพธํ ฉินฺทิตฺวา สนฺนิธิปลิโพธํ ฉินฺทิตฺวา เกสมสฺสุํ โอหาเรตฺวา กาสายานิ วตฺถานิ อจฺฉาเทตฺวา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิตฺวา อกิญฺจนภาวํ อุปคนฺตฺวา เอโก จเรยฺย วิหเรยฺย อิริเยยฺย วเตฺตยฺย ปาเลยฺย ยเปยฺย ยาเปยฺยาติ – อิติ ทิสฺวา นาคารมาวเสฯ

เตนาห ภควา –

“โสจนฺติ ชนา มมายิเต, น หิ สนฺติ นิจฺจา ปริคฺคหา;
วินาภาวํ สนฺตเมวิทํ, อิติ ทิสฺวา นาคารมาวเส”ติฯ

๔๑. **มรเณนปิ ตํ ปหียติ** [ปหิยฺยติ (ก.)] **ยํ ปุริโส มมิทนฺติ มญฺญติ;**
เอตมฺปิ วิทิตฺวาน [เอตํ ทิสฺวาน (สี. ก.)] **ปณฺฑิโต, น มมตฺตาย นเมถ มามโกฯ**

มรเณนปิ ตํ ปหียตีติฯ **มรณ**นฺติ ยา เตสํ เตสํ สตฺตานํ ตมฺหา ตมฺหา สตฺตนิกายา จุติ จวนตา เภโท อนฺตรธานํ มจฺจุมรณํ กาลํกิริยา ขนฺธานํ เภโท กเฬวรสฺส นิเกฺขโป ชีวิตินฺทฺริยสฺสุปเจฺฉโทฯ **ต**นฺติ รูปคตํ เวทนาคตํ สญฺญาคตํ สงฺขารคตํ วิญฺญาณคตํฯ **ปหียตี**ติ ปหียติ ชหียติ วิชหียติ อนฺตรธายติ วิปฺปลุชฺชติฯ ภาสิตมฺปิ เหตํ –

“ปุเพฺพว มจฺจํ วิชหนฺติ โภคา, มโจฺจว เน ปุพฺพตรํ ชหาติ;
อสสฺสตา โภคิโน กามกามี, ตสฺมา น โสจามหํ โสกกาเลฯ

“อุเทติ อาปูรติ เวติ จโนฺท, อตฺถํ คเมตฺวาน ปเลติ สูริโย;
วิทิตา มยา สตฺตุก โลกธมฺมา, ตสฺมา น โสจามหํ โสกกาเล”ติฯ

มรเณนปิ ตํ ปหียติฯ **ยํ ปุริโส มมิทนฺติ มญฺญตี**ติฯ **ย**นฺติ รูปคตํ เวทนาคตํ สญฺญาคตํ สงฺขารคตํ วิญฺญาณคตํฯ **ปุริโส**ติ สงฺขา สมญฺญา ปญฺญตฺติ โวหาโร [โลกโวหาโร (สฺยา.)]

นามํ นามกมฺมํ นามเธยฺยํ นิรุตฺติ พฺยญฺชนํ อภิลาโปฯ **มมิทนฺติ มญฺญตีติ** ตณฺหามญฺญนาย มญฺญติ, ทิฏฺฐิมญฺญนาย มญฺญติ, มานมญฺญนาย มญฺญติ, กิเลสมญฺญนาย มญฺญติ, ทุจฺจริตมญฺญนาย มญฺญติ, ปโยคมญฺญนาย มญฺญติ, วิปากมญฺญนาย มญฺญตีติ – ยํ ปุริโส มมิทนฺติ มญฺญติฯ

เอตมฺปิ วิทิตฺวาน ปณฺฑิโตติฯ เอตํ อาทีนวํ ญตฺวา ชานิตฺวา ตุลยิตฺวา ตีรยิตฺวา วิภาวยิตฺวา วิภูตํ กตฺวา มมตฺตสูติ, เอตมฺปิ วิทิตฺวา ปณฺฑิโต ธีโร ปณฺฑิโต ปญฺญวา พุทฺธิมา ญาณี วิภาวี เมธาวีติ – เอตมฺปิ วิทิตฺวาน ปณฺฑิโตฯ

น มมตฺตาย นเมถ มามโกติฯ **มมตฺตา**ติ เทฺว มมตฺตา – ตณฺหามมตฺตญฺจ ทิฏฺฐิมมตฺตญฺจ...เป.... อิทํ ตณฺหามมตฺตํ...เป.... อิทํ ทิฏฺฐิมมตฺตํฯ **มามโก**ติ พุทฺธมามโก ธมฺมมามโก สงฺฆมามโกฯ โส ภควนฺตํ มมายติ, ภควา ตํ ปุคฺคลํ ปริคฺคณฺหาติฯ วุตฺตเญฺหตํ ภควตา – ‘‘เย เต, ภิกฺขเว, ภิกฺขู กุหา ถทฺธา [พทฺธา (ก.) อิติวุ. ๑๐๘] ลปา สิงฺคี อุนฺนฬา อสมาหิตา, น เม เต, ภิกฺขเว, ภิกฺขู มามกา; อปคตา จ เต, ภิกฺขเว, ภิกฺขู อิมสฺมา ธมฺมวินยาฯ น จ เต อิมสฺมึ ธมฺมวินเย วุทฺธึ วิรูฬฺหึ เวปุลฺลํ อาปชฺชนฺติฯ เย จ โข เต, ภิกฺขเว, ภิกฺขู นิกฺกุหา นิลฺลปา ธีรา อตฺถทฺธา สุสมาหิตา, เต โข เม, ภิกฺขเว, ภิกฺขู มามกา; อนปคตา จ เต, ภิกฺขเว, ภิกฺขู อิมสฺมา ธมฺมวินยาฯ เต จ อิมสฺมึ ธมฺมวินเย วุทฺธึ วิรูฬฺหึ เวปุลฺลํ อาปชฺชนฺติ’’ฯ

‘‘กุหา ถทฺธา ลปา สิงฺคี, อุนฺนฬา อสมาหิตา;
น เต ธมฺเม วิรูหนฺติ, สมฺมาสมฺพุทฺธเทสิเตฯ

‘‘นิกฺกุหา นิลฺลปา ธีรา, อตฺถทฺธา สุสมาหิตา;
เต เว ธมฺเม วิรูหนฺติ, สมฺมาสมฺพุทฺธเทสิเต’’ฯ

น มมตฺตาย นเมถ มามโกติฯ มามโก ตณฺหามมตฺตํ ปหาย ทิฏฺฐิมมตฺตํ ปฏินิสฺสชฺชิตฺวา มมตฺตาย น นเมยฺย น โอนเมยฺย, น ตํนิโนฺน อสฺส น ตโปฺปโณ น ตปฺปพฺภาโร น ตทธิมุโตฺต น ตทธิปเตยฺโยติ – น มมตฺตาย นเมถ มามโกฯ

เตนาห ภควา –

‘‘มรเณนปิ ตํ ปหียติ, ยํ ปุริโส มมิทนฺติ มญฺญติ;
เอตมฺปิ วิทิตฺวาน ปณฺฑิโต, น มมตฺตาย นเมถ มามโก’’ติฯ

๔๒. **สุปิเนน ยถาปิ สงฺคตํ, ปฏิพุโทฺธ ปุริโส น ปสฺสติ;**
เอวมฺปิ ปิยายิตํ ชนํ, เปตํ กาลงฺกตํ [กาลกตํ (สี. สฺยา.)] **น ปสฺสติฯ**

สุปิเนน ยถาปิ สงฺคตนฺติฯ สงฺคตํ สมาคตํ สมาหิตํ สนฺนิปติตนฺติ – สุปิเนน ยถาปิ สงฺคตํฯ **ปฏิพุโทฺธ ปุริโส น ปสฺสตี**ติ ยถา ปุริโส สุปินคโต จนฺทํ ปสฺสติ, สูริยํ ปสฺสติ, มหาสมุทฺทํ ปสฺสติ, สิเนรุํ ปพฺพตราชานํ ปสฺสติ, หตฺถึ ปสฺสติ, อสฺสํ ปสฺสติ, รถํ ปสฺสติ, ปตฺตึ ปสฺสติ, เสนาพฺยูหํ ปสฺสติ, อารามรามเณยฺยกํ ปสฺสติ, วนรามเณยฺยกํ...เป.... ภูมิรามเณยฺยกํ... โปกฺขรณีรามเณยฺยกํ ปสฺสติ; ปฏิพุโทฺธ น กิญฺจิ ปสฺสตีติ – ปฏิพุโทฺธ ปุริโส น ปสฺสติฯ

เอวมฺปิ ปิยายิตํ ชนนฺติฯ **เอว**นฺติ โอปมฺมสมฺปฏิปาทนํฯ **ปิยายิตํ ชน**นฺติ มมายิตํ ชนํ มาตรํ วา ปิตรํ วา ภาตรํ วา ภคินึ วา ปุตฺตํ วา ธีตรํ วา มิตฺตํ วา อมจฺจํ วา ญาตึ วา สาโลหิตํ

วาติ – เอวมฺปิ ปิยายิตํ ชนํฯ

เปตํ กาลงฺกตํ น ปสฺสตีติฯ **เปโต** วุจฺจติ มโตฯ กาลงฺกตํ น ปสฺสติ น ทกฺขติ นาธิคจฺฉติ น วินฺทติ น ปฏิลภตีติ – เปตํ กาลงฺกตํ น ปสฺสติฯ

เตนาห ภควา –

‘‘สุปิเนน ยถาปิ สงฺคตํ, ปฏิพุทฺโธ ปุริโส น ปสฺสติ;
เอวมฺปิ ปิยายิตํ ชนํ, เปตํ กาลงฺกตํ น ปสฺสตี’’ติฯ

๔๓. **ทิฏฺฐาปิ สุตาปิ เต ชนา, เยสํ นามมิทํ ปวุจฺจติ;**
นามํเยวาวสิสฺสติ , [นามเมวา’วสิสฺสติ (สี. สฺยา.)] **อเกฺขยฺยํ เปตสฺส ชนฺตุโนฯ**

ทิฏฺฐาปิ สุตาปิ เต ชนาติฯ **ทิฏฺฐา**ติ เย จกฺขุวิญฺญาณาภิสมฺภูตาฯ **สุตา**ติ เย โสตวิญฺญาณาภิสมฺภูตา ฯ **เต ชนา**ติ ขตฺติยา จ พฺราหฺมณา จ เวสฺสา จ สุทฺทา จ คหฏฺฐา จ ปพฺพชิตา จ เทวา จ มนุสฺสา จาติ – ทิฏฺฐาปิ สุตาปิ เต ชนาฯ

เยสํ นามมิทํ ปวุจฺจตีติฯ **เยสนฺ**ติ เยสํ ขตฺติยานํ พฺราหฺมณานํ เวสฺสานํ สุทฺทานํ คหฏฺฐานํ ปพฺพชิตานํ เทวานํ มนุสฺสานํฯ **นามนฺ**ติ สงฺขา สมญฺญา ปญฺญตฺติ โวหาโร นามํ นามกมฺมํ นามเธยฺยํ นิรุตฺติ พฺยญฺชนํ อภิลาโปฯ **ปวุจฺจตี**ติ วุจฺจติ ปวุจฺจติ กถียติ ภณียติ ทีปียติ โวหรียตีติ – เยสํ นามมิทํ ปวุจฺจติฯ

นามํเยวาวสิสฺสติ อเกฺขยฺยนฺติฯ รูปคตํ เวทนาคตํ สญฺญาคตํ สงฺขารคตํ วิญฺญาณคตํ ปหียติ ชหียติ วิชหียติ อนฺตรธายติ วิปฺปลุชฺชติ, นามํเยวาวสิสฺสติฯ **อเกฺขยฺยนฺ**ติฯ อกฺขาตุํ กเถตุํ ภณิตุํ ทีปยิตุํ โวหริตุนฺติ – นามํ เอวาวสิสฺสติ อเกฺขยฺยํฯ **เปตสฺส ชนฺตุโน**ติฯ **เปตสฺสา**ติ มตสฺส กาลงฺกตสฺสฯ **ชนฺตุโน**ติ สตฺตสฺส นรสฺส มานวสฺส โปสสฺส ปุคฺคลสฺส ชีวสฺส ชาคุสฺส ชนฺตุสฺส อินฺทคุสฺส มนุชสฺสาติ – เปตสฺส ชนฺตุโนฯ

เตนาห ภควา –

‘‘ทิฏฺฐาปิ สุตาปิ เต ชนา, เยสํ นามมิทํ ปวุจฺจติ;
นามํเยวาวสิสฺสติ, อเกฺขยฺยํ เปตสฺส ชนฺตุโน’’ติฯ

๔๔. **โสกปฺปริเทวมจฺฉรํ , น ปชหนฺติ คิทฺธา มมายิเต;**
ตสฺมา มุนโย ปริคฺคหํ, หิตฺวา อจริํสุ เขมทสฺสิโนฯ

โสกปฺปริเทวมจฺฉรํ น ปชหนฺติ คิทฺธา มมายิเตติฯ **โสโก**ติ ญาติพฺยสเนน วา ผุฏฺฐสฺส โภคพฺยสเนน วา ผุฏฺฐสฺส โรคพฺยสเนน วา ผุฏฺฐสฺส สีลพฺยสเนน วา ผุฏฺฐสฺส ทิฏฺฐิพฺยสเนน วา ผุฏฺฐสฺส อญฺญตรญฺญตเรน พฺยสเนน สมนฺนาคตสฺส อญฺญตรญฺญตเรน ทุกฺขธมฺเมน ผุฏฺฐสฺส โสโก โสจนา โสจิตตฺตํ อนฺโตโสโก อนฺโตปริโสโก อนฺโตฑาโห อนฺโตปริฑาโห [อนฺโตฑาโห อนฺโตปริฑาโห (สฺยา.)] เจตโส ปริชฺฌายนา โทมนสฺสํ โสกสลฺลํฯ **ปริเทโว**ติ ญาติพฺยสเนน วา ผุฏฺฐสฺส...เป.... ทิฏฺฐิพฺยสเนน วา ผุฏฺฐสฺส อญฺญตรญฺญตเรน พฺยสเนน สมนฺนาคตสฺส อญฺญตรญฺญตเรน ทุกฺขธมฺเมน ผุฏฺฐสฺส อาเทโว ปริเทโว อาเทวนา ปริเทวนา อาเทวิตตฺตํ ปริเทวิตตฺตํ วาจา ปลาโป วิปฺปลาโป ลาลโปฺป ลา

ลปฺปายนา ลาลปฺปายิตตฺตํฯ **มจฺฉริย**นฺติ ปญฺจ มจฺฉริยานิ – อาวาสมจฺฉริยํ , กุลมจฺฉริยํ, ลาภมจฺฉริยํ, วณฺณมจฺฉริยํ , ธมฺมมจฺฉริยํฯ ยํ เอวรูปํ มจฺฉริยํ มจฺฉรายนา มจฺฉรายิตตฺตํ เววิจฺฉํ กทริยํ กฏุกญฺจุกตา อคฺคหิตตฺตํ จิตฺตสฺส – อิทํ วุจฺจติ มจฺฉริยํฯ อปิ จ ขนฺธมจฺฉริยมฺปิ มจฺฉริยํ, ธาตุมจฺฉริยมฺปิ มจฺฉริยํ, อายตนมจฺฉริยมฺปิ มจฺฉริยํ คาโห – อิทํ วุจฺจติ มจฺฉริยํฯ เคโธ วุจฺจติ ตณฺหาฯ โย ราโค สาราโค…เป.… อภิชฺฌา โลโภ อกุสลมูลํฯ **มมตฺตา**ติ เทฺว มมตฺตา – ตณฺหามมตฺตญฺจ ทิฏฺฐิมมตฺตญฺจ …เป.… อิทํ ตณฺหามมตฺตํ…เป.… อิทํ ทิฏฺฐิมมตฺตํฯ มมายิตํ วตฺถุํ อเจฺฉทสงฺกิโนปิ โสจนฺติ, อจฺฉิชฺชเนฺตปิ โสจนฺติ, อจฺฉิเนฺนปิ โสจนฺติ, มมายิตํ วตฺถุํ วิปริณามสงฺกิโนปิ โสจนฺติ, วิปริณามเนฺตปิ โสจนฺติ, วิปริณเตปิ โสจนฺติ, มมายิตํ วตฺถุํ อเจฺฉทสงฺกิโนปิ ปริเทวนฺติ, อจฺฉิชฺชเนฺตปิ ปริเทวนฺติ, อจฺฉิเนฺนปิ ปริเทวนฺติฯ มมายิตํ วตฺถุํ วิปริณามสงฺกิโนปิ ปริเทวนฺติ, วิปริณามเนฺตปิ ปริเทวนฺติ, วิปริณเตปิ ปริเทวนฺติฯ มมายิตํ วตฺถุํ รกฺขนฺติ โคเปนฺติ ปริคฺคณฺหนฺติ มมายนฺติ มจฺฉรายนฺติ; มมายิตสฺมึ วตฺถุสฺมึ โสกํ น ชหนฺติ, ปริเทวํ น ชหนฺติ, มจฺฉริยํ น ชหนฺติ, เคธํ น ชหนฺติ นปฺปชหนฺติ น วิโนเทนฺติ น พฺยนฺตึ กโรนฺติ น อนภาวํ คเมนฺตีติ – โสกปฺปริเทวมจฺฉรํ นปฺปชหนฺติ คิทฺธา มมายิเตฯ

ตสฺมา มุนโย ปริคฺคหํ, หิตฺวา อจริํสุ เขมทสฺสิโนติฯ **ตสฺมา**ติ ตสฺมา ตํการณา ตํเหตุ ตปฺปจฺจยา ตํนิทานา เอตํ อาทีนวํ สมฺปสฺสมานา มมเตฺตสูติ – ตสฺมาฯ **มุนโย**ติ **โมนํ** วุจฺจติ ญาณํฯ ยา ปญฺญา ปชานนา…เป.… อโมโห ธมฺมวิจโย สมฺมาทิฏฺฐิฯ เตน ญาเณน สมนฺนาคตา มุนโย โมนปฺปตฺตาฯ ตีณิ โมเนยฺยานิ – กายโมเนยฺยํ, วจีโมเนยฺยํ, มโนโมเนยฺยํ…เป.… สงฺคชาลมติจฺจ โส มุนิฯ **ปริคฺคโห**ติ เทฺว ปริคฺคหา – ตณฺหาปริคฺคโห จ ทิฏฺฐิปริคฺคโห จ…เป.… อยํ ตณฺหาปริคฺคโห…เป.… อยํ ทิฏฺฐิปริคฺคโหฯ มุนโย ตณฺหาปริคฺคหํ ปริจฺจชิตฺวา ทิฏฺฐิปริคฺคหํ ปฏินิสฺสชฺชิตฺวา จชิตฺวา ปชหิตฺวา วิโนเทตฺวา พฺยนฺตึ กริตฺวา อนภาวํ คเมตฺวา อจริํสุ วิหริํสุ อิริยิํสุ วตฺติํสุ ปาลิํสุ ยปิํสุ ยาปิํสุฯ **เขมทสฺสิโน**ติ **เขมํ** วุจฺจติ อมตํ นิพฺพานํฯ โย โส สพฺพสงฺขารสมโถ สพฺพูปธิปฏินิสฺสโคฺค ตณฺหกฺขโย วิราโค นิโรโธ นิพฺพานํฯ **เขมทสฺสิโน**ติ เขมทสฺสิโน ตาณทสฺสิโน เลณทสฺสิโน สรณทสฺสิโน อภยทสฺสิโน อจฺจุตทสฺสิโน อมตทสฺสิโน นิพฺพานทสฺสิโนติ – ตสฺมา มุนโย ปริคฺคหํ หิตฺวา อจริํสุ เขมทสฺสิโนฯ

เตนาห ภควา –

> ‘‘โสกปฺปริเทวมจฺฉรํ, น ชหนฺติ คิทฺธา มมายิเต;
> ตสฺมา มุนโย ปริคฺคหํ, หิตฺวา อจริํสุ เขมทสฺสิโน’’ติฯ

๔๕. **ปติลีนจรสฺส ภิกฺขุโน, ภชมานสฺส วิวิตฺตมาสนํ;**
สามคฺคิยมาหุ ตสฺส ตํ, โย อตฺตานํ ภวเน น ทสฺสเยฯ

ปติลีนจรสฺส ภิกฺขุโนติฯ ปติลีนจรา วุจฺจนฺติ สตฺต เสกฺขา [เสขา (สี. สฺยา.)]ฯ อรหา ปติลีโนฯ กิํการณา ปติลีนจรา วุจฺจนฺติ สตฺต เสกฺขา? เต ตโต ตโต จิตฺตํ ปติลีเนนฺตา ปติกุเฏนฺตา ปติวเฏฺฏนฺตา สนฺนิรุทฺธนฺตา [สนฺนิรุเมฺภนฺตา (สี.)] สนฺนิคฺคณฺหนฺตา สนฺนิวาเรนฺตา รกฺขนฺตา โคเปนฺตา จรนฺติ วิจรนฺติ วิหรนฺติ อิริยนฺติ วเตฺตนฺติ ปาเลนฺติ ยเปนฺติ ยาเปนฺติ, จกฺขุทฺวาเร จิตฺตํ ปติลีเนนฺตา ปติกุเฏนฺตา ปติวเฏฺฏนฺตา สนฺนิรุทฺธนฺตา สนฺนิคฺคณฺหนฺตา สนฺนิวาเรนฺตา รกฺขนฺตา โคเปนฺตา จรนฺติ วิจรนฺติ วิหรนฺติ อิริยนฺติ วเตฺตนฺติ ปาเลนฺติ ยเปนฺติ ยาเปนฺติ, โสตทฺวาเร จิตฺตํ…เป.… ฆานทฺวาเร จิตฺตํ… ชิวฺหาทฺวาเร จิตฺตํ… กายทฺวาเร จิตฺตํ… มโนทฺวาเร จิตฺตํ ปติลีเนนฺตา ปติกุเฏนฺตา ปติวเฏฺฏนฺตา สนฺนิรุทฺธนฺตา สนฺนิคฺคณฺหนฺตา สนฺนิวาเรนฺตา รกฺขนฺตา โคเปนฺตา จรนฺติ วิจรนฺติ วิหรนฺติ อิริยนฺติ วเตฺตนฺติ ปาเลนฺติ ยเปนฺติ ยา

เปนฺติฯ ยถา กุกฺกุฏปตฺตํ วา นฺหารุททฺทุลํ วา อคฺคิมฺหิ ปกฺขิตฺตํ ปติลียติ ปติกุฏติ ปติวฏฺฏติ น สมฺปสาริยติ; เอวเมว ตโต ตโต จิตฺตํ ปติลีเนนฺตา ปติกุเฏนฺตา ปติวเฏฺฏนฺตา สนฺนิรุทฺธนฺตา สนฺนิคฺคณฺหนฺตา สนฺนิวาเรนฺตา รกฺขนฺตา โคเปนฺตา จรนฺติ วิจรนฺติ วิหรนฺติ อิริยนฺติ วเตฺตนฺติ ปาเลนฺติ ยเปนฺติ ยาเปนฺติ, จกฺขุทฺวาเร จิตฺตํ…เป.… โสตทฺวาเร จิตฺตํ… ฆานทฺวาเร จิตฺตํ… ชิวฺหาทฺวาเร จิตฺตํ… กายทฺวาเร จิตฺตํ… มโนทฺวาเร จิตฺตํ ปติลีเนนฺตา ปติกุเฏนฺตา ปติวเฏฺฏนฺตา สนฺนิรุทฺธนฺตา สนฺนิคฺคณฺหนฺตา สนฺนิวาเรนฺตา รกฺขนฺตา โคเปนฺตา จรนฺติ วิจรนฺติ วิหรนฺติ อิริยนฺติ วเตฺตนฺติ ปาเลนฺติ ยเปนฺติ ยาเปนฺติฯ ตํการณา ปติลีนจรา วุจฺจนฺติ สตฺต เสกฺขาฯ **ภิกฺขุโน**ติ ปุถุชฺชนกลฺยาณกสฺส วา ภิกฺขุโน เสกฺขสฺส วา ภิกฺขุโนติ – ปติลีนจรสฺส ภิกฺขุโนฯ

ภชมานสฺส วิวิตฺตมาสนนฺติ **อาสนํ** วุจฺจติ ยตฺถ นิสีทนฺติ – มโญฺจ ปีฐํ ภิสิ ตฏฺฎิกา จมฺมขโณฺฑ ติณสนฺถาโร ปณฺณสนฺถาโร ปลาลสนฺถาโรฯ ตํ อาสนํ อสปฺปายรูปทสฺสเนน ริตฺตํ วิวิตฺตํ ปวิวิตฺตํ, อสปฺปายสทฺทสฺสวเนน ริตฺตํ วิวิตฺตํ ปวิวิตฺตํ, อสปฺปายคนฺธฆายเนน… อสปฺปายรสสายเนน… อสปฺปายโผฏฺฐพฺพผุสเนน… อสปฺปาเยหิ ปญฺจหิ กามคุเณหิ ริตฺตํ วิวิตฺตํ ปวิวิตฺตํฯ ตํ วิวิตฺตํ อาสนํ ภชโต สมฺภชโต เสวโต นิเสวโต สํเสวโต ปฏิเสวโตติ – ภชมานสฺส วิวิตฺตมาสนํฯ

สามคฺคิยมาหุ ตสฺส ตํ, โย อตฺตานํ ภวเน น ทสฺสเยติฯ **สามคฺคิโย**ติ ติโสฺส สามคฺคิโย – คณสามคฺคี, ธมฺมสามคฺคี, อนภินิพฺพตฺติสามคฺคีฯ กตมา คณสามคฺคี? พหู เจปิ ภิกฺขู สมคฺคา สโมฺมทมานา อวิวทมานา ขีโรทกีภูตา อญฺญมญฺญํ ปิยจกฺขูหิ สมฺปสฺสนฺตา วิหรนฺติ – อยํ คณสามคฺคีฯ กตมา ธมฺมสามคฺคี? จตฺตาโร สติปฏฺฐานา, จตฺตาโร สมฺมปฺปธานา, จตฺตาโร อิทฺธิปาทา, ปญฺจินฺทฺริยานิ, ปญฺจ พลานิ, สตฺต โพชฺฌงฺคา, อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโคฯ เต เอกโต ปกฺขนฺทนฺติ ปสีทนฺติ สมฺปติฏฺฐนฺติ วิมุจฺจนฺติ; น เตสํ ธมฺมานํ วิวาโท ปวิวาโท อตฺถิ – อยํ ธมฺมสามคฺคีฯ กตมา อนภินิพฺพตฺติสามคฺคี? พหู เจปิ ภิกฺขู อนุปาทิเสสาย นิพฺพานธาตุยา ปรินิพฺพายนฺติ; น เตสํ นิพฺพานธาตุยา [เตน (สี.)] อูนตฺตํ วา ปุณฺณตฺตํ วา ปญฺญายติ – อยํ อนภินิพฺพตฺติสามคฺคีฯ **ภวเน**ติ เนรยิกานํ นิรโย ภวนํ, ติรจฺฉานโยนิกานํ ติรจฺฉานโยนิ ภวนํ, เปตฺติวิสยิกานํ เปตฺติวิสโย ภวนํ, มนุสฺสานํ มนุสฺสโลโก ภวนํ, เทวานํ เทวโลโก ภวนนฺติฯ **สามคฺคิยมาหุ ตสฺส ตํ, โย อตฺตานํ ภวเน น ทสฺสเย**ติฯ ตเสฺสสา สามคฺคี เอตํ ฉนฺนํ เอตํ ปติรูปํ เอตํ อนุจฺฉวิกํ เอตํ อนุโลมํ, โย เอวํ ปฏิจฺฉเนฺน นิรเย อตฺตานํ น ทเสฺสยฺย, ติรจฺฉานโยนิยํ อตฺตานํ น ทเสฺสยฺย, เปตฺติวิสเย อตฺตานํ น ทเสฺสยฺย, มนุสฺสโลเก อตฺตานํ น ทเสฺสยฺย, เทวโลเก อตฺตานํ น ทเสฺสยฺยาติ เอวมาหํสุ เอวํ กเถนฺติ เอวํ ภณนฺติ เอวํ ทีปยนฺติ เอวํ โวหรนฺตีติ – สามคฺคิยมาหุ ตสฺส ตํ, โย อตฺตานํ ภวเน น ทสฺสเยฯ

เตนาห ภควา –

“ปติลีนจรสฺส ภิกฺขุโน, ภชมานสฺส วิวิตฺตมาสนํ;
สามคฺคิยมาหุ ตสฺส ตํ, โย อตฺตานํ ภวเน น ทสฺสเย”ติฯ

๔๖. **สพฺพตฺถ มุนี อนิสฺสิโต, น ปิยํ กุพฺพติ โนปิ อปฺปิยํ;**
ตสฺมิํ ปริเทวมจฺฉรํ, ปเณฺณ วาริ ยถา น ลิมฺปติฯ

สพฺพตฺถ มุนี อนิสฺสิโตติฯ สพฺพํ วุจฺจติ ทฺวาทสายตนานิ – จกฺขุเญฺจว รูปา จ, โสตญฺจ สทฺทา จ, ฆานญฺจ คนฺธา จ, ชิวฺหา จ รสา จ, กาโย จ โผฏฺฐพฺพา จ, มโน จ ธมฺมา จฯ **มุนี**ติฯ

โมนํ วุจฺจติ ญาณํ…เป…. สงฺคชาลมติจฺจ โส มุนิฯ **อนิสฺสิโต**ติ ฯ เทฺว นิสฺสยา – ตณฺหานิสฺสโย จ ทิฏฺฐินิสฺสโย จ…เป…. อยํ ตณฺหานิสฺสโย…เป…. อยํ ทิฏฺฐินิสฺสโยฯ มุนิ ตณฺหานิสฺสยํ ปหาย ทิฏฺฐินิสฺสยํ ปฏินิสฺสชฺชิตฺวา จกฺขุํ อนิสฺสิโต โสตํ อนิสฺสิโต ฆานํ อนิสฺสิโต ชิวฺหํ อนิสฺสิโต กายํ อนิสฺสิโต มนํ อนิสฺสิโต รูเป… สทฺเท… คนฺเธ… รเส… โผฏฺฐพฺเพ… ธมฺเม… กุลํ… คณํ… อาวาสํ… ลาภํ… ยสํ… ปสํสํ… สุขํ… จีวรํ… ปิณฺฑปาตํ… เสนาสนํ… คิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารํ… กามธาตุํ… รูปธาตุํ… อรูปธาตุํ… กามภวํ… รูปภวํ… อรูปภวํ… สญฺญาภวํ… อสญฺญาภวํ … เนวสญฺญานาสญฺญาภวํ… เอกโวการภวํ… จตุโวการภวํ… ปญฺจโวการภวํ… อตีตํ… อนาคตํ… ปจฺจุปฺปนฺนํ… ทิฏฺฐํ… สุตํ… มุตํ… วิญฺญาตํ… สเพฺพ ธเมฺม อนิสฺสิโต อนลฺลีโน อนุปคโต อนชฺโฌสิโต อนธิมุตฺโต นิกฺขนฺโต นิสฺสโฏ วิปฺปมุตฺโต วิสญฺญุตฺโต วิมริยาทิกเตน เจตสา วิหรตีติ – สพฺพตฺถ มุนิ อนิสฺสิโตฯ

น ปิยํ กุพฺพติ โนปิ อปฺปิยนฺติฯ **ปิยา**ติ เทฺว ปิยา – สตฺตา วา สงฺขารา วาฯ กตเม สตฺตา ปิยา? อิธ ยสฺส เต โหนฺติ อตฺถกามา หิตกามา ผาสุกามา โยคเกฺขมกามา มาตา วา ปิตา วา ภาตา วา ภคินี วา ปุตฺตา วา ธีตรา วา มิตฺตา วา อมจฺจา วา ญาตี วา สาโลหิตา วา – อิเม สตฺตา ปิยาฯ กตเม สงฺขารา ปิยา? มนาปิกา รูปา มนาปิกา สทฺทา มนาปิกา คนฺธา มนาปิกา รสา มนาปิกา โผฏฺฐพฺพา – อิเม สงฺขารา ปิยาฯ **อปฺปิยา**ติ เทฺว อปฺปิยา – สตฺตา วา สงฺขารา วาฯ กตเม สตฺตา อปฺปิยา? อิธ ยสฺส เต โหนฺติ อนตฺถกามา อหิตกามา อผาสุกามา อโยคเกฺขมกามา ชีวิตา โวโรเปตุกามา – อิเม สตฺตา อปฺปิยาฯ กตเม สงฺขารา อปฺปิยา? อมนาปิกา รูปา อมนาปิกา สทฺทา อมนาปิกา คนฺธา อมนาปิกา รสา อมนาปิกา โผฏฺฐพฺพา – อิเม สงฺขารา อปฺปิยาฯ **น ปิยํ กุพฺพติ โนปิ อปฺปิย**นฺติฯ ‘‘อยํ เม สโตฺต ปิโย, อิเม จ สงฺขารา มนาปา’’ติ ราควเสน ปิยํ น กโรติ; ‘‘อยํ เม สโตฺต อปฺปิโย, อิเม จ สงฺขารา อมนาปา’’ติ ปฏิฆวเสน อปฺปิยํ น กโรติ น ชเนติ น สญฺชเนติ น นิพฺพเตฺตติ นาภินิพฺพเตฺตตีติ – น ปิยํ กุพฺพติ โนปิ อปฺปิยํฯ

ตสฺมิํ ปริเทวมจฺฉรํ ปเณฺณ วาริ ยถา น ลิมฺปตีติฯ **ตสฺมิ**นฺติ ตสฺมิํ ปุคฺคเล อรหเนฺต ขีณาสเวฯ **ปริเทโว**ติ ญาติพฺยสเนน วา ผุฏฺฐสฺส โภคพฺยสเนน วา ผุฏฺฐสฺส โรคพฺยสเนน วา ผุฏฺฐสฺส สีลพฺยสเนน วา ผุฏฺฐสฺส ทิฏฺฐิพฺยสเนน วา ผุฏฺฐสฺส อญฺญตรญฺญตเรน พฺยสเนน สมนฺนาคตสฺส อญฺญตรญฺญตเรน ทุกฺขธเมฺมน ผุฏฺฐสฺส อาเทโว ปริเทโว อาเทวนา ปริเทวนา อาเทวิตตฺตํ ปริเทวิตตฺตํ วาจา ปลาโป วิปฺปลาโป ลาลโปฺป ลาลปฺปายนา ลาลปฺปายิตตฺตํฯ **มจฺฉริย**นฺติ ปญฺจ มจฺฉริยานิ – อาวาสมจฺฉริยํ, กุลมจฺฉริยํ, ลาภมจฺฉริยํ, วณฺณมจฺฉริยํ, ธมฺมมจฺฉริยํฯ ยํ เอวรูปํ มจฺฉริยํ มจฺฉรายนา มจฺฉรายิตตฺตํ เววิจฺฉํ กทริยํ กฏุกญฺจุกตา อคฺคหิตตฺตํ จิตฺตสฺส – อิทํ วุจฺจติ มจฺฉริยํฯ อปิ จ ขนฺธมจฺฉริยมฺปิ มจฺฉริยํ, ธาตุมจฺฉริยมฺปิ มจฺฉริยํ, อายตนมจฺฉริยมฺปิ มจฺฉริยํ คาโห – อิทํ วุจฺจติ มจฺฉริยํฯ

ปเณฺณ วาริ ยถา น ลิมฺปตีติฯ **ปณฺณํ** วุจฺจติ ปทุมปตฺตํฯ **วาริ** วุจฺจติ อุทกํฯ ยถา วาริ ปทุมปตฺตํ น ลิมฺปติ น ปลิมฺปติ น อุปลิมฺปติ อลิตฺตํ อปลิตฺตํ อนุปลิตฺตํ, เอวเมว ตสฺมิํ ปุคฺคเล อรหเนฺต ขีณาสเว ปริเทโว มจฺฉริยญฺจ น ลิมฺปติ น ปลิมฺปติ น อุปลิมฺปติ อลิตฺตา อปลิตฺตา อนุปลิตฺตาฯ โส จ ปุคฺคโล อรหโนฺต เตหิ กิเลเสหิ น ลิมฺปติ น ปลิมฺปติ น อุปลิมฺปติ อลิโตฺต อปลิโตฺต อนุปลิโตฺต นิกฺขโนฺต นิสฺสโฏ วิปฺปมุโตฺต วิสญฺญุโตฺต วิมริยาทิกเตน เจตสา วิหรตีติ – ตสฺมิํ ปริเทวมจฺฉรํ ปเณฺณ วาริ ยถา น ลิมฺปติฯ

เตนาห ภควา –

“สพฺพตฺถ มุนี อนิสฺสิโต, น ปิยํ กุพฺพติ โนปิ อปฺปิยํ;
ตสฺมึ ปริเทวมจฺฉรํ, ปเณฺณ วาริ ยถา น ลิมฺปตี”ติฯ

๔๗. **อุทพินฺทุ ยถาปิ โปกฺขเร, ปทุเม วาริ ยถา น ลิมฺปติ;**
เอวํ มุนิ โนปลิมฺปติ, ยทิทํ ทิฏฺฐสุตมุเตสุ [ทิฏฺฐสุเต มุเตสุ (สี.), ทิฏฺฐสุตํ มุเตสุ (สฺยา. ก.)] **วาฯ**

อุทพินฺทุ ยถาปิ โปกฺขเรติฯ อุทพินฺทุ วุจฺจติ อุทกเถโวฯ โปกฺขรํ วุจฺจติ ปทุมปตฺตํฯ ยถา อุทพินฺทุ ปทุมปเตฺต น ลิมฺปติ น ปลิมฺปติ น อุปลิมฺปติ อลิตฺตํ อปลิตฺตํ อนุปลิตฺตนฺติ – อุทพินฺทุ ยถาปิ โปกฺขเรฯ **ปทุเม วาริ ยถา น ลิมฺปตี**ติฯ ปทุมํ วุจฺจติ ปทุมปุปฺผํฯ วาริ วุจฺจติ อุทกํฯ ยถา วาริ ปทุมปุปฺผํ น ลิมฺปติ น ปลิมฺปติ น อุปลิมฺปติ อลิตฺตํ อปลิตฺตํ อนุปลิตฺตนฺติ – ปทุเม วาริ ยถา น ลิมฺปติฯ

เอวํ มุนิ โนปลิมฺปติ, ยทิทํ ทิฏฺฐสุตมุเตสุ วาติฯ **เอว**นฺติ โอปมฺมสมฺปฏิปาทนํฯ **มุนี**ติฯ **โมนํ** วุจฺจติ ญาณํ…เป.… สงฺคชาลมติจฺจ โส มุนิฯ **เลปา**ติ เทฺว เลปา – ตณฺหาเลโป จ ทิฏฺฐิเลโป จ…เป.… อยํ ตณฺหาเลโป…เป.… อยํ ทิฏฺฐิเลโปฯ มุนิ ตณฺหาเลปํ ปหาย ทิฏฺฐิเลปํ ปฏินิสฺสชฺชิตฺวา ทิเฏฺฐ น ลิมฺปติ, สุเต น ลิมฺปติ, มุเต น ลิมฺปติ, วิญฺญาเต น ลิมฺปติ น ปลิมฺปติ น อุปลิมฺปติ อลิโตฺต อปลิโตฺต อนุปลิโตฺต นิกฺขโนฺต นิสฺสโฏ วิปฺปมุโตฺต วิสญฺโญฺต วิมริยาทิกเตน เจตสา วิหรตีติ – เอวํ มุนิ โนปลิมฺปติ, ยทิทํ ทิฏฺฐสุตมุเตสุ วาฯ

เตนาห ภควา –

“อุทพินฺทุ ยถาปิ โปกฺขเร, ปทุเม วาริ ยถา น ลิมฺปติ;
เอวํ มุนิ โนปลิมฺปติ, ยทิทํ ทิฏฺฐสุตมุเตสุ วา”ติฯ

๔๘. **โธโน น หิ เตน มญฺญติ, ยทิทํ ทิฏฺฐสุตมุเตสุ วา;**
นาเญฺญน วิสุทฺธิมิจฺฉติ, น หิ โส รชฺชติ โน วิรชฺชติฯ

โธโน น หิ เตน มญฺญติ, ยทิทํ ทิฏฺฐสุตมุเตสุ วาติฯ **โธโน**ติ **โธนา** วุจฺจติ ปญฺญาฯ ยา ปญฺญา ปชานนา…เป.… อโมโห ธมฺมวิจโย สมฺมาทิฏฺฐิฯ กึการณา โธนา วุจฺจติ ปญฺญา? ตาย ปญฺญาย กายทุจฺจริตํ ธุตญฺจ โธต จ สโนฺธตญฺจ นิโทฺธตญฺจ, วจีทุจฺจริตํ…เป.… มโนทุจฺจริตํ ธุตญฺจ โธตญฺจ สโนฺธตญฺจ นิโทฺธตญฺจ, ราโค ธุโต จ โธโต จ สโนฺธโต จ นิโทฺธโต จ, โทโส… โมโห… โกโธ… อุปนาโห… มกฺโข… ปฬาโส… อิสฺสา… มจฺฉริยํ… มายา… สาเฐยฺยํ… ถโมฺภ… สารโมฺภ… มาโน… อติมาโน… มโท… ปมาโท… สเพฺพ กิเลสา… สเพฺพ ทุจฺจริตา… สเพฺพ ทรถา… สเพฺพ ปริฬาหา… สเพฺพ สนฺตาปา… สพฺพากุสลาภิสงฺขารา ธุตา จ โธตา จ สโนฺธตา จ นิโทฺธตา จฯ ตํการณา โธนา วุจฺจติ ปญฺญาฯ

อถ วา สมฺมาทิฏฺฐิยา มิจฺฉาทิฏฺฐิ ธุตา จ โธตา จ สโนฺธตา จ นิโทฺธตา จ, สมฺมาสงฺกเปฺปน มิจฺฉาสงฺกโปฺป ธุโต จ โธโต จ สโนฺธโต จ นิโทฺธโต จ, สมฺมาวาจาย มิจฺฉาวาจา ธุตา จ… สมฺมากมฺมเนฺตน มิจฺฉากมฺมโนฺต ธุโต จ… สมฺมาอาชีเวน มิจฺฉาอาชีโว ธุโต จ… สมฺมาวายาเมน มิจฺฉาวายาโม ธุโต จ… สมฺมาสติยา มิจฺฉาสติ ธุตา จ… สมฺมาสมาธินา มิจฺฉาสมาธิ ธุโต จ… สมฺมาญาเณน มิจฺฉาญาณํ ธุตญฺจ… สมฺมาวิมุตฺติยา มิจฺฉาวิมุตฺติ ธุตา จ โธตา จ สโนฺธตา จ นิโทฺธตา จฯ

อถ วา อริเยน อฏฺฐงฺคิเกน มคฺเคน สเพฺพ กิเลสา… สเพฺพ ทุจฺจริตา… สเพฺพ ทรถา… สเพฺพ ปริฬาหา… สเพฺพ สนฺตาปา… สพฺพากุสลาภิสงฺขารา ธุตา จ โธตา จ สโนฺธตา จ นิโทฺธตา จฯ อรหา อิเมหิ โธเนหิ ธเมฺมหิ อุเปโต สมุเปโต อุปคโต สมุปคโต อุปปโนฺน สมุปปโนฺน สมนฺนาคโตฯ ตสฺมา อรหา โธโนฯ โส ธุตราโค ธุตปาโป ธุตกิเลโส ธุตปริฬาโหติ – โธโนฯ

โธโน น หิ เตน มญฺญติ, ยทิทํ ทิฏฺฐสุตมุเตสุ วาติฯ โธโน ทิฏฺฐํ น มญฺญติ, ทิฏฺฐสฺมิํ น มญฺญติ, ทิฏฺฐโต น มญฺญติ, ทิฏฺฐา เมติ น มญฺญติ; สุตํ น มญฺญติ, สุตสฺมิํ น มญฺญติ, สุตโต น มญฺญติ, สุตํ เมติ น มญฺญติ; มุตํ น มญฺญติ, มุตสฺมิํ น มญฺญติ, มุตโต น มญฺญติ, มุตํ เมติ น มญฺญติ; วิญฺญาตํ น มญฺญติ, วิญฺญาตสฺมิํ น มญฺญติ, วิญฺญาตโต น มญฺญติ, วิญฺญาตํ เมติ น มญฺญติฯ วุตฺตมฺปิ เหตํ ภควตา – ‘‘อสฺมีติ, ภิกฺขเว, มญฺญิตเมตํ, อยมหมสฺมีติ มญฺญิตเมตํ, ภวิสฺสนฺติ มญฺญิตเมตํ, น ภวิสฺสนฺติ มญฺญิตเมตํ, รูปี ภวิสฺสนฺติ มญฺญิตเมตํ, อรูปี ภวิสฺสนฺติ มญฺญิตเมตํ, สญฺญี ภวิสฺสนฺติ มญฺญิตเมตํ, อสญฺญี ภวิสฺสนฺติ มญฺญิตเมตํ, เนวสญฺญีนาสญฺญี ภวิสฺสนฺติ มญฺญิตเมตํฯ มญฺญิตํ [มญฺญิตํ หิ (สี.)], ภิกฺขเว, โรโค, มญฺญิตํ คโณฺฑ, มญฺญิตํ สลฺลํ, มญฺญิตํ อุปทฺทโวฯ ตสฺมาติห, ภิกฺขเว, อมญฺญมาเนน เจตสา วิหริสฺสามาติ, เอวญฺหิ โว, ภิกฺขเว, สิกฺขิตพฺพ’’นฺติ – โธโน น หิ เตน มญฺญติ ยทิทํ ทิฏฺฐสุตมุเตสุ วาฯ

นาเญฺญน วิสุทฺธิมิจฺฉตีติฯ โธโน อเญฺญน อสุทฺธิมคฺเคน มิจฺฉาปฏิปทาย อนิยฺยานิกปเถน อญฺญตฺร สติปฏฺฐาเนหิ อญฺญตฺร สมฺมปฺปธาเนหิ อญฺญตฺร อิทฺธิปาเทหิ อญฺญตฺร อินฺทฺริเยหิ อญฺญตฺร พเลหิ อญฺญตฺร โพชฺฌเงฺคหิ อญฺญตฺร อริยา อฏฺฐงฺคิกา มคฺคา สุทฺธิํ วิสุทฺธิํ ปริสุทฺธิํ มุตฺติํ วิมุตฺติํ ปริมุตฺติํ น อิจฺฉติ น สาทิยติ น ปเตฺถติ น ปิเหติ นาภิชปฺปตีติ – นาเญฺญน วิสุทฺธิมิจฺฉติฯ

น หิ โส รชฺชติ โน วิรชฺชตีติฯ สเพฺพ พาลปุถุชฺชนา รชฺชนฺติ, ปุถุชฺชนกลฺยาณกํ อุปาทาย สตฺต เสกฺขา วิรชฺชนฺติ; อรหา เนว รชฺชติ โน วิรชฺชติฯ วิรโตฺต โส ขยา ราคสฺส วีตราคตฺตา, ขยา โทสสฺส วีตโทสตฺตา, ขยา โมหสฺส วีตโมหตฺตาฯ โส วุฏฺฐวาโส จิณฺณจรโณ…เป.… ชาติชรามรณสํสาโร, นตฺถิ ตสฺส ปุนพฺภโวติ – น หิ โส รชฺชติ โน วิรชฺชติฯ

เตนาห ภควา –

‘‘โธโน น หิ เตน มญฺญติ, ยทิทํ ทิฏฺฐสุตมุเตสุ วา;
นาเญฺญน วิสุทฺธิมิจฺฉติ, น หิ โส รชฺชติ โน วิรชฺชตี’’ติฯ

ชราสุตฺตนิเทฺทโส ฉโฏฺฐฯ

๗. ติสฺสเมตฺเตยฺยสุตฺตนิทฺเทโส

อถ ติสฺสเมตฺเตยฺยสุตฺตนิทฺทสํ วกฺขติ –

๔๙. เมถุนมนุยุตฺตสฺส , [อิจฺจายสฺมา ติโสฺส เมตฺเตโยฺย]
วิฆาตํ พฺรูหิ มาริส;
สุตฺวาน ตว สาสนํ, วิเวเก สิกฺขิสฺสามเสฯ

เมถุนมนุยุตฺตสฺสาติฯ **เมถุนธโมฺม** นาม โย โส อสทฺธโมฺม คามธโมฺม วสลธโมฺม ทุฏฺฐุโลฺล โอทกนฺติโก รหโสฺส ทฺวยํทฺวยสมาปตฺติฯ กึการณา วุจฺจติ เมถุนธโมฺม? อุภินฺนํ รตฺตานํ สารตฺตานํ อวสฺสุตานํ ปริยุฏฺฐิตานํ ปริยาทินฺนจิตฺตานํ อุภินฺนํ สทิสานํ ธโมฺมติ – ตํการณา วุจฺจติ เมถุนธโมฺมฯ ยถา อุโภ กลหการกา เมถุนกาติ วุจฺจนฺติ, อุโภ ภณฺฑนการกา เมถุนกาติ วุจฺจนฺติ, อุโภ ภสฺสการกา เมถุนกาติ วุจฺจนฺติ, อุโภ วิวาทการกา เมถุนกาติ วุจฺจนฺติ, อุโภ อธิกรณการกา เมถุนกาติ วุจฺจนฺติ, อุโภ วาทิโน เมถุนกาติ วุจฺจนฺติ, อุโภ สลฺลาปกา เมถุนกาติ วุจฺจนฺติ; เอวเมวํ อุภินฺนํ รตฺตานํ สารตฺตานํ อวสฺสุตานํ ปริยุฏฺฐิตานํ ปริยาทินฺนจิตฺตานํ อุภินฺนํ สทิสานํ ธโมฺมติ – ตํการณา วุจฺจติ เมถุนธโมฺมฯ

เมถุนมนุยุตฺตสฺสาติฯ เมถุนธเมฺม ยุตฺตสฺส ปยุตฺตสฺส อายุตฺตสฺส สมายุตฺตสฺส ตจฺจริตสฺส ตพฺพหุลสฺส ตคฺครุกสฺส ตนฺนินฺนสฺส ตโปฺปณสฺส ตปฺปพฺภารสฺส ตทธิมุตฺตสฺส ตทธิปเตยฺยสฺสาติ – เมถุนมนุยุตฺตสฺสฯ

อิจฺจายสฺมา ติโสฺส เมตฺเตโยฺยติฯ **อิจฺจา**ติ ปทสนฺธิ ปทสํสโคฺค ปทปาริปูรี อกฺขรสมวาโย พฺยญฺชนสิลิฏฺฐตา ปทานุปุพฺพตาเปตํ – อิจฺจาติฯ **อายสฺมา**ติ ปิยวจนํ ครุวจนํ สคารววจนํ สปฺปติสฺสวจนเมตํ – อายสฺมาติฯ **ติโสฺส**ติ ตสฺส เถรสฺส นามํ สงฺขา สมญฺญา ปญฺญตฺติ โวหาโร นามํ นามกมฺมํ นามเธยฺยํ นิรุตฺติ พฺยญฺชนํ อภิลาโปฯ **เมตฺเตโยฺย**ติ ตสฺส เถรสฺส โคตฺตํ สงฺขา สมญฺญา ปญฺญตฺติ โวหาโรติ – อิจฺจายสฺมา ติโสฺส เมตฺเตโยฺยฯ

วิฆาตํ พฺรูหิ มาริสาติฯ **วิฆาต**นฺติ วิฆาตํ อุปฆาตํ ปีฬนํ ฆฏฺฏนํ อุปทฺทวํ อุปสคฺคํ พฺรูหิ อาจิกฺข เทเสหิ ปญฺญเปหิ ปฏฺฐเปหิ วิวร วิภช อุตฺตานีกโรหิ [อุตฺตานึ กโรหิ (ก.)] ปกาเสหิฯ **มาริสา**ติ ปิยวจนํ ครุวจนํ สคารววจนํ สปฺปติสฺสวจนเมตํ มาริสาติ – วิฆาตํ พฺรูหิ มาริสฯ

สุตฺวาน ตว สาสนนฺติฯ ตุยฺหํ วจนํ พฺยปฺปถํ เทสนํ อนุสาสนํ อนุสิฏฺฐึ สุตฺวา สุณิตฺวา อุคฺคเหตฺวา อุปธารยิตฺวา อุปลกฺขยิตฺวาติ – สุตฺวาน ตว สาสนํฯ

วิเวเก สิกฺขิสฺสามเสติฯ **วิเวโก**ติ ตโย วิเวกา – กายวิเวโก, จิตฺตวิเวโก, อุปธิวิเวโกฯ กตโม กายวิเวโก? อิธ ภิกฺขุ วิวิตฺตํ เสนาสนํ ภชติ อรญฺญํ รุกฺขมูลํ ปพฺพตํ กนฺทรํ คิริคุหํ สุสานํ วนปตฺถํ อโพฺภกาสํ ปลาลปุญฺชํ , กาเยน วิวิโตฺต วิหรติฯ โส เอโก คจฺฉติ, เอโก ติฏฺฐติ, เอโก นิสีทติ, เอโก เสยฺยํ กเปฺปติ, เอโก คามํ ปิณฺฑาย ปวิสติ, เอโก ปฏิกฺกมติ, เอโก รโห นิสีทติ , เอโก จงฺกมํ อธิฏฺฐาติ, เอโก จรติ, เอโก วิหรติ อิริยติ วตฺตติ ปาเลติ ยเปติ ยาเปติ – อยํ กายวิเวโกฯ

กตโม จิตฺตวิเวโก? ปฐมํ ฌานํ สมาปนฺนสฺส นีวรเณหิ จิตฺตํ วิวิตฺตํ โหติ, ทุติยํ ฌานํ สมาปนฺนสฺส วิตกฺกวิจาเรหิ จิตฺตํ วิวิตฺตํ โหติ, ตติยํ ฌานํ สมาปนฺนสฺส ปีติยา จิตฺตํ วิวิตฺตํ

โหติ, จตุตฺถํ ฌานํ สมาปนฺนสฺส สุขทุเกฺขหิ จิตฺตํ วิวิตฺตํ โหติ, อากาสานญฺจายตนํ สมาปนฺนสฺส รูปสญฺญาย ปฏิฆสญฺญาย นานตฺตสญฺญาย จิตฺตํ วิวิตฺตํ โหติ, วิญฺญาณญฺจายตนํ สมาปนฺนสฺส อากาสานญฺจายตนสญฺญาย จิตฺตํ วิวิตฺตํ โหติ, อากิญฺจญฺญายตนํ สมาปนฺนสฺส วิญฺญาณญฺจายตนสญฺญาย จิตฺตํ วิวิตฺตํ โหติ, เนวสญฺญานาสญฺญายตนํ สมาปนฺนสฺส อากิญฺจญฺญายตนสญฺญาย จิตฺตํ วิวิตฺตํ โหติ, โสตาปนฺนสฺส สกฺกายทิฏฺฐิยา วิจิกิจฺฉาย สีลพฺพตปรามาสา ทิฏฺฐานุสยา วิจิกิจฺฉานุสยา ตเทกฏฺฐิหิ จ กิเลเสหิ จิตฺตํ วิวิตฺตํ โหติ, สกทาคามิสฺส โอฬาริกา กามราคสโญฺญชนา ปฏิฆสโญฺญชนา โอฬาริกา กามราคานุสยา ปฏิฆานุสยา ตเทกเฏฺฐหิ จ กิเลเสหิ จิตฺตํ วิวิตฺตํ โหติ, อนาคามิสฺส อนุสหคตา กามราคสโญฺญชนา ปฏิฆสโญฺญชนา อนุสหคตา กามราคานุสยา ปฏิฆานุสยา ตเทกเฏฺฐหิ จ กิเลเสหิ จิตฺตํ วิวิตฺตํ โหติ, อรหโต รูปราคา อรูปราคา มานา อุทฺธจฺจา อวิชฺชาย มานานุสยา ภวราคานุสยา อวิชฺชานุสยา ตเทกเฏฺฐหิ จ กิเลเสหิ พหิทฺธา จ สพฺพนิมิเตฺตหิ จิตฺตํ วิวิตฺตํ โหติ – อยํ จิตฺตวิเวโกฯ

กตโม อุปธิวิเวโก? **อุปธิ** วุจฺจนฺติ กิเลสา จ ขนฺธา จ อภิสงฺขารา จฯ อุปธิวิเวโก วุจฺจติ อมตํ นิพฺพานํฯ โย โส สพฺพสงฺขารสมโถ สพฺพูปธิปฏินิสฺสโคฺค ตณฺหกฺขโย วิราโค นิโรโธ นิพฺพานํ – อยํ อุปธิวิเวโกฯ กายวิเวโก จ วิเวกฏฺฐกายานํ เนกฺขมฺมาภิรตานํ; จิตฺตวิเวโก จ ปริสุทฺธจิตฺตานํ ปรมโวทานปตฺตานํ; อุปธิวิเวโก จ นิรูปธีนํ ปุคฺคลานํ วิสงฺขารคตานํฯ **วิเวเก สิกฺขิสฺสามเส**ติฯ โส เถโร ปกติยา สิกฺขิตสิโกฺขฯ อปิ จ ธมฺมเทสนํ อุปาทาย ธมฺมเทสนํ สาเวโนฺต [ยาจโนฺต (สี. สฺยา.)] เอวมาห – วิเวเก สิกฺขิสฺสามเสติฯ

เตนาห เถโร ติสฺสเมเตฺตโยฺย –

“เมถุนมนุยุตฺตสฺส , [อิจฺจายสฺมา ติโสฺส เมเตฺตโยฺย]
วิฆาตํ พฺรูหิ มาริส;
สุตฺวาน ตว สาสนํ, วิเวเก สิกฺขิสฺสามเส”ติฯ

๕๐. **เมถุนมนุยุตฺตสฺส** , **[เมเตฺตยฺยาติ ภควา]**
มุสฺสเต วาปิ สาสนํ;
มิจฺฉา จ ปฏิปชฺชติ, เอตํ ตสฺมิํ อนาริยํฯ

เมถุนมนุยุตฺตสฺสาติฯ เมถุนธโมฺม นาม โย โส อสทฺธโมฺม คามธโมฺม วสลธโมฺม ทุฏฺฐุโลฺล โอทกนฺติโก รหโสฺส ทฺวยํทฺวยสมาปตฺติฯ กิํการณา วุจฺจติ เมถุนธโมฺม? อุภินฺนํ รตฺตานํ สารตฺตานํ อวสฺสุตานํ ปริยุฏฺฐิตานํ ปริยาทินฺนจิตฺตานํ อุภินฺนํ สทิสานํ ธโมฺมติ – ตํการณา วุจฺจติ เมถุนธโมฺมฯ ยถา อุโภ กลหการกา เมถุนกาติ วุจฺจนฺติ, อุโภ ภณฺฑนการกา เมถุนกาติ วุจฺจนฺติ, อุโภ ภสฺสการกา เมถุนกาติ วุจฺจนฺติ, อุโภ วิวาทการกา เมถุนกาติ วุจฺจนฺติ, อุโภ อธิกรณการกา เมถุนกาติ วุจฺจนฺติ, อุโภ วาทิโน เมถุนกาติ วุจฺจนฺติ, อุโภ สลฺลาปกา เมถุนกาติ วุจฺจนฺติ; เอวเมวํ อุภินฺนํ รตฺตานํ สารตฺตานํ อวสฺสุตานํ ปริยุฏฺฐิตานํ ปริยาทินฺนจิตฺตานํ อุภินฺนํ สทิสานํ ธโมฺมติ – ตํการณา วุจฺจติ เมถุนธโมฺมฯ

เมถุนมนุยุตฺตสฺสาติฯ เมถุนธเมฺม ยุตฺตสฺส ปยุตฺตสฺส อายุตฺตสฺส สมายุตฺตสฺส ตจฺจริตสฺส ตพฺพหุลสฺส ตคฺครุกสฺส ตนฺนินฺนสฺส ตโปฺปณสฺส ตปฺปพฺภารสฺส ตทธิมุตฺตสฺส ตทธิปเตยฺยสฺสาติ – เมถุนมนุยุตฺตสฺสฯ

เมเตฺตยฺยาติ ภควา ตํ เถรํ โคเตฺตน อาลปติฯ **ภควา**ติ คารวาธิวจนํฯ อปิ จ ภคฺคราโคติ ภควา, ภคฺคโทโสติ ภควา, ภคฺคโมโหติ ภควา, ภคฺคมาโนติ ภควา, ภคฺคทิฏฺฐีติ ภควา, ภคฺคกณฺฑโกติ [ภคฺคกณฺฑโกติ (สี. สฺยา.)] ภควา, ภคฺคกิเลโสติ ภควา, ภชิ วิภชิ ปวิภชิ ธมฺมรตนนฺติ ภควา, ภวานํ อนฺตกโรติ ภควา, ภาวิตกาโย ภาวิตสีโล ภาวิตจิโตฺต ภาวิตปโญฺญติ ภควา, ภชิ วา ภควา อรญฺญวนปตฺถานิ [อรเญฺญ วนปตฺถานิ (สี.)] ปนฺตานิ เสนาสนานิ อปฺปสทฺทานิ อปฺปนิโคฺฆสานิ วิชนวาตานิ มนุสฺสราหเสฺสยฺยกานิ [มนุสฺสราหเสยฺยกานิ (สี. สฺยา.)] ปฏิสลฺลานสารุปฺปานีติ ภควา, ภาคี วา ภควา จีวรปิณฺฑปาตเสนาสนคิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารานนฺติ ภควา, ภาคี วา ภควา อตฺถรสสฺส ธมฺมรสสฺส วิมุตฺติรสสฺส อธิสีลสฺส อธิจิตฺตสฺส อธิปญฺญายาติ ภควา, ภาคี วา ภควา จตุนฺนํ ฌานานํ จตุนฺนํ อปฺปมญฺญานํ จตุนฺนํ อรูปสมาปตฺตีนนฺติ ภควา, ภาคี วา ภควา อฏฺฐนฺนํ วิโมกฺขานํ อฏฺฐนฺนํ อภิภายตนานํ นวนฺนํ อนุปุพฺพวิหารสมาปตฺตีนนฺติ ภควา, ภาคี วา ภควา ทสนฺนํ สญฺญาภาวนานํ ทสนฺนํ กสิณสมาปตฺตีนํ อานาปานสฺสติสมาธิสฺส อสุภสมาปตฺติยาติ ภควา, ภาคี วา ภควา จตุนฺนํ สติปฏฺฐานานํ จตุนฺนํ สมฺมปฺปธานานํ จตุนฺนํ อิทฺธิปาทานํ ปญฺจนฺนํ อินฺทฺริยานํ ปญฺจนฺนํ พลานํ สตฺตนฺนํ โพชฺฌงฺคานํ อริยสฺส อฏฺฐงฺคิกสฺส มคฺคสฺสาติ ภควา, ภาคี วา ภควา ทสนฺนํ ตถาคตพลานํ จตุนฺนํ เวสารชฺชานํ จตุนฺนํ ปฏิสมฺภิทานํ ฉนฺนํ อภิญฺญานํ [อภิญฺญาณานํ (สี.)] ฉนฺนํ พุทฺธธมฺมานนฺติ ภควาฯ ภควาติ เนตํ นามํ มาตรา กตํ, น ปิตรา กตํ, น ภาตรา กตํ, น ภคินิยา กตํ, น มิตฺตามเจฺจหิ กตํ, น ญาติสาโลหิเตหิ กตํ น สมณพฺราหฺมเณหิ กตํ, น เทวตาหิ กตํฯ วิโมกฺขนฺติกเมตํ พุทฺธานํ ภควนฺตานํ โพธิยา มูเล สห สพฺพญฺญุตญฺญาณสฺส ปฏิลาภา สจฺฉิกา ปญฺญตฺติ ยทิทํ ภควาติ – เมเตฺตยฺยาติ ภควาฯ

มุสฺสเต วาปิ สาสนนฺติฯ ทฺวีหิ การเณหิ สาสนํ มุสฺสติ – ปริยตฺติสาสนมฺปิ มุสฺสติ, ปฏิปตฺติสาสนมฺปิ มุสฺสติฯ กตมํ ปริยตฺติสาสนํ? ยํ ตสฺส ปริยาปุฏํ – สุตฺตํ เคยฺยํ เวยฺยากรณํ คาถา อุทานํ อิติวุตฺตกํ ชาตกํ อพฺภุตธมฺมํ เวทลฺลํ – อิทํ ปริยตฺติสาสนํฯ ตมฺปิ มุสฺสติ สมฺมุสฺสติ ปมุสฺสติ สมฺปมุสฺสติ ปริพาหิโร โหตีติ – เอวมฺปิ มุสฺสเต วาปิ สาสนํฯ

กตมํ ปฏิปตฺติสาสนํ? สมฺมาปฏิปทา อนุโลมปฏิปทา อปจฺจนีกปฏิปทา อนฺวตฺถปฏิปทา ธมฺมานุธมฺมปฏิปทา สีเลสุ ปริปูรการิตา อินฺทฺริเยสุ คุตฺตทฺวารตา โภชเน มตฺตญฺญุตา ชาคริยานุโยโค สติสมฺปชญฺญํ จตฺตาโร สติปฏฺฐานา จตฺตาโร สมฺมปฺปธานา จตฺตาโร อิทฺธิปาทา ปญฺจินฺทฺริยานิ ปญฺจ พลานิ สตฺต โพชฺฌงฺคา อริโย อฏฺฐงฺคิโก มโคฺค – อิทํ ปฏิปตฺติสาสนํฯ ตมฺปิ มุสฺสติ สมฺมุสฺสติ ปมุสฺสติ สมฺปมุสฺสติ ปริพาหิโร โหตีติฯ เอวมฺปิ มุสฺสเต วาปิ สาสนํฯ

มิจฺฉา จ ปฏิปชฺชตีติฯ ปาณมฺปิ หนติ, อทินฺนมฺปิ อาทิยติ , สนฺธิมฺปิ ฉินฺทติ, นิโลฺลปมฺปิ หรติ, เอกาคาริกมฺปิ กโรติ, ปริปนฺถปิ ติฏฺฐติ, ปรทารมฺปิ คจฺฉติ, มุสาปิ ภณตีติ – มิจฺฉา จ ปฏิปชฺชติฯ

เอตํ ตสฺมิํ อนาริยนฺติฯ เอตํ ตสฺมิํ ปุคฺคเล อนริยธโมฺม พาลธโมฺม มูฬฺหธโมฺม อญฺญาณธโมฺม อมราวิเกฺขปธโมฺม, ยทิทํ มิจฺฉาปฏิปทาติ – เอตํ ตสฺมิํ อนาริยํฯ

เตนาห ภควา –

“เมถุนมนุยุตฺตสฺส, [เมเตฺตยฺยาติ ภควา]
มุสฺสเต วาปิ สาสนํ;
มิจฺฉา จ ปฏิปชฺชติ, เอตํ ตสฺมิํ อนาริย”นฺติฯ

๕๑. เอโก ปุเพฺพ จริตฺวาน, เมถุนํ โย นิเสวติ;
ยานํ ภนฺตํว ตํ โลเก, หีนมาหุ ปุถุชฺชนํฯ

เอโก ปุเพฺพ จริตฺวานาติฯ ทฺวีหิ การเณหิ เอโก ปุเพฺพ จริตฺวาน – ปพฺพชฺชาสงฺขาเตน วา คณาววสฺสคฺคเฏฺฐน วาฯ กถํ ปพฺพชฺชาสงฺขาเตน เอโก ปุเพฺพ จริตฺวาน? สพฺพํ ฆราวาสปลิโพธํ ฉินฺทิตฺวา ปุตฺตทารปลิโพธํ ฉินฺทิตฺวา ญาติปลิโพธํ ฉินฺทิตฺวา มิตฺตามจฺจปลิโพธํ ฉินฺทิตฺวา สนฺนิธิปลิโพธํ ฉินฺทิตฺวา เกสมสฺสุํ โอหาเรตฺวา กาสายานิ วตฺถานิ อจฺฉาเทตฺวา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิตฺวา อกิญฺจนภาวํ อุปคนฺตฺวา เอโก จรติ วิหรติ อิริยติ วตฺตติ ปาเลติ ยเปติ ยาเปติฯ เอวํ ปพฺพชฺชาสงฺขาเตน เอโก ปุเพฺพ จริตฺวานฯ

กถํ คณาววสฺสคฺคเฏฺฐน เอโก ปุเพฺพ จริตฺวาน? โส เอวํ ปพฺพชิโต สมาโน เอโก อรญฺญวนปตฺถานิ ปนฺตานิ เสนาสนานิ ปฏิเสวติ อปฺปสทฺทานิ อปฺปนิคฺโฆสานิ วิชนวาตานิ มนุสฺสราหเสฺสยฺยกานิ ปฏิสลฺลานสารุปฺปานิฯ โส เอโก คจฺฉติ, เอโก ติฏฺฐติ, เอโก นิสีทติ, เอโก เสยฺยํ กเปฺปติ, เอโก คามํ ปิณฺฑาย ปวิสติ, เอโก ปฏิกฺกมติ, เอโก รโห นิสีทติ, เอโก จงฺกมํ อธิฏฺฐาติ, เอโก จรติ วิหรติ อิริยติ วตฺตติ ปาเลติ ยเปติ ยาเปติฯ เอวํ คณาววสฺสคฺคเฏฺฐน เอโก ปุเพฺพ จริตฺวานฯ

เมถุนํ โย นิเสวตีติฯ **เมถุนธมฺโม** นาม โย โส อสทฺธมฺโม…เป.… ตํการณา วุจฺจติ เมถุนธมฺโมฯ **เมถุนํ โย นิเสวตี**ติ ฯ โย อปเรน สมเยน พุทฺธํ ธมฺมํ สงฺฆํ สิกฺขํ ปจฺจกฺขาย หีนายาวตฺติตฺวา เมถุนํ ธมฺมํ เสวติ นิเสวติ สํเสวติ ปฏิเสวตีติ – เมถุนํ โย นิเสวติฯ

ยานํ ภนฺตํว ตํ โลเกติฯ **ยาน**นฺติ หตฺถิยานํ อสฺสยานํ โคยานํ อชยานํ เมณฺฑยานํ โอฏฺฐยานํ ขรยานํ ภนฺตํ อทนฺตํ อการิตํ อวินีตํ อุปฺปถํ คณฺหาติ, วิสมํ ขาณุมฺปิ ปาสาณมฺปิ อภิรุหติ, ยานมฺปิ อาโรหนกมฺปิ ภญฺชติ, ปปาเตปิ ปปตติฯ ยถา ตํ ภนฺตํ ยานํ อทนฺตํ อการิตํ อวินีตํ อุปฺปถํ คณฺหาติ; เอวเมวํ โส วิพฺภนฺตโก ภนฺตยานปฏิภาโค อุปฺปถํ คณฺหาติ, มิจฺฉาทิฏฺฐึ คณฺหาติ…เป.… มิจฺฉาสมาธึ คณฺหาติฯ ยถา ตํ ภนฺตํ ยานํ อทนฺตํ อการิตํ อวินีตํ วิสมํ ขาณุมฺปิ ปาสาณมฺปิ อภิรุหติ; เอวเมวํ โส วิพฺภนฺตโก ภนฺตยานปฏิภาโค วิสมํ กายกมฺมํ อภิรุหติ, วิสมํ วจีกมฺมํ อภิรุหติ, วิสมํ มโนกมฺมํ อภิรุหติ, วิสมํ ปาณาติปาตํ อภิรุหติ, วิสมํ อทินฺนาทานํ อภิรุหติ, วิสมํ กาเมสุมิจฺฉาจารํ อภิรุหติ, วิสมํ มุสาวาทํ อภิรุหติ, วิสมํ ปิสุณวาจํ อภิรุหติ, วิสมํ ผรุสวาจํ อภิรุหติ, วิสมํ สมฺผปฺปลาปํ อภิรุหติ , วิสมํ อภิชฺฌํ อภิรุหติ, วิสมํ พฺยาปาทํ อภิรุหติ, วิสมํ มิจฺฉาทิฏฺฐึ อภิรุหติ, วิสเม สงฺขาเร อภิรุหติ, วิสเม ปญฺจ กามคุเณ อภิรุหติ, วิสเม นีวรเณ อภิรุหติฯ ยถา ตํ ภนฺตํ ยานํ อทนฺตํ อการิตํ อวินีตํ ยานมฺปิ อาโรหนกมฺปิ ภญฺชติ; เอวเมวํ โส วิพฺภนฺตโก ภนฺตยานปฏิภาโค นิรเย อตฺตานํ ภญฺชติ , ติรจฺฉานโยนิยํ อตฺตานํ ภญฺชติ, เปตฺติวิสเย อตฺตานํ ภญฺชติ, มนุสฺสโลเก อตฺตานํ ภญฺชติ, เทวโลเก อตฺตานํ ภญฺชติฯ ยถา ตํ ภนฺตํ ยานํ อทนฺตํ อการิตํ อวินีตํ ปปาเต ปปตติ; เอวเมวํ โส วิพฺภนฺตโก ภนฺตยานปฏิภาโค ชาติปปาตมฺปิ ปปตติ, ชราปปาตมฺปิ ปปตติ, พฺยาธิปปาตมฺปิ ปปตติ, มรณปปาตมฺปิ ปปตติ, โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสปปาตมฺปิ ปปตติฯ **โลเก**ติ อปายโลเก มนุสฺสโลเกติ – ยานํ ภนฺตํว ตํ โลเกฯ

หีนมาหุ ปุถุชฺชนนฺติฯ **ปุถุชฺชนา**ติ เกนเฏฺฐน ปุถุชฺชนา? ปุถุ กิเลเส ชเนนฺตีติ ปุถุชฺชนา, ปุถุ อวิหตสกฺกายทิฏฺฐิกาติ ปุถุชฺชนา, ปุถุ สตฺถารานํ มุขุโลฺลกิกาติ ปุถุชฺชนา, ปุถุ สพฺพคตีหิ อวุฏฺฐิตาติ ปุถุชฺชนา , ปุถุ นานาภิสงฺขาเร [นานาภิสงฺขาเรหิ (สฺยา.)] อภิสงฺขโรนฺตีติ ปุถุชฺชนา, ปุถุ นานาโอเฆหิ วุยฺหนฺตีติ ปุถุชฺชนา, ปุถุ นานาสนฺตาเปหิ สนฺตปฺปนฺตีติ ปุถุชฺ

ชนา, ปุถุ นานาปริฬาเหหิ ปริทยฺหนฺตีติ ปุถุชฺชนา, ปุถุ ปญฺจสุ กามคุเณสุ รตฺตา คิทฺธา คธิตา มุจฺฉิตา อโชฺฌสนฺนา [อโชฺฌปนฺนา (สี. สฺยา.)] ลคฺคา ลคฺคิตา ปลิพุทฺธาติ ปุถุชฺชนา, ปุถุ ปญฺจหิ นีวรเณหิ อาวุตา นิวุตา โอวุตา ปิหิตา ปฏิจฺฉนฺนา ปฏิกุชฺชิตาติ ปุถุชฺชนาฯ **หีนมาหุ ปุถุชฺชน**นฺติฯ ปุถุชฺชนํ หีนํ นิหีนํ โอมกํ ลามกํ ฉตุกฺกํ ปริตฺตนฺติ เอวมาหํสุ เอวํ กเถนฺติ เอวํ ภณนฺติ เอวํ ทีปยนฺติ เอวํ โวหรนฺตีติ – หีนมาหุ ปุถุชฺชนํฯ

เตนาห ภควา –

“เอโก ปุเพฺพ จริตฺวาน, เมถุนํ โย นิเสวติ;
ยานํ ภนฺตํว ตํ โลเก, หีนมาหุ ปุถุชฺชน”นฺติฯ

๕๒. **ยโส กิตฺติ จ ยา ปุเพฺพ, หายเต วาปิ ตสฺส สา;**
เอตมฺปิ ทิสฺวา สิเกฺขถ, เมถุนํ วิปฺปหาตเวฯ

ยโส กิตฺติ จ ยา ปุเพฺพ, หายเต วาปิ ตสฺส สาติฯ กตโม ยโส? อิเธกโจฺจ ปุเพฺพ สมณภาเว สกฺกโต โหติ ครุกโต มานิโต ปูชิโต อปจิโต ลาภี จีวรปิณฺฑปาตเสนาสนคิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารานํ – อยํ ยโสฯ กตมา กิตฺติ? อิเธกโจฺจ ปุเพฺพ สมณภาเว กิตฺติวณฺณคโต โหติ ปณฺฑิโต วิยโตฺต เมธาวี พหุสฺสุโต จิตฺตกถี กลฺยาณปฏิภาโน – สุตฺตนฺติโกติ วา วินยธโรติ วา ธมฺมกถิโกติ วา อารญฺญิโกติ วา ปิณฺฑปาติโกติ วา ปํสุกูลิโกติ วา เตจีวริโกติ วา สปทานจาริโกติ วา ขลุปจฺฉาภตฺติโกติ วา เนสชฺชิโกติ วา ยถาสนฺถติโกติ วา ปฐมสฺส ฌานสฺส ลาภีติ วา ทุติยสฺส ฌานสฺส ลาภีติ วา ตติยสฺส ฌานสฺส ลาภีติ วา จตุตฺถสฺส ฌานสฺส ลาภีติ วา อากาสานญฺจายตนสมาปตฺติยา ลาภีติ วา วิญฺญาณญฺจายตนสมาปตฺติยา ลาภีติ วา อากิญฺจญฺญายตนสมาปตฺติยา ลาภีติ วา เนวสญฺญานาสญฺญายตนสมาปตฺติยา ลาภีติ วา, อยํ กิตฺตีติ – ยโส กิตฺติ จ ยา ปุเพฺพฯ

หายเต วาปิ ตสฺส สาติฯ ตสฺส อปเรน สมเยน พุทฺธํ ธมฺมํ สงฺฆํ สิกฺขํ ปจฺจกฺขาย หีนายาวตฺตสฺส โส จ ยโส สา จ กิตฺติ หายติ ปริหายติ ปริธํสติ ปริปตติ อนฺตรธายติ วิปฺปลุชฺชตีติ – ยโส กิตฺติ จ ยา ปุเพฺพ หายเต วาปิ ตสฺส สาฯ

เอตมฺปิ ทิสฺวา สิเกฺขถ เมถุนํ วิปฺปหาตเวติฯ **เอต**นฺติ ปุเพฺพ สมณภาเว ยโส กิตฺติ จ, อปรภาเค พุทฺธํ ธมฺมํ สงฺฆํ สิกฺขํ ปจฺจกฺขาย หีนายาวตฺตสฺส อยโส จ อกิตฺติ จ; เอตํ สมฺปตฺติํ วิปตฺติํฯ **ทิสฺวา**ติ ปสฺสิตฺวา ตุลยิตฺวา ตีรยิตฺวา วิภาวยิตฺวา วิภูตํ กตฺวาติ – เอตมฺปิ ทิสฺวาฯ **สิเกฺขถา**ติ ติโสฺส สิกฺขา – อธิสีลสิกฺขา, อธิจิตฺตสิกฺขา, อธิปญฺญาสิกฺขาฯ กตมา อธิสีลสิกฺขา? อิธ ภิกฺขุ สีลวา โหติ, ปาติโมกฺขสํวรสํวุโต วิหรติ อาจารโคจรสมฺปโนฺน อณุมเตฺตสุ วเชฺชสุ ภยทสฺสาวี, สมาทาย สิกฺขติ สิกฺขาปเทสุฯ ขุทฺทโก สีลกฺขโนฺธ, มหโนฺต สีลกฺขโนฺธฯ สีลํ ปติฏฺฐา อาทิ จรณํ สํยโม สํวโร มุขํ ปมุขํ กุสลานํ ธมฺมานํ สมาปตฺติยา – อยํ อธิสีลสิกฺขาฯ

กตมา อธิจิตฺตสิกฺขา? อิธ ภิกฺขุ วิวิเจฺจว กาเมหิ วิวิจฺจ อกุสเลหิ ธเมฺมหิ สวิตกฺกํ สวิจารํ วิเวกชํ ปีติสุขํ ปฐมํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ…เป.… ทุติยํ ฌานํ… ตติยํ ฌานํ… จตุตฺถํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ – อยํ อธิจิตฺตสิกฺขาฯ

กตมา อธิปญฺญาสิกฺขา? อิธ ภิกฺขุ ปญฺญวา โหติ อุทยตฺถคามินิยา ปญฺญาย สมนฺนาคโต อริยาย นิเพฺพธิกาย สมฺมา ทุกฺขกฺขยคามินิยาฯ โส อิทํ ทุกฺขนฺติ ยถาภูตํ ปชานาติ, อยํ ทุกฺขสมุทโยติ ยถาภูตํ ปชานาติ, อยํ ทุกฺขนิโรโธติ ยถาภูตํ ปชานาติ, อยํ ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทาติ ยถาภูตํ ปชานาติ, อิเม อาสวาติ ยถาภูตํ ปชานาติ, อยํ อาสวสมุทโยติ ยถาภูตํ ปชานาติ, อยํ อาสวนิโรโธติ ยถาภูตํ ปชานาติ , อยํ อาสวนิโรธคามินี ปฏิปทาติ ยถาภูตํ ปชานาติ – อยํ อธิปญฺญาสิกฺขาฯ **เมถุนธมฺมํ** นาม โย โส อสทฺธมฺโม…เป.… ตํการณา วุจฺจติ เมถุนธมฺโมฯ

เอตมฺปิ ทิสฺวา สิเกฺขถ, เมถุนํ วิปฺปหาตเวติฯ เมถุนธมฺมสฺส ปหานาย วูปสมาย ปฏินิสฺสคฺคาย ปฏิปสฺสทฺธิยา อธิสีลมฺปิ สิเกฺขยฺย, อธิจิตฺตมฺปิ สิเกฺขยฺย, อธิปญฺญมฺปิ สิเกฺขยฺยฯ อิมา ติโสฺส สิกฺขาโย อาวชฺชโนฺต สิเกฺขยฺย, ชานโนฺต สิเกฺขยฺย, ปสฺสโนฺต สิเกฺขยฺย, ปจฺจเวกฺขโนฺต สิเกฺขยฺย, จิตฺตํ อธิฎฺฐหโนฺต สิเกฺขยฺย, สทฺธาย อธิมุจฺจโนฺต สิเกฺขยฺย, วีริยํ ปคฺคณฺหโนฺต สิเกฺขยฺย, สตึ อุปฎฺฐเปโนฺต สิเกฺขยฺย, จิตฺตํ สมาทหโนฺต สิเกฺขยฺย, ปญฺญาย ปชานโนฺต สิเกฺขยฺย, อภิเญฺญยฺยํ อภิชานโนฺต สิเกฺขยฺย, ปริเญฺญยฺยํ ปริชานโนฺต สิเกฺขยฺย, ปหาตพฺพํ ปชหโนฺต สิเกฺขยฺย, ภาเวตพฺพํ ภาเวโนฺต สิเกฺขยฺย, สจฺฉิกาตพฺพํ สจฺฉิกโรโนฺต สิเกฺขยฺย อาจเรยฺย สมาจเรยฺย สมาทาย วเตฺตยฺยาติ – เอตมฺปิ ทิสฺวา สิเกฺขถ, เมถุนํ วิปฺปหาตเวฯ

เตนาห ภควา –

“ยโส กิตฺติ จ ยา ปุเพฺพ, หายเต วาปิ ตสฺส สา;
เอตมฺปิ ทิสฺวา สิเกฺขถ, เมถุนํ วิปฺปหาตเว”ติฯ

๕๓. **สงฺกเปฺปหิ ปเรโต โส, กปโณ วิย ฌายติ;**
สุตฺวา ปเรสํ นิโคฺฆสํ, มงฺกุ โหติ ตถาวิโธฯ

สงฺกเปฺปหิ ปเรโต โส, กปโณ วิย ฌายตีติฯ กามสงฺกเปฺปน พฺยาปาทสงฺกเปฺปน วิหึสาสงฺกเปฺปน ทิฎฺฐิสงฺกเปฺปน ผุโฎฺฐ ปเรโต สโมหิโต สมนฺนาคโต ปิหิโต กปโณ วิย มโนฺท วิย โมมูโห วิย ฌายติ ปชฺฌายติ นิชฺฌายติ อปชฺฌายติ [อวชฺฌายติ (สฺยา.)]ฯ ยถา อุลูโก รุกฺขสาขายํ มูสิกํ มคยมาโน ฌายติ ปชฺฌายติ นิชฺฌายติ อปชฺฌายติ, ยถา โกตฺถุ นทีตีเร มเจฺฉ มคยมาโน ฌายติ ปชฺฌายติ นิชฺฌายติ อปชฺฌายติ, ยถา พิฬาโร สนฺธิสมลสงฺกฎีเร มูสิกํ มคยมาโน ฌายติ ปชฺฌายติ นิชฺฌายติ อปชฺฌายติ, ยถา คทฺรโภ วหจฺฉิโนฺน สนฺธิสมลสงฺกฎีเร ฌายติ ปชฺฌายติ นิชฺฌายติ อปชฺฌายติ; เอวเมวํ โส วิพฺภนฺตโก กามสงฺกเปฺปน พฺยาปาทสงฺกเปฺปน วิหึสาสงฺกเปฺปน ทิฎฺฐิสงฺกเปฺปน ผุโฎฺฐ ปเรโต สโมหิโต สมนฺนาคโต ปิหิโต กปโณ วิย มโนฺท วิย โมมูโห วิย ฌายติ ปชฺฌายติ นิชฺฌายติ อปชฺฌายตีติ – สงฺกเปฺปหิ ปเรโต โส กปโณ วิย ฌายติฯ

สุตฺวา ปเรสํ นิโคฺฆสํ, มงฺกุ โหติ ตถาวิโธติฯ **ปเรส**นฺติ อุปชฺฌายา วา อาจริยา วา สมานุปชฺฌายกา วา สมานาจริยกา วา มิตฺตา วา สนฺทิฎฺฐา วา สมฺภตฺตา วา สหายา วา โจเทนฺติ – “ตสฺส เต, อาวุโส, อลาภา, ตสฺส เต ทุลฺลทฺธํ, ยํ ตฺวํ เอวรูปํ อุฬารํ สตฺถารํ ลภิตฺวา เอวํ สฺวากฺขาเต ธมฺมวินเย ปพฺพชิตฺวา เอวรูปํ อริยคณํ ลภิตฺวา หีนสฺส เมถุนธมฺมสฺส การณา พุทฺธํ ธมฺมํ สงฺฆํ สิกฺขํ ปจฺจกฺขาย หีนายาวโตฺตสิฯ สทฺธาปิ นาม เต นาโหสิ กุสเลสุ ธเมฺมสุ, หิรีปิ นาม เต นาโหสิ กุสเลสุ ธเมฺมสุ, โอตฺตปฺปมฺปิ นาม เต นาโหสิ กุสเลสุ ธเมฺมสุ, วีริยมฺปิ นาม เต นาโหสิ กุสเลสุ ธเมฺมสุ, สติปิ นาม เต นาโหสิ กุสเลสุ ธเมฺมสุ, ปญฺญาปิ นาม เต นา

โหสิ กุสเลสุ ธเมฺมสู’’ติฯ เตสํ วจนํ พฺยปฺปถํ เทสนํ อนุสาสนํ อนุสิฏฺฐึ สุตฺวา สุณิตฺวา อุคฺคเหตฺวา อุปธารยิตฺวา อุปลกฺขยิตฺวา มงฺกุ โหติ, ปีฬิโต ฆฏฺฏิโต พฺยาธิโต โทมนสฺสิโต โหติฯ **ตถาวิโธ**ติ ตถาวิโธ ตาทิโส ตสฺสณฺฐิโต ตปฺปกาโร ตปฺปฏิภาโคฯ โย โส วิพฺภนฺตโกติ – สุตฺวา ปเรสํ นิโคฺฆสํ มงฺกุ โหติ ตถาวิโธฯ

เตนาห ภควา –

“สงฺกเปฺปหิ ปเรโต โส, กปโณ วิย ฌายติ;
สุตฺวา ปเรสํ นิโคฺฆสํ, มงฺกุ โหติ ตถาวิโธ’’ติฯ

๕๔. **อถ สตฺถานิ กุรุเต, ปรวาเทหิ โจทิโต;**
เอส ขฺวสฺส มหาเคโธ, โมสวชฺชํ ปคาหติ [สํคาหติ (ก.)] ฯ

อถ สตฺถานิ กุรุเต, ปรวาเทหิ โจทิโตติฯ **อถา**ติ ปทสนฺธิ ปทสํสโคฺค ปทปาริปูรี อกฺขรสมวาโย พฺยญฺชนสิลิฏฺฐตา ปทานุปุพฺพตาเปตํ – อถาติฯ **สตฺถานี**ติ ตีณิ สตฺถานิ – กายสตฺถํ, วจีสตฺถํ, มโนสตฺถํฯ ติวิธํ กายทุจฺจริตํ กายสตฺถํ, จตุพฺพิธํ วจีทุจฺจริตํ วจีสตฺถํ, ติวิธํ มโนทุจฺจริตํ มโนสตฺถํฯ **ปรวาเทหิ โจทิโต**ติฯ อุปชฺฌาเยหิ วา อาจริเยหิ วา สมานุปชฺฌายเกหิ วา สมานาจริยเกหิ วา มิเตฺตหิ วา สนฺทิเฏฺฐหิ วา สมฺภเตฺตหิ วา สหาเยหิ วา โจทิโต สมฺปชานมุสา ภาสติฯ “อภิรโต อหํ, ภเนฺต, อโหสิํ ปพฺพชฺชายฯ มาตา เม โปเสตพฺพา, เตนมฺหิ วิพฺภโนฺต’’ติ ภณติ ฯ “ปิตา เม โปเสตโพฺพ , เตนมฺหิ วิพฺภโนฺต’’ติ ภณติฯ “ภาตา เม โปเสตโพฺพ… ภคินี เม โปเสตพฺพา… ปุโตฺต เม โปเสตโพฺพ… ธีตา เม โปเสตพฺพา… มิตฺตา เม โปเสตพฺพา… อมจฺจา เม โปเสตพฺพา… ญาตกา เม โปเสตพฺพา… สาโลหิตา เม โปเสตพฺพา, เตนมฺหิ วิพฺภโนฺต’’ติ ภณติฯ วจีสตฺถํ กโรติ สงฺกโรติ ชเนติ สญฺชเนติ นิพฺพเตฺตติ อภินิพฺพเตฺตตีติ – อถ สตฺถานิ กุรุเต, ปรวาเทหิ โจทิโตฯ

เอส ขฺวสฺส มหาเคโธติฯ เอโส ตสฺส มหาเคโธ มหาวนํ มหาคหนํ มหากนฺตาโร มหาวิสโม มหากุฏิโล มหาปโงฺก มหาปลิโป มหาปลิโพโธ มหาพนฺธนํ, ยทิทํ สมฺปชานมุสาวาโทติ – เอส ขฺวสฺส มหาเคโธฯ

โมสวชฺชํ ปคาหตีติฯ โมสวชฺชํ วุจฺจติ มุสาวาโทฯ อิเธกโจฺจ สภคฺคโต วา ปริสคฺคโต วา ญาติมชฺฌคโต วา ปูคมชฺฌคโต วา ราชกุลมชฺฌคโต วา อภินีโต สกฺขิปุโฏฺฐ – “เอห โภ ปุริส, ยํ ชานาสิ ตํ วเทหี’’ติ, โส อชานํ วา อาห – “ชานามี’’ติ, “ชานํ’’ วา อาห – “น ชานามี’’ติ, อปสฺสํ วา อาห – “ปสฺสามี’’ติ, ปสฺสํ วา อาห – “น ปสฺสามี’’ติฯ อิติ อตฺตเหตุ วา ปรเหตุ วา อามิสกิญฺจิกฺขเหตุ วา สมฺปชานมุสา ภาสติ – อิทํ วุจฺจติ โมสวชฺชํฯ

อปิ จ ตีหากาเรหิ มุสาวาโท โหติฯ ปุเพฺพวสฺส โหติ – “มุสา ภณิสฺส’’นฺติ, ภณนฺตสฺส โหติ – “มุสา ภณามี’’ติ, ภณิตสฺส โหติ – “มุสา มยา ภณิต’’นฺติฯ อิเมหิ ตีหากาเรหิ มุสาวาโท โหติฯ อปิ จ จตูหากาเรหิ มุสาวาโท โหติฯ ปุเพฺพวสฺส โหติ – “มุสา ภณิสฺส’’นฺติ, ภณนฺตสฺส โหติ – “มุสา ภณามี’’ติ, ภณิตสฺส โหติ – “มุสา มยา ภณิต’’นฺติ, วินิธาย ทิฏฺฐึฯ อิเมหิ จตูหากาเรหิ มุสาวาโท โหติฯ อปิ จ ปญฺจหากาเรหิ… ฉหากาเรหิ… สตฺตหากาเรหิ… อฏฺฐหากาเรหิ มุสาวาโท โหติฯ ปุเพฺพวสฺส โหติ – “มุสา ภณิสฺส’’นฺติ, ภณนฺตสฺส โหติ – “มุสา ภณามี’’ติ, ภณิตสฺส โหติ – “มุสา มยา ภณิต’’นฺติ, วินิธาย ทิฏฺฐึ, วินิธาย ขนฺ

ตึ, วินิธาย รุจึ, วินิธาย สญฺญํ, วินิธาย ภาวํฯ อิเมหิ อฏฺฐหากาเรหิ มุสาวาโท โหติฯ **โมสวชฺชํ ปคาหตี**ติฯ โมสวชฺชํ ปคาหติ โอคาหติ อโชฺฌคาหติ ปวิสตีติ – โมสวชฺชํ ปคาหติฯ

เตนาห ภควา –

“อถ สตฺถานิ กุรุเต, ปรวาเทหิ โจทิโต;
เอส ขฺวสฺส มหาเคโธ, โมสวชฺชํ ปคาหตี”ติฯ

๕๕. **ปณฺฑิโตติ สมญฺญาโต, เอกจฺจริยํ** [เอกจริยํ (สี. สฺยา.)] **อธิฏฺฐิโต;**
ส จาปิ เมถุเน ยุตฺโต, มนฺทาว ปริกิสฺสติฯ

ปณฺฑิโตติ สมญฺญาโตติฯ อิเธกโจฺจ ปุเพฺพ สมณภาเว กิตฺติ วณฺณคโต โหติ – “ปณฺฑิโต วิยตฺโต เมธาวี พหุสฺสุโต จิตฺตกถี กลฺยาณปฏิภาโน สุตฺตนฺติโกติ วา วินยธโรติ วา ธมฺมกถิโกติ วา…เป.… เนวสญฺญานาสญฺญายตนสมาปตฺติยา ลาภี”ติ วา ฯ เอวํ ญาโต โหติ ปญฺญาโต สมญฺญาโต โหตีติ – ปณฺฑิโตติ สมญฺญาโตฯ

เอกจฺจริยํ อธิฏฺฐิโตติฯ ทฺวีหิ การเณหิ เอกจฺจริยํ อธิฏฺฐิโต – ปพฺพชฺชาสงฺขาเตน วา คณาววสฺสคฺคเฏฺฐน วาฯ กถํ ปพฺพชฺชาสงฺขาเตน เอกจฺจริยํ อธิฏฺฐิโต? สพฺพํ ฆราวาส ปลิโพธํ ฉินฺทิตฺวา…เป.… เอวํ ปพฺพชฺชาสงฺขาเตน เอกจฺจริยํ อธิฏฺฐิโตฯ กถํ คณาววสฺสคฺคเฏฺฐน เอกจฺจริยํ อธิฏฺฐิโต? โส เอวํ ปพฺพชิโต สมาโน เอโก อรญฺญวนปตฺถานิ ปนฺตานิ…เป.… เอวํ คณาววสฺสคฺคเฏฺฐน เอกจฺจริยํ อธิฏฺฐิโตติ – เอกจฺจริยํ อธิฏฺฐิโตฯ

ส จาปิ เมถุเน ยุตฺโตติฯ **เมถุนธโมฺม** นาม โย โส อสทฺธโมฺม คามธโมฺม…เป.… ตํการณา วุจฺจติ เมถุนธโมฺมฯ **ส จาปิ เมถุเน ยุตฺโต**ติฯ โส อปเรน สมเยน พุทฺธํ ธมฺมํ สงฺฆํ สิกฺขํ ปจฺจกฺขาย หีนายาวตฺติตฺวา เมถุนธเมฺม ยุตฺโต [ยุโตฺต สํยุโตฺต (สี.)] ปยุโตฺต อายุโตฺต สมายุโตฺตติ – ส จาปิ เมถุเน ยุโตฺตฯ

มนฺทาว ปริกิสฺสตีติฯ กปโณ วิย มนฺโท วิย โมมูโห วิย กิสฺสติ ปริกิสฺสติ ปริกิลิสฺสติฯ ปาณมฺปิ หนติ, อทินฺนมฺปิ อาทิยติ, สนฺธิมฺปิ ฉินฺทติ, นิโลฺลปมฺปิ หรติ, เอกาคาริกมฺปิ กโรติ, ปริปเนฺถปิ ติฏฺฐติ, ปรทารมฺปิ คจฺฉติ, มุสาปิ ภณติฯ เอวมฺปิ กิสฺสติ ปริกิสฺสติ ปริกิลิสฺสติฯ ตเมนํ ราชาโน คเหตฺวา วิวิธา กมฺมการณา กาเรนฺติ – กสาหิปิ ตาเฬนฺติ, เวเตฺตหิปิ ตาเฬนฺติ, อทฺธทณฺฑเกหิปิ ตาเฬนฺติ, หตฺถมฺปิ ฉินฺทนฺติ, ปาทมฺปิ ฉินฺทนฺติ, หตฺถปาทมฺปิ ฉินฺทนฺติ, กณฺณมฺปิ ฉินฺทนฺติ, นาสมฺปิ ฉินฺทนฺติ , กณฺณนาสมฺปิ ฉินฺทนฺติ, พิลงฺคถาลิกมฺปิ กโรนฺติ, สงฺขมุณฺฑิกมฺปิ กโรนฺติ, ราหุมุขมฺปิ กโรนฺติ, โชติมาลิกมฺปิ กโรนฺติ, หตฺถปโชฺชติกมฺปิ กโรนฺติ, เอรกวตฺติกมฺปิ กโรนฺติ, จิรกวาสิกมฺปิ กโรนฺติ, เอเณยฺยกมฺปิ กโรนฺติ, พฬิสมํสิกมฺปิ กโรนฺติ, กหาปณิกมฺปิ กโรนฺติ, ขาราปตจฺฉิกมฺปิ [ขาราปฏิจฺฉกมฺปิ (ก.)] กโรนฺติ, ปลิฆปริวตฺติกมฺปิ กโรนฺติ, ปลาลปีฐกมฺปิ กโรนฺติ, ตเตฺตนปิ เตเลน โอสิญฺจนฺติ, สุนเขหิปิ ขาทาเปนฺติ, ชีวนฺตมฺปิ สูเล อุตฺตาเสนฺติ, อสินาปิ สีสํ ฉินฺทนฺติฯ เอวมฺปิ กิสฺสติ ปริกิสฺสติ ปริกิลิสฺสติฯ

อถ วา กามตณฺหาย อภิภูโต ปริยาทินฺนจิโตฺต โภเค ปริเยสโนฺต นาวาย มหาสมุทฺทํ ปกฺขนฺทติ, สีตสฺส ปุรกฺขโต อุณฺหสฺส ปุรกฺขโต ฑํสมกสวาตาตปสรีสปสมฺผเสฺสหิ ปีฬิยมาโน ขุปฺปิปาสาย มิยฺยมาโน ติคุมฺพํ คจฺฉติ, ตโกฺกลํ คจฺฉติ, ตกฺกสีลํ คจฺฉติ, กาลมุขํ คจฺฉติ, ปุรปูรํ คจฺฉติ, เวสุงฺคํ คจฺฉติ, เวราปถํ คจฺฉติ, ชวํ คจฺฉติ, ตามลึ [กมลึ (สฺยา.), ตํมลึ (ก.)] คจฺฉ

ติ, วงฺคํ คจฺฉติ, เอฬพนฺธนํ คจฺฉติ, สุวณฺณกูฏํ คจฺฉติ, สุวณฺณภูมึ คจฺฉติ, ตมฺพปาณึ คจฺฉติ, สุปฺปาทกํ คจฺฉติ, ภารุกจฺฉํ คจฺฉติ, สุรฏฺฐํ คจฺฉติ, ภงฺคโลกํ คจฺฉติ, ภงฺคณํ คจฺฉติ, สรมตํ คณํ คจฺฉติ, โยนํ คจฺฉติ , ปรมโยนํ [ปีนํ (สฺยา.)] คจฺฉติ, วินกํ [นวกํ (สี.)] คจฺฉติ, มูลปทํ คจฺฉติ, มรุกนฺตารํ คจฺฉติ, ชณฺณุปถํ คจฺฉติ, อชปถํ คจฺฉติ, เมณฺฑปถํ คจฺฉติ, สงฺกุปถํ คจฺฉติ, ฉตฺตปถํ คจฺฉติ, วํสปถํ คจฺฉติ, สกุณปถํ คจฺฉติ, มูสิกปถํ คจฺฉติ, ทริปถํ คจฺฉติ, เวตฺตาจารํ คจฺฉติฯ เอวมฺปิ กิสฺสติ ปริกิสฺสติ ปริกิลิสฺสติฯ

คเวสนฺโต น วินฺทติ, อลาภมูลกมฺปิ ทุกฺขํ โทมนสฺสํ ปฏิสํเวเทติฯ เอวมฺปิ กิสฺสติ ปริกิสฺสติ ปริกิลิสฺสติฯ

คเวสนฺโต วินฺทติ, ลทฺธาปิ อารกฺขมูลกมฺปิ ทุกฺขํ โทมนสฺสํ ปฏิสํเวเทติ – ‘‘กินฺติ เม โภเค เนว ราชาโน หเรยฺยุํ, น โจรา หเรยฺยุํ, น อคฺคี ทเหยฺยุํ, น อุทกํ วเหยฺย, น อปฺปิยา ทายาทา หเรยฺยุ’’นฺติฯ ตสฺส เอวํ อารกฺขโต โคปยโต เต โภคา วิปฺปลุชฺชนฺติฯ โส วิปฺปโยคมูลกมฺปิ ทุกฺขํ โทมนสฺสํ ปฏิสํเวเทติฯ เอวมฺปิ กิสฺสติ ปริกิสฺสติ ปริกิลิสฺสตีติ – ส จาปิ เมถุเน ยุตฺโต, มโนฺทว ปริกิสฺสติฯ

เตนาห ภควา –

> ‘‘ปณฺฑิโตติ สมญฺญาโต, เอกจริยํ อธิฏฺฐิโต;
> ส จาปิ เมถุเน ยุตฺโต, มโนฺทว ปริกิสฺสตี’’ติฯ

๕๖. **เอตมาทีนวํ ญตฺวา, มุนิ ปุพฺพาปเร อิธ;**
เอกจริยํ ทฬฺหํ กยิรา, น นิเสเวถ เมถุนํฯ

เอตมาทีนวํ ญตฺวา, มุนิ ปุพฺพาปเร อิธาติฯ **เอต**นฺติ ปุเพฺพ สมณภาเว ยโส จ กิตฺติ จ, อปรภาเค พุทฺธํ ธมฺมํ สงฺฆํ สิกฺขํ ปจฺจกฺขาย หีนายาวตฺตสฺส อยโส จ อกิตฺติ จ; เอตํ สมฺปตฺตึ วิปตฺติญฺจฯ **ญตฺวา**ติ ชานิตฺวา ตุลยิตฺวา ตีรยิตฺวา วิภาวยิตฺวา วิภูตํ กตฺวาฯ **มุนี**ติฯ **โมนํ** วุจฺจติ ญาณํฯ ยา ปญฺญา ปชานนา…เป.… สงฺคชาลมติจฺจ โส มุนิฯ **อิธา**ติ อิมิสฺสา ทิฏฺฐิยา อิมิสฺสา ขนฺติยา อิมิสฺสา รุจิยา อิมสฺมึ อาทาเย อิมสฺมึ ธเมฺม อิมสฺมึ วินเย อิมสฺมึ ธมฺมวินเย อิมสฺมึ ปาวจเน อิมสฺมึ พฺรหฺมจริเย อิมสฺมึ สตฺถุสาสเน อิมสฺมึ อตฺตภาเว อิมสฺมึ มนุสฺสโลเกติ – เอตมาทีนวํ ญตฺวา มุนิ ปุพฺพาปเร อิธฯ

เอกจริยํ ทฬฺหํ กยิราติฯ ทฺวีหิ การเณหิ เอกจริยํ ทฬฺหํ กเรยฺย – ปพฺพชฺชาสงฺขาเตน วา คณาววสฺสคฺคเฏฺฐน วาฯ กถํ ปพฺพชฺชาสงฺขาเตน เอกจริยํ ทฬฺหํ กเรยฺย? สพฺพํ ฆราวาสปลิโพธํ ฉินฺทิตฺวา ปุตฺตทารปลิโพธํ ฉินฺทิตฺวา ญาติปลิโพธํ ฉินฺทิตฺวา มิตฺตามจฺจปลิโพธํ ฉินฺทิตฺวา สนฺนิธิปลิโพธํ ฉินฺทิตฺวา เกสมสฺสุํ โอหาเรตฺวา กาสายานิ วตฺถานิ อจฺฉาเทตฺวา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิตฺวา อกิญฺจนภาวํ อุปคนฺตฺวา เอโก จเรยฺย วิหเรยฺย อิริเยยฺย วเตฺตยฺย ปาเลยฺย ยเปยฺย ยาเปยฺยฯ เอวํ ปพฺพชฺชาสงฺขาเตน เอกจริยํ ทฬฺหํ กเรยฺยฯ

กถํ คณาววสฺสคฺคเฏฺฐน เอกจริยํ ทฬฺหํ กเรยฺย? โส เอวํ ปพฺพชิโต สมาโน เอโก อรญฺญวนปตฺถานิ ปนฺตานิ เสนาสนานิ ปฏิเสเวยฺย อปฺปสทฺทานิ อปฺปนิโคฺฆสานิ วิชนวาตานิ มนุสฺสราหเสฺสยฺยกานิ ปฏิสลฺลานสารุปฺปานิฯ โส เอโก คเจฺฉยฺย, เอโก ติเฏฺฐยฺย, เอโก นิสีเทยฺย, เอโก เสยฺยํ กเปฺปยฺย, เอโก คามํ ปิณฺฑาย ปวิเสยฺย, เอโก ปฏิกฺกเมยฺย, เอโก รโห นิ

สีเทยฺย, เอโก จงฺกมํ อธิเฏฺฐยฺย, เอโก จเรยฺย วิหเรยฺย อิริเยยฺย วเตฺตยฺย ปาเลยฺย ยเปยฺย ยาเปยฺยฯ เอวํ คณาววสฺสคฺคเฏฺฐน เอกจฺจริยํ ทฬฺหํ กเรยฺยาติ – เอกจฺจริยํ ทฬฺหํ กเรยฺย, ถิรํ กเรยฺย, ทฬฺหํ สมาทาโน อสฺส, อวฏฺฐิตสมาทาโน อสฺส กุสเลสุ ธเมฺมสูติ – เอกจฺจริยํ ทฬฺหํ กยิราฯ

น นิเสเวถ เมถุนนฺติฯ เมถุนธโมฺม นาม โย โส อสทฺธโมฺม คามธโมฺม…เป.… ตํการณา วุจฺจติ เมถุนธโมฺมฯ เมถุนธมฺมํ น เสเวยฺย น นิเสเวยฺย น สํเสเวยฺย น ปฏิเสเวยฺย น จเรยฺย น สมาจเรยฺย น สมาทาย วเตฺตยฺยาติ – น นิเสเวถ เมถุนํฯ

เตนาห ภควา –

‘‘เอตมาทีนวํ ญตฺวา, มุนิ ปุพฺพาปเร อิธ;
เอกจฺจริยํ ทฬฺหํ กยิรา, น นิเสเวถ เมถุน’’นฺติฯ

๕๗. วิเวกเญฺญว สิเกฺขถ, เอตํ อริยานมุตฺตมํ;
น เตน เสโฏฺฐ มเญฺญถ, ส เว นิพฺพานสนฺติเกฯ

วิเวกเญฺญว สิเกฺขถาติฯ วิเวโกติ ตโย วิเวกา – กายวิเวโก, จิตฺตวิเวโก, อุปธิวิเวโกฯ กตโม กายวิเวโก…เป.… อยํ อุปธิวิเวโกฯ กายวิเวโก จ วิเวกฏฺฐกายานํ เนกฺขมฺมาภิรตานํฯ จิตฺตวิเวโก จ ปริสุทฺธจิตฺตานํ ปรมโวทานปฺปตฺตานํฯ อุปธิวิเวโก จ นิรูปธีนํ ปุคฺคลานํ วิสงฺขารคตานํฯ **สิกฺขา**ติ ติโสฺส สิกฺขา – อธิสีลสิกฺขา, อธิจิตฺตสิกฺขา, อธิปญฺญาสิกฺขา…เป.… อยํ อธิปญฺญาสิกฺขาฯ **วิเวกเญฺญว สิเกฺขถา**ติ วิเวกเญฺญว สิเกฺขยฺย อาจเรยฺย สมาจเรยฺย สมาทาย วเตฺตยฺยาติ – วิเวกเญฺญว สิเกฺขถฯ

เอตํ อริยานมุตฺตมนฺติฯ **อริยา** วุจฺจนฺติ พุทฺธา จ พุทฺธสาวกา จ ปเจฺจกพุทฺธา จฯ อริยานํ เอตํ อคฺคํ เสฏฺฐํ วิสิฏฺฐํ ปาโมกฺขํ อุตฺตมํ ปวรํ ยทิทํ วิเวกจริยาติ – เอตํ อริยานมุตฺตมํฯ

น เตน เสโฏฺฐ มเญฺญถาติฯ กายวิเวกจริยาย อุนฺนติํ น กเรยฺย, อุนฺนมํ น กเรยฺย, มานํ น กเรยฺย, ถามํ น กเรยฺย, ถมฺภํ น กเรยฺย, น เตน มานํ ชเนยฺย, น เตน ถโทฺธ อสฺส ปตฺถโทฺธ ปคฺคหิตสิโรติ – เตน เสโฏฺฐ น มเญฺญถฯ

ส เว นิพฺพานสนฺติเกติฯ โส นิพฺพานสฺส สนฺติเก สามนฺตา อาสเนฺน อวิทูเร อุปกเฏฺฐติ – ส เว นิพฺพานสนฺติเกฯ

เตนาห ภควา –

‘‘วิเวกเญฺญว สิเกฺขถ, เอตํ อริยานมุตฺตมํ;
น เตน เสโฏฺฐ มเญฺญถ, ส เว นิพฺพานสนฺติเก’’ติฯ

๕๘. ริตฺตสฺส มุนิโน จรโต, กาเมสุ อนเปกฺขิโน;
โอฆติณฺณสฺส ปิหยนฺติ, กาเมสุ คธิตา ปชาฯ

ริตฺตสฺส มุนิโน จรโตติฯ ริตฺตสฺส วิวิตฺตสฺส ปวิวิตฺตสฺส , กายทุจฺจริเตน ริตฺตสฺส วิวิตฺตสฺส ปวิวิตฺตสฺสฯ วจีทุจฺจริเตน…เป.… มโนทุจฺจริเตน… ราเคน… โทเสน… โมเหน… โกเธน… อุปนาเหน… มกฺขเน… ปฬาเสน… อิสฺสาย… มจฺฉริเยน… มายาย…

สาเฐเยฺยน… ถเมฺภน… สารเมฺภน… มาเนน… อติมาเนน… มเทน… ปมาเทน… สพฺพกิเลเสหิ… สพฺพทุจฺจริเตหิ… สพฺพทรเถหิ… สพฺพปริฬาเหหิ… สพฺพสนฺตาเปหิ… สพฺพากุสลาภิสงฺขาเรหิ ริตฺตสฺส วิวิตฺตสฺส ปวิวิตฺตสฺสฯ **มุนิโน**ติฯ **โมนํ** วุจฺจติ ญาณํ…เป.… สงฺคชาลมติจฺจ โส มุนิฯ **จรโต**ติ จรโต วิหรโต อิริยโต วตฺตโต ปาลยโต ยปยโต ยาปยโตติ – ริตฺตสฺส มุนิโน จรโตฯ

กาเมสุ อนเปกฺขิโนติฯ **กามา**ติ อุทฺทานโต เทฺว กามา – วตฺถุกามา จ กิเลสกามา จ…เป.… อิเม วุจฺจนฺติ วตฺถุกามา…เป.… อิเม วุจฺจนฺติ กิเลสกามาฯ วตฺถุกาเม ปริชานิตฺวา กิเลสกาเม ปหาย ปชหิตฺวา วิโนเทตฺวา พฺยนฺตึ กริตฺวา อนภาวํ คเมตฺวา กาเมสุ อนเปกฺขมาโน จตฺตกาโม วนฺตกาโม มุตฺตกาโม ปหีนกาโม ปฏินิสฺสฏฺฐกาโม, วีตราโค จตฺตราโค วนฺตราโค มุตฺตราโค ปหีนราโค ปฏินิสฺสฏฺฐราโค นิจฺฉาโต นิพฺพุโต สีติภูโต [สีตีภูโต (สี.)] สุขปฺปฏิสํเวที พฺรหฺมภูเตน อตฺตนา วิหรตีติ – กาเมสุ อนเปกฺขิโนฯ

โอฆติณฺณสฺส ปิหยนฺติ, กาเมสุ คธิตา ปชาติฯ **ปชา**ติ สตฺตาธิวจนํ ปชา กาเมสุ รตฺตา คิทฺธา คธิตา มุจฺฉิตา อโชฺฌสนฺนา ลคฺคา ลคฺคิตา ปลิพุทฺธาฯ เต กาโมฆํ ติณฺณสฺส ภโวฆํ ติณฺณสฺส ทิโฏฺฐฆํ ติณฺณสฺส อวิโชฺชฆํ ติณฺณสฺส สพฺพสงฺขารปถํ ติณฺณสฺส อุตฺติณฺณสฺส นิตฺติณฺณสฺส อติกฺกนฺตสฺส สมติกฺกนฺตสฺส วีติวตฺตสฺส ปารํ คตสฺส ปารํ ปตฺตสฺส อนฺตํ คตสฺส อนฺตํ ปตฺตสฺส โกฏึ คตสฺส โกฏึ ปตฺตสฺส ปริยนฺตํ คตสฺส ปริยนฺตํ ปตฺตสฺส โวสานํ คตสฺส โวสานํ ปตฺตสฺส ตาณํ คตสฺส ตาณํ ปตฺตสฺส เลณํ คตสฺส เลณํ ปตฺตสฺส สรณํ คตสฺส สรณํ ปตฺตสฺส อภยํ คตสฺส อภยํ ปตฺตสฺส อจฺจุตํ คตสฺส อจฺจุตํ ปตฺตสฺส อมตํ คตสฺส อมตํ ปตฺตสฺส นิพฺพานํ คตสฺส นิพฺพานํ ปตฺตสฺส อิจฺฉนฺติ สาทิยนฺติ ปตฺถยนฺติ ปิหยนฺติ อภิชปฺปนฺติฯ ยถา อิณายิกา อานณฺยํ [อาณณฺยํ (อฏฺฐ.)] ปเตฺถนฺติ ปิหยนฺติ, ยถา อาพาธิกา อาโรคฺยํ ปเตฺถนฺติ ปิหยนฺติ, ยถา พนฺธนพทฺธา พนฺธนโมกฺขํ ปเตฺถนฺติ ปิหยนฺติ, ยถา ทาสา ภุชิสฺสํ ปเตฺถนฺติ ปิหยนฺติ, ยถา กนฺตารทฺธานปกฺขนฺทา [กนฺตารทฺธานปกฺขนฺตา (สี.), กนฺตารทฺธานปกฺขนฺนา (สฺยา.)] เขมนฺตภูมึ ปเตฺถนฺติ ปิหยนฺติ; เอวเมวํ ปชา กาเมสุ รตฺตา คิทฺธา คธิตา มุจฺฉิตา อโชฺฌสนฺนา ลคฺคา ลคฺคิตา ปลิพุทฺธา เต กาโมฆํ ติณฺณสฺส ภโวฆํ ติณฺณสฺส…เป.… นิพฺพานํ คตสฺส นิพฺพานํ ปตฺตสฺส อิจฺฉนฺติ สาทิยนฺติ ปตฺถยนฺติ ปิหยนฺติ อภิชปฺปนฺตีติ – โอฆติณฺณสฺส ปิหยนฺติ, กาเมสุ คธิตา ปชาฯ

เตนาห ภควา –

‘‘ริตฺตสฺส มุนิโน จรโต, กาเมสุ อนเปกฺขิโน;
โอฆติณฺณสฺส ปิหยนฺติ, กาเมสุ คธิตา ปชา’’ติฯ

ติสฺสเมเตฺตยฺยสุตฺตนิเทฺทโส สตฺตโมฯ

๘. ปสูรสุตฺตนิเทฺทโส

อถ ปสูรสุตฺตนิเทฺทสํ วกฺขติ –

๕๙. **อิเธว สุทฺธึ อิติ วาทยนฺติ, นาเญฺญสุ ธเมฺมสุ วิสุทฺธิมาหุ;**
ยํ นิสฺสิตา ตตฺถ สุภํ วทานา, ปเจฺจกสเจฺจสุ ปุถู นิวิฎฺฐาฯ

อิเธว สุทฺธึ อิติ วาทยนฺตีติฯ อิเธว สุทฺธึ วิสุทฺธึ ปริสุทฺธึ มุตฺตึ วิมุตฺตึ ปริมุตฺตึ วทนฺติ กเถนฺติ ภณนฺติ ทีปยนฺติ โวหรนฺติฯ “สสฺสโต โลโก, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญ”นฺติ สุทฺธึ วิสุทฺธึ ปริสุทฺธึ มุตฺตึ วิมุตฺตึ ปริมุตฺตึ วทนฺติ กเถนฺติ ภณนฺติ ทีปยนฺติ โวหรนฺติฯ “อสสฺสโต โลโก … อนฺตวา โลโก… อนนฺตวา โลโก… ตํ ชีวํ ตํ สรีรํ… อญฺญํ ชีวํ อญฺญํ สรีรํ… โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา… น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา… โหติ จ น จ โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา… เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญ”นฺติ สุทฺธึ วิสุทฺธึ ปริสุทฺธึ มุตฺตึ วิมุตฺตึ ปริมุตฺตึ วทนฺติ กเถนฺติ ภณนฺติ ทีปยนฺติ โวหรนฺตีติ – อิเธว สุทฺธึ อิติ วาทยนฺติฯ

นาเญฺญสุ ธเมฺมสุ วิสุทฺธิมาหูติฯ อตฺตโน สตฺถารํ ธมฺมกฺขานํ คณํ ทิฎฺฐึ ปฎิปทํ มคฺคํ ฐเปตฺวา สเพฺพ ปรวาเท ขิปนฺติ อุกฺขิปนฺติ ปริกฺขิปนฺติฯ “โส สตฺถา น สพฺพญฺญู, ธโมฺม น สฺวากฺขาโต , คโณ น สุปฺปฎิปโนฺน, ทิฎฺฐิ น ภทฺทิกา, ปฎิปทา น สุปญฺญตฺตา , มโคฺค น นิยฺยานิโก, นเตฺถตฺถ สุทฺธิ วา วิสุทฺธิ วา ปริสุทฺธิ วา มุตฺติ วา วิมุตฺติ วา ปริมุตฺติ วา, น ตตฺถ สุชฺฌนฺติ วา วิสุชฺฌนฺติ วา ปริสุชฺฌนฺติ วา มุจฺจนฺติ วา วิมุจฺจนฺติ วา ปริมุจฺจนฺติ วา, หีนา นิหีนา โอมกา ลามกา ฉตฺตุกฺกา ปริตฺตา”ติ – เอวมาหํสุ เอวํ วทนฺติ เอวํ กเถนฺติ เอวํ ภณนฺติ เอวํ ทีปยนฺติ เอวํ โวหรนฺตีติ – นาเญฺญสุ ธเมฺมสุ วิสุทฺธิมาหุฯ

ยํ นิสฺสิตา ตตฺถ สุภํ วทานาติฯ **ยํ นิสฺสิตา**ติ ยํ สตฺถารํ ธมฺมกฺขานํ คณํ ทิฎฺฐึ ปฎิปทํ มคฺคํ นิสฺสิตา อานิสฺสิตา [ปติฎฺฐิตา (สี.), สนฺนิสฺสิตา (สฺยา.)] อลฺลีนา อุปคตา อโชฺฌสิตา อธิมุตฺตาฯ **ตตฺถา**ติ สกาย ทิฎฺฐิยา สกาย ขนฺติยา สกาย รุจิยา สกาย ลทฺธิยาฯ **สุภํ วทานา**ติ สุภวาทา โสภนวาทา ปณฺฑิตวาทา ถิรวาทา [ธีรวาทา (สฺยา.)] ญายวาทา เหตุวาทา ลกฺขณวาทา การณวาทา ฐานวาทา สกาย ลทฺธิยาติ – ยํ นิสฺสิตา ตตฺถ สุภํ วทานาฯ

ปเจฺจกสเจฺจสุ ปุถู นิวิฎฺฐาติฯ ปุถู สมณพฺราหฺมณา ปุถู ปเจฺจกสเจฺจสุ นิวิฎฺฐา ปติฎฺฐิตา อลฺลีนา อุปคตา อโชฺฌสิตา อธิมุตฺตาฯ “สสฺสโต โลโก, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญ”นฺติ นิวิฎฺฐา ปติฎฺฐิตา อลฺลีนา อุปคตา อโชฺฌสิตา อธิมุตฺตาฯ “อสสฺสโต โลโก…เป.… เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญ”นฺติ นิวิฎฺฐา ปติฎฺฐิตา อลฺลีนา อุปคตา อโชฺฌสิตา อธิมุตฺตาติ – ปเจฺจกสเจฺจสุ ปุถู นิวิฎฺฐาฯ

เตนาห ภควา –

“อิเธว สุทฺธึ อิติ วาทยนฺติ, นาเญฺญสุ ธเมฺมสุ วิสุทฺธิมาหุ;
ยํ นิสฺสิตา ตตฺถ สุภํ วทานา, ปเจฺจกสเจฺจสุ ปุถู นิวิฎฺฐา”ติฯ

๖๐. **เต วาทกามา ปริสํ วิคยฺห, พาลํ ทหนฺตี มิถุ อญฺญมญฺญํ;**
วทนฺติ เต อญฺญสิตา กโถชฺชํ, ปสํสกามา กุสลาวทานาฯ

เต วาทกามา ปริสํ วิคยฺหาติฯ **เต วาทกามา**ติ เต วาทกามา วาทตฺถิกา วาทาธิปฺปายา วาทปุเรกฺขารา วาทปริเยสนํ จรนฺตาฯ **ปริสํ วิคยฺหา**ติ ขตฺติยปริสํ พฺราหฺมณปริสํ คหปติปริสํ สมณปริสํ วิคยฺห โอคยฺห อโชฺฌคาเหตฺวา ปวิสิตฺวาติ – เต วาทกามา ปริสํ วิคยฺหฯ

พาลํ ทหนฺตี มิถุ อญฺญมญฺญนฺติฯ **มิถู**ติ เทฺว ชนา เทฺว กลหการกา เทฺว ภณฺฑนการกา เทฺว ภสฺสการกา เทฺว วิวาทการกา เทฺว อธิกรณการกา เทฺว วาทิโน เทฺว สลฺลาปกา; เต อญฺญมญฺญํ พาลโต หีนโต นิหีนโต โอมกโต ลามกโต ฉตุกฺกโต ปริตฺตโต ทหนฺติ ปสฺสนฺติ ทกฺขนฺติ โอโลเกนฺติ นิชฺฌายนฺติ อุปปริกฺขนฺตีติ – พาลํ ทหนฺตี มิถุ อญฺญมญฺญํฯ

วทนฺติ เต อญฺญสิตา กโถชฺชนฺติฯ อญฺญํ สตฺถารํ ธมฺมกฺขานํ คณํ ทิฏฺฐิํ ปฏิปทํ มคฺคํ นิสฺสิตา อานิสฺสิตา อลฺลีนา อุปคตา อโชฺฌสิตา อธิมุตฺตาฯ **กโถชฺชํ** วุจฺจติ กลโห ภณฺฑนํ วิคฺคโห วิวาโท เมธคํฯ อถ วา **กโถชฺช**นฺติ อโนชวนฺตี นิสากถา กโถชฺชํ วทนฺติ, กลหํ วทนฺติ, ภณฺฑนํ วทนฺติ, วิคฺคหํ วทนฺติ, วิวาทํ วทนฺติ, เมธคํ วทนฺติ กเถนฺติ ภณนฺติ ทีปยนฺติ โวหรนฺตีติ – วทนฺติ เต อญฺญสิตา กโถชฺชํฯ

ปสํสกามา กุสลาวทานาติฯ **ปสํสกามา**ติ ปสํสกามา ปสํสตฺถิกา ปสํสาธิปฺปายา ปสํสปุเรกฺขารา ปสํสปริเยสนํ จรนฺตาฯ **กุสลาวทานา**ติ กุสลวาทา ปณฺฑิตวาทา ถิรวาทา ญายวาทา เหตุวาทา ลกฺขณวาทา การณวาทา ฐานวาทา สกาย ลทฺธิยาติ – ปสํสกามา กุสลาวทานาฯ

เตนาห ภควา –

“เต วาทกามา ปริสํ วิคยฺห, พาลํ ทหนฺตี มิถุ อญฺญมญฺญํ;
วทนฺติ เต อญฺญสิตา กโถชฺชํ, ปสํสกามา กุสลาวทานา”ติฯ

๖๑. **ยุตฺโต กถายํ ปริสาย มเชฺฌ, ปสํสมิจฺฉํ วินิฆาติ โหติ;**
อปาหตสฺมิํ ปน มงฺกุ โหติ, นินฺทาย โส กุปฺปติ รนฺธเมสีฯ

ยุตฺโต กถายํ ปริสาย มเชฺฌติฯ ขตฺติยปริสาย วา พฺราหฺมณปริสาย วา คหปติปริสาย วา สมณปริสาย วา มเชฺฌ อตฺตโน กถายํ ยุตฺโต ปยุตฺโต อายุตฺโต สมายุตฺโต สมฺปยุตฺโต กเถตุนฺติ – ยุตฺโต กถายํ ปริสาย มเชฺฌฯ

ปสํสมิจฺฉํ วินิฆาติ โหตีติฯ **ปสํสมิจฺฉ**นฺติ ปสํสํ โถมนํ กิตฺติํ วณฺณหาริยํ อิจฺฉนฺโต สาทิยนฺโต ปตฺถยนฺโต ปิหยนฺโต อภิชปฺปนฺโตฯ **วินิฆาติ โหตี**ติ ปุเพฺพว สลฺลาปา กถํกถี วินิฆาตี โหติฯ “ชโย นุ โข เม ภวิสฺสติ, ปราชโย นุ โข เม ภวิสฺสติ, กถํ นิคฺคหํ กริสฺสามิ, กถํ ปฏิกมฺมํ กริสฺสามิ, กถํ วิเสสํ กริสฺสามิ, กถํ ปฏิวิเสสํ กริสฺสามิ, กถํ อาเวฐิยํ [อาเวธิยํ (สฺยา.)] กริสฺสามิ, กถํ นิเพฺพฐิยํ [นิเพฺพธิยํ (สฺยา. ก.)] กริสฺสามิ, กถํ เฉทํ กริสฺสามิ, กถํ มณฺฑลํ กริสฺสามี”ติ, เอวํ ปุเพฺพว สลฺลาปา กถํกถี วินิฆาติ โหตีติ – ปสํสมิจฺฉํ วินิฆาติ โหติฯ

อปาหตสฺมิํ ปน มงฺกุ โหตีติฯ เย เต ปญฺหวีมํสกา ปริสา ปาริสชฺชา ปาสาริกา [ปาสนิกา (สฺยา.)], เต อปหรนฺติฯ “อตฺถาปคตํ ภณิต”นฺติ อตฺถโต อปหรนฺติ, “พฺยญฺชนาปคตํ ภณิต”นฺติ พฺยญฺชนโต อปหรนฺติ, “อตฺถพฺยญฺชนาปคตํ ภณิต”นฺติ อตฺถพฺยญฺชนโต อปหรนฺติ, “อโตฺถ เต ทุนฺนีโต, พฺยญฺชนํ เต ทุโรปิตํ, อตฺถพฺยญฺชนํ เต ทุนฺนีตํ ทุโรปิตํ, นิคฺคโห เต อกโต, ปฏิกมฺมํ เต ทุกฺกฎํ, วิเสโส เต อกโต, ปฏิวิเสโส เต ทุกฺกโฎ, อาเวฐิยา เต อกตา, นิ

เพฺพฐิยา เต ทุกฺกฏา , เฉโท เต อกโต, มณฺฑลํ เต ทุกฺกฏํ วิสมกถํ ทุกฺกถิตํ ทุพฺภณิตํ ทุลฺลปิตํ ทุรุตฺตํ ทุพฺภาสิต''นฺติ อปหรนฺติฯ **อปาหตสฺมึ ปน มงฺกุ โหตี**ติ ฯ อปาหตสฺมึ มงฺกุ โหติ ปีฬิโต ฆฏฺฏิโต พฺยาธิโต โทมนสฺสิโต โหตีติ – อปาหตสฺมึ ปน มงฺกุ โหติฯ

นินฺทาย โส กุปฺปติ รนฺธเมสีติฯ นินฺทาย ครหาย อกิตฺติยา อวณฺณหาริกาย กุปฺปติ พฺยาปชฺชติ ปติฏฺฐียติ, โกปญฺจ โทสญฺจ อปฺปจฺจยญฺจ ปาตุกโรตีติ – นินฺทาย โส กุปฺปติฯ **รนฺธเมสี**ติ วิรนฺธเมสี อปรทฺธเมสี ขลิตเมสี คฬิตเมสี วิวรเมสีติ – นินฺทาย โส กุปฺปติ รนฺธเมสีฯ

เตนาห ภควา –

''ยุโตฺต กถายํ ปริสาย มชฺฌ, ปสํสมิจฺฉํ วินิฆาติ โหติ;
อปาหตสฺมึ ปน มงฺกุ โหติ, นินฺทาย โส กุปฺปติ รนฺธเมสี''ติฯ

๖๒. **ยมสฺส วาทํ ปริหีนมาหุ, อปาหตํ ปญฺหวิมํสกาเส** [ปญฺหวิมํสกา เย (สฺยา.)] **;**
ปริเทวติ โสจติ หีนวาโท, อุปจฺจคา มนฺติ อนุตฺถุนาติฯ

ยมสฺส วาทํ ปริหีนมาหูติ ยํ ตสฺส วาทํ หีนํ นิหีนํ ปริหีนํ ปริหาปิตํ น ปริปูริตํ, เอวมาหํสุ เอวํ กเถนฺติ เอวํ ภณนฺติ เอวํ ทีปยนฺติ เอวํ โวหรนฺตีติ – ยมสฺส วาทํ ปริหีนมาหุฯ

อปาหตํ ปญฺหวิมํสกาเสติฯ เย เต ปญฺหวีมํสกา ปริสา ปาริสชฺชา ปาสาริกา, เต อปหรนฺติฯ ''อตฺถาปคตํ ภณิต''นฺติ อตฺถโต อปหรนฺติ, ''พฺยญฺชนาปคตํ ภณิต''นฺติ พฺยญฺชนโต อปหรนฺติ, ''อตฺถพฺยญฺชนาปคตํ ภณิต''นฺติ อตฺถพฺยญฺชนโต อปหรนฺติ, ''อโตฺถ เต ทุนฺนีโต, พฺยญฺชนํ เต ทุโรปิตํ, อตฺถพฺยญฺชนํ เต ทุนฺนีตํ ทุโรปิตํ, นิคฺคโห เต อกโต, ปฏิกมฺมํ เต ทุกฺกฏํ, วิเสโส เต อกโต, ปฏิวิเสโส เต ทุกฺกโฏ, อาเวฐิยา เต อกตา, นิเพฺพฐิยา เต ทุกฺกฏา, เฉโท เต อกโต, มณฺฑลํ เต ทุกฺกฏํ วิสมกถํ ทุกฺกถิตํ ทุพฺภณิตํ ทุลฺลปิตํ ทุรุตฺตํ ทุพฺภาสิต''นฺติ, อปหรนฺตีติ – อปาหตํ ปญฺหวิมํสกาเสฯ

ปริเทวติ โสจติ หีนวาโทติฯ **ปริเทวตี**ติ ''อญฺญํ มยา อาวชฺชิตํ อญฺญํ จินฺติตํ อญฺญํ อุปธาริตํ, อญฺญํ อุปลกฺขิตํ โส มหาปโกฺข มหาปริโส มหาปริวาโร; ปริสา จายํ วคฺคา, น สมคฺคา; สมคฺคาย ปริสาย เหตุ กถาสลฺลาโป ปุน ภญฺชิสฺสามี''ติ, ยา เอวรูปา [โย เอวรูโป (สฺยา.)] วาจา ปลาโป วิปฺปลาโป ลาลโปฺป ลาลปฺปายนา ลาลปฺปายิตตฺตนฺติ – ปริเทวติฯ **โสจตี**ติ ''ตสฺส ชโย''ติ โสจติ ''มยฺหํ ปราชโย''ติ โสจติ, ''ตสฺส ลาโภ''ติ โสจติ, ''มยฺหํ อลาโภ''ติ โสจติ, ''ตสฺส ยโส''ติ โสจติ, ''มยฺหํ อยโส''ติ โสจติ, ''ตสฺส ปสํสา''ติ โสจติ, ''มยฺหํ นินฺทา''ติ โสจติ, ''ตสฺส สุข''นฺติ โสจติ, ''มยฺหํ ทุกฺข''นฺติ โสจติ, ''โส สกฺกโต ครุกโต มานิโต ปูชิโต อปจิโต ลาภี จีวรปิณฺฑปาตเสนาสนคิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารานํ, อหมสฺมิ อสกฺกโต อครุกโต อมานิโต อปูชิโต อนปจิโต น ลาภี จีวรปิณฺฑปาตเสนาสนคิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขาราน''นฺติ โสจติ กิลมติ ปริเทวติ อุรตฺตาฬึ กนฺทติ สโมฺมหํ อาปชฺชตีติ – ปริเทวติ โสจติฯ **หีนวาโท**ติ หีนวาโท นิหีนวาโท ปริหีนวาโท ปริหาปิตวาโท น ปริปูรวาโทติ – ปริเทวติ โสจติ หีนวาโทฯ

อุปจฺจคา มนฺติ อนุตฺถุนาตีติฯ โส มํ วาเทน วาทํ อจฺจคา อุปจฺจคา อติกฺกโนฺต สมติกฺกโนฺต วีติวโตฺตติฯ เอวมฺปิ อุปจฺจคา มนฺติฯ อถ วา มํ วาเทน วาทํ อภิภวิตฺวา อโชฺฌตฺถริตฺวา

ปริยาทิยิตฺวา มทฺทยิตฺวา จรติ วิหรติ อิริยติ วตฺตติ ปาเลติ ยเปติ ยาเปตีติฯ เอวมฺปิ อุปจฺจคา มนฺติฯ อนุตฺถุนา วุจฺจติ วาจา ปลาโป วิปฺปลาโป ลาลโปฺป ลาลปฺปายนา ลาลปฺปายิตตฺตนฺติ – อุปจฺจคา มนฺติ อนุตฺถุนาติฯ

เตนาห ภควา –

“ยมสฺส วาทํ ปริหีนมาหุ, อปาหตํ ปญฺหวิมํสกาเส;
ปริเทวติ โสจติ หีนวาโท, อุปจฺจคา มนฺติ อนุตฺถุนาตี”ติฯ

๖๓. **เอเต วิวาทา สมเณสุ ชาตา, เอเตสุ อุคฺฆาตินิฆาติ โหติ;**
เอตมฺปิ ทิสฺวา วิรเม กโถชฺชํ, น หญฺญทตฺถตฺถิ ปสํสลาภาฯ

เอเต วิวาทา สมเณสุ ชาตาติฯ **สมณา**ติ เย เกจิ อิโต พหิทฺธา ปริพฺพชูปคตา ปริพฺพชสมาปนฺนาฯ เอเต ทิฏฺฐิกลหา ทิฏฺฐิภณฺฑนา ทิฏฺฐิวิคฺคหา ทิฏฺฐิวิวาทา ทิฏฺฐิเมธคา สมเณสุ ชาตา สญฺชาตา นิพฺพตฺตา อภินิพฺพตฺตา ปาตุภูตาติ – เอเต วิวาทา สมเณสุ ชาตาฯ

เอเตสุ อุคฺฆาตินิฆาติ โหตีติฯ ชยปราชโย โหติ, ลาภาลาโภ โหติ, ยสายโส โหติ, นินฺทาปสํสา โหติ, สุขทุกฺขํ โหติ, โสมนสฺสโทมนสฺสํ โหติ, อิฏฺฐานิฏฺฐํ โหติ, อนุนยปฏิฆํ โหติ, อุคฺฆาติตนิคฺฆาติตํ โหติ, อนุโรธวิโรโธ โหติ, ชเยน จิตฺตํ อุคฺฆาติตํ โหติ ปราชเยน จิตฺตํ นิคฺฆาติตํ โหติ, ลาเภน จิตฺตํ อุคฺฆาติตํ โหติ อลาเภน จิตฺตํ นิคฺฆาติตํ โหติ, ยเสน จิตฺตํ อุคฺฆาติตํ โหติ อยเสน จิตฺตํ นิคฺฆาติตํ โหติ, ปสํสาย จิตฺตํ อุคฺฆาติตํ โหติ นินฺทาย จิตฺตํ นิคฺฆาติตํ โหติ, สุเขน จิตฺตํ อุคฺฆาติตํ โหติ ทุเกฺขน จิตฺตํ นิคฺฆาติตํ โหติ, โสมนเสฺสน จิตฺตํ อุคฺฆาติตํ โหติ โทมนเสฺสน จิตฺตํ นิคฺฆาติตํ โหติ, อุนฺนติยา [อุณฺณติยา (สฺยา. ก.)] จิตฺตํ อุคฺฆาติตํ โหติ โอนติยา [โอณติยา (สฺยา. ก.)] จิตฺตํ นิคฺฆาติตํ โหตีติ – เอเตสุ อุคฺฆาตินิฆาติ โหติฯ

เอตมฺปิ ทิสฺวา วิรเม กโถชฺชนฺติฯ **เอตมฺปิ ทิสฺวา**ติ เอตํ อาทีนวํ ทิสฺวา ปสฺสิตฺวา ตุลยิตฺวา ตีรยิตฺวา วิภาวยิตฺวา วิภูตํ กตฺวา ทิฏฺฐิกลเหสุ ทิฏฺฐิภณฺฑเนสุ ทิฏฺฐิวิคฺคเหสุ ทิฏฺฐิวิวาเทสุ ทิฏฺฐิเมธเคสูติ – **เอตมฺปิ ทิสฺวา วิรเม กโถชฺชน**ฺติฯ **กโถชฺช** วุจฺจติ กลโห ภณฺฑนํ วิคฺคโห วิวาโท เมธคํฯ อถ วา **กโถชฺชน**ฺติ อโนชวนฺตี นิสากถา กโถชฺชํ น กเรยฺย, กลหํ น กเรยฺย, ภณฺฑนํ น กเรยฺย, วิคฺคหํ น กเรยฺย, วิวาทํ น กเรยฺย, เมธคํ น กเรยฺย, กลหภณฺฑนวิคฺคหวิวาทเมธคํ ปชเหยฺย วิโนเทยฺย พฺยนฺตึ กเรยฺย อนภาวํ คเมยฺย, กลหภณฺฑนวิคฺคหวิวาทเมธคา อารโต อสฺส วิรโต ปฏิวิรโต นิกฺขโนฺต นิสฺสโฏ วิปฺปยุโตฺต วิสญฺญุโตฺต วิมริยาทิกเตน เจตสา วิหเรยฺยาติ – เอตมฺปิ ทิสฺวา วิรเม กโถชฺชํฯ

น หญฺญทตฺถตฺถิ ปสํสลาภาติฯ ปสํสลาภา อโญฺญ อโตฺถ นตฺถิ อตฺตโตฺถ วา ปรโตฺถ วา อุภยโตฺถ วา ทิฏฺฐธมฺมิโก วา อโตฺถ, สมฺปรายิโก วา อโตฺถ, อุตฺตาโน วา อโตฺถ , คมฺภีโร วา อโตฺถ, คูโฬฺห วา อโตฺถ, ปฏิจฺฉโนฺน วา อโตฺถ, เนโยฺย วา อโตฺถ, นีโต วา อโตฺถ, อนวโชฺช วา อโตฺถ, นิกฺกิเลโส วา อโตฺถ, โวทาโน วา อโตฺถ, ปรมโตฺถ วา อโตฺถ นตฺถิ น สนฺติ น สํวิชฺชนฺติ นุปลพฺภนฺตีติ – น หญฺญทตฺถตฺถิ ปสํสลาภาฯ

เตนาห ภควา –

“เอเต วิวาทา สมเณสุ ชาตา, เอเตสุ อุคฺฆาตินิฆาติ โหติ;

เอตมฺปิ ทิสฺวา วิรเม กโถชฺชํ, น หญฺญทตฺถตฺถิ ปสํสลาภา’’ติฯ

๖๔. **ปสํสิโต วา ปน ตตฺถ โหติ, อกฺขาย วาทํ ปริสาย มเชฺฌ;**
โส [โส ตํ (สี.)] **หสฺสตี อุนฺนมตี** [อุณฺณมตี (สฺยา. ก.)] **จ เตน, ปปฺปุยฺย ตมตฺถํ ยถา มโน อหุฯ**

ปสํสิโต วา ปน ตตฺถ โหตีติฯ **ตตฺถาติ** สกาย ทิฏฺฐิยา สกาย ขนฺติยา สกาย รุจิยา สกาย ลทฺธิยา ปสํสิโต โถมิโต กิตฺติโต วณฺณิโต โหตีติ – ปสํสิโต วา ปน ตตฺถ โหติฯ

อกฺขาย วาทํ ปริสาย มเชฺฌติฯ ขตฺติยปริสาย วา พฺราหฺมณปริสาย วา คหปติปริสาย วา สมณปริสาย วา มเชฺฌ อตฺตโน วาทํ อกฺขาย อาจิกฺขิตฺวา อนุวาทํ อกฺขาย อาจิกฺขิตฺวา ถมฺภยิตฺวา พฺรูหยิตฺวา ทีปยิตฺวา โชตยิตฺวา โวหริตฺวา ปริคฺคณฺหิตฺวาติ – อกฺขาย วาทํ ปริสาย มเชฺฌฯ

โส หสฺสตี อุนฺนมตี จ เตนาติฯ โส เตน ชยเตฺถน ตุฏฺโฐ โหติ หฏฺโฐ ปหฏฺโฐ อตฺตมโน ปริปุณฺณสงฺกโปฺปฯ อถ วา ทนฺตวิทํสกํ หสมาโนฯ **โส หสฺสตี อุนฺนมตี จ เตนาติ** โส เตน ชยเตฺถน อุนฺนโต โหติ อุนฺนโม ธโช สมฺปคฺคาโห เกตุกมฺยตา จิตฺตสฺสาติ – โส หสฺสตี อุนฺนมตี จ เตนฯ

ปปฺปุยฺย ตมตฺถํ ยถา มโน อหูติฯ ตํ ชยตฺถํ ปปฺปุยฺย ปาปุณิตฺวา อธิคนฺตฺวา วินฺทิตฺวา ปฏิลภิตฺวาฯ **ยถา มโน อหูติ** ยถา มโน อหุ, ยถา จิโตฺต อหุ, ยถา สงฺกโปฺป อหุ, ยถา วิญฺญาโณ อหูติ – ปปฺปุยฺย ตมตฺถํ ยถา มโน อหุฯ

เตนาห ภควา –

‘‘ปสํสิโต วา ปน ตตฺถ โหติ, อกฺขาย วาทํ ปริสาย มเชฺฌ;
โส หสฺสตี อุนฺนมตี จ เตน, ปปฺปุยฺย ตมตฺถํ ยถา มโน อหู’’ติฯ

๖๕. **ยา อุนฺนตี สาสฺส วิฆาตภูมิ, มานาติมานํ วทเต ปเนโส;**
เอตมฺปิ ทิสฺวา น วิวาทเยถ, น หิ เตน สุทฺธิํ กุสลา วทนฺติฯ

ยา อุนฺนตี สาสฺส วิฆาตภูมีติฯ ยา อุนฺนติ อุนฺนโม ธโช สมฺปคฺคาโห เกตุกมฺยตา จิตฺตสฺสาติ – ยา อุนฺนติฯ **สาสฺส วิฆาตภูมีติ** สา ตสฺส วิฆาตภูมิ อุปฆาตภูมิ ปีฬนภูมิ ฆฏฺฏนภูมิ อุปทฺทวภูมิ อุปสคฺคภูมีติ – ยา อุนฺนตี สาสฺส วิฆาตภูมิฯ

มานาติมานํ วทเต ปเนโสติฯ โส ปุคฺคโล มานญฺจ วทติ อติมานญฺจ วทตีติ – มานาติมานํ วทเต ปเนโสฯ

เอตมฺปิ ทิสฺวา น วิวาทเยถาติฯ เอตํ อาทีนวํ ทิสฺวา ปสฺสิตฺวา ตุลยิตฺวา ตีรยิตฺวา วิภาวยิตฺวา วิภูตํ กตฺวา ทิฏฺฐิกลเหสุ ทิฏฺฐิภณฺฑเนสุ ทิฏฺฐิวิคฺคเหสุ ทิฏฺฐิวิวาเทสุ ทิฏฺฐิเมธเคสูติ – เอตมฺปิ ทิสฺวาฯ **น วิวาทเยถาติ** น กลหํ กเรยฺย น ภณฺฑนํ กเรยฺย น วิคฺคหํ กเรยฺย น วิวาทํ กเรยฺย, น เมธคํ กเรยฺย, กลหภณฺฑนวิคฺคหวิวาทเมธคํ ปชเหยฺย วิโนเทยฺย พฺยนฺติํ กเรยฺย อนภาวํ คเมยฺย, กลหภณฺฑนวิคฺคหวิวาทเมธคา อารโต อสฺส วิรโต ปฏิวิรโต นิกฺข

โนฺต นิสฺสโฏ วิปฺปยุโตฺต วิสญฺญุโตฺต วิมริยาทิกเตน เจตสา วิหเรยฺยาติ – เอตมฺปิ ทิสฺวา น วิวาทเยถฯ

น หิ เตน สุทฺธึ กุสลา วทนฺตีติฯ **กุสลา**ติ เย เต ขนฺธกุสลา ธาตุกุสลา อายตนกุสลา ปฏิจฺจสมุปฺปาทกุสลา สติปฏฺฐานกุสลา สมฺมปฺปธานกุสลา อิทฺธิปาทกุสลา อินฺทฺริยกุสลา พลกุสลา โพชฺฌงฺคกุสลา มคฺคกุสลา ผลกุสลา นิพฺพานกุสลา, เต กุสลา ทิฏฺฐิกลเหน ทิฏฺฐิภณฺฑเนน ทิฏฺฐิวิคฺคเหน ทิฏฺฐิวิวาเทน ทิฏฺฐิเมธเคน สุทฺธึ วิสุทฺธึ ปริสุทฺธึ, มุตฺตึ วิมุตฺตึ ปริมุตฺตึ น วทนฺติ น กเถนฺติ น ภณนฺติ น ทีปยนฺติ น โวหรนฺตีติ – น หิ เตน สุทฺธึ กุสลา วทนฺติฯ

เตนาห ภควา –

‘‘ยา อุนฺนตี สาสฺส วิฆาตภูมิ, มานาติมานํ วทเต ปเนโส;
เอตมฺปิ ทิสฺวา น วิวาทเยถ, น หิ เตน สุทฺธึ กุสลา วทนฺตี’’ติฯ

๖๖. สูโร ยถา ราชขาทาย ปุโฏฺฐ, อภิคชฺชเมติ ปฏิสูรมิจฺฉํ;
เยเนว โส เตน ปเลหิ สูร, ปุเพฺพว นตฺถิ ยทิทํ ยุธายฯ

สูโร ยถา ราชขาทาย ปุโฏฺฐติฯ **สูโร**ติ สูโร วีโร วิกฺกโนฺต อภีรู อฉมฺภี อนุตฺราสี อปลายีฯ **ราชขาทาย ปุโฏฺฐ**ติ ราชขาทนีเยน ราชโภชนีเยน ปุโฏฺฐ โปสิโต อปาทิโต วฑฺฒิโตติ – สูโร ยถา ราชขาทาย ปุโฏฺฐฯ

อภิคชฺชเมติ ปฏิสูรมิจฺฉนฺติฯ โส คชฺชโนฺต อุคฺคชฺชโนฺต อภิคชฺชโนฺต เอติ อุเปติ อุปคจฺฉติ ปฏิสูรํ ปฏิปุริสํ ปฏิสตฺตุํ ปฏิมลฺลํ อิจฺฉโนฺต สาทิยโนฺต ปตฺถยโนฺต ปิหยโนฺต อภิชปฺปโนฺตติ – อภิคชฺชเมติ ปฏิสูรมิจฺฉํฯ

เยเนว โส เตน ปเลหิ สูราติฯ เยเนว โส ทิฏฺฐิคติโก เตน ปเลหิ, เตน วช, เตน คจฺฉ, เตน อติกฺกม, โส ตุยฺหํ ปฏิสูโร ปฏิปุริโส ปฏิสตฺตุ ปฏิมโลฺลติ – เยเนว โส เตน ปเลหิ สูรฯ

ปุเพฺพว นตฺถิ ยทิทํ ยุธายาติฯ ปุเพฺพว โพธิยา มูเล เย ปฏิเสนิกรา กิเลสา ปฏิโลมกรา ปฏิกณฺฑกกรา ปฏิปกฺขกรา เต นตฺถิ น สนฺติ น สํวิชฺชนฺติ นุปลพฺภนฺติ, ปหีนา สมุจฺฉินฺนา วูปสนฺตา ปฏิปสฺสทฺธา อภพฺพุปฺปตฺติกา ญาณคฺคินา ทฑฺฒาฯ **ยทิทํ ยุธายา**ติ ยทิทํ ยุทฺธตฺถาย กลหตฺถาย ภณฺฑนตฺถาย วิคฺคหตฺถาย วิวาทตฺถาย เมธคตฺถายาติ – ปุเพฺพว นตฺถิ ยทิทํ ยุธายฯ

เตนาห ภควา –

‘‘สูโร ยถา ราชขาทาย ปุโฏฺฐ, อภิคชฺชเมติ ปฏิสูรมิจฺฉํ;
เยเนว โส เตน ปเลหิ สูร, ปุเพฺพว นตฺถิ ยทิทํ ยุธายา’’ติฯ

๖๗. เย ทิฏฺฐิมุคฺคยฺห วิวาทยนฺติ, อิทเมว สจฺจนฺติ จ วาทยนฺติ;
เต ตฺวํ วทสฺสู น หิ เตธ อตฺถิ, วาทมฺหิ ชาเต ปฏิเสนิกตฺตาฯ

เย ทิฏฺฐิมุคฺคยฺห วิวาทยนฺตีติ เย ทฺวาสฏฺฐิทิฏฺฐิคตานํ อญฺญตรญฺญตรํ ทิฏฺฐิคตํ คเหตฺวา คณฺหิตฺวา อุคฺคณฺหิตฺวา ปรามสิตฺวา อภินิวิสิตฺวา วิวาทยนฺติ กลหํ กโรนฺติ ภณฺฑนํ ก

โรนฺติ ‘วิคฺคหํ กโรนฺติ วิวาทํ กโรนฺติ, เมธคํ กโรนฺติ – “น ตฺวํ อิมํ ธมฺมวินยํ อาชานาสิ, อหํ อิมํ ธมฺมวินยํ อาชานามิ, กึ ตฺวํ อิมํ ธมฺมวินยํ อาชานิสฺสสิ, มิจฺฉาปฏิปนฺโน ตฺวมสิ, อหมสฺมิ สมฺมาปฏิปนฺโน, สหิตํ เม, อสหิตํ เต, ปุเร วจนียํ ปจฺฉา อวจ, ปจฺฉา วจนียํ ปุเร อวจ, อธิจิณฺณํ เต วิปราวตฺตํ, อาโรปิโต เต วาโท, นิคฺคหิโต ตฺวมสิ, จร วาทปฺปโมกฺขาย, นิเพฺพเฐหิ วา สเจ ปโหสี”ติ – เย ทิฏฺฐิมุคฺคยฺห วิวาทยนฺติฯ

อิทเมว สจฺจนฺติ จ วาทยนฺตีติฯ “สสฺสโต โลโก, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญ”นฺติ วาทยนฺติ กเถนฺติ ภณนฺติ ทีปยนฺติ โวหรนฺติฯ “อสสฺสโต โลโก…เป.… เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญ”นฺติ วาทยนฺติ กเถนฺติ ภณนฺติ ทีปยนฺติ โวหรนฺตีติ – อิทเมว สจฺจนฺติ จ วาทยนฺติฯ

เต ตฺวํ วทสฺสู น หิ เตธ อตฺถิ, วาทมฺหิ ชาเต ปฏิเสนิกตฺตาติฯ เต ตฺวํ ทิฏฺฐิคติเก วทสฺสุ วาเทน วาทํ, นิคฺคเหน นิคฺคหํ, ปฏิกมฺเมน ปฏิกมฺมํ, วิเสเสน วิเสสํ, ปฏิวิเสเสน ปฏิวิเสสํ, อาเวฐิยาย อาเวฐิยํ, นิเพฺพฐิยาย นิเพฺพฐิยํ, เฉเทน เฉทํ, มณฺฑเลน มณฺฑลํ, เต ตุยฺหํ ปฏิสูรา ปฏิปุริสา ปฏิสตฺตู ปฏิมลฺลาติ – เต ตฺวํ วทสฺสู น หิ เตธ อตฺถิฯ **วาทมฺหิ ชาเต ปฏิเสนิกตฺตา**ติฯ วาเท ชาเต สญฺชาเต นิพฺพเตฺต อภินิพฺพเตฺต ปาตุภูเตเยว ปฏิเสนิกตฺตา [ปฏิเสนิกตา (ก.), เอวํ เสเสสุ ตีสุ ปเทสุปิ] ปฏิโลมกตฺตา ปฏิภณฺฑกตฺตา ปฏิปกฺขกตฺตา กลหํ กเรยฺยุํ ภณฺฑนํ กเรยฺยุํ วิคฺคหํ กเรยฺยุํ วิวาทํ กเรยฺยุํ เมธคํ กเรยฺยุํ, เต นตฺถิ น สนฺติ น สํวิชฺชนฺติ นุปลพฺภนฺติ, ปหีนา…เป.… ญาณคฺคินา ทฑฺฒาติ – เต ตฺวํ วทสฺสู น หิ เตธ อตฺถิ วาทมฺหิ ชาเต ปฏิเสนิกตฺตาฯ

เตนาห ภควา –

“เย ทิฏฺฐิมุคฺคยฺห วิวาทยนฺติ, อิทเมว สจฺจนฺติ จ วาทยนฺติ;
เต ตฺวํ วทสฺสู น หิ เตธ อตฺถิ, วาทมฺหิ ชาเต ปฏิเสนิกตฺตา”ติฯ

๖๘. **วิเสนิกตฺวา ปน เย จรนฺติ, ทิฏฺฐีหิ ทิฏฺฐึ อวิรุชฺฌมานา;**
เตสุ ตฺวํ กึ ลเภถ ปสูร, เยสีธ นตฺถิ ปรมุคฺคหีตํฯ

วิเสนิกตฺวา ปน เย จรนฺตีติฯ เสนา วุจฺจติ มารเสนาฯ กายทุจฺจริตํ มารเสนา, วจีทุจฺจริตํ มารเสนา, มโนทุจฺจริตํ มารเสนา, โลโภ มารเสนา, โทโส มารเสนา, โมโห มารเสนา, โกโธ… อุปนาโห… มกฺโข… ปฬาโส… อิสฺสา… มจฺฉริยํ… มายา… สาเฐยฺยํ… ถมฺโภ… สารมฺโภ… มาโน… อติมาโน… มโท… ปมาโท… สเพฺพ กิเลสา… สเพฺพ ทุจฺจริตา… สเพฺพ ทรถา… สเพฺพ ปริฬาหา… สเพฺพ สนฺตาปา… สพฺพากุสลาภิสงฺขารา มารเสนาฯ

วุตฺตเญฺหตํ ภควตา –

“กามา เต ปฐมา เสนา, ทุติยา อรติ วุจฺจติ…เป.…;
น นํ อสูโร ชินาติ, เชตฺวาว ลภเต สุข”นฺติฯ

ยโต จตูหิ อริยมเคฺคหิ สพฺพา จ มารเสนา สเพฺพ จ ปฏิเสนิกรา กิเลสา ชิตา จ ปราชิตา จ ภคฺคา วิปฺปลุคฺคา ปรมฺมุขา, เตน วุจฺจติ วิเสนิกตฺวาติฯ **เย**ติ อรหโนฺต ขีณาสวาฯ **จรนฺตี**ติ จรนฺติ วิหรนฺติ อิริยนฺติ วเตฺตนฺติ ปาเลนฺติ ยเปนฺติ ยาเปนฺตีติ – วิเสนิกตฺวา ปน เย จรนฺติฯ

ทิฏฺฐีหิ ทิฏฺฐึ อวิรุชฺฌมานาติฯ เยสํ ทฺวาสฏฺฐิ ทิฏฺฐิคตานิ ปหีนานิ สมุจฺฉินฺนานิ วูปสนฺตานิ ปฏิปสฺสทฺธานิ อภพฺพุปฺปตฺติกานิ ญาณคฺคินา ทฑฺฒานิ, เต ทิฏฺฐีหิ ทิฏฺฐึ อวิรุชฺฌมานา อปฺปฏิวิรุชฺฌมานา อปฺปหียมานา อปฺปฏิหญฺญมานา อปฺปฏิหตมานาติ – ทิฏฺฐีหิ ทิฏฺฐึ อวิรุชฺฌมานาฯ

เตสุ ตฺวํ กึ ลเภถ ปสูราติฯ เตสุ อรหนฺเตสุ ขีณาสเวสุ กึ ลเภถ ปฏิสูรํ ปฏิปุริสํ ปฏิสตฺตุํ ปฏิมลฺลนฺติ – เตสุ ตฺวํ กึ ลเภถ ปสูรฯ

เยสีธ นตฺถิ ปรมุคฺคหีตนฺติฯ เยสํ อรหนฺตานํ ขีณาสวานํ ''อิทํ ปรมํ อคฺคํ เสฏฺฐํ วิสิฏฺฐํ ปาโมกฺขํ อุตฺตมํ ปวร''นฺติ คหิตํ ปรามฏฺฐํ อภินิวิฏฺฐํ อโชฺฌสิตํ อธิมุตฺตํ, นตฺถิ น สนฺติ น สํวิชฺชนฺติ นุปลพฺภนฺติ, ปหีนํ สมุจฺฉินฺนํ วูปสนฺตํ ปฏิปสฺสทฺธํ อภพฺพุปฺปตฺติกํ ญาณคฺคินา ทฑฺฒนฺติ – เยสีธ นตฺถิ ปรมุคฺคหีตํฯ

เตนาห ภควา –

''วิเสนิกตฺวา ปน เย จรนฺติ, ทิฏฺฐีหิ ทิฏฺฐึ อวิรุชฺฌมานา;
เตสุ ตฺวํ กึ ลเภถ ปสูร, เยสีธ นตฺถิ ปรมุคฺคหีต''นฺติฯ

๖๙. **อถ ตฺวํ ปวิตกฺกมาคมา,** [ปวิตกฺกมาคม (สี.), สวิตกฺกมาคมา (ก.)] **มนสา**
ทิฏฺฐิคตานิ จินฺตยนฺโต;
โธเนน ยุคํ สมาคมา, น หิ ตฺวํ สกฺขสิ สมฺปยาตเวฯ

อถ ตฺวํ ปวิตกฺกมาคมาติฯ **อถา**ติ ปทสนฺธิ ปทสํสคฺโค ปทปาริปูรี อกฺขรสมวาโย พฺยญฺชนสิลิฏฺฐตา ปทานุปุพฺพตาเปตํ – อถาติฯ **ปวิตกฺกมาคมา**ติ ตกฺเกนฺโต วิตกฺเกนฺโต สงฺกปฺเปนฺโต ''ชโย นุ โข เม ภวิสฺสติ, ปราชโย นุ โข เม ภวิสฺสติ, กถํ นิคฺคหํ กริสฺสามิ, กถํ ปฏิกมฺมํ กริสฺสามิ, กถํ วิเสสํ กริสฺสามิ, กถํ ปฏิวิเสสํ กริสฺสามิ, กถํ อาเวฐิยํ กริสฺสามิ, กถํ นิเพฺพฐิยํ กริสฺสามิ , กถํ เฉทํ กริสฺสามิ, กถํ มณฺฑลํ กริสฺสามิ'' เอวํ ตเกฺกนฺโต วิตเกฺกนฺโต สงฺกเปฺปนฺโต อาคโตสิ อุปคโตสิ สมฺปโตฺตสิ มยา สทฺธึ สมาคโตสีติ – อถ ตฺวํ ปวิตกฺกมาคมาฯ

มนสา ทิฏฺฐิคตานิ จินฺตยนฺโตติฯ **มโน**ติ ยํ จิตฺตํ มโน มานสํ หทยํ ปณฺฑรํ, มโน มนายตนํ มนินฺทฺริยํ วิญฺญาณํ วิญฺญาณกฺขนฺโธ ตชฺชา มโนวิญฺญาณธาตุฯ จิเตฺตน ทิฏฺฐึ จิเนฺตโนฺต วิจิเนฺตโนฺต ''สสฺสโต โลโก''ติ วา, ''อสสฺสโต โลโก''ติ วา…เป.… ''เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา''ติ วาติ – มนสา ทิฏฺฐิคตานิ จินฺตยนฺโตฯ

โธเนน ยุคํ สมาคมา, น หิ ตฺวํ สกฺขสิ สมฺปยาตเวติฯ **โธนา** วุจฺจติ ปญฺญาฯ ยา ปญฺญา ปชานนา…เป.… อโมโห ธมฺมวิจโย สมฺมาทิฏฺฐิฯ กึการณา โธนา วุจฺจติ ปญฺญา? ตาย ปญฺญาย กายทุจฺจริตํ ธุตญฺจ โธตญฺจ สโนฺธตญฺจ นิโทฺธตญฺจ, วจีทุจฺจริตํ…เป.… สพฺพากุสลาภิสงฺขารา ธุตา จ โธตา จ สโนฺธตา จ นิโทฺธตา จฯ อถ วา สมฺมาทิฏฺฐิยา มิจฺฉาทิฏฺฐิ… สมฺมาสงฺกเปฺปน มิจฺฉาสงฺกโปฺป…เป.… สมฺมาวิมุตฺติยา มิจฺฉาวิมุตฺติ ธุตา จ โธตา จ สโนฺธตา จ นิโทฺธตา จฯ อถ วา อริเยน อฏฺฐงฺคิเกน มเคฺคน สเพฺพ กิเลสา… สเพฺพ ทุจฺจริตา… สเพฺพ ทรถา… สเพฺพ ปริฬาหา… สเพฺพ สนฺตาปา… สพฺพากุสลาภิสงฺขารา ธุตา จ โธตา จ สโนฺธตา จ นิโทฺธตา จฯ ภควา อิเมหิ โธเนเยฺยหิ ธเมฺมหิ อุเปโต สมุเปโต

อุปคโต สมุปคโต อุปปโนฺน สมุปปโนฺน สมนฺนาคโต, ตสฺมา ภควา โธโนฯ โส ธุตราโค ธุตปาโป ธุตกิเลโส ธุตปริฬาโหติ – โธโนติฯ

โธเนน ยุคํ สมาคมา, น หิ ตฺวํ สกฺขสิ สมฺปยาตเวติฯ ปสูโร ปริพฺพาชโก น ปฏิพโล โธเนน พุเทฺธน ภควตา สทฺธึ ยุคํ สมาคมํ สมาคนฺตฺวา ยุคคฺคาหํ คณฺหิตฺวา สากเจฺฉตุํ สลฺลปิตุํ สากจฺฉํ สมาปชฺชิตุํฯ ตํ กิสฺส เหตุ? ปสูโร ปริพฺพาชโก หีโน นิหีโน โอมโก ลามโก ฉตฺโกฺก ปริโตฺตฯ โส หิ ภควา อโคฺค จ เสโฎฺฐ จ วิสิโฎฺฐ จ ปาโมโกฺข จ อุตฺตโม จ ปวโร จฯ ยถา สโส น ปฏิพโล มเตฺตน มาตเงฺคน สทฺธึ ยุคํ สมาคมํ สมาคนฺตฺวา ยุคคฺคาหํ คณฺหิตุํ; ยถา โกตฺถุโก น ปฏิพโล สีเหน มิครญฺญา สทฺธึ ยุคํ สมาคมํ สมาคนฺตฺวา ยุคคฺคาหํ คณฺหิตุํ; ยถา วจฺฉโก ตรุณโก เธนุปโก น ปฏิพโล อุสเภน จลกกุนา [พลกฺกกุนา (สฺยา.)] สทฺธึ ยุคํ สมาคมํ สมาคนฺตฺวา ยุคคฺคาหํ คณฺหิตุํ; ยถา ธโงฺก น ปฏิพโล ครุเฬน เวนเตเยฺยน สทฺธึ ยุคํ สมาคมํ สมาคนฺตฺวา ยุคคฺคาหํ คณฺหิตุํ; ยถา จณฺฑาโล น ปฏิพโล รญฺญา จกฺกวตฺตินา สทฺธึ ยุคํ สมาคมํ สมาคนฺตฺวา ยุคคฺคาหํ คณฺหิตุํ; ยถา ปํสุปิสาจโก น ปฏิพโล อิเนฺทน เทวรญฺญา สทฺธึ ยุคํ สมาคมํ สมาคนฺตฺวา ยุคคฺคาหํ คณฺหิตุํ; เอวเมว ปสูโร ปริพฺพาชโก น ปฏิพโล โธเนน พุเทฺธน ภควตา สทฺธึ ยุคํ สมาคมํ สมาคนฺตฺวา ยุคคฺคาหํ คณฺหิตฺวา สากเจฺฉตุํ สลฺลปิตุํ สากจฺฉํ สมาปชฺชิตุํฯ ตํ กิสฺส เหตุ? ปสูโร ปริพฺพาชโก หีนปโญฺญ นิหีนปโญฺญ โอมกปโญฺญ ลามกปโญฺญ ฉตฺตกฺกปโญฺญ ปริตฺตปโญฺญฯ โส หิ ภควา มหาปโญฺญ ปุถุปโญฺญ หาสปโญฺญ ชวนปโญฺญ ติกฺขปโญฺญ นิเพฺพธิกปโญฺญ, ปญฺญาปเภทกุสโล ปภินฺนญาโณ อธิคตปฏิสมฺภิโท, จตุเวสารชฺชปฺปโตฺต ทสพลธารี, ปุริสาสโภ ปุริสสีโห ปุริสนาโค ปุริสาชโญฺญ ปุริสโธรโยฺห, อนนฺตญาโณ อนนฺตเตโช อนนฺตยโส อโฑฺฒ มหทฺธโน ธนวา, เนตา วิเนตา อนุเนตา, ปญฺญาเปตา นิชฺฌาเปตา เปกฺขตา ปสาเทตาฯ โส หิ ภควา อนุปฺปนฺนสฺส มคฺคสฺส อุปฺปาเทตา, อสญฺชาตสฺส มคฺคสฺส สญฺชเนตา, อนกฺขาตสฺส มคฺคสฺส อกฺขาตา, มคฺคญฺญู มคฺควิทู มคฺคโกวิโท มคฺคานุคา จ ปนสฺส เอตรหิ สาวกา วิหรนฺติ ปจฺฉา สมนฺนาคตาฯ

โส หิ ภควา ชานํ ชานาติ ปสฺสํ ปสฺสติ, จกฺขุภูโต ญาณภูโต ธมฺมภูโต พฺรหฺมภูโต, วตฺตา ปวตฺตา อตฺถสฺส นิเนฺนตา อมตสฺส ทาตา ธมฺมสฺสามี ตถาคโต; นตฺถิ ตสฺส ภควโต อญฺญาตํ อทิฎฺฐํ อวิทิตํ อสจฺฉิกตํ อผสฺสิตํ [อผุสิตํ (สฺยา.)] ปญฺญายฯ อตีตํ อนาคตํ ปจฺจุปฺปนฺนํ อุปาทาย สเพฺพ ธมฺมา สพฺพากาเรน พุทฺธสฺส ภควโต ญาณมุเข อาปาถํ อาคจฺฉนฺติฯ ยํ กิญฺจิ เนยฺยํ นาม อตฺถิ ธมฺมํ ชานิตพฺพํฯ อตฺตโตฺถ วา ปรโตฺถ วา อุภยโตฺถ วา ทิฎฺฐธมฺมิโก วา อโตฺถ, สมฺปรายิโก วา อโตฺถ, อุตฺตาโน วา อโตฺถ, คมฺภีโร วา อโตฺถ, คูโฬฺห วา อโตฺถ, ปฏิจฺฉโนฺน วา อโตฺถ, เนโยฺย วา อโตฺถ, นีโต วา อโตฺถ, อนวโชฺช วา อโตฺถ, นิกฺกิเลโส วา อโตฺถ, โวทาโน วา อโตฺถ, ปรมโตฺถ วา อโตฺถ, สพฺพํ ตํ อโนฺตพุทฺธญาเณ ปริวตฺตติฯ

สพฺพํ กายกมฺมํ พุทฺธสฺส ภควโต ญาณานุปริวตฺติ, สพฺพํ วจีกมฺมํ ญาณานุปริวตฺติ , สพฺพํ มโนกมฺมํ ญาณานุปริวตฺติฯ อตีเต พุทฺธสฺส ภควโต อปฺปฏิหตํ ญาณํ, อนาคเต อปฺปฏิหตํ ญาณํ, ปจฺจุปฺปเนฺน อปฺปฏิหตํ ญาณํ, ยาวตกํ เนยฺยํ ตาวตกํ ญาณํ, ยาวตกํ ญาณํ ตาวตกํ เนยฺยํ, เนยฺยปริยนฺติกํ ญาณํ, ญาณปริยนฺติกํ เนยฺยํ, เนยฺยํ อติกฺกมิตฺวา ญาณํ นปฺปวตฺตติ , ญาณํ อติกฺกมิตฺวา เนยฺยปโถ นตฺถิฯ อญฺญมญฺญปริยนฺตฎฺฐายิโน เต ธมฺมาฯ ยถา ทฺวินฺนํ สมุคฺคปฎลานํ สมฺมา ผุสิตานํ เหฎฺฐิมํ สมุคฺคปฎลํ อุปริมํ นาติวตฺตติ, อุปริมํ สมุคฺคปฎลํ เหฎฺฐิมํ นาติวตฺตติ อญฺญมญฺญปริยนฺตฎฺฐายิโน; เอวเมว พุทฺธสฺส ภควโต เนยฺยญฺจ ญาณญฺจ อญฺญมญฺญปริยนฺตฎฺฐายิโน; ยาวตกํ เนยฺยํ ตาวตกํ ญาณํ, ยาวตกํ ญาณํ

ตาวตกํ เนยฺยํ, เนยฺยปริยนฺติกํ ญาณํ, ญาณปริยนฺติกํ เนยฺยํ, เนยฺยํ อติกฺกมิตฺวา ญาณํ นปฺปวตฺตติ, ญาณํ อติกฺกมิตฺวา เนยฺยปโถ นตฺถิฯ อญฺญมญฺญปริยนฺตฏฺฐายิโน เต ธมฺมา สพฺพธมฺเมสุ พุทฺธสฺส ภควโต ญาณํ ปวตฺตติฯ

สเพฺพ ธมฺมา พุทฺธสฺส ภควโต อาวชฺชนปฏิพทฺธา อากงฺขปฏิพทฺธา มนสิการปฏิพทฺธา จิตฺตุปฺปาทปฏิพทฺธาฯ สพฺพสเตฺตสุ พุทฺธสฺส ภควโต ญาณํ ปวตฺตติ, สเพฺพสญฺจ สตฺตานํ ภควา อาสยํ ชานาติ อนุสยํ ชานาติ จริตํ ชานาติ อธิมุตฺตึ ชานาติฯ อปฺปรชเกฺข มหารชเกฺข ติกฺขินฺทฺริเย มุทินฺทฺริเย สฺวาการเร ทฺวาการเร สุวิญฺญาปเย ทุวิญฺญาปเย ภพฺพาภเพฺพ สเตฺต ปชานาติฯ สเทวโก โลโก สมารโก สพฺรหฺมโก สสฺสมณพฺราหฺมณี ปชา สเทวมนุสฺสา อโนฺต พุทฺธญาเณ ปริวตฺตติฯ

ยถา เย เกจิ มจฺฉกจฺฉปา อนฺตมโส ติมิติมิงฺคลํ อุปาทาย อโนฺตมหาสมุเทฺท ปริวตฺตนฺติ; เอวเมว สเทวโก โลโก สมารโก สพฺรหฺมโก สสฺสมณพฺราหฺมณี ปชา สเทวมนุสฺสา อโนฺต พุทฺธญาเณ ปริวตฺตติฯ ยถา เย เกจิ ปกฺขี อนฺตมโส ครุฬํ เวนเตยฺยํ อุปาทาย อากาสสฺส ปเทเส ปริวตฺตนฺติ; เอวเมว เยปิ เต สาริปุตฺตสมา ปญฺญาย เตปิ พุทฺธญาณสฺส ปเทเส ปริวตฺตนฺติฯ พุทฺธญาณํ เทวมนุสฺสานํ ปญฺญํ ผริตฺวา อภิภวิตฺวา ติฎฺฐติเยวฯ

เยปิ เต ขตฺติยปณฺฑิตา พฺราหฺมณปณฺฑิตา คหปติปณฺฑิตา สมณปณฺฑิตา นิปุณา กตปรปฺปวาทา วาลเวธิรูปาฯ โวภินฺทนฺตา [เต ภินฺทนฺตา (ก.)] มเญฺญ จรนฺติ ปญฺญาคเตน ทิฎฺฐิคตานิ ฯ เต ปเญฺห อภิสงฺขริตฺวา อภิสงฺขริตฺวา ตถาคเต อุปสงฺกมิตฺวา ปุจฺฉนฺติ คูฬฺหานิ จ ปฏิจฺฉนฺนานิ จฯ กถิตา วิสชฺชิตาว เต ปญฺหา ภควตา โหนฺติ นิทฺทิฎฺฐการณา อุปกฺขิตฺตกา จฯ เต ภควโต สมฺปชฺชนฺติฯ อถ โข ภควาว ตตฺถ อติโรจติ ยทิทํ ปญฺญายาติ – โธเนน ยุคํ สมาคมา, น หิ ตุวํ สกฺขสิ สมฺปยาตเวฯ

เตนาห ภควา –

‘‘อถ ตุวํ ปวิตกฺกมาคมา, มนสา ทิฎฺฐิคตานิ จินฺตยโนฺต;
โธเนน ยุคํ สมาคมา, น หิ ตุวํ สกฺขสิ สมฺปยาตเว’’ติฯ

ปสูรสุตฺตนิเทฺทโส อฎฺฐโมฯ

๙. มาคณฺฑิยสุตฺตนิเทฺทโส

อถ มาคณฺฑิยสุตฺตนิเทฺทสํ วกฺขติ –

๗๐. ทิสฺวาน ตณฺหํ อรตึ รคญฺจ, นาโหสิ ฉนฺโท อปิ เมถุนสฺมึ;
กิเมวิทํ มุตฺตกรีสปุณฺณํ, ปาทาปิ นํ สมฺผุสิตุํ น อิจฺเฉฯ

ทิสฺวาน ตณฺหํ อรตึ รคญฺจ, นาโหสิ ฉนฺโท อปิ เมถุนสฺมินฺติฯ ตณฺหญฺจ อรติญฺจ รคญฺจ มารธีตโร ทิสฺวา ปสฺสิตฺวา เมถุนธมฺเม ฉนฺโท วา ราโค วา เปมํ วา นาโหสีติ – ทิสฺวาน ตณฺหํ อรตึ รคญฺจ นาโหสิ ฉนฺโท อปิ เมถุนสฺมึฯ

กิเมวิทํ มุตฺตกรีสปุณฺณํ, ปาทาปิ นํ สมฺผุสิตุํ น อิจฺเฉติฯ กิเมวิทํ สรีรํ มุตฺตปุณฺณํ กรีสปุณฺณํ เสมฺหปุณฺณํ รุหิรปุณฺณํ อฏฺฐิสงฺฆาตนฺหารุสมฺพนฺธํ รุธิรมํสาวเลปนํ จมฺมวินทฺธํ ฉวิยา ปฏิจฺฉนฺนํ ฉิทฺทาวฉิทฺทํ อุคฺฆรนฺตํ ปคฺฆรนฺตํ กิมิสงฺฆนิเสวิตํ นานากลิมลปริปูรํ ปาเทน อกฺกมิตุํ น อิจฺเฉยฺย, กุโต ปน สํวาโส วา สมาคโม วาติ – กิเมวิทํ มุตฺตกรีสปุณฺณํ, ปาทาปิ นํ สมฺผุสิตุํ น อิจฺเฉฯ อนจฺฉริยเญฺจตํ มนุสฺส ทิเพฺพ กาเม ปตฺถยนฺโต มานุสเก กาเม น อิจฺเฉยฺย, มานุสเก วา กาเม ปตฺถยนฺโต ทิเพฺพ กาเม น อิจฺเฉยฺยฯ ยํ ตฺวํ อุโภปิ น อิจฺฉสิ น สาทิยสิ น ปเตฺถสิ น ปิเหสิ นาภิชปฺปสิ, กึ เต ทสฺสนํ, กตมาย ตฺวํ ทิฏฺฐิยา สมนฺนาคโตติ ปุจฺฉตีติฯ

เตนาห ภควา –

“ทิสฺวาน ตณฺหํ อรตึ รคญฺจ, นาโหสิ ฉนฺโท อปิ เมถุนสฺมึ;
กิเมวิทํ มุตฺตกรีสปุณฺณํ, ปาทาปิ นํ สมฺผุสิตุํ น อิจฺเฉ”ติฯ

๗๑. เอตาทิสํ เจ รตนํ น อิจฺฉสิ, นาริํ นรินฺทหิ พหูหิ ปตฺถิตํ;
ทิฏฺฐิคตํ สีลวตํ นุ ชีวิตํ, ภวูปปตฺติญฺจ วเทสิ กีทิสํฯ

๗๒. อิทํ วทามีติ น ตสฺส โหติ, [มาคณฺฑิยาติ [มาคนฺทิยาติ (สี. สฺยา.)] ***ภควา*]**
ธมฺเมสุ นิจฺเฉยฺย สมุคฺคหีตํ;
ปสฺสญฺจ ทิฏฺฐีสุ อนุคฺคหาย, อชฺฌตฺตสนฺตึ ปจินํ อทสฺสํฯ

อิทํ วทามีติ น ตสฺส โหตีติฯ **อิทํ วทามี**ติ อิทํ วทามิ, เอตํ วทามิ, เอตฺตกํ วทามิ, เอตฺตาวตา วทามิ, อิทํ ทิฏฺฐิคตํ วทามิ – “สสฺสโต โลโก”ติ วา…เป.… “เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา”ติ วาฯ **น ตสฺส โหตี**ติ น มยฺหํ โหติ, “เอตฺตาวตา วทามี”ติ น ตสฺส โหตีติ – อิทํ วทามีติ น ตสฺส โหติฯ

มาคณฺฑิยาติ ภควา ตํ พฺราหฺมณํ นาเมน อาลปติฯ ***ภควา***ติ คารวาธิวจนํ…เป.… สจฺฉิกา ปญฺญตฺติ ยทิทํ ภควาติ – มาคณฺฑิยาติ ภควาฯ

ธมฺเมสุ นิจฺเฉยฺย สมุคฺคหีตนฺติฯ **ธมฺเมสู**ติ ทฺวาสฏฺฐิยา ทิฏฺฐิคเตสุฯ **นิจฺเฉยฺยา**ติ นิจฺฉินิตฺวา วินิจฺฉินิตฺวา วิจินิตฺวา ปวิจินิตฺวา ตุลยิตฺวา ตีรยิตฺวา วิภาวยิตฺวา วิภูตํ กตฺวา, โอธิคฺคาโห พิลคฺคาโห วรคฺคาโห โกฏฺฐาสคฺคาโห อุจฺจยคฺคาโห สมุจฺจยคฺคาโห, “อิทํ สจฺจํ ตจฺฉํ ตถํ ภูตํ ยาถาวํ อวิปรีต”นฺติ คหิตํ ปรามฏฺฐํ อภินิวิฏฺฐํ อโชฺฌสิตํ อธิมุตฺตํ, นตฺถิ น สนฺติ

น สํวิชฺชติ นุปลพฺภติ, ปหีนํ สมุจฺฉินฺนํ วูปสนฺตํ ปฏิปสฺสทฺธํ อภพฺพุปฺปตฺติกํ ญาณคฺคินา ทฑฺฒนฺติ – ธเมฺมสุ นิเจฺฉยฺย สมุคฺคหีตํฯ

ปสฺสญฺจ ทิฏฺฐีสุ อนุคฺคหายาติฯ ทิฏฺฐีสุ อาทีนวํ ปสฺสโนฺต ทิฏฺฐิโย น คณฺหามิ น ปรามสามิ นาภินิวิสามิฯ อถ วา น คณฺหิตพฺพา น ปรามสิตพฺพา นาภินิวิสิตพฺพาติฯ เอวมฺปิ ปสฺสญฺจ ทิฏฺฐีสุ อนุคฺคหายฯ

อถ วา ‘‘สสฺสโต โลโก, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญ’’นฺติ ทิฏฺฐิคตเมตํ ทิฏฺฐิคหนํ ทิฏฺฐิกนฺตาโร ทิฏฺฐิวิสูกายิกํ ทิฏฺฐิวิปฺผนฺทิตํ ทิฏฺฐิสโญฺญชนํ, สทุกฺขํ สวิฆาตํ สอุปายาสํ สปริฬาหํ, น นิพฺพิทาย น วิราคาย น นิโรธาย น อุปสมาย น อภิญฺญาย น สโมฺพธาย น นิพฺพานาย สํวตฺตตีติฯ ทิฏฺฐีสุ อาทีนวํ ปสฺสโนฺต ทิฏฺฐิโย น คณฺหามิ น ปรามสามิ นาภินิวิสามิฯ อถ วา น คณฺหิตพฺพา น ปรามสิตพฺพา นาภินิวิสิตพฺพาติฯ เอวมฺปิ ปสฺสญฺจ ทิฏฺฐีสุ อนุคฺคหายฯ

อถ วา ‘‘อสสฺสโต โลโก, อนฺตวา โลโก, อนนฺตวา โลโก, ตํ ชีวํ ตํ สรีรํ, อญฺญํ ชีวํ อญฺญํ สรีรํ, โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา, น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา, โหติ จ น จ โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา, เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญ’’นฺติ ทิฏฺฐิคตเมตํ ทิฏฺฐิคหนํ ทิฏฺฐิกนฺตาโร ทิฏฺฐิวิสูกายิกํ ทิฏฺฐิวิปฺผนฺทิตํ ทิฏฺฐิสโญฺญชนํ, สทุกฺขํ สวิฆาตํ สอุปายาสํ สปริฬาหํ น นิพฺพิทาย น วิราคาย น นิโรธาย น อุปสมาย น อภิญฺญาย น สโมฺพธาย น นิพฺพานาย สํวตฺตตีติฯ ทิฏฺฐีสุ อาทีนวํ ปสฺสโนฺต ทิฏฺฐิโย น คณฺหามิ น ปรามสามิ นาภินิวิสามิฯ อถ วา น คณฺหิตพฺพา น ปรามสิตพฺพา นาภินิวิสิตพฺพาติฯ เอวมฺปิ ปสฺสญฺจ ทิฏฺฐีสุ อนุคฺคหายฯ

อถ วา อิมา ทิฏฺฐิโย เอวํคหิตา เอวํปรามฏฺฐา เอวํคติกา ภวิสฺสนฺติ เอวํอภิสมฺปรายาติฯ ทิฏฺฐีสุ อาทีนวํ ปสฺสโนฺต ทิฏฺฐิโย น คณฺหามิ น ปรามสามิ นาภินิวิสามิฯ อถ วา น คณฺหิตพฺพา น ปรามสิตพฺพา นาภินิวิสิตพฺพาติฯ เอวมฺปิ ปสฺสญฺจ ทิฏฺฐีสุ อนุคฺคหายฯ

อถ วา อิมา ทิฏฺฐิโย นิรยสํวตฺตนิกา ติรจฺฉานโยนิสํวตฺตนิกา เปตฺติวิสยสํวตฺตนิกาติฯ ทิฏฺฐีสุ อาทีนวํ ปสฺสโนฺต ทิฏฺฐิโย น คณฺหามิ น ปรามสามิ นาภินิวิสามิฯ อถ วา น คณฺหิตพฺพา น ปรามสิตพฺพา นาภินิวิสิตพฺพาติฯ เอวมฺปิ ปสฺสญฺจ ทิฏฺฐีสุ อนุคฺคหายฯ

อถ วา อิมา ทิฏฺฐิโย อนิจฺจา สงฺขตา ปฏิจฺจสมุปฺปนฺนา ขยธมฺมา วยธมฺมา วิราคธมฺมา นิโรธธมฺมาติฯ ทิฏฺฐีสุ อาทีนวํ ปสฺสโนฺต ทิฏฺฐิโย น คณฺหามิ น ปรามสามิ นาภินิวิสามิฯ อถ วา น คณฺหิตพฺพา น ปรามสิตพฺพา นาภินิวิสิตพฺพาติฯ เอวมฺปิ ปสฺสญฺจ ทิฏฺฐีสุ อนุคฺคหายฯ

อชฺฌตฺตสนฺติํ ปจินํ อทสฺสนฺติฯ อชฺฌตฺตสนฺติํ อชฺฌตฺตํ ราคสฺส สนฺติํ, โทสสฺส สนฺติํ, โมหสฺส สนฺติํ, โกธสฺส… อุปนาหสฺส… มกฺขสฺส … ปฬาสสฺส… อิสฺสาย… มจฺฉริยสฺส … มายาย… สาเฐยฺยสฺส… ถมฺภสฺส… สารมฺภสฺส… มานสฺส… อติมานสฺส… มทสฺส… ปมาทสฺส… สพฺพกิเลสานํ… สพฺพทุจฺจริตานํ… สพฺพทรถานํ… สพฺพปริฬาหานํ… สพฺพสนฺตาปานํ… สพฺพากุสลาภิสงฺขารานํ สนฺติํ อุปสนฺติํ วูปสนฺติํ นิพฺพุติํ ปฏิปสฺสทฺธิํ สนฺติํฯ **ปจิน**นฺติ ปจินโนฺต วิจินโนฺต ปวิจินโนฺต ตุลยโนฺต ตีรยโนฺต วิภาวยโนฺต วิภูตํ กโรโนฺต, ‘‘สเพฺพ สงฺขารา อนิจฺจา’’ติ ปจินโนฺต วิจินโนฺต ปวิจินโนฺต ตุลยโนฺต ตีรยโนฺต วิภาวยโนฺต วิภูตํ กโรโนฺต, ‘‘สเพฺพ สงฺขารา ทุกฺขา’’ติ… ‘‘สเพฺพ ธมฺมา อนตฺตา’’ติ ปจินโนฺต วิจินโนฺต ปวิจินโนฺต… ‘‘ยํ กิญฺจิ สมุทยธมฺมํ, สพฺพํ ตํ นิโรธธมฺม’’นฺติ ปจินโนฺต วิจินโนฺต ปวิจินโนฺต ตุลย

โนฺต ตีรยโนฺต วิภาวยโนฺต วิภูตํ กโรโนฺตฯ **อทสฺส**นฺติ อทสฺสํ อทกฺขึ อปสฺสึ ปฏิวิชฺฌินฺติ – อชฺฌตฺตสนฺตึ ปจินํ อทสฺสํฯ

เตนาห ภควา –

“อิทํ วทามีติ น ตสฺส โหติ, [มาคณฺฑิยาติ ภควา]
ธเมฺมสุ นิเจฺฉยฺย สมุคฺคหีตํ;
ปสฺสญฺจ ทิฏฺฐีสุ อนุคฺคหาย;
อชฺฌตฺตสนฺตึ ปจินํ อทสฺส”นฺติฯ

๗๓. **วินิจฺฉยา ยานิ ปกปฺปิตานิ, [อิติ มาคณฺฑิโย]**
เต เว มุนี พฺรูสิ อนุคฺคหาย;
อชฺฌตฺตสนฺตีติ ยเมตมตฺถํ, กถํ นุ ธีเรหิ ปเวทิตํ ตํฯ

วินิจฺฉยา ยานิ ปกปฺปิตานีติฯ วินิจฺฉยา วุจฺจนฺติ ทฺวาสฏฺฐิ ทิฏฺฐิคตานิ ทิฏฺฐิวินิจฺฉยาฯ **ปกปฺปิตานี**ติ กปฺปิตา ปกปฺปิตา อภิสงฺขตา สณฺฐปิตาติปิ ปกปฺปิตา ฯ อถ วา อนิจฺจา สงฺขตา ปฏิจฺจสมุปฺปนฺนา ขยธมฺมา วยธมฺมา วิราคธมฺมา นิโรธธมฺมา วิปริณามธมฺมาติปิ ปกปฺปิตาติ – วินิจฺฉยา ยานิ ปกปฺปิตานิฯ

อิติ มาคณฺฑิโยติฯ **อิตี**ติ ปทสนฺธิ ปทสํสโคฺค ปทปาริปูรี อกฺขรสมวาโย พฺยญฺชนสิลิฏฺฐตา ปทานุปุพฺพตาเปตํ – อิตีติฯ **มาคณฺฑิโย**ติ ตสฺส พฺราหฺมณสฺส นามํ สงฺขา สมญฺญา ปญฺญตฺติ โวหาโร – อิติ มาคณฺฑิโยติฯ

เต เว มุนี พฺรูสิ อนุคฺคหาย, อชฺฌตฺตสนฺตีติ ยเมตมตฺถนฺติฯ **เต เว**ติ ทฺวาสฏฺฐิ ทิฏฺฐิคตานิฯ **มุนี**ติฯ **โมนํ** วุจฺจติ ญาณํ…เป…. สงฺคชาลมติจฺจ โส มุนีติฯ **อนุคฺคหายา**ติ ทิฏฺฐีสุ อาทีนวํ ปสฺสโนฺต ทิฏฺฐิโย น คณฺหามิ น ปรามสามิ นาภินิวิสามีติ จ ภณสิ, อชฺฌตฺตสนฺตีติ จ ภณสิฯ **ยเมตมตฺถ**นฺติ ยํ ปรมตฺถนฺติ – เต เว มุนี พฺรูสิ อนุคฺคหาย, อชฺฌตฺตสนฺตีติ ยเมตมตฺถํฯ

กถํ นุ ธีเรหิ ปเวทิตํ ตนฺติฯ **กถํ นู**ติ ปทํ สํสยปุจฺฉา วิมติปุจฺฉา เทฺวฬฺหกปุจฺฉา อเนกํสปุจฺฉา, เอวํ นุ โข นนุ โข กึ นุ โข กถํ นุ โขติ – กถํ นุฯ **ธีเรหี**ติ ธีเรหิ ปณฺฑิเตหิ ปญฺญวเนฺตหิ [ปญฺญาวเนฺตหิ (สี. สฺยา.)] พุทฺธิมเนฺตหิ ญาณีหิ วิภาวีหิ เมธาวีหิฯ **ปเวทิต**นฺติ เวทิตํ ปเวทิตํ อาจิกฺขิตํ เทสิตํ ปญฺญาปิตํ ปฏฺฐปิตํ วิวฏํ วิภตฺตํ อุตฺตานีกตํ ปกาสิตนฺติ – กถํ นุ ธีเรหิ ปเวทิตํ ตํฯ

เตนาห โส พฺราหฺมโณ –

“วินิจฺฉยา ยานิ ปกปฺปิตานิ, [อิติ มาคณฺฑิโย]
เต เว มุนี พฺรูสิ อนุคฺคหาย;
อชฺฌตฺตสนฺตีติ ยเมตมตฺถํ, กถํ นุ ธีเรหิ ปเวทิตํ ต”นฺติฯ

๗๔. **น ทิฏฺฐิยา น สุติยา น ญาเณน, [มาคณฺฑิยาติ ภควา]**
สีลพฺพเตนาปิ น สุทฺธิมาห;
อทิฏฺฐิยา อสฺสุติยา อญาณา, อสีลตา อพฺพตา โนปิ เตน;

เอเต จ นิสฺสชฺช อนุคฺคหาย, สโนฺต อนิสฺสาย ภวํ น ชเปฺปฯ

น ทิฏฺฐิยา น สุติยา น ญาเณนาติฯ ทิเฏฺฐนาปิ สุทฺธึ วิสุทฺธึ ปริสุทฺธึ, มุตฺตึ วิมุตฺตึ ปริมุตฺตึ นาห น กเถสิ น ภณสิ น ทีปยสิ น โวหรสิ; สุเตนาปิ สุทฺธึ วิสุทฺธึ ปริสุทฺธึ, มุตฺตึ วิมุตฺตึ ปริมุตฺตึ นาห น กเถสิ น ภณสิ น ทีปยสิ น โวหรสิ; ทิฏฺฐสุเตนาปิ สุทฺธึ วิสุทฺธึ ปริสุทฺธึ, มุตฺตึ วิมุตฺตึ ปริมุตฺตึ นาห น กเถสิ น ภณสิ น ทีปยสิ น โวหรสิ; ญาเณนาปิ สุทฺธึ วิสุทฺธึ ปริสุทฺธึ, มุตฺตึ วิมุตฺตึ ปริมุตฺตึ นาห น กเถสิ น ภณสิ น ทีปยสิ น โวหรสีติ – น ทิฏฺฐิยา น สุติยา น ญาเณนฯ

มาคณฺฑิยาติ ภควา ตํ พฺราหฺมณํ นาเมน อาลปติฯ **ภควา**ติ คารวาธิวจนํ…เป…. สจฺฉิกา ปญฺญตฺติ ยทิทํ ภควาติ – มาคณฺฑิยาติ ภควาฯ

สีลพฺพเตนาปิ น สุทฺธิมาหาติฯ สีเลนาปิ สุทฺธึ วิสุทฺธึ ปริสุทฺธึ, มุตฺตึ วิมุตฺตึ ปริมุตฺตึ นาห น กเถสิ น ภณสิ น ทีปยสิ น โวหรสิ; วเตนาปิ สุทฺธึ วิสุทฺธึ ปริสุทฺธึ, มุตฺตึ วิมุตฺตึ ปริมุตฺตึ นาห น กเถสิ น ภณสิ น ทีปยสิ น โวหรสิ; สีลพฺพเตนาปิ สุทฺธึ วิสุทฺธึ ปริสุทฺธึ, มุตฺตึ วิมุตฺตึ ปริมุตฺตึ นาห น กเถสิ น ภณสิ น ทีปยสิ น โวหรสีติ – สีลพฺพเตนาปิ น สุทฺธิมาหฯ

อทิฏฺฐิยา อสฺสุติยา อญาณา, อสีลตา อพฺพตา โนปิ เตนาติฯ ทิฏฺฐิปิ อิจฺฉิตพฺพาฯ ทสวตฺถุกา สมฺมาทิฏฺฐิ – อตฺถิ ทินฺนํ, อตฺถิ ยิฏฺฐํ, อตฺถิ หุตํ, อตฺถิ สุกตทุกฺกฏานํ [สุกฏทุกฺกฏานํ (สี.)] กมฺมานํ ผลํ วิปาโก, อตฺถิ อยํ โลโก, อตฺถิ ปโร โลโก, อตฺถิ มาตา, อตฺถิ ปิตา, อตฺถิ สตฺตา โอปปาติกา, อตฺถิ โลเก สมณพฺราหฺมณา สมฺมคฺคตา [สมคฺคตา (ก.)] สมฺมาปฏิปนฺนา เย อิมญฺจ โลกํ ปรญฺจ โลกํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา ปเวเทนฺตีติ; สวนมฺปิ อิจฺฉิตพฺพํ – ปรโต โฆโส, สุตฺตํ, เคยฺยํ, เวยฺยากรณํ, คาถา, อุทานํ, อิติวุตฺตกํ, ชาตกํ, อพฺภุตธมฺมํ, เวทลฺลํ; ญาณมฺปิ อิจฺฉิตพฺพํ – กมฺมสฺสกตญาณํ, สจฺจานุโลมิกญาณํ [กมฺมสฺสกตํ ญาณํ สจฺจานุโลมิกํ ญาณํ (สี. ก.) ญาณวิภงฺคปิ], อภิญฺญาญาณํ, สมาปตฺติญาณํ; สีลมฺปิ อิจฺฉิตพฺพํ – ปาติโมกฺขสํวโร; วตมฺปิ อิจฺฉิตพฺพํ – อฏฺฐ ธุตงฺคานิ – อารญฺญิกงฺคํ, ปิณฺฑปาติกงฺคํ, ปํสุกูลิกงฺคํ, เตจีวริกงฺค, สปทานจาริกงฺคํ, ขลุปจฺฉาภตฺติกงฺคํ, เนสชฺชิกงฺคํ, ยถาสนฺถติกงฺคนฺติฯ

อทิฏฺฐิยา อสฺสุติยา อญาณา, อสีลตา อพฺพตา โนปิ เตนาติ ฯ นาปิ สมฺมาทิฏฺฐิมเตฺตน, นาปิ สวนมเตฺตน, นาปิ ญาณมเตฺตน, นาปิ สีลมเตฺตน, นาปิ วตมเตฺตน อชฺฌตฺตสนฺตึ ปโตฺต โหติ, นาปิ วินา เอเตหิ ธเมฺมหิ อชฺฌตฺตสนฺตึ ปาปุณาติฯ อปิ จ สมฺภารา อิเม ธมฺมา โหนฺติ อชฺฌตฺตสนฺตึ ปาปุณิตุํ อธิคนฺตุํ ผสฺสิตุํ สจฺฉิกาตุนฺติ – อทิฏฺฐิยา อสฺสุติยา อญาณา อสีลตา อพฺพตา โนปิ เตนฯ

เอเต จ นิสฺสชฺช อนุคฺคหายาติฯ **เอเต**ติ กณฺหปกฺขิกานํ ธมฺมานํ สมุคฺฆาตโต ปหานํ อิจฺฉิตพฺพํ, เตธาตุเกสุ กุสเลสุ ธเมฺมสุ อตมฺมยตา [อกมฺมยตา (สี. ก.)] อิจฺฉิตพฺพา, ยโต กณฺหปกฺขิยา ธมฺมา สมุคฺฆาตปหาเนน ปหีนา โหนฺติ อุจฺฉินฺนมูลา ตาลาวตฺถุกตา อนภาวํกตา อายตึ อนุปฺปาทธมฺมา, เตธาตุเกสุ จ กุสเลสุ ธเมฺมสุ อตมฺมยตา โหติ, เอตฺตาวตาปิ น คณฺหาติ น ปรามสติ นาภินิวิสติฯ อถ วา น คณฺหิตพฺพา น ปรามสิตพฺพา นาภินิวิสิตพฺพาติฯ เอวมฺปิ เอเต จ นิสฺสชฺช อนุคฺคหายฯ ยโต ตณฺหา จ ทิฏฺฐิ จ มาโน จ ปหีนา โหนฺติ อุจฺฉินฺนมูลา ตาลาวตฺถุกตา อนภาวํกตา อายตึ อนุปฺปาทธมฺมาติ, เอตฺตาวตาปิ น คณฺหาติ น ปรามสติ นาภินิวิสตีติฯ เอวมฺปิ เอเต จ นิสฺสชฺช อนุคฺคหายฯ

ยโต ปุญฺญาภิสงฺขาโร จ อปุญฺญาภิสงฺขาโร จ อาเนญฺชาภิสงฺขาโร จ ปหีนา โหนฺติ อุจฺฉินฺนมูลา ตาลาวตฺถุกตา อนภาวํกตา อายตึ อนุปฺปาทธมฺมาติ, เอตฺตาวตาปิ น คณฺหาติ น ปรามสติ นาภินิวิสตีติฯ เอวมฺปิ เอเต จ นิสฺสชฺช อนุคฺคหายฯ

สโนฺต อนิสฺสาย ภวํ น ชเปฺปติฯ **สโนฺต**ติ ราคสฺส สมิตตฺตา สโนฺต, โทสสฺส สมิตตฺตา สโนฺต, โมหสฺส สมิตตฺตา สโนฺต , โกธสฺส… อุปนาหสฺส… มกฺขสฺส… ปฬาสสฺส… อิสฺสาย… มจฺฉริยสฺส… มายาย… สาเฐยฺยสฺส… ถมฺภสฺส… สารมฺภสฺส… มานสฺส… อติมานสฺส… มทสฺส… ปมาทสฺส… สพฺพกิเลสานํ… สพฺพทุจฺจริตานํ… สพฺพทรถานํ… สพฺพปริฬาหานํ… สพฺพสนฺตาปานํ… สพฺพากุสลาภิสงฺขารานํ สนฺตตฺตา สมิตตฺตา วูปสมิตตฺตา วิชฺฌาตตฺตา นิพฺพุตตฺตา วิคตตฺตา ปฏิปสฺสทฺธตฺตา สโนฺต อุปสโนฺต วูปสโนฺต นิพฺพุโต ปฏิปสฺสโทฺธติ – สโนฺตฯ

อนิสฺสายาติ เทฺว นิสฺสยา – ตณฺหานิสฺสโย จ ทิฏฺฐินิสฺสโย จ…เป…. อยํ ตณฺหานิสฺสโย…เป…. อยํ ทิฏฺฐินิสฺสโยฯ ตณฺหานิสฺสยํ ปหาย ทิฏฺฐินิสฺสยํ ปฏินิสฺสชฺชิตฺวา จกฺขุํ อนิสฺสาย, โสตํ อนิสฺสาย, ฆานํ อนิสฺสาย, ชิวฺหํ อนิสฺสาย, กายํ อนิสฺสาย, มนํ อนิสฺสาย, รูเป… สเทฺท… คเนฺธ… รเส… โผฏฺฐเพฺพ… กุลํ… คณํ… อาวาสํ… ลาภํ… ยสํ… ปสํสํ… สุขํ… จีวรํ… ปิณฺฑปาตํ… เสนาสนํ… คิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารํ… กามธาตุํ… รูปธาตุํ… อรูปธาตุํ… กามภวํ… รูปภวํ… อรูปภวํ… สญฺญาภวํ… อสญฺญาภวํ… เนวสญฺญานาสญฺญาภวํ… เอกโวการภวํ… จตุโวการภวํ… ปญฺจโวการภวํ… อตีตํ… อนาคตํ… ปจฺจุปฺปนฺนํ… ทิฏฺฐสุตมุตวิญฺญาตเพฺพ ธเมฺม อนิสฺสาย อคฺคณฺหิตฺวา อปรามสิตฺวา อนภินิวิสิตฺวาติ – สโนฺต อนิสฺสายฯ **ภวํ น ชเปฺป**ติ กามภวํ น ชเปฺปยฺย, รูปภวํ น ชเปฺปยฺย, อรูปภวํ น ชเปฺปยฺย นปฺปชเปฺปยฺย น อภิชเปฺปยฺยาติ – สโนฺต อนิสฺสาย ภวํ น ชเปฺปฯ

เตนาห ภควา –

‘‘น ทิฏฺฐิยา น สุติยา น ญาเณน, [มาคณฺฑิยาติ ภควา]
สีลพฺพเตนาปิ น สุทฺธิมาห;
อทิฏฺฐิยา อสฺสุติยา อญาณา, อสีลตา อพฺพตา โนปิ เตน;
เอเต จ นิสฺสชฺช อนุคฺคหาย, สโนฺต อนิสฺสาย ภวํ น ชเปฺป’’ติฯ

๗๕. **โน เจ กิร ทิฏฺฐิยา น สุติยา น ญาเณน, [อิติ มาคณฺฑิโย]**
สีลพฺพเตนาปิ น สุทฺธิมาห;
อทิฏฺฐิยา อสฺสุติยา อญาณา, อสีลตา อพฺพตา โนปิ เตน;
มญฺญามหํ โมมุหเมว ธมฺมํ, ทิฏฺฐิยา เอเก ปเจฺจนฺติ สุทฺธิํฯ

โน เจ กิร ทิฏฺฐิยา น สุติยา น ญาเณนาติฯ ทิฏฺฐิยาปิ สุทฺธิํ วิสุทฺธิํ ปริสุทฺธิํ, มุตฺติํ วิมุตฺติํ ปริมุตฺติํ นาห น กเถสิ น ภณสิ น ทีปยสิ น โวหรสิ; สุเตนาปิ สุทฺธิํ วิสุทฺธิํ ปริสุทฺธิํ, มุตฺติํ วิมุตฺติํ ปริมุตฺติํ… ทิฏฺฐสุเตนาปิ สุทฺธิํ วิสุทฺธิํ ปริสุทฺธิํ , มุตฺติํ วิมุตฺติํ ปริมุตฺติํ… ญาเณนาปิ สุทฺธิํ วิสุทฺธิํ ปริสุทฺธิํ, มุตฺติํ วิมุตฺติํ ปริมุตฺติํ นาห น กเถสิ น ภณสิ น ทีปยสิ น โวหรสีติ – โน เจ กิร ทิฏฺฐิยา น สุติยา น ญาเณนฯ

อิติ มาคณฺฑิโยติ **อิตี**ติ ปทสนฺธิ…เป….ฯ **มาคณฺฑิโย**ติ ตสฺส พฺราหฺมณสฺส นามํ…เป…. อิติ มาคณฺฑิโยฯ

สีลพฺพเตนาปิ น สุทฺธิมาหาติฯ สีเลนาปิ สุทฺธึ วิสุทฺธึ ปริสุทฺธึ…เป.… วเตนาปิ สุทฺธึ วิสุทฺธึ ปริสุทฺธึ…เป.… สีลพฺพเตนาปิ สุทฺธึ วิสุทฺธึ ปริสุทฺธึ, มุตฺตึ วิมุตฺตึ ปริมุตฺตึ นาห น กเถสิ น ภณสิ น ทีปยสิ น โวหรสีติ – สีลพฺพเตนาปิ น สุทฺธิมาหฯ

อทิฏฺฐิยา อสฺสุติยา อญาณา, อสีลตา อพฺพตา โนปิ เตนาติฯ ทิฏฺฐิปิ อิจฺฉิตพฺพาติ เอวํ ภณสิ, สวนมฺปิ อิจฺฉิตพฺพนฺติ เอวํ ภณสิ, ญาณมฺปิ อิจฺฉิตพฺพนฺติ เอวํ ภณสิ, น สโกฺกสิ เอกํเสน อนุชานิตุํ, นปิ สโกฺกสิ เอกํเสน ปฏิกฺขิปิตุนฺติ – อทิฏฺฐิยา อสฺสุติยา อญาณา, อสีลตา อพฺพตา โนปิ เตนฯ

มญฺญามหํ โมมุหเมว ธมฺมนฺติฯ โมมูหธมฺโม อยํ ตุยฺหํ พาลธมฺโม มูฬฺหธมฺโม อญฺญาณธมฺโม อมราวิกฺเขปธมฺโมติ เอวํ มญฺญามิ เอวํ ชานามิ เอวํ อาชานามิ เอวํ วิชานามิ เอวํ ปฏิวิชานามิ เอวํ ปฏิวิชฺฌามีติ – มญฺญามหํ โมมุหเมว ธมฺมํฯ

ทิฏฺฐิยา เอเก ปเจฺจนฺติ สุทฺธินฺติฯ สุทฺธิทิฏฺฐิยา เอเก สมณพฺราหฺมณา สุทฺธึ วิสุทฺธึ ปริสุทฺธึ, มุตฺตึ วิมุตฺตึ ปริมุตฺตึ ปเจฺจนฺติ; ‘‘สสฺสโต โลโก, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญ’’นฺติ ทิฏฺฐิยา เอเก สมณพฺราหฺมณา สุทฺธึ วิสุทฺธึ ปริสุทฺธึ, มุตฺตึ วิมุตฺตึ ปริมุตฺตึ ปเจฺจนฺติ; ‘‘อสสฺสโต โลโก…เป.… เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญ’’นฺติ ทิฏฺฐิยา เอเก สมณพฺราหฺมณา สุทฺธึ วิสุทฺธึ ปริสุทฺธึ, มุตฺตึ วิมุตฺตึ ปริมุตฺตึ ปเจฺจนฺตีติ – ทิฏฺฐิยา เอเก ปเจฺจนฺติ สุทฺธึฯ

เตนาห โส พฺราหฺมโณ –

‘‘โน เจ กิร ทิฏฺฐิยา น สุติยา น ญาเณน, [อิติ มาคณฺฑิโย]
สีลพฺพเตนาปิ น สุทฺธิมาห;
อทิฏฺฐิยา อสฺสุติยา อญาณา, อสีลตา อพฺพตา โนปิ เตน;
มญฺญามหํ โมมุหเมว ธมฺมํ, ทิฏฺฐิยา เอเก ปเจฺจนฺติ สุทฺธิ’’นฺติฯ

๗๖. **ทิฏฺฐิญฺจ** [ทิฏฺฐีสุ (สี. สฺยา. ก.)] **นิสฺสายนุปุจฺฉมาโน, [มาคณฺฑิยาติ ภควา]**
สมุคฺคหีเตสุ ปโมหมาคา [สโมหมาคา (ก.)] **;**
อิโต จ นาทฺทกฺขิ อณุมฺปิ สญฺญํ, ตสฺมา ตุวํ โมมุหโต ทหาสิฯ

ทิฏฺฐิญฺจ นิสฺสายนุปุจฺฉมาโนติฯ มาคณฺฑิโย พฺราหฺมโณ ทิฏฺฐึ นิสฺสาย ทิฏฺฐึ ปุจฺฉติ, ลคฺคนํ นิสฺสาย ลคฺคนํ ปุจฺฉติ, พนฺธนํ นิสฺสาย พนฺธนํ ปุจฺฉติ, ปลิโพธํ นิสฺสาย ปลิโพธํ ปุจฺฉติฯ **อนุปุจฺฉมาโน**ติ ปุนปฺปุนํ ปุจฺฉตีติ – ทิฏฺฐิญฺจ นิสฺสายนุปุจฺฉมาโนฯ

มาคณฺฑิยาติ ภควา ตํ พฺราหฺมณํ นาเมน อาลปติฯ **ภควา**ติ คารวาธิวจนํ…เป.… สจฺฉิกา ปญฺญตฺติ ยทิทํ ภควาติ – มาคณฺฑิยาติ ภควาฯ

สมุคฺคหีเตสุ ปโมหมาคาติฯ ยา สา ทิฏฺฐิ ตยา คหิตา ปรามฏฺฐา อภินิวิฏฺฐา อโชฺฌสิตา อธิมุตฺตา, ตาเยว ตุวํ ทิฏฺฐิยา มูโฬฺหสิ ปมูโฬฺหสิ สมฺมูโฬฺหสิ โมหํ อาคโตสิ ปโมหํ อาคโตสิ สโมฺมหํ อาคโตสิ อนฺธการํ ปกฺขโนฺทสีติ – สมุคฺคหีเตสุ ปโมหมาคาฯ

อิโต จ นาทฺทกฺขิ อณุมฺปิ สญฺญนฺติฯ อิโต อชฺฌตฺตสนฺติโต วา ปฏิปทาโต วา ธมฺมเทสนาโต วา, ยุตฺตสญฺญํ ปตฺตสญฺญํ ลกฺขณสญฺญํ การณสญฺญํ ฐานสญฺญํ น ปฏิลภติ, กุโต

ญาณนฺติฯ เอวมฺปิ อิโต จ นาทฺทกฺขิ อณฺมฺปิ สญฺญํฯ อถ วา อนิจฺจํ วา อนิจฺจสญฺญานุโลมํ วา, ทุกฺขํ วา ทุกฺขสญฺญานุโลมํ วา, อนตฺตํ วา อนตฺตสญฺญานุโลมํ วา, สญฺญุปฺปาทมตฺตํ วา สญฺชานิตมตฺตํ วา น ปฏิลภติ , กุโต ญาณนฺติฯ เอวมฺปิ อิโต จ นาทฺทกฺขิ อณฺมฺปิ สญฺญํฯ

ตสฺมา ตุวํ โมมุหโต ทหาสีติฯ **ตสฺมา**ติ ตสฺมา ตํการณา ตํเหตุ ตปฺปจฺจยา ตํนิทานา โมมูหธมฺมโต พาลธมฺมโต มูฬฺหธมฺมโต อญฺญาณธมฺมโต อมราวิกฺเขปธมฺมโต ทหาสิ ปสฺสสิ ทกฺขสิ โอโลเกสิ นิชฺฌายสิ อุปปริกฺขสีติ – ตสฺมา ตุวํ โมมุหโต ทหาสิฯ

เตนาห ภควา –

‘‘ทิฏฺฐิญฺจ นิสฺสายนุปุจฺฉมาโน, [มาคณฺฑิยาติ ภควา]
สมุคฺคหีเตสุ ปโมหมาคา;
อิโต จ นาทฺทกฺขิ อณุมฺปิ สญฺญํ, ตสฺมา ตุวํ โมมุหโต ทหาสี’’ติฯ

๗๗.สโม วิเสสี อุท วา นิหีโน, โย มญฺญติ โส วิวเทถ เตน;
ตีสุ วิธาสุ อวิกมฺปมาโน, สโม วิเสสีติ น ตสฺส โหติฯ

สโม วิเสสี อุท วา นิหีโน, โย มญฺญติ โส วิวเทถ เตนาติฯ สทิโสหมสฺมีติ วา เสโยฺยหมสฺมีติ วา หีโนหมสฺมีติ วา โย มญฺญติ, โส เตน มาเนน ตาย ทิฏฺฐิยา เตน วา ปุคฺคเลน กลหํ กเรยฺย ภณฺฑนํ กเรยฺย วิคฺคหํ กเรยฺย วิวาทํ กเรยฺย เมธคํ กเรยฺย – ‘‘น ตฺวํ อิมํ ธมฺมวินยํ อาชานาสิ, อหํ อิมํ ธมฺมวินยํ อาชานามิ, กิํ ตฺวํ อิมํ ธมฺมวินยํ อาชานิสฺสสิ, มิจฺฉาปฏิปนฺโน ตฺวมสิ, อหมสฺมิ สมฺมาปฏิปนฺโน, สหิตํ เม, อสหิตํ เต, ปุเร วจนียํ ปจฺฉา อวจ, ปจฺฉา วจนียํ ปุเร อวจ, อธิจิณฺณํ เต วิปราวตฺตํ, อาโรปิโต เต วาโท, นิคฺคหิโต ตฺวมสิ, จร วาทปฺปโมกฺขาย, นิพฺเพเฐหิ วา สเจ ปโหสี’’ติ – สโม วิเสสี อุท วา นิหีโน โย มญฺญติ โส วิวเทถ เตนฯ

ตีสุ วิธาสุ อวิกมฺปมาโน, สโม วิเสสีติ น ตสฺส โหตีติฯ ยเสฺสตา ติโสฺส วิธา ปหีนา สมุจฺฉินฺนา วูปสนฺตา ปฏิปสฺสทฺธา อภพฺพุปฺปตฺติกา ญาณคฺคินา ทฑฺฒา, โส ตีสุ วิธาสุ น กมฺปติ น วิกมฺปติ, อวิกมฺปมานสฺส ปุคฺคลสฺส สทิโสหมสฺมีติ วา เสโยฺยหมสฺมีติ วา หีโนหมสฺมีติ วาฯ **น ตสฺส โหตี**ติฯ น มยฺหํ โหตีติ ตีสุ วิธาสุ อวิกมฺปมาโน, สโม วิเสสีติ – น ตสฺส โหติฯ

เตนาห ภควา –

‘‘สโม วิเสสี อุท วา นิหีโน, โย มญฺญติ โส วิวเทถ เตน;
ตีสุ วิธาสุ อวิกมฺปมาโน, สโม วิเสสีติ น ตสฺส โหตี’’ติฯ

๗๘.สจฺจนฺติ โส พฺราหฺมโณ กิํ วเทยฺย, มุสาติ วา โส วิวเทถ เกน;
ยสฺมิํ สมํ วิสมํ วาปิ นตฺถิ, ส เกน วาทํ ปฏิสํยุเชยฺยฯ

สจฺจนฺติ โส พฺราหฺมโณ กิํ วเทยฺยาติฯ **พฺราหฺมโณ**ติ สตฺตนฺนํ ธมฺมานํ พาหิตตฺตา พฺราหฺมโณ…เป.… อสิโต ตาทิ ปวุจฺจเต ส พฺรหฺมาฯ **สจฺจนฺติ โส พฺราหฺมโณ กิํ วเทยฺยา**ติฯ ‘‘สสฺสโต โลโก, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญ’’นฺติ พฺราหฺมโณ กิํ วเทยฺย กิํ กเถยฺย กิํ ภเณยฺย กิํ ทีปเยยฺย กิํ โวหเรยฺย; ‘‘อสสฺสโต โลโก…เป.… เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญ’’นฺติ พฺราหฺมโณ กิํ วเทยฺย กิํ กเถยฺย กิํ ภเณยฺย กิํ ทีปเยยฺย กิํ โวหเรยฺยาติ – สจฺจนฺติ โส พฺราหฺมโณ กิํ วเทยฺยฯ

มุสาติ วา โส วิวเทถ เกนาติฯ พฺราหฺมโณ มยฺหํว สจฺจํ, ตุยฺหํ มุสาติ เกน มาเนน, กาย ทิฏฺฐิยา, เกน วา ปุคฺคเลน กลหํ กเรยฺย ภณฺฑนํ กเรยฺย วิคฺคหํ กเรยฺย วิวาทํ กเรยฺย เมธคํ กเรยฺย – ‘‘น ตฺวํ อิมํ ธมฺมวินยํ อาชานาสิ…เป.… นิเพฺพเฐหิ วา สเจ ปโหสี’’ติ – มุสาติ วา โส วิวเทถ เกนฯ

ยสฺมิํ สมํ วิสมํ วาปิ นตฺถีติฯ ยสฺมินฺติ ยสฺมิํ ปุคฺคเล อรหนฺเต ขีณาสเว สทิโสหมสฺมีติ มาโน นตฺถิ, เสโยฺยหมสฺมีติ มาโน นตฺถิ, หีโนหมสฺมีติ โอมาโน นตฺถิ น สนฺติ น สํวิชฺชติ นุปลพฺภติ, ปหีนํ สมุจฺฉินฺนํ วูปสนฺตํ ปฏิปสฺสทฺธํ อภพฺพุปฺปตฺติกํ ญาณคฺคินา ทฑฺฒนฺติ – ยสฺมิํ สมํ วิสมํ วาปิ นตฺถิฯ

ส เกน วาทํ ปฏิสํยุเชยฺยาติฯ โส เกน มาเนน, กาย ทิฏฺฐิยา, เกน วา ปุคฺคเลน วาทํ ปฏิสโณฺญเชยฺย ปฏิพเลยฺย กลหํ กเรยฺย ภณฺฑนํ กเรยฺย วิคฺคหํ กเรยฺย วิวาทํ กเรยฺย เมธคํ กเรยฺย – ‘‘น ตฺวํ อิมํ ธมฺมวินยํ อาชานาสิ…เป.… นิเพฺพเฐหิ วา สเจ ปโหสี’’ติ – ส เกน วาทํ ปฏิสํยุเชยฺยฯ

เตนาห ภควา –

‘‘สจฺจนฺติ โส พฺราหฺมโณ กิํ วเทยฺย, มุสาติ วา โส วิวเทถ เกน;
ยสฺมิํ สมํ วิสมํ วาปิ นตฺถิ, ส เกน วาทํ ปฏิสํยุเชยฺยา’’ติฯ

๗๙. **โอกํ ปหาย อนิเกตสารี, คาเม อกุพฺพํ มุนิ สนฺถวานิ** [สนฺธวานิ (ก.)] **;**
กาเมหิ ริตฺโต อปุเรกฺขราโน, กถํ น วิคฺคยฺห ชเนน กยิราฯ

อถ โข หาลิทฺทกานิ [หลิทฺทกานี (สี.)] คหปติ เยนายสฺมา มหากจฺจาโน เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมนฺตํ มหากจฺจานํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสิโนฺน โข หาลิทฺทกานิ คหปติ อายสฺมนฺตํ มหากจฺจานํ เอตทโวจ – ‘‘วุตฺตมิทํ ภเนฺต, กจฺจาน, ภควตา อฏฺฐกวคฺคิเก มาคณฺฑิยปเญฺห –

‘‘โอกํ ปหาย อนิเกตสารี, คาเม อกุพฺพํ มุนิ สนฺถวานิ;
กาเมหิ ริตฺโต อปุเรกฺขราโน, กถํ น วิคฺคยฺห ชเนน กยิรา’’ติฯ

‘‘อิมสฺส นุ โข ภเนฺต, กจฺจาน, ภควตา สงฺขิเตฺตน ภาสิตสฺส กถํ วิตฺถาเรน อโตฺถ ทฏฺฐโพฺพ’’ติ?

‘‘รูปธาตุ โข, คหปติ, วิญฺญาณสฺส โอโก รูปธาตุ ราควินิพนฺธญฺจ [ราควินิพทฺธญฺจ (สี.)] ปน วิญฺญาณํ โอกสารีติ วุจฺจติฯ เวทนาธาตุ โข, คหปติ… สญฺญาธาตุ โข, คหปติ… สงฺขารธาตุ โข, คหปติ, วิญฺญาณสฺส โอโก สงฺขารธาตุ ราควินิพนฺธญฺจ ปน วิญฺญาณํ โอกสารีติ วุจฺจติฯ เอวํ โข, คหปติ, โอกสารี โหติฯ

‘‘กถญฺจ, คหปติ, อโนกสารี โหติ? รูปธาตุยา โข, คหปติ, โย ฉโนฺท โย ราโค ยา นนฺที ยา ตณฺหา เย อุปายุปาทานา [อุปยุปาทานา (ก.)] เจตโส อธิฏฺฐานาภินิเวสานุสยา เต ตถาคตสฺส ปหีนา อุจฺฉินฺนมูลา ตาลาวตฺถุกตา อนภาวํกตา อายติํ อนุปฺปาทธมฺมา; ตสฺมา ตถาคโต อโนกสารีติ วุจฺจติฯ เวทนาธาตุยา โข, คหปติ… สญฺญาธาตุยา โข, คหปติ… สงฺขารธาตุยา โข, คหปติ… วิญฺญาณธาตุยา โข, คหปติ, โย ฉโนฺท โย ราโค ยา นนฺที ยา ตณฺ

หา เย อุปายุปาทานา เจตโส อธิฏฺฐานาภินิเวสานุสยา เต ตถาคตสฺส ปหีนา อุจฺฉินฺนมูลา ตาลาวตฺถุกตา อนภาวํกตา อายตึ อนุปฺปาทธมฺมา; ตสฺมา ตถาคโต อโนกสารีติ วุจฺจติฯ เอวํ โข, คหปติ, อโนกสารี โหติฯ

‘‘กถญฺจ, คหปติ, นิเกตสารี โหติ? รูปนิมิตฺตนิเกตวิสารวินิพนฺธา โข, คหปติ, นิเกตสารีติ วุจฺจติฯ สทฺทนิมิตฺต… คนฺธนิมิตฺต… รสนิมิตฺต… โผฏฺฐพฺพนิมิตฺต… ธมฺมนิมิตฺตนิเกตวิสารวินิพนฺธา โข, คหปติ, นิเกตสารีติ วุจฺจติฯ เอวํ โข, คหปติ, นิเกตสารี โหติฯ

‘‘กถญฺจ, คหปติ, อนิเกตสารี โหติ? รูปนิมิตฺตนิเกตวิสารวินิพนฺธา โข, คหปติ, ตถาคตสฺส ปหีนา อุจฺฉินฺนมูลา ตาลาวตฺถุกตา อนภาวํกตา อายตึ อนุปฺปาทธมฺมา; ตสฺมา ตถาคโต อนิเกตสารีติ วุจฺจติฯ สทฺทนิมิตฺต… คนฺธนิมิตฺต… รสนิมิตฺต… โผฏฺฐพฺพนิมิตฺต… ธมฺมนิมิตฺตนิเกตวิสารวินิพนฺธา โข, คหปติ, ตถาคตสฺส ปหีนา อุจฺฉินฺนมูลา ตาลาวตฺถุกตา อนภาวํกตา อายตึ อนุปฺปาทธมฺมา; ตสฺมา ตถาคโต อนิเกตสารีติ วุจฺจติฯ เอวํ โข, คหปติ, อนิเกตสารี โหติฯ

‘‘กถญฺจ, คหปติ, คาเม สนฺถวชาโต โหติ? อิธ , คหปติ, เอกโจฺจ ภิกฺขุ คิหีหิ สํสฏฺโฐ วิหรติ สหนนฺที สหโสกี, สุขิเตสุ สุขิโต, ทุกฺขิเตสุ ทุกฺขิโต, อุปฺปเนฺนสุ กิจฺจกรณีเยสุ อตฺตนา โวโยคํ อาปชฺชติฯ เอวํ โข, คหปติ, คาเม สนฺถวชาโต โหติฯ

‘‘กถญฺจ, คหปติ, คาเม น สนฺถวชาโต โหติ? อิธ, คหปติ, เอกโจฺจ ภิกฺขุ คิหีหิ อสํสฏฺโฐ วิหรติ น สหนนฺที น สหโสกี, น สุขิเตสุ สุขิโต, น ทุกฺขิเตสุ ทุกฺขิโต, อุปฺปเนฺนสุ กิจฺจกรณีเยสุ น อตฺตนา โวโยคํ อาปชฺชติฯ เอวํ โข, คหปติ, คาเม น สนฺถวชาโต โหติฯ

‘‘กถญฺจ, คหปติ, กาเมหิ อริโตฺต โหติ? อิธ, คหปติ, เอกโจฺจ ภิกฺขุ กาเมสุ อวีตราโค โหติ อวิคตจฺฉโนฺท อวิคตเปโม อวิคตปิปาโส อวิคตปริฬาโห อวิคตตโณฺหฯ เอวํ โข, คหปติ, กาเมหิ อริโตฺต โหติฯ

‘‘กถญฺจ , คหปติ, กาเมหิ ริโตฺต โหติ? อิธ, คหปติ, เอกโจฺจ ภิกฺขุ กาเมสุ วีตราโค โหติ วิคตจฺฉโนฺท วิคตเปโม วิคตปิปาโส วิคตปริฬาโห วิคตตโณฺหฯ เอวํ โข, คหปติ, กาเมหิ ริโตฺต โหติฯ

‘‘กถญฺจ, คหปติ, ปุเรกฺขราโน โหติ? อิธ , คหปติ, เอกจฺจสฺส ภิกฺขุโน เอวํ โหติ – ‘เอวํรูโป สิยํ อนาคตมทฺธาน’นฺติ ตตฺถ นนฺทึ สมนฺนาเนติ, ‘เอวํเวทโน สิยํ… เอวํสโญฺญ สิยํ… เอวํสงฺขาโร สิยํ… เอวํวิญฺญาโณ สิยํ อนาคตมทฺธาน’นฺติ ตตฺถ นนฺทึ สมนฺนาเนติฯ เอวํ โข, คหปติ, ปุเรกฺขราโน โหติฯ

‘‘กถญฺจ , คหปติ, อปุเรกฺขราโน โหติ? อิธ, คหปติ, เอกจฺจสฺส ภิกฺขุโน เอวํ โหติ – ‘เอวํรูโป สิยํ อนาคตมทฺธาน’นฺติ น ตตฺถ นนฺทึ สมนฺนาเนติ, ‘เอวํเวทโน สิยํ… เอวํสโญฺญ สิยํ… เอวํสงฺขาโร สิยํ… เอวํวิญฺญาโณ สิยํ อนาคตมทฺธาน’นฺติ น ตตฺถ นนฺทึ สมนฺนาเนติฯ เอวํ โข, คหปติ, อปุเรกฺขราโน โหติฯ

‘‘กถญฺจ, คหปติ, กถํ วิคฺคยฺห ชเนน กตฺตา โหติ? อิธ, คหปติ, เอกโจฺจ เอวรูปึ กถํ กตฺตา โหติ – ‘น ตฺวํ อิมํ ธมฺมวินยํ อาชานาสิ, อหํ อิมํ ธมฺมวินยํ อาชานามิ, กึ ตฺวํ อิมํ ธมฺมวินยํ อาชานิสฺสสิ, มิจฺฉาปฏิปโนฺน ตฺวมสิ, อหมสฺมิ สมฺมาปฏิปโนฺน, สหิตํ เม, อสหิตํ เต, ปุเร ว

จนียํ ปจฺฉา อวจ, ปจฺฉา วจนียํ ปุเร อวจ, อธิจิณฺณํ เต วิปราวตฺตํ, อาโรปิโต เต วาโท, นิคฺคหิโต ตฺวมสิ, จร วาทปฺปโมกฺขาย, นิเพฺพเฐหิ วา สเจ ปโหสี’ติฯ เอวํ โข, คหปติ, กถํ วิคฺคยฺห ชเนน กตฺตา โหติฯ

“กถญฺจ, คหปติ, กถํ วิคฺคยฺห ชเนน น กตฺตา โหติ? อิธ, คหปติ, เอกโจฺจ น เอวรูปึ กถํ กตฺตา โหติ – ‘น ตฺวํ อิมํ ธมฺมวินยํ อาชานาสิ…เป.… นิเพฺพเฐหิ วา สเจ ปโหสี’ติฯ เอวํ โข, คหปติ, วิคฺคยฺห ชเนน น กตฺตา โหติฯ อิติ โข, คหปติ, ยํ ตํ วุตฺตํ ภควตา อฎฺฐกวคฺคิเก มาคณฺฑิยปเญฺห –

“โอกํ ปหาย อนิเกตสารี, คาเม อกุพฺพํ มุนิ สนฺถวานิ;
กาเมหิ ริโตฺต อปุเรกฺขราโน, กถํ น วิคฺคยฺห ชเนน กยิรา”ติฯ

“อิมสฺส โข, คหปติ, ภควตา สงฺขิเตฺตน ภาสิตสฺส เอวํ วิตฺถาเรน อโตฺถ ทฎฺฐโพฺพ”ติฯ

เตนาห ภควา –

“โอกํ ปหาย อนิเกตสารี, คาเม อกุพฺพํ มุนิ สนฺถวานิ;
กาเมหิ ริโตฺต อปุเรกฺขราโน, กถํ น วิคฺคยฺห ชเนน กยิรา”ติฯ

๘๐. **เยหิ วิวิโตฺต วิจเรยฺย โลเก, น ตานิ อุคฺคยฺห วเทยฺย นาโค;**
เอลมฺพุชํ กณฺฑกวาริชํ [กณฺฎกํ วาริชํ (สี.)] **ยถา, ชเลน ปเงฺกน จนูปลิตฺตํ;**
เอวํ มุนี สนฺติวาโท อคิโทฺธ, กาเม จ โลเก จ อนูปลิโตฺตฯ

เยหิ วิวิโตฺต วิจเรยฺย โลเกติฯ **เยหี**ติ เยหิ ทิฎฺฐิคเตหิฯ **วิวิโตฺต**ติ กายทุจฺจริเตน ริโตฺต วิวิโตฺต ปวิวิโตฺต, วจีทุจฺจริเตน… มโนทุจฺจริเตน… ราเคน…เป.… สพฺพากุสลาภิสงฺขาเรหิ ริโตฺต วิวิโตฺต ปวิวิโตฺตฯ **วิจเรยฺยา**ติ วิจเรยฺย วิหเรยฺย อิริเยยฺย วเตฺตยฺย ปาเลยฺย ยเปยฺย ยาเปยฺยฯ **โลเก**ติ มนุสฺสโลเกติ – เยหิ วิวิโตฺต วิจเรยฺย โลเกฯ

น ตานิ อุคฺคยฺห วเทยฺย นาโคติฯ **นาโค**ติ อาคุํ น กโรตีติ – นาโค, น คจฺฉตีติ – นาโค, นาคจฺฉตีติ – นาโคฯ กถํ อาคุํ น กโรตีติ – นาโค? อาคู วุจฺจนฺติ ปาปกา อกุสลา ธมฺมา สํกิเลสิกา โปโนภวิกา สทรา ทุกฺขวิปากา อายตึ ชาติชรามรณิยาฯ

อาคุํ น กโรติ กิญฺจิ โลเก, [สภิยาติ ภควา]
สพฺพสโญฺญเค วิสชฺช พนฺธนานิ;
สพฺพตฺถ น สชฺชติ วิมุโตฺต, นาโค ตาที ปวุจฺจเต ตถตฺตาฯ

เอวํ อาคุํ น กโรตีติ – นาโคฯ

กถํ น คจฺฉตีติ – นาโค? น ฉนฺทาคตึ คจฺฉติ, น โทสาคตึ คจฺฉติ, น โมหาคตึ คจฺฉติ, น ภยาคตึ คจฺฉติ, น ราควเสน คจฺฉติ, น โทสวเสน คจฺฉติ, น โมหวเสน คจฺฉติ, น มานวเสน คจฺฉติ, น ทิฎฺฐิวเสน คจฺฉติ, น อุทฺธจฺจวเสน คจฺฉติ, น วิจิกิจฺฉาวเสน คจฺฉติ, นานุสยวเสน คจฺฉติ, น วเคฺคหิ ธเมฺมหิ ยายติ นียติ วุยฺหติ สํหรียติฯ เอวํ น คจฺฉตีติ – นาโคฯ

กถํ นาคจฺฉตีติ – นาโค? โสตาปตฺติมคฺเคน เย กิเลสา ปหีนา เต กิเลเส น ปุเนติ น ปเจฺจติ น ปจฺจาคจฺฉติฯ สกทาคามิมคฺเคน… อนาคามิมคฺเคน… อรหตฺตมคฺเคน เย กิเลสา ปหีนา เต กิเลเส น ปุเนติ น ปเจฺจติ น ปจฺจาคจฺฉติฯ เอวํ นาคจฺฉตีติ – นาโคฯ

น ตานิ อุคฺคยฺห วเทยฺย นาโคติฯ นาโค น ตานิ ทิฏฺฐิคตานิ คเหตฺวา อุคฺคเหตฺวา คณฺหิตฺวา ปรามสิตฺวา อภินิวิสิตฺวา วเทยฺย กเถยฺย ภเณยฺย ทีปเยยฺย โวหเรยฺย; “สสฺสโต โลโก…เป.… เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญ”นฺติ วเทยฺย กเถยฺย ภเณยฺย ทีปเยยฺย โวหเรยฺยาติ – น ตานิ อุคฺคยฺห วเทยฺย นาโคฯ

เอลมฺพุชํ กณฺฑกวาริชํ ยถา, ชเลน ปเงฺกน จนูปลิตฺตนฺติฯ เอลํ วุจฺจติ อุทกํ, อมฺพุชํ วุจฺจติ ปทุมํ, กณฺฑโก วุจฺจติ ขรทโณฺฑ, วาริ วุจฺจติ อุทกํ, วาริชํ วุจฺจติ ปทุมํ วาริสมฺภวํ, ชลํ วุจฺจติ อุทกํ, ปโงฺก วุจฺจติ กทฺทโมฯ ยถา ปทุมํ วาริชํ วาริสมฺภวํ ชเลน จ ปเงฺกน จ น ลิมฺปติ น ปลิมฺปติ น อุปลิมฺปติ, อลิตฺตํ อสํลิตฺตํ อนุปลิตฺตนฺติ – เอลมฺพุชํ กณฺฑกวาริชํ ยถา ชเลน ปเงฺกน จนูปลิตฺตํฯ

เอวํ มุนี สนฺติวาโท อคิโทฺธ, กาเม จ โลเก จ อนูปลิโตฺตติฯ **เอว**นฺติ โอปมฺมสํปฏิปาทนํฯ **มุนี**ติฯ โมนํ วุจฺจติ ญาณํ…เป.… สงฺคชาลมติจฺจ โส มุนิฯ **สนฺติวาโท**ติ สนฺติวาโท มุนิ ตาณวาโท เลณวาโท สรณวาโท อภยวาโท อจฺจุตวาโท อมตวาโท นิพฺพานวาโทติ – เอวํ มุนิ สนฺติวาโทฯ **อคิโทฺธ**ติฯ เคโธ วุจฺจติ ตณฺหาฯ โย ราโค สาราโค…เป.… อภิชฺฌา โลโภ อกุสลมูลํฯ ยเสฺสโส เคโธ ปหีโน สมุจฺฉิโนฺน วูปสโนฺต ปฏิปสฺสโทฺธ อภพฺพุปฺปตฺติโก ญาณคฺคินา ทโฑฺฒ โส วุจฺจติ อคิโทฺธฯ โส รูเป อคิโทฺธ, สเทฺท… คเนฺธ… รเส… โผฏฺฐเพฺพ… กุเล… คเณ… อาวาเส… ลาเภ… ยเส… ปสํสาย… สุเข… จีวเร… ปิณฺฑปาเต … เสนาสเน… คิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขาเร… กามธาตุยา … รูปธาตุยา… อรูปธาตุยา… กามภเว… รูปภเว… อรูปภเว… สญฺญาภเว… อสญฺญาภเว… เนวสญฺญานาสญฺญาภเว… เอกโวการภเว… จตุโวการภเว… ปญฺจโวการภเว… อตีเต… อนาคเต… ปจฺจุปฺปเนฺน… ทิฏฺฐ-สุต-มุต-วิญฺญาตเพฺพสุ ธเมฺมสุ อคิโทฺธ อคธิโต อมุจฺฉิโต อนโชฺฌสโนฺน [อนชฺฌาปโนฺน (สี.), อนโชฺฌปโนฺน (สฺยา.)], วีตเคโธ วิคตเคโธ จตฺตเคโธ วนฺตเคโธ มุตฺตเคโธ ปหีนเคโธ ปฏินิสฺสฏฺฐเคโธ, วีตราโค วิคตราโค จตฺตราโค วนฺตราโค มุตฺตราโค ปหีนราโค ปฏินิสฺสฏฺฐราโค, นิจฺฉาโต นิพฺพุโต สีติภูโต สุขปฺปฏิสํเวที พฺรหฺมภูเตน อตฺตนา วิหรตีติ – เอวํ มุนิ สนฺติวาโท อคิโทฺธฯ

กาเม จ โลเก จ อนูปลิโตฺตติฯ **กามา**ติ อุทานโต เทฺว กามา – วตฺถุกามา จ กิเลสกามา จ…เป.… อิเม วุจฺจนฺติ วตฺถุกามา…เป.… อิเม วุจฺจนฺติ กิเลสกามาฯ **โลเก**ติ อปายโลเก มนุสฺสโลเก เทวโลเก ขนฺธโลเก ธาตุโลเก อายตนโลเกฯ **เลปา**ติ เทฺว เลปา – ตณฺหาเลโป จ ทิฏฺฐิเลโป จ…เป.… อยํ ตณฺหาเลโป…เป.… อยํ ทิฏฺฐิเลโปฯ มุนิ ตณฺหาเลปํ ปหาย ทิฏฺฐิเลปํ ปฏินิสฺสชฺชิตฺวา กาเม จ โลเก จ น ลิมฺปติ น ปลิมฺปติ น อุปลิมฺปติ, อลิโตฺต อปลิโตฺต อนุปลิโตฺต นิกฺขโนฺต นิสฺสโฏ วิปฺปมุโตฺต วิสญฺญุโตฺต วิมริยาทิกเตน เจตสา วิหรตีติ – เอวํ มุนี สนฺติวาโท อคิโทฺธ, กาเม จ โลเก จ อนูปลิโตฺตฯ

เตนาห ภควา –

“เยหิ วิวิโตฺต วิจเรยฺย โลเก, น ตานิ อุคฺคยฺห วเทยฺย นาโค;
เอลมฺพุชํ กณฺฑกวาริชํ ยถา, ชเลน ปเงฺกน จนูปลิตฺตํ;

เอวํ มุนี สนฺติวาโท อคิทฺโธ, กาเม จ โลเก จ อนูปลิตฺโต’’ติฯ

๘๑. น เวทคู ทิฏฺฐิยา [ทิฏฺฐิยายโก (ก. อฏฺฐ.) สุ. นิ. ๘๕๒] **น มุติยา, ส มานเมติ น หิ ตมฺมโย โส;**
น กมฺมุนา โนปิ สุเตน เนยฺโย, อนูปนีโต ส นิเวสเนสุฯ

น เวทคู ทิฏฺฐิยา น มุติยา, ส มานเมตีติฯ **นา**ติ ปฏิกฺเขโปฯ **เวทคู**ติฯ เวโท วุจฺจติ จตูสุ มคฺเคสุ ญาณํ , ปญฺญา ปญฺญินฺทฺริยํ ปญฺญาพลํ ธมฺมวิจยสมฺโพชฺฌงฺโค วีมํสา วิปสฺสนา สมฺมาทิฏฺฐิฯ เตหิ เวเทหิ ชาติชรามรณสฺส อนฺตคโต อนฺตปฺปตฺโต, โกฏิคโต โกฏิปฺปตฺโต, ปริยนฺตคโต ปริยนฺตปฺปตฺโต, โวสานคโต โวสานปฺปตฺโต, ตาณคโต ตาณปฺปตฺโต, เลณคโต เลณปฺปตฺโต, สรณคโต สรณปฺปตฺโต, อภยคโต อภยปฺปตฺโต, อจฺจุตคโต อจฺจุตปฺปตฺโต , อมตคโต อมตปฺปตฺโต, นิพฺพานคโต นิพฺพานปฺปตฺโต, เวทานํ วา อนฺตํ คโตติ เวทคู, เวเทหิ วา อนฺตํ คโตติ เวทคู, สตฺตนฺนํ วา ธมฺมานํ วิทิตตฺตา เวทคู, สกฺกายทิฏฺฐิ วิทิตา โหติ, วิจิกิจฺฉา วิทิตา โหติ, สีลพฺพตปรามาโส วิทิโต โหติ, ราโค วิทิโต โหติ, โทโส วิทิโต โหติ, โมโห วิทิโต โหติ, มาโน วิทิโต โหติ, วิทิตาสฺส โหนฺติ ปาปกา อกุสลา ธมฺมา สํกิเลสิกา โปโนภวิกา สทรา ทุกฺขวิปากา อายตึ ชาติชรามรณิยาฯ

เวทานิ วิเจยฺย เกวลานิ, [สภิยาติ ภควา]
สมณานํ ยานีธตฺถิ พฺราหฺมณานํ;
สพฺพเวทนาสุ วีตราโค, สพฺพํ เวทมติจฺจ เวทคู โสติฯ

น ทิฏฺฐิยาติ ตสฺส ทฺวาสฏฺฐิ ทิฏฺฐิคตานิ ปหีนานิ สมุจฺฉินฺนานิ วูปสนฺตานิ ปฏิปสฺสทฺธานิ อภพฺพุปฺปตฺติกานิ ญาณคฺคินา ทฑฺฒานิฯ โส ทิฏฺฐิยา น ยายติ น นียติ น วุยฺหติ น สํหรียติ, นปิ ตํ ทิฏฺฐิคตํ สารโต ปเจฺจติ น ปจฺจาคจฺฉตีติ – น เวทคู ทิฏฺฐิยาฯ **น มุติยา**ติ มุตรูเปน วา ปรโต โฆเสน วา มหาชนสมฺมุติยา วา มานํ เนติ น อุเปติ น อุปคจฺฉติ น คณฺหาติ น ปรามสติ นาภินิวิสตีติ – น เวทคู ทิฏฺฐิยา น มุติยา ส มานเมติฯ

น หิ ตมฺมโย โสติ น ตณฺหาวเสน ทิฏฺฐิวเสน ตมฺมโย โหติ ตปฺปรโม ตปฺปรายโนฯ ยโต ตณฺหา จ ทิฏฺฐิ จ มาโน จสฺส ปหีนา โหนฺติ อุจฺฉินฺนมูลา ตาลาวตฺถุกตา อนภาวํกตา อายตึ อนุปฺปาทธมฺมา เอตฺตาวตา น ตมฺมโย โหติ น ตปฺปรโม น ตปฺปรายโนติ – ส มานเมติ น หิ ตมฺมโย โสฯ

น กมฺมุนา โนปิ สุเตน เนยฺโยติฯ **น กมฺมุนา**ติ ปุญฺญาภิสงฺขาเรน วา อปุญฺญาภิสงฺขาเรน วา อาเนญฺชาภิสงฺขาเรน วา น ยายติ น นียติ น วุยฺหติ น สํหรียตีติ – น กมฺมุนาฯ **โนปิ สุเตน เนยฺโย**ติ สุตสุทฺธิยา วา ปรโต โฆเสน วา มหาชนสมฺมุติยา วา น ยายติ น นียติ น วุยฺหติ น สํหรียตีติ – น กมฺมุนา โนปิ สุเตน เนยฺโยฯ

อนูปนีโต ส นิเวสเนสูติฯ **อุปยา**ติ เทฺว อุปยา – ตณฺหูปโย จ ทิฏฺฐูปโย จ…เป.… อยํ ตณฺหูปโย…เป.… อยํ ทิฏฺฐูปโยฯ ตสฺส ตณฺหูปโย ปหีโน, ทิฏฺฐูปโย ปฏินิสฺสฏฺโฐฯ ตณฺหูปยสฺส ปหีนตฺตา, ทิฏฺฐูปยสฺส ปฏินิสฺสฏฺฐตฺตา โส นิเวสเนสุ อนูปนีโต อนุปลิตฺโต อนุปคโต อนชฺโฌสิโต อนธิมุตฺโต นิกฺขนฺโต นิสฺสโฏ วิปฺปมุตฺโต วิสญฺญุตฺโต วิมริยาทิกเตน เจตสา วิหรตีติ – อนูปนีโต ส นิเวสเนสุฯ

เตนาห ภควา –

“น เวทคู ทิฏฺฐิยา น มุติยา, ส มานเมติ น หิ ตมฺมโย โส;
น กมฺมุนา โนปิ สุเตน เนยฺโย, อนูปนีโต ส นิเวสเนสู”ติฯ

๘๒. **สญฺญาวิรตฺตสฺส น สนฺติ คนฺถา, ปญฺญาวิมุตฺตสฺส น สนฺติ โมหา;**
สญฺญญฺจ ทิฏฺฐิญฺจ เย อคฺคเหสุํ, เต ฆฏฺฏมานา [ฆฏฺฏยนฺตา (สฺยา.) สุ. นิ. ๘๕๓] **วิจรนฺติ โลเก**ฯ

สญฺญาวิรตฺตสฺส น สนฺติ คนฺถาติฯ โย สมถปุพฺพงฺคมํ อริยมคฺคํ ภาเวติ ตสฺส อาทิโต อุปาทาย คนฺถา วิกฺขมฺภิตา โหนฺติ, อรหตฺเต ปตฺเต อรหโต คนฺถา จ โมหา จ นีวรณา จ กามสญฺญา พฺยาปาทสญฺญา วิหึสาสญฺญา ทิฏฺฐิสญฺญา จ ปหีนา โหนฺติ อุจฺฉินฺนมูลา ตาลาวตฺถุกตา อนภาวํกตา อายตึ อนุปฺปาทธมฺมาติ – สญฺญาวิรตฺตสฺส น สนฺติ คนฺถาฯ

ปญฺญาวิมุตฺตสฺส น สนฺติ โมหาติฯ โย วิปสฺสนาปุพฺพงฺคมํ อริยมคฺคํ ภาเวติ, ตสฺส อาทิโต อุปาทาย โมหา วิกฺขมฺภิตา โหนฺติ, อรหตฺเต ปตฺเต อรหโต โมหา จ คนฺถา จ นีวรณา จ กามสญฺญา พฺยาปาทสญฺญา วิหึสาสญฺญา ทิฏฺฐิสญฺญา จ ปหีนา โหนฺติ อุจฺฉินฺนมูลา ตาลาวตฺถุกตา อนภาวํกตา อายตึ อนุปฺปาทธมฺมาติ – ปญฺญาวิมุตฺตสฺส น สนฺติ โมหาฯ

สญฺญญฺจ ทิฏฺฐิญฺจ เย อคฺคเหสุํ, เต ฆฏฺฏมานา วิจรนฺติ โลเกติฯ เย สญฺญํ คณฺหนฺติ กามสญฺญํ พฺยาปาทสญฺญํ วิหึสาสญฺญํ เต สญฺญาวเสน ฆเฏฺฏนฺติ สงฺฆเฏฺฏนฺติฯ ราชาโนปิ ราชูหิ วิวทนฺติ, ขตฺติยาปิ ขตฺติเยหิ วิวทนฺติ, พฺราหฺมณาปิ พฺราหฺมเณหิ วิวทนฺติ, คหปตีปิ คหปตีหิ วิวทนฺติ, มาตาปิ ปุตฺเตน วิวทติ, ปุตฺโตปิ มาตรา วิวทติ, ปิตาปิ ปุตฺเตน วิวทติ, ปุตฺโตปิ ปิตรา วิวทติ, ภาตาปิ ภาตรา วิวทติ, ภคินีปิ ภคินิยา วิวทติ, ภาตาปิ ภคินิยา วิวทติ, ภคินีปิ ภาตรา วิวทติ, สหาโยปิ สหาเยน วิวทติ ฯ เต ตตฺถ กลหวิคฺคหวิวาทมาปนฺนา อญฺญมญฺญํ ปาณีหิปิ อุปกฺกมนฺติ, เลฑฺฑูหิปิ [เลฑฺฑูหิปิ (ก.)] อุปกฺกมนฺติ, ทณฺฑหิปิ อุปกฺกมนฺติ, สตฺถหิปิ อุปกฺกมนฺติฯ เต ตตฺถ มรณมฺปิ นิคจฺฉนฺติ มรณมตฺตมฺปิ ทุกฺขํฯ เย ทิฏฺฐึ คณฺหนฺติ “สสฺสโต โลโก”ติ วา…เป.… “เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา”ติ วา เต ทิฏฺฐิวเสน ฆเฏฺฏนฺติ สงฺฆเฏฺฏนฺติ, สตฺถารโต สตฺถารํ ฆเฏฺฏนฺติ, ธมฺมกฺขานโต ธมฺมกฺขานํ ฆเฏฺฏนฺติ, คณโต คณํ ฆเฏฺฏนฺติ, ทิฏฺฐิยา ทิฏฺฐึ ฆเฏฺฏนฺติ, ปฏิปทาย ปฏิปทํ ฆเฏฺฏนฺติ, มคฺคโต มคฺคํ ฆเฏฺฏนฺติฯ

อถ วา เต วิวทนฺติ, กลหํ กโรนฺติ, ภณฺฑนํ กโรนฺติ, วิคฺคหํ กโรนฺติ, วิวาทํ กโรนฺติ, เมธคํ กโรนฺติ – “น ตฺวํ อิมํ ธมฺมวินยํ อาชานาสิ…เป.… นิเพฺพเฐหิ วา สเจ ปโหสี”ติฯ เตสํ อภิสงฺขารา อปฺปหีนา; อภิสงฺขารานํ อปฺปหีนตฺตา คติยา ฆเฏฺฏนฺติ, นิรเย ฆเฏฺฏนฺติ, ติรจฺฉานโยนิยา ฆเฏฺฏนฺติ, เปตฺติวิสเย ฆเฏฺฏนฺติ, มนุสฺสโลเก ฆเฏฺฏนฺติ, เทวโลเก ฆเฏฺฏนฺติ, คติยา คตึ… อุปปตฺติยา อุปปตฺตึ… ปฏิสนฺธิยา ปฏิสนฺธึ… ภเวน ภวํ… สํสาเรน สํสารํ… วเฏฺฏน วฏฺฏํ ฆเฏฺฏนฺติ สงฺฆเฏฺฏนฺติ วทนฺติ วิจรนฺติ วิหรนฺติ อิริยนฺติ วตฺเตนฺติ ปาเลนฺติ ยเปนฺติ ยาเปนฺติฯ **โลเก**ติ อปายโลเก…เป.… อายตนโลเกติ – สญฺญญฺจ ทิฏฺฐิญฺจ เย อคฺคเหสุํ เต ฆฏฺฏมานา วิจรนฺติ โลเกฯ

เตนาห ภควา –

‘‘สญฺญาวิรตฺตสฺส น สนฺติ คนฺถา, ปญฺญาวิมุตฺตสฺส น สนฺติ โมหา;
สญฺญญฺจ ทิฏฺฐิญฺจ เย อคฺคเหสุํ, เต ฆฏฺฏมานา วิจรนฺติ โลเก’’ติฯ

มาคณฺฑิยสุตฺตนิเทฺทโส นวโมฯ

๑๐. ปุราเภทสุตฺตนิเทฺทโส

อถ ปุราเภทสุตฺตนิเทฺทสํ วกฺขติ –

๘๓. **กถํทสฺสี กถํสีโล, อุปสนฺตติ วุจฺจติ;**
ตํ เม โคตม ปพฺรูหิ, ปุจฺฉิโต อุตฺตมํ นรํฯ

กถํทสฺสี กถํสีโล, อุปสนฺตติ วุจฺจตีติฯ **กถํทสฺสี**ติ กีทิเสน ทสฺสเนน สมนฺนาคโต, กึสณฺฐิเตน, กึปกาเรน, กึปฏิภาเคนาติ – กถํทสฺสีฯ **กถํสีโล**ติ กีทิเสน สีเลน สมนฺนาคโต, กึสณฺฐิเตน, กึปกาเรน, กึปฏิภาเคนาติ – กถํทสฺสี กถํสีโลฯ **อุปสนฺตติ วุจฺจตี**ติ สนฺต อุปสนฺต วูปสนฺต นิพฺพุโต ปฏิปสฺสทฺโธติ วุจฺจติ ปวุจฺจติ กถียติ ภณียติ ทีปียติ โวหรียติฯ กถํทสฺสีติ อธิปญฺญํ ปุจฺฉติ, กถํสีโลติ อธิสีลํ ปุจฺฉติ, อุปสนฺตติ อธิจิตฺตํ ปุจฺฉตีติ – กถํทสฺสี กถํสีโล อุปสนฺตติ วุจฺจติฯ

ตํ เม โคตม ปพฺรูหีติฯ **ต**นฺติ ยํ ปุจฺฉามิ, ยํ ยาจามิ, ยํ อเชฺฌสามิ, ยํ ปสาเทมิฯ **โคตมา**ติ โส นิมฺมิโต พุทฺธํ ภควนฺตํ โคเตฺตน อาลปติฯ **ปพฺรูหี**ติ พฺรูหิ อาจิกฺข เทเสหิ ปญฺญเปหิ ปฏฺฐเปหิ วิวร วิภช อุตฺตานีกโรหิ ปกาเสหีติ – ตํ เม โคตม ปพฺรูหิฯ

ปุจฺฉิโต อุตฺตมํ นรนฺติฯ **ปุจฺฉิโต**ติ ปุโฏฺฐ ปุจฺฉิโต ยาจิโต อเชฺฌสิโต ปสาทิโตฯ **อุตฺตมํ นร**นฺติ อคฺคํ เสฏฺฐํ วิสิฏฺฐํ ปาโมกฺขํ อุตฺตมํ ปวรํ นรนฺติ – ปุจฺฉิโต อุตฺตมํ นรํฯ

เตนาห โส นิมฺมิโต –

‘‘กถํทสฺสี กถํสีโล, อุปสนฺตติ วุจฺจติ;
ตํ เม โคตม ปพฺรูหิ, ปุจฺฉิโต อุตฺตมํ นร’’นฺติฯ

๘๔. **วีตตโณฺห ปุราเภทา, [*อิติ ภควา*]**
ปุพฺพมนฺตมนิสฺสิโต;
เวมเชฺฌ นุปสงฺขเยฺย,
ตสฺส นตฺถิ ปุรกฺขตํฯ

วีตตโณฺห ปุราเภทาติฯ ปุรา กายสฺส เภทา, ปุรา อตฺตภาวสฺส เภทา, ปุรา กเฬวรสฺส นิเกฺขปา, ปุรา ชีวิตินฺทฺริยสฺส อุปเจฺฉทา วีตตโณฺห วิคตตโณฺห จตฺตตโณฺห วนฺตตโณฺห มุตฺตตโณฺห ปหีนตโณฺห ปฏินิสฺสฏฺฐตโณฺห, วีตราโค วิคตราโค จตฺตราโค วนฺตราโค มุตฺตราโค ปหีนราโค ปฏินิสฺสฏฺฐราโค, นิจฺฉาโต นิพฺพุโต สีติภูโต สุขปฺปฏิสํเวที พฺรหฺมภูเตน อตฺตนา วิหรติฯ

ภควาติ คารวาธิวจนํฯ อปิ จ *ภคฺคราโคติ ภควา, ภคฺคโทโสติ ภควา, ภคฺคโมโหติ ภควา, ภคฺคมาโนติ ภควา, ภคฺคทิฏฺฐีติ ภควา, ภคฺคตโณฺหติ ภควา, ภคฺคกิเลโสติ ภควา, ภชิ วิภชิ ปวิภชิ ธมฺมรตนนฺติ ภควา, ภวานํ อนฺตกโรติ ภควา, ภาวิตกาโย ภาวิตสีโล ภาวิตจิโตฺต ภาวิตปโญฺญติ ภควา, ภชิ วา ภควา อรญฺญวนปตฺถานิ ปนฺตานิ เสนาสนานิ อปฺปสทฺทานิ อปฺปนิโคฺฆสานิ วิชนวาตานิ มนุสฺสราหเสฺสยฺยกานิ ปฏิสลฺลานสารุปฺปานีติ ภควา, ภาคี วา ภควา จีวรปิณฺฑปาตเสนาสนคิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารานนฺติ ภควา, ภาคี วา ภควา อตฺถ*

รสสฺส ธมฺมรสสฺส วิมุตฺติรสสฺส อธิสีลสฺส อธิจิตฺตสฺส อธิปญฺญายาติ ภควา, ภาคี วา ภควา จตุนฺนํ ฌานานํ จตุนฺนํ อปฺปมญฺญานํ จตุนฺนํ อรูปสมาปตฺตีนนฺติ ภควา, ภาคี วา ภควา อฏฺฐนฺนํ วิโมกฺขานํ อฏฺฐนฺนํ อภิภายตนานํ นวนฺนํ อนุปุพฺพวิหารสมาปตฺตีนนฺติ ภควา, ภาคี วา ภควา ทสนฺนํ ปญฺญาภาวนานํ ทสนฺนํ กสิณสมาปตฺตีนํ อานาปานสฺสติสมาธิสฺส อสุภสมาปตฺติยาติ ภควา, ภาคี วา ภควา จตุนฺนํ สติปฏฺฐานานํ จตุนฺนํ สมฺมปฺปธานานํ จตุนฺนํ อิทฺธิปาทานํ ปญฺจนฺนํ อินฺทฺริยานํ ปญฺจนฺนํ พลานํ สตฺตนฺนํ โพชฺฌงฺคานํ อริยสฺส อฏฺฐงฺคิกสฺส มคฺคสฺสาติ ภควา, ภาคี วา ภควา ทสนฺนํ ตถาคตพลานํ จตุนฺนํ เวสารชฺชานํ จตุนฺนํ ปฏิสมฺภิทานํ ฉนฺนํ อภิญฺญานํ ฉนฺนํ พุทฺธธมฺมานนฺติ ภควาฯ ภควาติ เนตํ นามํ มาตรา กตํ, น ปิตรา กตํ, น ภาตรา กตํ, น ภคินิยา กตํ, น มิตฺตามเจฺจหิ กตํ, น ญาติสาโลหิเตหิ กตํ , น สมณพฺราหฺมเณหิ กตํ, น เทวตาหิ กตํ; วิโมกฺขนฺติกเมตํ พุทฺธานํ ภควนฺตานํ โพธิยา มูเล สห สพฺพญฺญุตญาณสฺส ปฏิลาภา สจฺฉิกา ปญฺญตฺติ ยทิทํ ภควาติ – วีตตโณฺห ปุราเภทาติ ภควาฯ

ปุพฺพมนฺตมนิสฺสิโตติ ปุพฺพโนฺต วุจฺจติ อตีโต อทฺธาฯ อตีตํ อทฺธานํ อารพฺภ ตณฺหา ปหีนา, ทิฏฺฐิ ปฏินิสฺสฏฺฐา ตณฺหาย ปหีนตฺตา, ทิฏฺฐิยา ปฏินิสฺสฏฺฐตฺตาฯ เอวมฺปิ ปุพฺพมนฺตมนิสฺสิโตฯ อถ วา ‘‘เอวํรูโป อโหสึ อตีตมทฺธาน’’นฺติ ตตฺถ นนฺทึ น สมนฺนาเนติ, ‘‘เอวํเวทโน อโหสึ… เอวํสโญฺญ อโหสึ… เอวํสงฺขาโร อโหสึ… เอวํวิญฺญาโณ อโหสึ อตีตมทฺธาน’’นฺติ ตตฺถ นนฺทึ น สมนฺนาเนติฯ เอวมฺปิ ปุพฺพมนฺตมนิสฺสิโตฯ อถ วา ‘‘อิติ เม จกฺขุ [จกฺขุํ (สี. ก.)] อโหสิ อตีตมทฺธานํ – อิติ รูปา’’ติ ตตฺถ น ฉนฺทราคปฏิพทฺธํ โหติ วิญฺญาณํ, น ฉนฺทราคปฏิพทฺธตฺตา วิญฺญาณสฺส น ตทภินนฺทติ; น ตทภินนฺทโนฺตฯ เอวมฺปิ ปุพฺพมนฺตมนิสฺสิโตฯ ‘‘อิติ เม โสตํ อโหสิ อตีตมทฺธานํ – อิติ สทฺทา’’ติ, ‘‘อิติ เม ฆานํ อโหสิ อตีตมทฺธานํ – อิติ คนฺธา’’ติ, ‘‘อิติ เม ชิวฺหา อโหสิ อตีตมทฺธานํ – อิติ รสา’’ติ, ‘‘อิติ เม กาโย อโหสิ อตีตมทฺธานํ – อิติ โผฏฺฐพฺพา’’ติ, ‘‘อิติ เม มโน อโหสิ อตีตมทฺธานํ – อิติ ธมฺมา’’ติ ตตฺถ น ฉนฺทราคปฏิพทฺธํ โหติ วิญฺญาณํ, น ฉนฺทราคปฏิพทฺธตฺตา วิญฺญาณสฺส น ตทภินนฺทติ; น ตทภินนฺทโนฺตฯ เอวมฺปิ ปุพฺพมนฺตมนิสฺสิโตฯ อถ วา ยานิ ตานิ ปุเพฺพ มาตุคาเมน สทฺธึ หสิตลปิตกีฬิตานิ น ตทสฺสาเทติ, น ตํ นิกาเมติ, น จ เตน วิตฺตึ อาปชฺชติฯ เอวมฺปิ ปุพฺพมนฺตมนิสฺสิโตฯ

เวมเชฺฌ นุปสงฺขเยฺยติฯ เวมชฺฌํ วุจฺจติ ปจฺจุปฺปโนฺน อทฺธาฯ ปจฺจุปฺปนฺนํ อทฺธานํ อารพฺภ ตณฺหา ปหีนา, ทิฏฺฐิ ปฏินิสฺสฏฺฐา ฯ ตณฺหาย ปหีนตฺตา, ทิฏฺฐิยา ปฏินิสฺสฏฺฐตฺตา รโตฺตติ นุปสงฺขเยฺย, ทุโฏฺฐติ นุปสงฺขเยฺย, มูโฬฺหติ นุปสงฺขเยฺย, วินิพโทฺธติ นุปสงฺขเยฺย, ปรามโฏฺฐติ นุปสงฺขเยฺย, วิกฺขปคโตติ นุปสงฺขเยฺย, อนิฏฺฐงฺคโตติ นุปสงฺขเยฺย, ถามคโตติ นุปสงฺขเยฺย; เต อภิสงฺขารา ปหีนา; อภิสงฺขารานํ ปหีนตฺตา คติยา นุปสงฺขเยฺย, เนรยิโกติ วา ติรจฺฉานโยนิโกติ วา เปตฺติวิสยิโกติ วา มนุโสฺสติ วา เทโวติ วา รูปีติ วา อรูปีติ วา สญฺญีติ วา อสญฺญีติ วา เนวสญฺญีนาสญฺญีติ วาฯ โส เหตุ นตฺถิ ปจฺจโย นตฺถิ การณํ นตฺถิ เยน สงฺขํ คเจฺฉยฺยาติ – เวมเชฺฌ นุปสงฺขเยฺยฯ

ตสฺส นตฺถิ ปุรกฺขตนฺติฯ **ตสฺสา**ติ อรหโต ขีณาสวสฺสฯ **ปุเรกฺขารา**ติ เทฺว ปุเรกฺขารา – ตณฺหาปุเรกฺขาโร จ ทิฏฺฐิปุเรกฺขาโร จ…เป.… อยํ ตณฺหาปุเรกฺขาโร…เป.… อยํ ทิฏฺฐิปุเรกฺขาโรฯ ตสฺส ตณฺหาปุเรกฺขาโร ปหีโน, ทิฏฺฐิปุเรกฺขาโร ปฏินิสฺสโฎฺฐฯ ตณฺหาปุเรกฺขารสฺส ปหีนตฺตา, ทิฏฺฐิปุเรกฺขารสฺส ปฏินิสฺสฏฺฐตฺตา น ตณฺหํ วา ทิฏฺฐึ วา ปุรโต กตฺวา จรติ, น ตณฺหาธโช น ตณฺหาเกตุ น ตณฺหาธิปเตเยฺย, น ทิฏฺฐิธโช น ทิฏฺฐิเกตุ น ทิฏฺฐาธิปเตเยฺย, น

ตณฺหาย วา ทิฏฺฐิยา วา ปริวาริโต จรติฯ เอวมฺปิ ตสฺส นตฺถิ ปุรกฺขตํฯ อถ วา ‘‘เอวํรูโป สิยํ อนาคตมทฺธาน’’นฺติ ตตฺถ นนฺทึ น สมนฺนาเนติ, ‘‘เอวํเวทโน สิยํ… เอวํสญฺโญ สิยํ… เอวํสงฺขาโร สิยํ… เอวํวิญฺญาโณ สิยํ อนาคตมทฺธาน’’นฺติ ตตฺถ นนฺทึ น สมนฺนาเนติฯ เอวมฺปิ ตสฺส นตฺถิ ปุรกฺขตํฯ อถ วา ‘‘อิติ เม จกฺขุ สิยา อนาคตมทฺธานํ – อิติ รูปา’’ติ อปฺปฏิลทฺธสฺส ปฏิลาภาย จิตฺตํ น ปณิทหติ, เจตโส อปฺปณิธานปฺปจฺจยา น ตทภินนฺทติ; น ตทภินนฺทโนฺตฯ เอวมฺปิ ตสฺส นตฺถิ ปุรกฺขตํฯ ‘‘อิติ เม โสตํ สิยา อนาคตมทฺธานํ – อิติ สทฺทา’’ติ, ‘‘อิติ เม ฆานํ สิยา อนาคตมทฺธานํ – อิติ คนฺธา’’ติ, ‘‘อิติ เม ชิวฺหา สิยา อนาคตมทฺธานํ – อิติ รสา’’ติ, ‘‘อิติ เม กาโย สิยา อนาคตมทฺธานํ – อิติ โผฏฺฐพฺพา’’ติ, ‘‘อิติ เม มโน สิยา อนาคตมทฺธานํ – อิติ ธมฺมา’’ติ อปฺปฏิลทฺธสฺส ปฏิลาภาย จิตฺตํ น ปณิทหติ, เจตโส อปฺปณิธานปฺปจฺจยา น ตทภินนฺทติ; น ตทภินนฺทโนฺตฯ เอวมฺปิ ตสฺส นตฺถิ ปุรกฺขตํฯ อถ วา ‘‘อิมินาหํ สีเลน วา วเตน วา ตเปน วา พฺรหฺมจริเยน วา เทโว วา ภวิสฺสามิ เทวญฺญตโร’’ติ วา อปฺปฏิลทฺธสฺส ปฏิลาภาย จิตฺตํ น ปณิทหติ, เจตโส อปฺปณิธานปฺปจฺจยา น ตทภินนฺทติ; น ตทภินนฺทโตฯ เอวมฺปิ ตสฺส นตฺถิ ปุรกฺขตํฯ

เตนาห ภควา –

‘‘วีตตโณฺห ปุราเภทา, [อิติ ภควา]
ปุพฺพมนฺตมนิสฺสิโต;
เวมเชฺฌ นุปสงฺเขโยฺย,
ตสฺส นตฺถิ ปุรกฺขต’’นฺติฯ

๘๕. อโกฺกธโน อสนฺตาสี, อวิกตฺถี อกุกฺกุโจ;
มนฺตภาณี อนุทฺธโต, ส เว วาจายโต มุนิฯ

อโกฺกธโน อสนฺตาสีติฯ **อโกฺกธโน**ติ ยญฺหิ โข วุตฺตํฯ อปิ จ โกโธ ตาว วตฺตโพฺพฯ ทสหาการेหิ โกโธ ชายติ – ‘‘อนตฺถํ เม อจรี’’ติ โกโธ ชายติ, ‘‘อนตฺถํ เม จรตี’’ติ โกโธ ชายติ, ‘‘อนตฺถํ เม จริสฺสตี’’ติ โกโธ ชายติ, ‘‘ปิยสฺส เม มนาปสฺส อนตฺถํ อจริ… อนตฺถํ จรติ… อนตฺถํ จริสฺสตี’’ติ โกโธ ชายติ, ‘‘อปฺปิยสฺส เม อมนาปสฺส อตฺถํ อจริ… อตฺถํ จรติ… อตฺถํ จริสฺสตี’’ติ โกโธ ชายติ, อฏฺฐาเน วา ปน โกโธ ชายติฯ โย เอวรูโป จิตฺตสฺส อาฆาโต ปฏิฆาโต, ปฏิฆํ ปฏิวิโรโธ, โกโป ปโกโป สมฺปโกโป, โทโส ปโทโส สมฺปโทโส, จิตฺตสฺส พฺยาปตฺติ มโนปโทโส , โกโธ กุชฺฌนา กุชฺฌิตตฺตํ, โทโส ทุสฺสนา ทุสฺสิตตฺตํ, พฺยาปตฺติ พฺยาปชฺชนา พฺยาปชฺชิตตฺตํ, วิโรโธ ปฏิวิโรโธ จณฺฑิกฺกํ, อสุโรโป [อสฺสุโรโป (สี. ก.)] อนตฺตมนตา จิตฺตสฺส – อยํ วุจฺจติ โกโธฯ

อปิ จ โกธสฺส อธิมตฺตปริตฺตตา เวทิตพฺพาฯ อตฺถิ กญฺจิ [กิญฺจิ (ก.)] กาลํ โกโธ จิตฺตาวิลกรณมโตฺต โหติ, น จ ตาว มุขกุลานวิกุลาโน โหติ; อตฺถิ กญฺจิ กาลํ โกโธ มุขกุลานวิกุลานมโตฺต โหติ, น จ ตาว หนุสโญฺจปโน โหติ; อตฺถิ กญฺจิ กาลํ โกโธ หนุสโญฺจปนมโตฺต โหติ, น จ ตาว ผรุสวาจํ นิจฺฉารโณ [ผรุสวาจนิจฺฉารโณ (สฺยา.)] โหติ; อตฺถิ กญฺจิ กาลํ โกโธ ผรุสวาจํ นิจฺฉารณมโตฺต โหติ, น จ ตาว ทิสาวิทิสานุวิโลกโน โหติ; อตฺถิ กญฺจิ กาลํ โกโธ ทิสาวิทิสานุวิโลกนมโตฺต โหติ, น จ ตาว ทณฺฑสตฺถปรามสโน โหติ; อตฺถิ กญฺจิ กาลํ โกโธ ทณฺฑสตฺถปรามสนมโตฺต โหติ, น จ ตาว ทณฺฑสตฺถอพฺภุกฺกิรโณ โหติ; อตฺถิ กญฺจิ กาลํ โกโธ ทณฺฑสตฺถอพฺภุกฺกิรณมโตฺต โหติ, น จ ตาว ทณฺฑสตฺถอภินิปาตโน โหติ; อตฺถิ กญฺจิ กาลํ โกโธ ทณฺฑสตฺถอภินิปาตมโตฺต โหติ, น จ ตาว ฉินฺนวิจฺฉินฺนกรโณ โหติ; อตฺถิ

กญฺจิ กาลํ โกโธ ฉินฺนวิจฺฉินฺนกรณมตฺโต โหติ, น จ ตาว สมฺภญฺชนปลิภญฺชโน โหติ; อตฺถิ กญฺจิ กาลํ โกโธ สมฺภญฺชนปลิภญฺชนมตฺโต โหติ, น จ ตาว องฺคมงฺคอปกฑฺฒโน โหติ; อตฺถิ กญฺจิ กาลํ โกโธ องฺคมงฺคอปกฑฺฒนมตฺโต โหติ, น จ ตาว ชีวิตาโวโรปโน [ชีวิตปนาสโน (สฺยา.)] โหติ; อตฺถิ กญฺจิ กาลํ โกโธ ชีวิตาโวโรปนมตฺโต โหติ, น จ ตาว สพฺพจาคปริจฺจาคาย สณฺฐิโต โหติฯ ยโต โกโธ ปรปุคฺคลํ ฆาเฏตฺวา อตฺตานํ ฆาเฏติ, เอตฺตาวตา โกโธ ปรมุสฺสทคโต ปรมเวปุลฺลปฺปตฺโต โหติฯ ยสฺส โส โกโธ ปหีโน สมุจฺฉินฺโน วูปสนฺโต ปฏิปสฺสทฺโธ อภพฺพุปฺปตฺติโก ญาณคฺคินา ทฑฺโฒ, โส วุจฺจติ อโกฺกธโนฯ โกธสฺส ปหีนตฺตา อโกฺกธโน, โกธวตฺถุสฺส ปริญฺญาตตฺตา อโกฺกธโน, โกธเหตุสฺส อุปจฺฉินฺนตฺตา อโกฺกธโนติ – อโกฺกธโนฯ

อสนฺตาสีติ อิเธกโจฺจ ตาสี โหติ อุตฺตาสี ปริตฺตาสี, โส ตสติ น อุตฺตสติ ปริตฺตสติ ภายติ สนฺตาสํ อาปชฺชติฯ กุลํ วา น ลภามิ, คณํ วา น ลภามิ, อาวาสํ วา น ลภามิ, ลาภํ วา น ลภามิ, ยสํ วา น ลภามิ, ปสํสํ วา น ลภามิ, สุขํ วา น ลภามิ, จีวรํ วา น ลภามิ, ปิณฺฑปาตํ วา น ลภามิ, เสนาสนํ วา น ลภามิ, คิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารํ วา น ลภามิ, คิลานุปฏฺฐากํ วา น ลภามิ, อปฺปญฺญาโตมฺหีติ ตสติ อุตฺตสติ ปริตฺตสติ ภายติ สนฺตาสํ อาปชฺชติฯ

อิธ ภิกฺขุ อสนฺตาสี โหติ อนุตฺตาสี อปริตฺตาสี; โส น ตสติ น อุตฺตสติ น ปริตฺตสติ น ภายติ น สนฺตาสํ อาปชฺชติฯ กุลํ วา น ลภามิ, คณํ วา น ลภามิ, อาวาสํ วา น ลภามิ, ลาภํ วา น ลภามิ, ยสํ วา น ลภามิ, ปสํสํ วา น ลภามิ, สุขํ วา น ลภามิ, จีวรํ วา น ลภามิ, ปิณฺฑปาตํ วา น ลภามิ, เสนาสนํ วา น ลภามิ, คิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารํ วา น ลภามิ, คิลานุปฏฺฐากํ วา น ลภามิ, อปฺปญฺญาโตมฺหีติ น ตสติ น อุตฺตสติ น ปริตฺตสติ น ภายติ น สนฺตาสํ อาปชฺชตีติ – อโกฺกธโน อสนฺตาสีฯ

อวิกตฺถี อกุกฺกุโจติฯ อิเธกโจฺจ กตฺถี โหติ วิกตฺถี, โส กตฺถติ วิกตฺถติ – อหมสฺมิ สีลสมฺปนฺโนติ วา วตสมฺปนฺโนติ วา สีลพฺพตสมฺปนฺโนติ วา ชาติยา วา โคเตฺตน วา โกลปุตฺติเยน วา วณฺณโปกฺขรตาย วา ธเนน วา อเชฺฌเนน วา กมฺมายตเนน วา สิปฺปายตเนน วา วิชฺชาฏฺฐาเนน วา สุเตน วา ปฏิภาเนน วา อญฺญตรญฺญตเรน วา วตฺถุนาฯ อุจฺจา กุลา ปพฺพชิโตติ วา มหากุลา ปพฺพชิโตติ วา, มหาโภคกุลา ปพฺพชิโตติ วา อุฬารโภคกุลา ปพฺพชิโตติ วา, ญาโต ยสสฺสี คหฏฺฐปพฺพชิตานนฺติ วา, ลาภิมฺหิ จีวรปิณฺฑปาตเสนาสนคิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารานนฺติ วา, สุตฺตนฺติโกติ วา วินยธโรติ วา ธมฺมกถิโกติ วา, อารญฺญิโกติ วา ปิณฺฑปาติโกติ วา ปํสุกูลิโกติ วา เตจีวริโกติ วา, สปทานจาริโกติ วา ขลุปจฺฉาภตฺติโกติ วา เนสชฺชิโกติ วา ยถาสนฺถติโกติ วา, ปฐมสฺส ฌานสฺส ลาภีติ วา ทุติยสฺส ฌานสฺส ลาภีติ วา ตติยสฺส ฌานสฺส ลาภีติ วา จตุตฺถสฺส ฌานสฺส ลาภีติ วา, อากาสานญฺจายตนสมาปตฺติยา... วิญฺญาณญฺจายตนสมาปตฺติยา... อากิญฺจญฺญายตนสมาปตฺติยา... เนวสญฺญานาสญฺญายตนสมาปตฺติยา ลาภีติ วา กตฺถติ วิกตฺถติฯ เอวํ น กตฺถติ น วิกตฺถติ, กตฺถนา วิกตฺถนา อารโต วิรโต ปฏิวิรโต นิกฺขนฺโต นิสฺสโฏ วิปฺปมุโตฺต วิสญฺญุโตฺต วิมริยาทิกเตน เจตสา วิหรตีติ – อวิกตฺถีฯ

อกุกฺกุโจติฯ **กุกฺกุจฺจน**ฺติ หตฺถกุกฺกุจฺจมฺปิ กุกฺกุจฺจํ, ปาทกุกฺกุจฺจมฺปิ กุกฺกุจฺจํ, หตฺถปาทกุกฺกุจฺจมฺปิ กุกฺกุจฺจํ, อกปฺปิเย กปฺปิยสญฺญิตา กปฺปิเย อกปฺปิยสญฺญิตา, วิกาเล กาลสญฺญิตา กาเล วิกาลสญฺญิตา, อวเชฺช วชฺชสญฺญิตา วเชฺช อวชฺชสญฺญิตา; ยํ เอวรูปํ กุกฺกุจฺจํ กุกฺกุจฺจายนา กุกฺกุจฺจายิตตฺตํ เจตโส วิปฺปฏิสาโร มโนวิเลโข – อิทํ วุจฺจติ กุกฺกุจฺจํฯ

อปิ จ ทฺวีหิ การเณหิ อุปฺปชฺชติ กุกฺกุจฺจํ เจตโส วิปฺปฏิสาโร มโนวิเลโข กตตฺตา จ อกตตฺตา จฯ กถํ กตตฺตา จ อกตตฺตา จ อุปฺปชฺชติ กุกฺกุจฺจํ เจตโส วิปฺปฏิสาโร มโนวิเลโข? ‘‘กตํ เม กายทุจฺจริตํ, อกตํ เม กายสุจริต’’นฺติอุปฺปชฺชติ กุกฺกุจฺจํ เจตโส วิปฺปฏิสาโร มโนวิเลโข; ‘‘กตํ เม วจีทุจฺจริตํ, อกตํ เม วจีสุจฺจริตํ… กตํ เม มโนทุจฺจริตํ, อกตํ เม มโนสุจฺจริต’’นฺติ – อุปฺปชฺชติ กุกฺกุจฺจํ เจตโส วิปฺปฏิสาโร มโนวิเลโข; ‘‘กโต เม ปาณาติปาโต, อกตา เม ปาณาติปาตา เวรมณี’’ติ – อุปฺปชฺชติ กุกฺกุจฺจํ เจตโส วิปฺปฏิสาโร มโนวิเลโข; ‘‘กตํ เม อทินฺนาทานํ , อกตา เม อทินฺนาทานา เวรมณี’’ติ – อุปฺปชฺชติ กุกฺกุจฺจํ เจตโส วิปฺปฏิสาโร มโนวิเลโข; ‘‘กโต เม กาเมสุมิจฺฉาจาโร, อกตา เม กาเมสุมิจฺฉาจารา เวรมณี’’ติ – อุปฺปชฺชติ กุกฺกุจฺจํ เจตโส วิปฺปฏิสาโร มโนวิเลโข; ‘‘กโต เม มุสาวาโท, อกตา เม มุสาวาทา เวรมณี’’ติ… ‘‘กตา เม ปิสุณา วาจา, อกตา เม ปิสุณาย วาจาย เวรมณี’’ติ… ‘‘กตา เม ผรุสา วาจา, อกตา เม ผรุสาย วาจาย เวรมณี’’ติ… ‘‘กโต เม สมฺผปฺปลาโป, อกตา เม สมฺผปฺปลาปา เวรมณี’’ติ… ‘‘กตา เม อภิชฺฌา, อกตา เม อนภิชฺฌา’’ติ… ‘‘กโต เม พฺยาปาโท, อกโต เม อพฺยาปาโท’’ติ… ‘‘กตา เม มิจฺฉาทิฏฺฐิ, อกตา เม สมฺมาทิฏฺฐี’’ติ – อุปฺปชฺชติ กุกฺกุจฺจํ เจตโส วิปฺปฏิสาโร มโนวิเลโขฯ เอวํ กตตฺตา จ อกตตฺตา จ อุปฺปชฺชติ กุกฺกุจฺจํ เจตโส วิปฺปฏิสาโร มโนวิเลโขฯ

อถ วา ‘‘สีเลสุมฺหิ น ปริปูรการี’’ติ – อุปฺปชฺชติ กุกฺกุจฺจํ เจตโส วิปฺปฏิสาโร มโนวิเลโข; ‘‘อินฺทฺริเยสุมฺหิ อคุตฺตทฺวาโร’’ติ… ‘‘โภชเน อมตฺตญฺญุมฺหี’’ติ… ‘‘ชาคริยํ อนนุยุตฺโตมฺหี’’ติ… ‘‘น สติสมฺปชญฺญูน สมนฺนาคโตมฺหี’’ติ… ‘‘อภาวิตา เม จตฺตาโร สติปฏฺฐานา’’ติ… ‘‘อภาวิตา เม จตฺตาโร สมฺมปฺปธานา’’ติ… ‘‘อภาวิตา เม จตฺตาโร อิทฺธิปาทา’’ติ… ‘‘อภาวิตานิ เม ปญฺจินฺทฺริยานี’’ติ… ‘‘อภาวิตานิ เม ปญฺจ พลานี’’ติ… ‘‘อภาวิตา เม สตฺตโพชฺฌงฺคา’’ติ… ‘‘อภาวิโต เม อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโค’’ติ… ‘‘ทุกฺขํ เม อปริญฺญาต’’นฺติ… ‘‘สมุทโย เม อปฺปหีโน’’ติ… ‘‘มคฺโค เม อภาวิโต’’ติ… ‘‘นิโรโธ เม อสจฺฉิกโต’’ติ – อุปฺปชฺชติ กุกฺกุจฺจํ เจตโส วิปฺปฏิสาโร มโนวิเลโขฯ ยเสฺสตํ กุกฺกุจฺจํ ปหีนํ สมุจฺฉินฺนํ วูปสนฺตํ ปฏิปสฺสทฺธํ อภพฺพุปฺปตฺติกํ ญาณคฺคินา ทฑฺฒํ, โส วุจฺจติ อกุกฺกุโจฺจติ – อวิกตฺถี อกุกฺกุโจฯ

มนฺตภาณี อนุทฺธโตติฯ มนฺตา วุจฺจติ ปญฺญาฯ ยา ปญฺญา ปชานนา…เป.… อโมโห ธมฺมวิจโย สมฺมาทิฏฺฐิฯ มนฺตาย ปริคฺคเหตฺวา ปริคฺคเหตฺวา วาจํ ภาสติ พหุมฺปิ กเถนฺโต พหุมฺปิ ภณนฺโต พหุมฺปิ ทีปยนฺโต พหุมฺปิ โวหรนฺโตฯ ทุกฺกถิตํ ทุพฺภณิตํ ทุลฺลปิตํ ทุรุตฺตํ ทุพฺภาสิตํ วาจํ น ภาสตีติ – มนฺตภาณีฯ **อนุทฺธโต**ติฯ ตตฺถ กตมํ อุทฺธจฺจํ? ยํ จิตฺตสฺส อุทฺธจฺจํ อวูปสโม เจตโส วิเกฺขโป ภนฺตตฺตํ จิตฺตสฺส – อิทํ วุจฺจติ อุทฺธจฺจํฯ ยเสฺสตํ อุทฺธจฺจํ ปหีนํ สมุจฺฉินฺนํ วูปสนฺตํ ปฏิปสฺสทฺธํ อภพฺพุปฺปตฺติกํ ญาณคฺคินา ทฑฺฒํ, โส วุจฺจติ อนุทฺธโตติ – มนฺตภาณี อนุทฺธโตฯ

ส เว วาจายโต มุนีติฯ อิธ ภิกฺขุ มุสาวาทํ ปหาย มุสาวาทา ปฏิวิรโต โหติ สจฺจวาที สจฺจสนฺโธ เถโต ปจฺจยิโก อวิสํวาทโก โลกสฺสฯ ปิสุณํ วาจํ ปหาย ปิสุณาย วาจาย ปฏิวิรโต โหติ – อิโต สุตฺวา น อมุตฺร อกฺขาตา อิเมสํ เภทาย, อมุตฺร วา สุตฺวา น อิเมสํ อกฺขาตา อมูสํ เภทายฯ อิติ ภินฺนานํ วา สนฺธาตา, สหิตานํ วา อนุปฺปทาตา, สมคฺคาราโม สมคฺครโต สมคฺคนนฺที สมคฺคกรณิํ วาจํ ภาสิตา โหติฯ ผรุสํ วาจํ ปหาย ผรุสาย วาจาย ปฏิวิรโต โหติ – ยา สา วาจา เนลา กณฺณสุขา เปมนิยา หทยงฺคมา โปรี พหุชนกนฺตา พหุชนมนาปา ตถารูปิํ วาจํ ภาสิตา โหติฯ สมฺผปฺปลาปํ ปหาย สมฺผปฺปลาปา ปฏิวิรโต โหติ – กาลวาที ภูตวาที อตฺถวาที ธมฺมวาที วินยวาที นิธานวติํ วาจํ ภาสิตา โหติ กาเลน สาปเทสํ ปริยนฺตวติํ อตฺถสํ

หิตํฯ จตูหิ วจีสุจริเตหิ สมนฺนาคโต จตุโทฺทสาปคตํ วาจํ ภาสติ, พาตฺตึสาย ติรจฺฉานกถาย อารโต อสฺส วิรโต ปฏิวิรโต นิกฺขนฺโต นิสฺสโฏ วิปฺปมุตฺโต วิสญฺญุตฺโต วิมริยาทิกเตน เจตสา วิหรติฯ

ทส กถาวตฺถูนิ กเถสิ, เสยฺยถิทํ – อปฺปิจฺฉกถํ กเถติ, สนฺตุฏฺฐิกถํ กเถติ, ปวิเวกกถํ… อสํสคฺคกถํ… วีริยารมฺภกถํ… สีลกถํ… สมาธิกถํ… ปญฺญากถํ… วิมุตฺติกถํ … วิมุตฺติญาณทสฺสนกถํ… สติปฏฺฐานกถํ… สมฺมปฺปธานกถํ… อิทฺธิปาทกถํ… อินฺทฺริยกถํ… พลกถํ… โพชฺฌงฺคกถํ… มคฺคกถํ… ผลกถํ… นิพฺพานกถํ กเถติฯ **วาจายโต**ติ ยโตฺต ปริยโตฺต คุโตฺต โคปิโต รกฺขิโต วูปสโนฺตฯ **มุนี**ติฯ **โมนํ** วุจฺจติ ญาณํฯ ยา ปญฺญา ปชานนา…เป.… อโมโห ธมฺมวิจโย สมฺมาทิฏฺฐิ…เป.… สงฺคชาลมติจฺจ โส มุนีติ – ส เว วาจายโต มุนิฯ

เตนาห ภควา –

‘‘อโกฺกธโน อสนฺตาสี, อวิกตฺถี อกุกฺกุโจ;
มนฺตภาณี อนุทฺธโต, ส เว วาจายโต มุนี’’ติฯ

๘๖. **นิราสตฺติ อนาคเต, อตีตํ นานุโสจติ;
วิเวกทสฺสี ผเสฺสสุ, ทิฏฺฐีสุ จ น นียติฯ**

นิราสตฺติ อนาคเตติฯ **อาสตฺติ** วุจฺจติ ตณฺหาฯ โย ราโค สาราโค…เป.… อภิชฺฌา โลโภ อกุสลมูลํฯ ยเสฺสสา อาสตฺติ ตณฺหา ปหีนา สมุจฺฉินฺนา วูปสนฺตา ปฏิปฺปสฺสทฺธา อภพฺพุปฺปตฺติกา ญาณคฺคินา ทฑฺฒาติฯ เอวมฺปิ นิราสตฺติ อนาคเตฯ อถ วา ‘‘เอวํรูโป สิยํ อนาคตมทฺธาน’’นฺติ ตตฺถ นนฺทิํ น สมนฺนาเนติ, ‘‘เอวํเวทโน สิยํ… เอวํสโญฺญ สิยํ… เอวํสงฺขาโร สิยํ… เอวํวิญฺญาโณ สิยํ อนาคตมทฺธาน’’นฺติ ตตฺถ นนฺทิํ น สมนฺนาเนติฯ เอวมฺปิ นิราสตฺติ อนาคเตฯ อถ วา ‘‘อิติ เม จกฺขุ สิยา อนาคตมทฺธานํ – อิติ รูปา’’ติ อปฺปฏิลทฺธสฺส ปฏิลาภาย จิตฺตํ น ปณิทหติ , เจตโส อปฺปณิธานปฺปจฺจยา น ตทภินนฺทติ; น ตทภินนฺทโนฺตฯ เอวมฺปิ นิราสตฺติ อนาคเตฯ ‘‘อิติ เม โสตํ สิยา อนาคตมทฺธานํ – อิติ สทฺทา’’ติ…เป.… ‘‘อิติ เม มโน สิยา อนาคตมทฺธานํ – อิติ ธมฺมา’’ติ อปฺปฏิลทฺธสฺส ปฏิลาภาย จิตฺตํ น ปณิทหติ, เจตโส อปฺปณิธานปฺปจฺจยา น ตทภินนฺทติ; น ตทภินนฺทโนฺตฯ เอวมฺปิ นิราสตฺติ อนาคเตฯ อถ วา ‘‘อิมินาหํ สีเลน วา วเตน วา ตเปน วา พฺรหฺมจริเยน วา เทโว วา ภวิสฺสามิ เทวญฺญตโร วา’’ติ อปฺปฏิลทฺธสฺส ปฏิลาภาย จิตฺตํ น ปณิทหติ, เจตโส อปฺปณิธานปฺปจฺจยา น ตทภินนฺทติ; น ตทภินนฺทโนฺตฯ เอวมฺปิ นิราสตฺติ อนาคเตฯ

อตีตํ นานุโสจตีติฯ วิปริณตํ วา วตฺถุํ น โสจติ, วิปริณตสฺมิํ วา วตฺถุสฺมิํ น โสจติ, ‘‘จกฺขุ เม วิปริณต’’นฺติ น โสจติ, ‘‘โสตํ เม… ฆานํ เม… ชิวฺหา เม… กาโย เม… รูปา เม… สทฺทา เม… คนฺธา เม… รสา เม… โผฏฺฐพฺพา เม… กุลํ เม… คโณ เม… อาวาโส เม… ลาโภ เม… ยโส เม… ปสํสา เม… สุขํ เม… จีวรํ เม… ปิณฺฑปาโต เม… เสนาสนํ เม… คิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขาโร เม… มาตา เม… ปิตา เม… ภาตา เม… ภคินี เม… ปุโตฺต เม… ธีตา เม… มิตฺตา เม… อมจฺจา เม… ญาตกา เม… สาโลหิตา เม วิปริณตา’’ติ น โสจติ น กิลมติ น ปริเทวติ น อุรตฺตาฬิํ กนฺทติ น สโมฺมหํ อาปชฺชตีติ – อตีตํ นานุโสจติฯ

วิเวกทสฺสี ผเสฺสสูติฯ จกฺขุสมฺผโสฺส โสตสมฺผโสฺส ฆานสมฺผโสฺส ชิวฺหาสมฺผโสฺส กายสมฺผโสฺส มโนสมฺผโสฺส, อธิวจนสมฺผโสฺส ปฏิฆสมฺผโสฺส, สุขเวทนีโย ผโสฺส ทุกฺขเวท

นีโย ผโสฺส อทุกฺขมสุขเวทนีโย ผโสฺส, กุสโล ผโสฺส อกุสโล ผโสฺส อพฺยากโต ผโสฺส, กามาวจโร ผโสฺส รูปาวจโร ผโสฺส อรูปาวจโร ผโสฺส, สุญฺญโต ผโสฺส อนิมิโตฺต ผโสฺส อปฺปณิหิโต ผโสฺส, โลกิโย ผโสฺส โลกุตฺตโร ผโสฺส, อตีโต ผโสฺส อนาคโต ผโสฺส ปจฺจุปฺปโนฺน ผโสฺส; โย เอวรูโป ผโสฺส ผุสนา สมฺผุสนา สมฺผุสิตตฺตํ – อยํ วุจฺจติ ผโสฺสฯ

วิเวกทสฺสี ผเสฺสสูติฯ จกฺขุสมฺผสฺสํ วิวิตฺตํ ปสฺสติ อเตฺตน วา อตฺตนิเยน วา นิเจฺจน วา ธุเวน วา สสฺสเตน วา อวิปริณามธเมฺมน วา, โสตสมฺผสฺสํ วิวิตฺตํ ปสฺสติ… ฆานสมฺผสฺสํ วิวิตฺตํ ปสฺสติ… ชิวฺหาสมฺผสฺสํ วิวิตฺตํ ปสฺสติ… กายสมฺผสฺสํ วิวิตฺตํ ปสฺสติ… มโนสมฺผสฺสํ วิวิตฺตํ ปสฺสติ… อธิวจนสมฺผสฺสํ วิวิตฺตํ ปสฺสติ… ปฏิฆสมฺผสฺสํ วิวิตฺตํ ปสฺสติ… สุขเวทนียํ ผสฺสํ… ทุกฺขเวทนียํ ผสฺสํ… อทุกฺขมสุขเวทนียํ ผสฺสํ… กุสลํ ผสฺสํ… อกุสลํ ผสฺสํ… อพฺยากตํ ผสฺสํ… กามาวจรํ ผสฺสํ… รูปาวจรํ ผสฺสํ… อรูปาวจรํ ผสฺสํ… โลกิยํ ผสฺสํ วิวิตฺตํ ปสฺสติ อเตฺตน วา อตฺตนิเยน วา นิเจฺจน วา ธุเวน วา สสฺสเตน วา อวิปริณามธเมฺมน วาฯ

อถ วา อตีตํ ผสฺสํ อนาคเตหิ จ ปจฺจุปฺปเนฺนหิ จ ผเสฺสหิ วิวิตฺตํ ปสฺสติ, อนาคตํ ผสฺสํ อตีเตหิ จ ปจฺจุปฺปเนฺนหิ จ ผเสฺสหิ วิวิตฺตํ ปสฺสติ, ปจฺจุปฺปนฺนํ ผสฺสํ อตีเตหิ จ อนาคเตหิ จ ผเสฺสหิ วิวิตฺตํ ปสฺสติฯ อถ วา เย เต ผสฺสา อริยา อนาสวา โลกุตฺตรา สุญฺญตปฏิสญฺญุตฺตา, เต ผเสฺส วิวิเตฺต ปสฺสติ ราเคน โทเสน โมเหน โกเธน อุปนาเหน มเกฺขน ปฬาเสน อิสฺสาย มจฺฉริเยน มายาย สาเฐเยฺยน ถเมฺภน สารเมฺภน มาเนน อติมาเนน มเทน ปมาเทน สพฺพกิเลเสหิ สพฺพทุจฺจริเตหิ สพฺพทรเถหิ สพฺพปริฬาเหหิ สพฺพสนฺตาเปหิ สพฺพากุสลาภิสงฺขาเรหิ วิวิเตฺต ปสฺสตีติ – วิเวกทสฺสี ผเสฺสสุฯ

ทิฎฺฐีสุ จ น นียตีติฯ ตสฺส ทฺวาสฎฺฐิ ทิฏฺฐิคตานิ ปหีนานิ สมุจฺฉินฺนานิ วูปสนฺตานิ ปฏิปสฺสทฺธานิ อภพฺพุปฺปตฺติกานิ ญาณคฺคินา ทฑฺฒานิฯ โส ทิฏฺฐิยา น ยายติ น นียติ น วุยฺหติ น สํหรียติ; นปิ ตํ ทิฏฺฐิคตํ สารโต ปเจฺจติ น ปจฺจาคจฺฉตีติ – ทิฏฺฐีสุ จ น นียติฯ

เตนาห ภควา –

‘‘นิราสตฺติ อนาคเต, อตีตํ นานุโสจติ;
วิเวกทสฺสี ผเสฺสสุ, ทิฏฺฐีสุ จ น นียตี’’ติฯ

๘๗. ปติลีโน อกุหโก, อปิหาลุ อมจฺฉรี;
อปฺปคโพฺภ อเชคุโจฺฉ, เปสุเณเยฺย จ โน ยุโตฯ

ปติลีโน อกุหโกติฯ **ปติลีโน**ติ ราคสฺส ปหีนตฺตา ปติลีโน, โทสสฺส ปหีนตฺตา ปติลีโน, โมหสฺส ปหีนตฺตา ปติลีโน, โกธสฺส… อุปนาหสฺส … มกฺขสฺส… ปฬาสสฺส… อิสฺสาย… มจฺฉริยสฺส…เป.… สพฺพากุสลาภิสงฺขารานํ ปหีนตฺตา ปติลีโนฯ วุตฺตเญฺหตํ ภควตา – ‘‘กถญฺจ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ ปติลีโน โหติ? อิมสฺส, ภิกฺขเว, ภิกฺขุโน อสฺมิมาโน ปหีโน โหติ อุจฺฉินฺนมูโล ตาลาวตฺถุกโต อนภาวํกโต อายตึ อนุปฺปาทธโมฺมฯ เอวํ โข, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ ปติลีโน โหตี’’ติ – ปติลีโนฯ

อกุหโกติ ตีณิ กุหนวตฺถูนิ – ปจฺจยปฏิเสวนสงฺขาตํ กุหนวตฺถุ, อิริยาปถสงฺขาตํ กุหนวตฺถุ, สามนฺตชปฺปนสงฺขาตํ กุหนวตฺถุฯ

กตมํ ปจฺจยปฏิเสวนสงฺขาตํ กุหนวตฺถุ? อิธ คหปติกา ภิกฺขุํ นิมเนฺตนฺติ จีวรปิณฺฑปาตเสนาสนคิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขาเรหิฯ โส ปาปิโจฺฉ อิจฺฉาปกโต อตฺถิโก จีวรปิณฺฑปาตเสนาสนคิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารานํ ภิโยฺยกมฺยตํ อุปาทาย จีวรํ ปจฺจกฺขาติ, ปิณฺฑปาตํ ปจฺจกฺขาติ, เสนาสนํ ปจฺจกฺขาติ, คิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารํ ปจฺจกฺขาติฯ โส เอวมาห – ‘‘กึ สมณสฺส มหเคฺฆน จีวเรน! เอตํ สารุปฺปํ ยํ สมโณ สุสานา วา สงฺการกูฏา วา ปาปณิกา วา นนฺตกานิ อุจฺจินิตฺวา สงฺฆาฏึ กตฺวา ธาเรยฺยฯ กึ สมณสฺส มหเคฺฆน ปิณฺฑปาเตน ! เอตํ สารุปฺปํ ยํ สมโณ อุญฺฉาจริยาย ปิณฺฑิยาโลเปน ชีวิกํ กเปฺปยฺยฯ กึ สมณสฺส มหเคฺฆน เสนาสเนน! เอตํ สารุปฺปํ ยํ สมโณ รุกฺขมูลิโก วา อสฺส โสสานิโก วา อโพฺภกาสิโก วาฯ กึ สมณสฺส มหเคฺฆน คิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขาเรน! เอตํ สารุปฺปํ ยํ สมโณ ปูติมุเตฺตน วา หริตกีขเณฺฑน วา โอสธํ กเรยฺยา’’ติฯ ตทุปาทาย ลูขํ จีวรํ ธาเรติ, ลูขํ ปิณฺฑปาตํ ปริภุญฺชติ, ลูขํ เสนาสนํ ปฏิเสวติ , ลูขํ คิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารํ ปฏิเสวติฯ ตเมนํ คหปติกา เอวํ ชานนฺติ – ‘‘อยํ สมโณ อปฺปิโจฺฉ สนฺตุโฎฺฐ ปวิวิโตฺต อสํสโฎฺฐ อารทฺธวีริโย ธุตวาโท’’ติ ภิโยฺย ภิโยฺย นิมเนฺตนฺติ จีวรปิณฺฑปาตเสนาสนคิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขาเรหิฯ โส เอวมาห – ‘‘ติณฺณํ สมฺมุขีภาวา สโทฺธ กุลปุโตฺต พหุํ ปุญฺญํ ปสวติฯ สทฺธาย สมฺมุขีภาวา สโทฺธ กุลปุโตฺต พหุํ ปุญฺญํ ปสวติ, เทยฺยธมฺมสฺส สมฺมุขีภาวา สโทฺธ กุลปุโตฺต พหุํ ปุญฺญํ ปสวติ, ทกฺขิเณยฺยานํ สมฺมุขีภาวา สโทฺธ กุลปุโตฺต พหุํ ปุญฺญํ ปสวติฯ ‘ตุมฺหากเญฺจวายํ สทฺธา อตฺถิ, เทยฺยธโมฺม จ สํวิชฺชติ, อหญฺจ ปฏิคฺคาหโกฯ สเจหํ น ปฏิคฺคเหสฺสามิ, เอวํ ตุเมฺห ปุเญฺญน ปริพาหิรา ภวิสฺสนฺติฯ น มยฺหํ อิมินา อโตฺถฯ อปิ จ ตุมฺหากํเยว อนุกมฺปาย ปฏิคฺคณฺหามี’’’ติฯ ตทุปาทาย พหุมฺปิ จีวรํ ปฏิคฺคณฺหาติ, พหุมฺปิ ปิณฺฑปาตํ ปฏิคฺคณฺหาติ, พหุมฺปิ คิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารํ ปฏิคฺคณฺหาติฯ ยา เอวรูปา ภากุฏิกา ภากุฏิยํ กุหนา กุหายนา กุหิตตฺตํ – อิทํ ปจฺจยปฏิเสวนสงฺขาตํ กุหนวตฺถุฯ

กตมํ อิริยาปถสงฺขาตํ กุหนวตฺถุ? อิเธกโจฺจ ปาปิโจฺฉ อิจฺฉาปกโต สมฺภาวนาธิปฺปาโย, ‘‘เอวํ มํ ชโน สมฺภาเวสฺสตี’’ติ, คมนํ สณฺฐเปติ ฐานํ สณฺฐเปติ นิสชฺชํ สณฺฐเปติ สยนํ สณฺฐเปติ, ปณิธาย คจฺฉติ ปณิธาย ติฎฺฐติ ปณิธาย นิสีทติ ปณิธาย เสยฺยํ กเปฺปติ, สมาหิโต วิย คจฺฉติ สมาหิโต วิย ติฎฺฐติ สมาหิโต วิย นิสีทติ สมาหิโต วิย เสยฺยํ กเปฺปติ, อาปาถกชฺฌายีว โหติฯ ยา เอวรูปา อิริยาปถสฺส ฐปนา อาฐปนา [อฎฺฐปนา (สี.)] สณฺฐปนา ภากุฏิกา ภากุฏิยํ กุหนา กุหายนา กุหิตตฺตํ – อิทํ อิริยาปถสงฺขาตํ กุหนวตฺถุฯ

กตมํ สามนฺตชปฺปนสงฺขาตํ กุหนวตฺถุ? อิเธกโจฺจ ปาปิโจฺฉ อิจฺฉาปกโต สมฺภาวนาธิปฺปาโย, ‘‘เอวํ มํ ชโน สมฺภาเวสฺสตี’’ติ, อริยธมฺมสนฺนิสฺสิตํ วาจํ ภาสติฯ ‘‘โย เอวรูปํ จีวรํ ธาเรติ โส สมโณ มเหสโกฺข’’ติ ภณติ; ‘‘โย เอวรูปํ ปตฺตํ ธาเรติ… โลหถาลกํ ธาเรติ… ธมฺมกรณํ ธาเรติ… ปริสาวนํ ธาเรติ… กุญฺจิกํ ธาเรติ… อุปาหนํ ธาเรติ… กายพนฺธนํ ธาเรติ… อาโยคํ ธาเรติ โส สมโณ มเหสโกฺข’’ติ ภณติ; ‘‘ยสฺส เอวรูโป อุปชฺฌาโย โส สมโณ มเหสโกฺข’’ติ ภณติ; ‘‘ยสฺส เอวรูโป อาจริโย… เอวรูปา สมานุปชฺฌายกา… สมานาจริยกา… มิตฺตา… สนฺทิฎฺฐา… สมฺภตฺตา… สหายา โส สมโณ มเหสโกฺข’’ติ ภณติ; ‘‘โย เอวรูเป วิหาเร วสติ โส สมโณ มเหสโกฺข’’ติ ภณติ; ‘‘โย เอวรูเป อฑฺฒโยเค วสติ… ปาสาเท วสติ… หมฺมิเย วสติ… คุหายํ วสติ… เลเณ วสติ… กุฏิยา วสติ… กูฏาคาเร วสติ… อเฎฺฎ วสติ … มาเฬ วสติ… อุทฺทเณฺฑ วสติ… อุปฎฺฐานสาลายํ วสติ… มณฺฑเป วสติ… รุกฺขมูเล วสติ, โส สมโณ มเหสโกฺข’’ติ ภณติฯ

อถ วา โกรชิกโกรชิโก [โกรณฺชิกโกรณฺชิโก (สี.)] ภากุฏิกภากุฏิโก กุหกกุหโก ลปก ลปโก มุขสมฺภาวิโก, ‘‘อยํ สมโณ อิมาสํ เอวรูปานํ สนฺตานํ วิหารสมาปตฺตีนํ ลาภี’’ติ ตาทิสํ คมฺภีรํ คูฬฺหํ นิปุณํ ปฏิจฺฉนฺนํ โลกุตฺตรํ สุญฺญตาปฏิสํยุตฺตํ กถํ กเถสิฯ ยา เอวรูปา ภากุฏิกา ภากุฏิยํ กุหนา กุหายนา กุหิตตฺตํ – อิทํ สามนฺตชปฺปนสงฺขาตํ กุหนวตฺถุฯ ยสฺสิมานิ ตีณิ กุหนวตฺถูนิ ปหีนานิ สมุจฺฉินฺนานิ วูปสนฺตานิ ปฏิปสฺสทฺธานิ อภพฺพุปฺปตฺติกานิ ญาณคฺคินา ทฑฺฒานิ, โส วุจฺจติ อกุหโกติ – ปติลีโน อกุหโกฯ

อปิหาลุ อมจฺฉรีติฯ ปิหา วุจฺจติ ตณฺหาฯ โย ราโค สาราโค…เป.… อภิชฺฌา โลโภ อกุสลมูลํฯ ยสฺเสสา ปิหา ตณฺหา ปหีนา สมุจฺฉินฺนา วูปสนฺตา ปฏิปสฺสทฺธา อภพฺพุปฺปตฺติกา ญาณคฺคินา ทฑฺฒา, โส วุจฺจติ อปิหาลุฯ โส รูเป น ปิเหติ, สทฺเท… คนฺเธ… รเส… โผฏฺฐพฺเพ… กุลํ… คณํ… อาวาสํ… ลาภํ… ยสํ… ปสํสํ… สุขํ… จีวรํ… ปิณฺฑปาตํ… เสนาสนํ… คิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารํ… กามธาตุํ… รูปธาตุํ… อรูปธาตุํ… กามภวํ… รูปภวํ… อรูปภวํ… สญฺญาภวํ… อสญฺญาภวํ … เนวสญฺญานาสญฺญาภวํ… เอกโวการภวํ… จตุโวการภวํ… ปญฺจโวการภวํ… อตีตํ… อนาคตํ… ปจฺจุปฺปนฺนํ… ทิฏฺฐสุตมุตวิญฺญาตพฺเพ ธมฺเม น ปิเหติ น อิจฺฉติ น สาทิยติ น ปตฺเถติ นาภิชปฺปตีติ – อปิหาลุฯ **อมจฺฉรี**ติ ปญฺจ มจฺฉริยานิ – อาวาสมจฺฉริยํ, กุลมจฺฉริยํ, ลาภมจฺฉริยํ, วณฺณมจฺฉริยํ, ธมฺมมจฺฉริยํฯ ยํ เอวรูปํ มจฺฉรํ มจฺฉรายนา มจฺฉรายิตตฺตํ เววิจฺฉํ กทริยํ กฏุกญฺจุกตา อคฺคหิตตฺตํ จิตฺตสฺส – อิทํ วุจฺจติ มจฺฉริยํฯ อปิ จ ขนฺธมจฺฉริยมฺปิ มจฺฉริยํ, ธาตุมจฺฉริยมฺปิ มจฺฉริยํ, อายตนมจฺฉริยมฺปิ มจฺฉริยํ คาโห – อิทํ วุจฺจติ มจฺฉริยํฯ ยสฺเสตํ มจฺฉริยํ ปหีนํ สมุจฺฉินฺนํ วูปสนฺตํ ปฏิปสฺสทฺธํ อภพฺพุปฺปตฺติกํ ญาณคฺคินา ทฑฺฒํ, โส วุจฺจติ อมจฺฉรีติ – อปิหาลุ อมจฺฉรีฯ

อปฺปคพฺโภ อเชคุจฺโฉติฯ ปาคพฺภิยนฺติ ตีณิ ปาคพฺภิยานิ – กายิกํ ปาคพฺภิยํ, วาจสิกํ ปาคพฺภิยํ, เจตสิกํ ปาคพฺภิยํฯ กตมํ กายิกํ ปาคพฺภิยํ? อิเธกโจฺจ สงฺฆคโตปิ กายิกํ ปาคพฺภิยํ ทเสฺสติ, คณคโตปิ กายิกํ ปาคพฺภิยํ ทเสฺสติ, โภชนสาลายมฺปิ กายิกํ ปาคพฺภิยํ ทเสฺสติ, ชนฺตาฆเรปิ กายิกํ ปาคพฺภิยํ ทเสฺสติ, อุทกติตฺเถปิ กายิกํ ปาคพฺภิยํ ทเสฺสติ, อนฺตรฆรํ ปวิสนฺโตปิ กายิกํ ปาคพฺภิยํ ทเสฺสติ, อนฺตรฆรํ ปวิฏฺโฐปิ กายิกํ ปาคพฺภิยํ ทเสฺสติฯ

กถํ สงฺฆคโต กายิกํ ปาคพฺภิยํ ทเสฺสติ? อิเธกโจฺจ สงฺฆคโต อจิตฺตีการกโต [อจิตฺติการกโต (สฺยา. ก.)] เถเร ภิกฺขู ฆฏฺฏยนฺโตปิ ติฏฺฐติ, ฆฏฺฏยนฺโตปิ นิสีทติ, ปุรโตปิ ติฏฺฐติ, ปุรโตปิ นิสีทติ, อุเจฺจปิ อาสเน นิสีทติ, สสีสํ ปารุปิตฺวาปิ นิสีทติ, ฐิตโกปิ ภณติ, พาหาวิกฺเขปโกปิ ภณติฯ เอวํ สงฺฆคโต กายิกํ ปาคพฺภิยํ ทเสฺสติฯ

กถํ คณคโต กายิกํ ปาคพฺภิยํ ทเสฺสติ? อิเธกโจฺจ คณคโต อจิตฺตีการกโต เถรานํ ภิกฺขูนํ อนุปาหนานํ จงฺกมนฺตานํ สอุปาหโน จงฺกมติ, นีเจ จงฺกเม จงฺกมนฺตานํ อุเจฺจ จงฺกเม จงฺกมติ, ฉมาย จงฺกมนฺตานํ จงฺกเม จงฺกมติ, ฆฏฺฏยนฺโตปิ ติฏฺฐติ, ฆฏฺฏยนฺโตปิ นิสีทติ, ปุรโตปิ ติฏฺฐติ, ปุรโตปิ นิสีทติ, อุเจฺจปิ อาสเน นิสีทติ, สสีสํ ปารุปิตฺวา นิสีทติ, ฐิตโกปิ ภณติ, พาหาวิกฺเขปโกปิ ภณติฯ เอวํ คณคโต กายิกํ ปาคพฺภิยํ ทเสฺสติฯ

กถํ โภชนสาลายํ กายิกํ ปาคพฺภิยํ ทเสฺสติ? อิเธกโจฺจ โภชนสาลายํ อจิตฺตีการกโต เถเร ภิกฺขู อนุปขชฺช นิสีทติ, นเวปิ ภิกฺขู อาสเนน ปฏิพาหติ, ฆฏฺฏยนฺโตปิ ติฏฺฐติ, ฆฏฺฏยนฺโตปิ นิสีทติ, ปุรโตปิ ติฏฺฐติ, ปุรโตปิ นิสีทติ, อุเจฺจปิ อาสเน นิสีทติ, สสีสํ ปารุปิตฺวาปิ นิสีทติ, ฐิตโกปิ ภณติ, พาหาวิกฺเขปโกปิ ภณติฯ เอวํ โภชนสาลายํ กายิกํ ปาคพฺภิยํ ทเสฺสติฯ

กถํ ชนฺตาฆเร กายิกํ ปาคพฺภิยํ ทเสฺสติ? อิเธกโจฺจ ชนฺตาฆเร อจิตฺตีการกโต เถเร ภิกฺขู ฆฏฺฏยโนฺตปิ ติฏฺฐติ, ฆฏฺฏยโนฺตปิ นิสีทติ, ปุรโตปิ ติฏฺฐติ, ปุรโตปิ นิสีทติ, อุเจฺจปิ อาสเน นิสีทติ , อนาปุจฺฉมฺปิ อนชฺฌิโฏฺฐปิ กฏฺฐํ ปกฺขิปติ, ทฺวารมฺปิ ปิทหติ, พาหาวิเกฺขปโกปิ ภณติฯ เอวํ ชนฺตาฆเร กายิกํ ปาคพฺภิยํ ทเสฺสติฯ

กถํ อุทกติเตฺถ กายิกํ ปาคพฺภิยํ ทเสฺสติ? อิเธกโจฺจ อุทกติเตฺถ อจิตฺตีการกโต เถเร ภิกฺขู ฆฏฺฏยโนฺตปิ โอตรติ, ปุรโตปิ โอตรติ, ฆฏฺฏยโนฺตปิ นฺหายติ [นหายติ (สี.)], ปุรโตปิ นฺหายติ , อุปริโตปิ นฺหายติ, ฆฏฺฏยโนฺตปิ อุตฺตรติ, ปุรโตปิ อุตฺตรติ, อุปริโตปิ อุตฺตรติฯ เอวํ อุทกติเตฺถ กายิกํ ปาคพฺภิยํ ทเสฺสติฯ

กถํ อนฺตรฆรํ ปวิสโนฺต กายิกํ ปาคพฺภิยํ ทเสฺสติ? อิเธกโจฺจ อนฺตรฆรํ ปวิสโนฺต อจิตฺตีการกโต เถเร ภิกฺขู ฆฏฺฏยโนฺตปิ คจฺฉติ, ปุรโตปิ คจฺฉติ, โวกฺกมฺมาปิ เถรานํ ภิกฺขูนํ ปุรโต ปุรโต คจฺฉติฯ เอวํ อนฺตรฆรํ ปวิสโนฺต กายิกํ ปาคพฺภิยํ ทเสฺสติฯ

กถํ อนฺตรฆรํ ปวิโฏฺฐ กายิกํ ปาคพฺภิยํ ทเสฺสติ? อิเธกโจฺจ อนฺตรฆรํ ปวิโฏฺฐ, ‘‘น ปวิส [ปวิสถ (สี.) เอวมเญฺญสุ ปททฺวเยสุปิ], ภเนฺต’’ติ วุจฺจมาโน ปวิสติ, ‘‘น ติฏฺฐ, ภเนฺต’’ติ วุจฺจมาโน ติฏฺฐติ, ‘‘น นิสีท, ภเนฺต’’ติ วุจฺจมาโน นิสีทติ, อโนกาสมฺปิ ปวิสติ, อโนกาเสปิ ติฏฺฐติ, อโนกาเสปิ นิสีทติ, ยานิปิ ตานิ โหนฺติ กุลานํ โอวรกานิ คูฬฺหานิ จ ปฏิจฺฉนฺนานิ จฯ ยตฺถ กุลิตฺถิโย กุลธีตโร กุลสุณฺหาโย กุลกุมาริโย นิสีทนฺติ, ตตฺถปิ สหสา ปวิสติ กุมารกสฺสปิ สีสํ ปรามสติฯ เอวํ อนฺตรฆรํ ปวิโฏฺฐ กายิกํ ปาคพฺภิยํ ทเสฺสติ – อิทํ กายิกํ ปาคพฺภิยํ ทเสฺสติฯ

กตมํ วาจสิกํ ปาคพฺภิยํ ทเสฺสติ? อิเธกโจฺจ สงฺฆคโตปิ วาจสิกํ ปาคพฺภิยํ ทเสฺสติ, คณคโตปิ วาจสิกํ ปาคพฺภิยํ ทเสฺสติ, อนฺตรฆรํ ปวิโฏฺฐปิ วาจสิกํ ปาคพฺภิยํ ทเสฺสติฯ

กถํ สงฺฆคโต วาจสิกํ ปาคพฺภิยํ ทเสฺสติ? อิเธกโจฺจ สงฺฆคโต อจิตฺตีการกโต เถเร ภิกฺขู อนาปุจฺฉํ วา อนชฺฌิโฏฺฐ วา อารามคตานํ ภิกฺขูนํ ธมฺมํ ภณติ, ปญฺหํ วิสเชฺชติ, ปาติโมกฺขํ อุทฺทิสติ, ฐิตโกปิ ภณติ, พาหาวิเกฺขปโกปิ ภณติฯ เอวํ สงฺฆคโต วาจสิกํ ปาคพฺภิยํ ทเสฺสติฯ

กถํ คณคโต วาจสิกํ ปาคพฺภิยํ ทเสฺสติ? อิเธกโจฺจ คณคโต อจิตฺตีการกโต เถเร ภิกฺขู อนาปุจฺฉํ วา อนชฺฌิโฏฺฐ วา อารามคตานํ ภิกฺขูนํ ธมฺมํ ภณติ, ปญฺหํ วิสเชฺชติ, ฐิตโกปิ ภณติ, พาหาวิเกฺขปโกปิ ภณติฯ อารามคตานํ ภิกฺขุนีนํ อุปาสกานํ อุปาสิกานํ ธมฺมํ ภณติ, ปญฺหํ วิสเชฺชติ, ฐิตโกปิ ภณติ, พาหาวิเกฺขปโกปิ ภณติฯ เอวํ คณคโต วาจสิกํ ปาคพฺภิยํ ทเสฺสติฯ

กถํ อนฺตรฆรํ ปวิโฏฺฐ วาจสิกํ ปาคพฺภิยํ ทเสฺสติ? อิเธกโจฺจ อนฺตรฆรํ ปวิโฏฺฐ อิตฺถึ วา กุมาริํ วา เอวมาห – ‘‘อิตฺถํนาเม อิตฺถํโคเตฺต กึ อตฺถิ? ยาคุ อตฺถิ, ภตฺตํ อตฺถิ, ขาทนียํ อตฺถิฯ กึ ปิวิสฺสาม, กึ ภุญฺชิสฺสาม, กึ ขาทิสฺสาม? กึ วา อตฺถิ, กึ วา เม ทสฺสถา’’ติ วิปฺปลปติ, ยา เอวรูปา วาจา ปลาโป วิปฺปลาโป ลาลโปฺป ลาลปฺปนา ลาลปฺปิตตฺตํฯ เอวํ อนฺตรฆรํ ปวิโฏฺฐ วาจสิกํ ปาคพฺภิยํ ทเสฺสติ – อิทํ วาจสิกํ ปาคพฺภิยํฯ

กตมํ เจตสิกํ ปาคพฺภิยํ? อิเธกโจฺจ น อุจฺจา กุลา ปพฺพชิโต สมาโน อุจฺจา กุลา ปพฺพชิเตน สทฺธึ สทิสํ อตฺตานํ ทหติ จิเตฺตน, น มหากุลา ปพฺพชิโต สมาโน มหากุลา ปพฺพชิเตน สทฺธึ สทิสํ อตฺตานํ ทหติ จิเตฺตน, น มหาโภคกุลา ปพฺพชิโต สมาโน มหาโภคกุลา ปพฺพชิเตน สทฺธึ สทิสํ อตฺตานํ ทหติ จิเตฺตน, น อุฬารโภคกุลา ปพฺพชิโต สมาโน... น สุตฺตนฺติโก

สมาโน สุตฺตนฺติเกน สทฺธึ สทิสํ อตฺตานํ ทหติ จิตฺเตน, น วินยธโร สมาโน... น ธมฺมกถิโก สมาโน... น อารญฺญิโก สมาโน... น ปิณฺฑปาติโก สมาโน... น ปํสุกูลิโก สมาโน... น เตจีวริโก สมาโน... น สปทานจาริโก สมาโน... น ขลุปจฺฉาภตฺติโก สมาโน... น เนสชฺชิโก สมาโน... น ยถาสนฺถติโก สมาโน... น ปฐมสฺส ฌานสฺส ลาภี สมาโน ปฐมสฺส ฌานสฺส ลาภินา สทฺธึ สทิสํ อตฺตานํ ทหติ จิตฺเตน...เป.... น เนวสญฺญานาสญฺญายตนสมาปตฺติยา ลาภี สมาโน เนวสญฺญานาสญฺญายตนสมาปตฺติยา ลาภินา สทฺธึ สทิสํ อตฺตานํ ทหติ จิตฺเตน – อิทํ เจตสิกํ ปาคพฺภิยํฯ ยสฺสิมานิ ตีณิ ปาคพฺภิยานิ ปหีนานิ สมุจฺฉินฺนานิ วูปสนฺตานิ ปฏิปสฺสทฺธานิ อภพฺพุปฺปตฺติกานิ ญาณคฺคินา ทฑฺฒานิ, โส วุจฺจติ อปฺปคพฺโภติ – อปฺปคพฺโภฯ

อเชคุจฺโฉติ ฯ อตฺถิ ปุคฺคโล เชคุจฺโฉ, อตฺถิ อเชคุจฺโฉฯ กตโม จ ปุคฺคโล เชคุจฺโฉ? อิเธกจฺโจ ปุคฺคโล ทุสฺสีโล โหติ ปาปธมฺโม อสุจิสงฺกสฺสรสมาจาโร ปฏิจฺฉนฺนกมฺมนฺโต อสฺสมโณ สมณปฏิญฺโญ อพฺรหฺมจารี พฺรหฺมจาริปฏิญฺโญ อนฺโตปูติ อวสฺสุโต กสมฺพุชาโต – อยํ วุจฺจติ ปุคฺคโล เชคุจฺโฉฯ อถ วา โกธโน โหติ อุปายาสพหุโล, อปฺปมฺปิ วุตฺโต สมาโน อภิสชฺชติ กุปฺปติ พฺยาปชฺชติ ปติฏฺฐียติ, โกปญฺจ โทสญฺจ อปฺปจฺจยญฺจ ปาตุกโรติ – อยํ วุจฺจติ ปุคฺคโล เชคุจฺโฉฯ อถ วา โกธโน โหติ อุปนาหี, มกฺขี โหติ ปฬาสี, อิสฺสุกี โหติ มจฺฉรี, สโฐ โหติ มายาวี , ถทฺโธ โหติ อติมานี, ปาปิจฺโฉ โหติ มิจฺฉาทิฏฺฐิ [มิจฺฉาทิฏฺฐี (สี.)], สนฺทิฏฺฐิปรามาสี โหติ อาธานคฺคาหี ทุปฺปฏินิสฺสคฺคี – อยํ วุจฺจติ ปุคฺคโล เชคุจฺโฉฯ

กตโม จ ปุคฺคโล อเชคุจฺโฉ? อิธ ภิกฺขุ สีลวา โหติ ปาติโมกฺขสํวรสํวุโต วิหรติ อาจารโคจรสมฺปนฺโน อณุมตฺเตสุ วชฺเชสุ ภยทสฺสาวี, สมาทาย สิกฺขติ สิกฺขาปเทสุ – อยํ วุจฺจติ ปุคฺคโล อเชคุจฺโฉฯ อถ วา อโกฺกธโน โหติ อนุปายาสพหุโล, พหุมฺปิ วุตฺโต สมาโน น อภิสชฺชติ น กุปฺปติ น พฺยาปชฺชติ น ปติฏฺฐียติ, น โกปญฺจ โทสญฺจ อปฺปจฺจยญฺจ ปาตุกโรติ – อยํ วุจฺจติ ปุคฺคโล อเชคุจฺโฉฯ อถ วา อโกฺกธโน โหติ อนุปนาหี, อมกฺขี โหติ อปฬาสี, อนิสฺสุกี โหติ อมจฺฉรี, อสโฐ โหติ อมายาวี, อถทฺโธ โหติ อนติมานี , น ปาปิจฺโฉ โหติ น มิจฺฉาทิฏฺฐิ, อสนฺทิฏฺฐิปรามาสี โหติ อนาธานคฺคาหี สุปฺปฏินิสฺสคฺคี – อยํ วุจฺจติ ปุคฺคโล อเชคุจฺโฉฯ สเพฺพ พาลปุถุชฺชนา เชคุจฺฉา, ปุถุชฺชนกลฺยาณกํ อุปาทาย อฏฺฐ อริยปุคฺคลา อเชคุจฺฉาติ – อปฺปคพฺโภ อเชคุจฺโฉฯ

เปสุเณยฺย จ โน ยุโตติฯ เปสุญฺญนฺติ อิเธกจฺโจ ปิสุณวาโจ โหติ, อิโต สุตฺวา อมุตฺร อกฺขาตา อิเมสํ เภทาย, อมุตฺร วา สุตฺวา อิเมสํ อกฺขาตา อมูสํ เภทายฯ อิติ สมคฺคานํ วา เภตฺตา [เภโท (ก.)], ภินฺนานํ วา อนุปฺปทาตา, วคฺคาราโม, วคฺครโต, วคฺคนนฺที, วคฺคกรณิํ วาจํ ภาสิตา โหติ – อิทํ วุจฺจติ เปสุญฺญํฯ

อปิ จ ทฺวีหิ การเณหิ เปสุญฺญํ อุปสํหรติ – ปิยกมฺยตาย วา, เภทาธิปฺปาเยน [เภทาธิปฺปาโย (พหูสุ)] วาฯ กถํ ปิยกมฺยตาย เปสุญฺญํ อุปสํหรติ? อิมสฺส ปิโย ภวิสฺสามิ, มนาโป ภวิสฺสามิ, วิสฺสาสิโก ภวิสฺสามิ, อพฺภนฺตริโก ภวิสฺสามิ, สุหทโย ภวิสฺสามีติฯ เอวํ ปิยกมฺยตาย เปสุญฺญํ อุปสํหรติฯ กถํ เภทาธิปฺปาเยน เปสุญฺญํ อุปสํหรติ? ‘‘กถํ อิเม นานา อสฺสุ วินา อสฺสุ วคฺคา อสฺสุ เทฺวธา อสฺสุ เทฺวชฺฌา อสฺสุ เทฺว ปกฺขา อสฺสุ ภิเชฺชยฺยุํ น สมาคเจฺฉยฺยุํ ทุกฺขํ น ผาสุ [อผาสุํ (สี.)] วิหเรยฺยุ’’นฺติฯ เอวํ เภทาธิปฺปาเยน เปสุญฺญํ อุปสํหรติฯ ยเสฺสตํ เปสุญฺญํ ปหีนํ สมุจฺฉินฺนํ วูปสนฺตํ ปฏิปสฺสทฺธํ อภพฺพุปฺปตฺติกํ ญาณคฺคินา ทฑฺฒํ, โส เปสุเณฺญ โน ยุโต น ยุตฺโต น ปยุตฺโต น สมฺมายุตฺโตติ – เปสุเณยฺย จ โน ยุโตฯ

เตนาห ภควา –

“ปติลีโน อกุหโก, อปิหาลุ อมจฺฉรี;
อปฺปคพฺโภ อเชคุจฺโฉ, เปสุเณยฺเย จ โน ยุโต”ติฯ

๘๘. สาติเยสุ อนสฺสาวี, อติมาเน จ โน ยุโต;
สโณฺห จ ปฏิภานวา, น สทฺโธ น วิรชฺชติฯ

สาติเยสุ อนสฺสาวีติฯ **สาติยา** วุจฺจนฺติ ปญฺจ กามคุณาฯ กึการณา สาติยา วุจฺจนฺติ ปญฺจ กามคุณา? เยภุยฺเยน เทวมนุสฺสา ปญฺจ กามคุเณ อิจฺฉนฺติ สาติยนฺติ ปตฺถยนฺติ ปิหยนฺติ อภิชปฺปนฺติ, ตํการณา สาติยา วุจฺจนฺติ ปญฺจ กามคุณาฯ เยสํ เอสา สาติยา ตณฺหา อปฺปหีนา เตสํ จกฺขุโต รูปตณฺหา สวติ อาสวติ [ปสวติ (สฺยา.)] สนฺทติ ปวตฺตติ, โสตโต สทฺทตณฺหา... ฆานโต คนฺธตณฺหา... ชิวฺหาโต รสตณฺหา... กายโต โผฏฺฐพฺพตณฺหา... มนโต ธมฺมตณฺหา สวติ อาสวติ สนฺทติ ปวตฺตติฯ เยสํ เอสา สาติยา ตณฺหา ปหีนา สมุจฺฉินฺนา วูปสนฺตา ปฏิปสฺสทฺธา อภพฺพุปฺปตฺติกา ญาณคฺคินา ทฑฺฒา เตสํ จกฺขุโต รูปตณฺหา น สวติ นาสวติ [น ปสวติ (สฺยา.)] น สนฺทติ น ปวตฺตติ , โสตโต สทฺทตณฺหา...เป.... มนโต ธมฺมตณฺหา น สวติ นาสวติ น สนฺทติ น ปวตฺตตีติ – สาติเยสุ อนสฺสาวีฯ

อติมาเน จ โน ยุโตติฯ กตโม อติมาโน? อิเธกโจฺจ ปรํ อติมญฺญติ ชาติยา วา โคเตฺตน วา...เป.... อญฺญตรญฺญตเรน วา วตฺถุนาฯ โย เอวรูโป มาโน มญฺญนา มญฺญิตตฺตํ อุนฺนติ อุนฺนโม ธโช สมฺปคฺคาโห เกตุกมฺยตา จิตฺตสฺส – อยํ วุจฺจติ อติมาโนฯ ยเสฺสโส อติมาโน ปหีโน สมุจฺฉิโนฺน วูปสโนฺต ปฏิปสฺสโทฺธ อภพฺพุปฺปตฺติโก ญาณคฺคินา ทโฑฺฒ, โส อติมาเน จ โน ยุโต น ยุโตฺต นปฺปยุโตฺต น สมฺมายุโตฺตติ – อติมาเน จ โน ยุโตฯ

สโณฺห จ ปฏิภานวาติฯ **สโณฺห**ติ สเณฺหน กายกเมฺมน สมนฺนาคโตติ สโณฺห, สเณฺหน วจีกเมฺมน... สเณฺหน มโนกเมฺมน สมนฺนาคโตติ สโณฺห, สเณฺหหิ สติปฏฺฐาเนหิ สมนฺนาคโตติ สโณฺห, สเณฺหหิ สมฺมปฺปธาเนหิ... สเณฺหหิ อิทฺธิปาเทหิ... สเณฺหหิ อินฺทฺริเยหิ... สเณฺหหิ พเลหิ... สเณฺหหิ โพชฺฌเงฺคหิ สมนฺนาคโตติ สโณฺห, สเณฺหน อริเยน อฏฺฐงฺคิเกน มเคฺคน สมนฺนาคโตติ – สโณฺหฯ

ปฏิภานวาติ ตโย ปฏิภานวโนฺต – ปริยตฺติปฏิภานวา, ปริปุจฺฉาปฏิภานวา, อธิคมปฏิภานวาฯ กตโม ปริยตฺติปฏิภานวา? อิเธกจฺจสฺส ปกติยา ปริยาปุฏํ โหติ – สุตฺตํ เคยฺยํ เวยฺยากรณํ คาถา อุทานํ อิติวุตฺตกํ ชาตกํ อพฺภุตธมฺมํ เวทลฺลํ, ตสฺส ปริยตฺตึ นิสฺสาย ปฏิภายติ – อยํ ปริยตฺติปฏิภานวาฯ กตโม ปริปุจฺฉาปฏิภานวา? อิเธกโจฺจ ปริปุจฺฉิตา [ปริปุจฺฉิตํ (สี.), ปริปุจฺฉโก (สฺยา.)] โหติ อตฺถเตฺถ จ ญายเตฺถ จ ลกฺขเณ จ การเณ จ ฐานาฐาเน จ, ตสฺส ตํ ปริปุจฺฉํ นิสฺสาย ปฏิภายติ – อยํ ปริปุจฺฉาปฏิภานวาฯ กตโม อธิคมปฏิภานวา? อิเธกจฺจสฺส อธิคตา โหนฺติ จตฺตาโร สติปฏฺฐานา จตฺตาโร สมฺมปฺปธานา จตฺตาโร อิทฺธิปาทา ปญฺจินฺทฺริยานิ ปญฺจ พลานิ สตฺต โพชฺฌงฺคา อริโย อฏฺฐงฺคิโก มโคฺค จตฺตาโร อริยมคฺคา จตฺตาริ สามญฺญผลานิ จตโสฺส ปฏิสมฺภิทาโย ฉ อภิญฺญาโย, ตสฺส อโตฺถ ญาโต ธโมฺม ญาโต นิรุตฺติ ญาตา, อเตฺถ ญาเต อโตฺถ ปฏิภายติ , ธเมฺม ญาเต ธโมฺม ปฏิภายติ, นิรุตฺติยา ญาตาย นิรุตฺติ ปฏิภายติ; อิเมสุ ตีสุ ญาเณสุ ญาณํ ปฏิภานปฏิสมฺภิทาฯ อิมาย ปฏิภานปฏิสมฺภิทาย อุเปโต สมุเปโต อุปคโต สมุปคโต อุปปโนฺน สมุปปโนฺน สมนฺนาคโต โส วุจฺจติ ปฏิภานวาฯ

ยสฺส ปริยตฺติ นตฺถิ, ปริปุจฺฉา นตฺถิ, อธิคโม นตฺถิ, กึ ตสฺส ปฏิภายิสฺสตีติ – สโณฺห จ ปฏิภานวาฯ

น สโทฺธ น วิรชฺชตีติฯ **น สโทฺธ**ติ สามํ สยํ อภิญฺญาตํ อตฺตปจฺจกฺขํ ธมฺมํ น กสฺสจิ สทฺทหติ อญฺญสฺส สมณสฺส วา พฺราหฺมณสฺส วา เทวสฺส วา มารสฺส วา พฺรหฺมุโน วาฯ ‘‘สเพฺพ สงฺขารา อนิจฺจา’’ติ สามํ สยํ อภิญฺญาตํ…เป.… ‘‘สเพฺพ สงฺขารา ทุกฺขา’’ติ… ‘‘สเพฺพ ธมฺมา อนตฺตา’’ติ… ‘‘อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขารา’’ติ…เป.… ‘‘ชาติปจฺจยา ชรามรณ’’นฺติ… ‘‘อวิชฺชานิโรธา สงฺขารนิโรโธ’’ติ…เป.… ‘‘ชาตินิโรธา ชรามรณนิโรโธ’’ติ… ‘‘อิทํ ทุกฺข’’นฺติ…เป.… ‘‘อยํ ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทา’’ติ… ‘‘อิเม อาสวา’’ติ…เป.… ‘‘อยํ อาสวนิโรธคามินี ปฏิปทา’’ติ… ‘‘อิเม ธมฺมา อภิเญฺญยฺยา’’ติ…เป.… ‘‘อิเม ธมฺมา สจฺฉิกาตพฺพา’’ติ สามํ สยํ อภิญฺญาตํ…เป.… ฉนฺนํ ผสฺสายตนานํ สมุทยญฺจ อตฺถงฺคมญฺจ อสฺสาทญฺจ อาทีนวญฺจ นิสฺสรณญฺจ, ปญฺจนฺนํ อุปาทานกฺขนฺธานํ สมุทยญฺจ…เป.… จตุนฺนํ มหาภูตานํ สมุทยญฺจ อตฺถงฺคมญฺจ อสฺสาทญฺจ อาทีนวญฺจ นิสฺสรณญฺจ สามํ สยํ อภิญฺญาตํ…เป.… ‘‘ยํ กิญฺจิ สมุทยธมฺมํ สพฺพํ ตํ นิโรธธมฺม’’นฺติ สามํ สยํ อภิญฺญาตํ อตฺตปจฺจกฺขํ ธมฺมํ น กสฺสจิ สทฺทหติ อญฺญสฺส สมณสฺส วา พฺราหฺมณสฺส วา เทวสฺส วา มารสฺส วา พฺรหฺมุโน วา [พฺรหฺมุโน วา…เป.… (สี. ก.)]ฯ

วุตฺตเญฺหตํ ภควตา – ‘‘สทฺทหสิ ตฺวํ, สาริปุตฺต, สทฺธินฺทฺริยํ ภาวิตํ พหุลีกตํ อมโตคธํ โหติ อมตปรายนํ อมตปริโยสานํ; วีริยินฺทฺริยํ… สตินฺทฺริยํ… สมาธินฺทฺริยํ… ปญฺญินฺทฺริยํ ภาวิตํ พหุลีกตํ อมโตคธํ โหติ อมตปรายนํ อมตปริโยสาน’’นฺติ?

‘‘น ขฺวาหํ เอตฺถ, ภเนฺต, ภควโต สทฺธาย คจฺฉามิ สทฺธินฺทฺริยํ… วีริยินฺทฺริยํ… สตินฺทฺริยํ… สมาธินฺทฺริยํ… ปญฺญินฺทฺริยํ ภาวิตํ พหุลีกตํ อมโตคธํ โหติ อมตปรายนํ อมตปริโยสานํฯ เยสํ นูเนตํ, ภเนฺต , อญฺญาตํ อสฺส อทิฎฺฐํ อวิทิตํ อสจฺฉิกตํ อผสฺสิตํ ปญฺญาย, เต ตตฺถ ปเรสํ สทฺธาย คเจฺฉยฺยุํ สทฺธินฺทฺริยํ ภาวิตํ พหุลีกตํ อมโตคธํ โหติ อมตปรายนํ อมตปริโยสานํฯ วีริยินฺทฺริยํ… สตินฺทฺริยํ… สมาธินฺทฺริยํ … ปญฺญินฺทฺริยํ ภาวิตํ พหุลีกตํ อมโตคธํ โหติ อมตปรายนํ อมตปริโยสานํฯ เยสญฺจ โข เอตํ, ภเนฺต, ญาตํ ทิฎฺฐํ วิทิตํ สจฺฉิกตํ ผสฺสิตํ ปญฺญาย, นิกฺกงฺขา เต ตตฺถ นิพฺพิจิกิจฺฉาฯ สทฺธินฺทฺริยํ… วีริยินฺทฺริยํ… สตินฺทฺริยํ… สมาธินฺทฺริยํ… ปญฺญินฺทฺริยํ ภาวิตํ พหุลีกตํ อมโตคธํ โหติ อมตปรายนํ อมตปริโยสานํฯ มยฺหญฺจ โข, เอตํ ภเนฺต, ญาตํ ทิฎฺฐํ วิทิตํ สจฺฉิกตํ ผสฺสิตํ ปญฺญาย, นิกฺกโงฺขหํ ตตฺถ นิพฺพิจิกิโจฺฉฯ สทฺธินฺทฺริยํ… วีริยินฺทฺริยํ… สตินฺทฺริยํ… สมาธินฺทฺริยํ… ปญฺญินฺทฺริยํ ภาวิตํ พหุลีกตํ อมโตคธํ โหติ อมตปรายนํ อมตปริโยสาน’’นฺติฯ

‘‘สาธุ สาธุ, สาริปุตฺต! เยสเญฺหตํ, สาริปุตฺต, อญฺญาตํ อสฺส อทิฎฺฐํ อวิทิตํ อสจฺฉิกตํ อผสฺสิตํ ปญฺญาย, เต ตตฺถ ปเรสํ สทฺธาย คเจฺฉยฺยุํ สทฺธินฺทฺริยํ…เป.… ปญฺญินฺทฺริยํ ภาวิตํ พหุลีกตํ อมโตคธํ โหติ อมตปรายนํ อมตปริโยสานนฺติฯ

‘‘อสฺสโทฺธ อกตญฺญู จ, สนฺธิเจฺฉโท จ โย นโร;
หตาวกาโส วนฺตาโส, ส เว อุตฺตมโปริโส’’ติฯ

น สโทฺธ น วิรชฺชตีติฯ สเพฺพ พาลปุถุชฺชนา รชฺชนฺติ, ปุถุชฺชนกลฺยาณกํ อุปาทาย สตฺต เสกฺขา วิรชฺชนฺติฯ อรหา เนว รชฺชติ โน วิรชฺชติ, วิรโตฺต โส ขยา ราคสฺส วีตราคตฺตา

ขยา โทสสฺส วีตโทสตฺตา, ขยา โมหสฺส วีตโมหตฺตาฯ โส วุฏฺฐวาโส จิณฺณจรโณ…เป.… ชาติมรณสํสาโร นตฺถิ ตสฺส ปุนพฺภโวติ – น สโกฺธ น วิรชฺชติฯ

เตนาห ภควา –

“สาติเยสุ อนสฺสาวี, อติมาเน จ โน ยุโต;
สโณฺห จ ปฏิภานวา, น สโกฺธ น วิรชฺชตี”ติฯ

๘๙. **ลาภกมฺยา น สิกฺขติ, อลาเภ จ น กุปฺปติ;**
อวิรุโทฺธ จ ตณฺหาย, รเสสุ [รเส จ (สี. สฺยา.)] **นานุคิชฺฌติฯ**

ลาภกมฺยา น สิกฺขติ, อลาเภ จ น กุปฺปตีติฯ กถํ ลาภกมฺยา สิกฺขติ? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ ภิกฺขุํ ปสฺสติ ลาภิํ จีวรปิณฺฑปาตเสนาสนคิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารานํฯ ตสฺส เอวํ โหติ – “เกน นุ โข อยมายสฺมา ลาภี จีวรปิณฺฑปาตเสนาสนคิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขาราน”นฺติ? ตสฺส เอวํ โหติ – “อยํ โข อายสฺมา สุตฺตนฺติโก, เตนายมายสฺมา ลาภี จีวรปิณฺฑปาตเสนาสนคิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขาราน”นฺติฯ โส ลาภเหตุ ลาภปจฺจยา ลาภการณา ลาภาภินิพฺพตฺติยา ลาภํ ปริปาเจโนฺต สุตฺตนฺตํ ปริยาปุณาติฯ เอวมฺปิ ลาภกมฺยา สิกฺขติฯ

อถ วา ภิกฺขุ ภิกฺขุํ ปสฺสติ ลาภิํ จีวรปิณฺฑปาตเสนาสนคิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารานํฯ ตสฺส เอวํ โหติ – “เกน นุ โข อยมายสฺมา ลาภี จีวรปิณฺฑปาตเสนาสนคิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขาราน”นฺติ? ตสฺส เอวํ โหติ – “อยํ โข อายสฺมา วินยธโร…เป.… ธมฺมกถิโก… อาภิธมฺมิโก, เตนายมายสฺมา ลาภี จีวรปิณฺฑปาตเสนาสนคิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขาราน”นฺติฯ โส ลาภเหตุ ลาภปจฺจยา ลาภการณา ลาภาภินิพฺพตฺติยา ลาภํ ปริปาเจโนฺต อภิธมฺมํ ปริยาปุณาติฯ เอวมฺปิ ลาภกมฺยา สิกฺขติฯ

อถ วา ภิกฺขุ ภิกฺขุํ ปสฺสติ ลาภิํ จีวรปิณฺฑปาตเสนาสนคิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารานํฯ ตสฺส เอวํ โหติ – “เกน นุ โข อยมายสฺมา ลาภี จีวรปิณฺฑปาตเสนาสนคิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขาราน”นฺติ? ตสฺส เอวํ โหติ – “อยํ โข อายสฺมา อารญฺญิโก… ปิณฺฑปาติโก… ปํสุกูลิโก… เตจีวริโก… สปทานจาริโก… ขลุปจฺฉาภตฺติโก… เนสชฺชิโก… ยถาสนฺถติโก, เตนายมายสฺมา ลาภี จีวรปิณฺฑปาตเสนาสนคิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขาราน”นฺติฯ โส ลาภเหตุ ลาภปจฺจยา ลาภการณา ลาภาภินิพฺพตฺติยา ลาภํ ปริปาเจโนฺต อารญฺญิโก โหติ…เป.… ยถาสนฺถติโก โหติฯ เอวมฺปิ ลาภกมฺยา สิกฺขติฯ

กถํ น ลาภกมฺยา สิกฺขติ? อิธ ภิกฺขุ น ลาภเหตุ, น ลาภปจฺจยา, น ลาภการณา, น ลาภาภินิพฺพตฺติยา, น ลาภํ ปริปาเจโนฺต, ยาวเทว อตฺตทมตฺถาย อตฺตสมตฺถาย อตฺตปรินิพฺพาปนตฺถาย สุตฺตนฺตํ ปริยาปุณาติ, วินยํ ปริยาปุณาติ, อภิธมฺมํ ปริยาปุณาติฯ เอวมฺปิ น ลาภกมฺยา สิกฺขติฯ

อถ วา ภิกฺขุ น ลาภเหตุ, น ลาภปจฺจยา, น ลาภการณา, น ลาภาภินิพฺพตฺติยา, น ลาภํ ปริปาเจโนฺต, ยาวเทว อปฺปิจฺฉเญฺญว [อปฺปิจฺฉํเยว (สี.)] นิสฺสาย สนฺตุฏฺฐิเญฺญว นิสฺสาย สเลฺลขเญฺญว นิสฺสาย ปวิเวกเญฺญว นิสฺสาย อิทมตฺถิตเญฺญว [อิทมตฺถิกตเญฺญว (สี.)] นิสฺสาย อารญฺญิโก โหติ, ปิณฺฑปาติโก โหติ, ปํสุกูลิโก โหติ, เตจีวริโก โหติ , สปทานจาริโก

โหติ, ขลุปจฺฉาภตฺติโก โหติ, เนสชฺชิโก โหติ, ยถาสนฺถติโก โหติฯ เอวมฺปิ น ลาภกมฺยา สิกฺขตีติ – ลาภกมฺยา น สิกฺขติฯ

อลาเภ จ น กุปฺปตีติฯ กถํ อลาเภ กุปฺปติ? อิเธกโจฺจ ‘‘กุลํ วา น ลภามิ, คณํ วา น ลภามิ, อาวาสํ วา น ลภามิ, ลาภํ วา น ลภามิ, ยสํ วา น ลภามิ, ปสํสํ วา น ลภามิ, สุขํ วา น ลภามิ, จีวรํ วา น ลภามิ, ปิณฺฑปาตํ วา น ลภามิ, เสนาสนํ วา น ลภามิ, คิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารํ วา น ลภามิ, คิลานุปฏฺฐากํ วา น ลภามิ, อปฺปญฺญาโตมฺหี’’ติ กุปฺปติ พฺยาปชฺชติ ปติฏฺฐียติ, โกปญฺจ โทสญฺจ อปฺปจฺจยญฺจ ปาตุกโรติฯ เอวํ อลาเภ กุปฺปติฯ

กถํ อลาเภ น กุปฺปติ? อิธ ภิกฺขุ ‘‘กุลํ วา น ลภามิ คณํ วา น ลภามิ…เป.… อปฺปญฺญาโตมฺหี’’ติ น กุปฺปติ น พฺยาปชฺชติ น ปติฏฺฐียติ, น โกปญฺจ โทสญฺจ อปฺปจฺจยญฺจ ปาตุกโรติฯ เอวํ อลาเภ น กุปฺปตีติ – ลาภกมฺยา น สิกฺขติ อลาเภ จ น กุปฺปติฯ

อวิรุทฺโธ จ ตณฺหาย, รเสสุ นานุคิชฺฌตีติฯ **วิรุทฺโธ**ติ โย จิตฺตสฺส อาฆาโต ปฏิฆาโต, ปฏิฆํ ปฏิวิโรโธ, โกโป ปโกโป สมฺปโกโป, โทโส ปโทโส สมฺปโทโส, จิตฺตสฺส พฺยาปตฺติ มโนปโทโส, โกโธ กุชฺฌนา กุชฺฌิตตฺตํ, โทโส ทุสฺสนา ทุสฺสิตตฺตํ, พฺยาปตฺติ พฺยาปชฺชนา พฺยาปชฺชิตตฺตํ วิโรโธ ปฏิวิโรโธ, จณฺฑิกฺกํ, อสุโรโป, อนตฺตมนตา จิตฺตสฺส – อยํ วุจฺจติ วิโรโธฯ ยเสฺสโส วิโรโธ ปหีโน สมุจฺฉิโนฺน วูปสโนฺต ปฏิปสฺสทฺธ อภพฺพุปฺปตฺติโก ญาณคฺคินา ทโฑฺฒ, โส วุจฺจติ อวิรุทฺโธฯ **ตณฺหา**ติ รูปตณฺหา สทฺทตณฺหา คนฺธตณฺหา รสตณฺหา โผฏฺฐพฺพตณฺหา ธมฺมตณฺหาฯ **รโส**ติ มูลรโส ขนฺธรโส ตจรโส ปตฺตรโส ปุปฺผรโส ผลรโส, อมฺพิลํ มธุรํ ติตฺตกํ กฏุกํ โลณิกํ ขาริกํ ลมฺพิกํ [ลปิลํ (สี.), ลมฺพิลํ (สฺยา.), ลพิลํ (ก.), อายตนวิภงฺค] กสาโว สาทุ อสาทุ สีตํ อุณฺหํฯ สเนฺตเก สมณพฺราหฺมณา รสคิทฺธาฯ เต ชิวฺหเคฺคน รสคฺคานิ ปริเยสนฺตา อาหิณฺฑนฺติ, เต อมฺพิลํ ลภิตฺวา อนมฺพิลํ ปริเยสนฺติ, อนมฺพิลํ ลภิตฺวา อมฺพิลํ ปริเยสนฺติ; มธุรํ ลภิตฺวา อมธุรํ ปริเยสนฺติ, อมธุรํ ลภิตฺวา มธุรํ ปริเยสนฺติ; ติตฺตกํ ลภิตฺวา อติตฺตกํ ปริเยสนฺติ, อติตฺตกํ ลภิตฺวา ติตฺตกํ ปริเยสนฺติ; กฏุกํ ลภิตฺวา อกฏุกํ ปริเยสนฺติ, อกฏุกํ ลภิตฺวา กฏุกํ ปริเยสนฺติ; โลณิกํ ลภิตฺวา อโลณิกํ ปริเยสนฺติ, อโลณิกํ ลภิตฺวา โลณิกํ ปริเยสนฺติ; ขาริกํ ลภิตฺวา อขาริกํ ปริเยสนฺติ, อขาริกํ ลภิตฺวา ขาริกํ ปริเยสนฺติ; ลมฺพิกํ ลภิตฺวา กสาวํ ปริเยสนฺติ , กสาวํ ลภิตฺวา ลมฺพิกํ ปริเยสนฺติ; สาทุํ ลภิตฺวา อสาทุํ ปริเยสนฺติ, อสาทุํ ลภิตฺวา สาทุํ ปริเยสนฺติ; สีตํ ลภิตฺวา อุณฺหํ ปริเยสนฺติ, อุณฺหํ ลภิตฺวา สีตํ ปริเยสนฺติฯ เต ยํ ยํ ลภิตฺวา เตน เตน น สนฺตุสฺสนฺติ อปราปรํ ปริเยสนฺติ, มนาปิเกสุ รเสสุ รตฺตา คิทฺธา คธิตา มุจฺฉิตา อโชฺฌสนฺนา ลคฺคา ลคฺคิตา ปลิพุทฺธาฯ ยเสฺสสา รสตณฺหา ปหีนา สมุจฺฉินฺนา วูปสนฺตา ปฏิปสฺสทฺธา อภพฺพุปฺปตฺติกา ญาณคฺคินา ทฑฺฒา, โส ปฏิสงฺขา โยนิโส อาหารํ อาหาเรติ – ‘‘เนว ทวาย น มทาย น มณฺฑนาย น วิภูสนาย, ยาวเทว อิมสฺส กายสฺส ฐิติยา ยาปนาย วิหิํสูปรติยา พฺรหฺมจริยานุคฺคหายฯ อิติ ปุราณญฺจ เวทนํ ปฏิหงฺขามิ, นวญฺจ เวทนํ น อุปฺปาเทสฺสามิ, ยาตฺรา จ เม ภวิสฺสติ อนวชฺชตา จ ผาสุวิหาโร จา’’ติฯ

ยถา วณํ อาลิมฺเปยฺย ยาวเทว โรปนตฺถาย, ยถา วา ปน อกฺขํ อพฺภเญฺชยฺย ยาวเทว ภารสฺส นิตฺถรณตฺถาย, ยถา วา ปน ปุตฺตมํสํ อาหารํ อาหเรยฺย ยาวเทว กนฺตารสฺส นิตฺถรณตฺถาย; เอวเมว ภิกฺขุ ปฏิสงฺขา โยนิโส อาหารํ อาหาเรติ – ‘‘เนว ทวาย…เป.… ผาสุวิหาโร จา’’ติฯ รสตณฺหํ ปชหติ วิโนเทติ พฺยนฺตีํ กโรติ อนภาวํ คเมติ, รสตณฺหาย อารโต อสฺส วิรโต ปฏิวิรโต นิกฺขโนฺต นิสฺสโฏ วิปฺปมุโตฺต วิสญฺญุโตฺต วิมริยาทิกเตน เจตสา วิหรตีติ – อวิรุทฺโธ จ ตณฺหาย รเสสุ นานุคิชฺฌติฯ

เตนาห ภควา –

“ลาภกมฺยา น สิกฺขติ, อลาเภ จ น กุปฺปติ;
อวิรุทฺโธ จ ตณฺหาย, รเสสุ นานุคิชฺฌตี”ติฯ

๙๐. อุเปกฺขโก สทา สโต, น โลเก มญฺญเต สมํ;
น วิเสสี น นีเจยฺโย, ตสฺส โน สนฺติ อุสฺสทาฯ

อุเปกฺขโก สทา สโตติฯ **อุเปกฺขโก**ติ ฉฬงฺคุเปกฺขาย สมนฺนาคโตฯ จกฺขุนา รูปํ ทิสฺวา เนว สุมโน โหติ น ทุมฺมโน, อุเปกฺขโก วิหรติ สโต สมฺปชาโนฯ โสเตน สทฺทํ สุตฺวา…เป.… มนสา ธมฺมํ วิญฺญาย เนว สุมโน โหติ น ทุมฺมโน, อุเปกฺขโก วิหรติ สโต สมฺปชาโนฯ จกฺขุนา รูปํ ทิสฺวา มนาปํ นาภิคิชฺฌติ นาภิหํสติ [นาภิหสติ (สี. สฺยา.)] น ราคํ ชเนติ, ตสฺส ฐิโตว กาโย โหติ, ฐิตํ จิตฺตํ อชฺฌตฺตํ สุสณฺฐิตํ สุวิมุตฺตํฯ จกฺขุนา โข ปเนว รูปํ ทิสฺวา อมนาปํ น มงฺกุ โหติ อปฺปติฏฺฐิตจิโตฺต [อปฺปติฏฺฐีน จิโตฺต (สฺยา.), อปฺปติฏฺฐนจิโตฺต (ก.)] อลีนมนโส [อาทินมนโส (สฺยา.)] อพฺยาปนฺนเจตโส, ตสฺส ฐิโตว กาโย โหติ, ฐิตํ จิตฺตํ อชฺฌตฺตํ สุสณฺฐิตํ สุวิมุตฺตํฯ โสเตน สทฺทํ สุตฺวา… ฆาเนน คนฺธํ ฆายิตฺวา… ชิวฺหาย รสํ สายิตฺวา… กาเยน โผฏฺฐพฺพํ ผุสิตฺวา… มนสา ธมฺมํ วิญฺญาย มนาปํ นาภิคิชฺฌติ นาภิหํสติ น ราคํ ชเนติ, ตสฺส ฐิโตว กาโย โหติ, ฐิตํ จิตฺตํ อชฺฌตฺตํ สุสณฺฐิตํ สุวิมุตฺตํฯ มนสา โข ปเนว ธมฺมํ วิญฺญาย อมนาปํ น มงฺกุ โหติ อปฺปติฏฺฐิตจิโตฺต อลีนมนโส อพฺยาปนฺนเจตโส, ตสฺส ฐิโตว กาโย โหติ, ฐิตํ จิตฺตํ อชฺฌตฺตํ สุสณฺฐิตํ สุวิมุตฺตํฯ

จกฺขุนา รูปํ ทิสฺวา มนาปามนาเปสุ รูเปสุ ตสฺส ฐิโตว กาโย โหติ, ฐิตํ จิตฺตํ อชฺฌตฺตํ สุสณฺฐิตํ สุวิมุตฺตํฯ โสเตน สทฺทํ สุตฺวา…เป.… มนสา ธมฺมํ วิญฺญาย มนาปามนาเปสุ ธเมฺมสุ ตสฺส ฐิโตว กาโย โหติ, ฐิตํ จิตฺตํ อชฺฌตฺตํ สุสณฺฐิตํ สุวิมุตฺตํฯ

จกฺขุนา รูปํ ทิสฺวา รชนีเย น รชฺชติ, ทุสฺสนีเย [โทสนีเย (พหูสุ)] น ทุสฺสติ, โมหนีเย น มุยฺหติ, โกปนีเย น กุปฺปติ, มทนีเย น มชฺชติ, กิเลสนีเย น กิลิสฺสติฯ โสเตน สทฺทํ สุตฺวา…เป.… มนสา ธมฺมํ วิญฺญาย รชนีเย น รชฺชติ ทุสฺสนีเย น ทุสฺสติ, โมหนีเย น มุยฺหติ, โกปนีเย น กุปฺปติ, มทนีเย น มชฺชติ, กิเลสนีเย น กิลิสฺสติฯ ทิเฏฺฐ ทิฏฺฐมโตฺต, สุเต สุตมโตฺต, มุเต มุตมโตฺต, วิญฺญาเต วิญฺญาตมโตฺตฯ ทิเฏฺฐ น ลิมฺปติ, สุเต น ลิมฺปติ, มุเต น ลิมฺปติ, วิญฺญาเต น ลิมฺปติฯ ทิเฏฺฐ อนูปโย อนปาโย อนิสฺสิโต อปฺปฏิพโทฺธ วิปฺปมุโตฺต วิสญฺญุโตฺต วิมริยาทิกเตน เจตสา วิหรติฯ สุเต… มุเต… วิญฺญาเต อนูปโย อนปาโย อนิสฺสิโต อปฺปฏิพโทฺธ วิปฺปมุโตฺต วิสญฺญุโตฺต วิมริยาทิกเตน เจตสา วิหรติฯ

สํวิชฺชติ อรหโต จกฺขุ, ปสฺสติ อรหา จกฺขุนา รูปํฯ ฉนฺทราโค อรหโต นตฺถิ, สุวิมุตฺตจิโตฺต อรหาฯ สํวิชฺชติ อรหโต โสตํ, สุณาติ อรหา โสเตน สทฺทํฯ ฉนฺทราโค อรหโต นตฺถิ, สุวิมุตฺตจิโตฺต อรหาฯ สํวิชฺชติ อรหโต ฆานํ, ฆายติ อรหา ฆาเนน คนฺธํฯ ฉนฺทราโค อรหโต นตฺถิ, สุวิมุตฺตจิโตฺต อรหาฯ สํวิชฺชติ อรหโต ชิวฺหา, สายติ อรหา ชิวฺหาย รสํ…เป.… สํวิชฺชติ อรหโต กาโย, ผุสติ อรหา กาเยน โผฏฺฐพฺพํ…เป.… สํวิชฺชติ อรหโต มโน, วิชานาติ อรหา มนสา ธมฺมํฯ ฉนฺทราโค อรหโต นตฺถิ สุวิมุตฺตจิโตฺต อรหาฯ

จกฺขุ รูปารามํ รูปรตํ รูปสมฺมุทิตํ, ตํ อรหโต ทนฺตํ คุตฺตํ รกฺขิตํ สํวุตํ, ตสฺส จ สํวราย ธมฺมํ เทเสติฯ โสตํ สทฺทารามํ…เป.… ฆานํ คนฺธารามํ… ชิวฺหา รสารามา รสรตา รสสมฺมุทิตา,

สา อรหโต ทนฺตา คุตฺตา รกฺขิตา สํวุตา, ตสฺสา จ สํวราย ธมฺมํ เทเสติฯ กาโย โผฏฺฐพฺพาราโม…เป.… มโน ธมฺมาราโม ธมฺมรโต ธมฺมสมฺมุทิโต, โส อรหโต ทโนฺต คุโตฺต รกฺขิโต สํวุโต, ตสฺส จ สํวราย ธมฺมํ เทเสติฯ

“ทนฺตํ นยนฺติ สมิตึ, ทนฺตํ ราชาภิรูหติ;
ทโนฺต เสโฎฺฐ มนุเสฺสสุ, โยติวากฺยํ ติติกฺขติฯ

“วรมสฺสตรา ทนฺตา, อาชานียา จ [อาชานิยาว (สฺยา.)] สินฺธวา;
กุญฺชรา จ มหานาคา, อตฺตทโนฺต ตโต วรํฯ

“น หิ เอเตหิ ยาเนหิ, คเจฺฉยฺย อคตํ ทิสํ;
ยถาตฺตนา สุทเนฺตน, ทโนฺต ทเนฺตน คจฺฉติฯ

“วิธาสุ น วิกมฺปนฺติ, วิปฺปมุตฺตา ปุนพฺภวา;
ทนฺตภูมิมนุปฺปตฺตา, เต โลเก วิชิตาวิโนฯ

“ยสฺสินฺทฺริยานิ ภาวิตานิ [วิภาวิตานิ (สี.)], อชฺฌตฺตํ พหิทฺธา จ [อชฺฌตฺตพหิทฺธา จ (สี.), อชฺฌตฺตญฺจ พหิทฺธา จ (สฺยา. ก.) สุ. นิ. ๕๒๑] สพฺพโลเก;
นิพฺพิชฺฌ อิมํ [นิพฺพิชฺฌิมํ (สฺยา.), นิพฺพิชฺช อิมํ (ก.)] ปรญฺจ โลกํ, กาลํ กงฺขติ ภาวิโต ส ทโนฺต”ติฯ

อุเปกฺขโก สทาติฯ สทา สพฺพทา สพฺพกาลํ นิจฺจกาลํ ธุวกาลํ…เป.… ปจฺฉิเม วโยขเนฺธฯ **สโต**ติ จตูหิ การเณหิ สโต – กาเย กายานุปสฺสนาสติปฏฺฐานํ ภาเวโนฺต สโต, เวทนาสุ… จิเตฺต… ธเมฺมสุ ธมฺมานุปสฺสนาสติปฏฺฐานํ ภาเวโนฺต สโต…เป.… โส วุจฺจติ สโตติ – อุเปกฺขโก สทา สโตฯ

น โลเก มญฺญเต สมนฺติฯ “สทิโสหมสฺมี”ติ มานํ น ชเนติ ชาติยา วา โคเตฺตน วา…เป.… อญฺญตรญฺญตเรน วา วตฺถุนาติ – น โลเก มญฺญเต สมํฯ

น วิเสสี น นีเจโยฺยติฯ “เสโยฺยหมสฺมี”ติ อติมานํ น ชเนติ ชาติยา วา โคเตฺตน วา…เป.… อญฺญตรญฺญตเรน วา วตฺถุนา ฯ “หีโนหมสฺมี”ติ โอมานํ น ชเนติ ชาติยา วา โคเตฺตน วา…เป.… อญฺญตรญฺญตเรน วา วตฺถุนาติ – น วิเสสี น นีเจโยฺยฯ

ตสฺส โน สนฺติ อุสฺสทาติฯ **ตสฺสา**ติ อรหโต ขีณาสวสฺสฯ **อุสฺสทา**ติ สตฺตุสฺสทา – ราคุสฺสโท โทสุสฺสโท โมหุสฺสโท มานุสฺสโท ทิฎฺฐุสฺสโท กิเลสุสฺสโท กมฺมุสฺสโทฯ ตสฺสิเม อุสฺสทา นตฺถิ น สนฺติ น สํวิชฺชนฺติ นุปลพฺภนฺติ, ปหีนา สมุจฺฉินฺนา วูปสนฺตา ปฏิปสฺสทฺธา อภพฺพุปฺปตฺติกา ญาณคฺคินา ทฑฺฒาติ – ตสฺส โน สนฺติ อุสฺสทาฯ

เตนาห ภควา –

“อุเปกฺขโก สทา สโต, น โลเก มญฺญเต สมํ;
น วิเสสี น นีเจโยฺย, ตสฺส โน สนฺติ อุสฺสทา”ติฯ

๙๑. **ยสฺส นิสฺสยตา** [นิสฺสยนา (ก.)] **นตฺถิ, ญตฺวา ธมฺมํ อนิสฺสิโต;**

ภวาย วิภวาย วา, ตณฺหา ยสฺส น วิชฺชติฯ

ยสฺส นิสฺสยตา นตฺถีติฯ **ยสฺสาติ** อรหโต ขีณาสวสฺสฯ **นิสฺสยาติ** เทฺว นิสฺสยา – ตณฺหานิสฺสโย จ ทิฏฺฐินิสฺสโย จ…เป…. อยํ ตณฺหานิสฺสโย…เป…. อยํ ทิฏฺฐินิสฺสโย ฯ ตสฺส ตณฺหานิสฺสโย ปหีโน, ทิฏฺฐินิสฺสโย ปฏินิสฺสฏฺโฐ; ตณฺหานิสฺสยสฺส ปหีนตฺตา ทิฏฺฐินิสฺสยสฺส ปฏินิสฺสฏฺฐตฺตา นิสฺสยตา ยสฺส นตฺถิ น สนฺติ น สํวิชฺชติ นุปลพฺภติ, ปหีนา สมุจฺฉินฺนา วูปสนฺตา ปฏิปสฺสทฺธา อภพฺพุปฺปตฺติกา ญาณคฺคินา ทฑฺฒาติ – ยสฺส นิสฺสยตา นตฺถิฯ

ญตฺวา ธมฺมํ อนิสฺสิโตติฯ **ญตฺวาติ** ญตฺวา ชานิตฺวา ตุลยิตฺวา ตีรยิตฺวา วิภาวยิตฺวา วิภูตํ กตฺวา, ‘‘สพฺเพ สงฺขารา อนิจฺจา’’ติ ญตฺวา ชานิตฺวา ตุลยิตฺวา ตีรยิตฺวา วิภาวยิตฺวา วิภูตํ กตฺวา, ‘‘สพฺเพ สงฺขารา ทุกฺขา’’ติ… ‘‘สพฺเพ ธมฺมา อนตฺตา’’ติ…เป…. ‘‘ยํ กิญฺจิ สมุทยธมฺมํ สพฺพํ ตํ นิโรธธมฺม’’นฺตนฺตฺติ ญตฺวา ชานิตฺวา ตุลยิตฺวา ตีรยิตฺวา วิภาวยิตฺวา วิภูตํ กตฺวาฯ **อนิสฺสิโตติ** เทฺว นิสฺสยา – ตณฺหานิสฺสโย จ ทิฏฺฐินิสฺสโย จ…เป…. อยํ ตณฺหานิสฺสโย…เป…. อยํ ทิฏฺฐินิสฺสโยฯ ตณฺหานิสฺสยํ ปหาย ทิฏฺฐินิสฺสยํ ปฏินิสฺสชฺชิตฺวา จกฺขุํ อนิสฺสิโต, โสตํ อนิสฺสิโต, ฆานํ อนิสฺสิโต, ชิวฺหํ อนิสฺสิโต, กายํ อนิสฺสิโต, มนํ อนิสฺสิโต, รูเป… สทฺเท… คนฺเธ… รเส… โผฏฺฐพฺเพ… กุลํ… คณํ… อาวาสํ…เป…. ทิฏฺฐสุตมุตวิญฺญาตเพฺพธมฺเม อนิสฺสิโต อนลฺลีโน อนุปคโต อนชฺโฌสิโต อนธิมุตฺโต นิกฺขนฺโต นิสฺสโฏ วิปฺปมุตฺโต วิสญฺญุตฺโต วิมริยาทิกเตน เจตสา วิหรตีติ – ญตฺวา ธมฺมํ อนิสฺสิโตฯ

ภวาย วิภวาย วา, ตณฺหา ยสฺส น วิชฺชตีติฯ **ตณฺหาติ** รูปตณฺหา สทฺทตณฺหา คนฺธตณฺหา รสตณฺหา โผฏฺฐพฺพตณฺหา ธมฺมตณฺหาฯ **ยสฺสาติ** อรหโต ขีณาสวสฺสฯ ***ภวายาติ*** ภวทิฏฺฐิยา, ***วิภวายาติ*** วิภวทิฏฺฐิยา; ***ภวายาติ*** สสฺสตทิฏฺฐิยา, ***วิภวายาติ*** อุจฺเฉททิฏฺฐิยา; ***ภวายาติ*** ปุนปฺปุนภวาย ปุนปฺปุนคติยา ปุนปฺปุนอุปปตฺติยา ปุนปฺปุนปฏิสนฺธิยา ปุนปฺปุนอตฺตภาวาภินิพฺพตฺติยา ฯ ตณฺหา ยสฺส นตฺถิ น สนฺติ น สํวิชฺชติ นุปลพฺภติ, ปหีนา สมุจฺฉินฺนา วูปสนฺตา ปฏิปสฺสทฺธา อภพฺพุปฺปตฺติกา ญาณคฺคินา ทฑฺฒาติ – ภวาย วิภวาย วา ตณฺหา ยสฺส น วิชฺชติฯ

เตนาห ภควา –

‘‘ยสฺส นิสฺสยตา นตฺถิ, ญตฺวา ธมฺมํ อนิสฺสิโต;
ภวาย วิภวาย วา, ตณฺหา ยสฺส น วิชฺชตี’’ติฯ

๙๒. **ตํ พฺรูมิ อุปสนฺโตติ, กาเมสุ อนเปกฺขินํ;**
คนฺถา ตสฺส น วิชฺชนฺติ, อตรี โส วิสตฺติกํฯ

ตํ พฺรูมิ อุปสนฺโตติฯ อุปสนฺโต วูปสนฺโต นิพฺพุโต ปฏิปสฺสทฺโธติฯ ตํ พฺรูมิ ตํ กเถมิ ตํ ภณามิ ตํ ทีปยามิ ตํ โวหรามีติ – ตํ พฺรูมิ อุปสนฺโตติฯ

กาเมสุ อนเปกฺขินนฺติฯ **กามาติ** อุทฺทานโต เทฺว กามา – วตฺถุกามา จ กิเลสกามา จ…เป…. อิเม วุจฺจนฺติ วตฺถุกามา…เป…. อิเม วุจฺจนฺติ กิเลสกามาฯ วตฺถุกาเม ปริชานิตฺวา, กิเลสกาเม ปหาย ปชหิตฺวา วิโนเทตฺวา พฺยนฺตึ กริตฺวา อนภาวํ คเมตฺวา กาเมสุ อนเปกฺขิโน วีตกาโม จตฺตกาโม วนฺตกาโม มุตฺตกาโม ปหีนกาโม ปฏินิสฺสฏฺฐกาโม, กาเมสุ วีตราโค วิค

ตราโค จตฺตราโค วนฺตราโค มุตฺตราโค ปหีนราโค ปฏินิสฺสฏฺฐราโค นิจฺฉาโต นิพฺพุโต สีติภู โต สุขปฺปฏิสํเวที พฺรหฺมภูเตน อตฺตนา วิหรตีติ – กาเมสุ อนเปกฺขินํฯ

คนฺถา ตสฺส น วิชฺชนฺตีติฯ **คนฺถา**ติ จตฺตาโร คนฺถา – อภิชฺฌา กายคนฺโถ, พฺยาปาโท กายคนฺโถ, สีลพฺพตปรามาโส กายคนฺโถ, อิทํสจฺจาภินิเวโส กายคนฺโถฯ อตฺตโน ทิฏฺฐิยา ราโค อภิชฺฌา กายคนฺโถ, ปรวาเทสุ อาฆาโต อปฺปจฺจโย พฺยาปาโท กายคนฺโถ, อตฺตโน สีลํ วา วตํ วา สีลพฺพตํ วา ปรามาโส สีลพฺพตปรามาโส กายคนฺโถ, อตฺตโน ทิฏฺฐิ อิทํสจฺจา ภินิเวโส กายคนฺโถฯ **ตสฺสา**ติ อรหโต ขีณาสวสฺสฯ **คนฺถา ตสฺส น วิชฺชนฺตี**ติฯ คนฺถา ตสฺส นตฺถิ น สนฺติ น สํวิชฺชนฺติ นุปลพฺภนฺติ, ปหีนา สมุจฺฉินฺนา วูปสนฺตา ปฏิปสฺสทฺธา อภพฺพุปฺปตฺติกา ญาณคฺคินา ทฑฺฒาติ – คนฺถา ตสฺส น วิชฺชนฺติฯ

อตรี โส วิสตฺติกนฺติฯ **วิสตฺติกา** วุจฺจติ ตณฺหาฯ โย ราโค สาราโค…เป.… อภิชฺฌา โลโภ อกุสลมูลํฯ **วิสตฺติกา**ติ เกนฏฺเฐน วิสตฺติกา ? วิสตาติ วิสตฺติกา, วิสาลาติ วิสตฺติกา, วิสฏาติ วิสตฺติกา, วิสมาติ วิสตฺติกา, วิสกฺกตีติ วิสตฺติกา, วิสํหรตีติ วิสตฺติกา, วิสํวาทิกาติ วิสตฺติกา, วิสมูลาติ วิสตฺติกา, วิสผลาติ วิสตฺติกา, วิสปริโภคาติ วิสตฺติกา, วิสาลา วา ปน สา ตณฺหา รูเป… สทฺเท… คนฺเธ… รเส… โผฏฺฐพฺเพ… กุเล… คเณ… อาวาเส…เป.… ทิฏฺฐ สุตมุตวิญฺญาตพฺเพสุ ธมฺเมสุ วิสตํ วิตฺถตาติ วิสตฺติกาฯ **อตรี โส วิสตฺติก**นฺติฯ โส อิมํ วิสตฺติกํ ตณฺหํ อตริ อุตฺตริ ปตริ สมติกฺกมิ วีติวตฺตีติ – อตรี โส วิสตฺติกํฯ

เตนาห ภควา –

> ‘‘ตํ พฺรูมิ อุปสนฺโตติ, กาเมสุ อนเปกฺขินํ;
> คนฺถา ตสฺส น วิชฺชนฺติ, อตรี โส วิสตฺติก’’นฺติฯ

๙๓. **น ตสฺส ปุตฺตา ปสโว, เขตฺตํ วตฺถุญฺจ วิชฺชติ;**
อตฺตา วาปิ นิรตฺตา วา, น ตสฺมึ อุปลพฺภติฯ

น ตสฺส ปุตฺตา ปสโว, เขตฺตํ วตฺถุญฺจ วิชฺชตีติฯ **นา**ติ ปฏิเกฺขโปฯ **ตสฺสา**ติ อรหโต ขีณาสวสฺสฯ **ปุตฺตา**ติ จตฺตาโร ปุตฺตา – อตฺตโช ปุตฺโต, เขตฺตโช ปุตฺโต, ทินฺนโก ปุตฺโต , อเนฺตวาสิโก ปุตฺโตฯ **ปสโว**ติฯ อเชฬกา กุกฺกุฏสูกรา หตฺถิคาวาสฺสวฬวาฯ **เขตฺต**นฺติ สาลิเขตฺตํ วีหิเขตฺตํ มุคฺคเขตฺตํ มาสเขตฺตํ ยวเขตฺตํ โคธุมเขตฺตํ ติลเขตฺตํฯ **วตฺถุ**นฺติ ฆรวตฺถุํ โกฏฺฐวตฺถุํ ปุเรวตฺถุํ ปจฺฉาวตฺถุํ อารามวตฺถุํ วิหารวตฺถุํฯ **น ตสฺส ปุตฺตา ปสโว, เขตฺตํ วตฺถุญฺจ วิชฺชตี**ติฯ ตสฺส ปุตฺตปริคฺคโห วา ปสุปริคฺคโห วา เขตฺตปริคฺคโห วา วตฺถุปริคฺคโห วา นตฺถิ น สนฺติ น สํวิชฺชนฺติ นุปลพฺภนฺติ, ปหีนา สมุจฺฉินฺนา วูปสนฺตา ปฏิปสฺสทฺธา อภพฺพุปฺปตฺติกา ญาณคฺคินา ทฑฺฒาติ – น ตสฺส ปุตฺตา ปสโว, เขตฺตํ วตฺถุญฺจ วิชฺชติฯ

อตฺตา วาปิ นิรตฺตา วา, น ตสฺมึ อุปลพฺภตีติฯ **อตฺตา**ติ อตฺตทิฏฺฐิ, **นิรตฺตา**ติ อุเจฺฉททิฏฺฐิ; **อตฺตา**ติ คหิตํ นตฺถิ, **นิรตฺตา**ติ มุญฺจิตพฺพํ นตฺถิฯ ยสฺส นตฺถิ คหิตํ ตสฺส นตฺถิ มุญฺจิตพฺพํฯ ยสฺส นตฺถิ มุญฺจิตพฺพํ ตสฺส นตฺถิ คหิตํฯ คาหมุญฺจนสมติกฺกนฺโต อรหา วุทฺธิปริหานิวีติวตฺโตฯ โส วุฏฺฐวาโส จิณฺณจรโณ…เป.… ชาติมรณสํสาโร นตฺถิ ตสฺส ปุนพฺภโวติ – อตฺตา วาปิ นิรตฺตา วา, น ตสฺมึ อุปลพฺภติฯ

เตนาห ภควา –

“น ตสฺส ปุตฺตา ปสโว, เขตฺตํ วตฺถุญฺจ วิชฺชติ;
อตฺตา วาปิ นิรตฺตา วา, น ตสฺมึ อุปลพฺภตี’’ติฯ

๙๔. **เยน นํ วชฺชุํ ปุถุชฺชนา, อโถ สมณพฺราหฺมณา;**
ตํ ตสฺส อปุรกฺขตํ, ตสฺมา วาเทสุ เนชติฯ

เยน นํ วชฺชุํ ปุถุชฺชนา, อโถ สมณพฺราหฺมณาติฯ **ปุถุชฺชนา**ติ ปุถุ กิเลเส ชเนนฺตีติ ปุถุชฺชนา , ปุถุ อวิหตสกฺกายทิฏฺฐิกาติ ปุถุชฺชนา, ปุถุ สตฺถารานํ มุขุโลฺลกิกาติ [มุขุโลฺลกกาติ (สี.)] ปุถุชฺชนา, ปุถุ สพฺพคตีหิ อวุฏฺฐิตาติ ปุถุชฺชนา, ปุถุ นานาภิสงฺขาเร อภิสงฺขโรนฺตีติ ปุถุชฺชนา, ปุถุ นานาโอเฆหิ วุยฺหนฺตีติ ปุถุชฺชนา, ปุถุ นานาสนฺตาเปหิ สนฺตเปฺปนฺตีติ ปุถุชฺชนา, ปุถุ นานาปริฬาเหหิ ปริฑยฺหนฺตีติ ปุถุชฺชนา, ปุถุ ปญฺจสุ กามคุเณสุ รตฺตา คิทฺธา คธิตา มุจฺฉิตา อโชฺฌสนฺนา ลคฺคา ลคฺคิตา ปลิพุทฺธาติ ปุถุชฺชนา, ปุถุ ปญฺจหิ นีวรเณหิ อาวุตา นิวุตา โอวุตา ปิหิตา ปฏิจฺฉนฺนา ปฏิกุชฺชิตาติ – ปุถุชฺชนาฯ **สมณา**ติ เย เกจิ อิโต พหิทฺธา ปริพฺพชูปคตา ปริพฺพชสมาปนฺนาฯ **พฺราหฺมณา**ติ เย เกจิ โภวาทิกาฯ **เยน นํ วชฺชุํ ปุถุชฺชนา, อโถ สมณพฺราหฺมณา**ติ ฯ ปุถุชฺชนา เยน ตํ ราเคน วเทยฺยุํ, เยน โทเสน วเทยฺยุํ, เยน โมเหน วเทยฺยุํ, เยน มาเนน วเทยฺยุํ, ยาย ทิฏฺฐิยา วเทยฺยุํ, เยน อุทฺธเจฺจน วเทยฺยุํ, ยาย วิจิกิจฺฉาย วเทยฺยุํ, เยหิ อนุสเยหิ วเทยฺยุํ, รโตฺตติ วา ทุโฏฺฐติ วา มูโฬฺหติ วา วินิพโทฺธติ วา ปรามโฏฺฐติ วา วิเกฺขปคโตติ วา อนิฏฺฐงฺคโตติ วา ถามคโตติ วา เต อภิสงฺขารา ปหีนา; อภิสงฺขารานํ ปหีนตฺตา คติยา [คติโย (สฺยา.)] เยน ตํ วเทยฺยุํ – เนรยิโกติ วา ติรจฺฉานโยนิโกติ วา เปตฺติวิสยิโกติ วา มนุสฺสติ วา เทโวติ วา รูปีติ วา อรูปีติ วา สญฺญีติ วา อสญฺญีติ วา เนวสญฺญีนาสญฺญีติ วาฯ โส เหตุ นตฺถิ ปจฺจโย นตฺถิ การณํ นตฺถิ เยน นํ วเทยฺยุํ กเถยฺยุํ ภเณยฺยุํ ทีปเยยฺยุํ โวหเรยฺยุนฺติ – เยน นํ วชฺชุํ ปุถุชฺชนา, อโถ สมณพฺราหฺมณาฯ

ตํ ตสฺส อปุรกฺขตนฺติฯ **ตสฺสา**ติ อรหโต ขีณาสวสฺสฯ **ปุเรกฺขารา**ติ เทฺว ปุเรกฺขารา – ตณฺหาปุเรกฺขาโร จ ทิฏฺฐิปุเรกฺขาโร จ…เป.… อยํ ตณฺหาปุเรกฺขาโร…เป.… อยํ ทิฏฺฐิปุเรกฺขาโรฯ ตสฺส ตณฺหาปุเรกฺขาโร ปหีโน, ทิฏฺฐิปุเรกฺขาโร ปฏินิสฺสโฏฺฐ; ตณฺหาปุเรกฺขารสฺส ปหีนตฺตา, ทิฏฺฐิปุเรกฺขารสฺส ปฏินิสฺสฏฺฐตฺตา น ตณฺหํ วา ทิฏฺฐึ วา ปุรโต กตฺวา จรติ, น ตณฺหาธโช น ตณฺหาเกตุ น ตณฺหาธิปเตโยฺย, น ทิฏฺฐิธโช น ทิฏฺฐิเกตุ น ทิฏฺฐาธิปเตโยฺย, น ตณฺหาย วา น ทิฏฺฐิยา วา ปริวาริโต จรตีติ – ตํ ตสฺส อปุรกฺขตํฯ

ตสฺมา วาเทสุ เนชตีติฯ **ตสฺมา**ติ ตสฺมา ตํการณา ตํเหตุ ตปฺปจฺจยา ตํนิทานา วาเทสุ อุปวาเทสุ นินฺทาย ครหาย อกิตฺติยา อวณฺณหาริกาย เนชติ น อิญฺชติ น จลติ น เวธติ นปฺปเวธติ น สมฺปเวธตีติ – ตสฺมา วาเทสุ เนชติฯ

เตนาห ภควา –

“เยน นํ วชฺชุํ ปุถุชฺชนา, อโถ สมณพฺราหฺมณา;
ตํ ตสฺส อปุรกฺขตํ, ตสฺมา วาเทสุ เนชตี’’ติฯ

๙๕. **วีตเคโธ อมจฺฉรี, น อุเสฺสสุ วทเต มุนิ;**
น สเมสุ น โอเมสุ, กปฺปํ เนติ อกปฺปิโยฯ

วีตเคโธ อมจฺฉรีติฯ **เคโธ** วุจฺจติ ตณฺหาฯ โย ราโค สาราโค…เป.… อภิชฺฌา โลโภ อกุสลมูลํฯ ยเสฺสโส เคโธ ปหีโน สมุจฺฉิโนฺน วูปสโนฺต ปฏิปสฺสโทฺธ อภพฺพุปฺปตฺติโก ญาณ

คฺคินา ทโฑฺฒ, โส วุจฺจติ วีตเคโธฯ โส รูเป อคิโทฺธ…เป.… ทิฏฺฐสุตมุตวิญฺญาตเพฺพสุ ธเมฺมสุ อคิโทฺธ อคธิโต อมุจฺฉิโต อนโชฺฌสิโต, วีตเคโธ วิคตเคโธ จตฺตเคโธ วนฺตเคโธ มุตฺตเคโธ ปหีนเคโธ ปฏินิสฺสฏฺฐเคโธ นิจฺฉาโต…เป.… พฺรหฺมภูเตน อตฺตนา วิหรตีติ – วีตเคโธฯ **อมจฺฉรีติ มจฺฉริยนฺติ** ปญฺจ มจฺฉริยานิ – อาวาสมจฺฉริยํ, กุลมจฺฉริยํ, ลาภมจฺฉริยํ, วณฺณมจฺฉริยํ, ธมฺมมจฺฉริยํฯ ยํ เอวรูปํ…เป.… คาโห – อิทํ วุจฺจติ มจฺฉริยํฯ ยเสฺสตํ มจฺฉริยํ ปหีนํ สมุจฺฉินฺนํ วูปสนฺตํ ปฏิปสฺสทฺธํ อภพฺพุปฺปตฺติกํ ญาณคฺคินา ทฑฺฒํ, โส วุจฺจติ อมจฺฉรีติ – วีตเคโธ อมจฺฉรีฯ

น อุเสฺสสุ วทเต มุนิ, น สเมสุ น โอเมสูติฯ **มุนี**ติฯ **โมนํ** วุจฺจติ ญาณํ…เป.… สงฺคชาลมติจฺจ โส มุนิฯ “เสโยฺยหมสฺมี”ติ วา, “สทิโสหมสฺมี”ติ วา, “หีโนหมสฺมี”ติ วา น วทติ น กเถติ น ภณติ น ทีปยติ น โวหรตีติ – น อุเสฺสสุ วทเต มุนิ, น สเมสุ น โอเมสุฯ

กปฺปํ เนติ อกปฺปิโยติฯ **กปฺปา**ติ เทฺว กปฺปา – ตณฺหากโปฺป จ ทิฏฺฐิกโปฺป จ…เป.… อยํ ตณฺหากโปฺป…เป.… อยํ ทิฏฺฐิกโปฺปฯ ตสฺส ตณฺหากโปฺป ปหีโน, ทิฏฺฐิกโปฺป ปฏินิสฺสโฏฺฐ; ตณฺหากปฺปสฺส ปหีนตฺตา, ทิฏฺฐิกปฺปสฺส ปฏินิสฺสฏฺฐตฺตา ตณฺหากปฺปํ วา ทิฏฺฐิกปฺปํ วา เนติ น อุเปติ น อุปคจฺฉติ น คณฺหาติ น ปรามสติ นาภินิวิสตีติ – กปฺปํ เนติฯ **อกปฺปิโย**ติฯ กปฺปาติ เทฺว กปฺปา – ตณฺหากโปฺป จ ทิฏฺฐิกโปฺป จ…เป.… อยํ ตณฺหากโปฺป…เป.… อยํ ทิฏฺฐิกโปฺปฯ ตสฺส ตณฺหากโปฺป ปหีโน, ทิฏฺฐิกโปฺป ปฏินิสฺสโฏฺฐ; ตสฺส ตณฺหากปฺปสฺส ปหีนตฺตา, ทิฏฺฐิกปฺปสฺส ปฏินิสฺสฏฺฐตฺตา ตณฺหากปฺปํ วา ทิฏฺฐิกปฺปํ วา น กเปฺปติ น ชเนติ น สญฺชเนติ น นิพฺพเตฺตติ นาภินิพฺพเตฺตตีติ – กปฺปํ เนติ อกปฺปิโยฯ

เตนาห ภควา –

“วีตเคโธ อมจฺฉรี, น อุเสฺสสุ วทเต มุนิ;
น สเมสุ น โอเมสุ, กปฺปํ เนติ อกปฺปิโย”ติฯ

๙๖. **ยสฺส โลเก สกํ นตฺถิ, อสตา จ น โสจติ;**
ธเมฺมสุ จ น คจฺฉติ, ส เว สโนฺตติ วุจฺจติฯ

ยสฺส โลเก สกํ นตฺถีติฯ **ยสฺสา**ติ อรหโต ขีณาสวสฺสฯ **โลเก สกํ นตฺถี**ติฯ ตสฺส มยฺหํ วา อิทํ ปเรสํ วา อิทนฺติ กิญฺจิ รูปคตํ เวทนาคตํ สญฺญาคตํ สงฺขารคตํ วิญฺญาณคตํ, คหิตํ ปรามฏฺฐํ อภินิวิฏฺฐํ อโชฺฌสิตํ อธิมุตฺตํ, นตฺถิ น สนฺติ…เป.… ญาณคฺคินา ทฑฺฒนฺติ – ยสฺส โลเก สกํ นตฺถิฯ **อสตา จ น โสจตี**ติฯ วิปริณตํ วา วตฺถุํ น โสจติ, วิปริณตสฺมิํ วา วตฺถุสฺมิํ น โสจติฯ จกฺขุ เม วิปริณตนฺติ น โสจติฯ โสตํ เม… ฆานํ เม… ชิวฺหา เม… กาโย เม… มโน เม… รูปา เม… สทฺทา เม… คนฺธา เม… รสา เม… โผฏฺฐพฺพา เม… กุลํ เม… คโณ เม… อาวาโส เม… ลาโภ เม… ยโส เม… ปสํสา เม… สุขํ เม… จีวรํ เม… ปิณฺฑปาโต เม… เสนาสนํ เม… คิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขาโร เม… มาตา เม… ปิตา เม… ภาตา เม… ภคินี เม… ปุโตฺต เม… ธีตา เม… มิตฺตา เม… อมจฺจา เม… ญาตกา เม… สาโลหิตา เม วิปริณตาติ น โสจติ น กิลมติ น ปริเทวติ น อุรตฺตาฬิํ กนฺทติ น สโมฺมหํ อาปชฺชตีติฯ เอวมฺปิ, อสตา จ น โสจติฯ

อถ วา อสนฺตาย [อสตาย (สี.), อสาตาย (สฺยา.)] ทุกฺขาย เวทนาย ผุโฏฺฐ ปเรโต สโมหิโต สมนฺนาคโต น โสจติ น กิลมติ น ปริเทวติ น อุรตฺตาฬิํ กนฺทติ น สโมฺมหํ อาปชฺชติฯ จกฺขุ

โรเคน ผุฏฺโฐ ปเรโต สโมหิโต สมนฺนาคโต น โสจติ น กิลมติ น ปริเทวติ น อุรตฺตาฬิ กนฺทติ น สโมฺมหํ อาปชฺชติ, โสตโรเคน… ฆานโรเคน… ชิวฺหาโรเคน… กายโรเคน… สีสโรเคน… กณฺณโรเคน… มุขโรเคน… ทนฺตโรเคน… กาเสน… สาเสน… ปินาเสน… ฑาเหน… ชเรน… กุจฺฉิโรเคน… มุจฺฉาย… ปกฺขนฺทิกาย… สูเลน… วิสูจิกาย… กุฏฺเฐน… คเณฺฑน… กิลาเสน… โสเสน… อปมาเรน… ททฺทุยา… กณฺฑุยา… กจฺฉุยา… รขสาย … วิตจฺฉิกาย… โลหิเตน… ปิเตฺตน… มธุเมเหน… อํสาย… ปิฬกาย… ภคนฺทเลน [ภคนฺทลาย (สี. สฺยา.)] … ปิตฺตสมุฏฺฐาเนน อาพาเธน… เสมฺหสมุฏฺฐาเนน อาพาเธน… วาตสมุฏฺฐาเนน อาพาเธน… สนฺนิปาติเกน อาพาเธน… อุตุปริณามเชน อาพาเธน… วิสมปริหารเชน อาพาเธน… โอปกฺกมิเกน อาพาเธน… กมฺมวิปากเชน อาพาเธน… สีเตน… อุเณฺหน… ชิฆจฺฉาย… ปิปาสาย… ฑํสมกสวาตาตปสรีสปสมฺผเสฺสหิ ผุฏฺโฐ ปเรโต สโมหิโต สมนฺนาคโต น โสจติ น กิลมติ น ปริเทวติ น อุรตฺตาฬิ กนฺทติ น สโมฺมหํ อาปชฺชตีติฯ เอวมฺปิ, อสตา จ น โสจติฯ

อถ วา อสเนฺต อสํวิชฺชมาเน อนุปลพฺภมาเน [อนุปลพฺภิยมาเน (สฺยา. ก.)] – ‘‘อโห วต เม ตํ นตฺถิ, สิยา วต เม ตํ, ตํ วตาหํ น จ ลภามี’’ติ น โสจติ น กิลมติ น ปริเทวติ น อุรตฺตาฬิ กนฺทติ น สโมฺมหํ อาปชฺชตีติฯ เอวมฺปิ อสตา จ น โสจติฯ **ธเมฺมสุ จ น คจฺฉตี**ติ น ฉนฺทาคติํ คจฺฉติ, น โทสาคติํ คจฺฉติ, น โมหาคติํ คจฺฉติ, น ภยาคติํ คจฺฉติ, น ราควเสน คจฺฉติ, น โทสวเสน คจฺฉติ, น โมหวเสน คจฺฉติ, น มานวเสน คจฺฉติ, น ทิฏฺฐิวเสน คจฺฉติ, น อุทฺธจฺจวเสน คจฺฉติ, น วิจิกิจฺฉาวเสน คจฺฉติ, น อนุสยวเสน คจฺฉติ น จ วเคฺคหิ ธเมฺมหิ ยายติ นียติ วุยฺหติ สํหรียตีติ – ธเมฺมสุ จ น คจฺฉติฯ

ส เว สโนฺตติ วุจฺจตีติฯ โส สโนฺต อุปสโนฺต วูปสโนฺต นิพฺพุโต ปฏิปสฺสโทฺธติ วุจฺจติ ปวุจฺจติ กถียติ ภณียติ ทีปียติ โวหรียตีติ – ส เว สโนฺตติ วุจฺจติฯ

เตนาห ภควา –

‘‘ยสฺส โลเก สกํ นตฺถิ, อสตา จ น โสจติ;
ธเมฺมสุ จ น คจฺฉติ, ส เว สโนฺตติ วุจฺจตี’’ติฯ

ปุราเภทสุตฺตนิเทฺทโส ทสโมฯ

๑๑. กลหวิวาทสุตฺตนิเทฺทโส

อถ กลหวิวาทสุตฺตนิเทฺทสํ วกฺขติ –

๙๗.กุโตปหูตา กลหา วิวาทา, ปริเทวโสกา สหมจฺฉรา จ;
มานาติมานา สหเปสุณา จ, กุโตปหูตา เต ตทิงฺฆ พฺรูหิฯ

กุโตปหูตา กลหา วิวาทาติฯ **กลโห**ติ เอเกน อากาเรน กลโห; วิวาโทติปิ ตเญฺญวฯ โย กลโห โส วิวาโท, โย วิวาโท โส กลโหฯ อถ วา อปเรน อากาเรน วิวาโท วุจฺจติ กลหสฺส ปุพฺพภาโค วิวาโทฯ ราชาโนปิ ราชูหิ วิวทนฺติ, ขตฺติยาปิ ขตฺติเยหิ วิวทนฺติ, พฺราหฺมณาปิ พฺราหฺมเณหิ วิวทนฺติ, คหปตีปิ คหปตีหิ วิวทนฺติ, มาตาปิ ปุเตฺตน วิวทติ, ปุโตฺตปิ มาตรา วิวทติ, ปิตาปิ ปุเตฺตน วิวทติ, ปุโตฺตปิ ปิตรา วิวทติ, ภาตาปิ ภาตรา วิวทติ, ภาตาปิ ภคินิยา วิวทติ, ภคินีปิ ภาตรา วิวทติ, สหาโยปิ สหาเยน วิวทติ – อยํ วิวาโทฯ กตโม กลโห? อาคาริกา ทณฺฑปสุตา กาเยน วาจาย กลหํ กโรนฺติ, ปพฺพชิตา อาปตฺตึ อาปชฺชนฺตา กาเยน วาจาย กลหํ กโรนฺติ – อยํ กลโหฯ

กุโตปหูตา กลหา วิวาทาติฯ กลหา จ วิวาทา จ กุโตปหูตา กุโตชาตา กุโตสญฺชาตา กุโตนิพฺพตฺตา กุโตอภินิพฺพตฺตา กุโตปาตุภูตา, กึนิทานา กึสมุทยา กึชาติกา กึปภวาติ กลหสฺส จ วิวาทสฺส จ มูลํ ปุจฺฉติ, เหตุํ ปุจฺฉติ , นิทานํ ปุจฺฉติ, สมฺภวํ ปุจฺฉติ, ปภวํ ปุจฺฉติ, สมุฎฺฐานํ ปุจฺฉติ, อาหารํ ปุจฺฉติ, อารมฺมณํ ปุจฺฉติ, ปจฺจยํ ปุจฺฉติ, สมุทยํ ปุจฺฉติ ปปุจฺฉติ ยาจติ อเชฺฌสติ [อโชฺฌสติ (สี.)] ปสาเทตีติ – กุโตปหูตา กลหา วิวาทาฯ

ปริเทวโสกา สหมจฺฉรา จาติฯ **ปริเทโว**ติ ญาติพฺยสเนน วา ผุฎฺฐสฺส, โภคพฺยสเนน วา ผุฎฺฐสฺส, โรคพฺยสเนน วา ผุฎฺฐสฺส, สีลพฺยสเนน วา ผุฎฺฐสฺส, ทิฎฺฐิพฺยสเนน วา ผุฎฺฐสฺส, อญฺญตรญฺญตเรน วา พฺยสเนน สมนฺนาคตสฺส, อญฺญตรญฺญตเรน วา ทุกฺขธเมฺมน ผุฎฺฐสฺส, อาเทโว ปริเทโว, อาเทวนา ปริเทวนา, อาเทวิตตฺตํ ปริเทวิตตฺตํ, วาจา ปลาโป วิปฺปลาโป ลาลโปฺป ลาลปฺปายนา ลาลปฺปายิตตฺตํฯ **โสโก**ติ ญาติพฺยสเนน วา ผุฎฺฐสฺส, โภคโรคสีลทิฎฺฐิพฺยสเนน วา ผุฎฺฐสฺส, อญฺญตรญฺญตเรน วา พฺยสเนน สมนฺนาคตสฺส, อญฺญตรญฺญตเรน วา ทุกฺขธเมฺมน ผุฎฺฐสฺส, โสโก โสจนา โสจิตตฺตํ, อนฺโตโสโก อนฺโตปริโสโก, อนฺโตฑาโห อนฺโตปริฑาโห, เจตโส ปริชฺฌายนา โทมนสฺสํ โสกสลฺลํฯ **มจฺฉร**นฺติ ปญฺจ มจฺฉริยานิ – อาวาสมจฺฉริยํ, กุลมจฺฉริยํ, ลาภมจฺฉริยํ, วณฺณมจฺฉริยํ, ธมฺมมจฺฉริยํฯ ยํ เอวรูปํ มจฺฉริยํ มจฺฉรายนํ มจฺฉรายิตตฺตํ เววิจฺฉํ กทริยํ กฎุกญฺจุกตา อคฺคหิตตฺตํ จิตฺตสฺส – อิทํ วุจฺจติ มจฺฉริยํฯ อปิ จ, ขนฺธมจฺฉริยมฺปิ มจฺฉริยํ , ธาตุมจฺฉริยมฺปิ มจฺฉริยํ, อายตนมจฺฉริยมฺปิ มจฺฉริยํ คาโหฯ อิทํ วุจฺจติ มจฺฉริยนฺติ – ปริเทวโสกา สหมจฺฉรา จฯ

มานาติมานา สหเปสุณา จาติฯ **มาโน**ติ อิเธกโจฺจ มานํ ชเนติ ชาติยา วา โคเตฺตน วา โกลปุตฺติเยน วา วณฺณโปกฺขรตาย วา ธเนน วา อเชฺฌเนน วา กมฺมายตเนน วา สิปฺปายตเนน วา วิชฺชาฎฺฐาเนน วา สุเตน วา ปฎิภาเนน วา อญฺญตรญฺญตเรน วา วตฺถุนาฯ **อติมาโน**ติ อิเธกโจฺจ ปรํ อติมญฺญติ ชาติยา วา โคเตฺตน วา…เป.… อญฺญตรญฺญตเรน วา วตฺถุนาฯ **เปสุญฺญ**นฺติ อิเธกโจฺจ ปิสุณวาโจ โหติ – อิโต สุตฺวา อมุตฺร อกฺขาตา อิเมสํ เภทาย, อมุตฺร วา สุตฺวา อิเมสํ อกฺขาตา อมูสํ เภทายฯ อิติ สมคฺคานํ วา เภตฺตา, ภินฺนานํ วา อนุปฺปทาตา, วคฺคาราโม วคฺครโต วคฺคนนฺที วคฺคกรณึ วาจํ ภาสิตา โหติ – อิทํ วุจฺจติ เปสุญฺญํฯ

อปิ จ ทฺวีหิ การเณหิ เปสุญฺญํ อุปสํหรติ – ปิยกมฺยตาย วา เภทาธิปฺปาเยน วาฯ กถํ ปิยกมฺยตาย เปสุญฺญํ อุปสํหรติ? อิมสฺส ปิโย ภวิสฺสามิ, มนาโป ภวิสฺสามิ, วิสฺสาสิโก ภวิสฺสามิ, อพฺภนฺตริโก ภวิสฺสามิ, สุหทโย ภวิสฺสามีติ – เอวํ ปิยกมฺยตาย เปสุญฺญํ อุปสํหรติฯ กถํ เภทาธิปฺปาเยน เปสุญฺญํ อุปสํหรติ? กถํ อิเม นานา อสฺสุ, วินา อสฺสุ, วคฺคา อสฺสุ, ทฺวิธา อสฺสุ, เทฺวชฺฌา อสฺสุ, เทฺว ปกฺขา อสฺสุ, ภิชฺเชยฺยุํ น สมาคเจฺฉยฺยุํ, ทุกฺขํ น ผาสุ วิหเรยฺยุนฺติ – เอวํ เภทาธิปฺปาเยน เปสุญฺญํ อุปสํหรตีติ – มานาติมานา สหเปสุณา จฯ

กุโตปหูตา เต ตทิงฺฆ พฺรูหีติฯ กลโห จ วิวาโท จ ปริเทโว จ โสโก จ มจฺฉริยญฺจ มาโน จ อติมาโน จ เปสุญฺญญฺจาติ – อิเม อฏฺฐ กิเลสา กุโตปหูตา กุโตชาตา กุโตสญฺชาตา กุโตนิพฺพตฺตา กุโตอภินิพฺพตฺตา กุโตปาตุภูตา, กึนิทานา กึสมุทยา กึชาติกา กึปภวาติฯ อิเมสํ อฏฺฐนฺนํ กิเลสานํ มูลํ ปุจฺฉติ, เหตุํ ปุจฺฉติ, นิทานํ ปุจฺฉติ, สมฺภวํ ปุจฺฉติ, ปภวํ ปุจฺฉติ, สมุฏฺฐานํ ปุจฺฉติ, อาหารํ ปุจฺฉติ, อารมฺมณํ ปุจฺฉติ, ปจฺจยํ ปุจฺฉติ, สมุทยํ ปุจฺฉติ ปปุจฺฉติ ยาจติ อเชฺฌสติ ปสาเทตีติ – กุโตปหูตา เต ตทิงฺฆํ พฺรูหีติฯ อิงฺฆ พฺรูหิ อาจิกฺข เทเสหิ ปญฺญเปหิ ปฏฺฐเปหิ วิวร วิภช อุตฺตานีกโรหิ ปกาเสหีติ – กุโตปหูตา เต ตทิงฺฆ พฺรูหิฯ

เตนาห โส นิมฺมิโต –

‘‘กุโตปหูตา กลหา วิวาทา, ปริเทวโสกา สหมจฺฉรา จ;
มานาติมานา สหเปสุณา จ, กุโตปหูตา เต ตทิงฺฆ พฺรูหี’’ติฯ

๙๘. **ปิยปฺปหูตา กลหา วิวาทา, ปริเทวโสกา สหมจฺฉรา จ;**
มานาติมานา สหเปสุณา จ, มเจฺฉรยุตฺตา กลหา วิวาทา;
วิวาทชาเตสุ จ เปสุณานิฯ

ปิยปฺปหูตา กลหา วิวาทา, ปริเทวโสกา สหมจฺฉรา จาติฯ **ปิยา**ติ เทฺว ปิยา – สตฺตา วา สงฺขารา วาฯ กตเม สตฺตา ปิยา? อิธ ยสฺส เต โหนฺติ อตฺถกามา หิตกามา ผาสุกามา โยคเกฺขมกามา มาตา วา ปิตา วา ภาตา วา ภคินี วา ปุโตฺต วา ธีตา วา มิตฺตา วา อมจฺจา วา ญาตี วา สาโลหิตา วา – อิเม สตฺตา ปิยาฯ กตเม สงฺขารา ปิยา? มนาปิกา รูปา มนาปิกา สทฺทา มนาปิกา คนฺธา มนาปิกา รสา มนาปิกา โผฏฺฐพฺพา – อิเม สงฺขารา ปิยาฯ

ปิยํ วตฺถุํ อเจฺฉทสงฺกิโนปิ กลหํ กโรนฺติ, อจฺฉิชฺชเนฺตปิ กลหํ กโรนฺติ, อจฺฉิเนฺนปิ กลหํ กโรนฺติฯ ปิยํ วตฺถุํ วิปริณามสงฺกิโนปิ กลหํ กโรนฺติ, วิปริณามเนฺตปิ กลหํ กโรนฺติ, วิปริณเตปิ กลหํ กโรนฺติฯ ปิยํ วตฺถุํ อเจฺฉทสงฺกิโนปิ วิวทนฺติ, อจฺฉิชฺชเนฺตปิ วิวทนฺติ, อจฺฉิเนฺนปิ วิวทนฺติฯ ปิยํ วตฺถุํ วิปริณามสงฺกิโนปิ วิวทนฺติ, วิปริณามเนฺตปิ วิวทนฺติ, วิปริณเตปิ วิวทนฺติฯ ปิยํ วตฺถุํ อเจฺฉทสงฺกิโนปิ ปริเทวนฺติ, อจฺฉิชฺชเนฺตปิ ปริเทวนฺติ, อจฺฉิเนฺนปิ ปริเทวนฺติฯ ปิยํ วตฺถุํ วิปริณามสงฺกิโนปิ ปริเทวนฺติ, วิปริณามเนฺตปิ ปริเทวนฺติ, วิปริณเตปิ ปริเทวนฺติฯ ปิยํ วตฺถุํ อเจฺฉทสงฺกิโนปิ โสจนฺติ, อจฺฉิชฺชเนฺตปิ โสจนฺติ, อจฺฉิเนฺนปิ โสจนฺติฯ ปิยํ วตฺถุํ วิปริณามสงฺกิโนปิ โสจนฺติ , วิปริณามเนฺตปิ โสจนฺติ, วิปริณเตปิ โสจนฺติฯ ปิยํ วตฺถุํ รกฺขนฺติ โคเปนฺติ ปริคฺคณฺหนฺติ มมายนฺติ มจฺฉรายนฺติฯ

มานาติมานา สหเปสุณา จาติฯ ปิยํ วตฺถุํ นิสฺสาย มานํ ชเนนฺติ, ปิยํ วตฺถุํ นิสฺสาย อติมานํ ชเนนฺติฯ กถํ ปิยํ วตฺถุํ นิสฺสาย มานํ ชเนนฺติ? มยํ ลาภิโน มนาปิกานํ รูปานํ สทฺทานํ คนฺธานํ รสานํ โผฏฺฐพฺพานนฺติฯ เอวํ ปิยํ วตฺถุํ นิสฺสาย มานํ ชเนนฺติฯ กถํ ปิยํ วตฺถุํ นิสฺสาย

อติมานํ ชเนนฺติ? มยํ ลาภิโน มนาปิกานํ รูปานํ สทฺทานํ คนฺธานํ รสานํ โผฏฺฐพฺพานํ, อิเม ปนเญฺญ น ลาภิโน มนาปิกานํ รูปานํ สทฺทานํ คนฺธานํ รสานํ โผฏฺฐพฺพานนฺติฯ เอวํ ปิยํ วตฺถุํ นิสฺสาย อติมานํ ชเนนฺติฯ **เปสุญฺญ**นฺติ อิเธกโจฺจ ปิสุณวาโจ โหติ, อิโต สุตฺวา อมุตฺร อกฺขาตา อิเมสํ เภทาย…เป.… เอวํ เภทาธิปฺปาเยน เปสุญฺญํ อุปสํหรตีติ…เป.… มานาติมานา สหเปสุณา จฯ

มเจฺฉรยุตฺตา กลหา วิวาทาติฯ กลโห จ วิวาโท จ ปริเทโว จ โสโก จ มาโน จ อติมาโน จ เปสุญฺญญฺจาติ – อิเม สตฺต กิเลสา มจฺฉริเย ยุตฺตา ปยุตฺตา อายุตฺตา สมายุตฺตาติ – มเจฺฉรยุตฺตา กลหา วิวาทาฯ

วิวาทชาเตสุ จ เปสุณานีติฯ วิวาเท ชาเต สญฺชาเต นิพฺพเตฺต อภินิพฺพเตฺต ปาตุภูเต เปสุญฺญํ อุปสํหรนฺติ; อิโต สุตฺวา อมุตฺร อกฺขายนฺติ อิเมสํ เภทาย, อมุตฺร วา สุตฺวา อิเมสํ อกฺขายนฺติ อมูสํ เภทายฯ อิติ สมคฺคานํ วา เภตฺตาโร, ภินฺนานํ วา อนุปฺปทาตาโร, วคฺคารามา วคฺครตา วคฺคนนฺที วคฺคกรณิํ วาจํ ภาสิตาโร โหนฺติ – อิทํ วุจฺจติ เปสุญฺญํฯ อปิ จ ทฺวีหิ การเณหิ เปสุญฺญํ อุปสํหรนฺติ – ปิยกมฺยตาย วา เภทาธิปฺปาเยน วาฯ กถํ ปิยกมฺยตาย เปสุญฺญํ อุปสํหรนฺติ? อิมสฺส ปิยา ภวิสฺสาม, มนาปา ภวิสฺสาม, วิสฺสาสิกา ภวิสฺสาม, อพฺภนฺตริกา ภวิสฺสาม, สุหทยา ภวิสฺสามาติฯ เอวํ ปิยกมฺยตาย เปสุญฺญํ อุปสํหรนฺติฯ กถํ เภทาธิปฺปาเยน เปสุญฺญํ อุปสํหรนฺติ? ‘‘กถํ อิเม นานา อสฺสุ, วินา อสฺสุ, วคฺคา อสฺสุ, เทฺวธา อสฺสุ, เทฺวชฺฌา อสฺสุ, เทฺว ปกฺขา อสฺสุ, ภิเชฺชยฺยุํ น สมาคเจฺฉยฺยุํ, ทุกฺขํ น ผาสุ วิหเรยฺยุ’’นฺติ – เอวํ เภทาธิปฺปาเยน เปสุญฺญํ อุปสํหรนฺตีติ – วิวาทชาเตสุ จ เปสุณานิฯ

เตนาห ภควา –

‘‘ปิยปฺปหูตา กลหา วิวาทา, ปริเทวโสกา สหมจฺฉรา จ;
มานาติมานา สหเปสุณา จ, มเจฺฉรยุตฺตา กลหา วิวาทา;
วิวาทชาเตสุ จ เปสุณานี’’ติฯ

๙๙. **ปิยา สุ โลกสฺมิํ กุโตนิทานา, เย จาปิ โลภา วิจรนฺติ โลเก;**
อาสา จ นิฏฺฐา จ กุโตนิทานา, เย สมฺปรายาย นรสฺส โหนฺติฯ

ปิยา สุ โลกสฺมิํ กุโตนิทานาติฯ ปิยา กุโตนิทานา กุโตชาตา กุโตสญฺชาตา กุโตนิพฺพตฺตา กุโตอภินิพฺพตฺตา กุโตปาตุภูตา, กิํนิทานา กิํสมุทยา กิํชาติกา กิํปภวาติ ปิยานํ มูลํ ปุจฺฉติ…เป.… สมุทยํ ปุจฺฉติ ปปุจฺฉติ ยาจติ อเชฺฌสติ ปสาเทตีติ – ปิยา สุ โลกสฺมิํ กุโตนิทานาฯ

เย จาปิ โลภา วิจรนฺติ โลเกติฯ **เย จาปี**ติ ขตฺติยา จ พฺราหฺมณา จ เวสฺสา จ สุทฺทา จ คหฏฺฐา จ ปพฺพชิตา จ เทวา จ มนุสฺสา จฯ **โลภา**ติ โย โลโภ ลุพฺภนา ลุพฺภิตตฺตํ สาราโค สารชฺชนา สารชฺชิตตฺตํ อภิชฺฌา โลโภ อกุสลมูลํฯ **วิจรนฺตี**ติ วิจรนฺติ วิหรนฺติ อิริยนฺติ วตฺตนฺติ ปาเลนฺติ ยเปนฺติ ยาเปนฺติฯ **โลเก**ติ อปายโลเก มนุสฺสโลเก เทวโลเก ขนฺธโลเก ธาตุโลเก อายตนโลเกติ – เย จาปิ โลภา วิจรนฺติ โลเกฯ

อาสา จ นิฏฺฐา จ กุโตนิทานาติฯ อาสา จ นิฏฺฐา จ กุโตนิทานา กุโตชาตา กุโตสญฺชาตา กุโตนิพฺพตฺตา กุโตอภินิพฺพตฺตา กุโตปาตุภูตา, กิํนิทานา กิํสมุทยา กิํชาติกา กิํปภวา

ติ อาสาย จ นิฏฺฐาย จ มูลํ ปุจฺฉติ...เป.... สมุทยํ ปุจฺฉติ ปปุจฺฉติ ยาจติ อเชฺฌสติ ปสาเทตีติ – อาสา จ นิฏฺฐา จ กุโตนิทานาฯ **เย สมฺปรายาย นรสฺส โหนฺตี**ติฯ เย นรสฺส ปรายนา โหนฺติ ทีปา โหนฺติ ตาณา โหนฺติ เลณา โหนฺติ สรณา โหนฺติ นิฏฺฐา ปรายนา โหนฺตีติ – เย สมฺปรายาย นรสฺส โหนฺติฯ

เตนาห โส นิมฺมิโต –

“ปิยา สุ โลกสฺมิํ กุโตนิทานา, เย จาปิ โลภา วิจรนฺติ โลเก;
อาสา จ นิฏฺฐา จ กุโตนิทานา, เย สมฺปรายาย นรสฺส โหนฺตี”ติฯ

๑๐๐. **ฉนฺทานิทานานิ ปิยานิ โลเก, เย จาปิ** [เย วาปิ (สฺยา.)] **โลภา วิจรนฺติ โลเก;**
อาสา จ นิฏฺฐา จ อิโตนิทานา, เย สมฺปรายาย นรสฺส โหนฺติฯ

ฉนฺทานิทานานิ ปิยานิ โลเกติฯ **ฉโนฺท**ติ โย กาเมสุ กามจฺฉโนฺท กามราโค กามนนฺทิ กามตณฺหา กามเสฺนโห กามปริฬาโห กามมุจฺฉา กามโชฺฌสานํ กาโมโฆ กามโยโค กามุปาทานํ กามจฺฉนฺทนีวรณํฯ อปิ จ ปญฺจ ฉนฺทา – ปริเยสนจฺฉโนฺท, ปฏิลาภจฺฉโนฺท, ปริโภคจฺฉโนฺท, สนฺนิธิจฺฉโนฺท, วิสชฺชนจฺฉโนฺทฯ กตโม ปริเยสนจฺฉโนฺท? อิเธกโจฺจ อโชฺฌสิโต เยว อตฺถิโก ฉนฺทชาโต รูเป ปริเยสติ, สเทฺท... คเนฺธ... รเส... โผฏฺฐเพฺพ ปริเยสติ – อยํ ปริเยสนจฺฉโนฺทฯ กตโม ปฏิลาภจฺฉโนฺท? อิเธกโจฺจ อโชฺฌสิโตเยว อตฺถิโก ฉนฺทชาโต รูเป ปฏิลภติ, สเทฺท... คเนฺธ... รเส... โผฏฺฐเพฺพ ปฏิลภติ – อยํ ปฏิลาภจฺฉโนฺทฯ กตโม ปริโภคจฺฉโนฺท? อิเธกโจฺจ อโชฺฌสิโตเยว อตฺถิโก ฉนฺทชาโต รูเป ปริภุญฺชติ, สเทฺท... คเนฺธ... รเส... โผฏฺฐเพฺพ ปริภุญฺชติ – อยํ ปริโภคจฺฉโนฺทฯ กตโม สนฺนิธิจฺฉโนฺท? อิเธกโจฺจ อโชฺฌสิโตเยว อตฺถิโก ฉนฺทชาโต ธนสนฺนิจยํ กโรติ “อาปทาสุ ภวิสฺสตี”ติ – อยํ สนฺนิธิจฺฉโนฺทฯ กตโม วิสชฺชนจฺฉโนฺท? อิเธกโจฺจ อโชฺฌสิโตเยว อตฺถิโก ฉนฺทชาโต ธนํ วิสเชฺชติ หตฺถาโรหานํ อสฺสาโรหานํ รถิกานํ ธนุคฺคหานํ ปตฺติกานํ “อิเม มํ รกฺขิสฺสนฺติ โคปิสฺสนฺติ สมฺปริวาริสฺสนฺตี”ติ – อยํ วิสชฺชนจฺฉโนฺทฯ **ปิยานี**ติ เทฺว ปิยา – สตฺตา วา สงฺขารา วา...เป.... อิเม สตฺตา ปิยา...เป.... อิเม สงฺขารา ปิยาฯ **ฉนฺทานิทานานิ ปิยานิ โลเก**ติฯ ปิยา ฉนฺทนิทานา ฉนฺทสมุทยา ฉนฺทชาติกา ฉนฺทปภวาติ – ฉนฺทานิทานานิ ปิยานิ โลเกฯ

เย จาปิ โลภา วิจรนฺติ โลเกติฯ **เย จาปี**ติ ขตฺติยา จ พฺราหฺมณา จ เวสฺสา จ สุทฺทา จ คหฏฺฐา จ ปพฺพชิตา จ เทวา จ มนุสฺสา จฯ **โลภา**ติ โย โลโภ ลุพฺภนา ลุพฺภิตตฺตํ สาราโค สารชฺชนา สารชฺชิตตฺตํ อภิชฺฌา โลโภ อกุสลมูลํฯ **วิจรนฺตี**ติ วิจรนฺติ วิหรนฺติ อิริยนฺติ วตฺตนฺติ ปาเลนฺติ ยเปนฺติ ยาเปนฺติฯ **โลเก**ติ อปายโลเก...เป.... อายตนโลเกติ – เย จาปิ โลภา วิจรนฺติ โลเกฯ

อาสา จ นิฏฺฐา จ อิโตนิทานาติฯ อาสา วุจฺจติ ตณฺหาฯ โย ราโค สาราโค...เป.... อภิชฺฌา โลโภ อกุสลมูลํฯ **นิฏฺฐา**ติ อิเธกโจฺจ รูเป ปริเยสโนฺต รูปํ ปฏิลภติ, รูปนิโฏฺฐ โหติ, สเทฺท... คเนฺธ... รเส... โผฏฺฐเพฺพ... กุลํ... คณํ... อาวาสํ... ลาภํ... ยสํ... ปสํสํ... สุขํ... จีวรํ... ปิณฺฑปาตํ... เสนาสนํ... คิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารํ ... สุตฺตนฺตํ... วินยํ... อภิธมฺมํ... อารญฺญิกงฺคํ... ปิณฺฑปาติกงฺคํ... ปํสุกูลิกงฺคํ... เตจีวริกงฺคํ... สปทานจาริกงฺคํ... ขลุปจฺฉาภตฺติกงฺคํ... เนสชฺชิกงฺคํ... ยถาสนฺถติกงฺคํ... ปฐมํ ฌานํ... ทุติยํ ฌานํ... ตติยํ ฌานํ... จตุตฺถํ ฌานํ... อากาสานญฺจายตนสมาปตฺติํ... วิญฺญาณญฺจายตนสมาปตฺติํ... อา

กิญฺจญฺญายตนสมาปตฺตึ ... เนวสญฺญานาสญฺญายตนสมาปตฺตึ ปริเยสโนฺต เนวสญฺญานาสญฺญายตนสมาปตฺตึ ปฏิลภติ, เนวสญฺญานาสญฺญายตนสมาปตฺตินิโฏฺฐ โหติฯ

“อาสาย กสเต เขตฺตํ, พีชํ อาสาย วปฺปติ;
อาสาย วาณิชา ยนฺติ, สมุทฺทํ ธนหารกา;
ยาย อาสาย ติฏฺฐามิ, สา เม อาสา สมิชฺฌตี”ติฯ

อาสาย สมิทฺธิ วุจฺจเต นิฏฺฐาฯ **อาสา จ นิฏฺฐา จ อิโตนิทานา**ติฯ อาสา จ นิฏฺฐา จ อิโต ฉนฺทนิทานา ฉนฺทสมุทยา ฉนฺทชาติกา ฉนฺทปภวาติ – อาสา จ นิฏฺฐา จ อิโตนิทานาฯ

เย สมฺปรายาย นรสฺส โหนฺตีติฯ เย นรสฺส ปรายนา โหนฺติ ทีปา โหนฺติ ตาณา โหนฺติ เลณา โหนฺติ สรณา โหนฺติ นิฏฺฐา ปรายนา โหนฺตีติ – เย สมฺปรายาย นรสฺส โหนฺติฯ

เตนาห ภควา –

“ฉนฺทานิทานานิ ปิยานิ โลเก, เย จาปิ โลภา วิจรนฺติ โลเก;
อาสา จ นิฏฺฐา จ อิโตนิทานา, เย สมฺปรายาย นรสฺส โหนฺตี”ติฯ

๑๐๑.ฉโนฺท นุ โลกสฺมึ กุโตนิทาโน, วินิจฺฉยา จาปิ [วาปิ (สี. สฺยา.)] **กุโตปหูตา;**
โกโธ โมสวชฺชญฺจ กถํกถา จ, เย จาปิ ธมฺมา สมเณน วุตฺตาฯ

ฉโนฺท นุ โลกสฺมึ กุโตนิทาโนติฯ ฉโนฺท กุโตนิทาโน กุโตชาโต กุโตสญฺชาโต กุโตนิพฺพโตฺต กุโตอภินิพฺพโตฺต กุโตปาตุภูโต, กึนิทาโน กึสมุทโย กึชาติโก กึปภโวติ ฉนฺทสฺส มูลํ ปุจฺฉติ...เป.... สมุทยํ ปุจฺฉติ ปปุจฺฉติ ยาจติ อเชฺฌสติ ปสาเทตีติ – ฉโนฺท นุ โลกสฺมึ กุโตนิทาโนฯ

วินิจฺฉยา จาปิ กุโตปหูตาติฯ วินิจฺฉยา กุโตปหูตา กุโตชาตา กุโตสญฺชาตา กุโตนิพฺพตฺตา กุโตอภินิพฺพตฺตา กุโตปาตุภูตา , กึนิทานา กึสมุทยา กึชาติกา กึปภวาติ วินิจฺฉยานํ มูลํ ปุจฺฉติ...เป.... สมุทยํ ปุจฺฉติ ปปุจฺฉติ ยาจติ อเชฺฌสติ ปสาเทตีติ – วินิจฺฉยา จาปิ กุโตปหูตาฯ

โกโธ โมสวชฺชญฺจ กถํกถา จาติฯ **โกโธ**ติ โย เอวรูโป จิตฺตสฺส อาฆาโต ปฏิฆาโต, ปฏิฆํ ปฏิวิโรโธ, โกโป ปโกโป สมฺปโกโป, โทโส ปโทโส สมฺปโทโส, จิตฺตสฺส พฺยาปตฺติ มโนปโทโส, โกโธ กุชฺฌนา กุชฺฌิตตฺตํ, โทโส ทุสฺสนา ทุสฺสิตตฺตํ, พฺยาปตฺติ พฺยาปชฺชนา พฺยาปชฺชิตตฺตํ, วิโรโธ ปฏิวิโรโธ, จณฺฑิกฺกํ อสุโรโป อนตฺตมนตา จิตฺตสฺสฯ โมสวชฺชํ วุจฺจติ มุสาวาโทฯ กถํกถา วุจฺจติ วิจิกิจฺฉาติ – โกโธ โมสวชฺชญฺจ กถํกถา จฯ

เย จาปิ ธมฺมา สมเณน วุตฺตาติฯ **เย จาปี**ติ เย โกเธน จ โมสวเชฺชน จ กถํกถาย จ สหคตา สหชาตา สํสฏฺฐา สมฺปยุตฺตา, เอกุปฺปาทา เอกนิโรธา เอกวตฺถุกา เอการมฺมณา – อิเม วุจฺจนฺติ เย จาปิ ธมฺมาฯ อถ วา เย เต กิเลสา อญฺญชาติกา อญฺญวิหิตกา – อิเม วุจฺจนฺติ เย จาปิ ธมฺมาฯ **สมเณน วุตฺตา**ติ สมเณน สมิตปาเปน พฺราหฺมเณน พาหิตปาปธเมฺมน ภิกฺขุนา ภินฺนกิเลสมูเลน สพฺพากุสลมูลพนฺธนา ปมุเตฺตน วุตฺตา ปวุตฺตา อาจิกฺขิตา เทสิตา ปญฺญปิตา ปฏฺฐปิตา วิวฏา วิภตฺตา อุตฺตานีกตา ปกาสิตาติ – เย จาปิ ธมฺมา สมเณน วุตฺตาฯ

เตนาห โส นิมฺมิโต –

> “ฉนฺโท นุ โลกสฺมึ กุโตนิทาโน, วินิจฺฉตา จาปิ กุโตปหูตา;
> โกโธ โมสวชฺชญฺจ กถํกถา จ, เย จาปิ ธมฺมา สมเณน วุตฺตา”ติฯ

๑๐๒**สาตํ อสาตนฺติ ยมาหุ โลเก, ตมูปนิสฺสาย ปโหติ ฉนฺโท;**
รูเปสุ ทิสฺวา วิภวํ ภวญฺจ, วินิจฺฉยํ กุพฺพติ [กูรุเต (สฺยา.)] **ชนฺตุ โลเก**ฯ

สาตํ อสาตนฺติ ยมาหุ โลเกติฯ **สาต**นฺติ สุขา จ เวทนา, อิฏฺฐญฺจ วตฺถุ [วตฺถุํ (สี. ก.)]ฯ **อสาต**นฺติ ทุกฺขา จ เวทนา, อนิฏฺฐญฺจ วตฺถุฯ **ยมาหุ โลเก**ติ ยํ อาหํสุ ยํ กเถนฺติ ยํ ภณนฺติ ยํ ทีเปนฺติ ยํ โวหรนฺตีติ – สาตํ อสาตนฺติ ยมาหุ โลเกฯ

ตมูปนิสฺสาย ปโหติ ฉนฺโทติฯ สาตาสาตํ นิสฺสาย, สุขทุกฺขํ นิสฺสาย, โสมนสฺสโทมนสฺสํ นิสฺสาย, อิฏฺฐานิฏฺฐํ นิสฺสาย, อนุนยปฏิฆํ นิสฺสาย ฉนฺโท ปโหติ ปภวติ ชายติ สญฺชายติ นิพฺพตฺตติ อภินิพฺพตฺตตีติ – ตมูปนิสฺสาย ปโหติ ฉนฺโทฯ

รูเปสุ ทิสฺวา วิภวํ ภวญฺจาติฯ **รูเปสู**ติ จตฺตาโร จ มหาภูตา จตุนฺนญฺจ มหาภูตานํ อุปาทาย รูปํฯ กตโม รูปานํ ภโว? โย รูปานํ ภโว ชาติ สญฺชาติ นิพฺพตฺติ อภินิพฺพตฺติ ปาตุภาโว – อยํ รูปานํ ภโวฯ กตโม รูปานํ วิภโว? โย รูปานํ ขโย วโย เภโท ปริเภโท อนิจฺจตา อนฺตรธานํ – อยํ รูปานํ วิภโวฯ **รูเปสุ ทิสฺวา วิภวํ ภวญฺจา**ติ รูเปสุ ภวญฺจ วิภวญฺจ ทิสฺวา ปสฺสิตฺวา ตุลยิตฺวา ตีรยิตฺวา วิภาวยิตฺวา วิภูตํ กตฺวาติ – รูเปสุ ทิสฺวา วิภวํ ภวญฺจฯ

วินิจฺฉยํ กุพฺพติ ชนฺตุ โลเกติฯ **วินิจฺฉยา**ติ เทฺว วินิจฺฉยา – ตณฺหาวินิจฺฉโย จ, ทิฏฺฐิวินิจฺฉโย จฯ กถํ ตณฺหาวินิจฺฉยํ กโรติ? อิเธกจฺจสฺส อนุปฺปนฺนา เจว โภคา น อุปฺปชฺชนฺติ, อุปฺปนฺนา จ โภคา ปริกฺขยํ คจฺฉนฺติฯ ตสฺส เอวํ โหติ – “เกน นุ โข เม อุปาเยน อนุปฺปนฺนา เจว โภคา น อุปฺปชฺชนฺติ, อุปฺปนฺนา จ โภคา ปริกฺขยํ คจฺฉนฺตี”ติฯ ตสฺส ปน เอวํ โหติ “สุราเมรยมชฺชปฺปมาทฏฺฐานานุโยคํ อนุยุตฺตสฺส เม อนุปฺปนฺนา เจว โภคา น อุปฺปชฺชนฺติ, อุปฺปนฺนา จ โภคา ปริกฺขยํ คจฺฉนฺติ; วิกาลวิสิขาจริยานุโยคํ อนุยุตฺตสฺส เม อนุปฺปนฺนา เจว โภคา น อุปฺปชฺชนฺติ, อุปฺปนฺนา จ โภคา ปริกฺขยํ คจฺฉนฺติ; สมชฺชาภิจรณํ อนุยุตฺตสฺส เม… ชุตปฺปมาทฏฺฐานานุโยคํ อนุยุตฺตสฺส เม… ปาปมิตฺตานุโยคํ อนุยุตฺตสฺส เม อนุปฺปนฺนา เจว โภคา น อุปฺปชฺชนฺติ, อุปฺปนฺนา จ โภคา ปริกฺขยํ คจฺฉนฺติ; อาลสฺยานุโยคํ อนุยุตฺตสฺส เม อนุปฺปนฺนา เจว โภคา น อุปฺปชฺชนฺติ, อุปฺปนฺนา จ โภคา ปริกฺขยํ คจฺฉนฺตี”ติ เอวํ ญาณํ กตฺวา ฉ โภคานํ อปายมุขานิ น เสวติ, ฉ โภคานํ อายมุขานิ เสวติฯ เอวมฺปิ ตณฺหาวินิจฺฉยํ กโรติฯ

อถ วา กสิยา วา วณิชฺชาย วา โครกฺขน วา อิสฺสตฺเถน [อิสฺสเตฺตน (ก. สี. ก.) อิสุ + สตฺถ] วา ราชโปริเสน วา สิปฺปญฺญตเรน วา ปฏิปชฺชติฯ เอวมฺปิ ตณฺหาวินิจฺฉยํ กโรติฯ กถํ ทิฏฺฐิวินิจฺฉยํ กโรติ? จกฺขุสฺมึ อุปฺปนฺเน ชานาติ – “อตฺตา เม อุปฺปนฺโน”ติ, จกฺขุสฺมึ อนฺตรหิเต ชานาติ – “อตฺตา เม อนฺตรหิโต วิคโต เม อตฺตา”ติฯ เอวมฺปิ ทิฏฺฐิวินิจฺฉยํ กโรติฯ โสตสฺมึ… ฆานสฺมึ… ชิวฺหาย… กายสฺมึ… รูปสฺมึ… สทฺทสฺมึ… คนฺธสฺมึ… รสสฺมึ… โผฏฺฐพฺพสฺมึ อุปฺปนฺเน ชานาติ – “อตฺตา เม อุปฺปนฺโน”ติ, โผฏฺฐพฺพสฺมึ อนฺตรหิเต ชานาติ – “อตฺตา เม อนฺตรหิโต วิคโต เม อตฺตา”ติฯ เอวมฺปิ ทิฏฺฐิวินิจฺฉยํ กโรติ ชเนติ สญฺชเนติ นิพฺพเตฺตติ อภินิพฺพเตฺตติฯ **ชนฺตู**ติ สโตฺต นโร มานโว…เป.… มนุโชฯ **โลเก**ติ อปายโลเก …เป.… อายตนโลเกติ – วินิจฺฉยํ กุพฺพติ ชนฺตุ โลเกฯ

เตนาห ภควา –

“สาตํ อสาตนฺติ ยมาหุ โลเก, ตมูปนิสฺสาย ปโหติ ฉนฺโท;
รูเปสุ ทิสฺวา วิภวํ ภวญฺจ, วินิจฺฉยํ กุพฺพติ ชนฺตุ โลเก”ติฯ

๑๐๓.โกโธ โมสวชฺชญฺจ กถํกถา จ, เอเตปิ ธมฺมา ทฺวยเมว สเนฺต;
กถํกถี ญาณปถาย สิเกฺข, ญตฺวา ปวุตฺตา สมเณน ธมฺมาฯ

โกโธ โมสวชฺชญฺจ กถํกถา จาติฯ **โกโธ**ติ โย เอวรูโป จิตฺตสฺส อาฆาโต ปฏิฆาโต…เป.… โมสวชฺชํ วุจฺจติ มุสาวาโทฯ กถํกถา วุจฺจติ วิจิกิจฺฉาฯ อิฏฺฐํ วตฺถุํ นิสฺสายปิ โกโธ ชายติ, อนิฏฺฐํ วตฺถุํ นิสฺสายปิ โกโธ ชายติฯ อิฏฺฐํ วตฺถุํ นิสฺสายปิ มุสาวาโท อุปฺปชฺชติ, อนิฏฺฐํ วตฺถุํ นิสฺสายปิ มุสาวาโท อุปฺปชฺชติฯ อิฏฺฐํ วตฺถุํ นิสฺสายปิ กถํกถา อุปฺปชฺชติ, อนิฏฺฐํ วตฺถุํ นิสฺสายปิ กถํกถา อุปฺปชฺชติฯ

กถํ อนิฏฺฐํ วตฺถุํ นิสฺสาย โกโธ ชายติ? ปกติยา อนิฏฺฐํ วตฺถุํ นิสฺสาย โกโธ ชายติฯ อนตฺถํ เม อจรีติ โกโธ ชายติ, อนตฺถํ เม จรตีติ โกโธ ชายติ, อนตฺถํ เม จริสฺสตีติ โกโธ ชายติ; ปิยสฺส เม มนาปสฺส อนตฺถํ อจริ … อนตฺถํ จรติ… อนตฺถํ จริสฺสตีติ โกโธ ชายติ; อปฺปิยสฺส เม อมนาปสฺส อตฺถํ อจริ… อตฺถํ จรติ… อตฺถํ จริสฺสตีติ โกโธ ชายติฯ เอวํ อนิฏฺฐํ วตฺถุํ นิสฺสาย โกโธ ชายติฯ

กถํ อิฏฺฐํ วตฺถุํ นิสฺสาย โกโธ ชายติ? อิฏฺฐํ วตฺถุํ อเจฺฉทสงฺกิโนปิ โกโธ ชายติ, อจฺฉิชฺชเนฺตปิ โกโธ ชายติ, อจฺฉิเนฺนปิ โกโธ ชายติฯ อิฏฺฐํ วตฺถุํ วิปริณามสงฺกิโนปิ โกโธ ชายติ, วิปริณามเนฺตปิ โกโธ ชายติ, วิปริณเตปิ โกโธ ชายติฯ เอวํ อิฏฺฐํ วตฺถุํ นิสฺสาย โกโธ ชายติฯ

กถํ อนิฏฺฐํ วตฺถุํ นิสฺสาย มุสาวาโท อุปฺปชฺชติ? อิเธกโจฺจ อนฺทุพนฺธเนน [อทฺทุพนฺธเนน (สฺยา. ก.)] วา พโทฺธ [พโนฺธ (สฺยา. ก.)]; ตสฺส พนฺธนสฺส โมกฺขตฺถาย สมฺปชานมุสา ภาสติ… รชฺชุพนฺธเนน วา พโทฺธ… สงฺขลิกพนฺธเนน วา พโทฺธ… เวตฺตพนฺธเนน วา พโทฺธ… ลตาพนฺธเนน วา พโทฺธ… ปเกฺขปพนฺธเนน วา พโทฺธ… ปริเกฺขปพนฺธเนน วา พโทฺธ… คามนิคมนครรฎฺฐพนฺธเนน วา พโทฺธ… ชนปทพนฺธเนน วา พโทฺธ; ตสฺส พนฺธนสฺส โมกฺขตฺถาย สมฺปชานมุสา ภาสติ ฯ เอวํ อนิฏฺฐํ วตฺถุํ นิสฺสาย มุสาวาโท อุปฺปชฺชตีติฯ

กถํ อิฏฺฐํ วตฺถุํ นิสฺสาย มุสาวาโท อุปฺปชฺชติ? อิเธกโจฺจ มนาปิกานํ [มนาปานํ (สี.)] รูปานํ เหตุ สมฺปชานมุสา ภาสติ… มนาปิกานํ สทฺทานํ… คนฺธานํ… รสานํ… โผฏฺฐพฺพานํ เหตุ… จีวรเหตุ… ปิณฺฑปาตเหตุ… เสนาสนเหตุ… คิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารเหตุ สมฺปชานมุสา ภาสติฯ เอวํ อิฏฺฐํ วตฺถุํ นิสฺสาย มุสาวาโท อุปฺปชฺชติฯ

กถํ อนิฏฺฐํ วตฺถุํ นิสฺสาย กถํกถา อุปฺปชฺชติ? “มุจฺจิสฺสามิ [มุญฺจิสฺสามิ (สี.)] นุ โข จกฺขุโรคโต, น นุ โข มุจฺจิสฺสามิ จกฺขุโรคโตฯ มุจฺจิสฺสามิ นุ โข โสตโรคโต… ฆานโรคโต… ชิวฺหาโรคโต… กายโรคโต… สีสโรคโต… กณฺณโรคโต… มุขโรคโต… มุจฺจิสฺสามิ นุ โข ทนฺตโรคโต, น นุ โข มุจฺจิสฺสามิ ทนฺตโรคโต”ติฯ เอวํ อนิฏฺฐํ วตฺถุํ นิสฺสาย กถํกถา อุปฺปชฺชติฯ

กถํ อิฏฺฐํ วตฺถุํ นิสฺสาย กถํกถา อุปฺปชฺชติ? “ลภิสฺสามิ นุ โข มนาปิเก [มนาปิเย (สี. ก.)] รูเป, น นุ โข ลภิสฺสามิ มนาปิเก รูเปฯ ลภิสฺสามิ นุ โข มนาปิเก สทฺเท… คนฺเธ… รเส… โผฏฺฐพฺเพ… กุลํ… คณํ… อาวาสํ… ลาภํ… ยสํ… ปสํสํ… สุขํ… จีวรํ… ปิณฺฑปาตํ… เสนาสนํ… คิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขาร”นฺติฯ เอวํ อิฏฺฐํ วตฺถุํ นิสฺสาย กถํกถา อุปฺปชฺชตีติ – โกโธ โมสวชฺชญฺจ กถํกถา จฯ

เอเตปิ ธมฺมา ทฺวยเมว สนฺเตติฯ สาตาสาเต สนฺเต, สุขทุกฺเข สนฺเต, โสมนสฺสโทมนสฺเส สนฺเต, อิฏฺฐานิฏฺเฐ สนฺเต, อนุนยปฏิเฆ สนฺเต สํวิชฺชมาเน อตฺถิ อุปลพฺภมาเนติ – เอเตปิ ธมฺมา ทฺวยเมว สนฺเตฯ

กถํกถี ญาณปถาย สิกฺเขติฯ ญาณมฺปิ ญาณปโถ, ญาณสฺส อารมฺมณมฺปิ ญาณปโถ, ญาณสหภุโนปิ ธมฺมา ญาณปโถฯ ยถา อริยมคฺโค อริยปโถ, เทวมคฺโค เทวปโถ, พฺรหฺมมคฺโค พฺรหฺมปโถ; เอวเมว ญาณมฺปิ ญาณปโถ, ญาณสฺส อารมฺมณมฺปิ ญาณปโถ, ญาณสหภุโนปิ ธมฺมา ญาณปโถฯ

สิกฺเขติ ติโสฺส สิกฺขา – อธิสีลสิกฺขา, อธิจิตฺตสิกฺขา, อธิปญฺญาสิกฺขาฯ กตมา อธิสีลสิกฺขา? อิธ ภิกฺขุ สีลวา โหติ, ปาติโมกฺขสํวรสํวุโต วิหรติ อาจารโคจรสมฺปนฺโน, อณุมตฺเตสุ วชฺเชสุ ภยทสฺสาวี, สมาทาย สิกฺขติ สิกฺขาปเทสุ, ขุทฺทโก สีลกฺขนฺโธ… มหนฺโต สีลกฺขนฺโธ… สีลํ ปติฏฺฐา อาทิ จรณํ สํยโม สํวโร มุขํ ปมุขํ กุสลานํ ธมฺมานํ สมาปตฺติยา – อยํ อธิสีลสิกฺขาฯ กตมา อธิจิตฺตสิกฺขา? อิธ ภิกฺขุ วิวิเจฺจว กาเมหิ…เป…. จตุตฺถํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ – อยํ อธิจิตฺตสิกฺขาฯ กตมา อธิปญฺญาสิกฺขา? อิธ ภิกฺขุ ปญฺญวา โหติ, อุทยตฺถคามินิยา ปญฺญาย สมนฺนาคโต อริยาย นิพฺเพธิกาย สมฺมาทุกฺขกฺขยคามินิยาฯ โส “อิทํ ทุกฺข”นฺติ ยถาภูตํ ปชานาติ…เป…. “อยํ ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทา”ติ ยถาภูตํ ปชานาติ, “อิเม อาสวา”ติ ยถาภูตํ ปชานาติ…เป…. “อยํ อาสวนิโรธคามินี ปฏิปทา”ติ ยถาภูตํ ปชานาติ – อยํ อธิปญฺญาสิกฺขาฯ

กถํกถี ญาณปถาย สิกฺเขติฯ กถํกถี ปุคฺคโล สกงฺข สวิเลโข สเทฺวฬฺหโก สวิจิกิโจฺฉ, ญาณาธิคมาย ญาณผุสนาย ญาณสจฺฉิกิริยาย อธิสีลมฺปิ สิเกฺขยฺย, อธิจิตฺตมฺปิ สิเกฺขยฺย, อธิปญฺญมฺปิ สิเกฺขยฺย; อิมา ติโสฺส สิกฺขาโย อาวชฺชนฺโต สิเกฺขยฺย, ชานนฺโต สิเกฺขยฺย, ปสฺสนฺโต สิเกฺขยฺย, ปจฺจเวกฺขนฺโต สิเกฺขยฺย, จิตฺตํ อธิฏฺฐหนฺโต สิเกฺขยฺย, สทฺธาย อธิมุจฺจนฺโต สิเกฺขยฺย, วีริยํ ปคฺคณฺหนฺโต สิเกฺขยฺย, สตึ อุปฏฺฐหนฺโต สิเกฺขยฺย, จิตฺตํ สมาทหนฺโต สิเกฺขยฺย, ปญฺญาย ปชานนฺโต สิเกฺขยฺย, อภิเญฺญยฺยํ อภิชานนฺโต สิเกฺขยฺย, ปริเญฺญยฺยํ ปริชานนฺโต สิเกฺขยฺย, ปหาตพฺพํ ปชหนฺโต สิเกฺขยฺย, ภาเวตพฺพํ ภาเวนฺโต สิเกฺขยฺย, สจฺฉิกาตพฺพํ สจฺฉิกโรนฺโต สิเกฺขยฺย อาจเรยฺย สมาจเรยฺย สมาทาย วเตฺตยฺยาติ – กถํกถี ญาณปถาย สิเกฺขฯ

ญตฺวา ปวุตฺตา สมเณน ธมฺมาติฯ **ญตฺวา**ติ ญตฺวา ชานิตฺวา ตุลยิตฺวา ตีรยิตฺวา วิภาวยิตฺวา วิภูตํ กตฺวา วุตฺตา ปวุตฺตา อาจิกฺขิตา เทสิตา ปญฺญปิตา ปฏฺฐปิตา วิวฏา วิภตฺตา อุตฺตานีกตา [อุตฺตานึ กตา (ก.)] ปกาสิตาฯ “สเพฺพ สงฺขารา อนิจฺจา”ติ ญตฺวา ชานิตฺวา ตุลยิตฺวา ตีรยิตฺวา วิภาวยิตฺวา วิภูตํ กตฺวา วุตฺตา ปวุตฺตา อาจิกฺขิตา เทสิตา ปญฺญปิตา ปฏฺฐปิตา วิวฏา วิภตฺตา อุตฺตานีกตา ปกาสิตา, “สเพฺพ สงฺขารา ทุกฺขา”ติ… “สเพฺพ ธมฺมา อนตฺตา”ติ… “อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขารา”ติ…เป…. “ชาติปจฺจยา ชรามรณ”นฺติ… “อวิชฺชานิโรธา สงฺขารนิโรโธ”ติ…เป…. “ชาตินิโรธา ชรามรณนิโรโธ”ติ… “อิทํ ทุกฺข”นฺติ…เป….

‘‘อยํ ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทา’’ติ... ‘‘อิเม อาสวา’’ติ...เป.... ‘‘อยํ อาสวนิโรธคามินี ปฏิปทา’’ติ... ‘‘อิเม ธมฺมา อภิเญฺญยฺยา’’ติ... ‘‘อิเม ธมฺมา ปริเญฺญยฺยา’’ติ... ‘‘อิเม ธมฺมา ปหาตพฺพา’’ติ... ‘‘อิเม ธมฺมา ภาเวตพฺพา’’ติ... ‘‘อิเม ธมฺมา สจฺฉิกาตพฺพา’’ติ... ฉนฺนํ ผสฺสายตนานํ สมุทยญฺจ อตฺถงฺคมญฺจ อสฺสาทญฺจ อาทีนวญฺจ นิสฺสรณญฺจ... ปญฺจนฺนํ อุปาทานกฺขนฺธานํ... จตุนฺนํ มหาภูตานํ... ‘‘ยํ กิญฺจิ สมุทยธมฺมํ สพฺพํ ตํ นิโรธธมฺม’’นฺตฺนฺตฺติ ญตฺวา ชานิตฺวา ตุลยิตฺวา ตีรยิตฺวา วิภาวยิตฺวา วิภูตํ กตฺวา วุตฺตา ปวุตฺตา อาจิกฺขิตา เทสิตา ปญฺญปิตา ปฏฺฐปิตา วิวฏา วิภตฺตา อุตฺตานีกตา ปกาสิตาฯ

วุตฺตเญฺหตํ ภควตา – ‘‘อภิญฺญายาหํ, ภิกฺขเว, ธมฺมํ เทเสมิ, โน อนภิญฺญายฯ สนิทานาหํ, ภิกฺขเว, ธมฺมํ เทเสมิ, โน อนิทานํฯ สปฺปาฏิหาริยาหํ, ภิกฺขเว, ธมฺมํ เทเสมิ, โน อปฺปาฏิหาริยํฯ ตสฺส มยฺหํ, ภิกฺขเว, อภิญฺญาย ธมฺมํ เทสยโต, โน อนภิญฺญาย, สนิทานํ ธมฺมํ เทสยโต, โน อนิทานํ, สปฺปาฏิหาริยํ ธมฺมํ เทสยโต, โน อปฺปาฏิหาริยํ, กรณีโย โอวาโท, กรณียา อนุสาสนีฯ อลญฺจ ปน, ภิกฺขเว, โว ตุฏฺฐิยา อลํ ปาโมชฺชาย อลํ โสมนสฺสาย สมฺมาสมฺพุโทฺธ ภควา, สฺวากฺขาโต ธโมฺม, สุปฺปฏิปโนฺน สโงฺฆติฯ อิมสฺมิญฺจ ปน เวยฺยากรณสฺมึ ภญฺญมาเน ทสสหสฺสี โลกธาตุ อกมฺปิตฺถา’’ติ – ญตฺวา ปวุตฺตา สมเณน ธมฺมาฯ

เตนาห ภควา –

‘‘โกโธ โมสวชฺชญฺจ กถํกถา จ, เอเตปิ ธมฺมา ทฺวยเมว สเนฺต;
กถํกถี ญาณปถาย สิเกฺข, ญตฺวา ปวุตฺตา สมเณน ธมฺมา’’ติฯ

๑๐๔สาตํ อสาตญฺจ กุโตนิทานา, กิสฺมึ อสเนฺต น ภวนฺติ เหเต;
วิภวํ ภวญฺจาปิ ยเมตมตฺถํ, เอตํ เม ปพฺรูหิ ยโตนิทานํฯ

สาตํ อสาตญฺจ กุโตนิทานาติฯ สาตา อสาตา กุโตนิทานา กุโตชาตา กุโตสญฺชาตา กุโตนิพฺพตฺตา กุโตอภินิพฺพตฺตา กุโตปาตุภูตา, กึนิทานา กึสมุทยา กึชาติกา กึปภวาติ สาตาสาตานํ มูลํ ปุจฺฉติ...เป.... สมุทยํ ปุจฺฉติ ปปุจฺฉติ ยาจติ อเชฺฌสติ ปสาเทตีติ – สาตํ อสาตญฺจ กุโตนิทานาฯ

กิสฺมึ อสเนฺต น ภวนฺติ เหเตติฯ กิสฺมึ อสเนฺต อสํวิชฺชมาเน นตฺถิ อนุปลพฺภมาเน สาตาสาตา น ภวนฺติ นปฺปภวนฺติ น ชายนฺติ น สญฺชายนฺติ น นิพฺพตฺตนฺติ น อภินิพฺพตฺตนฺตีติ – กิสฺมึ อสเนฺต น ภวนฺติ เหเตฯ

วิภวํ ภวญฺจาปิ ยเมตมตฺถนฺติฯ กตโม สาตาสาตานํ ภโว? โย สาตาสาตานํ ภโว ปภโว ชาติ สญฺชาติ นิพฺพตฺติ อภินิพฺพตฺติ ปาตุภาโว – อยํ สาตาสาตานํ ภโวฯ กตโม สาตาสาตานํ วิภโว? โย สาตาสาตานํ ขโย วโย เภโท ปริเภโท อนิจฺจตา อนฺตรธานํ – อยํ สาตาสาตานํ วิภโวฯ **ยเมตมตฺถ**นฺติ ยํ ปรมตฺถนฺติ – วิภวํ ภวญฺจาปิ ยเมตมตฺถํฯ

เอตํ เม ปพฺรูหิ ยโตนิทานนฺติฯ **เอต**นฺติ ยํ ปุจฺฉามิ ยํ ยาจามิ ยํ อเชฺฌสามิ ยํ ปสาเทมิฯ **ปพฺรูหี**ติ พฺรูหิ วเทหิ อาจิกฺข เทเสหิ ปญฺญเปหิ ปฏฺฐเปหิ วิวร วิภช อุตฺตานีกโรหิ ปกาเสหีติ – เอตํ เม ปพฺรูหิฯ **ยโตนิทาน**นฺติ ยํนิทานํ ยํสมุทยํ ยํชาติกํ ยํปภวนฺติ – เอตํ เม ปพฺรูหิ ยโตนิทานํฯ

เตนาห โส นิมฺมิโต –

“สาตํ อสาตญฺจ กุโตนิทานา, กิสฺมึ อสเนฺต น ภวนฺติ เหเต;
วิภวํ ภวญฺจาปิ ยเมตมตฺถํ, เอตํ เม ปพฺรูหิ ยโตนิทาน”นฺติฯ

๑๐๕**ผสฺสนิทานํ สาตํ อสาตํ, ผเสฺส อสเนฺต น ภวนฺติ เหเต;**
วิภวํ ภวญฺจาปิ ยเมตมตฺถํ, เอตํ เต ปพฺรูมิ อิโตนิทานํฯ

ผสฺสนิทานํ สาตํ อสาตนฺติฯ สุขเวทนียํ ผสฺสํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ สุขา เวทนาฯ ยา ตเสฺสว สุขเวทนียสฺส ผสฺสสฺส นิโรธา, ยํ ตชฺชํ เวทยิตํ สุขเวทนียํ ผสฺสํ ปฏิจฺจ อุปฺปนฺนา สุขา เวทนา สา นิรุชฺฌติ, สา วูปสมฺมติฯ ทุกฺขเวทนียํ ผสฺสํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ ทุกฺขา เวทนาฯ ยา ตเสฺสว ทุกฺขเวทนียสฺส ผสฺสสฺส นิโรธา, ยํ ตชฺชํ เวทยิตํ ทุกฺขเวทนียํ ผสฺสํ ปฏิจฺจ อุปฺปนฺนา ทุกฺขา เวทนา สา นิรุชฺฌติ, สา วูปสมฺมติฯ อทุกฺขมสุขเวทนียํ ผสฺสํ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ อทุกฺขมสุขา เวทนาฯ ยา ตเสฺสว อทุกฺขมสุขเวทนียสฺส ผสฺสสฺส นิโรธา, ยํ ตชฺชํ เวทยิตํ อทุกฺขมสุขเวทนียํ ผสฺสํ ปฏิจฺจ อุปฺปนฺนา อทุกฺขมสุขา เวทนา สา นิรุชฺฌติ, วูปสมฺมติฯ **ผสฺสนิทานํ สาตํ อสาต**นฺติ ฯ สาตาสาตา ผสฺสนิทานา ผสฺสสมุทยา ผสฺสชาติกา ผสฺสปฺปภวาติ – ผสฺสนิทานํ สาตํ อสาตํฯ

ผเสฺส อสเนฺต น ภวนฺติ เหเตติฯ ผเสฺส อสเนฺต อสํวิชฺชมาเน นตฺถิ อนุปลพฺภมาเน สาตาสาตา น ภวนฺติ นปฺปภวนฺติ น ชายนฺติ น สญฺชายนฺติ น นิพฺพตฺตนฺติ นาภินิพฺพตฺตนฺติ น ปาตุภวนฺตีติ – ผเสฺส อสเนฺต น ภวนฺติ เหเตฯ

วิภวํ ภวญฺจาปิ ยเมตมตฺถนฺติฯ ภวทิฏฺฐิปิ ผสฺสนิทานา, วิภวทิฏฺฐิปิ ผสฺสนิทานาฯ **ยเมตมตฺถ**นฺติ ยํ ปรมตฺถนฺติ – วิภวํ ภวญฺจาปิ ยเมตมตฺถํฯ

เอตํ เต ปพฺรูมิ อิโตนิทานนฺติฯ **เอต**นฺติ ยํ ปุจฺฉสิ ยํ ยาจสิ ยํ อเชฺฌสสิ ยํ ปสาเทสิฯ **ปพฺรูมี**ติ พฺรูมิ อาจิกฺขามิ เทเสมิ ปญฺญเปมิ ปฏฺฐเปมิ วิวรามิ วิภชามิ อุตฺตานีกโรมิ ปกาเสมีติ – เอตํ เต ปพฺรูมิฯ **อิโตนิทาน**นฺติ อิโต ผสฺสนิทานํ ผสฺสสมุทยํ ผสฺสชาติกํ ผสฺสปฺปภวนฺติ – เอตํ เต ปพฺรูมิ อิโตนิทานํฯ

เตนาห ภควา –

“ผสฺสนิทานํ สาตํ อสาตํ, ผเสฺส อสเนฺต น ภวนฺติ เหเต;
วิภวํ ภวญฺจาปิ ยเมตมตฺถํ, เอตํ เต ปพฺรูมิ อิโตนิทาน”นฺติฯ

๑๐๖**ผโสฺส นุ โลกสฺมึ กุโตนิทาโน, ปริคฺคหา จาปิ** [วาปิ (สี. สฺยา.)] **กุโตปหูตา;**
กิสฺมึ อสเนฺต น มมตฺตมตฺถิ, กิสฺมึ วิภูเต น ผุสนฺติ ผสฺสาฯ

ผโสฺส นุ โลกสฺมึ กุโตนิทาโนติฯ ผโสฺส กุโตนิทาโน กุโตชาโต กุโตสญฺชาโต กุโตนิพฺพโตฺต กุโตอภินิพฺพโตฺต กุโตปาตุภูโต, กึนิทาโน กึสมุทโย กึชาติโก กึปภโวติ ผสฺสสฺส มูลํ ปุจฺฉติ เหตุํ ปุจฺฉติ…เป.… สมุทยํ ปุจฺฉติ ปปุจฺฉติ ยาจติ อเชฺฌสติ ปสาเทตีติ – ผโสฺส นุ โลกสฺมึ กุโตนิทาโนฯ

ปริคฺคหา จาปิ กุโตปหูตาติ ปริคฺคหา กุโตปหูตา กุโตชาตา กุโตสญฺชาตา กุโตนิพฺพตฺตา กุโตอภินิพฺพตฺตา กุโตปาตุภูตา, กึนิทานา กึสมุทยา กึชาติกา กึปภวาติ ปริคฺ

คหานํ มูลํ ปุจฺฉติ เหตุํ ปุจฺฉติ…เป…. สมุทยํ ปุจฺฉติ ปปุจฺฉติ ยาจติ อเชฺฌสติ ปสาเทตีติ – ปริคฺคหา จาปิ กุโตปหูตาฯ

กิสฺมึ อสเนฺต น มมตฺตมตฺถีติฯ กิสฺมึ อสเนฺต อสํวิชฺชมาเน นตฺถิ อนุปลพฺภมาเน มมตฺตา นตฺถิ น สนฺติ น สํวิชฺชนฺติ นุปลพฺภนฺติ, ปหีนา สมุจฺฉินฺนา วูปสนฺตา ปฏิปสฺสทฺธา อภพฺพุปฺปตฺติกา ญาณคฺคินา ทฑฺฒาติ – กิสฺมึ อสเนฺต น มมตฺตมตฺถิฯ

กิสฺมึ วิภูเต น ผุสนฺติ ผสฺสาติฯ กิสฺมึ วิภูเต วิภวิเต อติกฺกเนฺต สมติกฺกเนฺต วีติวเตฺต ผสฺสา น ผุสนฺตีติ – กิสฺมึ วิภูเต น ผุสนฺติ ผสฺสาฯ

เตนาห โส นิมฺมิโต –

“ผโสฺส นุ โลกสฺมึ กุโตนิทาโน, ปริคฺคหา จาปิ กุโตปหูตา;
กิสฺมึ อสเนฺต น มมตฺตมตฺถิ, กิสฺมึ วิภูเต น ผุสนฺติ ผสฺสา”ติฯ

๑๐๗. นามญฺจ รูปญฺจ ปฏิจฺจ ผโสฺส, อิจฺฉานิทานานิ ปริคฺคหานิ;
อิจฺฉายสนฺตฺยา น มมตฺตมตฺถิ, รูเป วิภูเต น ผุสนฺติ ผสฺสาฯ

นามญฺจ รูปญฺจ ปฏิจฺจ ผโสฺสติฯ จกฺขุญฺจ ปฏิจฺจ รูเป จ อุปฺปชฺชติ จกฺขุวิญฺญาณํ, ติณฺณํ สงฺคติ ผโสฺสฯ จกฺขุ จ [จกฺขุญฺจ (พหูสุ)] รูปา จ รูปสฺมึ จกฺขุสมฺผสฺสํ ฐเปตฺวา สมฺปยุตฺตกา ธมฺมา นามสฺมึฯ เอวมฺปิ นามญฺจ รูปญฺจ ปฏิจฺจ ผโสฺสฯ โสตญฺจ ปฏิจฺจ สเทฺท จ อุปฺปชฺชติ โสตวิญฺญาณํ, ติณฺณํ สงฺคติ ผโสฺสฯ โสตญฺจ สทฺทา จ รูปสฺมึ โสตสมฺผสฺสํ ฐเปตฺวา สมฺปยุตฺตกา ธมฺมา นามสฺมึฯ เอวมฺปิ นามญฺจ รูปญฺจ ปฏิจฺจ ผโสฺสฯ ฆานญฺจ ปฏิจฺจ คเนฺธ จ อุปฺปชฺชติ ฆานวิญฺญาณํ, ติณฺณํ สงฺคติ ผโสฺสฯ ฆานญฺจ คนฺธา จ รูปสฺมึ ฆานสมฺผสฺสํ ฐเปตฺวา สมฺปยุตฺตกา ธมฺมา นามสฺมึฯ เอวมฺปิ นามญฺจ รูปญฺจ ปฏิจฺจ ผโสฺสฯ ชิวฺหญฺจ ปฏิจฺจ รเส จ อุปฺปชฺชติ ชิวฺหาวิญฺญาณํ, ติณฺณํ สงฺคติ ผโสฺสฯ ชิวฺหา จ รสา จ รูปสฺมึ ชิวฺหาสมฺผสฺสํ ฐเปตฺวา สมฺปยุตฺตกา ธมฺมา นามสฺมึฯ เอวมฺปิ นามญฺจ รูปญฺจ ปฏิจฺจ ผโสฺสฯ กายญฺจ ปฏิจฺจ โผฏฺฐเพฺพ จ อุปฺปชฺชติ กายวิญฺญาณํ, ติณฺณํ สงฺคติ ผโสฺสฯ กาโย จ โผฏฺฐพฺพา จ รูปสฺมึ กายสมฺผสฺสํ ฐเปตฺวา สมฺปยุตฺตกา ธมฺมา นามสฺมึฯ เอวมฺปิ นามญฺจ รูปญฺจ ปฏิจฺจ ผโสฺสฯ มนญฺจ ปฏิจฺจ ธเมฺม จ อุปฺปชฺชติ มโนวิญฺญาณํ, ติณฺณํ สงฺคติ ผโสฺสฯ วตฺถุ รูปํ รูปสฺมึ, ธมฺมา รูปิโน รูปสฺมึ มโนสมฺผสฺสํ ฐเปตฺวา สมฺปยุตฺตกา ธมฺมา นามสฺมึฯ เอวมฺปิ นามญฺจ รูปญฺจ ปฏิจฺจ ผโสฺสฯ

อิจฺฉานิทานานิ ปริคฺคหานีติฯ อิจฺฉา วุจฺจติ ตณฺหาฯ โย ราโค สาราโค…เป…. อภิชฺฌา โลโภ อกุสลมูลํฯ **ปริคฺคหา**ติ เทฺว ปริคฺคหา – ตณฺหาปริคฺคโห จ ทิฏฺฐิปริคฺคโห จ…เป…. อยํ ตณฺหาปริคฺคโห…เป…. อยํ ทิฏฺฐิปริคฺคโหฯ **อิจฺฉานิทานานิ ปริคฺคหานี**ติฯ ปริคฺคหา อิจฺฉานิทานา อิจฺฉาเหตุกา อิจฺฉาปจฺจยา อิจฺฉาการณา อิจฺฉาปภวาติ – อิจฺฉานิทานานิ ปริคฺคหานิฯ

อิจฺฉายสนฺตฺยา น มมตฺตมตฺถีติฯ อิจฺฉา วุจฺจติ ตณฺหาฯ โย ราโค สาราโค…เป…. อภิชฺฌา โลโภ อกุสลมูลํฯ **มมตฺตา**ติ เทฺว มมตฺตา – ตณฺหามมตฺตญฺจ ทิฏฺฐิมมตฺตญฺจ …เป.… อิทํ ตณฺหามมตฺตํ …เป…. อิทํ ทิฏฺฐิมมตฺตํฯ **อิจฺฉายสนฺตฺยา น มมตฺตมตฺถี**ติฯ อิจฺฉาย อสนฺตฺยา อสํวิชฺชมานาย นตฺถิ อนุปลพฺภมานาย มมตฺตา นตฺถิ น สนฺติ น สํวิชฺชนฺติ นุ

ปลพฺภนฺติ, ปหีนา สมุจฺฉินฺนา วูปสนฺตา ปฏิปสฺสทฺธา อภพฺพุปฺปตฺติกา ญาณคฺคินา ทฑฺฒาติ – อิจฺฉายสนฺตฺยา น มมตฺตมตฺถิฯ

รูเป วิภูเต น ผุสนฺติ ผสฺสาติฯ **รูเป**ติ จตฺตาโร จ มหาภูตา จตุนฺนญฺจ มหาภูตานํ อุปาทาย รูปํฯ **รูเป วิภูเต**ติ จตูหากาเรหิ [จตูหิ การเณหิ (สฺยา.)] รูปํ วิภูตํ โหติ – ญาตวิภูเตน [ญาณวิภูเตน (สี.), ตทฏฺฐกถายํ ปน ญาตวีติวเตฺตนาติ ทิสฺสติ], ตีรณวิภูเตน, ปหานวิภูเตน, สมติกฺกมวิภูเตนฯ กถํ ญาตวิภูเตน รูปํ วิภูตํ โหติ? รูปํ ชานาติ – “ยํ กิญฺจิ รูปํ สพฺพํ รูปํ จตฺตาริ จ มหาภูตานิ จตุนฺนญฺจ มหาภูตานํ อุปาทาย รูป”นฺติ ชานาติ ปสฺสติฯ เอวํ ญาตวิภูเตน รูปํ วิภูตํ โหติฯ

กถํ ตีรณวิภูเตน รูปํ วิภูตํ โหติ? เอวํ ญาตํ กตฺวา รูปํ ตีเรติ, อนิจฺจโต ทุกฺขโต โรคโต คณฺฑโต สลฺลโต อฆโต อาพาธโต ปรโต ปโลกโต อีติโต อุปทฺทวโต ภยโต อุปสคฺคโต จลโต ปภงฺคุโต อธุวโต อตาณโต อเลณโต อสรณโต ริตฺตโต ตุจฺฉโต สุญฺญโต อนตฺตโต อาทีนวโต วิปริณามธมฺมโต อสารกโต อฆมูลโต วธกโต วิภวโต สาสวโต สงฺขตโต มารามิสโต ชาติธมฺมโต ชราธมฺมโต พฺยาธิธมฺมโต มรณธมฺมโต, โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสธมฺมโต สํกิเลสิกธมฺมโต สมุทยโต อตฺถงฺคมโต, อสฺสาทโต อาทีนวโต นิสฺสรณโต ตีเรติฯ เอวํ ตีรณวิภูเตน รูปํ วิภูตํ โหติฯ

กถํ ปหานวิภูเตน รูปํ วิภูตํ โหติ? เอวํ ตีรยิตฺวา รูเป ฉนฺทราคํ ปชหติ วิโนเทติ พฺยนฺตึ กโรติ อนภาวํ คเมติฯ วุตฺตเมฺหตํ ภควตา – “โย, ภิกฺขเว, รูเป ฉนฺทราโค ตํ ปชหถฯ เอวํ ตํ รูปํ ปหีนํ ภวิสฺสติ อุจฺฉินฺนมูลํ ตาลาวตฺถุกตํ อนภาวํกตํ อายตึ อนุปฺปาทธมฺม”นฺติฯ เอวํ ปหานวิภูเตน รูปํ วิภูตํ โหติฯ

กถํ สมติกฺกมวิภูเตน รูปํ วิภูตํ โหติฯ จตโสฺส อรูปสมาปตฺติโย ปฏิลทฺธสฺส รูปา วิภูตา โหนฺติ วิภาวิตา อติกฺกนฺตา สมติกฺกนฺตา วีติวตฺตาฯ เอวํ สมติกฺกมวิภูเตน รูปํ วิภูตํ โหติฯ อิเมหิ จตูหิ การเณหิ รูปํ วิภูตํ โหติฯ

รูเป วิภูเต น ผุสนฺติ ผสฺสาติฯ รูเป วิภูเต วิภาวิเต อติกฺกเนฺต สมติกฺกเนฺต วีติวเตฺต ปญฺจ ผสฺสา น ผุสนฺติ – จกฺขุสมฺผโสฺส, โสตสมฺผโสฺส, ฆานสมฺผโสฺส, ชิวฺหาสมฺผโสฺส, กายสมฺผโสฺสติ – รูเป วิภูเต น ผุสนฺติ ผสฺสาฯ

เตนาห ภควา –

“นามญฺจ รูปญฺจ ปฏิจฺจ ผโสฺส, อิจฺฉานิทานานิ ปริคฺคหานิ;
อิจฺฉายสนฺตฺยา น มมตฺตมตฺถิ, รูเป วิภูเต น ผุสนฺติ ผสฺสา”ติฯ

๑๐๘. **กถํ สเมตสฺส วิโภติ รูปํ, สุขํ ทุขญฺจาปิ** [ทุกฺขํ วาปิ (สฺยา.)] **กถํ วิโภติ;**
เอตํ เม ปพฺรูหิ ยถา วิโภติ, ตํ ชานิยามาติ [ชานิสฺสามาติ (สี. ก.)] **เม มโน อหุฯ**

กถํ สเมตสฺส วิโภติ รูปนฺติฯ **กถํ สเมตสฺสา**ติ กถํ สเมตสฺส กถํ ปฏิปนฺนสฺส กถํ อิริยนฺตสฺส กถํ วเตฺตนฺตสฺส กถํ ปาเลนฺตสฺส กถํ ยเปนฺตสฺส กถํ ยาเปนฺตสฺส รูปํ วิโภติ วิภาวียติ อติกฺกมียติ สมติกฺกมียติ [วิภาวิยฺยติ อติกฺกมิยฺยติ สมติกฺกมิยฺยติ (พหูสุ)] วีติวตฺตียตีติ – กถํ สเมตสฺส วิโภติ รูปํฯ

สุขํ ทุขญฺจาปิ กถํ วิโภตีติ สุขญฺจ ทุกฺขญฺจ กถํ วิโภติ วิภาวียติ อติกฺกมียติ สมติกฺกมียติ วีติวตฺตียตีติ – สุขํ ทุขญฺจาปิ กถํ วิโภติฯ

เอตํ เม ปพฺรูหิ ยถา วิโภตีติฯ เอตนฺติ ยํ ปุจฺฉามิ ยํ ยาจามิ ยํ อเชฺฌสามิ ยํ ปสาเทมีติ – เอตํฯ **เม ปพฺรูหีติ** เม ปพฺรูหิ อาจิกฺข เทเสหิ ปญฺญเปหิ ปฏฺฐเปหิ วิวร วิภช อุตฺตานีกโรหิ ปกาเสหีติ – เอตํ เม ปพฺรูหิฯ **ยถา วิโภตีติ** ยถา วิโภติ วิภาวียติ อติกฺกมียติ สมติกฺกมียติ วีติวตฺตียตีติ – เอตํ เม ปพฺรูหิ ยถา วิโภติฯ

ตํ ชานิยามาติ เม มโน อหูติฯ ตํ ชานิยามาติ ตํ ชาเนยฺยาม อาชาเนยฺยาม วิชาเนยฺยาม ปฏิวิชาเนยฺยาม ปฏิวิเชฺฌยฺยามาติ – ตํ ชานิยามฯ **อิติ เม มโน อหูติ** อิติ เม มโน อหุ, อิติ เม จิตฺตํ อหุ , อิติ เม สงฺกโปฺป อหุ, อิติ เม วิญฺญาณํ อหูติ – ตํ ชานิยาม อิติ เม มโน อหุฯ

เตนาห โส นิมฺมิโต –

“กถํ สเมตสฺส วิโภติ รูปํ, สุขํ ทุขญฺจาปิ กถํ วิโภติ;
เอตํ เม ปพฺรูหิ ยถา วิโภติ, ตํ ชานิยามาติ เม มโน อหู”ติฯ

๑๐๙. น สญฺญสญฺญี น วิสญฺญสญฺญี, โนปิ อสญฺญี น วิภูตสญฺญี;
เอวํ สเมตสฺส วิโภติ รูปํ, สญฺญานิทานา หิ ปปญฺจสงฺขาฯ

น สญฺญสญฺญี น วิสญฺญสญฺญีติฯ สญฺญสญฺญิโน วุจฺจนฺติ เย ปกติสญฺญาย ฐิตา, นปิ โส ปกติสญฺญาย ฐิโตฯ วิสญฺญสญฺญิโน วุจฺจนฺติ อุมฺมตฺตกา เย จ ขิตฺตจิตฺตา [อุกฺขิตฺตจิตฺตา (สฺยา.)], นปิ โส อุมฺมตฺตโก, โนปิ ขิตฺตจิโตฺตติ – น สญฺญสญฺญี น วิสญฺญสญฺญีฯ

โนปิ อสญฺญี น วิภูตสญฺญีติฯ อสญฺญิโน วุจฺจนฺติ นิโรธสมาปนฺนา เย จ อสญฺญสตฺตา, นปิ โส นิโรธสมาปโนฺน, นปิ อสญฺญสโตฺตฯ วิภูตสญฺญิโน วุจฺจนฺติ เย จตุนฺนํ อรูปสมาปตฺตีนํ ลาภิโน, นปิ โส จตุนฺนํ อรูปสมาปตฺตีนํ ลาภีติ – โนปิ อสญฺญี น วิภูตสญฺญีฯ

เอวํ สเมตสฺส วิโภติ รูปนฺติฯ อิธ ภิกฺขุ สุขสฺส จ ปหานา…เป.… จตุตฺถํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ โส เอวํ สมาหิเต จิเตฺต ปริสุเทฺธ ปริโยทาเต อนงฺคเณ วิคตูปกฺกิเลเส มุทุภูเต กมฺมนิเย ฐิเต อาเนญฺชปฺปเตฺต อากาสานญฺจายตนสมาปตฺติปฏิลาภตฺถาย จิตฺตํ อภินีหรติ อภินินฺนาเมติ อารุปฺปมคฺคสมงฺคีติฯ เอวํ สเมตสฺส เอวํ ปฏิปนฺนสฺส เอวํ อิริยนฺตสฺส เอวํ วเตฺตนฺตสฺส เอวํ ปาเลนฺตสฺส เอวํ ยเปนฺตสฺส เอวํ ยาเปนฺตสฺส รูปํ วิโภติ วิภาวียติ อติกฺกมียติ สมติกฺกมียติ วีติวตฺตียตีติ – เอวํ สเมตสฺส วิโภติ รูปํฯ

สญฺญานิทานา หิ ปปญฺจสงฺขาติฯ ปปญฺจาเยว ปปญฺจสงฺขา ตณฺหาปปญฺจสงฺขา, ทิฏฺฐิปปญฺจสงฺขา, มานปปญฺจสงฺขา สญฺญานิทานา สญฺญาสมุทยา สญฺญาชาติกา สญฺญาปภวาติ – สญฺญานิทานา หิ ปปญฺจสงฺขาฯ

เตนาห ภควา –

“น สญฺญสญฺญี น วิสญฺญสญฺญี, โนปิ อสญฺญี น วิภูตสญฺญี;
เอวํ สเมตสฺส วิโภติ รูปํ, สญฺญานิทานา หิ ปปญฺจสงฺขา”ติฯ

๑๑๐ยํ ตํ อปุจฺฉิมฺห อกิตฺตยี โน, อญฺญํ ตํ ปุจฺฉาม ตทิงฺฆ พฺรูหิ;
เอตฺตาวตคฺคํ นุ วทนฺติ เหเก, ยกฺขสฺส สุทฺธึ อิธ ปณฺฑิตาเส;
อุทาหุ อญฺญมฺปิ วทนฺติ เอโตฺตฯ

ยํ ตํ อปุจฺฉิมฺห อกิตฺตยี โนติฯ ยํ ตํ อปุจฺฉิมฺห อยาจิมฺห อเชฺฌสิมฺห ปสาทยิมฺหฯ **อกิตฺตยี โน**ติ กิตฺติตํ ปกิตฺติตํ อาจิกฺขิตํ เทสิตํ ปญฺญปิตํ ปฏฺฐปิตํ วิวฏํ วิภตฺตํ อุตฺตานีกตํ ปกาสิตนฺติ – ยํ ตํ อปุจฺฉิมฺห อกิตฺตยี โนฯ

อญฺญํ ตํ ปุจฺฉาม ตทิงฺฆ พฺรูหีติฯ อญฺญํ ตํ ปุจฺฉาม, อญฺญํ ตํ ยาจาม, อญฺญํ ตํ อเชฺฌสาม, อญฺญํ ตํ ปสาเทม, อุตฺตริํ ตํ ปุจฺฉามฯ **ตทิงฺฆ พฺรูหี**ติ อิงฺฆ พฺรูหิ อาจิกฺข เทเสหิ ปญฺญเปหิ ปฏฺฐเปหิ วิวร วิภช อุตฺตานีกโรหิ ปกาเสหีติ – อญฺญํ ตํ ปุจฺฉาม ตทิงฺฆ พฺรูหิฯ

เอตฺตาวตคฺคํ นุ วทนฺติ เหเก ยกฺขสฺส สุทฺธึ อิธ ปณฺฑิตาเสติฯ เอเก สมณพฺราหฺมณา เอตา อรูปสมาปตฺติโย อคฺคํ เสฏฺฐํ วิสิฏฺฐํ ปาโมกฺขํ อุตฺตมํ ปวรํ วทนฺติ กเถนฺติ ภณนฺติ ทีปยนฺติ โวหรนฺติฯ **ยกฺขสฺสา**ติ สตฺตสฺส นรสฺส มานวสฺส โปสสฺส ปุคฺคลสฺส ชีวสฺส ชาคุสฺส ชนฺตุสฺส อินฺทคุสฺส มนุชสฺสฯ **สุทฺธิ**นฺติ สุทฺธึ วิสุทฺธึ ปริสุทฺธึ มุตฺตึ วิมุตฺตึ ปริมุตฺตึฯ **อิธ ปณฺฑิตาเส**ติ อิธ ปณฺฑิตวาทา ถิรวาทา ญายวาทา เหตุวาทา ลกฺขณวาทา การณวาทา ฐานวาทา สกาย ลทฺธิยาติ – เอตฺตาวตคฺคํ นุ วทนฺติ เหเก ยกฺขสฺส สุทฺธึ อิธ ปณฺฑิตาเสฯ

อุทาหุ อญฺญมฺปิ วทนฺติ เอโตฺตติฯ อุทาหุ เอเก สมณพฺราหฺมณา เอตา อรูปสมาปตฺติโย อติกฺกมิตฺวา สมติกฺกมิตฺวา วีติวเตฺตตฺวา เอโตฺต อรูปสมาปตฺติโต อญฺญํ อุตฺตริํ ยกฺขสฺส สุทฺธึ วิสุทฺธึ ปริสุทฺธึ มุตฺตึ วิมุตฺตึ ปริมุตฺตึ วทนฺติ กเถนฺติ ภณนฺติ ทีปยนฺติ โวหรนฺตีติ – อุทาหุ อญฺญมฺปิ วทนฺติ เอโตฺตฯ

เตนาห โส นิมฺมิโต –

‘‘ยํ ตํ อปุจฺฉิมฺห อกิตฺตยี โน, อญฺญํ ตํ ปุจฺฉาม ตทิงฺฆ พฺรูหิ;
เอตฺตาวตคฺคํ นุ วทนฺติ เหเก, ยกฺขสฺส สุทฺธึ อิธ ปณฺฑิตาเส;
อุทาหุ อญฺญมฺปิ วทนฺติ เอโตฺต’’ติฯ

๑๑๑เอตฺตาวตคฺคมฺปิ วทนฺติ เหเก, ยกฺขสฺส สุทฺธึ อิธ ปณฺฑิตาเส;
เตสํ ปเนเก สมยํ วทนฺติ, อนุปาทิเสเส กุสลาวทานาฯ

เอตฺตาวตคฺคมฺปิ วทนฺติ เหเก, ยกฺขสฺส สุทฺธึ อิธ ปณฺฑิตาเสติฯ สเนฺตเก สมณพฺราหฺมณา สสฺสตวาทา, เอตา อรูปสมาปตฺติโย อคฺคํ เสฏฺฐํ วิสิฏฺฐํ ปาโมกฺขํ อุตฺตมํ ปวรํ วทนฺติ กเถนฺติ ภณนฺติ ทีปยนฺติ โวหรนฺติฯ **ยกฺขสฺสา**ติ สตฺตสฺส นรสฺส มานวสฺส โปสสฺส ปุคฺคลสฺส ชีวสฺส ชาคุสฺส ชนฺตุสฺส อินฺทคุสฺส มนุชสฺสฯ **สุทฺธิ**นฺติ สุทฺธึ วิสุทฺธึ ปริสุทฺธึ, มุตฺตึ วิมุตฺตึ ปริมุตฺตึฯ **อิธ ปณฺฑิตาเส**ติ อิธ ปณฺฑิตวาทา ถิรวาทา ญายวาทา เหตุวาทา ลกฺขณวาทา การณวาทา ฐานวาทา สกาย ลทฺธิยาติ – เอตฺตาวตคฺคมฺปิ วทนฺติ เหเก ยกฺขสฺส สุทฺธึ อิธ ปณฺฑิตาเสฯ

เตสํ ปเนเก สมยํ วทนฺติ, อนุปาทิเสเส กุสลาวทานาติ เตสํเยว สมณพฺราหฺมณานํ เอเก สมณพฺราหฺมณา อุเจฺฉทวาทา ภวตชฺชิตา วิภวํ อภินนฺทนฺติ, เต สตฺตสฺส สมํ อุปสมํ วูป

สมํ นิโรธํ ปฏิปสฺสทฺธินฺติ วทนฺติ, ยโต กึ, โภ, อยํ อตฺตา กายสฺส เภทา อุจฺฉิชฺชติ วินสฺสติ น โหติ ปรํ มรณา, เอตฺตาวตา อนุปาทิเสโสติฯ **กุสลาวทานา**ติ กุสลวาทา ปณฺฑิตวาทา ถิรวาทา ญายวาทา เหตุวาทา ลกฺขณวาทา การณวาทา ฐานวาทา สกาย ลทฺธิยาติ – เตสํ ปเนเก สมยํ วทนฺติ อนุปาทิเสเส กุสลาวทานาฯ

เตนาห ภควา –

‘‘เอตฺตาวตคฺคมฺปิ วทนฺติ เหเก, ยกฺขสฺส สุทฺธึ อิธ ปณฺฑิตาเส;
เตสํ ปเนเก สมยํ วทนฺติ, อนุปาทิเสเส กุสลาวทานา’’ติฯ

๑๑๒. เอเต จ ญตฺวา อุปนิสฺสิตาติ, ญตฺวา มุนี นิสฺสเย โส วีมํสี;
ญตฺวา วิมุตฺโต น วิวาทเมติ, ภวาภวาย น สเมติ ธีโรฯ

เอเต จ ญตฺวา อุปนิสฺสิตาติฯ **เอเต**ติ ทิฏฺฐิคติเกฯ **อุปนิสฺสิตา**ติ สสฺสตทิฏฺฐินิสฺสิตาติ ญตฺวา, อุจฺเฉททิฏฺฐินิสฺสิตาติ ญตฺวา, สสฺสตุจฺเฉททิฏฺฐินิสฺสิตาติ ญตฺวา ชานิตฺวา ตุลยิตฺวา ตีรยิตฺวา วิภาวยิตฺวา วิภูตํ กตฺวาติ – เอเต จ ญตฺวา อุปนิสฺสิตาติฯ

ญตฺวา มุนี นิสฺสเย โส วีมํสีติฯ **มุนี**ติฯ โมนํ วุจฺจติ ญาณํ…เป.… สงฺคชาลมติจฺจ โส มุนิฯ มุนิ สสฺสตทิฏฺฐินิสฺสิตาติ ญตฺวา, อุจฺเฉททิฏฺฐินิสฺสิตาติ ญตฺวา, สสฺสตุจฺเฉททิฏฺฐินิสฺสิตาติ ญตฺวา ชานิตฺวา ตุลยิตฺวา ตีรยิตฺวา วิภาวยิตฺวา วิภูตํ กตฺวาฯ **โส วีมํสี**ติ ปณฺฑิโต ปญฺญวา พุทฺธิมา ญาณี วิภาวี เมธาวีติ ญตฺวา มุนิ นิสฺสเย โส วีมํสีฯ **ญตฺวา วิมุตฺโต น วิวาทเมตี**ติ ญตฺวา ชานิตฺวา ตุลยิตฺวา ตีรยิตฺวา วิภาวยิตฺวา วิภูตํ กตฺวา ฯ **วิมุตฺโต**ติ มุตฺโต วิมุตฺโต ปริมุตฺโต สุวิมุตฺโต อจฺจนฺตอนุปาทาวิโมกฺเขนฯ ‘‘สพฺเพ สงฺขารา อนิจฺจา’’ติ ญตฺวา ชานิตฺวา ตุลยิตฺวา ตีรยิตฺวา วิภาวยิตฺวา วิภูตํ กตฺวา มุตฺโต วิมุตฺโต ปริมุตฺโต สุวิมุตฺโต อจฺจนฺตอนุปาทาวิโมกฺเขนฯ ‘‘สพฺเพ สงฺขารา ทุกฺขา’’ติ… ‘‘สพฺเพ ธมฺมา อนตฺตา’’ติ…เป.… ‘‘ยํ กิญฺจิ สมุทยธมฺมํ สพฺพํ ตํ นิโรธธมฺม’’นฺติ ญตฺวา ชานิตฺวา ตุลยิตฺวา ตีรยิตฺวา วิภาวยิตฺวา วิภูตํ กตฺวา มุตฺโต วิมุตฺโต ปริมุตฺโต สุวิมุตฺโต อจฺจนฺตอนุปาทาวิโมกฺเขนาติ – ญตฺวา วิมุตฺโตฯ **น วิวาทเมตี**ติ น กลหํ กโรติ, น ภณฺฑนํ กโรติ, น วิคฺคหํ กโรติ, น วิวาทํ กโรติ, น เมธคํ กโรติฯ วุตฺตเญฺหตํ ภควตา – ‘‘เอวํ วิมุตฺตจิตฺโต โข, อคฺคิเวสฺสน, ภิกฺขุ น เกนจิ สํวทติ, น เกนจิ วิวทติ, ยญฺจ โลเก วุตฺตํ เตน จ โวหรติ อปรามส’’นฺติ – ญตฺวา วิมุตฺโต น วิวาทเมติฯ

***ภวาภวาย* น สเมติ ธีโร**ติฯ ***ภวาภวายา*ติ** ภวาย กมฺมภวาย ปุนพฺภวาย กามภวาย , กมฺมภวาย กามภวาย ปุนพฺภวาย รูปภวาย, กมฺมภวาย รูปภวาย ปุนพฺภวาย อรูปภวาย, กมฺมภวาย อรูปภวาย ปุนพฺภวาย ปุนปฺปุนพฺภวาย ปุนปฺปุนคติยา ปุนปฺปุนอุปปตฺติยา ปุนปฺปุนปฏิสนฺธิยา ปุนปฺปุนอตฺตภาวาย ปุนปฺปุนาภินิพฺพตฺติยา น สเมติ น สมาคจฺฉติ น คณฺหาติ น ปรามสติ นาภินิวิสติฯ **ธีโร**ติ ธีโร ปณฺฑิโต ปญฺญวา พุทฺธิมา ญาณี วิภาวี เมธาวีติ – ภวาภวาย น สเมติ ธีโรฯ

เตนาห ภควา –

‘‘เอเต จ ญตฺวา อุปนิสฺสิตาติ, ญตฺวา มุนี นิสฺสเย โส วีมํสี;
ญตฺวา วิมุตฺโต น วิวาทเมติ, ภวาภวาย น สเมติ ธีโร’’ติฯ

กลหวิวาทสุตฺตนิทฺเทโส เอกาทสโมฯ

๑๒. จูฬวิยูหสุตฺตนิเทฺทโส

อถ จูฬวิยูหสุตฺตนิเทฺทสํ วกฺขติ –

๑๑๓. **สกํ สกํ ทิฏฺฐิปริพฺพสานา, วิคฺคยฺห นานา กุสลา วทนฺติ;**
โย เอวํ ชานาติ [เอวํ ปชานาติ (สี.)] **ส เวทิ ธมฺมํ, อิทํ ปฏิโกฺกสมเกวลี โสฯ**

สกํ สกํ ทิฏฺฐิปริพฺพสานาติฯ สเนฺตเก สมณพฺราหฺมณา ทิฏฺฐิคติกา; เต ทฺวาสฏฺฐิยา ทิฏฺฐิคตานํ อญฺญตรญฺญตรํ ทิฏฺฐิคตํ คเหตฺวา อุคฺคเหตฺวา คณฺหิตฺวา ปรามสิตฺวา อภินิวิสิตฺวา สกาย สกาย ทิฏฺฐิยา วสนฺติ สํวสนฺติ อาวสนฺติ ปริวสนฺติฯ ยถา อคาริกา ฆเรสุ วสนฺติ, สาปตฺติกา วา อาปตฺตีสุ วสนฺติ, สกิเลสา วา กิเลเสสุ วสนฺติ; เอวเมว สเนฺตเก สมณพฺราหฺมณา ทิฏฺฐิคติกา, เต ทฺวาสฏฺฐิยา ทิฏฺฐิคตานํ อญฺญตรญฺญตรํ ทิฏฺฐิคตํ คเหตฺวา อุคฺคเหตฺวา คณฺหิตฺวา ปรามสิตฺวา อภินิวิสิตฺวา สกาย สกาย ทิฏฺฐิยา วสนฺติ สํวสนฺติ อาวสนฺติ ปริวสนฺตีติ – สกํ สกํ ทิฏฺฐิปริพฺพสานาฯ

วิคฺคยฺห นานา กุสลา วทนฺตีติฯ **วิคฺคยฺหา**ติ คเหตฺวา อุคฺคเหตฺวา คณฺหิตฺวา ปรามสิตฺวา อภินิวิสิตฺวา นานา วทนฺติ วิวิธํ วทนฺติ อโญฺญญฺญํ วทนฺติ ปุถุ [ปุถุํ (สี.)] วทนฺติ, น เอกํ วทนฺติ กเถนฺติ ภณนฺติ ทีปยนฺติ โวหรนฺติฯ **กุสลา**ติ กุสลวาทา ปณฺฑิตวาทา ถิรวาทา ญายวาทา เหตุวาทา ลกฺขณวาทา การณวาทา ฐานวาทา สกาย ลทฺธิยาติ – วิคฺคยฺห นานา กุสลา วทนฺติฯ

โย เอวํ ชานาติ ส เวทิ ธมฺมนฺติฯ โย อิมํ [อิทํ (สี. ก.)] ธมฺมํ ทิฏฺฐิํ ปฏิปทํ มคฺคํ ชานาติ โส ธมฺมํ เวทิ อญฺญาสิ อปสฺสิ ปฏิวิชฺฌีติ – โย เอวํ ชานาติ ส เวทิ ธมฺมํฯ

อิทํ ปฏิโกฺกสมเกวลี โสติฯ โย อิมํ ธมฺมํ ทิฏฺฐิํ ปฏิปทํ มคฺคํ ปฏิโกฺกสติ, อเกวลี โส อสมโตฺต โส อปริปุโณฺณ โส หีโน นิหีโน โอมโก ลามโก ฉตุโกฺก ปริโตฺตติ – อิทํ ปฏิโกฺกสมเกวลี โสฯ

เตนาห โส นิมฺมิโต –

“สกํ สกํ ทิฏฺฐิปริพฺพสานา, วิคฺคยฺห นานา กุสลา วทนฺติ;
โย เอวํ ชานาติ ส เวทิ ธมฺมํ, อิทํ ปฏิโกฺกสมเกวลี โส”ติฯ

๑๑๔. **เอวมฺปิ วิคฺคยฺห วิวาทยนฺติ, พาโล ปโร อกฺกุสโลติ จาหุ;**
สโจฺจ นุ วาโท กตโม อิเมสํ, สเพฺพว หีเม กุสลาวทานาฯ

เอวมฺปิ วิคฺคยฺห วิวาทยนฺตีติฯ เอวํ คเหตฺวา อุคฺคเหตฺวา คณฺหิตฺวา ปรามสิตฺวา อภินิวิสิตฺวา วิวาทยนฺติ, กลหํ กโรนฺติ, ภณฺฑนํ กโรนฺติ, วิคฺคหํ กโรนฺติ, วิวาทํ กโรนฺติ, เมธคํ กโรนฺติ – “น ตฺวํ อิมํ ธมฺมวินยํ อาชานาสิ…เป.… นิเพฺพเฐหิ วา สเจ ปโหสี”ติ – เอวมฺปิ วิคฺคยฺห วิวาทยนฺติฯ

พาโล ปโร อกฺกุสโลติ จาหุติฯ ปโร พาโล หีโน นิหีโน โอมโก ลามโก ฉตุโกฺก ปริโตฺต อกุสโล อวิทฺวา อวิชฺชาคโต อญฺญาณี อวิภาวี ทุปฺปโญฺญติ, เอวมาหํสุ เอวํ กเถนฺติ เอวํ ภณนฺติ เอวํ ทีปยนฺติ เอวํ โวหรนฺตีติ – พาโล ปโร อกฺกุสโลติ จาหุฯ

สโจฺจ นุ วาโท กตโม อิเมสนฺติฯ อิเมสํ สมณพฺราหฺมณานํ วาโท กตโม สโจฺจ ตโจฺฉ ตโถ ภูโต ยาถาโว อวิปรีโตติ – สโจฺจ นุ วาโท กตโม อิเมสํฯ

สเพฺพว หีเม กุสลาวทานาติฯ สเพฺพวิเม สมณพฺราหฺมณา กุสลวาทา ปณฺฑิตวาทา ถิรวาทา ญายวาทา เหตุวาทา ลกฺขณวาทา การณวาทา ฐานวาทา สกาย ลทฺธิยาติ – ส เพฺพว หีเม กุสลาวทานาฯ

เตนาห โส นิมฺมิโต –

“เอวมฺปิ วิคฺคยฺห วิวาทยนฺติ, พาโล ปโร อกฺกุสโลติ จาหุ;
สโจฺจ นุ วาโท กตโม อิเมสํ, สเพฺพว หีเม กุสลาวทานา”ติฯ

๑๑๕. **ปรสฺส เจ ธมฺมมนานุชานํ, พาโลมโก โหติ นิหีนปโญฺญ;**
สเพฺพว พาลา สุนิหีนปญฺญา, สเพฺพวิเม ทิฎฺฐิปริพฺพสานาฯ

ปรสฺส เจ ธมฺมมนานุชานนฺติฯ ปรสฺส ธมฺมํ ทิฎฺฐึ ปฎิปทํ มคฺคํ อนานุชานโนฺต อนานุปสฺสโนฺต อนานุมนโนฺต อนานุมญฺญโนฺต อนานุโมทโนฺตติ – ปรสฺส เจ ธมฺมมนานุชานํฯ

พาโลมโก โหติ นิหีนปโญฺญติฯ ปโร พาโล โหติ หีโน นิหีโน โอมโก ลามโก ฉตุโกฺก ปริโตฺต, หีนปโญฺญ นิหีนปโญฺญ โอมกปโญฺญ ลามกปโญฺญ ฉตุกฺกปโญฺญ ปริตฺตปโญฺญติ – พาโลมโก โหติ นิหีนปโญฺญฯ

สเพฺพว พาลา สุนิหีนปญฺญาติฯ สเพฺพวิเม สมณพฺราหฺมณา พาลา หีนา นิหีนา โอมกา ลามกา ฉตุกฺกา ปริตฺตา, สเพฺพว หีนปญฺญา นิหีนปญฺญา โอมกปญฺญา ลามกปญฺญา ฉตุกฺกปญฺญา ปริตฺตปญฺญาติ – สเพฺพว พาลา สุนิหีนปญฺญาฯ

สเพฺพวิเม ทิฎฺฐิปริพฺพสานาติฯ สเพฺพวิเม สมณพฺราหฺมณา ทิฎฺฐิคติกา; เต ทฺวาสฎฺฐิยา ทิฎฺฐิคตานํ อญฺญตรญฺญตรํ ทิฎฺฐิคตํ คเหตฺวา อุคฺคเหตฺวา คณฺหิตฺวา ปรามสิตฺวา อภินิวิสิตฺวา สกาย สกาย ทิฎฺฐิยา วสนฺติ สํวสนฺติ อาวสนฺติ ปริวสนฺติฯ ยถา อคาริกา วา ฆเรสุ วสนฺติ, สาปตฺติกา วา อาปตฺตีสุ วสนฺติ, สกิเลสา วา กิเลเสสุ วสนฺติ; เอวเมว สเพฺพวิเม สมณพฺราหฺมณา ทิฎฺฐิคติกา…เป.… ปริวสนฺตีติ – สเพฺพวิเม ทิฎฺฐิปริพฺพสานาฯ

เตนาห ภควา –

“ปรสฺส เจ ธมฺมมนานุชานํ, พาโลมโก โหติ นิหีนปโญฺญ;
สเพฺพว พาลา สุนิหีนปญฺญา, สเพฺพวิเม ทิฎฺฐิปริพฺพสานา”ติฯ

๑๑๖. **สนฺทิฎฺฐิยา เจว นวีวทาตา,** [เจวนเววทาตา (สี.), เจ ปน วิวทาตา (สฺยา.)] **สํสุทฺธปญฺญา กุสลา มุตีมา;**
น เตสํ โกจิ ปริหีนปโญฺญ, ทิฎฺฐี หิ เตสมฺปิ ตถา สมตฺตาฯ

สนฺทิฎฺฐิยา เจว นวีวทาตาติฯ สกาย ทิฎฺฐิยา สกาย ขนฺติยา สกาย รุจิยา สกาย ลทฺธิยา อนวีวทาตา อโวทาตา อปริโยทาตา สํกิลิฎฺฐา สํกิเลสิกาติ – สนฺทิฎฺฐิยา เจว นวีวทาตาฯ

สํสุทฺธปญฺญา กุสลา มุตีมาติฯ สุทฺธปญฺญา วิสุทฺธปญฺญา ปริสุทฺธปญฺญา โวทาตปญฺญา ปริโยทาตปญฺญาฯ อถ วา สุทฺธทสฺสนา วิสุทฺธทสฺสนา ปริสุทฺธทสฺสนา โวทาตทสฺสนา ปริโยทาตทสฺสนาติ – สํสุทฺธปญฺญาฯ **กุสลา**ติ กุสลา ปณฺฑิตา ปญฺญวนฺโต อิทฺธิมนฺโต ญาณิโน วิภาวิโน เมธาวิโนติ – สํสุทฺธปญฺญา กุสลาฯ **มุตีมา**ติ มุติมา ปณฺฑิตา ปญฺญวนฺโต อิทฺธิมนฺโต ญาณิโน วิภาวิโน เมธาวิโนติ – สํสุทฺธปญฺญา กุสลา มุตีมาฯ

เตสํ น โกจิ ปริหีนปญฺโญติฯ เตสํ สมณพฺราหฺมณานํ น โกจิ หีนปญฺโญ นิหีนปญฺโญ โอมกปญฺโญ ลามกปญฺโญ ฉตุกฺกปญฺโญ ปริตฺตปญฺโญ อตฺถิฯ สเพฺพว เสฏฺฐปญฺญา วิสิฏฺฐปญฺญา ปาโมกฺขปญฺญา อุตฺตมปญฺญา ปวรปญฺญาติ – เตสํ น โกจิ ปริหีนปญฺโญฯ

ทิฏฺฐี หิ เตสมฺปิ ตถา สมตฺตาติฯ เตสํ สมณพฺราหฺมณานํ ทิฏฺฐิ ตถา สมตฺตา สมาทินฺนา คหิตา ปรามฏฺฐา อภินิวิฏฺฐา อโชฺฌสิตา อธิมุตฺตาติ – ทิฏฺฐี หิ เตสมฺปิ ตถา สมตฺตาฯ

เตนาห ภควา –

“สนฺทิฏฺฐิยา เจว นวีวทาตา, สํสุทฺธปญฺญา กุสลา มุตีมา;
เตสํ น โกจิ ปริหีนปญฺโญ, ทิฏฺฐี หิ เตสมฺปิ ตถา สมตฺตา”ติฯ

๑๑๗. **น วาหเมตํ ตถิยนฺติ** [ตถิวนฺติ (สฺยา.)] **พฺรูมิ, ยมาหุ พาลา มิถุ อญฺญมญฺญํ;**
สกํ สกํ ทิฏฺฐิมกํสุ สจฺจํ, ตสฺมา หิ พาโลติ ปรํ ทหนฺติฯ

น วาหเมตํ ตถิยนฺติ พฺรูมีติฯ **นา**ติ ปฏิเกฺขโปฯ **เอตนฺ**ติ “ทฺวาสฏฺฐิทิฏฺฐิคตานิ นาหํ เอตํ ตจฺฉํ ตถํ ภูตํ ยาถาวํ อวิปรีต”นฺติ พฺรูมิ อาจิกฺขามิ เทเสมิ ปญฺญเปมิ ปฏฺฐเปมิ วิวรามิ วิภชามิ อุตฺตานีกโรมิ ปกาเสมีติ – น วาหเมตํ ตถิยนฺติ พฺรูมิฯ

ยมาหุ พาลา มิถุ อญฺญมญฺญนฺติฯ **มิถู**ติ เทฺว ชนา, เทฺว กลหการกา, เทฺว ภณฺฑนการกา, เทฺว ภสฺสการกา, เทฺว วิวาทการกา, เทฺว อธิกรณการกา, เทฺว วาทิโน, เทฺว สลฺลปกา; เต อญฺญมญฺญํ พาโล [พาลโต (สี. ก.) เอวมเญฺญสุ ฉปฺปเทสุปิ โตปจฺจยนฺตวเสน] หีโน นิหีโน โอมโก ลามโก ฉตุโกฺก ปริโตฺตติ, เอวมาหํสุ เอวํ กเถนฺติ เอวํ ภณนฺติ เอวํ ทีปยนฺติ เอวํ โวหรนฺตีติ – ยมาหุ พาลา มิถุ อญฺญมญฺญํฯ

สกํ สกํ ทิฏฺฐิมกํสุ สจฺจนฺติฯ “สสฺสโต โลโก, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญ”นฺติ – สกํ สกํ ทิฏฺฐิมกํสุ สจฺจํฯ “อสสฺสโต โลโก, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญ”นฺติ…เป.… “เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญ”นฺติ – สกํ สกํ ทิฏฺฐิมกํสุ สจฺจํฯ

ตสฺมา หิ พาโลติ ปรํ ทหนฺตีติฯ **ตสฺมา**ติ ตสฺมา ตํการณา ตํเหตุ ตปฺปจฺจยา ตํนิทานา ปรํ พาโล หีโน นิหีโน โอมโก ลามโก ฉตุโกฺก ปริโตฺตติ ทหนฺติ ปสฺสนฺติ ทกฺขนฺติ โอโลเกนฺติ นิชฺฌายนฺติ อุปปริกฺขนฺตีติ – ตสฺมา หิ พาโลติ ปรํ ทหนฺติฯ

เตนาห ภควา –

“น วาหเมตํ ตถิยนฺติ พฺรูมิ, ยมาหุ พาลา มิถุ อญฺญมญฺญํ;
สกํ สกํ ทิฏฺฐิมกํสุ สจฺจํ, ตสฺมา หิ พาโลติ ปรํ ทหนฺตี”ติฯ

๑๑๘. **ยมาหุ สจฺจํ ตถิยนฺติ เอเก, ตมาหุ อเญฺญปิ** [อเญฺญ (สี. ก.)] **ตุจฺฉํ มุสาติ;**
เอวมฺปิ วิคฺคยฺห วิวาทยนฺติ, กสฺมา น เอกํ สมณา วทนฺติฯ

ยมาหุ สจฺจํ ตถิยนฺติ เอเกติ฿ ยํ ธมฺมํ ทิฏฺฐึ ปฏิปทํ มคฺคํ เอเก สมณพฺราหฺมณา "อิทํ สจฺจํ ตจฺฉํ ตถํ ภูตํ ยาถาวํ อวิปรีต"นฺติ, เอวมาหํสุ เอวํ กเถนฺติ เอวํ ภณนฺติ เอวํ ทีปยนฺติ เอวํ โวหรนฺตีติ – ยมาหุ สจฺจํ ตถิยนฺติ เอเก฿

ตมาหุ อเญฺญปิ ตุจฺฉํ มุสาตีติ฿ ตเมว ธมฺมํ ทิฏฺฐึ ปฏิปทํ มคฺคํ เอเก สมณพฺราหฺมณา "ตุจฺฉํ เอตํ, มุสา เอตํ, อภูตํ เอตํ, อลิกํ เอตํ, อยาถาวํ เอต"นฺติ, เอวมาหํสุ เอวํ กเถนฺติ เอวํ ภณนฺติ เอวํ ทีปยนฺติ เอวํ โวหรนฺตีติ – ตมาหุ อเญฺญปิ ตุจฺฉํ มุสาติ฿

เอวมฺปิ วิคฺคยฺห วิวาทยนฺตีติ฿ เอวํ คเหตฺวา อุคฺคเหตฺวา คณฺหิตฺวา ปรามสิตฺวา อภินิวิสิตฺวา วิวาทยนฺติ, กลหํ กโรนฺติ, ภณฺฑนํ กโรนฺติ, วิคฺคหํ กโรนฺติ, วิวาทํ กโรนฺติ , เมธคํ กโรนฺติ – "น ตฺวํ อิมํ ธมฺมวินยํ อาชานาสิ…เป.… นิเพฺพเฐหิ วา สเจ ปโหสี"ติ – เอวมฺปิ วิคฺคยฺห วิวาทยนฺติ฿

กสฺมา น เอกํ สมณา วทนฺตีติ฿ **กสฺมา**ติ กสฺมา กึการณา กึเหตุ กึปจฺจยา กึนิทานา กึสมุทยา กึชาติกา กึปภวา น เอกํ วทนฺติ นานา วทนฺติ วิวิธํ วทนฺติ อโญฺญญฺญํ [อโญฺญเญฺญ (ก.)] วทนฺติ ปุถุ วทนฺติ กเถนฺติ ภณนฺติ ทีปยนฺติ โวหรนฺตีติ – กสฺมา น เอกํ สมณา วทนฺติ฿

เตนาห โส นิมฺมิโต –

> "ยมาหุ สจฺจํ ตถิยนฺติ เอเก, ตมาหุ อเญฺญปิ ตุจฺฉํ มุสาติ;
> เอวมฺปิ วิคฺคยฺห วิวาทยนฺติ, กสฺมา น เอกํ สมณา วทนฺตี"ติ฿

๑๑๙. **เอกญฺหิ สจฺจํ น ทุตียมตฺถิ, ยสฺมึ ปชา โน วิวเท ปชานํ;**
นานา เต สจฺจานิ สยํ ถุนนฺติ, ตสฺมา น เอกํ สมณา วทนฺติ฿

เอกญฺหิ สจฺจํ น ทุตียมตฺถีติ฿ เอกํ สจฺจํ วุจฺจติ ทุกฺขนิโรโธ นิพฺพานํ฿ โย โส สพฺพสงฺขารสมโถ สพฺพูปธิปฏินิสฺสโคฺค ตณฺหกฺขโย วิราโค นิโรโธ นิพฺพานํ฿ อถ วา เอกํ สจฺจํ วุจฺจติ – มคฺคสจฺจํ, นิยฺยานสจฺจํ, ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทา, อริโย อฏฺฐงฺคิโก มโคฺค, เสยฺยถิทํ – สมฺมาทิฏฺฐิ, สมฺมาสงฺกโปฺป, สมฺมาวาจา, สมฺมากมฺมโนฺต, สมฺมาอาชีโว, สมฺมาวายาโม, สมฺมาสติ, สมฺมาสมาธีติ – เอกญฺหิ สจฺจํ น ทุตียมตฺถิ฿

ยสฺมึ ปชา โน วิวเท ปชานนฺติ฿ **ยสฺมิ**นฺติ ยสฺมึ สเจฺจ฿ **ปชา**ติ สตฺตาธิวจนํ฿ **ปชาน**นฺติ [ปชานํ (สี. ก.), ปชา (สฺยา.)] ยํ สจฺจํ ปชานนฺตา อาชานนฺตา วิชานนฺตา ปฏิวิชานนฺตา ปฏิวิชฺฌนฺตา น กลหํ กเรยฺยุํ, น ภณฺฑนํ กเรยฺยุํ, น วิคฺคหํ กเรยฺยุํ, น วิวาทํ กเรยฺยุํ, น เมธคํ กเรยฺยุํ, กลหํ ภณฺฑนํ วิคฺคหํ วิวาทํ เมธคํ ปชเหยฺยุํ, วิโนเทยฺยุํ, พฺยนฺตึ กเรยฺยุํ [พฺยนฺตีกเรยฺยุํ (สี. สฺยา.)], อนภาวํ คเมยฺยุนฺติ – ยสฺมึ ปชา โน วิวเท ปชานํ฿

นานา เต สจฺจานิ สยํ ถุนนฺตีติ฿ นานา เต สจฺจานิ สยํ ถุนนฺติ วทนฺติ กเถนฺติ ภณนฺติ ทีปยนฺติ โวหรนฺติ฿ "สสฺสโต โลโก, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญ"นฺติ สยํ ถุนนฺติ วทนฺติ กเถนฺติ ภณนฺติ ทีปยนฺติ โวหรนฺติ฿ "อสสฺสโต โลโก…เป.… เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรํ

มรณา, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญ’’นฺติ สยํ ถุนนฺติ วทนฺติ กเถนฺติ ภณนฺติ ทีปยนฺติ โวหรนฺตีติ – นานา เต สจฺจานิ สยํ ถุนนฺติฯ

ตสฺมา น เอกํ สมณา วทนฺตีติฯ **ตสฺมา**ติ ตสฺมา ตํการณา ตํเหตุ ตปฺปจฺจยา ตํนิทานา น เอกํ วทนฺติ นานา วทนฺติ วิวิธํ วทนฺติ อโญฺญญฺญํ วทนฺติ ปุถุ วทนฺติ กเถนฺติ ภณนฺติ ทีปยนฺติ โวหรนฺตีติ – ตสฺมา น เอกํ สมณา วทนฺติฯ

เตนาห ภควา –

“เอกญฺหิ สจฺจํ น ทุตียมตฺถิ, ยสฺมิํ ปชา โน วิวเท ปชานํ;
นานา เต สจฺจานิ สยํ ถุนนฺติ, ตสฺมา น เอกํ สมณา วทนฺตี’’ติฯ

๑๒๐. **กสฺมา นุ สจฺจานิ วทนฺติ นานา, ปวาทิยาเส กุสลาวทานา;**
สจฺจานิ สุตานิ พหูนิ นานา, อุทาหุ เต ตกฺกมนุสฺสรนฺติฯ

กสฺมา นุ สจฺจานิ วทนฺติ นานาติฯ **กสฺมา**ติ กสฺมา กิํการณา กิํเหตุ กิํปจฺจยา กิํนิทานา สจฺจานิ นานา [นานานิ (ก.)] วทนฺติ, วิวิธานิ วทนฺติ, อโญฺญญฺญานิ วทนฺติ, ปุถูนิ วทนฺติ กเถนฺติ ภณนฺติ ทีปยนฺติ โวหรนฺตีติ – กสฺมา นุ สจฺจานิ วทนฺติ นานาฯ

ปวาทิยาเส กุสลาวทานาติฯ **ปวาทิยาเส**ติ วิปฺปวทนฺตีติปิ ปวาทิยาเสฯ อถ วา สกํ สกํ ทิฏฺฐิคตํ ปวทนฺติ กเถนฺติ ภณนฺติ ทีปยนฺติ โวหรนฺติฯ “สสฺสโต โลโก, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญ’’นฺติ ปวทนฺติ กเถนฺติ ภณนฺติ ทีปยนฺติ โวหรนฺติฯ “อสสฺสโต โลโก…เป.… เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญ’’นฺติ ปวทนฺติ กเถนฺติ ภณนฺติ ทีปยนฺติ โวหรนฺติฯ **กุสลาวทานา**ติ กุสลวาทา ปณฺฑิตวาทา ถิรวาทา ญายวาทา เหตุวาทา ลกฺขณวาทา การณวาทา ฐานวาทา สกาย ลทฺธิยาติ – ปวาทิยาเส กุสลาวทานาฯ

สจฺจานิ สุตานิ พหูนิ นานาติ สจฺจานิ สุตานิ พหุกานิ นานานิ วิวิธานิ อโญฺญญฺญานิ ปุถูนีติ – สจฺจานิ สุตานิ พหูนิ นานาฯ

อุทาหุ เต ตกฺกมนุสฺสรนฺตีติ อุทาหุ ตเกฺกน สงฺกเปฺปน ยายนฺติ นียนฺติ วุยฺหนฺติ สํหรียนฺตีติ ฯ เอวมฺปิ อุทาหุ เต ตกฺกมนุสฺสรนฺติฯ อถ วา ตกฺกปริยาหตํ วีมํสานุจริตํ สยํ ปฏิภานํ วทนฺติ กเถนฺติ ภณนฺติ ทีปยนฺติ โวหรนฺตีติฯ เอวมฺปิ อุทาหุ เต ตกฺกมนุสฺสรนฺติฯ

เตนาห โส นิมฺมิโต –

“กสฺมา นุ สจฺจานิ วทนฺติ นานา, ปวาทิยาเส กุสลาวทานา;
สจฺจานิ สุตานิ พหูนิ นานา, อุทาหุ เต ตกฺกมนุสฺสรนฺตี’’ติฯ

๑๒๑. **น เหว สจฺจานิ พหูนิ นานา, อญฺญตฺร สญฺญาย นิจฺจานิ โลเก;**
ตกฺกญฺจ ทิฏฺฐีสุ ปกปฺปยิตฺวา, สจฺจํ มุสาติ ทฺวยธมฺมมาหุฯ

น เหว สจฺจานิ พหูนิ นานาติ น เหว สจฺจานิ พหุกานิ นานานิ วิวิธานิ อโญฺญญฺญานิ ปุถูนีติ – น เหว สจฺจานิ พหูนิ นานาฯ

อญฺญตฺร สญฺญาย นิจฺจานิ โลเกติ อญฺญตฺร สญฺญาย นิจฺจคฺคาหา เอกเญฺญว สจฺจํ โลเก กถียติ ภณียติ ทีปียติ โวหรียติ – ทุกฺขนิโรโธ นิพฺพานํฯ โย โส สพฺพสงฺขารสมโถ สพฺพูปธิปฏินิสฺสคฺโค ตณฺหกฺขโย วิราโค นิโรโธ นิพฺพานํฯ อถ วา เอกํ สจฺจํ วุจฺจติ มคฺคสจฺจํ, นิยฺยานสจฺจํ, ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทา, อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโค, เสยฺยถิทํ – สมฺมาทิฏฺฐิ ...เป.... สมฺมาสมาธีติ – อญฺญตฺร สญฺญาย นิจฺจานิ โลเกฯ

ตกฺกญฺจ ทิฏฺฐีสุ ปกปฺปยิตฺวา, สจฺจํ มุสาติ ทฺวยธมฺมมาหุติฯ ตกฺกํ วิตกฺกํ สงฺกปฺปํ ตกฺกยิตฺวา วิตกฺกยิตฺวา สงฺกปฺปยิตฺวา ทิฏฺฐิคตานิ ชเนนฺติ สญฺชเนนฺติ นิพฺพตฺเตนฺติ อภินิพฺพตฺเตนฺติฯ ทิฏฺฐิคตานิ ชเนตฺวา สญฺชเนตฺวา นิพฺพตฺเตตฺวา อภินิพฺพตฺเตตฺวา ‘‘มยฺหํ สจฺจํ ตุยฺหํ มุสา’’ติ, เอวมาหํสุ เอวํ กเถนฺติ เอวํ ภณนฺติ เอวํ ทีปยนฺติ เอวํ โวหรนฺตีติ – ตกฺกญฺจ ทิฏฺฐีสุ ปกปฺปยิตฺวา สจฺจํ มุสาติ ทฺวยธมฺมมาหุฯ

เตนาห ภควา –

> ‘‘น เหว สจฺจานิ พหูนิ นานา, อญฺญตฺร สญฺญาย นิจฺจานิ โลเก;
> ตกฺกญฺจ ทิฏฺฐีสุ ปกปฺปยิตฺวา, สจฺจํ มุสาติ ทฺวยธมฺมมาหู’’ติฯ

๑๒๖. **ทิเฏฺฐ สุเต สีลวเต มุเต วา, เอเต จ** [เอเตสุ (สี.)] **นิสฺสาย วิมานทสฺสี;**
วินิจฺฉเย ฐตฺวา ปหสฺสมาโน, พาโล ปโร อกฺกุสโลติ จาหฯ

ทิเฏฺฐ สุเต สีลวเต มุเต วา, เอเต จ นิสฺสาย วิมานทสฺสีติฯ ทิฏฺฐํ วา ทิฏฺฐสุทฺธิํ วา, สุตํ วา สุตสุทฺธิํ วา, สีลํ วา สีลสุทฺธิํ วา, วตํ วา วตสุทฺธิํ วา, มุตํ วา มุตสุทฺธิํ วา นิสฺสาย อุปนิสฺสาย คณฺหิตฺวา ปรามสิตฺวา อภินิวิสิตฺวาติ – ทิเฏฺฐ สุเต สีลวเต มุเต วาฯ **เอเต จ นิสฺสาย วิมานทสฺสี**ติฯ น สมฺมาเนตีติปิ วิมานทสฺสีฯ อถ วา โทมนสฺสํ ชเนตีติปิ วิมานทสฺสีติ – ทิเฏฺฐ สุเต สีลวเต มุเต วา เอเต จ นิสฺสาย วิมานทสฺสีฯ

วินิจฺฉเย ฐตฺวา ปหสฺสมาโนติฯ วินิจฺฉยา วุจฺจนฺติ ทฺวาสฏฺฐิ ทิฏฺฐิคตานิฯ ทิฏฺฐิวินิจฺฉเย วินิจฺฉยทิฏฺฐิยา ฐตฺวา ปติฏฺฐหิตฺวา คณฺหิตฺวา ปรามสิตฺวา อภินิวิสิตฺวาติ – วินิจฺฉเย ฐตฺวาฯ **ปหสฺสมาโน**ติ ตุโฏฺฐ โหติ หโฏฺฐ ปหโฏฺฐ อตฺตมโน ปริปุณฺณสงฺกโปฺปฯ อถ วา ทนฺตวิทํสกํ ปหสฺสมาโนติ – วินิจฺฉเย ฐตฺวา ปหสฺสมาโนฯ

พาโล ปโร อกฺกุสโลติ จาหาติฯ ปโร พาโล หีโน นิหีโน โอมโก ลามโก ฉตุโกฺก ปริโตฺต อกุสโล อวิทฺวา อวิชฺชาคโต อญฺญาณี อวิภาวี อเมธาวี ทุปฺปโญฺญติ, เอวมาห เอวํ กเถติ เอวํ ภณติ เอวํ ทีปยติ เอวํ โวหรตีติ – พาโล ปโร อกฺกุสโลติ จาหฯ

เตนาห ภควา –

> ‘‘ทิเฏฺฐ สุเต สีลวเต มุเต วา, เอเต จ นิสฺสาย วิมานทสฺสี;
> วินิจฺฉเย ฐตฺวา ปหสฺสมาโน, พาโล ปโร อกฺกุสโลติ จาหา’’ติฯ

๑๒๗. **เยเนว พาโลติ ปรํ ทหาติ, เตนาตุมานํ กุสโลติ จาห;**
สยมตฺตนา โส กุสลาวทาโน, อญฺญํ วิมาเนติ ตเทว ปาวฯ

เยเนว พาโลติ ปรํ ทหาตีติฯ เยเนว เหตุนา เยน ปจฺจเยน เยน การเณน เยน ปภเวน ปรํ พาลโต หีนโต นิหีนโต โอมกโต ลามกโต ฉตุกฺกโต ปริตฺตโต ทหติ ปสฺสติ ทกฺขติ โอโลเกติ นิชฺฌายติ อุปปริกฺขตีติ – เยเนว พาโลติ ปรํ ทหาติฯ

เตนาตุมานํ กุสโลติ จาหาติฯ **อาตุมาโน** วุจฺจติ อตฺตาฯ โสปิ เตเนว เหตุนา เตน ปจฺจเยน เตน การเณน เตน ปภเวน อตฺตานํ อหมสฺมิ กุสโล ปณฺฑิโต ปญฺญวา พุทฺธิมา ญาณี วิภาวี เมธาวีติ – เตนาตุมานํ กุสโลติ จาหฯ

สยมตฺตนา โส กุสลาวทาโนติฯ สยเมว อตฺตานํ กุสลวาโท ปณฺฑิตวาโท ถิรวาโท ญายวาโท เหตุวาโท ลกฺขณวาโท การณวาโท ฐานวาโท สกาย ลทฺธิยาติ – สยมตฺตนา โส กุสลาวทาโนฯ

อญฺญํ วิมาเนติ ตเทว ปาวาติฯ น สมฺมาเนตีติปิ อญฺญํ วิมาเนติฯ อถ วา โทมนสฺสํ ชเนตีติปิ อญฺญํ วิมาเนติฯ **ตเทว ปาวา**ติ ตเทว ตํ ทิฏฺฐิคตํ ปาวทติ “อิติปายํ ปุคฺคโล มิจฺฉาทิฏฺฐิโก วิปรีตทสฺสโน”ติ – อญฺญํ วิมาเนติ ตเทว ปาวทฯ

เตนาห ภควา –

“เยเนว พาโลติ ปรํ ทหาติ, เตนาตุมานํ กุสโลติ จาห;
สยมตฺตนา โส กุสลาวทาโน, อญฺญํ วิมาเนติ ตเทว ปาวา”ติฯ

๑๒๔. **อติสารทิฏฺฐิยา โส สมตฺโต, มาเนน มตฺโต ปริปุณฺณมานี;
สยเมว สามํ มนสาภิสิตฺโต, ทิฏฺฐี หิ สา ตสฺส ตถา สมตฺตาฯ**

อติสารทิฏฺฐิยา โส สมตฺโตติฯ อติสารทิฏฺฐิโย วุจฺจนฺติ ทฺวาสฏฺฐิ ทิฏฺฐิคตานิฯ กึการณา อติสารทิฏฺฐิโย วุจฺจนฺติ ทฺวาสฏฺฐิ ทิฏฺฐิคตานิ? สพฺพา ตา ทิฏฺฐิโย การณาติกฺกนฺตา ลกฺขณาติกฺกนฺตา ฐานาติกฺกนฺตา, ตํการณา อติสารทิฏฺฐิโย วุจฺจนฺติ ทฺวาสฏฺฐิ ทิฏฺฐิคตานิฯ สพฺพาปิ ทิฏฺฐิโย อติสารทิฏฺฐิโย [สเพฺพปิ ติตฺถิยา อติสารทิฏฺฐิยา (สฺยา.)]ฯ กึการณา สพฺพาปิ ทิฏฺฐิโย วุจฺจนฺติ อติสารทิฏฺฐิโย? เต [ตา (ก.)] อญฺญมญฺญํ อติกฺกมิตฺวา สมติกฺกมิตฺวา วีติวตฺติตฺวา ทิฏฺฐิคตานิ ชเนนฺติ สญฺชเนนฺติ นิพฺพเตฺตนฺติ อภินิพฺพเตฺตนฺติ, ตํการณา สพฺพาปิ ทิฏฺฐิโย วุจฺจนฺติ อติสารทิฏฺฐิโยฯ **อติสารทิฏฺฐิยา โส สมตฺโต**ติฯ อติสารทิฏฺฐิยา สมตฺโต ปริปุโณฺณ อโนโมติ – อติสารทิฏฺฐิยา โส สมตฺโตฯ

มาเนน มตฺโต ปริปุณฺณมานีติฯ สกาย ทิฏฺฐิยา ทิฏฺฐิมาเนน มตฺโต ปมตฺโต อุมฺมตฺโต อติมตฺโตติ – มาเนน มตฺโตฯ **ปริปุณฺณมานี**ติ ปริปุณฺณมานี สมตฺตมานี อโนมมานีติ – มาเนน มตฺโต ปริปุณฺณมานีฯ

สยเมว สามํ มนสาภิสิตฺโตติฯ สยเมว อตฺตานํ จิเตฺตน อภิสิญฺจติ “อหมสฺมิ กุสโล ปณฺฑิโต ปญฺญวา พุทฺธิมา ญาณี วิภาวี เมธาวี”ติ – สยเมว สามํ มนสาภิสิตฺโตฯ

ทิฏฺฐี หิ สา ตสฺส ตถา สมตฺตาติฯ ตสฺส สา ทิฏฺฐิ ตถา สมตฺตา สมาทินฺนา คหิตา ปรามฏฺฐา อภินิวิฏฺฐา อโชฺฌสิตา อธิมุตฺตาติ – ทิฏฺฐี หิ สา ตสฺส ตถา สมตฺตาฯ

เตนาห ภควา –

“อติสารทิฎฺฐิยา โส สมตฺโต, มาเนน มตฺโต ปริปุณฺณมานี;
สยเมว สามํ มนสาภิสิตฺโต, ทิฎฺฐี หิ สา ตสฺส ตถา สมตฺตา”ติฯ

**๑๒๕. ปรสฺส เจ หิ วจสา นิหีโน, ตุโม สหา โหติ นิหีนปโญฺญ;
อถ เจ สยํ เวทคู โหติ ธีโร, น โกจิ พาโล สมเณสุ อตฺถิฯ**

ปรสฺส เจ หิ วจสา นิหีโนติ ปรสฺส เจ วาจาย วจเนน นินฺทิตการณา ครหิตการณา อุปวทิตการณา ปโร พาโล โหติ หีโน นิหีโน โอมโก ลามโก ฉตุโกฺก ปริโตฺตติ – ปรสฺส เจ หิ วจสา นิหีโนฯ **ตุโม สหา โหติ นิหีนปโญฺญ**ติฯ โสปิ เตเนว สหา โหติ หีนปโญฺญ นิหีนปโญฺญ โอมกปโญฺญ ลามกปโญฺญ ฉตุกฺกปโญฺญ ปริตฺตปโญฺญติ – ตุโม สหา โหติ นิหีนปโญฺญฯ

อถ เจ สยํ เวทคู โหติ ธีโรติ อถ เจ สยํ เวทคู โหติ ธีโร ปณฺฑิโต ปญฺญวา พุทฺธิมา ญาณี วิภาวี เมธาวีติ – อถ เจ สยํ เวทคู โหติ ธีโรฯ

น โกจิ พาโล สมเณสุ อตฺถีติฯ สมเณสุ น โกจิ พาโล หีโน นิหีโน โอมโก ลามโก ฉตุโกฺก ปริโตฺต อตฺถิ, สเพฺพว เสฎฺฐปญฺญา [อคฺคปญฺญา เสฎฺฐปญฺญา (สฺยา.)] วิสิฎฺฐปญฺญา ปาโมกฺขปญฺญา อุตฺตมปญฺญา ปวรปญฺญาติ – น โกจิ พาโล สมเณสุ อตฺถิฯ

เตนาห ภควา –

“ปรสฺส เจ หิ วจสา นิหีโน, ตุโม สหา โหติ นิหีนปโญฺญ;
อถ เจ สยํ เวทคู โหติ ธีโร, น โกจิ พาโล สมเณสุ อตฺถี”ติฯ

**๑๒๖. อญฺญํ อิโต ยาภิวทนฺติ ธมฺมํ, อปรทฺธา สุทฺธิมเกวลี เต;
เอวมฺปิ ติตฺถฺยา ปุถุโส วทนฺติ, สนฺทิฎฺฐิราเคน หิ เตภิรตฺตาฯ**

อญฺญํ อิโต ยาภิวทนฺติ ธมฺมํ, อปรทฺธา สุทฺธิมเกวลี เตติฯ อิโต อญฺญํ ธมฺมํ ทิฎฺฐึ ปฎิปทํ มคฺคํ เย อภิวทนฺติ, เต สุทฺธิมคฺคํ วิสุทฺธิมคฺคํ ปริสุทฺธิมคฺคํ โวทาตมคฺคํ ปริโยทาตมคฺคํ วิรทฺธา อปรทฺธา ขลิตา คลิตา อญฺญาย อปรทฺธา อเกวลี เต, อสมตฺตา เต, อปริปุณฺณา เต, หีนา นิหีนา โอมกา ลามกา ฉตุกฺกา ปริตฺตาติ – อญฺญํ อิโต ยาภิวทนฺติ ธมฺมํ, อปรทฺธา สุทฺธิมเกวลี เตฯ

เอวมฺปิ ติตฺถฺยา ปุถุโส วทนฺตีติฯ ติตฺถํ วุจฺจติ ทิฎฺฐิคตํฯ ติตฺถิยา วุจฺจนฺติ ทิฎฺฐิคติกาฯ ปุถุทิฎฺฐิยา ปุถุทิฎฺฐิคตานิ วทนฺติ กเถนฺติ ภณนฺติ ทีปยนฺติ โวหรนฺตีติ – เอวมฺปิ ติตฺถฺยา ปุถุโส วทนฺติฯ

สนฺทิฎฺฐิราเคน หิ เตภิรตฺตาติฯ สกาย ทิฎฺฐิยา ทิฎฺฐิราเคน รตฺตา อภิรตฺตาติ – สนฺทิฎฺฐิราเคน หิ เตภิรตฺตาฯ

เตนาห ภควา –

“อญฺญํ อิโต ยาภิวทนฺติ ธมฺมํ, อปรทฺธา สุทฺธิมเกวลี เต;
เอวมฺปิ ติตฺถฺยา ปุถุโส วทนฺติ, สนฺทิฎฺฐิราเคน หิ เตภิรตฺตา”ติฯ

๑๒๗. อิเธว สุทฺธึ อิติ วาทยนฺติ, นาเญฺญสุ ธเมฺมสุ วิสุทฺธิมาหุ;
เอวมฺปิ ติตฺถฺยา ปุถุโส นิวิฏฺฐา, สกายเน ตตฺถ ทฬฺหํ วทานาฯ

อิเธว สุทฺธึ อิติ วาทยนฺตีติฯ อิธ สุทฺธึ วิสุทฺธึ ปริสุทฺธึ, มุตฺตึ วิมุตฺตึ ปริมุตฺตึ วทนฺติ กเถนฺติ ภณนฺติ ทีปยนฺติ โวหรนฺติฯ ''สสฺสโต โลโก, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญ''นฺติ อิธ สุทฺธึ วิสุทฺธึ ปริสุทฺธึ, มุตฺตึ วิมุตฺตึ ปริมุตฺตึ วทนฺติ กเถนฺติ ภณนฺติ ทีปยนฺติ โวหรนฺติฯ ''อสสฺสโต โลโก...เป.... เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญ''นฺติ อิธ สุทฺธึ วิสุทฺธึ ปริสุทฺธึ มุตฺตึ วิมุตฺตึ ปริมุตฺตึ วทนฺติ กเถนฺติ ภณนฺติ ทีปยนฺติ โวหรนฺตีติ – อิเธว สุทฺธึ อิติ วาทยนฺติฯ

นาเญฺญสุ ธเมฺมสุ วิสุทฺธิมาหูติฯ อตฺตโน สตฺถารํ ธมฺมกฺขานํ คณํ ทิฏฺฐึ ปฏิปทํ มคฺคํ ฐเปตฺวา สเพฺพ ปรวาเท ขิปนฺติ อุกฺขิปนฺติ ปริกฺขิปนฺติฯ ''โส สตฺถา น สพฺพญฺญู, ธโมฺม น สฺวากฺขาโต, คโณ น สุปฺปฏิปโนฺน, ทิฏฺฐิ น ภทฺทิกา, ปฏิปทา น สุปญฺญตฺตา, มโคฺค น นิยฺยานิโก, นเตฺถตฺถ สุทฺธิ วา วิสุทฺธิ วา ปริสุทฺธิ วา, มุตฺติ วา วิมุตฺติ วา ปริมุตฺติ วา, นเตฺถตฺถ สุชฺฌนฺติ วา วิสุชฺฌนฺติ วา ปริสุชฺฌนฺติ วา, มุจฺจนฺติ วา วิมุจฺจนฺติ วา ปริมุจฺจนฺติ วา หีนา นิหีนา โอมกา ลามกา ฉตุกฺกา ปริตฺตา''ติ, เอวมาหํสุ เอวํ กเถนฺติ เอวํ ภณนฺติ เอวํ ทีปยนฺติ เอวํ โวหรนฺตีติ – นาเญฺญสุ ธเมฺมสุ วิสุทฺธิมาหุฯ

เอวมฺปิ ติตฺถฺยา ปุถุโส นิวิฏฺฐาติฯ ติตฺถํ วุจฺจติ ทิฏฺฐิคตํฯ ติตฺถิยา วุจฺจนฺติ ทิฏฺฐิคติกาฯ ปุถุทิฏฺฐิยา [ปุถุติตฺถิยา (สี. ก.) ปุริมคาถาย ปาฐเภโท นตฺถิ] ปุถุทิฏฺฐิคเตสุ นิวิฏฺฐา ปติฏฺฐิตา อลฺลีนา อุปคตา อโชฺฌสิตา อธิมุตฺตาติ – เอวมฺปิ ติตฺถฺยา ปุถุโส นิวิฏฺฐาฯ

สกายเน ตตฺถ ทฬฺหํ วทานาติฯ ธโมฺม สกายนํ, ทิฏฺฐิ สกายนํ, ปฏิปทา สกายนํ, มโคฺค สกายนํ, สกายเน ทฬฺหวาทา ถิรวาทา พลิกวาทา อวฏฺฐิตวาทาติ – สกายเน ตตฺถ ทฬฺหํ วทานาฯ

เตนาห ภควา –

''อิเธว สุทฺธึ อิติ วาทยนฺติ, นาเญฺญสุ ธเมฺมสุ วิสุทฺธิมาหุ;
เอวมฺปิ ติตฺถฺยา ปุถุโส นิวิฏฺฐา, สกายเน ตตฺถ ทฬฺหํ วทานา''ติฯ

๑๒๘. สกายเน วาปิ ทฬฺหํ วทาโน, กเมตฺถ [กํ ตตฺถ (สี. ก.)] **พาโลติ ปรํ ทเหยฺย;**
สยํว [สยเมว (สฺยา.)] **โส เมธคมาวเหยฺย, ปรํ วทํ พาลมสุทฺธิธมฺมํฯ**

สกายเน วาปิ ทฬฺหํ วทาโนติฯ ธโมฺม สกายนํ, ทิฏฺฐิ สกายนํ, ปฏิปทา สกายนํ, มโคฺค สกายนํ, สกายเน ทฬฺหวาโท ถิรวาโท พลิกวาโท อวฏฺฐิตวาโทติ – สกายเน วาปิ ทฬฺหํ วทาโนฯ

กเมตฺถ พาโลติ ปรํ ทเหยฺยาติฯ **เอตฺถาติ** สกาย ทิฏฺฐิยา สกาย ขนฺติยา สกาย รุจิยา สกาย ลทฺธิยา ปรํ พาลโต หีนโต นิหีนโต โอมกโต ลามกโต ฉตุกฺกโต ปริตฺตโต กํ ทเหยฺย กํ ปเสฺสยฺย กํ ทเกฺขยฺย กํ โอโลเกยฺย กํ นิชฺฌาเยยฺย กํ อุปปริเกฺขยฺยาติ – กเมตฺถ พาโลติ ปรํ ทเหยฺยฯ

สยํว โส เมธคมาวเหยฺย, ปรํ วทํ พาลมสุทฺธิธมฺมนฺติฯ ปโร พาโล หีโน นิหีโน โอมโก ลามโก ฉตุกฺโก ปริโตฺต อสุทฺธิธมฺโม อวิสุทฺธิธมฺโม อปริสุทฺธิธมฺโม อโวทาตธมฺโมติ – เอวํ วทโนฺต เอวํ กเถโนฺต เอวํ ภณโนฺต เอวํ ทีปยโนฺต เอวํ โวหรโนฺต สยเมว กลหํ ภณฺฑนํ วิคฺคหํ วิวาทํ เมธคํ อาวเหยฺย สมาวเหยฺย อาหเรยฺย สมาหเรยฺย อากเฑฺฒยฺย สมากเฑฺฒยฺย คเณฺหยฺย ปรามเสยฺย อภินิวิเสยฺยาติ – สยํว โส เมธคมาวเหยฺย ปรํ วทํ พาลมสุทฺธิธมฺมํฯ

เตนาห ภควา –

“สกายเน วาปิ ทฬฺหํ วทาโน, กเมตฺถ พาโลติ ปรํ ทเหยฺย;
สยํว โส เมธคมาวเหยฺย, ปรํ วทํ พาลมสุทฺธิธมฺม”นฺติฯ

๑๒๙. **วินิจฺฉเย ฐตฺวา สยํ ปมาย, อุทฺธํส** [อุทฺธํ โส (สฺยา.)] **โลกสฺมิํ วิวาทเมติ;
หิตฺวาน สพฺพานิ วินิจฺฉยานิ, น เมธคํ กุพฺพติ ชนฺตุ โลเกฯ**

วินิจฺฉเย ฐตฺวา สยํ ปมายาติฯ วินิจฺฉยา วุจฺจนฺติ ทฺวาสฎฺฐิ ทิฎฺฐิคตานิฯ วินิจฺฉยทิฎฺฐิยา ฐตฺวา ปติฎฺฐหิตฺวา คณฺหิตฺวา ปรามสิตฺวา อภินิวิสิตฺวา วินิจฺฉเย ฐตฺวาฯ **สยํ ปมายา**ติ สยํ ปมาย ปมินิตฺวาฯ “อยํ สตฺถา สพฺพญฺญู”ติ สยํ ปมาย ปมินิตฺวา, “อยํ ธโมฺม สฺวากฺขาโต… อยํ คโณ สุปฺปฎิปโนฺน… อยํ ทิฎฺฐิ ภทฺทิกา… อยํ ปฎิปทา สุปญฺญตฺตา… อยํ มโคฺค นิยฺยานิโก”ติ สยํ ปมาย ปมินิตฺวาติ – วินิจฺฉเย ฐตฺวา สยํ ปมายฯ

อุทฺธํส โลกสฺมิํ วิวาทเมตีติฯ อุทฺธํโส วุจฺจติ อนาคตํฯ อตฺตโน วาทํ อุทฺธํ ฐเปตฺวา สยเมว กลหํ ภณฺฑนํ วิคฺคหํ วิวาทํ เมธคํ เอติ อุเปติ อุปคจฺฉติ คณฺหาติ ปรามสติ อภินิวิสตีติฯ เอวมฺปิ อุทฺธํส โลกสฺมิํ วิวาทเมติฯ อถ วา อเญฺญน อุทฺธํ วาเทน สทฺธิํ กลหํ กโรติ ภณฺฑนํ กโรติ วิคฺคหํ กโรติ วิวาทํ กโรติ เมธคํ กโรติ – “น ตฺวํ อิมํ ธมฺมวินยํ อาชานาสิ…เป.… นิเพฺพเฐหิ วา สเจ ปโหสี”ติฯ เอวมฺปิ อุทฺธํส โลกสฺมิํ วิวาทเมติฯ

หิตฺวาน สพฺพานิ วินิจฺฉยานีติฯ วินิจฺฉยา วุจฺจนฺติ ทฺวาสฎฺฐิ ทิฎฺฐิคตานิฯ ทิฎฺฐิวินิจฺฉยา สเพฺพ วินิจฺฉเย [สพฺพา วินิจฺฉิตทิฎฺฐิโย (สฺยา.), สพฺพา วินิจฺฉยทิฎฺฐิโย (ก.)] หิตฺวา จชิตฺวา ปริจฺจชิตฺวา ชหิตฺวา ปชหิตฺวา วิโนเทตฺวา พฺยนฺตีํ กริตฺวา อนภาวํ คเมตฺวาติ – หิตฺวาน สพฺพานิ วินิจฺฉยานิฯ

น เมธคํ กุพฺพติ ชนฺตุ โลเกติฯ น กลหํ กโรติ, น ภณฺฑนํ กโรติ, น วิคฺคหํ กโรติ, น วิวาทํ กโรติ, น เมธคํ กโรติฯ วุตฺตเญฺหตํ ภควตา – “เอวํ วิมุตฺตจิโตฺต โข, อคฺคิเวสฺสน, ภิกฺขุ น เกนจิ สํวทติ, น เกนจิ วิวทติ, ยญฺจ โลเก วุตฺตํ เตน จ โวหรติ อปรามส”นฺติฯ **ชนฺตู**ติ สโตฺต นโร มานโว โปโส ปุคฺคโล ชีโว ชาคุ ชนฺตุ อินฺทคุ มนุโชฯ **โลเก**ติ อปายโลเก…เป.… อายตนโลเกติ – น เมธคํ กุพฺพติ ชนฺตุ โลเกติฯ

เตนาห ภควา –

“วินิจฺฉเย ฐตฺวา สยํ ปมาย, อุทฺธํส โลกสฺมิํ วิวาทเมติ;
หิตฺวาน สพฺพานิ วินิจฺฉยานิ, น เมธคํ กุพฺพติ ชนฺตุ โลเก”ติฯ

จูฬวิยูหสุตฺตนิเทฺทโส ทฺวาทสโมฯ

๑๓. มหาวิยูหสุตฺตนิเทฺทโส

อถ มหาวิยูหสุตฺตนิเทฺทสํ วกฺขติ –

๑๓๐. **เย เกจิเม ทิฏฺฐิปริพฺพสานา, อิทเมว สจฺจนฺติ จ วาทยนฺติ** [สจฺจนฺติ ปวาทยนฺติ (สฺยา.)] **;**
สเพฺพว เต นินฺทมนฺวานยนฺติ, อโถ ปสํสมฺปิ ลภนฺติ ตตฺถฯ

เย เกจิเม ทิฏฺฐิปริพฺพสานาติฯ **เย เกจี**ติ สเพฺพน สพฺพํ สพฺพถา สพฺพํ อเสสํ นิเสฺสสํ ปริยาทิยนวจนเมตํ – เย เกจีติฯ **ทิฏฺฐิปริพฺพสานา**ติฯ สเนฺตเก สมณพฺราหฺมณา ทิฏฺฐิคติกา; เต ทฺวาสฏฺฐิยา ทิฏฺฐิคตานํ อญฺญตรญฺญตรํ ทิฏฺฐิคตํ คเหตฺวา อุคฺคเหตฺวา คณฺหิตฺวา ปรามสิตฺวา อภินิวิสิตฺวา สกาย สกาย ทิฏฺฐิยา วสนฺติ สํวสนฺติ อาวสนฺติ ปริวสนฺติฯ ยถา อคาริกา วา ฆเรสุ วสนฺติ, สาปตฺติกา วา อาปตฺตีสุ วสนฺติ, สกิเลสา วา กิเลเสสุ วสนฺติ; เอวเมว สเนฺตเก…เป.… ปริวสนฺตีติ – เย เกจิเม ทิฏฺฐิปริพฺพสานาฯ

อิทเมว สจฺจนฺติ จ วาทยนฺตีติฯ "สสฺสโต โลโก, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญ"นฺติ วทนฺติ กเถนฺติ ภณนฺติ ทีปยนฺติ โวหรนฺติฯ "อสสฺสโต โลโก…เป.… เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญ"นฺติ วทนฺติ กเถนฺติ ภณนฺติ ทีปยนฺติ โวหรนฺตีติ – อิทเมว สจฺจนฺติ จ วาทยนฺติฯ

สเพฺพว เต นินฺทมนฺวานยนฺตีติฯ สเพฺพว เต สมณพฺราหฺมณา นินฺทเมว อเนฺวนฺติ, ครหเมว อเนฺวนฺติ, อกิตฺติเมว อเนฺวนฺติ; สเพฺพ นินฺทิตาเยว โหนฺติ, ครหิตาเยว โหนฺติ, อกิตฺติตาเยว โหนฺตีติ – สเพฺพว เต นินฺทมนฺวานยนฺติฯ

อโถ ปสํสมฺปิ ลภนฺติ ตตฺถาติฯ ตตฺถ สกาย ทิฏฺฐิยา สกาย ขนฺติยา สกาย รุจิยา สกาย ลทฺธิยา ปสํสํ โถมนํ กิตฺติํ วณฺณหาริกํ ลภนฺติ ปฏิลภนฺติ อุปคจฺฉนฺติ วินฺทนฺตีติ – อโถ ปสํสมฺปิ ลภนฺติ ตตฺถฯ

เตนาห โส นิมฺมิโต –

"เย เกจิเม ทิฏฺฐิปริพฺพสานา, อิทเมว สจฺจนฺติ จ วาทยนฺติ;
สเพฺพว เต นินฺทมนฺวานยนฺติ, อโถ ปสํสมฺปิ ลภนฺติ ตตฺถา"ติฯ

๑๓๑. **อปฺปญฺหิ เอตํ น อลํ สมาย, ทุเว วิวาทสฺส ผลานิ พฺรูมิ;**
เอตมฺปิ ทิสฺวา น วิวาทเยถ, เขมาภิปสฺสํ อวิวาทภูมิํฯ

อปฺปญฺหิ เอตํ น อลํ สมายาติฯ **อปฺปญฺหิ เอต**นฺติ อปฺปกํ เอตํ, โอมกํ เอตํ, โถกกํ เอตํ, ลามกํ เอตํ, ฉตุกฺกํ เอตํ, ปริตฺตกํ เอตนฺติ – อปฺปญฺหิ เอตํฯ **น อลํ สมายา**ติ นาลํ ราคสฺส สมาย, โทสสฺส สมาย, โมหสฺส สมาย , โกธสฺส… อุปนาหสฺส… มกฺขสฺส… ปฬาสสฺส… อิสฺสาย… มจฺฉริยสฺส… มายาย… สาเฐยฺยสฺส… ถมฺภสฺส… สารมฺภสฺส… มานสฺส… อติมานสฺส… มทสฺส… ปมาทสฺส… สพฺพกิเลสานํ… สพฺพทุจฺจริตานํ… สพฺพทรถานํ … สพฺพปริฬาหานํ… สพฺพสนฺตาปานํ… สพฺพากุสลาภิสงฺขารานํ สมาย อุปสมาย วูปสมาย นิพฺพานาย ปฏินิสฺสคฺคาย ปฏิปสฺสทฺธิยาติ – อปฺปญฺหิ เอตํ น อลํ สมายฯ

ทฺเว วิวาทสฺส ผลานิ พฺรูมีติฯ ทิฏฺฐิกลหสฺส ทิฏฺฐิภณฺฑนสฺส ทิฏฺฐิวิคฺคหสฺส ทิฏฺฐิวิวาทสฺส ทิฏฺฐิเมธคสฺส เทฺว ผลานิ โหนฺติ – ชยปราชโย โหติ, ลาภาลาโภ โหติ, ยสายโส โหติ, นินฺทาปสํโส โหติ, สุขทุกฺขํ โหติ, โสมนสฺสโทมนสฺสํ โหติ, อิฏฺฐานิฏฺฐํ โหติ, อนุนยปฏิฆํ โหติ, อุคฺฆาตินิคฺฆาติ โหติ, อนุโรธวิโรโธ โหติฯ อถ วา ตํ กมฺมํ นิรยสํวตฺตนิกํ, ติรจฺฉานโยนิสํวตฺตนิกํ, เปตฺติวิสยสํวตฺตนิกนฺติ พฺรูมิ อาจิกฺขามิ เทเสมิ ปญฺญเปมิ ปฏฺฐเปมิ วิวรามิ วิภชามิ อุตฺตานีกโรมิ ปกาเสมีติ – ทฺเว วิวาทสฺส ผลานิ พฺรูมิฯ

เอตมฺปิ ทิสฺวา น วิวาทเยถาติฯ **เอตมฺปิ ทิสฺวา**ติ เอตํ อาทีนวํ ทิสฺวา ปสฺสิตฺวา ตุลยิตฺวา ตีรยิตฺวา วิภาวยิตฺวา วิภูตํ กตฺวา ทิฏฺฐิกลเหสุ ทิฏฺฐิภณฺฑเนสุ ทิฏฺฐิวิคฺคเหสุ ทิฏฺฐิวิวาเทสุ ทิฏฺฐิเมธเคสูติ – เอตมฺปิ ทิสฺวาฯ **น วิวาทเยถา**ติ น กลหํ กเรยฺย, น ภณฺฑนํ กเรยฺย, น วิคฺคหํ กเรยฺย, น วิวาทํ กเรยฺย, น เมธคํ กเรยฺย, กลหํ ภณฺฑนํ วิคฺคหํ วิวาทํ เมธคํ ปชเหยฺย วิโนเทยฺย พฺยนฺตึ กเรยฺย อนภาวํ คเมยฺย, กลหา ภณฺฑนา วิคฺคหา วิวาทา เมธคา อารโต อสฺส วิรโต ปฏิวิรโต นิกฺขนฺโต นิสฺสโฏ วิปฺปมุตฺโต วิสญฺญุตฺโต วิมริยาทิกเตน เจตสา วิหเรยฺยาติ – เอตมฺปิ ทิสฺวา น วิวาทเยถฯ

เขมาภิปสฺสํ อวิวาทภูมินฺติฯ อวิวาทภูมึ วุจฺจติ อมตํ นิพฺพานํฯ โย โส สพฺพสงฺขารสมโถ สพฺพูปธิปฏินิสฺสคฺโค ตณฺหกฺขโย วิราโค นิโรโธ นิพฺพานํฯ เอตํ อวิวาทภูมึ เขมโต ตาณโต เลณโต สรณโต อภยโต อจฺจุตโต อมตโต นิพฺพานโต ปสฺสนฺโต ทกฺขนฺโต โอโลเกนฺโต นิชฺฌายนฺโต อุปปริกฺขนฺโตติ – เขมาภิปสฺสํ อวิวาทภูมึฯ

เตนาห ภควา –

“อปฺปญฺหิ เอตํ น อลํ สมาย, ทุเว วิวาทสฺส ผลานิ พฺรูมิ;
เอตมฺปิ ทิสฺวา น วิวาทเยถ, เขมาภิปสฺสํ อวิวาทภูมิ”นฺติฯ

๑๓๒ยา กาจิมา สมฺมุติโย ปุถุชฺชา, สพฺพาว เอตา น อุเปติ วิทฺวา;
อนูปโย โส อุปยํ กิเมยฺย, ทิฏฺเฐ สุเต ขนฺติมกุพฺพมาโนฯ

ยา กาจิมา สมฺมุติโย ปุถุชฺชาติฯ **ยา กาจี**ติ สเพฺพน สพฺพํ สพฺพถา สพฺพํ อเสสํ นิเสสสํ ปริยาทิยนวจนเมตํ – ยา กาจีติฯ **สมฺมุติโย**ติฯ สมฺมุติโย วุจฺจนฺติ ทฺวาสฏฺฐิ ทิฏฺฐิคตานิ ทิฏฺฐิสมฺมุติโยฯ **ปุถุชฺชา**ติ ปุถุชฺชเนหิ ชนิตา สมฺมุติโยติ ปุถุชฺชา, ปุถุ นานาชเนหิ ชนิตา วา สมฺมุติโยติ ปุถุชฺชาติ – ยา กาจิมา สมฺมุติโย ปุถุชฺชาฯ

สพฺพาว เอตา น อุเปติ วิทฺวาติฯ วิทฺวา วิชฺชาคโต ญาณี วิภาวี เมธาวีฯ สพฺพาว เอตา ทิฏฺฐิสมฺมุติโย เนติ น อุเปติ น อุปคจฺฉติ น คณฺหาติ น ปรามสติ นาภินิวิสตีติ – สพฺพาว เอตา น อุเปติ วิทฺวาฯ

อนูปโย โส อุปยํ กิเมยฺยาติฯ **อุปโย**ติ เทฺว อุปยา – ตณฺหูปโย จ ทิฏฺฐูปโย จ…เป.… อยํ ตณฺหูปโย…เป.… อยํ ทิฏฺฐูปโยฯ ตสฺส ตณฺหูปโย ปหีโน, ทิฏฺฐูปโย ปฏินิสฺสฏฺโฐ; ตณฺหูปยสฺส ปหีนตฺตา, ทิฏฺฐูปยสฺส ปฏินิสฺสฏฺฐตฺตา อนูปโย ปุคฺคโล กึ รูปํ อุเปยฺย อุปคจฺเฉยฺย คเณฺหยฺย ปรามเสยฺย อภินิวิเสยฺย อตฺตา เมติฯ กึ เวทนํ… กึ สญฺญํ… กึ สงฺขาเร… กึ วิญฺญาณํ… กึ คตึ… กึ อุปปตฺตึ… กึ ปฏิสนฺธึ… กึ ภวํ … กึ สํสารํ… กึ วฏฺฏํ อุเปยฺย อุปคจฺเฉยฺย คเณฺหยฺย ปรามเสยฺย อภินิเวเสยฺยาติ – อนูปโย โส อุปยํ กิเมยฺยฯ

ทิฏฺเฐ สุเต ขนฺติมกุพฺพมาโนติฯ ทิเฏฺฐ วา ทิฏฺฐสุทฺธิยา วา สุเต วา สุตสุทฺธิยา วา มุเต วา มุตสุทฺธิยา วา ขนฺตึ อกุพฺพมาโน ฉนฺทํ อกุพฺพมาโน เปมํ อกุพฺพมาโน ราคํ อกุพฺพมาโน อชนยมาโน อสญฺชนยมาโน อนิพฺพตฺตยมาโน อนภินิพฺพตฺตยมาโนติ – ทิเฏฺฐ สุเต ขนฺติมกุพฺพมาโนฯ

เตนาห ภควา –

“ยา กาจิมา สมฺมุติโย ปุถุชฺชา, สพฺพาว เอตา น อุเปติ วิทฺวา;
อนูปโย โส อุปยํ กิเมยฺย, ทิเฏฺฐ สุเต ขนฺติมกุพฺพมาโน”ติฯ

๑๓๗. **สีลุตฺตมา สญฺญเมนาหุ สุทฺธึ, วตํ สมาทาย อุปฏฺฐิตาเส;**
อิเธว สิเกฺขม อถสฺส สุทฺธึ, ภวูปนีตา กุสลาวทานาฯ

สีลุตฺตมา สญฺญเมนาหุ สุทฺธินฺติฯ สเนฺตเก สมณพฺราหฺมณา สีลุตฺตมวาทา; เต สีลมเตฺตน สญฺญมมเตฺตน สํวรมเตฺตน อวีติกฺกมมเตฺตน สุทฺธึ วิสุทฺธึ ปริวิสุทฺธึ, มุตฺตึ วิมุตฺตึ ปริวิมุตฺตึ อาหุ [อาหํสุ (สี. ก.)] วทนฺติ กเถนฺติ ภณนฺติ ทีปยนฺติ โวหรนฺติฯ

สมณมุณฺฑิกาปุโตฺต เอวมาห – “จตูหิ โข อหํ, คหปติ, ธเมฺมหิ สมนฺนาคตํ ปุริสปุคฺคลํ ปญฺญเปมิ สมฺปนฺนกุสลํ ปรมกุสลํ อุตฺตมปตฺติปตฺตํ สมณํ อโยชฺฌํฯ กตเมหิ จตูหิ? อิธ, คหปติ, น กาเยน ปาปกมฺมํ กโรติ, น ปาปิกํ [ปาปกํ (สี.)] วาจํ ภาสติ, น ปาปกํ สงฺกปฺปํ สงฺกเปฺปติ, น ปาปกํ อาชีวํ อาชีวติฯ อิเมหิ โข อหํ, คหปติ , จตูหิ ธเมฺมหิ สมนฺนาคตํ ปุริสปุคฺคลํ ปญฺญเปมิ สมฺปนฺนกุสลํ ปรมกุสลํ อุตฺตมปตฺติปตฺตํ สมณํ อโยชฺฌํ; เอวเมว สเนฺตเก สมณพฺราหฺมณา สีลุตฺตมวาทา; เต สีลมเตฺตน สญฺญมมเตฺตน สํวรมเตฺตน อวีติกฺกมมเตฺตน สุทฺธึ วิสุทฺธึ ปริสุทฺธึ, มุตฺตึ วิมุตฺตึ ปริมุตฺตึ อาหุ วทนฺติ กเถนฺติ ภณนฺติ ทีปยนฺติ โวหรนฺตี”ติ – สีลุตฺตมา สญฺญเมนาหุ สุทฺธึฯ

วตํ สมาทาย อุปฏฺฐิตาเสติฯ **วต**นฺติ หตฺถิวตํ วา อสฺสวตํ วา โควตํ วา กุกฺกุรวตํ วา กากวตํ วา วาสุเทววตํ วา พลเทววตํ วา ปุณฺณภทฺทวตํ วา มณิภทฺทวตํ วา อคฺคิวตํ วา นาควตํ วา สุปณฺณวตํ วา ยกฺขวตํ วา อสุรวตํ วา คนฺธพฺพวตํ วา มหาราชวตํ วา จนฺทวตํ วา สูริยวตํ วา อินฺทวตํ วา พฺรหฺมวตํ วา เทววตํ วา ทิสาวตํ วา อาทาย สมาทาย อาทิยิตฺวา สมาทิยิตฺวา คณฺหิตฺวา ปรามสิตฺวา อภินิวิสิตฺวา อุปฏฺฐิตา ปจฺจุปฏฺฐิตา อลฺลีนา อุปคตา อโชฺฌสิตา อธิมุตฺตาติ – วตํ สมาทาย อุปฏฺฐิตาเสฯ

อิเธว สิเกฺขม อถสฺส สุทฺธินฺติฯ **อิธา**ติ สกาย ทิฏฺฐิยา สกาย ขนฺติยา สกาย รุจิยา สกาย ลทฺธิยาฯ **สิเกฺขมา**ติ สิเกฺขม อาจเรม สมาจเรม สมาทาย วเตฺตมาติ – อิเธว สิเกฺขมฯ **อถสฺส สุทฺธิ**นฺติ อถสฺส สุทฺธึ วิสุทฺธึ ปริสุทฺธึ, มุตฺตึ วิมุตฺตึ ปริมุตฺตินฺติ – อิเธว สิเกฺขม อถสฺส สุทฺธึฯ

ภวูปนีตา กุสลาวทานาติฯ **ภวูปนีตา**ติ ภวูปนีตา ภวูปคตา ภวโชฺฌสิตา ภวาธิมุตฺตาติ – ภวูปนีตา ฯ **กุสลาวทานา**ติ กุสลวาทา ปณฺฑิตวาทา ถิรวาทา ญายวาทา เหตุวาทา ลกฺขณวาทา การณวาทา ฐานวาทา สกาย ลทฺธิยาติ – ภวูปนีตา กุสลาวทานาฯ

เตนาห ภควา –

“สีลุตฺตมา สญฺญเมนาหุ สุทฺธึ, วตํ สมาทาย อุปฏฺฐิตาเส;
อิเธว สิเกฺขม อถสฺส สุทฺธึ, ภวูปนีตา กุสลาวทานา”ติฯ

๑๓๔. **สเจ จุโต สีลวตโต โหติ, ปเวธตี** [ส เวธตี (สี สฺยา.)] **กมฺมวิราธยิตฺวา;**
ปชปฺปตี [ส ชปฺปตี (สี. สฺยา.)] **ปตฺถยตี จ สุทฺธึ, สตฺถาว หีโน ปวสํ ฆรมฺหาฯ**

สเจ จุโต สีลวตโต โหตีติฯ ทฺวีหิ การเณหิ สีลวตโต จวติ – ปรวิจฺฉินฺทนาย วา จวติ, อนภิสมฺภุณนฺโต วา จวติฯ กถํ ปรวิจฺฉินฺทนาย จวติ? ปโร วิจฺฉินฺทติ โส สตฺถา น สพฺพญฺญู, ธมฺโม น สฺวากฺขาโต, คโณ น สุปฺปฏิปนฺโน, ทิฏฺฐิ น ภทฺทิกา, ปฏิปทา น สุปญฺญตฺตา, มคฺโค น นิยฺยานิโก, นเตฺถตฺถ สุทฺธิ วา วิสุทฺธิ วา ปริสุทฺธิ วา, มุตฺติ วา วิมุตฺติ วา ปริมุตฺติ วา, น เตฺถตฺถ สุชฺฌนฺติ วา วิสุชฺฌนฺติ วา ปริสุชฺฌนฺติ วา, มุจฺจนฺติ วา วิมุจฺจนฺติ วา, ปริมุจฺจนฺติ วา, หีนา นิหีนา โอมกา ลามกา ฉตุกฺกา ปริตฺตาติฯ เอวํ ปโร วิจฺฉินฺทติฯ เอวํ วิจฺฉินฺทิยมาโน สตฺถารา จวติ, ธมฺมกฺขานา จวติ, คณา จวติ, ทิฏฺฐิยา จวติ, ปฏิปทาย จวติ, มคฺคโต จวติฯ เอวํ ปริวิจฺฉินฺทนาย จวติฯ กถํ อนภิสมฺภุณนฺโต จวติ? สีลํ อนภิสมฺภุณนฺโต สีลโต จวติ, วตํ อนภิสมฺภุณนฺโต วตโต จวติ, สีลพฺพตํ อนภิสมฺภุณนฺโต สีลพฺพตโต จวติฯ เอวํ อนภิสมฺภุณนฺโต จวตีติ – สเจ จุโต สีลวตโต โหติฯ

ปเวธติ กมฺมวิราธยิตฺวาติฯ **ปเวธตี**ติ สีลํ วา วตํ วา สีลพฺพตํ วา “วิรทฺธํ มยา, อปรทฺธํ มยา, ขลิตํ มยา, คลิตํ มยา, อญฺญาย อปรโทฺธ อห”นฺติ เวธติ ปเวธติ สมฺปเวธตีติ – ปเวธติฯ **กมฺมวิราธยิตฺวา**ติ ปุญฺญาภิสงฺขารํ วา อปุญฺญาภิสงฺขารํ วา อาเนญฺชาภิสงฺขารํ วา “วิรทฺธํ มยา, อปรทฺธํ มยา, ขลิตํ มยา, คลิตํ มยา, อญฺญาย อปรโทฺธ อห”นฺติ เวธติ ปเวธติ สมฺปเวธตีติ – ปเวธติ กมฺมวิราธยิตฺวาฯ

ปชปฺปตี ปตฺถยตี จ สุทฺธินฺติฯ **ปชปฺปตี**ติ สีลํ วา ชปฺปติ, วตํ วา ชปฺปติ, สีลพฺพตํ วา ชปฺปติ ปชปฺปติ อภิชปฺปตีติ – ปชปฺปติฯ **ปตฺถยตี จ สุทฺธิ**นฺติ สีลสุทฺธึ วา ปเตฺถติ, วตสุทฺธึ วา ปเตฺถติ, สีลพฺพตสุทฺธึ วา ปเตฺถติ ปิเหติ อภิชปฺปตีติ – ปชปฺปตี ปตฺถยตี จ สุทฺธึฯ

สตฺถาว หีโน ปวสํ ฆรมฺหาติฯ ยถา ปุริโส ฆรโต นิกฺขนฺโต สเตฺถน ปวสํ วสนฺโต สตฺถา โอหีโน, ตํ วา สตฺถํ อนุพนฺธติ สกํ วา ฆรํ ปจฺจาคจฺฉติ; เอวเมว โส ทิฏฺฐิคติโก ตํ วา สตฺถารํ คณฺหาติ อญฺญํ วา สตฺถารํ คณฺหาติ, ตํ วา ธมฺมกฺขานํ คณฺหาติ อญฺญํ วา ธมฺมกฺขานํ คณฺหาติ, ตํ วา คณํ คณฺหาติ อญฺญํ วา คณํ คณฺหาติ, ตํ วา ทิฏฺฐึ คณฺหาติ อญฺญํ วา ทิฏฺฐึ คณฺหาติ, ตํ วา ปฏิปทํ คณฺหาติ อญฺญํ วา ปฏิปทํ คณฺหาติ, ตํ วา มคฺคํ คณฺหาติ อญฺญํ วา มคฺคํ คณฺหาติ ปรามสติ อภินิวิสตีติ – สตฺถาว หีโน ปวสํ ฆรมฺหาฯ

เตนาห ภควา –

“สเจ จุโต สีลวตโต โหติ, ปเวธตี กมฺมวิราธยิตฺวา;
ปชปฺปตี ปตฺถยตี จ สุทฺธึ, สตฺถาว หีโน ปวสํ ฆรมฺหา”ติฯ

๑๓๕. **สีลพฺพตํ วาปิ ปหาย สพฺพํ, กมฺมญฺจ สาวชฺชนวชฺชเมตํ;**
สุทฺธึ อสุทฺธินฺติ อปตฺถยาโน, วิรโต จเร สนฺติมนุคฺคหายฯ

สีลพฺพตํ วาปิ ปหาย สพฺพนฺติฯ สพฺพา สีลสุทฺธิโย ปหาย ปชหิตฺวา วิโนเทตฺวา พฺยนฺตึ กริตฺวา อนภาวํ คเมตฺวา, สพฺพา วตสุทฺธิโย ปหาย ปชหิตฺวา วิโนเทตฺวา พฺยนฺตึ กริตฺวา อ

นภาวํ คเมตฺวา, สพฺพา สีลพฺพตสุทฺธิโย ปหาย ปชหิตฺวา วิโนเทตฺวา พฺยนฺตึ กริตฺวา อนภาวํ คเมตฺวาติ – สีลพฺพตํ วาปิ ปหาย สพฺพํฯ

กมฺมญฺจ สาวชฺชนวชฺชเมตนฺติฯ สาวชฺชกมฺมํ วุจฺจติ – กณฺหํ กณฺหวิปากํฯ อนวชฺชกมฺมํ วุจฺจติ – สุกฺกํ สุกฺกวิปากํฯ สาวชฺชญฺจ กมฺมํ อนวชฺชญฺจ กมฺมํ ปหาย ปชหิตฺวา วิโนเทตฺวา พฺยนฺตึ กริตฺวา อนภาวํ คเมตฺวาติ – กมฺมญฺจ สาวชฺชนวชฺชเมตํฯ

สุทฺธึ อสุทฺธินฺติ อปตฺถยาโนติฯ **อสุทฺธิ**นฺติ อสุทฺธึ ปเตฺถนฺติ, อกุสเล ธเมฺม ปเตฺถนฺติฯ **สุทฺธิ**นฺติ สุทฺธึ ปเตฺถนฺติ, ปญฺจ กามคุเณ ปเตฺถนฺติ; อสุทฺธึ ปเตฺถนฺติ, อกุสเล ธเมฺม ปเตฺถนฺติ, ปญฺจ กามคุเณ ปเตฺถนฺติ; สุทฺธึ ปเตฺถนฺติ, ทฺวาสฎฺฐิ ทิฎฺฐิคตานิ ปเตฺถนฺติ, อสุทฺธึ ปเตฺถนฺติ, อกุสเล ธเมฺม ปเตฺถนฺติ, ปญฺจ กามคุเณ ปเตฺถนฺติ, ทฺวาสฎฺฐิ ทิฎฺฐิคตานิ ปเตฺถนฺติ; สุทฺธึ ปเตฺถนฺติ, เตธาตุเก กุสเล ธเมฺม ปเตฺถนฺติ, อสุทฺธึ ปเตฺถนฺติ, อกุสเล ธเมฺม ปเตฺถนฺติ, ปญฺจ กามคุเณ ปเตฺถนฺติ, ทฺวาสฎฺฐิ ทิฎฺฐิคตานิ ปเตฺถนฺติ, เตธาตุเก กุสเล ธเมฺม ปเตฺถนฺติ; สุทฺธึ ปเตฺถนฺติ, ปุถุชฺชนกลฺยาณกา [กลฺยาณปุถุชฺชนา (สฺยา.) เอวมีทิเสสุ ฐาเนสุ] นิยามาวกฺกนฺตึ [นิยามาวตฺตนฺตึ (ก.)] ปเตฺถนฺติฯ เสกฺขา อคฺคธมฺมํ อรหตฺตํ ปเตฺถนฺติฯ อรหเตฺต ปเตฺต อรหา เนว อกุสเล ธเมฺม ปเตฺถติ, นปิ ปญฺจ กามคุเณ ปเตฺถติ, นปิ ทฺวาสฎฺฐิ ทิฎฺฐิคตานิ ปเตฺถติ, นปิ เตธาตุเก กุสเล ธเมฺม ปเตฺถติ, นปิ นิยามาวกฺกนฺตึ ปเตฺถติ, นปิ อคฺคธมฺมํ อรหตฺตํ ปเตฺถติฯ ปตฺถนา สมติกฺกโนฺต อรหา วุฑฺฒิปาริหานิวีติวโตฺต [วุฑฺฒิปาริหานึ วีติวโตฺต (สี.)]ฯ โส วุฎฺฐวาโส จิณฺณจรโณ...เป.... ชาติชรามรณสํสาโร นตฺถิ ตสฺส ปุนพฺภโวติ – สุทฺธึ อสุทฺธินฺติ อปตฺถยาโนฯ

วิรโต จเร สนฺติมนุคฺคหายาติฯ **วิรโต**ติ สุทฺธิอสุทฺธิยา อารโต อสฺส วิรโต ปฎิวิรโต นิกฺขโนฺต นิสฺสโฎ วิปฺปมุโตฺต วิสญฺญุโตฺต, วิมริยาทิกเตน เจตสา วิหรตีติ – วิรโตฯ **จเร**ติ จเรยฺย วิจเรยฺย วิหเรยฺย อิริเยยฺย วเตฺตยฺย ปาเลยฺย ยเปยฺย ยาเปยฺยาติ – วิรโต จเรฯ **สนฺติมนุคฺคหายา**ติ สนฺติโย วุจฺจนฺติ ทฺวาสฎฺฐิ ทิฎฺฐิคตานิ ทิฎฺฐิสนฺติโย อคฺคณฺหโนฺต อปรามสโนฺต อนภินิวิสโนฺตติ – วิรโต จเร สนฺติมนุคฺคหยฯ

เตนาห ภควา –

“สีลพฺพตํ วาปิ ปหาย สพฺพํ, กมฺมญฺจ สาวชฺชนวชฺชเมตํ;
สุทฺธึ อสุทฺธินฺติ อปตฺถยาโน, วิรโต จเร สนฺติมนุคฺคหายา”ติฯ

๑๓๖ตมูปนิสฺสาย ชิคุจฺฉิตํ วา, อถ วาปิ ทิฎฺฐํ ว สุตํ มุตํ วา;
อุทฺธํสรา สุทฺธิมนุตฺถุนนฺติ, อวีตตณฺหาเส ภวาภเวสุฯ

ตมูปนิสฺสาย ชิคุจฺฉิตํ วาติฯ สเนฺตเก สมณพฺราหฺมณา ตโปชิคุจฺฉวาทา ตโปชิคุจฺฉสารา ตโปชิคุจฺฉนิสฺสิตา อานิสฺสิตา อลฺลีนา อุปคตา อโชฺฌสิตา อธิมุตฺตาติ – ตมูปนิสฺสาย ชิคุจฺฉิตํ วาฯ

อถ วาปิ ทิฎฺฐํ ว สุตํ มุตํ วาติฯ ทิฎฺฐํ วา ทิฎฺฐสุทฺธึ วา สุตํ วา สุตสุทฺธึ วา มุตํ วา มุตสุทฺธึ วา นิสฺสาย อุปนิสฺสาย คณฺหิตฺวา ปรามสิตฺวา อภินิวิสิตฺวาติ – อถ วาปิ ทิฎฺฐํ ว สุตํ มุตํ วาฯ

อุทฺธํสรา สุทฺธิมนุตฺถุนนฺตีติฯ สเนฺตเก สมณพฺราหฺมณา อุทฺธํสราวาทาฯ กตเม เต สมณพฺราหฺมณา อุทฺธํสราวาทา? เย เต สมณพฺราหฺมณา อจฺจนฺตสุทฺธิกา, สํสารสุทฺธิกา, อกิริยทิฏฺฐิกา, สสฺสตวาทา – อิเม เต สมณพฺราหฺมณา อุทฺธํสราวาทาฯ เต สํสาเร สุทฺธึ วิสุทฺธึ ปริสุทฺธึ, มุตฺตึ วิมุตฺตึ ปริมุตฺตึ ถุนนฺติ วทนฺติ กเถนฺติ ภณนฺติ ทีปยนฺติ โวหรนฺตีติ – อุทฺธํสรา สุทฺธิมนุตฺถุนนฺติฯ

อวีตตณฺหาเส ภวาภเวสูติฯ **ตณฺหา**ติ รูปตณฺหา สทฺทตณฺหา คนฺธตณฺหา รสตณฺหา โผฏฺฐพฺพตณฺหา ธมฺมตณฺหาฯ ***ภวาภเวสู***ติ ภวาภเว กมฺมภเว ปุนพฺภเว กามภเว, กมฺมภเว กามภเว ปุนพฺภเว รูปภเว , กมฺมภเว รูปภเว ปุนพฺภเว อรูปภเว, กมฺมภเว อรูปภเว ปุนพฺภเว ปุนปฺปุนพฺภเว ปุนปฺปุนคติยา ปุนปฺปุนอุปปตฺติยา ปุนปฺปุนปฏิสนฺธิยา ปุนปฺปุนอตฺตภาวาภินิพฺพตฺติยา อวีตตณฺหา อวิคตตณฺหา อจตฺตตณฺหา อวนฺตตณฺหา อมุตฺตตณฺหา อปฺปหีนตณฺหา อปฺปฏินิสฺสฏฺฐตณฺหาติ – อวีตตณฺหาเส ภวาภเวสุฯ

เตนาห ภควา –

‘‘ตมูปนิสฺสาย ชิคุจฺฉิตํ วา, อถ วาปิ ทิฏฺฐํ ว สุตํ มุตํ วา;
อุทฺธํสรา สุทฺธิมนุตฺถุนนฺติ, อวีตตณฺหาเส ภวาภเวสู’’ติฯ

๑๓๗. **ปตฺถยมานสฺส หิ ชปฺปิตานิ, ปเวธิตํ วาปิ ปกปฺปิเตสุ;**
จุตูปปาโต อิธ ยสฺส นตฺถิ, ส เกน เวเธยฺย กุหิํ ว ชเปฺปฯ

ปตฺถยมานสฺส หิ ชปฺปิตานีติฯ ปตฺถนา วุจฺจติ ตณฺหาฯ โย ราโค สาราโค…เป.… อภิชฺฌา โลโภ อกุสลมูลํฯ **ปตฺถยมานสฺสา**ติ ปตฺถยมานสฺส อิจฺฉมานสฺส สาทิยมานสฺส ปิหยมานสฺส อภิชปฺปยมานสฺสาติ – ปตฺถยมานสฺส หิฯ **ชปฺปิตานี**ติฯ **ชปฺปนา** วุจฺจติ ตณฺหาฯ โย ราโค สาราโค…เป.… อภิชฺฌา โลโภ อกุสลมูลนฺติ – ปตฺถยมานสฺส หิ ชปฺปิตานิฯ

ปเวธิตํ วาปิ ปกปฺปิเตสูติฯ **ปกปฺปนา**ติ เทฺว ปกปฺปนา – ตณฺหาปกปฺปนา จ ทิฏฺฐิปกปฺปนา จ…เป.… อยํ ตณฺหาปกปฺปนา…เป.… อยํ ทิฏฺฐิปกปฺปนาฯ **ปเวธิตํ วาปิ ปกปฺปิเตสู**ติฯ ปกปฺปิตํ วตฺถุํ อเจฺฉทสงฺกิโนปิ เวเธนฺติ, อจฺฉิชฺชเนฺตปิ เวเธนฺติ, อจฺฉิเนฺนปิ เวเธนฺติ; ปกปฺปิตํ วตฺถุํ วิปริณามสงฺกิโนปิ เวเธนฺติ, วิปริณมเนฺตปิ เวเธนฺติ, วิปริณเตปิ เวเธนฺติ ปเวเธนฺติ สมฺปเวเธนฺตีติ – ปเวธิตํ วาปิ ปกปฺปิเตสุฯ

จุตูปปาโต อิธ ยสฺส นตฺถีติฯ **ยสฺสา**ติ อรหโต ขีณาสวสฺสฯ ยสฺส คมนํ อาคมนํ คมนาคมนํ กาลํคติ ภวาภโว จุติ จ อุปปตฺติ จ นิพฺพตฺติ จ เภโท จ ชาติ จ ชรามรณญฺจ นตฺถิ น สนฺติ น สํวิชฺชนฺติ นุปลพฺภนฺติ, ปหีนา สมุจฺฉินฺนา วูปสนฺตา ปฏิปสฺสทฺธา อภพฺพุปฺปตฺติกา ญาณคฺคินา ทฑฺฒาติ – จุตูปปาโต อิธ ยสฺส นตฺถิฯ

ส เกน เวเธยฺย กุหิํ ว ชเปฺปติฯ โส เกน ราเคน เวเธยฺย, เกน โทเสน เวเธยฺย, เกน โมเหน เวเธยฺย, เกน มาเนน เวเธยฺย, กาย ทิฏฺฐิยา เวเธยฺย, เกน อุทฺธเจฺจน เวเธยฺย, กาย วิจิกิจฺฉาย เวเธยฺย, เกหิ อนุสเยหิ เวเธยฺย – รโตฺตติ วา ทุโฏฺฐติ วา มูโฬฺหติ วา วินิพโทฺธติ วา ปรามโฏฺฐติ วา วิเกฺขปคโตติ วา อนิฏฺฐงฺคโตติ วา ถามคโตติ วาฯ เต อภิสงฺขารา ปหีนา; อภิสงฺขารานํ ปหีนตฺตา คติยา เกน เวเธยฺย – เนรยิโกติ วา ติรจฺฉานโยนิโกติ วา เปตฺติวิสยิโกติ วา มนุโสฺสติ วา เทโวติ วา รูปีติ วา อรูปีติ วา สญฺญีติ วา อสญฺญีติ วา เนวสญฺญีนาสญฺญีติ

วา, โส เหตุ นตฺถิ ปจฺจโย นตฺถิ การณํ นตฺถิ เยน เวเธยฺย ปเวเธยฺย สมฺปเวเธยฺยาติ – ส เกน เวเธยฺยฯ **กุหิํ ว ชเปฺป**ติ กุหิํ วา ชเปฺปยฺย กิมฺหิ ชเปฺปยฺย, กตฺถ ชเปฺปยฺย ปชเปฺปยฺย อภิชเปฺปยฺยาติ – ส เกน เวเธยฺย กุหิํ ว ชเปฺปฯ

เตนาห ภควา –

‘‘ปตฺถยมานสฺส หิ ชปฺปิตานิ, ปเวธิตํ วาปิ ปกปฺปิเตสุ;
จุตูปปาโต อิธ ยสฺส นตฺถิ, ส เกน เวเธยฺย กุหิํ ว ชเปฺป’’ติฯ

๑๓๘. **ยมาหุ ธมฺมํ ปรมนฺติ เอเก, ตเมว หีนนฺติ ปนาหุ อเญฺญ;**
สโจฺจ นุ วาโท กตโม อิเมสํ, สเพฺพว หีเม กุสลาวทานาฯ

ยมาหุ ธมฺมํ ปรมนฺติ เอเกติฯ ยํ ธมฺมํ ทิฏฺฐิํ ปฏิปทํ มคฺคํ เอเก สมณพฺราหฺมณา ‘‘อิทํ ปรมํ อคฺคํ เสฎฺฐํ วิสิฎฺฐํ ปาโมกฺขํ อุตฺตมํ ปวร’’นฺติ , เอวมาหํสุ เอวํ กเถนฺติ เอวํ ภณนฺติ เอวํ ทีปยนฺติ เอวํ โวหรนฺตีติ – ยมาหุ ธมฺมํ ปรมนฺติ เอเกฯ

ตเมว หีนนฺติ ปนาหุ อเญฺญติ ตเมว ธมฺมํ ทิฏฺฐิํ ปฏิปทํ มคฺคํ เอเก สมณพฺราหฺมณา ‘‘หีนํ เอตํ, นิหีนํ เอตํ, โอมกํ เอตํ, ลามกํ เอตํ, ฉตุกฺกํ เอตํ, ปริตฺตกํ เอต’’นฺติ, เอวมาหํสุ เอวํ กเถนฺติ เอวํ ภณนฺติ เอวํ ทีปยนฺติ เอวํ โวหรนฺตีติ – ตเมว หีนนฺติ ปนาหุ อเญฺญฯ

สโจฺจ นุ วาโท กตโม อิเมสนฺติฯ อิเมสํ สมณพฺราหฺมณานํ วาโท กตโม สโจฺจ ตโจฺฉ ตโถ ภูโต ยาถาโว อวิปรีโตติ – สโจฺจ นุ วาโท กตโม อิเมสํฯ

สเพฺพว หีเม กุสลาวทานาติฯ สเพฺพวิเม สมณพฺราหฺมณา กุสลวาทา ปณฺฑิตวาทา ถิรวาทา ญายวาทา เหตุวาทา ลกฺขณวาทา การณวาทา ฐานวาทา สกาย ลทฺธิยาติ – สเพฺพว หีเม กุสลาวทานาฯ

เตนาห โส นิมฺมิโต –

‘‘ยมาหุ ธมฺมํ ปรมนฺติ เอเก, ตเมว หีนนฺติ ปนาหุ อเญฺญ;
สโจฺจ นุ วาโท กตโม อิเมสํ, สเพฺพว หีเม กุสลาวทานา’’ติฯ

๑๓๙. **สกญฺหิ ธมฺมํ ปริปุณฺณมาหุ, อญฺญสฺส ธมฺมํ ปน หีนมาหุ;**
เอวมฺปิ วิคฺคยฺห วิวาทยนฺติ, สกํ สกํ สมฺมุติมาหุ สจฺจํฯ

สกญฺหิ ธมฺมํ ปริปุณฺณมาหูติ สกํ ธมฺมํ ทิฏฺฐิํ ปฏิปทํ มคฺคํ เอเก สมณพฺราหฺมณา ‘‘อิทํ สมตฺตํ ปริปุณฺณํ อโนม’’นฺติ, เอวมาหํสุ…เป.… เอวํ โวหรนฺตีติ – สกญฺหิ ธมฺมํ ปริปุณฺณมาหุฯ

อญฺญสฺส ธมฺมํ ปน หีนมาหูติฯ อญฺญสฺส ธมฺมํ ทิฏฺฐิํ ปฏิปทํ มคฺคํ เอเก สมณพฺราหฺมณา ‘‘หีนํ เอตํ, นิหีนํ เอตํ, โอมกํ เอตํ, ลามกํ เอตํ, ฉตุกฺกํ เอตํ, ปริตฺตกํ เอต’’นฺติ, เอวมาหํสุ เอวํ กเถนฺติ เอวํ ภณนฺติ เอวํ ทีปยนฺติ เอวํ โวหรนฺตีติ – อญฺญสฺส ธมฺมํ ปน หีนมาหุฯ

เอวมฺปิ วิคฺคยฺห วิวาทยนฺตีติ เอวํ คเหตฺวา อุคฺคเหตฺวา คณฺหิตฺวา ปรามสิตฺวา อภินิวิสิตฺวา วิวาทยนฺติ, กลหํ กโรนฺติ, ภณฺฑนํ กโรนฺติ, วิคฺคหํ กโรนฺติ, วิวาทํ กโรนฺติ, เมธคํ กโรนฺ

ติ – “น ตฺวํ อิมํ ธมฺมวินยํ อาชานาสิ…เป…. นิเพฺพเฐหิ วา สเจ ปโหสี”ติ – เอวมฺปิ วิคฺคยฺห วิวาทยนฺติฯ

สกํ สกํ สมฺมุติมาหุ สจฺจนฺติฯ “สสฺสโต โลโก, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญ”นฺติ – สกํ สกํ สมฺมุติมาหุ สจฺจํฯ “อสสฺสโต โลโก …เป…. เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญ”นฺติ – สกํ สกํ สมฺมุติมาหุ สจฺจํฯ

เตนาห ภควา –

“สกญฺหิ ธมฺมํ ปริปุณฺณมาหุ, อญฺญสฺส ธมฺมํ ปน หีนมาหุ;
เอวมฺปิ วิคฺคยฺห วิวาทยนฺติ, สกํ สกํ สมฺมุติมาหุ สจฺจ”นฺติฯ

๑๔๐. ปรสฺส เจ วมฺภยิเตน หีโน, น โกจิ ธเมฺมสุ วิเสสิ อสฺส;
ปุถู หิ อญฺญสฺส วทนฺติ ธมฺมํ, นิหีนโต สมฺหิ ทฬฺหํ วทานาฯ

ปรสฺส เจ วมฺภยิเตน หีโนติ ปรสฺส เจ วมฺภยิตการณา นินฺทิตการณา ครหิตการณา อุปวทิตการณา ปโร พาโล โหติ หีโน นิหีโน โอมโก ลามโก ฉตุกฺโก ปริตฺโตติ – ปรสฺส เจ วมฺภยิเตน หีโนฯ

น โกจิ ธเมฺมสุ วิเสสิ อสฺสาติฯ ธเมฺมสุ น โกจิ อโคฺค เสฎฺโฐ วิสิฎฺโฐ ปาโมโกฺข อุตฺตโม ปวโร อสฺสาติ – น โกจิ ธเมฺมสุ วิเสสิ อสฺสฯ

ปุถู หิ อญฺญสฺส วทนฺติ ธมฺมํ, นิหีนโตติฯ พหุกาปิ พหูนํ ธมฺมํ วทนฺติ อุปวทนฺติ นินฺทนฺติ ครหนฺติ หีนโต นิหีนโต โอมกโต ลามกโต ฉตุกฺกโต ปริตฺตโต, พหุกาปิ เอกสฺส ธมฺมํ วทนฺติ อุปวทนฺติ นินฺทนฺติ ครหนฺติ หีนโต นิหีนโต โอมกโต ลามกโต ฉตุกฺกโต ปริตฺตโต, เอโกปิ พหูนํ ธมฺมํ วทติ อุปวทติ นินฺทติ ครหติ หีนโต นิหีนโต โอมกโต ลามกโต ฉตุกฺกโต ปริตฺตโต, เอโกปิ เอกสฺส ธมฺมํ วทติ อุปวทติ นินฺทติ ครหติ หีนโต นิหีนโต โอมกโต ลามกโต ฉตุกฺกโต ปริตฺตโตติ – ปุถู หิ อญฺญสฺส วทนฺติ ธมฺมํฯ

นิหีนโต สมฺหิ ทฬฺหํ วทานาติฯ ธโมฺม สกายนํ, ทิฎฺฐิ สกายนํ, ปฎิปทา สกายนํ, มโคฺค สกายนํ, สกายเน ทฬฺหวาทา ถิรวาทา พลิกวาทา อฎฺฐิตวาทาติ – นิหีนโต สมฺหิ ทฬฺหํ วทานาฯ

เตนาห ภควา –

“ปรสฺส เจ วมฺภยิเตน หีโน, น โกจิ ธเมฺมสุ วิเสสิ อสฺส;
ปุถู หิ อญฺญสฺส วทนฺติ ธมฺมํ, นิหีนโต สมฺหิ ทฬฺหํ วทานา”ติฯ

๑๔๑. สทฺธมฺมปูชาปิ [สทฺธมฺมปูชา จ (สี. สฺยา.)] **ปนา ตเถว, ยถา ปสํสนฺติ สกายนานิ;**
สเพฺพว วาทา [สเพฺพ ปวาทา (สฺยา.)] **ตถิยา** [ตถิ วา (พหูสุ)] **ภเวยฺยุํ, สุทฺธี หิ เนสํ ปจฺจตฺตเมวฯ**

สทฺธมฺมปูชาปิ ปนา ตเถวาติฯ กตมา สทฺธมฺมปูชา? สกํ สตฺถารํ สกฺกโรติ ครุํ กโรติ มาเนติ ปูเชติ “อยํ สตฺถา สพฺพญฺญู”ติ – อยํ สทฺธมฺมปูชาฯ สกํ ธมฺมกฺขานํ สกํ คณํ สกํ

ทิฏฺฐึ สกํ ปฏิปทํ สกํ มคฺคํ สกกโรติ ครุํ กโรติ มาเนติ ปูเชติ ‘‘อยํ มโคฺค นิยฺยานิโก’’ติ – อยํ สทฺธมฺมปูชา ฯ **สทฺธมฺมปูชาปิ ปนา ตเถวา**ติ สทฺธมฺมปูชา ตถา ตจฺฉา ภูตา ยาถาวา อวิปรีตาติ – สทฺธมฺมปูชาปิ ปนา ตเถวฯ

ยถา ปสํสนฺติ สกายนานีติฯ ธโมฺม สกายนํ ทิฏฺฐิ สกายนํ ปฏิปทา สกายนํ มโคฺค สกายนํ, สกายนานิ ปสํสนฺติ โถเมนฺติ กิเตฺตนฺติ วเณฺณนฺตีติ – ยถา ปสํสนฺติ สกายนานิฯ

สเพฺพว วาทา ตถิยา ภเวยฺยุนฺติ สเพฺพว วาทา ตถา ตจฺฉา ภูตา ยาถาวา อวิปรีตา ภเวยฺยุนฺติ – สเพฺพว วาทา ตถิยา ภเวยฺยุํฯ

สุทฺธี หิ เนสํ ปจฺจตฺตเมวาติฯ ปจฺจตฺตเมว เตสํ สมณพฺราหฺมณานํ สุทฺธิ วิสุทฺธิ ปริสุทฺธิ, มุตฺติ วิมุตฺติ ปริมุตฺตีติ – สุทฺธี หิ เนสํ ปจฺจตฺตเมวฯ

เตนาห ภควา –

‘‘สทฺธมฺมปูชาปิ ปนา ตเถว, ยถา ปสํสนฺติ สกายนานิ;
สเพฺพว วาทา ตถิยา ภเวยฺยุํ, สุทฺธี หิ เนสํ ปจฺจตฺตเมวา’’ติฯ

๑๔๒. น พฺราหฺมณสฺส ปรเนยฺยมตฺถิ, ธเมฺมสุ นิเจฺฉยฺย สมุคฺคหีตํ;
ตสฺมา วิวาทานิ อุปาติวโตฺต, น หิ เสฏฺฐโต ปสฺสติ ธมฺมมญฺญํฯ

น พฺราหฺมณสฺส ปรเนยฺยมตฺถีติฯ นาติ ปฏิเกฺขโปฯ **พฺราหฺมโณ**ติ สตฺตนฺนํ ธมฺมานํ พาหิตตฺตา พฺราหฺมโณ…เป.… อสิโต ตาทิ ปวุจฺจเต ส พฺรหฺมาฯ **น พฺราหฺมณสฺส ปรเนยฺยมตฺถี**ติ พฺราหฺมณสฺส ปรเนยฺยตา นตฺถิ, พฺราหฺมโณ น ปรเนโยฺย, น ปรปตฺติโย, น ปรปจฺจโย, น ปรปฏิพทฺธคู [ปรปฏิพนฺธคู (ก.)] ชานาติ ปสฺสติ อสมฺมูโฬฺห สมฺปชาโน ปฏิสฺสโตฯ ‘‘สเพฺพ สงฺขารา อนิจฺจา’’ติ พฺราหฺมณสฺส ปรเนยฺยตา นตฺถิ, พฺราหฺมโณ น ปรเนโยฺย, น ปรปตฺติโย, น ปรปจฺจโย, น ปรปฏิพทฺธคู ชานาติ ปสฺสติ อสมฺมูโฬฺห สมฺปชาโน ปฏิสฺสโตฯ ‘‘สเพฺพ สงฺขารา ทุกฺขา’’ติ…เป.… ‘‘ยํ กิญฺจิ สมุทยธมฺมํ สพฺพํ ตํ นิโรธธมฺม’’นฺตินฺติ พฺราหฺมณสฺส ปรเนยฺยตา นตฺถิ, พฺราหฺมโณ น ปรเนโยฺย , น ปรปตฺติโย, น ปรปจฺจโย, น ปรปฏิพทฺธคู ชานาติ ปสฺสติ อสมฺมูโฬฺห สมฺปชาโน ปฏิสฺสโตติ – น พฺราหฺมณสฺส ปรเนยฺยมตฺถิฯ

ธเมฺมสุ นิเจฺฉยฺย สมุคฺคหีตนฺติฯ **ธเมฺมสู**ติ ทฺวาสฏฺฐิยา ทิฏฺฐิคเตสุฯ **นิเจฺฉยฺยา**ติ นิจฺฉินิตฺวา วินิจฺฉินิตฺวา วิจินิตฺวา ปวิจินิตฺวา ตุลยิตฺวา ตีรยิตฺวา วิภาวยิตฺวา วิภูตํ กตฺวาฯ โอธิคฺคาโห พิลคฺคาโห วรคฺคาโห โกฏฺฐาสคฺคาโห อุจฺจยคฺคาโห สมุจฺจยคฺคาโห ‘‘อิทํ สจฺจํ ตถํ ภูตํ ยาถาวํ อวิปรีต’’นฺติ คหิตํ ปรามฏฺฐํ อภินิวิฏฺฐํ อโชฺฌสิตํ อธิมุตฺตํ นตฺถิ น สนฺติ น สํวิชฺชติ นุปลพฺภติ, ปหีนํ สมุจฺฉินฺนํ วูปสนฺตํ ปฏิปสฺสทฺธํ อภพฺพุปฺปตฺติกํ ญาณคฺคินา ทฑฺฒนฺติ – ธเมฺมสุ นิเจฺฉยฺย สมุคฺคหีตํฯ

ตสฺมา วิวาทานิ อุปาติวโตฺตติฯ **ตสฺมา**ติ ตสฺมา ตํการณา ตํเหตุ ตปฺปจฺจยา ตํนิทานา ทิฏฺฐิกลหานิ ทิฏฺฐิภณฺฑนานิ ทิฏฺฐิวิคฺคหานิ ทิฏฺฐิวิวาทานิ ทิฏฺฐิเมธคานิ อุปาติวโตฺต อติกฺกโนฺต สมติกฺกโนฺต วีติวโตฺตติ – ตสฺมา วิวาทานิ อุปาติวโตฺตฯ

น หิ เสฏฺฐโต ปสฺสติ ธมฺมมญฺญนฺติฯ อญฺญํ สตฺถารํ ธมฺมกฺขานํ คณํ ทิฏฺฐึ ปฏิปทํ มคฺคํ อญฺญตฺร สติปฏฺฐาเนหิ, อญฺญตฺร สมฺมปฺปธาเนหิ, อญฺญตฺร อิทฺธิปาเทหิ , อญฺญตฺร อินฺทฺริเยหิ, อญฺญตฺร พเลหิ, อญฺญตฺร โพชฺฌงฺเคหิ, อญฺญตฺร อริยา อฏฺฐงฺคิกา มคฺคา, อคฺคํ เสฏฺฐํ วิสิฏฺฐํ ปาโมกฺขํ อุตฺตมํ ปวรํ ธมฺมํ น ปสฺสติ น ทกฺขติ น โอโลเกติ น นิชฺฌายติ น อุปปริกฺขตีติ – น หิ เสฏฺฐโต ปสฺสติ ธมฺมมญฺญํฯ

เตนาห ภควา –

“น พฺราหฺมณสฺส ปรเนยฺยมตฺถิ, ธเมฺมสุ นิเจฺฉยฺย สมุคฺคหีตํ;
ตสฺมา วิวาทานิ อุปาติวโตฺต, น หิ เสฏฺฐโต ปสฺสติ ธมฺมมญฺญ”นฺติฯ

๑๔๗. **ชานามิ ปสฺสามิ ตเถว เอตํ, ทิฏฺฐิยา เอเก ปเจฺจนฺติ สุทฺธึ;**
อทกฺขิ เจ กิญฺหิ ตุมสฺส เตน, อติสิตฺวา อเญฺญน วทนฺติ สุทฺธึฯ

ชานามิ ปสฺสามิ ตเถว เอตนฺติฯ **ชานามี**ติ ปรจิตฺตญาเณน [ปรจิตฺตวิชานนญาเณน (สี.) อฏฺฐกถา โอโลเกตพฺพา] วา ชานามิ, ปุเพฺพนิวาสานุสฺสติญาเณน วา ชานามิฯ **ปสฺสามี**ติ มํสจกฺขุนา วา ปสฺสามิ, ทิเพฺพน จกฺขุนา วา ปสฺสามิฯ **ตเถว เอต**นฺติ เอตํ ตถํ ตจฺฉํ ภูตํ ยาถาวํ อวิปรีตนฺติ – ชานามิ ปสฺสามิ ตเถว เอตํฯ

ทิฏฺฐิยา เอเก ปเจฺจนฺติ สุทฺธินฺติฯ ทิฏฺฐิยา เอเก สมณพฺราหฺมณา สุทฺธึ วิสุทฺธึ ปริสุทฺธึ, มุตฺตึ วิมุตฺตึ ปริมุตฺตึ ปเจฺจนฺติฯ “สสฺสโต โลโก, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญ”นฺติ ทิฏฺฐิยา เอเก สมณพฺราหฺมณา สุทฺธึ วิสุทฺธึ ปริสุทฺธึ, มุตฺตึ วิมุตฺตึ ปริมุตฺตึ ปเจฺจนฺติฯ “อสสฺสโต โลโก…เป.… เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญ”นฺติ ทิฏฺฐิยา เอเก สมณพฺราหฺมณา สุทฺธึ วิสุทฺธึ ปริสุทฺธึ, มุตฺตึ วิมุตฺตึ ปริมุตฺตึ ปเจฺจนฺตีติ – ทิฏฺฐิยา เอเก ปเจฺจนฺติ สุทฺธึฯ

อทกฺขิ เจ กิญฺหิ ตุมสฺส เตนาติฯ **อทกฺขี**ติ ปรจิตฺตญาเณน วา อทกฺขิ, ปุเพฺพนิวาสานุสฺสติญาเณน วา อทกฺขิ, มํสจกฺขุนา วา อทกฺขิ, ทิเพฺพน จกฺขุนา วา อทกฺขีติ – อทกฺขิ เจฯ **กิญฺหิ ตุมสฺส เตนา**ติฯ ตสฺส เตน ทสฺสเนน กึ กตํ? น ทุกฺขปริญฺญา อตฺถิ, น สมุทยสฺส ปหานํ อตฺถิ, น มคฺคภาวนา อตฺถิ, น ผลสจฺฉิกิริยา อตฺถิ, น ราคสฺส สมุเจฺฉทปหานํ อตฺถิ, น โทสสฺส สมุเจฺฉทปหานํ อตฺถิ, น โมหสฺส สมุเจฺฉทปหานํ อตฺถิ , น กิเลสานํ สมุเจฺฉทปหานํ อตฺถิ, น สํสารวฏฺฏสฺส อุปเจฺฉโท อตฺถีติ – อทกฺขิ เจ กิญฺหิ ตุมสฺส เตนฯ

อติสิตฺวา อเญฺญน วทนฺติ สุทฺธินฺติ เต ติตฺถิยา สุทฺธิมคฺคํ วิสุทฺธิมคฺคํ ปริสุทฺธิมคฺคํ โวทาตมคฺคํ ปริโวทาตมคฺคํ อติกฺกมิตฺวา สมติกฺกมิตฺวา วีติวตฺติตฺวา อญฺญตฺร สติปฏฺฐาเนหิ, อญฺญตฺร สมฺมปฺปธาเนหิ, อญฺญตฺร อิทฺธิปาเทหิ, อญฺญตฺร อินฺทฺริเยหิ, อญฺญตฺร พเลหิ อญฺญตฺร โพชฺฌงฺเคหิ, อญฺญตฺร อริยา อฏฺฐงฺคิกา มคฺคา สุทฺธึ วิสุทฺธึ ปริสุทฺธึ, มุตฺตึ วิมุตฺตึ ปริมุตฺตึ วทนฺติ กเถนฺติ ภณนฺติ ทีปยนฺติ โวหรนฺตีติฯ เอวมฺปิ อติสิตฺวา อเญฺญน วทนฺติ สุทฺธึฯ

อถ วา พุทฺธา จ พุทฺธสาวกา จ ปเจฺจกพุทฺธา จ เตสํ ติตฺถิยานํ อสุทฺธิมคฺคํ อวิสุทฺธิมคฺคํ อปริสุทฺธิมคฺคํ อโวทาตมคฺคํ อปริโวทาตมคฺคํ อติกฺกมิตฺวา สมติกฺกมิตฺวา วีติวตฺติตฺวา จตูหิ สติปฏฺฐาเนหิ จตูหิ สมฺมปฺปธาเนหิ จตูหิ อิทฺธิปาเทหิ ปญฺจหิ อินฺทฺริเยหิ ปญฺจหิ พเลหิ

สตฺตหิ โพชฺฌงฺเคหิ อริเยน อฏฺฐงฺคิเกน มคฺเคน สุทฺธิํ วิสุทฺธิํ ปริสุทฺธิํ, มุตฺติํ วิมุตฺติํ ปริมุตฺติํ วทนฺติ กเถนฺติ ภณนฺติ ทีปยนฺติ โวหรนฺตีติ – เอวมฺปิ อติสิตฺวา อเญฺญน วทนฺติ สุทฺธิํฯ

เตนาห ภควา –

‘‘ชานามิ ปสฺสามิ ตเถว เอตํ, ทิฏฺฐิยา เอเก ปเจฺจนฺติ สุทฺธิํ;
อทกฺขิ เจ กิญฺหิ ตุมฺสฺส เตน, อติสิตฺวา อเญฺญน วทนฺติ สุทฺธิ’’นฺติฯ

๑๘๔. ปสฺสํ นโร ทกฺขติ นามรูปํ, ทิสฺวาน วา ญายติ [ญสฺสติ (สี. สฺยา.)] **ตานิเมว;**
กามํ พหุํ ปสฺสตุ อปฺปกํ วา, น หิ เตน สุทฺธิํ กุสลา วทนฺติฯ

ปสฺสํ นโร ทกฺขติ นามรูปนฺติ ปสฺสํ นโร ทกฺขติ ปรจิตฺตญาเณน วา ปสฺสโนฺต, ปุเพฺพนิวาสานุสฺสติญาเณน วา ปสฺสโนฺต, มํสจกฺขุนา วา ปสฺสโนฺต, ทิเพฺพน จกฺขุนา วา ปสฺสโนฺต นามรูปํเยว ทกฺขติ นิจฺจโต สุขโต อตฺตโต, น เตสํ ธมฺมานํ สมุทยํ วา อตฺถงฺคมํ วา อสฺสาทํ วา อาทีนวํ วา นิสฺสรณํ วา ทกฺขตีติ – ปสฺสํ นโร ทกฺขติ นามรูปํฯ

ทิสฺวาน วา ญายติ ตานิเมวาติฯ **ทิสฺวา**ติ ปรจิตฺตญาเณน วา ทิสฺวา, ปุเพฺพนิวาสานุสฺสติญาเณน วา ทิสฺวา, มํสจกฺขุนา วา ทิสฺวา, ทิเพฺพน จกฺขุนา วา ทิสฺวา, นามรูปํเยว ทิสฺวา ญายติ นิจฺจโต สุขโต อตฺตโต, น เตสํ ธมฺมานํ สมุทยํ วา อตฺถงฺคมํ วา อสฺสาทํ วา อาทีนวํ วา นิสฺสรณํ วา ญายตีติ – ทิสฺวาน วา ญายติ ตานิเมวฯ

กามํ พหุํ ปสฺสตุ อปฺปกํ วาติฯ กามํ พหุกํ วา ปสฺสโนฺต นามรูปํ อปฺปกํ วา นิจฺจโต สุขโต อตฺตโตติ – กามํ พหุํ ปสฺสตุ อปฺปกํ วาฯ

น หิ เตน สุทฺธิํ กุสลา วทนฺตีติฯ **กุสลา**ติ เย เต ขนฺธกุสลา ธาตุกุสลา อายตนกุสลา ปฏิจฺจสมุปฺปาทกุสลา สติปฏฺฐานกุสลา สมฺมปฺปธานกุสลา อิทฺธิปาทกุสลา อินฺทฺริยกุสลา พลกุสลา โพชฺฌงฺคกุสลา มคฺคกุสลา ผลกุสลา นิพฺพานกุสลา, เต กุสลา ปรจิตฺตญาเณน วา ปุเพฺพนิวาสานุสฺสติญาเณน วา มํสจกฺขุนา วา ทิเพฺพน จกฺขุนา วา นามรูปทสฺสเนน สุทฺธิํ วิสุทฺธิํ ปริสุทฺธิํ มุตฺติํ วิมุตฺติํ ปริมุตฺติํ น วทนฺติ น กเถนฺติ น ภณนฺติ น ทีปยนฺติ น โวหรนฺตีติ – น หิ เตน สุทฺธิํ กุสลา วทนฺติฯ

เตนาห ภควา –

‘‘ปสฺสํ นโร ทกฺขติ นามรูปํ, ทิสฺวาน วา ญายติ ตานิเมว;
กามํ พหุํ ปสฺสตุ อปฺปกํ วา, น หิ เตน สุทฺธิํ กุสลา วทนฺตี’’ติฯ

๑๘๕. นิวิสฺสวาที น หิ สุพฺพินาโย, ปกปฺปิตา ทิฏฺฐิปุเรกฺขราโน;
ยํ นิสฺสิโต ตตฺถ สุภํ วทาโน, สุทฺธิํ วโท ตตฺถ ตถทฺทสา โสฯ

นิวิสฺสวาที น หิ สุพฺพินาโยติฯ ‘‘สสฺสโต โลโก, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญ’’นฺติ นิวิสฺสวาที, ‘‘อสสฺสโต โลโก…เป.… เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญ’’นฺติ – นิวิสฺสวาทีฯ **น หิ สุพฺพินาโย**ติฯ นิวิสฺสวาที ทุพฺพินโย ทุปฺปญฺญาปโย [ทุปฺปญฺญาปิโย (สี.) เอวมีทิเสสุ ฐาเนสุ] ทุนฺนิชฺฌาปโย ทุเปฺปกฺขาปโย ทุปฺปสาทโยติ – นิวิสฺสวาที น หิ สุพฺพินาโยฯ

ปกปฺปิตา ทิฏฺฐิปุเรกฺขราโนติฯ กปฺปิตา ปกปฺปิตา อภิสงฺขตา สณฺฐปิตา ทิฏฺฐึ ปุเรกฺขโต กตฺวา จรติฯ ทิฏฺฐิธโช ทิฏฺฐิเกตุ ทิฏฺฐาธิปเตยฺโย ทิฏฺฐิยา ปริวาริโต จรตีติ – ปกปฺปิตา ทิฏฺฐิปุเรกฺขราโนฯ

ยํ นิสฺสิโต ตตฺถ สุภํ วทาโนติฯ **ยํ นิสฺสิโต**ติ ยํ สตฺถารํ ธมฺมกฺขานํ คณํ ทิฏฺฐึ ปฏิปทํ มคฺคํ นิสฺสิโต อานิสฺสิโต อลฺลีโน อุปคโต อโชฺฌสิโต อธิมุตฺโตติ – ยํ นิสฺสิโตฯ **ตตฺถา**ติ สกาย ทิฏฺฐิยา สกาย ขนฺติยา สกาย รุจิยา สกาย ลทฺธิยาฯ **สุภํ วทาโน**ติ สุภวาโท โสภนวาโท ปณฺฑิตวาโท ถิรวาโท ญายวาโท เหตุวาโท ลกฺขณวาโท การณวาโท ฐานวาโท สกาย ลทฺธิยาติ – ยํ นิสฺสิโต ตตฺถ สุภํ วทาโนฯ

สุทฺธึ วโท ตตฺถ ตถทฺทสา โสติฯ สุทฺธิวาโท วิสุทฺธิวาโท ปริสุทฺธิวาโท โวทาตวาโท ปริโวทาตวาโทฯ อถ วา สุทฺธิทสฺสโน วิสุทฺธิทสฺสโน ปริสุทฺธิทสฺสโน โวทาตทสฺสโน ปริโวทาตทสฺสโนติ – สุทฺธึ วาโทฯ **ตตฺถา**ติ สกาย ทิฏฺฐิยา สกาย ขนฺติยา สกาย รุจิยา สกาย ลทฺธิยา ตถํ ตจฺฉํ ภูตํ ยาถาวํ อวิปรีตนฺติ อทฺทสฺส อทกฺขิ อปสฺสิ ปฏิวิชฺฌีติ – สุทฺธึ วาโท ตตฺถ ตถทฺทสา โสฯ

เตนาห ภควา –

‘‘นิวิสฺสวาที น หิ สุพฺพินาโย, ปกปฺปิตา ทิฏฺฐิปุเรกฺขราโน;
ยํ นิสฺสิโต ตตฺถ สุภํ วทาโน, สุทฺธึ วโท ตตฺถ ตถทฺทสา โส’’ติฯ

๑๔๖. น พฺราหฺมโณ กปฺปมุเปติ สงฺขา, น ทิฏฺฐิสารี นปิ ญาณพนฺธุ;
ญตฺวา จ โส สมฺมุติโย ปุถุชฺชา, อุเปกฺขตี อุคฺคหณนฺติ มเญฺญฯ

น พฺราหฺมโณ กปฺปมุเปติ สงฺขาติฯ **นา**ติ ปฏิเกฺขโปฯ **พฺราหฺมโณ**ติ สตฺตนฺนํ ธมฺมานํ พาหิตตฺตา พฺราหฺมโณ…เป.… อสิโต ตาทิ ปวุจฺจเต ส พฺรหฺมาฯ **กปฺปา**ติ เทฺว กปฺปา – ตณฺหากโปฺป จ ทิฏฺฐิกโปฺป จ…เป.… อยํ ตณฺหากโปฺป…เป.… อยํ ทิฏฺฐิกโปฺปฯ สงฺขา วุจฺจติ ญาณํฯ ยา ปญฺญา ปชานนา…เป.… อโมโห ธมฺมวิจโย สมฺมาทิฏฺฐิฯ **น พฺราหฺมโณ กปฺปมุเปติ สงฺขา**ติฯ พฺราหฺมโณ สงฺขาย ชานิตฺวา ตุลยิตฺวา ตีรยิตฺวา วิภาวยิตฺวา วิภูตํ กตฺวาฯ ‘‘สเพฺพ สงฺขารา อนิจฺจา… สเพฺพ สงฺขารา ทุกฺขา…เป.… ยํ กิญฺจิ สมุทยธมฺมํ สพฺพํ ตํ นิโรธธมฺม’’นฺตนฺตฺติ สงฺขาย ชานิตฺวา ตุลยิตฺวา ตีรยิตฺวา วิภาวยิตฺวา วิภูตํ กตฺวา ตณฺหากปฺปํ วา ทิฏฺฐิกปฺปํ วา เนติ น อุเปติ น อุปคจฺฉติ น คณฺหาติ น ปรามสติ นาภินิวิสตีติ – น พฺราหฺมโณ กปฺปมุเปติ สงฺขาฯ

น ทิฏฺฐิสารี นปิ ญาณพนฺธูติฯ ตสฺส ทฺวาสฏฺฐิ ทิฏฺฐิคตานิ ปหีนานิ สมุจฺฉินฺนานิ วูปสนฺตานิ ปฏิปสฺสทฺธานิ อภพฺพุปฺปตฺติกานิ ญาณคฺคินา ทฑฺฒานิฯ โส ทิฏฺฐิยา น ยายติ น นียติ น วุยฺหติ น สํหรียติ นปิ ตํ ทิฏฺฐิคตํ สารโต ปเจฺจติ น ปจฺจาคจฺฉตีติ – น ทิฏฺฐิสารีฯ **นปิ ญาณพนฺธู**ติ อฏฺฐสมาปตฺติญาเณน วา ปญฺจาภิญฺญาญาเณน วา ตณฺหาพนฺธุํ วา ทิฏฺฐิพนฺธุํ วา น กโรติ น ชเนติ น สญฺชเนติ น นิพฺพเตฺตติ นาภินิพฺพเตฺตตีติ – น ทิฏฺฐิสารี นปิ ญาณพนฺธุฯ

ญตฺวา จ โส สมฺมุติโย ปุถุชฺชาติฯ **ญตฺวา**ติ ญตฺวา ชานิตฺวา ตุลยิตฺวา ตีรยิตฺวา วิภาวยิตฺวา วิภูตํ กตฺวาฯ ‘‘สเพฺพ สงฺขารา อนิจฺจา’’ติ ญตฺวา ชานิตฺวา ตุลยิตฺวา ตีรยิตฺวา วิภาวยิตฺ

วา วิภูตํ กตฺวา, ‘‘สพฺเพ สงฺขารา ทุกฺขา’’ติ…เป.… ‘‘ยํ กิญฺจิ สมุทยธมฺมํ สพฺพํ ตํ นิโรธธมฺม’’นฺติ ญตฺวา ชานิตฺวา ตุลยิตฺวา ตีรยิตฺวา วิภาวยิตฺวา วิภูตํ กตฺวาติ – ญตฺวา จ โสฯ **สมฺมุติโย** วุจฺจนฺติ ทฺวาสฏฺฐิ ทิฏฺฐิคตานิ ทิฏฺฐิสมฺมุติโยฯ **ปุถุชฺชา**ติ ปุถุชฺชเนหิ ชนิตา วา ตา สมฺมุติโยติ – ปุถุชฺชาฯ ปุถุ นานาชเนหิ ชนิตา วา สมฺมุติโยติ ปุถุชฺชาติ – ญตฺวา จ โส สมฺมุติโย ปุถุชฺชาฯ

อุเปกฺขตี อุคฺคหณนฺติ มเญฺญติฯ อเญฺญ ตณฺหาวเสน ทิฏฺฐิวเสน คณฺหนฺติ ปรามสนฺติ อภินิวิสนฺติฯ อรหา อุเปกฺขติ น คณฺหาติ น ปรามสติ นาภินิวิสตีติ – อุเปกฺขตี อุคฺคหณนฺติ มเญฺญฯ

เตนาห ภควา –

‘‘น พฺราหฺมโณ กปฺปมุเปติ สงฺขา, น ทิฏฺฐิสารี นปิ ญาณพนฺธุ;
ญตฺวา จ โส สมฺมุติโย ปุถุชฺชา, อุเปกฺขตี อุคฺคหณนฺติ มเญฺญ’’ติฯ

๑๔๗. วิสฺสชฺช คนฺถานิ มุนีธ โลเก, วิวาทชาเตสุ น วคฺคสารี;
สนฺโต อสเนฺตสุ อุเปกฺขโก โส, อนุคฺคโห อุคฺคหณนฺติ มเญฺญฯ

วิสฺสชฺช คนฺถานิ มุนีธ โลเกติฯ **คนฺถา**ติ จตฺตาโร คนฺถา – อภิชฺฌา กายคนฺโถ, พฺยาปาโท กายคนฺโถ, สีลพฺพตปรามาโส กายคนฺโถ, อิทํสจฺจาภินิเวโส กายคนฺโถฯ อตฺตโน ทิฏฺฐิยา ราโค อภิชฺฌา กายคนฺโถ, ปรวาเทสุ อาฆาโต อปฺปจฺจโย พฺยาปาโท กายคนฺโถ, อตฺตโน สีลํ วา วตํ วา สีลพฺพตํ วา ปรามสติ สีลพฺพตปรามาโส กายคนฺโถ, อตฺตโน ทิฏฺฐึ อภินิเวโส กายคนฺโถ อิทํสจฺจาภินิเวโส กายคนฺโถฯ **วิสฺสชฺชา**ติ คเนฺถ โวสฺสชฺชิตฺวา วิสฺสชฺชฯ อถ วา คเนฺถ คธิเต คนฺถิเต [คถิเต คณฺฐิเต (พหูสุ) สุทฺธฏฺฐกสุตฺต สตฺตมคาถาวณฺณนา โอโลเกตพฺพา] พเนฺธ วิพเนฺธ อาพเนฺธ [พเทฺธ วิพเทฺธ อาพเทฺธ (สี.)] ลเคฺค ลคฺคิเต ปลิพุเทฺธ พนฺธเน โผฏยิตฺวา วิสฺสชฺชฯ ยถา วยฺหํ วา รถํ วา สกฏํ วา สนฺทมานิกํ วา สชฺชํ วิสฺสชฺชํ กโรนฺติ วิโกเปนฺติ; เอวเมว คเนฺถ โวสฺสชฺชิตฺวา วิสฺสชฺชฯ อถ วา คเนฺถ คถิเต คณฺฐิเต พเนฺธ วิพเนฺธ อาพเนฺธ ลเคฺค ลคฺคิเต ปลิพุเทฺธ พนฺธเน โผฏยิตฺวา วิสฺสชฺชฯ **มุนี**ติฯ **โมนํ** วุจฺจติ ญาณํ…เป.… สงฺคชาลมติจฺจ โส มุนิฯ **อิธา**ติ อิมิสฺสา ทิฏฺฐิยา…เป.… อิมสฺมึ มนุสฺสโลเกติ – วิสฺสชฺช คนฺถานิ มุนีธ โลเกฯ

วิวาทชาเตสุ น วคฺคสารีติฯ วิวาทชาเตสุ สญฺชาเตสุ นิพฺพเตฺตสุ อภินิพฺพเตฺตสุ ปาตุภูเตสุ [วิวาเท ชาเต สญฺชาเต นิพฺพเตฺต อภินิพฺพเตฺต ปาตุภูเต (สี. ก.)] ฉนฺทาคตึ คจฺฉเนฺตสุ โทสาคตึ คจฺฉเนฺตสุ ภยาคตึ คจฺฉเนฺตสุ โมหาคตึ คจฺฉเนฺตสุ น ฉนฺทาคตึ คจฺฉติ, น โทสาคตึ คจฺฉติ, น ภยาคตึ คจฺฉติ, น โมหาคตึ คจฺฉติ, น ราควเสน คจฺฉติ, น โทสวเสน คจฺฉติ, น โมหวเสน คจฺฉติ, น มานวเสน คจฺฉติ, น ทิฏฺฐิวเสน คจฺฉติ, น อุทฺธจฺจวเสน คจฺฉติ, น วิจิกิจฺฉาวเสน คจฺฉติ, น อนุสยวเสน คจฺฉติ, น วเคฺคหิ ธเมฺมหิ ยายติ นียติ วุยฺหติ สํหรียตีติ – วิวาทชาเตสุ น วคฺคสารีฯ

สนฺโต อสเนฺตสุ อุเปกฺขโก โสติฯ **สนฺโต**ติ ราคสฺส สนฺตตฺตา สนฺโต, โทสสฺส สนฺตตฺตา สนฺโต, โมหสฺส สนฺตตฺตา สนฺโต…เป.… สพฺพากุสลาภิสงฺขารานํ สนฺตตฺตา สมิตตฺตา วูปสมิตตฺตา วิชฺฌาตตฺตา นิพฺพุตตฺตา วิคตตฺตา ปฏิปสฺสทฺธตฺตา สนฺโต อุปสนฺโต วูปสนฺโต นิพฺพุโต ปฏิปสฺสโทฺธติ – สนฺโตฯ **อสเนฺตสู**ติ อสเนฺตสุ อนุปสเนฺตสุ อวูปสเนฺตสุ อนิพฺพุเตสุ

อปฺปฏิปสฺสทฺธสูติ – สโนฺต อสเนฺตสุฯ **อุเปกฺขโก โส**ติ อรหา ฉฬงฺคุเปกฺขาย สมนฺนาคโต จกฺขุนา รูปํ ทิสฺวา เนว สุมโน โหติ น ทุมฺมโน อุเปกฺขโก วิหรติ สโต สมฺปชาโนฯ โสเตน สทฺทํ สุตฺวา…เป.… กาลํ กงฺขติ ภาวิโต สโนฺตติ – สโนฺต อสเนฺตสุ อุเปกฺขโก โสฯ

อนุคฺคโห อุคฺคหณนฺติ มเญฺญติฯ อเญฺญ ตณฺหาวเสน ทิฏฺฐิวเสน คณฺหเนฺต ปรามสเนฺต อภินิวิสเนฺตฯ อรหา อุเปกฺขติ น คณฺหาติ น ปรามสติ นาภินิวิสตีติ – อนุคฺคโห อุคฺคหณนฺติ มเญฺญฯ

เตนาห ภควา –

“วิสฺสชฺช คนฺถานิ มุนีธ โลเก, วิวาทชาเตสุ น วคฺคสารี;
สโนฺต อสเนฺตสุ อุเปกฺขโก โส, อนุคฺคโห อุคฺคหณนฺติ มเญฺญ”ติฯ

๑๔๘. **ปุพฺพาสเว หิตฺวา นเว อกุพฺพํ, น ฉนฺทคู โนปิ นิวิสฺสวาที;**
ส วิปฺปมุโตฺต ทิฏฺฐิคเตหิ ธีโร, น ลิมฺปติ โลเก อนตฺตครหีฯ

ปุพฺพาสเว หิตฺวา นเว อกุพฺพนฺติฯ **ปุพฺพาสวา** วุจฺจนฺติ อตีตา รูปเวทนาสญฺญาสงฺขารวิญฺญาณาฯ อตีเต สงฺขาเร อารพฺภ เย กิเลสา อุปฺปเชฺชยฺยุํ เต กิเลเส หิตฺวา จชิตฺวา ปริจฺจชิตฺวา ปชหิตฺวา วิโนเทตฺวา พฺยนฺติํ กริตฺวา อนภาวํ คเมตฺวาติ – ปุพฺพาสเว หิตฺวาฯ **นเว อกุพฺพนฺ**ติ นวา วุจฺจนฺติ ปจฺจุปฺปนฺนา รูปเวทนาสญฺญาสงฺขารวิญฺญาณาฯ ปจฺจุปฺปเนฺน สงฺขาเร อารพฺภ ฉนฺทํ [ขนฺติํ (ก.)] อกุพฺพมาโน เปมํ อกุพฺพมาโน ราคํ อกุพฺพมาโน อชนยมาโน อสญฺชนยมาโน อนิพฺพตฺตยมาโน อนภินิพฺพตฺตยมาโนติ – ปุพฺพาสเว หิตฺวา นเว อกุพฺพํฯ

น ฉนฺทคู โนปิ นิวิสฺสวาทีติฯ น ฉนฺทาคติํ คจฺฉติ , น โทสาคติํ คจฺฉติ, น โมหาคติํ คจฺฉติ, น ภยาคติํ คจฺฉติ, น ราควเสน คจฺฉติ , น โทสวเสน คจฺฉติ, น โมหวเสน คจฺฉติ, น มานวเสน คจฺฉติ, น ทิฏฺฐิวเสน คจฺฉติ, น อุทฺธจฺจวเสน คจฺฉติ, น วิจิกิจฺฉาวเสน คจฺฉติ, น อนุสยวเสน คจฺฉติ, น วเคฺคหิ ธเมฺมหิ ยายติ นียติ วุยฺหติ น สํหรียตีติ – น ฉนฺทคูฯ **โนปิ นิวิสฺสวาที**ติ “สสฺสโต โลโก, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญ”นฺติ น นิวิสฺสวาที…เป.… “เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญ”นฺติ น นิวิสฺสวาทีติ – น ฉนฺทคู โนปิ นิวิสฺสวาทีฯ

ส วิปฺปมุโตฺต ทิฏฺฐิคเตหิ ธีโรติ ตสฺส ทฺวาสฏฺฐิ ทิฏฺฐิคตานิ ปหีนานิ สมุจฺฉินฺนานิ วูปสนฺตานิ ปฏิปสฺสทฺธานิ อภพฺพุปฺปตฺติกานิ ญาณคฺคินา ทฑฺฒานิฯ โส ทิฏฺฐิคเตหิ วิปฺปมุโตฺต วิสญฺญุโตฺต วิมริยาทิกเตน เจตสา วิหรติฯ **ธีโร**ติ ธีโร ปณฺฑิโต ปญฺญวา พุทฺธิมา ญาณี วิภาวี เมธาวีติ – ส วิปฺปมุโตฺต ทิฏฺฐิคเตหิ ธีโรฯ

น ลิมฺปติ โลเก อนตฺตครหีติฯ **เลปา**ติ เทฺว เลปา – ตณฺหาเลโป จ ทิฏฺฐิเลโป จ…เป.… อยํ ตณฺหาเลโป …เป.… อยํ ทิฏฺฐิเลโปฯ ตสฺส ตณฺหาเลโป ปหีโน, ทิฏฺฐิเลโป ปฏินิสฺสโฏฺฐ; ตสฺส ตณฺหาเลปสฺส ปหีนตฺตา, ทิฏฺฐิเลปสฺส ปฏินิสฺสฏฺฐตฺตา อปายโลเก น ลิมฺปติ, มนุสฺสโลเก น ลิมฺปติ, เทวโลเก น ลิมฺปติ, ขนฺธโลเก น ลิมฺปติ, ธาตุโลเก น ลิมฺปติ, อายตนโลเก น ลิมฺปติ น ปลิมฺปติ น อุปลิมฺปติ, อลิโตฺต อปลิโตฺต อนุปลิโตฺต นิกฺขโนฺต นิสฺสโฏ วิปฺปมุโตฺต วิสญฺญุโตฺต วิมริยาทิกเตน เจตสา วิหรตีติ – น ลิมฺปติ โลเกฯ

อนตฺตครหีติ ทฺวีหิ การเณหิ อตฺตานํ ครหติ – กตตฺตา จ อกตตฺตา จฯ กถํ กตตฺตา จ อกตตฺตา จ อตฺตานํ ครหติ? ‘‘กตํ เม กายทุจฺจริตํ, อกตํ เม กายสุจริต’’นฺติ อตฺตานํ ครหติฯ ‘‘กตํ เม วจีทุจฺจริตํ…เป.… กตํ เม มโนทุจฺจริตํ … กโต เม ปาณาติปาโต…เป.… กตา เม มิจฺฉาทิฏฺฐิ, อกตา เม สมฺมาทิฏฺฐี’’ติ อตฺตานํ ครหติฯ เอวํ กตตฺตา จ อกตตฺตา จ อตฺตานํ ครหติฯ

อถ วา ‘‘สีเลสุมฺหิ น ปริปูรการี’’ติ อตฺตานํ ครหติฯ ‘‘อินฺทฺริเยสุมฺหิ อคุตฺตทฺวาโร’’ติ… ‘‘โภชเนมฺหิ อมตฺตญฺญู’’ติ… ‘‘ชาคริยมฺหิ อนนุยุตฺโต’’ติ… ‘‘น สติสมฺปชญฺเญนามฺหิ สมนฺนาคโต’’ติ… ‘‘อภาวิตา เม จตฺตาโร สติปฏฺฐานา’’ติ… ‘‘อภาวิตา เม จตฺตาโร สมฺมปฺปธานา’’ติ… ‘‘อภาวิตา เม จตฺตาโร อิทฺธิปาทา’’ติ… ‘‘อภาวิตานิ เม ปญฺจินฺทฺริยานี’’ติ… ‘‘อภาวิตานิ เม ปญฺจ พลานี’’ติ… ‘‘อภาวิตา เม สตฺต โพชฺฌงฺคา’’ติ… ‘‘อภาวิโต เม อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโค’’ติ… ‘‘ทุกฺขํ เม อปริญฺญาต’’นฺติ… ‘‘ทุกฺขสมุทโย เม อปฺปหีโน’’ติ… ‘‘มคฺโค เม อภาวิโต’’ติ… ‘‘นิโรโธ เม อสจฺฉิกโต’’ติ อตฺตานํ ครหติฯ เอวํ กตตฺตา จ อกตตฺตา จ อตฺตานํ ครหติฯ เอวํ อตฺตครหีฯ ตยิทํ กมฺมํ อกุพฺพมาโน อชนยมาโน อสญฺชนยมาโน อนิพฺพตฺตยมาโน อนภินิพฺพตฺตยมาโน อนตฺตครหีติ – น ลิมฺปติ โลเก อนตฺตครหีฯ

เตนาห ภควา –

‘‘ปุพฺพาสเว หิตฺวา นเว อกุพฺพํ, น ฉนฺทคู โนปิ นิวิสฺสวาที;
ส วิปฺปมุตฺโต ทิฏฺฐิคเตหิ ธีโร, น ลิมฺปติ โลเก อนตฺตครหี’’ติฯ

๑๔๙. **ส สพฺพธมฺเมสุ วิเสนิภูโต, ยํ กิญฺจิ ทิฏฺฐํ ว สุตํ มุตํ วา;**
ส ปนฺนภาโร มุนิ วิปฺปมุตฺโต, น กปฺปิโย นูปรโต น ปตฺถิโยฯ[อิติ ภควา]

ส สพฺพธมฺเมสุ วิเสนิภูโต ยํ กิญฺจิ ทิฏฺฐํ ว สุตํ มุตํ วาติฯ **เสนา** วุจฺจติ มารเสนาฯ กายทุจฺจริตํ มารเสนา, วจีทุจฺจริตํ มารเสนา, มโนทุจฺจริตํ มารเสนา, ราโค… โทโส… โมโห… โกโธ… อุปนาโห… มกฺโข… ปฬาโส… อิสฺสา… มจฺฉริยํ… มายา… สาเฐยฺยํ… ถมฺโภ… สารมฺโภ… มาโน… อติมาโน… มโท… ปมาโท… สพฺเพ กิเลสา… สพฺเพ ทุจฺจริตา… สพฺเพ ทรถา… สพฺเพ ปริฬาหา… สพฺเพ สนฺตาปา… สพฺพากุสลาภิสงฺขารา มารเสนาฯ

วุตฺตเญฺหตํ ภควตา –

‘‘กามา เต ปฐมา เสนา, ทุติยา อรติ วุจฺจติ…เป.… ;
น นํ อสุโร ชินาติ, เชตฺวาว ลภเต สุข’’นฺติฯ

ยโต จตูหิ อริยมคฺเคหิ สพฺพา จ มารเสนา สพฺเพ จ ปฏิเสนิกรา กิเลสา ชิตา จ ปราชิตา จ ภคฺคา วิปฺปลุคฺคา ปรมฺมุขา – โส วุจฺจติ วิเสนิภูโตฯ โส ทิเฏฺฐ วิเสนิภูโต, สุเต… มุเต … วิญฺญาเต วิเสนิภูโตติ – ส สพฺพธมฺเมสุ วิเสนิภูโต, ยํ กิญฺจิ ทิฏฺฐํ ว สุตํ มุตํ วาฯ

ส ปนฺนภาโร มุนิ วิปฺปมุตฺโตติฯ **ภารา**ติ ตโย ภารา – ขนฺธภาโร, กิเลสภาโร, อภิสงฺขารภาโรฯ กตโม ขนฺธภาโร? ปฏิสนฺธิยา รูปํ เวทนา สญฺญา สงฺขารา วิญฺญาณํ – อยํ ขนฺธภาโรฯ กตโม กิเลสภาโร? ราโค โทโส โมโห…เป.… สพฺพากุสลาภิสงฺขารา – อยํ กิเลสภาโรฯ กตโม อภิสงฺขารภาโร? ปุญฺญาภิสงฺขาโร อปุญฺญาภิสงฺขาโร อาเนญฺชาภิสงฺขาโร – อยํ

อภิสงฺขารภาโรฯ ยโต ขนฺธภาโร จ กิเลสภาโร จ อภิสงฺขารภาโร จ ปหีนา โหนฺติ อุจฺฉินฺนมูลา ตาลาวตฺถุกตา อนภาวํกตา อายตึ อนุปฺปาทธมฺมา, โส วุจฺจติ ปนฺนภาโร ปติตภาโร โอโรปิตภาโร สโมโรปิตภาโร นิกฺขิตฺตภาโร ปฏิปสฺสทฺธภาโรฯ

มุนีติ โมนํ วุจฺจติ ญาณํฯ ยา ปญฺญา ปชานนา วิจโย ปวิจโย ธมฺมวิจโย สลฺลกฺขณา อุปลกฺขณา ปจฺจุปลกฺขณา, ปณฺฑิจฺจํ โกสลฺลํ เนปุญฺญํ เวภพฺยา จินฺตา อุปปริกฺขา ภูริ เมธา ปริณายิกา วิปสฺสนา สมฺปชญฺญํ ปโตโท ปญฺญา ปญฺญินฺทฺริยํ ปญฺญาพลํ ปญฺญาสตฺถํ ปญฺญาปาสาโท ปญฺญาอาโลโก ปญฺญาโอภาโส ปญฺญาปชฺโชโต ปญฺญารตนํ อโมโห ธมฺมวิจโย สมฺมาทิฏฺฐิฯ เตน ญาเณน สมนฺนาคโต มุนิ โมนปฺปตฺโตฯ

ตีณิ โมเนยฺยานิ – กายโมเนยฺยํ, วจีโมเนยฺยํ, มโนโมเนยฺยํฯ กตมํ กายโมเนยฺยํ? ติวิธานํ กายทุจฺจริตานํ [ติวิธกายทุจฺจริตานํ (ก.) มหานิ. ๑๔] ปหานํ กายโมเนยฺยํ, ติวิธํ กายสุจริตํ กายโมเนยฺยํ, กายารมฺมเณ ญาณํ กายโมเนยฺยํ, กายปริญฺญา กายโมเนยฺยํ, ปริญฺญาสหคโต มคฺโค กายโมเนยฺยํ, กาเย ฉนฺทราคสฺส ปหานํ กายโมเนยฺยํ, กายสงฺขารนิโรโธ จตุตฺถชฺฌานสมาปตฺติ กายโมเนยฺยํ – อิทํ กายโมเนยฺยํฯ

กตมํ วจีโมเนยฺยํ? จตุพฺพิธานํ วจีทุจฺจริตานํ ปหานํ วจีโมเนยฺยํ, จตุพฺพิธํ วจีสุจริตํ วจีโมเนยฺยํ, วาจารมฺมเณ ญาณํ วจีโมเนยฺยํ, วาจาปริญฺญา วจีโมเนยฺยํ, ปริญฺญาสหคโต มคฺโค วจีโมเนยฺยํ, วาจาย ฉนฺทราคสฺส ปหานํ วจีโมเนยฺยํ, วจีสงฺขารนิโรโธ ทุติยชฺฌานสมาปตฺติ วจีโมเนยฺยํ – อิทํ วจีโมเนยฺยํฯ

กตมํ มโนโมเนยฺยํ? ติวิธานํ มโนทุจฺจริตานํ ปหานํ มโนโมเนยฺยํ, ติวิธํ มโนสุจริตํ มโนโมเนยฺยํ, จิตฺตารมฺมเณ ญาณํ มโนโมเนยฺยํ, จิตฺตปริญฺญา มโนโมเนยฺยํ, ปริญฺญาสหคโต มคฺโค มโนโมเนยฺยํ, จิตฺเต ฉนฺทราคสฺส ปหานํ มโนโมเนยฺยํ, จิตฺตสงฺขารนิโรโธ สญฺญาเวทยิตนิโรธสมาปตฺติ มโนโมเนยฺยํ – อิทํ มโนโมเนยฺยํฯ

“กายมุนึ วาจามุนึ, มโนมุนิมนาสวํ;
มุนึ โมเนยฺยสมฺปนฺนํ, อาหุ สพฺพปฺปหายินํฯ

“กายมุนึ วาจามุนึ, มโนมุนิมนาสวํ;
มุนึ โมเนยฺยสมฺปนฺนํ, อาหุ นินฺหาตปาปก”นฺติ [นินหาตปาปกนฺติ (สี.)]ฯ

อิเมหิ ตีหิ โมเนยฺเยหิ ธเมฺมหิ สมนฺนาคตา ฉ มุนิโน [มุนโย (สี. สฺยา. ก.)] – อคารมุนิโน, อนคารมุนิโน, เสขมุนิโน, อเสขมุนิโน, ปเจฺจกมุนิโน, มุนิมุนิโนติ [มุนิมุนิโน (สี. สฺยา. ก.) มหานิ. ๑๔]ฯ กตเม อคารมุนิโน? เย เต อคาริกา ทิฏฺฐปทา วิญฺญาตสาสนา – อิเม อคารมุนิโนฯ กตเม อนคารมุนิโน? เย เต ปพฺพชิตา ทิฏฺฐปทา วิญฺญาตสาสนา – อิเม อนคารมุนิโนฯ สตฺต เสขา เสขมุนิโน, อรหนฺโต อเสขมุนิโนฯ ปเจฺจกพุทฺธา ปเจฺจกมุนิโนฯ มุนิมุนิโน วุจฺจนฺติ ตถาคตา อรหนฺโต สมฺมาสมฺพุทฺธาฯ

“น โมเนน มุนิ โหติ, มูฬฺหรูโป อวิทฺทสุ;
โย จ ตุลํว ปคฺคยฺห, วรมาทาย ปณฺฑิโตฯ

“ปาปานิ ปริวเชฺชติ, ส มุนิ เตน โส มุนิ;
โย มุนาติ อุโภ โลเก, มุนิ เตน ปวุจฺจติฯ

‘‘อสตญฺจ สตญฺจ ญตฺวา ธมฺมํ, อชฺฌตฺตํ พหิทฺธา จ สพฺพโลเก;
เทวมนุสฺเสหิ ปูชิโต โย, สงฺคชาลมติจฺจ โส มุนิ’’ฯ

วิปฺปมุตฺโตติ มุนิโน ราคา จิตฺตํ มุตฺตํ วิมุตฺตํ สุวิมุตฺตํ; โทสา จิตฺตํ… โมหา จิตฺตํ มุตฺตํ วิมุตฺตํ สุวิมุตฺตํ…เป.… สพฺพากุสลาภิสงฺขาเรหิ จิตฺตํ มุตฺตํ วิมุตฺตํ สุวิมุตฺตนฺติ – ส ปนฺนภาโร มุนิ วิปฺปมุตฺโตฯ

น กปฺปิโย นูปรโต น ปตฺถิโยติ *ภควา*ติฯ **กปฺปา**ติ เทฺว กปฺปา – ตณฺหากปฺโป จ ทิฏฺฐิกปฺโป จ…เป.… อยํ ตณฺหากปฺโป…เป.… อยํ ทิฏฺฐิกปฺโปฯ ตสฺส ตณฺหากปฺโป ปหีโน, ทิฏฺฐิกปฺโป ปฏินิสฺสฏฺโฐ; ตณฺหากปฺปสฺส ปหีนตฺตา ทิฏฺฐิกปฺปสฺส ปฏินิสฺสฏฺฐตฺตา ตณฺหากปฺปํ วา ทิฏฺฐิกปฺปํ วา น กเปฺปติ น ชเนติ น สญฺชเนติ น นิพฺพเตฺตติ นาภินิพฺพเตฺตตีติ – น กปฺปิโยฯ **นูปรโต**ติฯ สเพฺพ พาลปุถุชฺชนา รชฺชนฺติ, ปุถุชฺชนกลฺยาณกํ อุปาทาย สตฺต เสขา อปฺปตฺตสฺส ปตฺติยา อนธิคตสฺส อธิคมาย อสจฺฉิกตสฺส สจฺฉิกิริยาย อารมนฺติ วิรมนฺติ ปฏิวิรมนฺติ, อรหา อารโต วิรโต ปฏิวิรโต นิกฺขนฺโต นิสฺสโฏ วิปฺปมุตฺโต วิสญฺญุตฺโต วิมริยาทิกเตน เจตสา วิหรตีติ – น กปฺปิโย นูปรโตฯ **น ปตฺถิโย**ติฯ **ปตฺถนา** วุจฺจติ ตณฺหาฯ โย ราโค สาราโค…เป.… อภิชฺฌา โลโภ อกุสลมูลํฯ ยเสฺสสา ปตฺถนา ตณฺหา ปหีนา สมุจฺฉินฺนา วูปสนฺตา ปฏิปสฺสทฺธา อภพฺพุปฺปตฺติกา ญาณคฺคินา ทฑฺฒา, โส วุจฺจติ น ปตฺถิโยฯ

ภควาติ คารวาธิวจนํฯ อปิ จ ภคฺคราโคติ ภควา, ภคฺคโทโสติ ภควา, ภคฺคโมโหติ ภควา, ภคฺคมาโนติ ภควา, ภคฺคทิฏฺฐีติ ภควา, ภคฺคกณฺฑโกติ ภควา, ภคฺคกิเลโสติ ภควา, ภชิ วิภชิ ปวิภชิ ธมฺมรตนนฺติ ภควา, ภวานํ อนฺตกโรติ ภควา, ภาวิตกาโย ภาวิตสีโล ภาวิตจิโตฺต ภาวิตปโญฺญติ ภควา; ภาคี วา ภควา อรญฺญวนปตฺถานิ ปนฺตานิ เสนาสนานิ อปฺปสทฺทานิ อปฺปนิโคฺฆสานิ วิชนวาตานิ มนุสฺสราหเสฺสยฺยกานิ ปฏิสลฺลานสารุปฺปานีติ ภควา, ภาคี วา ภควา จีวรปิณฺฑปาตเสนาสนคิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารานนฺติ ภควา, ภาคี วา ภควา อตฺถรสสฺส ธมฺมรสสฺส วิมุตฺติรสสฺส อธิสีลสฺส อธิจิตฺตสฺส อธิปญฺญายาติ ภควา, ภาคี วา ภควา จตุนฺนํ ฌานานํ จตุนฺนํ อปฺปมญฺญานํ จตุนฺนํ อรูปสมาปตฺตีนนฺติ ภควา, ภาคี วา ภควา อฏฺฐนฺนํ วิโมกฺขานํ อฏฺฐนฺนํ อภิภายตนานํ นวนฺนํ อนุปุพฺพวิหารสมาปตฺตีนนฺติ ภควา, ภาคี วา ภควา ทสนฺนํ สญฺญาภาวนานํ ทสนฺนํ กสิณสมาปตฺตีนํ อานาปานสฺสติสมาธิสฺส อสุภสมาปตฺติยาติ ภควา, ภาคี วา ภควา จตุนฺนํ สติปฏฺฐานานํ จตุนฺนํ สมฺมปฺปธานานํ จตุนฺนํ อิทฺธิปาทานํ ปญฺจนฺนํ อินฺทฺริยานํ ปญฺจนฺนํ พลานํ สตฺตนฺนํ โพชฺฌงฺคานํ อริยสฺส อฏฺฐงฺคิกสฺส มคฺคสฺสาติ ภควา, ภาคี วา ภควา ทสนฺนํ ตถาคตพลานํ จตุนฺนํ เวสารชฺชานํ จตุนฺนํ ปฏิสมฺภิทานํ ฉนฺนํ อภิญฺญานํ ฉนฺนํ พุทฺธธมฺมานนฺติ ภควา, ภควาติ เนตํ นามํ มาตรา กตํ น ปิตรา กตํ น ภาตรา กตํ น ภคินิยา กตํ น มิตฺตามเจฺจหิ กตํ น ญาติสาโลหิเตหิ กตํ น สมณพฺราหฺมเณหิ กตํ น เทวตาหิ กตํ; วิโมกฺขนฺติกเมตํ พุทฺธานํ ภควนฺตานํ โพธิยา มูเล สห สพฺพญฺญุตญฺญาณสฺส ปฏิลาภา สจฺฉิกา ปญฺญตฺติ ยทิทํ ภควาติ – น กปฺปิโย นูปรโต น ปตฺถิโย อิติ ภควาฯ

เตนาห ภควา –

‘‘ส สพฺพธเมฺมสุ วิเสนิภูโต, ยํ กิญฺจิ ทิฏฺฐํ ว สุตํ มุตํ วา;
ส ปนฺนภาโร มุนิ วิปฺปมุโตฺต, น กปฺปิโย นูปรโต น ปตฺถิโย’’ฯ[อิติ ภควาติ]

มหาวิยูหสุตฺตนิเทฺทโส เตรสโมฯ

๑๔. ตุวฏฺฏกสุตฺตนิเทฺทโส

อถ ตุวฏฺฏกสุตฺตนิเทฺทสํ วกฺขติ –

๑๕๐. **ปุจฺฉามิ ตํ อาทิจฺจพนฺธุ,** [อาทิจฺจพนฺธู (สี. สฺยา.)] **วิเวกํ สนฺติปทญฺจ มเหสิ** [มเหสึ (สี. สฺยา.)] **;**
กถํ ทิสฺวา นิพฺพาติ ภิกฺขุ, อนุปาทิยาโน โลกสฺมึ กิญฺจิฯ

ปุจฺฉามิ ตํ อาทิจฺจพนฺธูติฯ **ปุจฺฉา**ติ ติโสฺส ปุจฺฉา – อทิฏฺฐโชตนา ปุจฺฉา, ทิฏฺฐสํสนฺทนา ปุจฺฉา, วิมติเจฺฉทนา ปุจฺฉาฯ กตมา อทิฏฺฐโชตนา ปุจฺฉา? ปกติยา ลกฺขณํ อญฺญาตํ โหติ อทิฏฺฐํ อตุลิตํ อตีริตํ อวิภูตํ อวิภาวิตํ, ตสฺส ญาณาย ทสฺสนาย ตุลนาย ตีรณาย วิภาวนาย ปญฺหํ ปุจฺฉติ – อยํ อทิฏฺฐโชตนา ปุจฺฉาฯ กตมา ทิฏฺฐสํสนฺทนา ปุจฺฉา? ปกติยา ลกฺขณํ ญาตํ โหติ ทิฏฺฐํ ตุลิตํ ตีริตํ วิภูตํ วิภาวิตํ, อเญฺญหิ ปณฺฑิเตหิ สทฺธึ สํสนฺทนตฺถาย ปญฺหํ ปุจฺฉติ – อยํ ทิฏฺฐสํสนฺทนา ปุจฺฉาฯ กตมา วิมติเจฺฉทนา ปุจฺฉา? ปกติยา สํสยปกฺขโนฺท [สํสยปกฺขโนฺน (สี. สฺยา.)] โหติ วิมติปกฺขโนฺท เทฺวฬฺหกชาโต, “เอวํ นุ โข, น นุ โข, กึ นุ โข, กถํ นุ โข”ติ โส วิมติเจฺฉทนตฺถาย ปญฺหํ ปุจฺฉติ – อยํ วิมติเจฺฉทนา ปุจฺฉาฯ อิมา ติโสฺส ปุจฺฉาฯ

อปราปิ ติโสฺส ปุจฺฉา – มนุสฺสปุจฺฉา, อมนุสฺสปุจฺฉา, นิมฺมิตปุจฺฉาฯ กตมา มนุสฺสปุจฺฉา? มนุสฺสา พุทฺธํ ภควนฺตํ อุปสงฺกมิตฺวา ปญฺหํ ปุจฺฉนฺติ, ภิกฺขู ปุจฺฉนฺติ, ภิกฺขุนิโย ปุจฺฉนฺติ, อุปาสกา ปุจฺฉนฺติ, อุปาสิกาโย ปุจฺฉนฺติ, ราชาโน ปุจฺฉนฺติ, ขตฺติยา ปุจฺฉนฺติ, พฺราหฺมณา ปุจฺฉนฺติ, เวสฺสา ปุจฺฉนฺติ, สุทฺทา ปุจฺฉนฺติ, คหฏฺฐา ปุจฺฉนฺติ, ปพฺพชิตา ปุจฺฉนฺติ – อยํ มนุสฺสปุจฺฉาฯ กตมา อมนุสฺสปุจฺฉา? อมนุสฺสา พุทฺธํ ภควนฺตํ อุปสงฺกมิตฺวา ปญฺหํ ปุจฺฉนฺติ, นาคา ปุจฺฉนฺติ, สุปณฺณา ปุจฺฉนฺติ, ยกฺขา ปุจฺฉนฺติ, อสุรา ปุจฺฉนฺติ, คนฺธพฺพา ปุจฺฉนฺติ, มหาราชาโน ปุจฺฉนฺติ, อินฺทา ปุจฺฉนฺติ, พฺรหฺมาโน ปุจฺฉนฺติ, เทวตาโย ปุจฺฉนฺติ – อยํ อมนุสฺสปุจฺฉาฯ กตมา นิมฺมิตปุจฺฉา? ยํ ภควา รูปํ อภินิมฺมินาติ มโนมยํ สพฺพงฺคปจฺจงฺคํ อหีนินฺทฺริยํ ตํ โส นิมฺมิโต พุทฺธํ ภควนฺตํ อุปสงฺกมิตฺวา ปญฺหํ ปุจฺฉติ, ภควา ตสฺส [นตฺถิ สี. สฺยา. โปตฺถเกสุ] วิสเชฺชติ – อยํ นิมฺมิตปุจฺฉาฯ อิมา ติโสฺส ปุจฺฉาฯ

อปราปิ ติโสฺส ปุจฺฉา – อตฺตตฺถปุจฺฉา, ปรตฺถปุจฺฉา, อุภยตฺถปุจฺฉาฯ อปราปิ ติโสฺส ปุจฺฉา – ทิฏฺฐธมฺมิกตฺถปุจฺฉา, สมฺปรายิกตฺถปุจฺฉา, ปรมตฺถปุจฺฉาฯ อปราปิ ติโสฺส ปุจฺฉา – อนวชฺชตฺถปุจฺฉา, นิกฺกิเลสตฺถปุจฺฉา [นิเกฺขปตฺถปุจฺฉา (สี. ก.)], โวทานตฺถปุจฺฉาฯ อปราปิ ติโสฺส ปุจฺฉา – อตีตปุจฺฉา, อนาคตปุจฺฉา, ปจฺจุปฺปนฺนปุจฺฉาฯ อปราปิ ติโสฺส ปุจฺฉา – อชฺฌตฺตปุจฺฉา, พหิทฺธาปุจฺฉา, อชฺฌตฺตพหิทฺธาปุจฺฉาฯ อปราปิ ติโสฺส ปุจฺฉา – กุสลปุจฺฉา, อกุสลปุจฺฉา, อพฺยากตปุจฺฉาฯ อปราปิ ติโสฺส ปุจฺฉา – ขนฺธปุจฺฉา, ธาตุปุจฺฉา, อายตนปุจฺฉาฯ อปราปิ ติโสฺส ปุจฺฉา – สติปฏฺฐานปุจฺฉา, สมฺมปฺปธานปุจฺฉา, อิทฺธิปาทปุจฺฉาฯ อปราปิ ติโสฺส ปุจฺฉา – อินฺทฺริยปุจฺฉา, พลปุจฺฉา, โพชฺฌงฺคปุจฺฉาฯ อปราปิ ติโสฺส ปุจฺฉา – มคฺคปุจฺฉา, ผลปุจฺฉา, นิพฺพานปุจฺฉาฯ

ปุจฺฉามิ ตนฺติ ปุจฺฉามิ ตํ ยาจามิ ตํ อเชฺฌสามิ ตํ ปสาเทมิ ตํ, “กถยสฺสุ เม”ติ – ปุจฺฉามิ ตํฯ **อาทิจฺจพนฺธู**ติฯ อาทิโจฺจ วุจฺจติ สูริโย [สุริโย (สี. สฺยา.)]ฯ สูริโย โคตโม โคเตฺตน,

ภควาปิ โคตโม โคเตฺตน, ภควา สูริยสฺส โคตฺตญาตโก โคตฺตพนฺธุ; ตสฺมา พุโทฺธ อาทิจฺจพนฺธูติ – ปุจฺฉามิ ตํ อาทิจฺจพนฺธุฯ

วิเวกํ สนฺติปทญฺจ มเหสีติฯ **วิเวกาติ** ตโย วิเวกา – กายวิเวโก , จิตฺตวิเวโก, อุปธิวิเวโกฯ กตโม กายวิเวโก? อิธ ภิกฺขุ วิวิตฺตํ เสนาสนํ ภชติ อรญฺญํ รุกฺขมูลํ ปพฺพตํ กนฺทรํ คิริคุหํ สุสานํ วนปตฺถํ อโพฺภกาสํ ปลาลปุญฺชํ กาเยน วิวิเตฺตน วิหรติฯ โส เอโก คจฺฉติ, เอโก ติฏฺฐติ, เอโก นิสีทติ, เอโก เสยฺยํ กเปฺปติ, เอโก คามํ ปิณฺฑาย ปวิสติ, เอโก ปฏิกฺกมติ, เอโก รโห นิสีทติ, เอโก จงฺกมํ อธิฏฺฐาติ, เอโก จรติ วิหรติ อิริยติ วตฺตติ ปาเลติ ยเปติ ยาเปติ – อยํ กายวิเวโกฯ

กตโม จิตฺตวิเวโก? ปฐมํ ฌานํ สมาปนฺนสฺส นีวรเณหิ จิตฺตํ วิวิตฺตํ โหติ, ทุติยํ ฌานํ สมาปนฺนสฺส วิตกฺกวิจาเรหิ จิตฺตํ วิวิตฺตํ โหติ, ตติยํ ฌานํ สมาปนฺนสฺส ปีติยา จิตฺตํ วิวิตฺตํ โหติ, จตุตฺถํ ฌานํ สมาปนฺนสฺส สุขทุเกฺขหิ จิตฺตํ วิวิตฺตํ โหติ, อากาสานญฺจายตนํ สมาปนฺนสฺส รูปสญฺญาย ปฏิฆสญฺญาย นานตฺตสญฺญาย จิตฺตํ วิวิตฺตํ โหติ, วิญฺญาณญฺจายตนํ สมาปนฺนสฺส อากาสานญฺจายตนสญฺญาย จิตฺตํ วิวิตฺตํ โหติ, อากิญฺจญฺญายตนํ สมาปนฺนสฺส วิญฺญาณญฺจายตนสญฺญาย จิตฺตํ วิวิตฺตํ โหติ , เนวสญฺญานาสญฺญายตนํ สมาปนฺนสฺส อากิญฺจญฺญายตนสญฺญาย จิตฺตํ วิวิตฺตํ โหติฯ โสตาปนฺนสฺส สกฺกายทิฏฺฐิยา วิจิกิจฺฉาย สีลพฺพตปรามาสา ทิฏฺฐานุสยา วิจิกิจฺฉานุสยา, ตเทกเฏฺฐหิ จ กิเลเสหิ จิตฺตํ วิวิตฺตํ โหติฯ สกทาคามิสฺส โอฬาริกา กามราคสโญฺญชนา ปฏิฆสโญฺญชนา โอฬาริกา กามราคานุสยา ปฏิฆานุสยา, ตเทกเฏฺฐหิ จ กิเลเสหิ จิตฺตํ วิวิตฺตํ โหติฯ อนาคามิสฺส อนุสหคตา กามราคสโญฺญชนา ปฏิฆสโญฺญชนา อนุสหคตา กามราคานุสยา ปฏิฆานุสยา, ตเทกเฏฺฐหิ จ กิเลเสหิ จิตฺตํ วิวิตฺตํ โหติฯ อรหโต รูปราคา อรูปราคา มานา อุทฺธจฺจา อวิชฺชาย มานานุสยา ภวราคานุสยา อวิชฺชานุสยา, ตเทกเฏฺฐหิ จ กิเลเสหิ พหิทฺธา จ สพฺพนิมิเตฺตหิ จิตฺตํ วิวิตฺตํ โหติ – อยํ จิตฺตวิเวโกฯ

กตโม อุปธิวิเวโก? **อุปธิ** วุจฺจติ กิเลสา จ ขนฺธา จ อภิสงฺขารา จฯ อุปธิวิเวโก วุจฺจติ อมตํ นิพฺพานํฯ โย โส สพฺพสงฺขารสมโถ สพฺพูปธิปฏินิสฺสโคฺค ตณฺหกฺขโย วิราโค นิโรโธ นิพฺพานํ – อยํ อุปธิวิเวโกฯ กายวิเวโก จ วิวกฏฺฐกายานํ [วูปกฏฺฐกายานํ (สี.)] เนกฺขมฺมาภิรตานํ, จิตฺตวิเวโก จ ปริสุทฺธจิตฺตานํ ปรมโวทานปตฺตานํ, อุปธิวิเวโก จ นิรุปธีนํ ปุคฺคลานํ วิสงฺขารคตานํฯ **สนฺตีติ** เอเกน อากาเรน สนฺติปิ สนฺติปทมฺปิ ตํเยว อมตํ นิพฺพานํ, โย โส สพฺพสงฺขารสมโถ สพฺพูปธิปฏินิสฺสโคฺค ตณฺหกฺขโย วิราโค นิโรโธ นิพฺพานํฯ วุตฺตเญฺหตํ ภควตา – ''สนฺตเมตํ ปทํ, ปณีตเมตํ ปทํ, ยทิทํ สพฺพสงฺขารสมโถ สพฺพูปธิปฏินิสฺสโคฺค ตณฺหกฺขโย วิราโค นิโรโธ นิพฺพาน''นฺติฯ อถ อปเรน อากาเรน เย ธมฺมา สนฺตาธิคมาย สนฺติผุสนาย สนฺติสจฺฉิกิริยาย สํวตฺตนฺติ, เสยฺยถิทํ – จตฺตาโร สติปฏฺฐานา, จตฺตาโร สมฺมปฺปธานา, จตฺตาโร อิทฺธิปาทา, ปญฺจินฺทฺริยานิ, ปญฺจ พลานิ, สตฺต โพชฺฌงฺคา, อริโย อฏฺฐงฺคิโก มโคฺค – อิเม วุจฺจนฺติ สนฺติปทํ ตาณปทํ เลณปทํ สรณปทํ อภยปทํ อจฺจุตปทํ อมตปทํ นิพฺพานปทํฯ

มเหสีติ มเหสิ ภควาฯ มหนฺตํ สีลกฺขนฺธํ เอสี คเวสี ปริเยสีติ มเหสิ, มหนฺตํ สมาธิกฺขนฺธํ...เป.... มหนฺตํ ปญฺญากฺขนฺธํ... มหนฺตํ วิมุตฺติกฺขนฺธํ... มหนฺตํ วิมุตฺติญาณทสฺสนกฺขนฺธํ เอสี คเวสี ปริเยสีติ มเหสิ; มหโต ตโมกายสฺส ปทาลนํ, มหโต วิปลฺลาสสฺส เภทนํ, มหโต ตณฺหาสลฺลสฺส อพฺพหนํ [อพฺพูหนํ (สี. สฺยา.), อพฺภุหนํ (ก.)], มหโต ทิฏฺฐิสงฺฆาตสฺส

วินิเวฐนํ, มหโต มานธชสฺส ปปาตนํ [ปวาหนํ (สฺยา.)], มหโต อภิสงฺขารสฺส วูปสมํ, มหโต โอฆสฺส นิตฺถรณํ, มหโต ภารสฺส นิกฺเขปนํ, มหโต สํสารวฏฺฏสฺส อุปจฺเฉทํ, มหโต สนฺตาปสฺส นิพฺพาปนํ , มหโต ปริฬาหสฺส ปฏิปสฺสทฺธึ, มหโต ธมฺมธชสฺส อุสฺสาปนํ เอสี คเวสี ปริเยสีติ มเหสิ, มหนฺเต สติปฏฺฐาเน มหนฺเต สมฺมปฺปธาเน มหนฺเต อิทฺธิปาเท มหนฺตานิ อินฺทฺริยานิ มหนฺตานิ พลานิ มหนฺเต โพชฺฌงฺเค มหนฺตํ อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ มหนฺตํ ปรมตฺถํ อมตํ นิพฺพานํ เอสี คเวสี ปริเยสีติ มเหสิ; มเหสกฺเขหิ วา สตฺเตหิ เอสิโต คเวสิโต ปริเยสิโต กหํ พุทฺโธ กหํ ภควา กหํ เทวเทโว กหํ นราสโภติ มเหสีติ – วิเวกํ สนฺติปทญฺจ มเหสิฯ

กถํ ทิสฺวา นิพฺพาติ ภิกฺขูติฯ กถํ ทิสฺวา ปสฺสิตฺวา ตุลยิตฺวา ตีรยิตฺวา วิภาวยิตฺวา วิภูตํ กตฺวา อตฺตโน ราคํ นิพฺพาเปติ, โทสํ นิพฺพาเปติ, โมหํ นิพฺพาเปติ, โกธํ...เป.... อุปนาหํ... มกฺขํ... ปฬาสํ... อิสฺสํ... มจฺฉริยํ... มายํ... สาเฐยฺยํ... ถมฺภํ... สารมฺภํ... มานํ... อติมานํ... มทํ... ปมาทํ... สเพฺพ กิเลเส... สเพฺพ ทุจฺจริเต... สเพฺพ ทรเถ... สเพฺพ ปริฬาเห... สเพฺพ สนฺตาเป ... สพฺพากุสลาภิสงฺขาเร นิพฺพาเปติ สเมติ อุปสเมติ วูปสเมติ ปฏิปสฺสเมฺภติฯ ***ภิกฺขู***ติ ปุถุชฺชนกลฺยาณโก วา ภิกฺขุ เสโข วา ภิกฺขูติ – กถํ ทิสฺวา นิพฺพาติ ภิกฺขุฯ

อนุปาทิยาโน โลกสฺมึ กิญฺจีติฯ จตูหิ อุปาทาเนหิ อนุปาทิยมาโน อคณฺหยมาโน อปรามสมาโน อนภินิวิสมาโนฯ **โลกสฺมิ**นฺติ อปายโลเก มนุสฺสโลเก เทวโลเก, ขนฺธโลเก ธาตุโลเก อายตนโลเกฯ **กิญฺจี**ติ กิญฺจิ รูปคตํ เวทนาคตํ สญฺญาคตํ สงฺขารคตํ วิญฺญาณคตนฺติ – อนุปาทิยาโน โลกสฺมึ กิญฺจิฯ

เตนาห โส นิมฺมิโต –

“ปุจฺฉามิ ตํ อาทิจฺจพนฺธุ, วิเวกํ สนฺติปทญฺจ มเหสิ;
กถํ ทิสฺวา นิพฺพาติ ภิกฺขุ, อนุปาทิยาโน โลกสฺมึ กิญฺจี”ติฯ

๑๕๗มูลํ ปปญฺจสงฺขาย, [อิติ *ภควา*]
มนฺตา อสฺมีติ สพฺพมุปรุนฺเธ [สพฺพมุปรุเทฺธ (สฺยา.)] **;**
ยา กาจิ ตณฺหา อชฺฌตฺตํ, ตาสํ วินยา สทา สโต สิกฺเขฯ

มูลํ ปปญฺจสงฺขาย, [อิติ *ภควา*] มนฺตา อสฺมีติ สพฺพมุปรุนฺธติฯ ปปญฺจาเยว ปปญฺจสงฺขาฯ ตณฺหาปปญฺจสงฺขา ทิฏฺฐิปปญฺจสงฺขาฯ กตมํ ตณฺหาปปญฺจสฺส มูลํ? อวิชฺชา มูลํ, อโยนิโสมนสิกาโร มูลํ, อสฺมิมาโน มูลํ, อหิริกํ มูลํ , อโนตฺตปฺปํ มูลํ, อุทฺธจฺจํ มูลํ – อิทํ ตณฺหาปปญฺจสฺส มูลํฯ กตมํ ทิฏฺฐิปปญฺจสฺส มูลํ? อวิชฺชามูลํ, อโยนิโสมนสิกาโร มูลํ, อสฺมิมาโน มูลํ, อหิริกํ มูลํ, อโนตฺตปฺปํ มูลํ, อุทฺธจฺจํ มูลํ – อิทํ ทิฏฺฐิปปญฺจสฺส มูลํฯ

ภควาติ คารวาธิวจนํฯ อปิ จ ภคฺคราโคติ ภควา, ภคฺคโทโสติ ภควา, ภคฺคโมโหติ ภควา, ภคฺคมาโนติ ภควา, ภคฺคทิฏฺฐีติ ภควา, ภคฺคกณฺฑโกติ ภควา, ภคฺคกิเลโสติ ภควา, ภชิ วิภชิ ปวิภชิ ธมฺมรตนนฺติ ภควา, ภวานํ อนฺตกโรติ ภควา, ภาวิตกาโย ภาวิตสีโล ภาวิตจิตฺโต ภาวิตปญฺโญติ ภควา; ภาชี วา ภควา อรญฺญวนปตฺถานิ ปนฺตานิ เสนาสนานิ อปฺปสทฺทานิ อปฺปนิโคฺฆสานิ วิชนวาตานิ มนุสฺสราหเสฺสยฺยกานิ ปฏิสลฺลานสารุปฺปานีติ ภควา, ภาคี วา ภควา จีวรปิณฺฑปาตเสนาสนคิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารานนฺติ ภควา, ภาคี วา ภควา อตฺถรสสฺส ธมฺมรสสฺส วิมุตฺติรสสฺส อธิสีลสฺส อธิจิตฺตสฺส อธิปญฺญายาติ ภควา, ภาคี วา ภควา จตุนฺนํ ฌานานํ จตุนฺนํ อปฺปมญฺญานํ จตุนฺนํ อรูปสมาปตฺตีนนฺติ ภควา, ภาคี วา ภควา

อฏฺฐนฺนํ วิโมกฺขานํ อฏฺฐนฺนํ อภิภายตนานํ นวนฺนํ อนุปุพฺพวิหารสมาปตฺตีนนฺติ ภควา, ภาคี วา ภควา ทสนฺนํ สญฺญาภาวนานํ ทสนฺนํ กสิณสมาปตฺตีนํ อานาปานสฺสติสมาธิสฺส อสุภสมาปตฺติยาติ ภควา, ภาคี วา ภควา จตุนฺนํ สติปฏฺฐานานํ จตุนฺนํ สมฺมปฺปธานานํ จตุนฺนํ อิทฺธิปาทานํ ปญฺจนฺนํ อินฺทฺริยานํ ปญฺจนฺนํ พลานํ สตฺตนฺนํ โพชฺฌงฺคานํ อริยสฺส อฏฺฐงฺคิกสฺส มคฺคสฺสาติ ภควา, ภาคี วา ภควา ทสนฺนํ ตถาคตพลานํ จตุนฺนํ เวสารชฺชานํ จตุนฺนํ ปฏิสมฺภิทานํ ฉนฺนํ อภิญฺญานํ ฉนฺนํ พุทฺธธมฺมานนฺติ ภควา, ภควาติ เนตํ นามํ มาตรา กตํ น ปิตรา กตํ น ภาตรา กตํ น ภคินิยา กตํ น มิตฺตามเจฺจหิ กตํ น ญาติสาโลหิเตหิ กตํ น สมณพฺราหฺมเณหิ กตํ น เทวตาหิ กตํ; วิโมกฺขนฺติกเมตํ พุทฺธานํ ภควนฺตานํ โพธิยา มูเล สห สพฺพญฺญุตญาณสฺส ปฏิลาภา สจฺฉิกา ปญฺญตฺติ ยทิทํ ภควาติ – มูลํ ปปญฺจสงฺขาย อิติ ภควาฯ

มนฺตา อสฺมีติ สพฺพมุปรุเนฺธติฯ **มนฺตา** วุจฺจติ ปญฺญาฯ ยา ปญฺญา ปชานนา…เป…. อโมโห ธมฺมวิจโย สมฺมาทิฏฺฐิฯ **อสฺมี**ติ รูเป อสฺมีติ มาโน อสฺมีติ ฉโนฺท อสฺมีติ อนุสโย; เวทนาย… สญฺญาย… สงฺขาเรสุ… วิญฺญาเณ อสฺมีติ มาโน อสฺมีติ ฉโนฺท อสฺมีติ อนุสโยติฯ มูลํ ปปญฺจสงฺขาย อิติ ภควาฯ **มนฺตา อสฺมีติ สพฺพมุปรุเนฺธ**ติฯ ปปญฺจสงฺขาย มูลญฺจ อสฺมิมานญฺจ มนฺตาย สพฺพํ รุเนฺธยฺย อุปรุเนฺธยฺย นิโรเธยฺย วูปสเมยฺย อตฺถงฺคเมยฺย ปฏิปสฺสเมฺภยฺยาติ – มูลํ ปปญฺจสงฺขาย อิติ ภควา, มนฺตา อสฺมีติ สพฺพมุปรุเนฺธฯ

ยา กาจิ ตณฺหา อชฺฌตฺตนฺติฯ **ยา กาจี**ติ สเพฺพน สพฺพํ สพฺพถา สพฺพํ อเสสํ นิเสฺสสํ ปริยาทิยนวจนเมตํ – ยา กาจีติฯ **ตณฺหา**ติ รูปตณฺหา…เป…. ธมฺมตณฺหาฯ **อชฺฌตฺต**นฺติ อชฺฌตฺตสมุฏฺฐานา วา [อชฺฌตฺตํ สมุฏฺฐาติ (สฺยา.)] สา ตณฺหาติ – อชฺฌตฺตํ ฯ อถ วา **อชฺฌตฺติกํ** วุจฺจติ จิตฺตํฯ ยํ จิตฺตํ มโน มานสํ หทยํ ปณฺฑรํ มโน มนายตนํ มนินฺทฺริยํ วิญฺญาณํ วิญฺญาณกฺขโนฺธ ตชฺชา มโนวิญฺญาณธาตุฯ จิเตฺตน สา ตณฺหา สหคตา สหชาตา สํสฏฺฐา สมฺปยุตฺตา เอกุปฺปาทา เอกนิโรธา เอกวตฺถุกา เอการมฺมณาติปิ อชฺฌตฺตนฺติ – ยา กาจิ ตณฺหา อชฺฌตฺตํฯ

ตาสํ วินยา สทา สโต สิเกฺขติฯ **สทา**ติ สทา สพฺพทา สพฺพกาลํ นิจฺจกาลํ ธุวกาลํ, สตตํ สมิตํ อโพฺพกิณฺณํ โปงฺขานุโปงฺขํ อุทกูมิกชาตํ อวีจิสนฺตติสหิตํ ผุสิตํ, ปุเรภตฺตํ ปจฺฉาภตฺตํ , ปุริมํ ยามํ มชฺฌิมํ ยามํ ปจฺฉิมํ ยามํ, กาเฬ ชุเณฺห, วเสฺส เหมเนฺต คิเมฺห, ปุริเม วโยขเนฺธ มชฺฌิเม วโยขเนฺธ ปจฺฉิเม วโยขเนฺธฯ **สโต**ติ จตูหิ การเณหิ สโต – กาเย กายานุปสฺสนาสติปฏฺฐานํ ภาเวโนฺต สโต, เวทนาสุ…เป…. จิเตฺต…เป…. ธเมฺมสุ ธมฺมานุปสฺสนาสติปฏฺฐานํ ภาเวโนฺต สโตฯ อปเรหิปิ จตูหิ การเณหิ สโต – อสติ ปริวชฺชนาย สโต, สติกรณียานํ ธมฺมานํ กตตฺตา สโต, สติปฏิปกฺขานํ ธมฺมานํ หตตฺตา สโต, สตินิมิตฺตานํ อสมฺมุฏฺฐตฺตา สโตฯ อปเรหิปิ จตูหิ การเณหิ สโต – สติยา สมนฺนาคตตฺตา สโต, สติยา วสิตตฺตา สโต, สติยา ปาคุญฺญตาย สโต, สติยา อปโจฺจโรหนตาย สโตฯ อปเรหิปิ จตูหิ การเณหิ สโต – สตฺตตฺตา สโต, สนฺตตฺตา สโต, สมิตตฺตา สโต, สนฺตธมฺมสมนฺนาคตตฺตา สโตฯ พุทฺธานุสฺสติยา สโต, ธมฺมานุสฺสติยา สโต, สงฺฆานุสฺสติยา สโต, สีลานุสฺสติยา สโต, จาคานุสฺสติยา สโต, เทวตานุสฺสติยา สโต, อานาปานสฺสติยา สโต, มรณสฺสติยา สโต, กายคตาสติยา สโต, อุปสมานุสฺสติยา สโตฯ ยา สติ อนุสฺสติ ปฏิสฺสติ, สติ สรณตา ธารณตา อปิลาปนตา อสมฺมุสฺสนตา, สติ สตินฺทฺริยํ สติพลํ สมฺมาสติ สติสโมฺพชฺฌโงฺค เอกายนมโคฺค – อยํ วุจฺจติ สติฯ อิมาย สติยา อุเปโต สมุเปโต, อุปคโต สมุปคโต, อุปปโนฺน สมุปปโนฺน, สมนฺนาคโต โส วุจฺจติ สโตฯ

สิเกฺขติ ติโสฺส สิกฺขา – อธิสีลสิกฺขา, อธิจิตฺตสิกฺขา, อธิปญฺญาสิกฺขาฯ กตมา อธิสีลสิกฺขา? อิธ ภิกฺขุ สีลวา โหติ, ปาติโมกฺขสํวรสํวุโต วิหรติ อาจารโคจรสมฺปนฺโน, อณุมตฺตสุ วเชฺชสุ ภยทสฺสาวี, สมาทาย สิกฺขติ สิกฺขาปเทสุ, ขุทฺทโก สีลกฺขนฺโธ… มหนฺโต สีลกฺขนฺโธ, สีลํ ปติฏฺฐา อาทิ จรณํ สํยโม สํวโร มุขํ ปมุขํ กุสลานํ ธมฺมานํ สมาปตฺติยา – อยํ อธิสีลสิกฺขาฯ

กตมา อธิจิตฺตสิกฺขา? อิธ ภิกฺขุ วิวิเจฺจว กาเมหิ วิวิจฺจ อกุสเลหิ ธเมฺมหิ สวิตกฺกํ สวิจารํ วิเวกชํ ปีติสุขํ ปฐมํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ วิตกฺกวิจารานํ วูปสมา อชฺฌตฺตํ สมฺปสาทนํ เจตโส เอโกทิภาวํ อวิตกฺกํ อวิจารํ สมาธิชํ ปีติสุขํ ทุติยํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ ปีติยา จ วิราคา อุเปกฺขโก จ วิหรติ สโต จ สมฺปชาโน สุขญฺจ กาเยน ปฏิสํเวเทติ, ยํ ตํ อริยา อาจิกฺขนฺติ ‘‘อุเปกฺขโก สติมา สุขวิหารี’’ติ ตติยํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ สุขสฺส จ ปหานา ทุกฺขสฺส จ ปหานา ปุเพฺพว โสมนสฺสโทมนสฺสานํ อตฺถงฺคมา **อทุกฺขมสุขํ** อุเปกฺขาสติปาริสุทฺธิํ จตุตฺถํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ – อยํ อธิจิตฺตสิกฺขาฯ

กตมา อธิปญฺญาสิกฺขา? อิธ ภิกฺขุ ปญฺญวา โหติ, อุทยตฺถคามินิยา ปญฺญาย สมนฺนาคโต อริยาย นิเพฺพธิกาย สมฺมาทุกฺขกฺขยคามินิยาฯ โส อิทํ ทุกฺขนฺติ ยถาภูตํ ปชานาติ, อยํ ทุกฺขสมุทโยติ ยถาภูตํ ปชานาติ, อยํ ทุกฺขนิโรโธติ ยถาภูตํ ปชานาติ , อยํ ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทาติ ยถาภูตํ ปชานาติ, อิเม อาสวาติ ยถาภูตํ ปชานาติ, อยํ อาสวสมุทโยติ ยถาภูตํ ปชานาติ, อยํ อาสวนิโรโธติ ยถาภูตํ ปชานาติ, อยํ อาสวนิโรธคามินี ปฏิปทาติ ยถาภูตํ ปชานาติ – อยํ อธิปญฺญาสิกฺขาฯ

ตาสํ วินยา สทา สโต สิเกฺขติฯ ตาสํ ตณฺหานํ วินยาย ปฏิวินยาย ปหานาย วูปสมาย ปฏินิสฺสคฺคาย ปฏิปสฺสทฺธิยา อธิสีลมฺปิ สิเกฺขยฺย, อธิจิตฺตมฺปิ สิเกฺขยฺย, อธิปญฺญมฺปิ สิเกฺขยฺย; อิมา ติโสฺส สิกฺขาโย อาวชฺชนฺโต สิเกฺขยฺย, ปชานโนฺต สิเกฺขยฺย, ปสฺสโนฺต สิเกฺขยฺย, ปจฺจเวกฺขโนฺต สิเกฺขยฺย, จิตฺตํ อธิฏฺฐหโนฺต สิเกฺขยฺย, สทฺธาย อธิมุจฺจโนฺต สิเกฺขยฺย, วีริยํ ปคฺคณฺหโนฺต สิเกฺขยฺย, สติํ อุปฏฺฐเปโนฺต สิเกฺขยฺย, จิตฺตํ สมาทหโนฺต สิเกฺขยฺย, ปญฺญาย ปชานโนฺต สิเกฺขยฺย, อภิเญฺญยฺยํ อภิชานโนฺต สิเกฺขยฺย, ปริเญฺญยฺยํ ปริชานโนฺต สิเกฺขยฺย, ปหาตพฺพํ ปชหโนฺต สิเกฺขยฺย, ภาเวตพฺพํ ภาเวโนฺต สิเกฺขยฺย, สจฺฉิกาตพฺพํ สจฺฉิกโรโนฺต สิเกฺขยฺย อาจเรยฺย สมาจเรยฺย สมาทาย วเตฺตยฺยาติ – ตาสํ วินยา สทา สโต สิเกฺขฯ

เตนาห ภควา –

‘‘มูลํ ปปญฺจสงฺขาย, [อิติ ภควา]
มนฺตา อสฺมีติ สพฺพมุปรุเนฺธ;
ยา กาจิ ตณฺหา อชฺฌตฺตํ, ตาสํ วินยา สทา สโต สิเกฺข’’ติฯ

๑๕๒ยํ กิญฺจิ ธมฺมมภิชญฺญา, อชฺฌตฺตํ อถ วาปิ พหิทฺธา;
น เตน ถามํ กุเพฺพถ, น หิ สา นิพฺพุติ สตํ วุตฺตาฯ

ยํ กิญฺจิ ธมฺมมภิชญฺญา อชฺฌตฺตนฺติฯ ยํ กิญฺจิ อตฺตโน คุณํ ชาเนยฺย กุสเล วา ธเมฺม อพฺยากเต วา ธเมฺมฯ กตเม อตฺตโน คุณา? อุจฺจา กุลา ปพฺพชิโต วา อสฺสํ [อสฺส (สฺยา.)], มหาโภคกุลา ปพฺพชิโต วา อสฺสํ, อุฬารโภคกุลา ปพฺพชิโต วา อสฺสํ, ญาโต ยสสฺสี ส

คหฏฺฐปพฺพชิตานนฺติ วา อสฺสํ, ลาภิมฺหิ จีวรปิณฺฑปาตเสนาสนคิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารานนฺติ วา อสฺสํ, สุตฺตนฺติโก วา อสฺสํ, วินยธโร วา อสฺสํ, ธมฺมกถิโก วา อสฺสํ, อารญฺญิโก วา อสฺสํ, ปิณฺฑปาติโก วา อสฺสํ, ปํสุกูลิโก วา อสฺสํ, เตจีวริโก วา อสฺสํ, สปทานจาริโก วา อสฺสํ, ขลุปจฺฉาภตฺติโก วา อสฺสํ, เนสชฺชิโก วา อสฺสํ, ยถาสนฺถติโก วา อสฺสํ, ปฐมสฺส ฌานสฺส ลาภีติ วา อสฺสํ, ทุติยสฺส ฌานสฺส ลาภีติ วา อสฺสํ, ตติยสฺส ฌานสฺส ลาภีติ วา อสฺสํ, จตุตฺถสฺส ฌานสฺส ลาภีติ วา อสฺสํ, อากาสานญฺจายตนสมาปตฺติยา ลาภีติ วา อสฺสํ, วิญฺญาณญฺจายตนสมาปตฺติยา… อากิญฺจญฺญายตนสมาปตฺติยา… เนวสญฺญานาสญฺญายตนสมาปตฺติยา ลาภีติ วา อสฺสํ – อิเม วุจฺจนฺติ อตฺตโน คุณา ฯ ยํ กิญฺจิ อตฺตโน คุณํ ชาเนยฺย อาชาเนยฺย วิชาเนยฺย ปฏิวิชาเนยฺย ปฏิวิชฺฌยฺยาติ – ยํ กิญฺจิ ธมฺมมภิชญฺญา อชฺฌตฺตํฯ **อถ วาปิ พหิทฺธา**ติฯ อุปชฺฌายสฺส วา อาจริยสฺส วา เต คุณา อสฺสูติ [อสฺสูติ อชฺฌตฺตํ (พหูสุ)] – อถ วาปิ พหิทฺธาฯ

น เตน ถามํ กุพฺพถาติฯ อตฺตโน วา คุเณน ปเรสํ วา คุเณน ถามํ น กเรยฺย, ถมฺภํ น กเรยฺย, มานํ น กเรยฺย, อุนฺนตึ น กเรยฺย, อุนฺนมํ น กเรยฺย, น เตน มานํ ชเนยฺย, น เตน ถทฺโธ อสฺส ปตฺถทฺโธ ปคฺคหิตสิโรติ – น เตน ถามํ กุพฺพถฯ

น หิ สา นิพฺพุติ สตํ วุตฺตาติฯ สตานํ สนฺตานํ สปฺปุริสานํ พุทฺธานํ พุทฺธสาวกานํ ปเจฺจกพุทฺธานํ สา นิพฺพุตีติ น วุตฺตา น ปวุตฺตา น อาจิกฺขิตา น เทสิตา น ปญฺญปิตา น ปฏฺฐปิตา น วิวฏา น วิภตฺตา น อุตฺตานีกตา นปฺปกาสิตาติ – น หิ สา นิพฺพุติ สตํ วุตฺตาฯ

เตนาห ภควา –

“ยํ กิญฺจิ ธมฺมมภิชญฺญา, อชฺฌตฺตํ อถ วาปิ พหิทฺธา;
น เตน ถามํ กุพฺพถ, น หิ สา นิพฺพุติ สตํ วุตฺตา”ติฯ

๑๕๗. เสยฺโย น เตน มเญฺญยฺย, นีเจยฺโย อถ วาปิ สริกฺโข;
ผุฏฺโฐ อเนกรูเปหิ, นาตุมานํ วิกปฺปยํ ติเฏฺฐฯ

เสยฺโย น เตน มเญฺญยฺยาติฯ “เสยฺโยหมสฺมี”ติ อติมานํ น ชเนยฺย ชาติยา วา โคเตฺตน วา โกลปุตฺติเยน วา วณฺณโปกฺขรตาย วา ธเนน วา อเชฺฌเนน วา กมฺมายตเนน วา สิปฺปายตเนน วา วิชฺชาฏฺฐาเนน วา สุเตน วา ปฏิภาเนน วา อญฺญตรญฺญตเรน วา วตฺถุนาติ – เสยฺโย น เตน มเญฺญยฺยฯ

นีเจยฺโย อถ วาปิ สริกฺขติฯ “หีโนหมสฺมี”ติ โอมานํ น ชเนยฺย ชาติยา วา โคเตฺตน วา…เป.… อญฺญตรญฺญตเรน วา วตฺถุนาฯ “สทิโสหมสฺมี”ติ มานํ น ชเนยฺย ชาติยา วา โคเตฺตน วา โกลปุตฺติเยน วา วณฺณโปกฺขรตาย วา ธเนน วา อเชฺฌเนน วา กมฺมายตเนน วา สิปฺปายตเนน วา วิชฺชาฏฺฐาเนน วา สุเตน วา ปฏิภาเนน วา อญฺญตรญฺญตเรน วา วตฺถุนาติ – นีเจยฺโย อถ วาปิ สริกฺขฯ

ผุฏฺโฐ อเนกรูเปหีติฯ อเนกวิเธหิ อากาเรหิ ผุฏฺโฐ ปเรโต สโมหิโต สมนฺนาคโตติ – ผุฏฺโฐ อเนกรูเปหิฯ

นาตุมานํ วิกปฺปยํ ติเฏฺฐติฯ **อาตุมา** วุจฺจติ อตฺตาฯ อตฺตานํ กเปฺปโนฺต วิกเปฺปโนฺต วิกปฺปํ อาปชฺชโนฺต น ติเฏฺฐยฺยาติ – นาตุมานํ วิกปฺปยํ ติเฏฺฐฯ

เตนาห ภควา –

“เสโยฺย น เตน มเญฺญยฺย, นีเจโยฺย อถ วาปิ สริโกฺข;
ผุโฏฺฐ อเนกรูเปหิ, นาตุมานํ วิกปฺปยํ ติเฏฺฐ”ติฯ

๑๕๔. **อชฺฌตฺตเมวุปสเม , น อญฺญโต ภิกฺขุ สนฺติเมเสยฺย;**
อชฺฌตฺตํ อุปสนฺตสฺส, นตฺถิ อตฺตา [อตฺตํ (สฺยา.)] **กุโต นิรตฺตา** [นิรตฺตํ (สฺยา.)] **วาฯ**

อชฺฌตฺตเมวุปสเมติฯ อชฺฌตฺตํ ราคํ สเมยฺย, โทสํ สเมยฺย, โมหํ สเมยฺย, โกธํ…เป.… อุปนาหํ… มกฺขํ… ปฬาสํ… อิสฺสํ… มจฺฉริยํ… มายํ… สาเฐยฺยํ… ถมฺภํ… สารมฺภํ … มานํ… อติมานํ… มทํ… ปมาทํ… สเพฺพ กิเลเส… สเพฺพ ทุจฺจริเต… สเพฺพ ทรเถ… สเพฺพ ปริฬาเห… สเพฺพ สนฺตาเป… สพฺพากุสลาภิสงฺขาเร สเมยฺย อุปสเมยฺย วูปสเมยฺย นิพฺพาเปยฺย ปฏิปสฺสเมฺภยฺยาติ – อชฺฌตฺตเมวุปสเมฯ

น อญฺญโต ภิกฺขุ สนฺติเมเสยฺยาติฯ อญฺญโต อสุทฺธิมเคฺคน, มิจฺฉาปฏิปทาย, อนิยฺยานปเถน, อญฺญตฺร สติปฏฺฐาเนหิ, อญฺญตฺร สมฺมปฺปธาเนหิ, อญฺญตฺร อิทฺธิปาเทหิ, อญฺญตฺร อินฺทฺริเยหิ, อญฺญตฺร พเลหิ, อญฺญตฺร โพชฺฌเงฺคหิ, อญฺญตฺร อริยา อฏฺฐงฺคิกา มคฺคา สนฺตึ อุปสนฺตึ วูปสนฺตึ นิพฺพุตึ ปฏิปสฺสทฺธึ น เอเสยฺย น คเวเสยฺย น ปริเยเสยฺยาติ – น อญฺญโต ภิกฺขุ สนฺติเมเสยฺยฯ

อชฺฌตฺตํ อุปสนฺตสฺสาติฯ อชฺฌตฺตํ ราคํ สนฺตสฺส, โทสํ สนฺตสฺส, โมหํ สนฺตสฺส…เป.… สพฺพากุสลาภิสงฺขาเร สนฺตสฺส อุปสนฺตสฺส วูปสนฺตสฺส นิพฺพุตสฺส ปฏิปสฺสทฺธิยาติ – อชฺฌตฺตํ อุปสนฺตสฺสฯ

นตฺถิ อตฺตา กุโต นิรตฺตา วาติฯ **นตฺถี**ติ ปฏิเกฺขโปฯ **อตฺตา**ติ อตฺตทิฏฺฐิ นตฺถิ; **นิรตฺตา**ติ อุเจฺฉททิฏฺฐิ นตฺถิฯ **อตฺตา**ติ คหิตํ นตฺถิ; **นิรตฺตา**ติ มุญฺจิตพฺพํ นตฺถิฯ ยสฺสตฺถิ คหิตํ, ตสฺสตฺถิ มุญฺจิตพฺพํฯ ตสฺส คหิตํ คาหํ มุญฺจนํ สมติกฺกโนฺต อรหา วุทฺธิปาริหานิวีติวโตฺตฯ โส วุฏฺฐวาโส จิณฺณจรโณ…เป.… ชาติมรณสํสาโร, นตฺถิ ตสฺส ปุนพฺภโวติ – นตฺถิ อตฺตา กุโต นิรตฺตา วาฯ

เตนาห ภควา –

“อชฺฌตฺตเมวุปสเม, น อญฺญโต ภิกฺขุ สนฺติเมเสยฺย;
อชฺฌตฺตํ อุปสนฺตสฺส, นตฺถิ อตฺตา กุโต นิรตฺตา วา”ติฯ

๑๕๕. **มเชฺฌ ยถา สมุทฺทสฺส, อูมิ โน ชายตี ฐิโต โหติ;**
เอวํ ฐิโต อเนชสฺส, อุสฺสทํ ภิกฺขุ น กเรยฺย [กเร (สี.)] **กุหิญฺจิฯ**

มเชฺฌ ยถา สมุทฺทสฺส, อูมิ โน ชายตี ฐิโต โหตีติฯ สมุโทฺท จตุราสีติโยชนสหสฺสานิ อุเพฺพเธน คมฺภีโรฯ เหฏฺฐา จตฺตารีสโยชนสหสฺสานิ อุทกํ มจฺฉกจฺฉเปหิ กมฺปติฯ อุปริ จตฺตารีสโยชนสหสฺสานิ อุทกํ วาเตหิ กมฺปติฯ มเชฺฌ จตฺตารีสโยชนสหสฺสานิ อุทกํ น กมฺปติ น วิกมฺปติ น จลติ น เวธติ นปฺปเวธติ น สมฺปเวธติฯ อเนริโต อฆฏฺฏิโต อจลิโต อลุฬิโต อภ

โนฺต วูปสโนฺต ตตฺร อูมิ โน ชายติ, ฐิโต โหติ สมุโทฺทติฯ เอวมฺปิ มเชฺฌ ยถา สมุทฺทสฺส อูมิ โน ชายตี ฐิโต โหติฯ

อถ วา สตฺตนฺนํ ปพฺพตานํ อนฺตริกาสุ สตฺตสีทนฺตรา มหาสมุทฺทาฯ [สีทนฺตรสมุโทฺท (สฺยา.)] ตตฺร อุทกํ น กมฺปติ น วิกมฺปติ น จลติ น เวธติ นปฺปเวธติ น สมฺปเวธติฯ อเนริโต อฆฏฺฏิโต อจลิโต อลุฬิโต อภโนฺต วูปสโนฺต ตตฺร อูมิ โน ชายติ, ฐิโต โหติ สมุโทฺทติฯ เอวมฺปิ มเชฺฌ ยถา สมุทฺทสฺส อูมิ โน ชายตี ฐิโต โหติฯ

เอวํ ฐิโต อเนชสฺสาติฯ **เอว**นฺติ โอปมฺมสมฺปฏิปาทนํฯ **ฐิโต**ติ ลาเภปิ น กมฺปติ, อลาเภปิ น กมฺปติ, ยเสปิ น กมฺปติ, อยเสปิ น กมฺปติ, ปสํสายปิ น กมฺปติ, นินฺทายปิ น กมฺปติ, สุเขปิ น กมฺปติ, ทุเกฺขปิ น กมฺปติ น วิกมฺปติ น จลติ น เวธติ นปฺปเวธติ น สมฺปเวธตีติ – เอวํ ฐิโตฯ **อเนชสฺสา**ติ เอชา วุจฺจติ ตณฺหาฯ โย ราโค สาราโค…เป.… อภิชฺฌา โลโภ อกุสลมูลํฯ ยเสฺสสา เอชา ตณฺหา ปหีนา อุจฺฉินฺนา สมุจฺฉินฺนา วูปสนฺตา ปฏิปสฺสทฺธา อภพฺพุปฺปตฺติกา ญาณคฺคินา ทฑฺฒา, โส วุจฺจติ อเนโชฯ เอชาย ปหีนตฺตา อเนโช ; โส ลาเภปิ น อิญฺชติ, อลาเภปิ น อิญฺชติ, ยเสปิ น อิญฺชติ, อยเสปิ น อิญฺชติ, ปสํสายปิ น อิญฺชติ, นินฺทายปิ น อิญฺชติ, สุเขปิ น อิญฺชติ, ทุเกฺขปิ น อิญฺชติ, น จลติ น เวธติ นปฺปเวธติ น สมฺปเวธตีติ – เอวํ ฐิโต อเนชสฺสฯ

อุสฺสทํ ภิกฺขุ น กเรยฺย กุหิญฺจีติฯ **อุสฺสทา**ติ สตฺตุสฺสทา – ราคุสฺสทํ [ราคุสฺสโท (สฺยา.)], โทสุสฺสทํ, โมหุสฺสทํ, มานุสฺสทํ, ทิฏฺฐุสฺสทํ, กิเลสุสฺสทํ, กมฺมุสฺสทํ น กเรยฺย น ชเนยฺย น สญฺชเนยฺย น นิพฺพเตฺตยฺย นาภินิพฺพเตฺตยฺยฯ **กุหิญฺจี**ติ กุหิญฺจิ กิสฺมิญฺจิ กตฺถจิ อชฺฌตฺตํ วา พหิทฺธา วา อชฺฌตฺตพหิทฺธา วาติ – อุสฺสทํ ภิกฺขุ น กเรยฺย กุหิญฺจิฯ

เตนาห ภควา –

“มเชฺฌ ยถา สมุทฺทสฺส, อูมิ โน ชายตี ฐิโต โหติ;
เอวํ ฐิโต อเนชสฺส, อุสฺสทํ ภิกฺขุ น กเรยฺย กุหิญฺจี”ติฯ

๑๕๖. อกิตฺตยี วิวฏจกฺขุ, สกฺขิธมฺมํ ปริสฺสยวินยํ;
ปฏิปทํ วเทหิ ภทฺทเนฺต, ปาติโมกฺขํ อถ วาปิ สมาธึฯ

อกิตฺตยี วิวฏจกฺขูติฯ **อกิตฺตยี**ติ กิตฺติตํ อาจิกฺขิตํ เทสิตํ ปญฺญปิตํ ปฏฺฐปิตํ วิวฏํ วิภตฺตํ อุตฺตานีกตํ ปกาสิตนฺติ – อกิตฺตยิ [อกิตฺตยีติ อกิตฺตยิ ปริกิตฺตยิ อาจิกฺขิ เทเสสิ ปญฺญเปสิ ปฏฺฐเปสิ วิวริ วิภชิ อุตฺตานิมกาสิ ปกาเสสีติ อกิตฺตยิ (สฺยา.)]ฯ **วิวฏจกฺขู**ติ ภควา ปญฺจหิ จกฺขูหิ วิวฏจกฺขุ – มํสจกฺขุนาปิ วิวฏจกฺขุ, ทิเพฺพน จกฺขุนาปิ วิวฏจกฺขุ, ปญฺญาจกฺขุนาปิ วิวฏจกฺขุ, พุทฺธจกฺขุนาปิ วิวฏจกฺขุ, สมนฺตจกฺขุนาปิ วิวฏจกฺขุฯ

กถํ ภควา มํสจกฺขุนาปิ วิวฏจกฺขุ? มํสจกฺขุมฺหิปิ ภควโต ปญฺจ วณฺณา สํวิชฺชนฺติ – นีโล จ วโณฺณ, ปีตโก จ วโณฺณ, โลหิตโก จ วโณฺณ, กโณฺห จ วโณฺณ, โอทาโต จ วโณฺณฯ อกฺขิโลมานิ จ ภควโต ยตฺถ จ อกฺขิโลมานิ ปติฏฺฐิตานิ ตํ นีลํ โหติ สุนีลํ ปาสาทิกํ ทสฺสเนยฺยํ อุมาปุปฺผสมานํ [อุมฺมาปุปฺผสมานํ (สี. ก.), อุมฺมารปุปฺผสมานํ (สฺยา.)]ฯ ตสฺส ปรโต ปีตกํ โหติ สุปีตกํ สุวณฺณวณฺณํ ปาสาทิกํ ทสฺสเนยฺยํ กณิการปุปฺผสมานํฯ อุภยโต จ อกฺขิกูฏานิ ภควโต โลหิตกานิ โหนฺติ สุโลหิตกานิ ปาสาทิกานิ ทสฺสเนยฺยานิ อินฺทโคปกสมานานิฯ มเชฺฌ

กณฺหํ โหติ สุกณฺหํ อลูขํ สินิทฺธํ ปาสาทิกํ ทสฺสเนยฺยํ อทฺทาริฏฺฐกสมานํ [อฑฺาริฏฺฐกสมานํ (สฺยา.)]ฯ ตสฺส ปรโต โอทาตํ โหติ สุโอทาตํ เสตํ ปณฺฑรํ ปาสาทิกํ ทสฺสเนยฺยํ โอสธิตารกสมานํฯ เตน ภควา ปากติเกน มํสจกฺขุนา อตฺตภาวปริยาปนฺเนน ปุริมสุจริตกมฺมาภินิพฺพตฺเตน สมนฺตา โยชนํ ปสฺสติ ทิวา เจว รตฺติญฺจฯ ยทา หิปิ จตุรงฺคสมนฺนาคโต อนฺธกาโร โหติฯ สูริโย วา อตฺถงฺคโต โหติฯ กาฬปกฺโข จ อุโปสโถ โหติฯ ติพฺโพ จ วนสโณฺฑ โหติฯ มหา จ กาฬเมโฆ [อกาลเมโฆ (สฺยา.)] อพฺภุฏฺฐิโต โหติฯ เอวรูเปปิ จตุรงฺคสมนฺนาคเต อนฺธกาเร สมนฺตา โยชนํ ปสฺสติฯ นตฺถิ โส กุฏฺฏ [กุฑฺฑ (สี.)] วา กวาฏํ วา ปากาโร วา ปพฺพโต วา คจฺฉ วา ลตา วา อาวรณํ รูปานํ ทสฺสนายฯ เอกเญฺจ ติลผลํ นิมิตฺตํ กตฺวา ติลวาเห ปกฺขิเปยฺยฯ ตเญฺญว ติลผลํ อุทฺธเรยฺยฯ เอวํ ปริสุทฺธํ ภควโต ปากติกํ มํสจกฺขุฯ เอวํ ภควา มํสจกฺขุนาปิ วิวฏจกฺขุฯ

กถํ ภควา ทิเพฺพน จกฺขุนาปิ วิวฏจกฺขุ? ภควา ทิเพฺพน จกฺขุนา วิสุเทฺธน อติกฺกนฺตมานุสเกน สเตฺต ปสฺสติ จวมาเน อุปปชฺชมาเน หีเน ปณีเต สุวเณฺณ ทุพฺพเณฺณ สุคเต ทุคฺคเตฯ ยถากมฺมูปเค สเตฺต ปชานาติ – ‘‘อิเม วต โภโนฺต สตฺตา กายทุจฺจริเตน สมนฺนาคตา วจีทุจฺจริเตน สมนฺนาคตา มโนทุจฺจริเตน สมนฺนาคตา อริยานํ อุปวาทกา มิจฺฉาทิฏฺฐิกา มิจฺฉาทิฏฺฐิกมฺมสมาทานา , เต กายสฺส เภทา ปรํ มรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตํ นิรยํ อุปปนฺนาฯ อิเม วา ปน โภโนฺต สตฺตา กายสุจริเตน สมนฺนาคตา วจีสุจริเตน สมนฺนาคตา มโนสุจริเตน สมนฺนาคตา อริยานํ อนุปวาทกา สมฺมาทิฏฺฐิกา สมฺมาทิฏฺฐิกมฺมสมาทานา, เต กายสฺส เภทา ปรํ มรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปนฺนา’’ติ ฯ อิติ ทิเพฺพน จกฺขุนา วิสุเทฺธน อติกฺกนฺตมานุสเกน สเตฺต ปสฺสติ จวมาเน อุปปชฺชมาเน หีเน ปณีเต สุวเณฺณ ทุพฺพเณฺณ สุคเต ทุคฺคเต; ยถากมฺมูปเค สเตฺต ปชานาติฯ อากงฺขมาโน จ ภควา เอกมฺปิ โลกธาตุํ ปเสฺสยฺย, เทฺวปิ โลกธาตุโย ปเสฺสยฺย, ติโสฺสปิ โลกธาตุโย ปเสฺสยฺย, จตโสฺสปิ โลกธาตุโย ปเสฺสยฺย, ปญฺจปิ โลกธาตุโย ปเสฺสยฺย, ทสปิ โลกธาตุโย ปเสฺสยฺย, วีสมฺปิ โลกธาตุโย ปเสฺสยฺย, ตึสมฺปิ โลกธาตุโย ปเสฺสยฺย, จตฺตาลีสมฺปิ โลกธาตุโย ปเสฺสยฺย, ปญฺญาสมฺปิ โลกธาตุโย ปเสฺสยฺย, สตมฺปิ โลกธาตุโย ปเสฺสยฺย, สหสฺสิมฺปิ จูฬนิกํ โลกธาตุํ ปเสฺสยฺย, ทฺวิสหสฺสิมฺปิ มชฺฌิมิกํ โลกธาตุํ ปเสฺสยฺย, ติสหสฺสิมฺปิ โลกธาตุํ ปเสฺสยฺย, มหาสหสฺสิมฺปิ [ติสหสฺสึ มหาสหสฺสิมฺปิ (สี. ก.)] โลกธาตุํ ปเสฺสยฺยฯ ยาวตกํ วา ปน อากเงฺขยฺย ตาวตกํ ปเสฺสยฺยฯ เอวํ ปริสุทฺธํ ภควโต ทิพฺพจกฺขุฯ เอวํ ภควา ทิเพฺพน จกฺขุนาปิ วิวฏจกฺขุฯ

กถํ ภควา ปญฺญาจกฺขุนาปิ วิวฏจกฺขุ? ภควา มหาปโญฺญ ปุถุปโญฺญ หาสปโญฺญ ชวนปโญฺญ ติกฺขปโญฺญ นิเพฺพธิกปโญฺญ ปญฺญาปเภทกุสโล ปภินฺนญาโณ อธิคตปฏิสมฺภิโท จตุเวสารชฺชปฺปโตฺต ทสพลธารี ปุริสาสโภ ปุริสสีโห ปุริสนาโค ปุริสาชโญฺญ ปุริสโธรโยฺห อนนฺตญาโณ อนนฺตเตโช อนนฺตยโส อโฑฺฒ มหทฺธโน ธนวา เนตา วิเนตา อนุเนตา ปญฺญาเปตา อนิชฺฌาเปตา เปเกฺขตา ปสาเทตาฯ โส หิ ภควา อนุปฺปนฺนสฺส มคฺคสฺส อุปฺปาเทตา, อสญฺชาตสฺส มคฺคสฺส สญฺชเนตา, อนกฺขาตสฺส มคฺคสฺส อกฺขาตา, มคฺคญฺญู มคฺควิทู มคฺคโกวิโท มคฺคานุคา จ ปน เอตรหิ สาวกา วิหรนฺติ ปจฺฉา สมนฺนาคตาฯ

โส หิ ภควา ชานํ ชานาติ ปสฺสํ ปสฺสติ, จกฺขุภูโต ญาณภูโต ธมฺมภูโต พฺรหฺมภูโต วตฺตา ปวตฺตา อตฺถสฺส นิเนฺนตา อมตสฺส ทาตา ธมฺมสฺสามี ตถาคโตฯ นตฺถิ ตสฺส ภควโต อญฺญาตํ อทิฏฺฐํ อวิทิตํ อสจฺฉิกตํ อผสฺสิตํ ปญฺญายฯ อตีตํ อนาคตํ ปจฺจุปฺปนฺนํ [อตีตานาคตปจฺจุปฺปนฺนํ (สฺยา.) มหานิ. ๖๙] อุปาทาย สเพฺพ ธมฺมา สพฺพากาเรน พุทฺธสฺส ภควโต ญาณมุเข อาปาถํ อาคจฺฉนฺติฯ ยํ กิญฺจิ เนยฺยํ นาม อตฺถิ ชานิตพฺพํ [อตฺถิ ธมฺมํ ชานิตพฺพํ (สี. ก.)] อตฺต

โตฺถ วา ปรโตฺถ วา อุภยโตฺถ วา ทิฏฺฐธมฺมิโก วา อโตฺถ สมฺปรายิโก วา อโตฺถ อุตฺตาโน วา อโตฺถ คมฺภีโร วา อโตฺถ คูโฬฺห วา อโตฺถ ปฏิจฺฉโนฺน วา อโตฺถ เนโยฺย วา อโตฺถ นีโต วา อโตฺถ อนวโชฺช วา อโตฺถ นิกฺกิเลโส วา อโตฺถ โวทาโน วา อโตฺถ ปรมโตฺถ วา อโตฺถ, สพฺพํ ตํ [ปรมโตฺถ วา, สพฺพนฺตํ (สฺยา.)] อโนฺตพุทฺธญาเณ ปริวตฺตติฯ

สพฺพํ กายกมฺมํ พุทฺธสฺส ภควโต ญาณานุปริวตฺติ สพฺพํ วจีกมฺมํ... สพฺพํ มโนกมฺมํ... อตีเต พุทฺธสฺส ภควโต อปฺปฏิหตํ ญาณํ, อนาคเต ปจฺจุปฺปเนฺน อปฺปฏิหตํ ญาณํฯ ยาวตกํ เนยฺยํ ตาวตกํ ญาณํ, ยาวตกํ ญาณํ ตาวตกํ เนยฺยํ; เนยฺยปริยนฺติกํ ญาณํ ญาณปริยนฺติกํ เนยฺยํ, เนยฺยํ อติกฺกมิตฺวา ญาณํ นปฺปวตฺตติ, ญาณํ อติกฺกมิตฺวา เนยฺยปโถ นตฺถิฯ อญฺญมญฺญปริยนฺตฏฺฐายิโน เต ธมฺมาฯ ยถา ทฺวินฺนํ สมุคฺคปฏลานํ สมฺมาผุสิตานํ เหฏฺฐิมํ สมุคฺคปฏลํ อุปริมํ นาติวตฺตติ, อุปริมํ สมุคฺคปฏลํ เหฏฺฐิมํ นาติวตฺตติ, อญฺญมญฺญปริยนฺตฏฺฐายิโน; เอวเมว พุทฺธสฺส ภควโต เนยฺยญฺจ ญาณญฺจ อญฺญมญฺญปริยนฺตฏฺฐายิโนฯ ยาวตกํ เนยฺยํ ตาวตกํ ญาณํ, ยาวตกํ ญาณํ ตาวตกํ เนยฺยํ; เนยฺยปริยนฺติกํ ญาณํ ญาณปริยนฺติกํ เนยฺยํฯ เนยฺยํ อติกฺกมิตฺวา ญาณํ นปฺปวตฺตติ, ญาณํ อติกฺกมิตฺวา เนยฺยปโถ นตฺถิฯ อญฺญมญฺญปริยนฺตฏฺฐายิโน เต ธมฺมาฯ

สพฺพธเมฺมสุ พุทฺธสฺส ภควโต ญาณํ ปวตฺตติฯ สเพฺพ ธมฺมา พุทฺธสฺส ภควโต อาวชฺชนปฏิพทฺธา อากงฺขปฏิพทฺธา มนสิการปฏิพทฺธา จิตฺตุปฺปาทปฏิพทฺธาฯ สพฺพสเตฺตสุ พุทฺธสฺส ภควโต ญาณํ ปวตฺตติฯ สเพฺพสํ สตฺตานํ ภควา อาสยํ ชานาติ, อนุสยํ ชานาติ, จริตํ ชานาติ, อธิมุตฺตึ ชานาติ, อปฺปรชเกฺข มหารชเกฺข ติกฺขินฺทฺริเย มุทินฺทฺริเย สฺวาการเ ทฺวาการเ สุวิญฺญาปเย ทุวิญฺญาปเย ภพฺพาภเพฺพ สเตฺต ปชานาติฯ สเทวโก โลโก สมารโก สพฺรหฺมโก สสฺสมณพฺราหฺมณี ปชา สเทวมนุสฺสา อโนฺตพุทฺธญาเณ ปริวตฺตติ [ปริวตฺตนฺติ (ก.) ปสูรสุตฺตนิเทฺทเส อวสาเนปิ]ฯ

ยถา เย เกจิ มจฺฉกจฺฉปา อนฺตมโส ติมิติมิงฺคลํ อุปาทาย อโนฺตมหาสมุเทฺท ปริวตฺตนฺติ; เอวเมว สเทวโก โลโก สมารโก สพฺรหฺมโก สสฺสมณพฺราหฺมณี ปชา สเทวมนุสฺสา อโนฺตพุทฺธญาเณ ปริวตฺตติ [ปริวตฺตนฺติ (ก.) ปสูรสุตฺตนิเทฺทเส อวสาเนปิ]ฯ ยถา เย เกจิ ปกฺขี อนฺตมโส ครุฬํ เวนเตยฺยํ อุปาทาย อากาสสฺส ปเทเส ปริวตฺตนฺติ; เอวเมว เยปิ เต สาริปุตฺตสมา ปญฺญาย เตปิ พุทฺธญาณสฺส ปเทเส ปริวตฺตนฺติ; พุทฺธญาณํ เทวมนุสฺสานํ ปญฺญํ ผริตฺวา อภิภวิตฺวา ติฏฺฐติฯ เยปิ เต ขตฺติยปณฺฑิตา พฺราหฺมณปณฺฑิตา คหปติปณฺฑิตา สมณปณฺฑิตา นิปุณา กตปรปฺปวาทา วาลเวธิรูปา โวภินฺทนฺตา มเญฺญ จรนฺติ ปญฺญาคเตน ทิฏฺฐิคตานิ, เต ปญฺหํ อภิสงฺขริตฺวา อภิสงฺขริตฺวา ตถาคตํ อุปสงฺกมิตฺวา ปุจฺฉนฺติ คูฬฺหานิ จ ปฏิจฺฉนฺนานิ จฯ กถิตา วิสชฺชิตา จ เต ปญฺหา ภควตา โหนฺติ นิทฺทิฏฺฐการณาฯ อุปกฺขิตฺตกา จ เต ภควโต สมฺปชฺชนฺติฯ อถ โข ภควา ตตฺถ อติโรจติ ยทิทํ ปญฺญายาติฯ เอวํ ภควา ปญฺญาจกฺขุนาปิ วิวฏจกฺขุฯ

กถํ ภควา พุทฺธจกฺขุนาปิ วิวฏจกฺขุ? ภควา พุทฺธจกฺขุนา โลกํ โวโลเกโนฺต อทฺทส สเตฺต อปฺปรชเกฺข มหารชเกฺข ติกฺขินฺทฺริเย มุทินฺทฺริเย สฺวาการเ ทฺวาการเ สุวิญฺญาปเย ทุวิญฺญาปเย อเปฺปกเจฺจ ปรโลกวชฺชภยทสฺสาวิโน วิหรเนฺต, อเปฺปกเจฺจ น ปรโลกวชฺชภยทสฺสาวิโน วิหรเนฺตฯ เสยฺยถาปิ นาม อุปฺปลินิยํ วา ปทุมินิยํ วา ปุณฺฑรีกินิยํ วา อเปฺปกจฺจานิ อุปฺปลานิ วา ปทุมานิ วา ปุณฺฑรีกานิ วา อุทเก ชาตานิ อุทเก สํวฑฺฒานิ อุทกา อนุคฺคตานิ อโนฺตนิมุคฺคโปสีนิ, อเปฺปกจฺจานิ อุปฺปลานิ วา ปทุมานิ วา ปุณฺฑรีกานิ วา อุทเก ชาตานิ อุท

เก สํวฑฺฒานิ สโมทกํ ฐิตานิ, อเปฺปกจฺจานิ อุปฺปลานิ วา ปทุมานิ วา ปุณฺฑรีกานิ วา อุทเก ชาตานิ อุทเก สํวฑฺฒานิ อุทกา อจฺจุคฺคมฺม ติฏฺฐนฺติ อนุปลิตฺตานิ อุทเกน; เอวเมว ภควา พุทฺธจกฺขุนา โลกํ โวโลเกนฺโต อทฺทส สเตฺต อปฺปรชเกฺข มหารชเกฺข ติกฺขินฺทฺริเย มุทินฺทฺริเย สฺวากาเร ทฺวากาเร สุวิญฺญาปเย ทุวิญฺญาปเย อเปฺปกเจฺจ ปรโลกวชฺชภยทสฺสาวิโน วิหรเนฺต, อเปฺปกเจฺจ น ปรโลกวชฺชภยทสฺสาวิโน วิหรเนฺตฯ ชานาติ ภควา – ‘‘อยํ ปุคฺคโล ราคจริโต, อยํ โทสจริโต, อยํ โมหจริโต, อยํ วิตกฺกจริโต, อยํ สทฺธาจริโต, อยํ ญาณจริโต’’ติฯ ราคจริตสฺส ภควา ปุคฺคลสฺส อสุภกถํ กเถติ; โทสจริตสฺส ภควา ปุคฺคลสฺส เมตฺตาภาวนํ อาจิกฺขติ; โมหจริตสฺส ภควา ปุคฺคลสฺส อุเทฺทเส ปริปุจฺฉาย กาเลน ธมฺมสฺสวเน กาเลน ธมฺมสากจฺฉาย ครุสํวาเส นิเวเสติ; วิตกฺกจริตสฺส ภควา ปุคฺคลสฺส อานาปานสฺสตึ อาจิกฺขติ; สทฺธาจริตสฺส ภควา ปุคฺคลสฺส ปสาทนียํ นิมิตฺตํ อาจิกฺขติ พุทฺธสุโพธึ [พุทฺธสุพุทฺธตํ (ก.)] ธมฺมสุธมฺมตํ สงฺฆสุปฺปฏิปตฺตึ สีลานิ จ; อตฺตโน ญาณจริตสฺส ภควา ปุคฺคลสฺส อาจิกฺขติ วิปสฺสนานิมิตฺตํ อนิจฺจาการํ ทุกฺขาการํ อนตฺตาการํฯ

‘‘เสเล ยถา ปพฺพตมุทฺธนิฏฺฐิโต, ยถาปิ ปเสฺส ชนตํ สมนฺตโต;
ตถูปมํ ธมฺมมยํ สุเมธ, ปาสาทมารุยฺห สมนฺตจกฺขุ;
โสกาวติณฺณํ ชนตมเปตโสโก, อเวกฺขสฺสุ ชาติชราภิภูต’’นฺติฯ

เอวํ ภควา พุทฺธจกฺขุนาปิ วิวฏจกฺขุฯ

กถํ ภควา สมนฺตจกฺขุนาปิ วิวฏจกฺขุ? **สมนฺตจกฺขุ** วุจฺจติ สพฺพญฺญุตญาณํฯ ภควา สพฺพญฺญุตญาเณน อุเปโต สมุเปโต อุปคโต สมุปคโต อุปปโนฺน สมุปปโนฺน สมนฺนาคโตฯ

‘‘น ตสฺส อทิฏฺฐมิธตฺถิ กิญฺจิ, อโถ อวิญฺญาตมชานิตพฺพํ;
สพฺพํ อภิญฺญาสิ ยทตฺถิ เนยฺยํ, ตถาคโต เตน สมนฺตจกฺขู’’ติฯ

เอวํ ภควา สมนฺตจกฺขุนาปิ วิวฏจกฺขูติ – อกิตฺตยิ วิวฏจกฺขุฯ

สกฺขิธมฺมํ ปริสฺสยวินยนฺติฯ **สกฺขิธมฺม**นฺติ น อิติหิติหํ, น อิติกิราย, น ปรมฺปราย, น ปิฏกสมฺปทาย, น ตกฺกเหตุ, น นยเหตุ, น อาการปริวิตเกฺกน, น ทิฏฺฐินิชฺฌานกฺขนฺติยา สามํ สยมภิญฺญาตํ อตฺตปจฺจกฺขํ ธมฺมนฺติ – สกฺขิธมฺมํฯ **ปริสฺสยวินย**นฺติฯ **ปริสฺสยา**ติ เทฺว ปริสฺสยา – ปากฏปริสฺสยา จ ปฏิจฺฉนฺนปริสฺสยา จฯ กตเม ปากฏปริสฺสยา? สีหา พฺยคฺฆา ทีปิ อจฺฉา ตรจฺฉา โกกา มหึสา [โคมหิสา (สฺยา.) มหานิ. ๕] หตฺถี อหิ วิจฺฉิกา สตปที, โจรา วา อสฺสุ มานวา วา กตกมฺมา วา อกตกมฺมา วา, จกฺขุโรโค โสตโรโค ฆานโรโค ชิวฺหาโรโค กายโรโค สีสโรโค กณฺณโรโค มุขโรโค ทนฺตโรโค กาโส สาโส ปินาโส ฑาโห [ฑโห (สี. สฺยา.) มหานิ. ๕] ชโร กุจฺฉิโรโค มุจฺฉา ปกฺขนฺทิกา สูลา วิสูจิกา กุฏฺฐํ คโณฺฑ กิลาโส โสโส อปมาโร ททฺทุ กณฺฑุ กจฺฉุ รขสา วิตจฺฉิกา โลหิตปิตฺตํ [โลหิตํ ปิตฺตํ (สฺยา. ก.)] มธุเมโห อํสา ปิฬกา ภคนฺทลา, ปิตฺตสมุฏฺฐานา อาพาธา เสมฺหสมุฏฺฐานา อาพาธา วาตสมุฏฺฐานา อาพาธา สนฺนิปาติกา อาพาธา อุตุปริณามชา อาพาธา วิสมปริหารชา อาพาธา โอปกฺกมิกา อาพาธา กมฺมวิปากชา อาพาธา, สีตํ อุณฺหํ ชิฆจฺฉา ปิปาสา อุจฺจาโร ปสฺสาโว ฑํสมกสวาตาตปสรีสปสมฺผสฺสา อิติ วา – อิเม วุจฺจนฺติ ปากฏปริสฺสยาฯ

กตเม ปฏิจฺฉนฺนปริสฺสยา? กายทุจฺจริตํ วจีทุจฺจริตํ มโนทุจฺจริตํ กามจฺฉนฺทนีวรณํ พฺยาปาทนีวรณํ ถินมิทฺธนีวรณํ อุทฺธจฺจกุกฺกุจฺจนีวรณํ วิจิกิจฺฉานีวรณํ ราโค โทโส โมโห โกโธ อุ

ปนาโห มโกฺข ปฬาโส อิสฺสา มจฺฉริยํ มายา สาเฐยฺยํ ถมฺโภ สารมฺโภ มาโน อติมาโน มโท ปมาโท, สเพฺพ กิเลสา สเพฺพ ทุจฺจริตา สเพฺพ ทรถา สเพฺพ ปริฬาหา สเพฺพ สนฺตาปา สพฺพากุสลาภิสงฺขารา – อิเม วุจฺจนฺติ ปฏิจฺฉนฺนปริสฺสยาฯ

ปริสฺสยาติ เกนฏฺเฐน ปริสฺสยา? ปริสหนฺตีติ ปริสฺสยา, ปริหานาย สํวตฺตนฺตีติ ปริสฺสยา, ตตฺราสยาติ ปริสฺสยาฯ กถํ ปริสหนฺตีติ ปริสฺสยา? เต ปริสฺสยา ตํ ปุคฺคลํ สหนฺติ ปริสหนฺติ อภิภวนฺติ อโชฺฌตฺถรนฺติ ปริยาทิยนฺติ มทฺทนฺติฯ เอวํ ปริสหนฺตีติ – ปริสฺสยาฯ

กถํ ปริหานาย สํวตฺตนฺตีติ ปริสฺสยา? เต ปริสฺสยา กุสลานํ ธมฺมานํ อนฺตรายาย ปริหานาย สํวตฺตนฺติฯ กตเมสํ กุสลานํ ธมฺมานํ? สมฺมาปฏิปทาย อนุโลมปฏิปทาย อปจฺจนีกปฏิปทาย อวิรุทฺธปฏิปทาย อนฺวตฺถปฏิปทาย ธมฺมานุธมฺมปฏิปทาย สีเลสุ ปริปูรการิตาย อินฺทฺริเยสุ คุตฺตทฺวารตาย โภชเน มตฺตญฺญุตาย ชาคริยานุโยคสฺส สติสมฺปชญฺญสฺส จตุนฺนํ สติปฏฺฐานานํ ภาวนานุโยคสฺส จตุนฺนํ สมฺมปฺปธานานํ จตุนฺนํ อิทฺธิปาทานํ ปญฺจนฺนํ อินฺทฺริยานํ ปญฺจนฺนํ พลานํ สตฺตนฺนํ โพชฺฌงฺคานํ อริยสฺส อฏฺฐงฺคิกสฺส มคฺคสฺส ภาวนานุโยคสฺส – อิเมสํ กุสลานํ ธมฺมานํ อนฺตรายาย ปริหานาย สํวตฺตนฺติฯ เอวมฺปิ ปริหานาย สํวตฺตนฺตีติ – ปริสฺสยาฯ

กถํ ตตฺราสยาติ ปริสฺสยา? ตเตฺถเต ปาปกา อกุสลา ธมฺมา อุปฺปชฺชนฺติ อตฺตภาวสนฺนิสฺสยาฯ ยถา พิเล พิลาสยา ปาณา สยนฺติ, ทเก ทกาสยา ปาณา สยนฺติ, วเน วนาสยา ปาณา สยนฺติ, รุเกฺข รุกฺขาสยา ปาณา สยนฺติ; เอวเมว ตเตฺถเต ปาปกา อกุสลา ธมฺมา อุปฺปชฺชนฺติ อตฺตภาวสนฺนิสฺสยาติฯ เอวมฺปิ ตตฺราสยาติ – ปริสฺสยาฯ

วุตฺตเญฺหตํ ภควตา – ‘‘สาเนฺตวาสิโก, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ สาจริยโก ทุกฺขํ น ผาสุ วิหรติฯ กถญฺจ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ สาเนฺตวาสิโก สาจริยโก ทุกฺขํ น ผาสุ วิหรติ? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุโน จกฺขุนา รูปํ ทิสฺวา อุปฺปชฺชนฺติ ปาปกา อกุสลา ธมฺมา สรสงฺกปฺปา สโญฺญชนิยา, ตฺยสฺส อโนฺต วสนฺติ อนฺวาสฺสวนฺติ ปาปกา อกุสลา ธมฺมาติฯ ตสฺมา สาเนฺตวาสิโกติ วุจฺจติฯ เต นํ สมุทาจรนฺติ, สมุทาจรนฺติ [สมุทาจาเรนฺติ (สี.)] นํ ปาปกา อกุสลา ธมฺมาติฯ ตสฺมา สาจริยโกติ วุจฺจติฯ

‘‘ปุน จปรํ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุโน โสเตน สทฺทํ สุตฺวา…เป.… ฆาเนน คนฺธํ ฆายิตฺวา… ชิวฺหาย รสํ สายิตฺวา… กาเยน โผฏฺฐพฺพํ ผุสิตฺวา … มนสา ธมฺมํ วิญฺญาย อุปฺปชฺชนฺติ ปาปกา อกุสลา ธมฺมา สรสงฺกปฺปา สโญฺญชนิยา, ตฺยสฺส อโนฺต วสนฺติ อนฺวาสฺสวนฺติ ปาปกา อกุสลา ธมฺมาติฯ ตสฺมา สาเนฺตวาสิโกติ วุจฺจติฯ เต นํ สมุทาจรนฺติ, สมุทาจรนฺติ นํ ปาปกา อกุสลา ธมฺมาติฯ ตสฺมา สาจริยโกติ วุจฺจติฯ เอวํ โข, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ สาเนฺตวาสิโก สาจริยโก ทุกฺขํ น ผาสุ วิหรตี’’ติฯ เอวมฺปิ ตตฺราสยาติ – ปริสฺสยาฯ

วุตฺตเญฺหตํ ภควตา – ‘‘ตโยเม, ภิกฺขเว, อนฺตรามลา อนฺตราอมิตฺตา อนฺตราสปตฺตา อนฺตราวธกา อนฺตราปจฺจตฺถิกาฯ กตเม ตโย? โลโภ, ภิกฺขเว, อนฺตรามโล [อนฺตรามลํ (สี. ก.) อิติวุ. ๘๘] อนฺตราอมิโตฺต อนฺตราสปโตฺต อนฺตราวธโก อนฺตราปจฺจตฺถิโก; โทโส, ภิกฺขเว…เป.… โมโห, ภิกฺขเว, อนฺตรามโล อนฺตราอมิโตฺต อนฺตราสปโตฺต อนฺตราวธโก อนฺตราปจฺจตฺถิโกฯ อิเม โข, ภิกฺขเว, ตโย อนฺตรามลา อนฺตราอมิตฺตา อนฺตราสปตฺตา อนฺตราวธกา อนฺตราปจฺจตฺถิกา’’ติฯ

‘‘อนตฺถชนโน โลโภ, โลโภ จิตฺตปฺปโกปโน;

ภยมนฺตรโต ชาตํ, ตํ ชโน นาวพุชฺฌติฯ

“ลุโทฺธ อตฺถํ น ชานาติ, ลุโทฺธ ธมฺมํ น ปสฺสติ;
อนฺธนฺตมํ [อนฺธตมํ (สฺยา.) อิติวุ. ๘๘] ตทา โหติ, ยํ โลโภ สหเต นรํฯ

“อนตฺถชนโน โทโส, โทโส จิตฺตปฺปโกปโน;
ภยมนฺตรโต ชาตํ, ตํ ชโน นาวพุชฺฌติฯ

“กุโทฺธ อตฺถํ น ชานาติ, กุโทฺธ ธมฺมํ น ปสฺสติ;
อนฺธนฺตมํ ตทา โหติ, ยํ โทโส สหเต นรํฯ

“อนตฺถชนโน โมโห, โมโห จิตฺตปฺปโกปโน;
ภยมนฺตรโต ชาตํ, ตํ ชโน นาวพุชฺฌติฯ

“มูโฬฺห อตฺถํ น ชานาติ, มูโฬฺห ธมฺมํ น ปสฺสติ;
อนฺธนฺตมํ ตทา โหติ, ยํ โมโห สหเต นร”นฺติฯ

เอวมฺปิ ตตฺราสยาติ – ปริสฺสยาฯ

วุตฺตเญฺหตํ ภควตา – “ตโย โข, มหาราช, ปุริสสฺส ธมฺมา อชฺฌตฺตํ อุปฺปชฺชมานา อุปฺปชฺชนฺติ อหิตาย ทุกฺขาย อผาสุวิหารายฯ กตเม ตโย? โลโภ โข, มหาราช, ปุริสสฺส ธโมฺม อชฺฌตฺตํ อุปฺปชฺชมาโน อุปฺปชฺชติ อหิตาย ทุกฺขาย อผาสุวิหาราย; โทโส โข, มหาราช… เป.… โมโห โข, มหาราช, ปุริสสฺส ธโมฺม อชฺฌตฺตํ อุปฺปชฺชมาโน อุปฺปชฺชติ อหิตาย ทุกฺขาย อผาสุวิหารายฯ อิเม โข, มหาราช, ตโย ปุริสสฺส ธมฺมา อชฺฌตฺตํ อุปฺปชฺชมานา อุปฺปชฺชนฺติ อหิตาย ทุกฺขาย อผาสุวิหารายฯ

“โลโภ โทโส จ โมโห จ, ปุริสํ ปาปเจตสํ;
หึสนฺติ อตฺตสมฺภูตา, ตจสารํว สมฺผล”นฺติฯ

เอวมฺปิ ตตฺราสยาติ – ปริสฺสยาฯ

วุตฺตเญฺหตํ ภควตา –

“ราโค จ โทโส จ อิโต นิทานา, อรตี รตี โลมหํโส อิโตชา;
อิโต สมุฏฺฐาย มโนวิตกฺกา, กุมารกา ธงฺกมิโวสฺสชนฺตี”ติฯ

เอวมฺปิ ตตฺราสยาติ – ปริสฺสยาฯ

ปริสฺสยวินยนฺติ ปริสฺสยวินยํ ปริสฺสยปฺปหานํ ปริสฺสยวูปสมํ ปริสฺสยปฏินิสฺสคฺคํ ปริสฺสยปฏิปสฺสทฺธึ อมตํ นิพฺพานนฺติ – สกฺขิธมฺมํ ปริสฺสยวินยํฯ

ปฏิปทํ วเทหิ ภทฺทเนฺตติฯ ปฏิปทํ วเทหิ – สมฺมาปฏิปทํ อนุโลมปฏิปทํ อปจฺจนีกปฏิปทํ อวิรุทฺธปฏิปทํ อนฺวตฺถปฏิปทํ ธมฺมานุธมฺมปฏิปทํ สีเลสุ ปริปูรการิตํ อินฺทฺริเยสุ คุตฺตทฺวารตํ โภชเน มตฺตญฺญุตํ ชาคริยานุโยคํ สติสมฺปชญฺญํ จตฺตาโร สติปฏฺฐาเน จตฺตาโร สมฺมปฺปธาเน จตฺตาโร อิทฺธิปาเท ปญฺจินฺทฺริยานิ ปญฺจ พลานิ สตฺต โพชฺฌเงฺค อริยํ อฏฺฐงฺ

คิกํ มคฺคํ นิพฺพานญฺจ นิพฺพานคามินิญฺจ ปฏิปทํ วเทหิ อาจิกฺข เทเสหิ ปญฺญเปหิ ปฏฺฐเปหิ วิวร วิภช อุตฺตานีกโรหิ ปกาเสหีติ – ปฏิปทํ วเทหิฯ **ภทฺทเนฺต**ติ โส นิมฺมิโต พุทฺธํ ภควนฺตํ อาลปติฯ อถ วา ยํ ตฺวํ ธมฺมํ อาจิกฺขสิ เทเสสิ ปญฺญเปสิ ปฏฺฐเปสิ วิวริ วิภชิ อุตฺตานีอกาสิ ปกาเสสิ สพฺพํ ตํ สุนฺทรํ ภทฺทกํ กลฺยาณํ อนวชฺชํ เสวิตพฺพนฺติ – ปฏิปทํ วเทหิ ภทฺทเนฺตฯ

ปาติโมกฺขํ อถ วาปิ สมาธินฺติฯ **ปาติโมกฺข**นฺติ สีลํ ปติฏฺฐา อาทิ จรณํ สํยโม สํวโร มุขํ ปมุขํ กุสลานํ ธมฺมานํ สมาปตฺติยาฯ **อถ วาปิ สมาธิ**นฺติ ยา จิตฺตสฺส ฐิติ สณฺฐิติ อวฏฺฐิติ อวิสาหาโร อวิกฺเขโป อวิสาหตมานสตา สมโถ สมาธินฺทฺริยํ สมาธิพลํ สมฺมาสมาธีติ – ปาติโมกฺขํ อถ วาปิ สมาธิํฯ

เตนาห โส นิมฺมิโต –

“อกิตฺตยี วิวฏจกฺขุ, สกฺขิธมฺมํ ปริสฺสยวินยํ;
ปฏิปทํ วเทหิ ภทฺทเนฺต, ปาติโมกฺขํ อถ วาปิ สมาธิ”นฺติฯ

๑๕๗. **จกฺขูหิ เนว โลลสฺส, คามกถาย อาวรเย โสตํ;**
รเส จ นานุคิเชฺฌยฺย, น จ มมาเยถ กิญฺจิ โลกสฺมิํฯ

จกฺขูหิ เนว โลลสฺสาติฯ กถํ จกฺขุโลโลติ? อิเธกโจฺจ จกฺขุโลลิเยน สมนฺนาคโต โหติ – “อทิฏฺฐํ ทกฺขิตพฺพํ , ทิฏฺฐํ สมติกฺกมิตพฺพ”นฺติ อาราเมน อารามํ อุยฺยาเนน อุยฺยานํ คาเมน คามํ นิคเมน นิคมํ นคเรน นครํ รเฏฺฐน รฏฺฐํ ชนปเทน ชนปทํ ทีฆจาริกํ อนวฏฺฐิตจาริกํ [อนวตฺถิตจาริกํ (สี. สฺยา.)] อนุยุโตฺต จ โหติ รูปสฺส ทสฺสนายฯ เอวมฺปิ จกฺขุโลโล โหติฯ

อถ วา ภิกฺขุ อนฺตรฆรํ ปวิโฏฺฐ วีถิํ ปฏิปโนฺน อสํวุโต คจฺฉติ หตฺถิํ โอโลเกโนฺต, อสฺสํ โอโลเกโนฺต, รถํ โอโลเกโนฺต, ปตฺติํ โอโลเกโนฺต, อิตฺถิโย โอโลเกโนฺต, ปุริเส โอโลเกโนฺต, กุมารเก โอโลเกโนฺต, กุมาริกาโย โอโลเกโนฺต, อนฺตราปณํ โอโลเกโนฺต , ฆรมุขานิ โอโลเกโนฺต, อุทฺธํ โอโลเกโนฺต, อโธ โอโลเกโนฺต, ทิสาวิทิสํ วิเปกฺขมาโน คจฺฉติฯ เอวมฺปิ จกฺขุโลโล โหติฯ

อถ วา ภิกฺขุ จกฺขุนา รูปํ ทิสฺวา นิมิตฺตคฺคาหี โหติ อนุพฺยญฺชนคฺคาหีฯ ยตฺวาธิกรณเมนํ จกฺขุนฺทฺริยํ อสํวุตํ วิหรนฺตํ อภิชฺฌาโทมนสฺสา ปาปกา อกุสลา ธมฺมา อนฺวาสฺสเวยฺยุํ, ตสฺส สํวราย น ปฏิปชฺชติ, น รกฺขติ จกฺขุนฺทฺริยํ, จกฺขุนฺทฺริเย น สํวรํ อาปชฺชติฯ เอวมฺปิ จกฺขุโลโล โหติฯ

ยถา วา ปเนเก โภโนฺต สมณพฺราหฺมณา สทฺธาเทยฺยานิ โภชนานิ ภุญฺชิตฺวา เต เอวรูปํ วิสูกทสฺสนํ อนุยุตฺตา วิหรนฺติ, เสยฺยถิทํ – นจฺจํ คีตํ วาทิตํ เปกฺขํ อกฺขานํ ปาณิสฺสรํ เวตาฬํ กุมฺภถูณํ [กุมฺภถูนํ (สี. สฺยา. ก.)] โสภนกํ [โสภนครกํ (สี. สฺยา.)] จณฺฑาลํ วํสํ โธวนํ หตฺถิยุทฺธํ อสฺสยุทฺธํ มหิํสยุทฺธํ [มหิสยุทฺธํ (สี. สฺยา.)] อุสภยุทฺธํ อชยุทฺธํ เมณฺฑยุทฺธํ กุกฺกุฏยุทฺธํ วฏฺฏกยุทฺธํ ทณฺฑยุทฺธํ มุฏฺฐิยุทฺธํ นิพฺพุทฺธํ อุโยฺยธิกํ พลคฺคํ เสนาพฺยูหํ อนีกทสฺสนํ อิติ วา ฯ เอวมฺปิ จกฺขุโลโล โหติฯ

กถํ น จกฺขุโลโล โหติ? อิธ ภิกฺขุ อนฺตรฆรํ ปวิโฏฺฐ วีถิํ ปฏิปโนฺน สํวุโต คจฺฉติ น หตฺถิํ โอโลเกโนฺต, น อสฺสํ โอโลเกโนฺต, น รถํ โอโลเกโนฺต, น ปตฺติํ โอโลเกโนฺต, น อิตฺถิโย โอโลเกโนฺต, น ปุริเส โอโลเกโนฺต, น กุมารเก โอโลเกโนฺต, น กุมาริกาโย โอโลเกโนฺต, น อนฺ

ตราปณํ โอโลเกนฺโต, น ฆรมุขานิ โอโลเกนฺโต, น อุทฺธํ โอโลเกนฺโต, น อโธ โอโลเกนฺโต, น ทิสาวิทิสาวิเปกฺขมาโน คจฺฉติฯ เอวมฺปิ น จกฺขุโลโล โหติฯ

อถ วา ภิกฺขุ จกฺขุนา รูปํ ทิสฺวา น นิมิตฺตคฺคาหี โหติ นานุพฺยญฺชนคฺคาหีฯ ยตฺวาธิกรณเมนํ จกฺขุนฺทฺริยํ อสํวุตํ วิหรนฺตํ อภิชฺฌาโทมนสฺสา ปาปกา อกุสลา ธมฺมา อนฺวาสฺสเวยฺยุํ, ตสฺส สํวราย ปฏิปชฺชติ, รกฺขติ จกฺขุนฺทฺริยํ, จกฺขุนฺทฺริเย สํวรํ อาปชฺชติฯ เอวมฺปิ น จกฺขุโลโล โหติฯ

ยถา วา ปเนเก โภนฺโต สมณพฺราหฺมณา สทฺธาเทยฺยานิ โภชนานิ ภุญฺชิตฺวา เต เอวรูปํ วิสูกทสฺสนํ อนนุยุตฺตา วิหรนฺติ, เสยฺยถิทํ – นจฺจํ คีตํ วาทิตํ เปกฺขํ อกฺขานํ…เป.… อนีกทสฺสนํ อิติ วาฯ เอวรูปา วิสูกทสฺสนา ปฏิวิรโต โหติฯ เอวมฺปิ น จกฺขุโลโล โหติฯ

จกฺขูหิ เนว โลลสฺสาติฯ จกฺขุโลลิยํ ปชเหยฺย วิโนเทยฺย พฺยนฺตึ กเรยฺย อนภาวํ คเมยฺย, จกฺขุโลลิยา อารโต อสฺส วิรโต ปฏิวิรโต นิกฺขนฺโต นิสฺสโฏ วิปฺปมุตฺโต วิสญฺญุตฺโต วิมริยาทิกเตน เจตสา วิหเรยฺยาติ – จกฺขูหิ เนว โลลสฺสฯ

คามกถาย อาวรเย โสตนฺติฯ คามกถา วุจฺจติ พาตฺตึส ติรจฺฉานกถา, เสยฺยถิทํ – ราชกถา โจรกถา มหามตฺตกถา เสนากถา ภยกถา ยุทฺธกถา อนฺนกถา ปานกถา วตฺถกถา ยานกถา สยนกถา มาลากถา คนฺธกถา ญาติกถา คามกถา นิคมกถา นครกถา ชนปทกถา อิตฺถิกถา [อิตฺถิกถา ปุริสกถา (พหูสุ)] สูรกถา วิสิขากถา กุมฺภฏฺฐานกถา ปุพฺพเปตกถา นานตฺตกถา โลกกฺขายิกา สมุทฺทกฺขายิกา อิติภวาภวกถา อิติ วาฯ **คามกถาย อาวรเย โสต**นฺติ ฯ คามกถาย โสตํ อาวเรยฺย นิวาเรยฺย สํวเรยฺย รเกฺขยฺย โคเปยฺย ปิทเหยฺย ปจฺฉิเนฺทยฺยาติ – คามกถาย อาวรเย โสตํฯ

รเส จ นานุคิเชฺฌยฺยาติฯ **รเส จา**ติ มูลรโส ขนฺธรโส ตจรโส ปตฺตรโส ปุปฺผรโส ผลรโส อมฺพิลํ มธุรํ ติตฺตกํ กฏุกํ โลณิกํ ขาริกํ ลมฺพิกํ กสาโว สาทุ อสาทุ สีตํ อุณฺหํฯ สเนฺตเก สมณพฺราหฺมณา รสคิทฺธา; เต ชิวฺหเคฺคน รสคฺคานิ ปริเยสนฺตา อาหิณฺฑนฺติ, เต อมฺพิลํ ลภิตฺวา อนมฺพิลํ ปริเยสนฺติ, อนมฺพิลํ ลภิตฺวา อมฺพิลํ ปริเยสนฺติ…เป.… สีตํ ลภิตฺวา อุณฺหํ ปริเยสนฺติ, อุณฺหํ ลภิตฺวา สีตํ ปริเยสนฺติฯ เต ยํ ยํ ลภิตฺวา เตน เตน น ตุสฺสนฺติ, อปราปรํ ปริเยสนฺติ, มนาปิเกสุ รเสสุ รตฺตา คิทฺธา คธิตา มุจฺฉิตา อโชฺฌสนฺนา ลคฺคา ลคฺคิตา ปลิพุทฺธาฯ ยเสฺส สา รสตณฺหา ปหีนา สมุจฺฉินฺนา…เป.… ญาณคฺคินา ทฑฺฒา, โส ปฏิสงฺขา โยนิโส อาหารํ อาหาเรติ เนว ทวาย…เป.… อนวชฺชตา จ ผาสุวิหาโร จาติฯ

ยถา วณํ อาลิเมฺปยฺย ยาวเทว อารุหณตฺถาย [อารุหนตฺถาย (ก.) ปุราเภทสุตฺตนิเทฺทเส สตฺตมคาถาวณฺณนายํ], ยถา วา ปน อกฺขํ อพฺภเญฺชยฺย ยาวเทว ภารสฺส นิตฺถรณตฺถาย, ยถา วา ปุตฺตมํสํ อาหารํ อาหาเรยฺย ยาวเทว กนฺตารสฺส นิตฺถรณตฺถาย; เอวเมวํ ภิกฺขุ ปฏิสงฺขา โยนิโส อาหารํ อาหาเรติ เนว ทวาย…เป.… อนวชฺชตา จ ผาสุวิหาโร จาติ รสตณฺหํ ปชเหยฺย วิโนเทยฺย พฺยนฺตึ กเรยฺย อนภาวํ คเมยฺย, รสตณฺหาย อารโต อสฺส วิรโต ปฏิวิรโต นิกฺขนฺโต นิสฺสโฏ วิปฺปมุตฺโต วิสญฺญุตฺโต วิมริยาทิกเตน เจตสา วิหเรยฺยาติ – รเส จ นานุคิเชฺฌยฺยฯ

น จ มมาเยถ กิญฺจิ โลกสฺมินฺติฯ **มมตฺตา**ติ เทฺว มมตฺตา – ตณฺหามมตฺตญฺจ ทิฏฺฐิมมตฺตญฺจ …เป.… อิทํ ตณฺหามมตฺตํ…เป.… อิทํ ทิฏฺฐิมมตฺตํฯ ตณฺหามมตฺตํ ปหาย

ทิฏฺฐิมมตฺตํ ปฏินิสฺสชฺชิตฺวา จกฺขุํ น มมาเยยฺย น คเณฺหยฺย น ปรามเสยฺย นาภินิวิเสยฺย; โสตํ… ฆานํ… ชิวฺหํ… กายํ… รูเป… สเทฺท… คเนฺธ… รเส… โผฏฺฐเพฺพ… กุลํ… คณํ… อาวาสํ… ลาภํ… ยสํ… ปสํสํ… สุขํ… จีวรํ… ปิณฺฑปาตํ… เสนาสนํ… คิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารํ… กามธาตุํ… รูปธาตุํ… อรูปธาตุํ… กามภวํ… รูปภวํ… อรูปภวํ… สญฺญาภวํ… อสญฺญาภวํ… เนวสญฺญานาสญฺญาภวํ … เอกโวการภวํ… จตุโวการภวํ… ปญฺจโวการภวํ … อตีตํ… อนาคตํ… ปจฺจุปฺปนฺนํ… ทิฏฺฐสุตมุตวิญฺญาตเพฺพ ธเมฺม น มมาเยยฺย น คเณฺหยฺย น ปรามเสยฺย นาภินิวิเสยฺยฯ **กิญฺจี**ติ กิญฺจิ รูปคตํ เวทนาคตํ สญฺญาคตํ สงฺขารคตํ วิญฺญาณคตํฯ **โลกสฺมิ**นฺติ อปายโลเก…เป.… อายตนโลเกติ – น จ มมาเยถ กิญฺจิ โลกสฺมิํฯ

เตนาห ภควา –

‘‘จกฺขูหิ เนว โลลสฺส, คามกถาย อาวรเย โสตํ;
รเส จ นานุคิเชฺฌยฺย, น จ มมาเยถ กิญฺจิ โลกสฺมิ’’นฺติฯ

๑๕๘.ผเสฺสน ยทา ผุฏฺฐสฺส, ปริเทวํ ภิกฺขุ น กเรยฺย กุหิญฺจิ;
ภวญฺจ นาภิชเปฺปยฺย, เภรเวสุ จ น สมฺปเวเธยฺยฯ

ผเสฺสน ยทา ผุฏฺฐสฺสาติฯ **ผโสฺส**ติ โรคผโสฺสฯ โรคผเสฺสน ผุโฏฺฐ ปเรโต สโมหิโต สมนฺนาคโต อสฺส; จกฺขุโรเคน ผุโฏฺฐ ปเรโต สโมหิโต สมนฺนาคโต อสฺส, โสตโรเคน…เป.… ฆานโรเคน… ชิวฺหาโรเคน… กายโรเคน… สีสโรเคน… กณฺณโรเคน… มุขโรเคน… ทนฺตโรเคน… กาเสน… สาเสน… ปินาเสน… ฑาเหน… ชเรน… กุจฺฉิโรเคน… มุจฺฉาย… ปกฺขนฺทิกาย… สูลาย… วิสูจิกาย… กุเฏฺฐน… คเณฺฑน… กิลาเสน… โสเสน… อปมาเรน… ททฺทุยา… กณฺฑุยา … กจฺฉุยา… รขสาย… วิตจฺฉิกาย… โลหิเตน… ปิเตฺตน… มธุเมเหน… อํสาย… ปิฬกาย… ภคนฺทเลน… ปิตฺตสมุฏฺฐาเนน อาพาเธน… เสมฺหสมุฏฺฐาเนน อาพาเธน… วาตสมุฏฺฐาเนน อาพาเธน… สนฺนิปาติเกน อาพาเธน… อุตุปริณามเชน อาพาเธน… วิสมปริหารเชน อาพาเธน… โอปกฺกมิเกน อาพาเธน… กมฺมวิปากเชน อาพาเธน… สีเตน… อุเณฺหน… ชิฆจฺฉาย… ปิปาสาย… อุจฺจาเรน… ปสฺสาเวน… ฑํสมกสวาตาตปสรีสปสมฺผเสฺสหิ ผุโฏฺฐ ปเรโต สโมหิโต สมนฺนาคโต อสฺสาติ – ผเสฺสน ยทา ผุฏฺฐสฺสฯ

ปริเทวํ ภิกฺขุ น กเรยฺย กุหิญฺจีติฯ อาเทวํ ปริเทวํ อาเทวนํ ปริเทวนํ อาเทวิตตฺตํ ปริเทวิตตฺตํ วาจา ปลาปํ วิปฺปลาปํ ลาลปฺปํ ลาลปฺปายนํ ลาลปฺปายิตตฺตํ น กเรยฺย น ชเนยฺย น สญฺชเนยฺย น นิพฺพเตฺตยฺย นาภินิพฺพเตฺตยฺยฯ **กุหิญฺจี**ติ กุหิญฺจิ กิมฺหิจิ กตฺถจิ อชฺฌตฺตํ วา พหิทฺธา วา อชฺฌตฺตพหิทฺธา วาติ – ปริเทวํ ภิกฺขุ น กเรยฺย กุหิญฺจิฯ

ภวญฺจ นาภิชเปฺปยฺยาติฯ กามภวํ น ชเปฺปยฺย, รูปภวํ น ชเปฺปยฺย, อรูปภวํ น ชเปฺปยฺย น ปชเปฺปยฺย นาภิชเปฺปยฺยาติ – ภวญฺจ นาภิชเปฺปยฺยฯ

เภรเวสุ จ น สมฺปเวเธยฺยาติฯ **เภรวา**ติ เอเกนากาเรน ภยมฺปิ เภรวมฺปิ ตเญฺญวฯ วุตฺตเญฺหตํ ภควตา – ‘‘เอตํ นูน ตํ ภยํ เภรวํ น ชเห อาคจฺฉตี’’ติฯ พหิทฺธารมฺมณํ วุตฺตํ สีหา พฺยคฺฆา ทีปี อจฺฉา ตรจฺฉา โกกา มหิํสา อสฺสา หตฺถี อหิ วิจฺฉิกา สตปที, โจรา วา อสฺสุ มานวา วา กตกมฺมา วา อกตกมฺมา วาฯ อถาปเรน อากาเรน ภยํ วุจฺจติ อชฺฌตฺติกํ จิตฺตสมุฏฺฐานํ

ภยํ ภยานกํ ฉมฺภิตตฺตํ โลมหํโส เจตโส อุเพฺพโค อุตฺราโส, ชาติภยํ ชราภยํ พฺยาธิภยํ มรณภยํ ราชภยํ โจรภยํ อคฺคิภยํ อุทกภยํ อตฺตานุวาทภยํ ปรานุวาทภยํ ทณฺฑภยํ ทุคฺคติภยํ อูมิภยํ กุมฺภีลภยํ อาวฏฺฏภยํ สุสุกาภยํ [สุํสุกาภยํ (สฺยา.)] อาชีวิกภยํ อสิโลกภยํ ปริสาย สารชฺชภยํ มทนภยํ ทุคฺคติภยํ ภยํ ภยานกํ ฉมฺภิตตฺตํ โลมหํโส เจตโส อุเพฺพโค อุตฺราโสฯ **เภรเวสุ จ น สมฺปเวเธยฺยา**ติ เภรเว ปสฺสิตฺวา วา สุณิตฺวา วา น เวเธยฺย น ปเวเธยฺย น สมฺปเวเธยฺย น ตเสยฺย น อุตฺตเสยฺย น ปริตเสยฺย น ภาเยยฺย น สนฺตาสํ อาปเชฺชยฺย, อภีรู อสฺส อฉมฺภี อนุตฺราสี อปลายี, ปหีนภยเภรโว วิคตโลมหํโส วิหเรยฺยาติ – เภรเวสุ จ น สมฺปเวเธยฺยฯ

เตนาห ภควา –

“ผเสฺสน ยทา ผุฏฺฐสฺส, ปริเทวํ ภิกฺขุ น กเรยฺย กุหิญฺจิ;
ภวญฺจ นาภิชเปฺปยฺย, เภรเวสุ จ น สมฺปเวเธยฺยา”ติฯ

๑๕๙. **อนฺนานมโถ ปานานํ, ขาทนียานมโถปิ วตฺถานํ;**
ลทฺธา น สนฺนิธึ กยิรา, น จ ปริตฺตเส ตานิ อลภมาโนฯ

อนฺนานมโถ ปานานํ, ขาทนียานมโถปิ วตฺถานนฺติฯ **อนฺนาน**นฺติ โอทโน กุมฺมาโส สตฺตุ มโจฺฉ มํสํฯ **ปานาน**นฺติ อฏฺฐ ปานานิ – อมฺพปานํ, ชมฺพุปานํ, โจจปานํ, โมจปานํ, มธุปานํ , มุทฺทิกปานํ, สาลุกปานํ, ผารุสกปานํฯ อปรานิปิ อฏฺฐ ปานานิ – โกสมฺพปานํ, โกลปานํ, พทรปานํ, ฆตปานํ, เตลปานํ, ปโยปานํ, ยาคุปานํ, รสปานํฯ **ขาทนียาน**นฺติ ปิฏฺฐขชฺชกํ, ปูวขชฺชกํ, มูลขชฺชกํ, ตจขชฺชกํ, ปตฺตขชฺชกํ, ปุปฺผขชฺชกํ, ผลขชฺชกํฯ **วตฺถาน**นฺติ ฉ จีวรานิ – โขมํ, กปฺปาสิกํ, โกเสยฺยํ, กมฺพลํ, สาณํ, ภงฺคนฺติ – อนฺนานมโถ ปานานํ ขาทนียานมโถปิ วตฺถานํฯ

ลทฺธา น สนฺนิธึ กยิราติฯ **ลทฺธา**ติ ลทฺธา ลภิตฺวา อธิคนฺตฺวา วินฺทิตฺวา ปฏิลภิตฺวา น กุหนาย, น ลปนาย, น เนมิตฺติกตาย, น นิเปฺปสิกตาย, น ลาเภน ลาภํ นิชิคีสนตาย [นิชิคึสนตาย (สี. สฺยา.)], น กฏฺฐทาเนน, น เวฬุทาเนน, น ปตฺตทาเนน, น ปุปฺผทาเนน, น ผลทาเนน, น สินานทาเนน, น จุณฺณทาเนน, น มตฺติกาทาเนน, น ทนฺตกฏฺฐทาเนน, น มุโขทกทาเนน, น จาฏุกมฺยตาย, น มุคฺคสูปฺยตาย [น มุคฺคสุปฺปตาย (สี.), น มุคฺคสูปตาย (สฺยา.)], น ปาริภฏฺยตาย, น ปีฐมทฺทิกตาย [ปิฏฺฐิมํสิกตาย (สี.), ปิฏฺฐิมทฺทิกตาย (ก.)], น วตฺถุวิชฺชาย, น ติรจฺฉานวิชฺชาย, น องฺควิชฺชาย, น นกฺขตฺตวิชฺชาย, น ทูตคมเนน, น ปหิณคมเนน, น ชงฺฆเปสนิเยน, น เวชฺชกเมฺมน, น นวกเมฺมน, น ปิณฺฑปฏิปิณฺฑเกน, น ทานานุปฺปทาเนน ธเมฺมน สเมน ลทฺธา ลภิตฺวา อธิคนฺตฺวา วินฺทิตฺวา ปฏิลภิตฺวาติ – ลทฺธาฯ **น สนฺนิธึ กยิรา**ติ อนฺนสนฺนิธึ ปานสนฺนิธึ วตฺถสนฺนิธึ ยานสนฺนิธึ สยนสนฺนิธึ คนฺธสนฺนิธึ อามิสสนฺนิธึ น กเรยฺย น ชเนยฺย น สญฺชเนยฺย น นิพฺพเตฺตยฺย นาภินิพฺพเตฺตยฺยาติ – ลทฺธา น สนฺนิธึ กยิราฯ

น จ ปริตฺตเส ตานิ อลภมาโนติฯ อนฺนํ วา น ลภามิ , ปานํ วา น ลภามิ, วตฺถํ วา น ลภามิ, กุลํ วา น ลภามิ, คณํ วา น ลภามิ, อาวาสํ วา น ลภามิ, ลาภํ วา น ลภามิ, ยสํ วา น ลภามิ, ปสํสํ วา น ลภามิ, สุขํ วา น ลภามิ, จีวรํ วา น ลภามิ, ปิณฺฑปาตํ วา น ลภามิ, เสนาสนํ วา น ลภามิ, คิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารํ วา น ลภามิ, คิลานุปฏฺฐากํ วา น ลภามิ, “อปฺปญฺญาโตมฺหี”ติ น ตเสยฺย น อุตฺตเสยฺย น ปริตฺตเสยฺย น ภาเยยฺย น สนฺตาสํ อาปเชฺ

ชยฺย , อภีรู อสฺส อฉมฺภี อนุตฺราสี อปลายี, ปหีนภยเภรโว วิคตโลมหํโส วิหเรยฺยาติ – น จ ปริตฺตเส ตานิ อลภมาโนฯ

เตนาห ภควา –

“อนฺนานมโถ ปานานํ, ขาทนียานมโถปิ วตฺถานํ;
ลทฺธา น สนฺนิธึ กยิรา, น จ ปริตฺตเส ตานิ อลภมาโน”ติฯ

๑๖๐. ฌายี น ปาทโลลสฺส, วิรเม กุกฺกุจฺจา นปฺปมชฺเชยฺย;
อถาสเนสุ สยเนสุ, อปฺปสทฺเทสุ ภิกฺขุ วิหเรยฺยฯ

ฌายี น ปาทโลลสฺสาติฯ **ฌายี**ติ ปฐเมนปิ ฌาเนน ฌายี, ทุติเยนปิ ฌาเนน ฌายี, ตติเยนปิ ฌาเนน ฌายี, จตุตฺเถนปิ ฌาเนน ฌายี, สวิตกฺกสวิจาเรนปิ ฌาเนน ฌายี, อวิตกฺกวิจารมตฺเตนปิ ฌาเนน ฌายี, อวิตกฺกอวิจาเรนปิ ฌาเนน ฌายี, สปฺปีติเกนปิ ฌาเนน ฌายี, นิปฺปีติเกนปิ ฌาเนน ฌายี, ปีติสหคเตนปิ ฌาเนน ฌายี, สาตสหคเตนปิ ฌาเนน ฌายี, สุขสหคเตนปิ ฌาเนน ฌายี, อุเปกฺขาสหคเตนปิ ฌาเนน ฌายี, สุญฺญเตนปิ ฌาเนน ฌายี, อนิมิตฺเตนปิ ฌาเนน ฌายี, อปฺปณิหิเตนปิ ฌาเนน ฌายี, โลกิเยนปิ ฌาเนน ฌายี, โลกุตฺตเรนปิ ฌาเนน ฌายี, ฌานรโต เอกตฺตมนุยุตฺโต ปรมตฺถครุโกติ [สทตฺถครุโกติ (สี. สฺยา.)] – ฌายีฯ

น ปาทโลลสฺสาติฯ กถํ ปาทโลโล โหติ? อิเธกโจฺจ ปาทโลลิเยน สมนฺนาคโต โหติ อาราเมน อารามํ อุยฺยาเนน อุยฺยานํ คาเมน คามํ นิคเมน นิคมํ นคเรน นครํ รฏฺเฐน รฏฺฐํ ชนปเทน ชนปทํ ทีฆจาริกํ อนวฏฺฐิตจาริกํ อนุยุตฺโต วิหรติฯ เอวมฺปิ ปาทโลโล โหติฯ

อถ วา ภิกฺขุ อโนฺตปิสงฺฆาราเม ปาทโลลิเยน สมนฺนาคโต โหติฯ น อตฺถเหตุ น การณเหตุ อุทฺธโต อวูปสนฺตจิโตฺต ปริเวณโต ปริเวณํ คจฺฉติ วิหารโต วิหารํ คจฺฉติ อฑฺฒโยคโต อฑฺฒโยคํ คจฺฉติ ปาสาทโต ปาสาทํ คจฺฉติ หมฺมิยโต หมฺมิยํ คจฺฉติ คุหาย คุหํ คจฺฉติ เลณโต เลณํ คจฺฉติ กุฏิโต กุฏึ คจฺฉติ กูฏาคารโต กูฏาคารํ คจฺฉติ อฏฺฏโต อฏฺฏํ คจฺฉติ มาฬโต มาฬํ คจฺฉติ อุทฺทณฺฑโต อุทฺทณฺฑํ คจฺฉติ อุปฏฺฐานสาลโต อุปฏฺฐานสาลํ คจฺฉติ มณฺฑลมาฬโต มณฺฑลมาฬํ คจฺฉติ รุกฺขมูลโต รุกฺขมูลํ คจฺฉติฯ ยตฺถ วา ปน ภิกฺขู นิสีทนฺติ ตหึ คจฺฉติ, ตตฺถ เอกสฺส วา ทุติโย โหติ, ทฺวินฺนํ วา ตติโย โหติ, ติณฺณํ วา จตุโตฺถ โหติฯ ตตฺถ พหุํ สมฺผปฺปลาปํ ปลปติ, เสยฺยถิทํ – ราชกถํ โจรกถํ มหามตฺตกถํ เสนากถํ ภยกถํ ยุทฺธกถํ อนฺนกถํ ปานกถํ วตฺถกถํ ยานกถํ สยนกถํ มาลากถํ คนฺธกถํ ญาติกถํ คามกถํ นิคมกถํ นครกถํ ชนปทกถํ อิตฺถิกถํ สูรกถํ วิสิขากถํ กุมฺภฏฺฐานกถํ ปุพฺพเปตกถํ นานตฺตกถํ โลกกฺขายิกํ สมุทฺทกฺขายิกํ อิติ ภวาภวกถํ อิติ วาฯ เอวมฺปิ ปาทโลโล โหติฯ

น ปาทโลลสฺสาติฯ ปาทโลลิยํ ปชเหยฺย วิโนเทยฺย พฺยนฺตึ กเรยฺย อนภาวํ คเมยฺย, ปาทโลลิยา อารโต อสฺส วิรโต ปฏิวิรโต นิกฺขโนฺต นิสฺสโฏ วิปฺปมุโตฺต วิสญฺญุโตฺต วิมริยาทิกเตน เจตสา วิหเรยฺย จเรยฺย วิจเรยฺย อิริเยยฺย วเตฺตยฺย ปาเลยฺย ยเปยฺย ยาเปยฺย, ปฏิสลฺลานาราโม อสฺส ปฏิสลฺลานรโต อชฺฌตฺตํ เจโตสมถมนุยุโตฺต อนิรากตชฺฌาโน วิปสฺสนา สมนฺนาคโต พฺรูเหตา สุญฺญาคารานํ ฌายี ฌานรโต เอกตฺตมนุยุโตฺต ปรมตฺถครุโกติ – ฌายี น ปาทโลลสฺสฯ

วิรเม กุกฺกุจฺจา นปฺปมชฺเชยฺยาติฯ **กุกฺกุจฺจ**นฺติ หตฺถกุกฺกุจฺจมฺปิ กุกฺกุจฺจํ, ปาทกุกฺกุจฺจมฺปิ กุกฺกุจฺจํ, หตฺถปาทกุกฺกุจฺจมฺปิ กุกฺกุจฺจํ, อกปฺปิเย กปฺปิยสญฺญิตา, กปฺปิเย อกปฺปิยสญฺญิตา, อวชฺเช วชฺชสญฺญิตา, วชฺเช อวชฺชสญฺญิตา, ยํ เอวรูปํ กุกฺกุจฺจํ กุกฺกุจฺจายนา กุกฺกุจฺจายิตตฺตํ เจตโส วิปฺปฏิสาโร มโนวิเลโข – อิทํ วุจฺจติ กุกฺกุจฺจํฯ

อปิ จ ทฺวีหิ การเณหิ อุปฺปชฺชติ กุกฺกุจฺจํ เจตโส วิปฺปฏิสาโร มโนวิเลโข – กตตฺตา จ อกตตฺตา จฯ กถํ กตตฺตา จ อกตตฺตา จ อุปฺปชฺชติ กุกฺกุจฺจํ เจตโส วิปฺปฏิสาโร มโนวิเลโข? ‘‘กตํ เม กายทุจฺจริตํ, อกตํ เม กายสุจริต’’นฺติ อุปฺปชฺชติ กุกฺกุจฺจํ เจตโส วิปฺปฏิสาโร มโนวิเลโข, ‘‘กตํ เม วจีทุจฺจริตํ, อกตํ เม วจีสุจริต’’นฺติ อุปฺปชฺชติ กุกฺกุจฺจํ เจตโส วิปฺปฏิสาโร มโนวิเลโข, ‘‘กตํ เม มโนทุจฺจริตํ, อกตํ เม มโนสุจริตนฺติ…เป.… ‘‘กโต เม ปาณาติปาโต, อกตา เม ปาณาติปาตา เวรมณี’’ติ อุปฺปชฺชติ กุกฺกุจฺจํ…เป.… มโนวิเลโข, ‘‘กตํ เม อทินฺนาทานํ… กโต เม กาเมสุมิจฺฉาจาโร… กโต เม มุสาวาโท… กตา เม ปิสุณวาจา… กตา เม ผรุสวาจา… กโต เม สมฺผปฺปลาโป… กตา เม อภิชฺฌา… กโต เม พฺยาปาโท… กตา เม มิจฺฉาทิฏฺฐิ, อกตา เม สมฺมาทิฏฺฐี’’ติ อุปฺปชฺชติ กุกฺกุจฺจํ เจตโส วิปฺปฏิสาโร มโนวิเลโข ฯ เอวํ กตตฺตา จ อกตตฺตา จ อุปฺปชฺชติ กุกฺกุจฺจํ เจตโส วิปฺปฏิสาโร มโนวิเลโขฯ

อถ วา ‘‘สีเลสุมฺหิ น ปริปูรการี’’ติ อุปฺปชฺชติ กุกฺกุจฺจํ เจตโส วิปฺปฏิสาโร มโนวิเลโข, ‘‘อินฺทฺริเยสุมฺหิ อคุตฺตทฺวาโร’’ติ…เป.… ‘‘โภชเน อมตฺตญฺญุมฺหี’’ติ… ‘‘ชาคริยํ อนนุยุตฺตมฺหี’’ติ… ‘‘น สติสมฺปชญฺญูน สมนฺนาคโตมฺหี’’ติ… ‘‘อภาวิตา เม จตฺตาโร สติปฏฺฐานา’’ติ… ‘‘อภาวิตา เม จตฺตาโร สมฺมปฺปธานา’’ติ… ‘‘อภาวิตา เม จตฺตาโร อิทฺธิปาทา’’ติ… ‘‘อภาวิตานิ เม ปญฺจินฺทฺริยานี’’ติ… ‘‘อภาวิตานิ เม ปญฺจ พลานี’’ติ… ‘‘อภาวิตา เม สตฺต โพชฺฌงฺคา’’ติ… ‘‘อภาวิโต เม อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺค’’ติ… ‘‘ทุกฺขํ เม อปริญฺญาต’’นฺติ… ‘‘สมุทโย เม อปฺปหีโน’’ติ… ‘‘มคฺค เม อภาวิโต’’ติ… ‘‘นิโรโธ เม อสจฺฉิกโต’’ติ อุปฺปชฺชติ กุกฺกุจฺจํ เจตโส วิปฺปฏิสาโร มโนวิเลโขฯ **วิรเม กุกฺกุจฺจา**ติ กุกฺกุจฺจา อารเมยฺย วิรเมยฺย ปฏิวิรเมยฺย กุกฺกุจฺจํ ปชเหยฺย วิโนเทยฺย พฺยนฺตึ กเรยฺย อนภาวํ คเมยฺยฯ กุกฺกุจฺจา อารโต อสฺส วิรโต ปฏิวิรโต นิกฺขนฺโต นิสฺสโฏ วิปฺปมุตฺโต วิสญฺญุตฺโต วิมริยาทิกเตน เจตสา วิหเรยฺยาติ – วิรเม กุกฺกุจฺจาฯ

นปฺปมชฺเชยฺยาติ สกฺกจฺจการี อสฺส สาตจฺจการี อฏฺฐิตการี อโนลีนวุตฺติโก อนิกฺขิตฺตจฺฉนฺโท อนิกฺขิตฺตธุโร อปฺปมาโท กุสเลสุ ธมฺเมสุฯ ‘‘กทาหํ อปริปูรํ วา สีลกฺขนฺธํ ปริปูเรยฺยํ, ปริปูรํ วา สีลกฺขนฺธํ ตตฺถ ตตฺถ ปญฺญาย อนุคฺคเณฺหยฺย’’นฺติ? โย ตตฺถ ฉนฺโท จ วายาโม จ อุสฺสาโห จ อุสฺโสฬฺหี จ ถาโม จ อปฺปฏิวานี จ สติ จ สมฺปชญฺญญฺจ อาตปฺปํ ปธานํ อธิฏฺฐานํ อนุโยโค อปฺปมาโท กุสเลสุ ธมฺเมสุ ฯ ‘‘กทาหํ อปริปูรํ วา สมาธิกฺขนฺธํ…เป.… ปญฺญากฺขนฺธํ… วิมุตฺติกฺขนฺธํ… วิมุตฺติญาณทสฺสนกฺขนฺธํ… กทาหํ อปริญฺญาตํ วา ทุกฺขํ ปริชาเนยฺยํ, อปฺปหีเน วา กิเลเส ปชเหยฺยํ, อภาวิตํ วา มคฺคํ ภาเวยฺยํ, อสจฺฉิกตํ วา นิโรธํ สจฺฉิกเรยฺย’’นฺติ? โย ตตฺถ ฉนฺโท จ วายาโม จ อุสฺสาโห จ อุสฺโสฬฺหี จ ถาโม จ อปฺปฏิวานี จ สติ จ สมฺปชญฺญญฺจ อาตปฺปํ ปธานํ อธิฏฺฐานํ อนุโยโค อปฺปมาโท กุสเลสุ ธมฺเมสูติ – วิรเม กุกฺกุจฺจา นปฺปมชฺเชยฺยฯ

อถาสเนสุ สยเนสุ, อปฺปสทฺเทสุ ภิกฺขุ วิหเรยฺยาติฯ **อถา**ติ ปทสนฺธิ…เป.… อาสนํ วุจฺจติ ยตฺถ นิสีทติ – มญฺโจ ปีฐํ ภิสิ ตฏฺฏิกา จมฺมขณฺฑ ติณสนฺถาโร ปณฺณสนฺถาโร ปลาล

สนฺถาโร๚ สยนํ วุจฺจติ เสนาสนํ วิหาโร อฑฺฒโยโค ปาสาโท หมฺมิยํ คุหาติ – อถาสเนสุ สยเนสุ๚

อปฺปสทฺทสฺส ภิกฺขุ วิหเรยฺยาติ๚ อปฺปสทฺทสุ อปฺปนิคฺโฆเสสุ วิชนวาเตสุ มนุสฺสราหเสฺสยฺยเกสุ ปฏิสลฺลานสารุปฺเปสุ เสนาสเนสุ จเรยฺย วิจเรยฺย วิหเรยฺย อิริเยยฺย วตฺเตยฺย ปาเลยฺย ยเปยฺย ยาเปยฺยาติ – อถาสเนสุ สยเนสุ อปฺปสทฺทสฺส ภิกฺขุ วิหเรยฺย๚

เตนาห ภควา –

“ฌายี น ปาทโลลสฺส, วิรเม กุกฺกุจฺจา นปฺปมชฺเชยฺย;
อถาสเนสุ สยเนสุ, อปฺปสทฺทสฺส ภิกฺขุ วิหเรยฺยา”ติ๚

๑๖๑**นิทฺทํ น พหุลีกเรยฺย, ชาคริยํ ภเชยฺย อาตาปี;
ตนฺทึ มายํ หสฺสํ ขิฑฺฑํ, เมถุนํ วิปฺปชเห สวิภูสํ๚**

นิทฺทํ น พหุลีกเรยฺยาติ๚ รตฺตินฺทิวํ ฉโกฏฺฐาสํ กาเรตฺวา ปญฺจโกฏฺฐาสํ ปฏิปชฺเชยฺย เอกโกฏฺฐาสํ นิปฺปชฺเชยฺยาติ – นิทฺทํ น พหุลีกเรยฺย๚

ชาคริยํ ภเชยฺย อาตาปีติ๚ อิธ ภิกฺขุ ทิวสํ จงฺกเมน นิสชฺชาย อาวรณีเยหิ ธมฺเมหิ จิตฺตํ ปริโสเธยฺย, รตฺติยา ปฐมํ ยามํ จงฺกเมน นิสชฺชาย อาวรณีเยหิ ธมฺเมหิ จิตฺตํ ปริโสเธยฺย, รตฺติยา มชฺฌิมํ ยามํ ทกฺขิเณน ปเสฺสน สีหเสยฺยํ กเปฺปยฺย ปาเทปาทํ อจฺจาธาย สโต สมฺปชาโน อุฏฺฐานสญฺญํ มนสิกริตฺวา, รตฺติยา ปจฺฉิมํ ยามํ ปจฺจุฏฺฐาย จงฺกเมน นิสชฺชาย อาวรณีเยหิ ธมฺเมหิ จิตฺตํ ปริโสเธยฺย๚

ชาคริยํ ภเชยฺยาติ ชาคริยํ ภเชยฺย สมฺภเชยฺย เสเวยฺย นิเสเวยฺย สํเสเวยฺย ปฏิเสเวยฺยาติ – ชาคริยํ ภเชยฺย๚

อาตาปีติ๚ อาตปฺปํ วุจฺจติ วีริยํ [วิริยํ (สี. สฺยา.)]๚ โย เจตสิโก วีริยารโมฺภ นิกฺกโม ปรกฺกโม อุยฺยาโม วายาโม อุสฺสาโห อุโสฺสฬฺหี ถาโม ฐิติ อสิถิลปรกฺกมตา อนิกฺขิตฺตจฺฉนฺทตา อนิกฺขิตฺตธุรตา ธุรสมฺปคฺคโห วีริยํ วีริยินฺทฺริยํ วีริยพลํ สมฺมาวายาโม๚ อิมินา อาตาเปน อุเปโต สมุเปโต อุปคโต สมุปคโต อุปปฺโนฺน สมุปปฺโนฺน สมนฺนาคโต โส วุจฺจติ อาตาปีติ – ชาคริยํ ภเชยฺย อาตาปี๚

ตนฺทึ มายํ หสฺสํ ขิฑฺฑํ, เมถุนํ วิปฺปชเห สวิภูสนฺติ๚ **ตนฺที**ติ [ตนฺทินฺติ (สี.)] ตนฺที ตนฺทิยนา ตนฺทิยิตตฺตํ [นตฺถิ อตฺถทณฺฑสุตฺตนิทฺเทเส ขุทฺทกวตฺถุวิภงฺคปิ] ตนฺทิมนกตา อาลสฺยํ อาลสฺยายนา อาลสฺยายิตตฺตํ๚ มายา วุจฺจติ วญฺจนิกา จริยา๚ อิเธกโจฺจ กาเยน ทุจฺจริตํ จริตฺวา…เป…. วาจาย มนสา ทุจฺจริตํ จริตฺวา ตสฺส ปฏิจฺฉาทนเหตุ ปาปิกํ อิจฺฉํ ปณิทหติ๚ มา มํ ชญฺญาติ [ชญฺญูติ (ก.)] อิจฺฉติ, มา มํ ชญฺญาติ สงฺกเปฺปติ, มา มํ ชญฺญาติ วาจํ ภาสติ, มา มํ ชญฺญาติ กาเยน ปรกฺกมติ๚ ยา เอวรูปา มายาวิตา อจฺจสรา วญฺจนา นิกติ นิกิรณา ปริหรณา คูหนา ปริคูหนา ฉาทนา ปริจฺฉาทนา [ปฏิจฺฉาทนา (สี. ก.) มหานิทฺเทเส] อนุตฺตานีกมฺมํ อนาวิกมฺมํ โวจฺฉาทนา ปาปกิริยา – อยํ วุจฺจติ มายา๚ **หสฺส**นฺติ อิเธกโจฺจ อติเวลํ ทนฺตวิทํสกํ หสติ๚ วุตฺตเญฺหตํ ภควตา – “กุมารกมิทํ, ภิกฺขเว , อริยสฺส วินเย ยทิทํ อติเวลํ ทนฺตวิทํสกํ หสิต”นฺติ๚

ขิฑฺฑาติ เทฺว ขิฑฺฑา – กายิกา จ ขิฑฺฑา วาจสิกา จ ขิฑฺฑาฯ กตมา กายิกา ขิฑฺฑา? หตฺถีหิปิ กีฬนฺติ, อเสฺสหิปิ กีฬนฺติ, รเถหิปิ กีฬนฺติ, ธนูหิปิ กีฬนฺติ, อฏฺฐปเทหิปิ กีฬนฺติ, ทสปเทหิปิ กีฬนฺติ, อากาเสปิ กีฬนฺติ, ปริหารปเถปิ กีฬนฺติ, สนฺติกายปิ กีฬนฺติ , ขลิกายปิ กีฬนฺติ, ฆฏิกายปิ กีฬนฺติ, สลากหเตฺถนปิ กีฬนฺติ, อเกฺขนปิ กีฬนฺติ, ปงฺกจีเรนปิ กีฬนฺติ , วงฺกเกนปิ กีฬนฺติ, โมกฺขจิกายปิ กีฬนฺติ, จิงฺคุลเกนปิ กีฬนฺติ, ปตฺตาฬฺหเกนปิ กีฬนฺติ, รถเกนปิ กีฬนฺติ, ธนุเกนปิ กีฬนฺติ, อกฺขริกายปิ กีฬนฺติ, มเนสิกายปิ กีฬนฺติ, ยถาวเชฺชนปิ กีฬนฺติ – อยํ กายิกา ขิฑฺฑาฯ กตมา วาจสิกา ขิฑฺฑา? มุขเภริกํ [มุขเภริยํ (สฺยา.)] มุขาลมฺพรํ มุขฑิณฺฑิมกํ [มุขเทณฺฑิมกํ (สี. สฺยา.)] มุขวลิมกํ มุขเภรุฬกํ [มุขเภรุลกํ (สี.)] มุขทฺทฺทริกํ นาฏกํ ลาปํ คีตํ ทวกมฺมํ – อยํ วาจสิกา ขิฑฺฑาฯ

เมถุนธโมฺม นาม โย โส อสทฺธโมฺม คามธโมฺม วสลธโมฺม ทุฏฺฐุโลฺล โอทกนฺติโก รหโสฺส ทฺวยํทฺวยสมาปตฺติฯ กิํการณา วุจฺจติ เมถุนธโมฺม? อุภินฺนํ รตฺตานํ สารตฺตานํ อวสฺสุตานํ ปริยุฏฺฐิตานํ ปริยาทินฺนจิตฺตานํ อุภินฺนํ สทิสานํ ธโมฺมติ, ตํการณา วุจฺจติ เมถุนธโมฺมฯ ยถา อุโภ กลหการกา เมถุนกาติ วุจฺจนฺติ, อุโภ ภณฺฑนการกา…เป…. อุโภ ภสฺสการกา… อุโภ อธิกรณการกา… อุโภ วิวาทการกา… อุโภ วาทิโน… อุโภ สลฺลาปกา เมถุนกาติ วุจฺจนฺติ ; เอวเมว อุภินฺนํ รตฺตานํ สารตฺตานํ อวสฺสุตานํ ปริยุฏฺฐิตานํ ปริยาทินฺนจิตฺตานํ อุภินฺนํ สทิสานํ ธโมฺมติ, ตํการณา วุจฺจติ เมถุนธโมฺมฯ

วิภูสาติ เทฺว วิภูสา – อตฺถิ อคาริยสฺส วิภูสา, อตฺถิ ปพฺพชิตสฺส วิภูสาฯ กตมา อคาริยสฺส วิภูสา? เกสา จ มสฺสู จ มาลา จ คนฺธา จ วิเลปนา จ อาภรณา จ ปิลนฺธนา จ วตฺถญฺจ สยนาสนญฺจ เวฐนญฺจ อุจฺฉาทนํ ปริมทฺทนํ นฺหาปนํ สมฺพาหนํ อาทาสํ อญฺชนํ มาลาวิเลปนํ มุขจุณฺณกํ มุขเลปํ หตฺถพนฺธํ สิขาพนฺธํ [วสิกฺขาพนฺธํ (สฺยา.)] ทณฺฑนาฬิยํ ขคฺคํ ฉตฺตํ จิตฺรา อุปาหนา อุณฺหีสํ มณิํ วาฬพีชนิํ โอทาตานิ วตฺถานิ ทีฆทสานิ อิติ วา – อยํ อคาริยสฺส วิภูสาฯ กตมา ปพฺพชิตสฺส วิภูสา? จีวรมณฺฑนา ปตฺตมณฺฑนา เสนาสนมณฺฑนา อิมสฺส วา ปูติกายสฺส พาหิรานํ วา ปริกฺขารานํ มณฺฑนา วิภูสนา เกฬนา ปริเกฬนา เคธิตตา เคธิตตฺตํ จปลตา จาปลฺยํ – อยํ ปพฺพชิตสฺส วิภูสาฯ

ตนฺทิํ มายํ หสฺสํ ขิฑฺฑํ, เมถุนํ วิปฺปชเห สวิภูสนฺติฯ ตนฺทิญฺจ มายญฺจ หสฺสญฺจ ขิฑฺฑญฺจ เมถุนธมฺมญฺจ สวิภูสํ สปริวารํ สปริภณฺฑํ สปริกฺขารํ ปชเหยฺย วิโนเทยฺย พฺยนฺติํ กเรยฺย อนภาวํ คเมยฺยาติ – ตนฺทิํ มายํ หสฺสํ ขิฑฺฑํ, เมถุนํ วิปฺปชเห สวิภูสํฯ

เตนาห ภควา –

> ‘‘นิทฺทํ น พหุลีกเรยฺย, ชาคริยํ ภเชยฺย อาตาปี;
> ตนฺทิํ มายํ หสฺสํ ขิฑฺฑํ, เมถุนํ วิปฺปชเห สวิภูส’’นฺติฯ

๑๖๒. อาถพฺพณํ สุปินํ ลกฺขณํ, โน วิทเห อโถปิ นกฺขตฺตํ;
วิรุตญฺจ คพฺภกรณํ, ติกิจฺฉํ มามโก น เสเวยฺยฯ

อาถพฺพณํ สุปินํ ลกฺขณํ, โน วิทเห อโถปิ นกฺขตฺตนฺติฯ อาถพฺพณิกา อาถพฺพณํ ปโยเชนฺติ, นคเร วา รุเทฺธ [รุเนฺธ (ก.)] สงฺคาเม วา ปจฺจุปฏฺฐิเต ปรเสนปจฺจตฺถิเกสุ ปจฺจามิเตฺตสุ อีติํ อุปฺปาเทนฺติ, อุปทฺทวํ อุปฺปาเทนฺติ, โรคํ อุปฺปาเทนฺติ, ปชฺชรกํ กโรนฺติ, สูลํ กโรนฺติ, วิสูจิกํ กโรนฺติ, ปกฺขนฺทิกํ กโรนฺติฯ เอวํ อาถพฺพณิกา อาถพฺพณํ ปโยเชนฺติฯ

สุปินปาฐกา สุปินํ อาทิสนฺติ, โย ปุพฺพณฺหสมยํ สุปินํ ปสฺสติ, เอวํ วิปาโก โหติฯ โย มชฺฌนฺหิกสมยํ [มชฺฌนฺติกสมยํ (พหูสุ)] สุปินํ ปสฺสติ, เอวํ วิปาโก โหติฯ โย สายนฺหสมยํ สุปินํ ปสฺสติ, เอวํ วิปาโก โหติฯ โย ปุริเม ยาเม…เป.… โย มชฺฌิเม ยาเม… โย ปจฺฉิเม ยาเม… โย ทกฺขิเณน ปเสฺสน นิปนฺโน… โย วาเมน ปเสฺสน นิปนฺโน… โย อุตฺตานํ นิปนฺโน… โย อวกุชฺช นิปนฺโน… โย จนฺทํ ปสฺสติ… โย สูริยํ ปสฺสติ… โย มหาสมุทฺทํ ปสฺสติ… โย สิเนรุํ ปพฺพตราชานํ ปสฺสติ… โย หตฺถึ ปสฺสติ… โย อสฺสํ ปสฺสติ… โย รถํ ปสฺสติ… โย ปตฺตึ ปสฺสติ… โย เสนาพฺยูหํ ปสฺสติ… โย อารามรามเณยฺยกํ ปสฺสติ… โย วนรามเณยฺยกํ ปสฺสติ… โย ภูมิรามเณยฺยกํ ปสฺสติ… โย โปกฺขรณีรามเณยฺยกํ [โปกฺขรณิรามเณยฺยกํ (สฺยา.)] ปสฺสติ, เอวํ วิปาโก โหตีติฯ เอวํ สุปินปาฐกา สุปินํ อาทิสนฺติฯ

ลกฺขณปาฐกา ลกฺขณํ อาทิสนฺติ – มณิลกฺขณํ ทณฺฑลกฺขณํ วตฺถลกฺขณํ อสิลกฺขณํ อุสุลกฺขณํ ธนุลกฺขณํ อาวุธลกฺขณํ อิตฺถิลกฺขณํ ปุริสลกฺขณํ กุมาริกาลกฺขณํ กุมารลกฺขณํ ทาสิลกฺขณํ ทาสลกฺขณํ หตฺถิลกฺขณํ อสฺสลกฺขณํ มหึสลกฺขณํ อุสภลกฺขณํ โคณลกฺขณํ อชลกฺขณํ เมณฺฑลกฺขณํ กุกฺกุฏลกฺขณํ วฏฺฏลกฺขณํ โคธาลกฺขณํ กณฺณิกาลกฺขณํ กจฺฉปลกฺขณํ มิคลกฺขณํ อิติ วาติฯ เอวํ ลกฺขณปาฐกา ลกฺขณํ อาทิสนฺติฯ

นกฺขตฺตปาฐกา นกฺขตฺตํ อาทิสนฺติฯ อฏฺฐวีสติ นกฺขตฺตานิฯ อิมินา นกฺขเตฺตน ฆรปฺปเวโส กตฺตโพฺพ, อิมินา นกฺขเตฺตน มกุฏํ พนฺธิตพฺพํ, อิมินา นกฺขเตฺตน วาเรยฺยํ กาเรตพฺพํ, อิมินา นกฺขเตฺตน พีชนีหาโร [พีชนิหาโร (สฺยา. ก.)] กตฺตโพฺพ, อิมินา นกฺขเตฺตน สํวาโส [ฆรวาโส (สฺยา.)] คนฺตโพฺพติฯ เอวํ นกฺขตฺตปาฐกา นกฺขตฺตํ อาทิสนฺติฯ

อาถพฺพณํ สุปินํ ลกฺขณํ, โน วิทเห อโถปิ นกฺขตฺตนฺติฯ อาถพฺพณญฺจ สุปินญฺจ ลกฺขณญฺจ นกฺขตฺตญฺจ โน วิทเหยฺย น จเรยฺย น สมาจเรยฺย น สมาทาย วเตฺตยฺยฯ อถ วา น คเณฺหยฺย น อุคฺคเณฺหยฺย น ธาเรยฺย น อุปธาเรยฺย น อุปลกฺเขยฺย นปฺปโยเชยฺยาติ – อาถพฺพณํ สุปินํ ลกฺขณํ, โน วิทเห อโถปิ นกฺขตฺตํฯ

วิรุตญฺจ คพฺภกรณํ, ติกิจฺฉํ มามโก น เสเวยฺยาติฯ วิรุตํ วุจฺจติ มิควากฺกํฯ มิควากฺกปาฐกา [มิคจกฺกํฯ มิคจกฺกปาฐกา (สฺยา.)] มิควากฺกํ อาทิสนฺติ – สกุนฺตานํ วา จตุปฺปทานํ วา รุตํ [รุทํ (สฺยา.)] วสฺสิตํ ชานนฺตีติฯ เอวํ มิควากฺกปาฐกา มิควากฺกํ อาทิสนฺติฯ คพฺภกรณียา คพฺภํ สณฺฐาเปนฺติฯ ทฺวีหิ การเณหิ คโพฺภ น สณฺฐาติ – ปาณเกหิ วา วาตกุเปฺปหิ วาฯ ปาณกานํ วา วาตกุปฺปานํ วา ปฏิฆาตาย โอสธํ เทนฺตีติฯ เอวํ คพฺภกรณียา คพฺภํ สณฺฐาเปนฺติฯ **ติกิจฺฉา**ติ ปญฺจ ติกิจฺฉา – สาลากิยํ, สลฺลกตฺติยํ, กายติกิจฺฉํ, ภูติยํ, โกมารภจฺจํฯ **มามโก**ติ พุทฺธมามโก ธมฺมมามโก สงฺฆมามโก, โส วา ภควนฺตํ มมายติ ภควา วา ตํ ปุคฺคลํ ปริคฺคณฺหาติฯ วุตฺตเณฺหตํ ภควตา – ''เย เต, ภิกฺขเว, ภิกฺขู กุหา ถทฺธา ลปา สิงฺคี อุนฺนฬา อสมาหิตา น เม เต, ภิกฺขเว, ภิกฺขู มามกา, อปคตา จ เต, ภิกฺขเว, ภิกฺขู อิมสฺมา ธมฺมวินยา, น จ เต ภิกฺขู อิมสฺมึ ธมฺมวินเย วุทฺธึ วิรูฬฺหึ เวปุลฺลํ อาปชฺชนฺติฯ เย จ โข, ภิกฺขเว, ภิกฺขู นิกฺกุหา นิลฺลปา ธีรา อตฺถทฺธา สุสมาหิตา เต โข เม, ภิกฺขเว, ภิกฺขู มามกา น จ อปคตา เต , ภิกฺขเว, ภิกฺขู อิมสฺมา ธมฺมวินยา, เต จ ภิกฺขู อิมสฺมึ ธมฺมวินเย วุทฺธึ วิรูฬฺหึ เวปุลฺลํ อาปชฺชนฺติ''ฯ

''กุหา ถทฺธา ลปา สิงฺคี, อุนฺนฬา อสมาหิตา;
น เต ธเมฺม วิรูหนฺติ, สมฺมาสมฺพุทฺธเทสิเตฯ

''นิกฺกุหา นิลฺลปา ธีรา, อตฺถทฺธา สุสมาหิตา;

เต เว ธเมฺม วิรูหนฺติ, สมฺมาสมฺพุทฺธเทสิเต’’ฯ

วิรุตญฺจ คพฺภกรณํ, ติกิจฺฉํ มามโก น เสเวยฺยาติฯ วิรุตญฺจ คพฺภกรณญฺจ ติกิจฺฉญฺจ มามโก น เสเวยฺย น นิเสเวยฺย น สํเสเวยฺย นปฺปฏิเสเวยฺย น จเรยฺย น สมาจเรยฺย น สมาทาย วเตฺตยฺยฯ อถ วา น คเณฺหยฺย น อุคฺคเณฺหยฺย น ธาเรยฺย น อุปธาเรยฺย น อุปลเกฺขยฺย นปฺปโยเชยฺยาติ – วิรุตญฺจ คพฺภกรณํ ติกิจฺฉํ มามโก น เสเวยฺยฯ

เตนาห ภควา –

“อาถพฺพณํ สุปินํ ลกฺขณํ, โน วิทเห อโถปิ นกฺขตฺตํ;
วิรุตญฺจ คพฺภกรณํ, ติกิจฺฉํ มามโก น เสเวยฺยา’’ติฯ

๑๖๓**นินฺทาย นปฺปเวเธยฺย, น อุนฺนเมยฺย ปสํสิโต *ภิกฺขุ*;**
โลภํ สห มจฺฉริเยน, โกธํ เปสุณิยญฺจ ปนุเทยฺยฯ

นินฺทาย นปฺปเวเธยฺยาติฯ อิเธกเจฺจ ภิกฺขู นินฺทนฺติ ชาติยา วา โคเตฺตน วา โกลปุตฺติเยน วา วณฺณโปกฺขรตาย วา ธเนน วา อเชฺฌเนน วา กมฺมายตเนน วา สิปฺปายตเนน วา วิชฺชาฏฺฐาเนน วา สุเตน วา ปฏิภาเนน วา อญฺญตรญฺญตเรน วา วตฺถุนา นินฺทนฺติ ครหนฺติ อุปวทนฺติ, นินฺทิโต ครหิโต อุปวทิโต นินฺทาย ครหาย อุปวาเทน อกิตฺติยา อวณฺณหาริกาย น เวเธยฺย นปฺปเวเธยฺย น สมฺปเวเธยฺย น ตเสยฺย น อุตฺตเสยฺย น ปริตเสยฺย น ภาเยยฺย น สนฺตาสํ อาปเชฺชยฺย, อภีรู อสฺส อฉมฺภี อนุตฺราสี อปลายี, ปหีนภยเภรโว วิคตโลมหํโส วิหเรยฺยาติ – นินฺทาย นปฺปเวเธยฺยฯ

น อุนฺนเมยฺย ปสํสิโต *ภิกฺขู*ติฯ อิเธกเจฺจ ภิกฺขู ปสํสนฺติ ชาติยา วา โคเตฺตน วา โกลปุตฺติเยน วา วณฺณโปกฺขรตาย วา ธเนน วา อเชฺฌเนน วา กมฺมายตเนน วา สิปฺปายตเนน วา วิชฺชาฏฺฐาเนน วา สุเตน วา ปฏิภาเนน วา อญฺญตรญฺญตเรน วา วตฺถุนา ปสํสนฺติ โถเมนฺติ กิเตฺตนฺติ วเณฺณนฺติ, ปสํสิโต โถมิโต กิตฺติโต วณฺณิโต ปสํสาย โถมเนน กิตฺติยา วณฺณหาริกาย อุนฺนติํ น กเรยฺย อุนฺนมํ น กเรยฺย มานํ น กเรยฺย ถมฺภํ น กเรยฺย, น เตน มานํ ชเนยฺย น เตน ถโทฺธ อสฺส ปตฺถโทฺธ ปคฺคหิตสิโรติ – น อุนฺนเมยฺย ปสํสิโต ภิกฺขุฯ

โลภํ สห มจฺฉริเยน, โกธํ เปสุณิยญฺจ ปนุเทยฺยาติฯ **โลโภ**ติ โย โลโภ ลุพฺภนา ลุพฺภิตตฺตํ สาราโค สารชฺชนา สารชฺชิตตฺตํ อภิชฺฌา โลโภ อกุสลมูลํฯ **มจฺฉริย**นฺติ ปญฺจ มจฺฉริยานิ – อาวาสมจฺฉริยํ…เป.… คาโห วุจฺจติ มจฺฉริยํฯ **โกโธ**ติ โย จิตฺตสฺส อาฆาโต ปฏิฆาโต ปฏิฆํ ปฏิวิโรโธ, โกโป ปโกโป สมฺปโกโป, โทโส ปโทโส สมฺปโทโส, จิตฺตสฺส พฺยาปตฺติ มโนปโทโส, โกโธ กุชฺฌนา กุชฺฌิตตฺตํ, โทโส ทุสฺสนา ทุสฺสิตตฺตํ, พฺยาปตฺติ พฺยาปชฺชนา พฺยาปชฺชิตตฺตํ, วิโรโธ ปฏิวิโรโธ จณฺฑิกฺกํ อสุโรโป อนตฺตมนตา จิตฺตสฺสฯ **เปสุญฺญ**นฺติ อิเธกโจฺจ ปิสุณวาโจ โหติ อิโต สุตฺวา อมุตฺร อกฺขาตา อิเมสํ เภทาย, อมุตฺร วา สุตฺวา อิเมสํ อกฺขาตา อมูสํ เภทายฯ อิติ สมคฺคานํ วา เภตฺตา ภินฺนานํ วา อนุปฺปทาตา, วคฺคาราโม วคฺครโต วคฺคนนฺที วคฺคกรณิํ วาจํ ภาสิตา โหติ – อิทํ วุจฺจติ เปสุญฺญํฯ

อปิ จ ทฺวีหิ การเณหิ เปสุญฺญํ อุปสํหรติ – ปิยกมฺยตาย วา เภทาธิปฺปาเยน วาฯ กถํ ปิยกมฺยตาย เปสุญฺญํ อุปสํหรติ? อิมสฺส ปิโย ภวิสฺสามิ มนาโป ภวิสฺสามิ วิสฺสาสิโก ภวิสฺสามิ อพฺภนฺตริโก ภวิสฺสามิ สุหทโย ภวิสฺสามีติฯ เอวํ ปิยกมฺยตาย เปสุญฺญํ อุปสํหรติฯ กถํ เภท

าธิปฺปาเยน เปสุญฺญํ อุปสํหรติ? กถํ อิเม นานา อสฺสุ วินา อสฺสุ วคฺคา อสฺสุ เทฺวธา อสฺสุ เทฺวชฺฌา อสฺสุ เทฺว ปกฺขา อสฺสุ ภิชฺเชยฺยุํ น สมาคเจฺฉยฺยุํ ทุกฺขํ น ผาสุ วิหเรยฺยุนฺติฯ เอวํ เภทาธิปฺปาเยน เปสุญฺญํ อุปสํหรติฯ **โลภํ สห มจฺฉริเยน, โกธํ เปสุณิยญฺจ ปนุเทยฺยา**ติฯ โลภญฺจ มจฺฉริยญฺจ โกธญฺจ เปสุญฺญญฺจ นุเทยฺย ปนุเทยฺย ปชเหยฺย วิโนเทยฺย พฺยนฺติํ กเรยฺย อนภาวํ คเมยฺยาติ – โลภํ สห มจฺฉริเยน, โกธํ เปสุณิยญฺจ ปนุเทยฺยฯ

เตนาห ภควา –

“นินฺทาย นปฺปเวเธยฺย, น อุนฺนเมยฺย ปสํสิโต ภิกฺขุ;
โลภํ สห มจฺฉริเยน, โกธํ เปสุณิยญฺจ ปนุเทยฺยา”ติฯ

๑๖๔. **กยวิกฺกเย น ติเฎฺฐยฺย, อุปวาทํ ภิกฺขุ น กเรยฺย กุหิญฺจิ;**
คาเม จ นาภิสเชฺชยฺย, ลาภกมฺยา ชนํ น ลปเยยฺยฯ

กยวิกฺกเย น ติเฎฺฐยฺยาติฯ เย กยวิกฺกยา วินเย ปฎิกฺขิตฺตา น เต อิมสฺมิํ อเตฺถ อธิเปฺปตาฯ กถํ กยวิกฺกเย ติฎฺฐติ? ปญฺจนฺนํ สทฺธิํ ปตฺตํ วา จีวรํ วา อญฺญํ วา กิญฺจิ ปริกฺขารํ วณฺณนิยํ วา กโรโนฺต อุทยํ วา ปตฺถยโนฺต ปริวเตฺตติฯ เอวํ กยวิกฺกเย ติฎฺฐติฯ กถํ กยวิกฺกเย น ติฎฺฐติ? ปญฺจนฺนํ สทฺธิํ ปตฺตํ วา จีวรํ วา อญฺญํ วา กิญฺจิ ปริกฺขารํ น วณฺณนิยํ วา กโรโนฺต น อุทยํ วา ปตฺถยโนฺต ปริวเตฺตติฯ เอวํ กยวิกฺกเย น ติฎฺฐติฯ **กยวิกฺกเย น ติเฎฺฐยฺยา**ติฯ กยวิกฺกเย น ติเฎฺฐยฺย น สนฺติเฎฺฐยฺย, กยวิกฺกยํ ปชเหยฺย วิโนเทยฺย พฺยนฺติํ กเรยฺย อนภาวํ คเมยฺย, กยวิกฺกยา อารโต อสฺส วิรโต ปฎิวิรโต นิกฺขโนฺต นิสฺสโฎ วิปฺปมุโตฺต วิสญฺญุโตฺต วิมริยาทิกเตน เจตสา วิหเรยฺยาติ – กยวิกฺกเย น ติเฎฺฐยฺยฯ

อุปวาทํ ภิกฺขุ น กเรยฺย กุหิญฺจีติฯ กตเม อุปวาทกราติ กิเลสา? สเนฺตเก สมณพฺราหฺมณา อิทฺธิมโนฺต ทิพฺพจกฺขุกา ปรจิตฺตวิทุโน, เต ทูรโตปิ ปสฺสนฺติ อาสนฺนาปิ น ทิสฺสนฺติ เจตสาปิ จิตฺตํ ปชานนฺติ, เทวตาปิ โข สนฺติ อิทฺธิมนฺตินิโย ทิพฺพจกฺขุกา ปรจิตฺตวิทุนิโย, ตา ทูรโตปิ ปสฺสนฺติ, อาสนฺนาปิ น ทิสฺสนฺติ เจตสาปิ จิตฺตํ ปชานนฺติฯ เต โอฬาริเกหิ วา กิเลเสหิ มชฺฌิเมหิ วา กิเลเสหิ สุขุเมหิ วา กิเลเสหิ อุปวเทยฺยุํฯ กตเม โอฬาริกา กิเลสา? กายทุจฺจริตํ วจีทุจฺจริตํ มโนทุจฺจริตํ – อิเม วุจฺจนฺติ โอฬาริกา กิเลสาฯ กตเม มชฺฌิมา กิเลสา? กามวิตโกฺก พฺยาปาทวิตโกฺก วิหิํสาวิตโกฺก – อิเม วุจฺจนฺติ มชฺฌิมา กิเลสาฯ กตเม สุขุมา กิเลสา? ญาติวิตโกฺก, ชนปทวิตโกฺก, อปรวิตโกฺก, ปรานุทยตา ปฎิสญฺญุโตฺต วิตโกฺก , ลาภสกฺการสิโลกปฎิสญฺญุโตฺต วิตโกฺก, อนวญฺญตฺติปฎิสญฺญุโตฺต วิตโกฺก – อิเม วุจฺจนฺติ สุขุมา กิเลสาฯ เต โอฬาริเกหิ วา กิเลเสหิ มชฺฌิเมหิ วา กิเลเสหิ สุขุเมหิ วา กิเลเสหิ น อุปวเทยฺย อุปวาทํ น กเรยฺย อุปวาทกเร กิเลเส น กเรยฺย น ชเนยฺย น สญฺชเนยฺย น นิพฺพเตฺตยฺย นาภินิพฺพเตฺตยฺย, อุปวาทกเร กิเลเส ปชเหยฺย วิโนเทยฺย พฺยนฺติํ กเรยฺย อนภาวํ คเมยฺย, อุปวาทกเรหิ กิเลเสหิ อารโต อสฺส วิรโต ปฎิวิรโต นิกฺขโนฺต นิสฺสโฎ วิปฺปมุโตฺต วิสญฺญุโตฺต วิมริยาทิกเตน เจตสา วิหเรยฺยฯ **กุหิญฺจี**ติ กุหิญฺจิ กิมฺหิจิ กตฺถจิ อชฺฌตฺตํ วา พหิทฺธา วา อชฺฌตฺตพหิทฺธา วาติ – อุปวาทํ ภิกฺขุ น กเรยฺย กุหิญฺจิฯ

คาเม จ นาภิสเชฺชยฺยาติฯ กถํ คาเม สชฺชติ? อิธ ภิกฺขุ คาเม คิหีหิ สํสโฎฺฐ วิหรติ สหนนฺที สหโสกี สุขิเตสุ สุขิโต ทุกฺขิเตสุ ทุกฺขิโต, อุปฺปเนฺนสุ กิจฺจกรณีเยสุ อตฺตนา โวโยคํ อาปชฺชติฯ เอวมฺปิ คาเม สชฺชติฯ

อถ วา ภิกฺขุ ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย คามํ วา นิคมํ วา ปิณฺฑาย ปวิสติ อรกฺขิเตเนว กาเยน อรกฺขิตาย วาจาย อรกฺขิเตน จิตฺตน อนุปฏฺฐิตาย สติยา อสํวุเตหิ อินฺทฺริเยหิฯ โส ตตฺร ตตฺร สชฺชติ ตตฺร ตตฺร คณฺหาติ ตตฺร ตตฺร พชฺฌติ ตตฺร ตตฺร อนยพฺยสนํ อาปชฺชติฯ เอวมฺปิ คาเม สชฺชติฯ

กถํ คาเม น สชฺชติ? อิธ ภิกฺขุ คาเม คิหีหิ อสํสฏฺฐ วิหรติ น สหนนฺที น สหโสกี น สุขิเตสุ สุขิโต น ทุกฺขิเตสุ ทุกฺขิโต, อุปฺปนฺนสุ กิจฺจกรณีเยสุ น อตฺตนา โวโยคํ อาปชฺชติฯ เอวมฺปิ คาเม น สชฺชติฯ

อถ วา ภิกฺขุ ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย คามํ วา นิคมํ วา ปิณฺฑาย ปวิสติ รกฺขิเตเนว กาเยน รกฺขิตาย วาจาย รกฺขิเตน จิตฺตน อุปฏฺฐิตาย สติยา สํวุเตหิ อินฺทฺริเยหิฯ โส ตตฺร ตตฺร น สชฺชติ ตตฺร ตตฺร น คณฺหาติ ตตฺร ตตฺร น พชฺฌติ ตตฺร ตตฺร น อนยพฺยสนํ อาปชฺชติฯ เอวมฺปิ คาเม น สชฺชติฯ **คาเม จ นาภิสเชฺชยฺยา**ติ คาเม น สเชฺชยฺย น คเณฺหยฺย น พเชฺฌยฺย น ปลิพเชฺฌยฺย, อคิโทฺธ อสฺส อคธิโต อมุจฺฉิโต อนโชฺฌสโนฺน วีตเคโธ วิคตเคโธ จตฺตเคโธ…เป…. พฺรหฺมภูเตน อตฺตนา วิหเรยฺยาติ – คาเม จ นาภิสเชฺชยฺยฯ

ลาภกมฺยา ชนํ น ลปเยฺยยาติฯ กตมา ลปนา? ลาภสกฺการสิโลกสนฺนิสฺสิตสฺส ปาปิจฺฉสฺส อิจฺฉาปกตสฺส อามิสจกฺขุกสฺส โลกธมฺมครุกสฺส ยา ปเรสํ อาลปนา ลปนา สลฺลปนา อุลฺลปนา สมุลฺลปนา อุนฺนหนา สมุนฺนหนา อุกฺกาจนา สมุกฺกาจนา [อุกฺกาปนา สมุกฺกาปนา (สฺยา.)] อนุปิยภาณิตา จาตุกมฺยตา มุคฺคสูปฺยตา ปาริภฏฺยตา ปรปิฏฺฐิมํสิกตา [ปิฏฺฐิมํสิกตา (ก.) วิสุทฺธิมเคฺค สีลนิเทฺทสวณฺณนา โอโลเกตพฺพา], ยา ตตฺถ สณฺหวาจตา สขิลวาจตา สิถิลวาจตา [เมตฺตวาจกตา (สฺยา.)] อผรุสวาจตา – อยํ วุจฺจติ ลปนาฯ

อปิ จ ทฺวีหิ การเณหิ ชนํ ลปติ – อตฺตานํ วา นีจํ ฐเปโนฺต ปรํ อุจฺจํ ฐเปโนฺต ชนํ ลปติ, อตฺตานํ วา อุจฺจํ ฐเปโนฺต ปรํ นีจํ ฐเปโนฺต ชนํ ลปติฯ กถํ อตฺตานํ นีจํ ฐเปโนฺต ปรํ อุจฺจํ ฐเปโนฺต ชนํ ลปติ? ‘‘ตุเมฺห เม พหูปการา, อหํ ตุเมฺห นิสฺสาย ลภามิ จีวรปิณฺฑปาตเสนาสนคิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารํ, เยปิ เม อเญฺญ ทาตุํ วา กาตุํ วา มญฺญนฺติ, ตุเมฺห นิสฺสาย ตุเมฺห สมฺปสฺสนฺตา ยมฺปิ เม ปุราณํ มาตาเปตฺติกํ นามเธยฺยํ ตมฺปิ เม อนฺตรหิตํฯ ตุเมฺหหิ อหํ ญายามิ อสุกสฺส กุลูปโก อสุกาย กุลูปโก’’ติฯ เอวํ อตฺตานํ นีจํ ฐเปโนฺต ปรํ อุจฺจํ ฐเปโนฺต ชนํ ลปติฯ

กถํ อตฺตานํ อุจฺจํ ฐเปโนฺต ปรํ นีจํ ฐเปโนฺต ชนํ ลปติ? ‘‘อหํ ตุมฺหากํ พหูปกาโร, ตุเมฺห มํ อาคมฺม พุทฺธํ สรณํ คตา, ธมฺมํ สรณํ คตา, สงฺฆํ สรณํ คตา, ปาณาติปาตา ปฏิวิรตา, อทินฺนาทานา ปฏิวิรตา, กาเมสุมิจฺฉาจารา ปฏิวิรตา, มุสาวาทา ปฏิวิรตา, สุราเมรยมชฺชปฺปมาทฏฺฐานา ปฏิวิรตาฯ อหํ ตุมฺหากํ อุเทฺทสํ เทมิ, ปริปุจฺฉํ เทมิ, อุโปสถํ อาจิกฺขามิ, นวกมฺมํ อธิฏฺฐามิฯ อถ ปน ตุเมฺห มํ อุชฺฌิตฺวา อเญฺญ สกฺกโรถ ครุํ กโรถ มาเนถ ปูเชถา’’ติฯ เอวํ อตฺตานํ อุจฺจํ ฐเปโนฺต ปรํ นีจํ ฐเปโนฺต ชนํ ลปติฯ

ลาภกมฺยา ชนํ น ลปเยฺยยาติฯ ลาภเหตุ ลาภปจฺจยา ลาภการณา ลาภาภินิพฺพตฺติยา ลาภํ ปริปาเจโนฺต ชนํ น ลปเยฺยย, ลปนํ ปชเหยฺย วิโนเทยฺย พฺยนฺตึ กเรยฺย อนภาวํ คเมยฺย, ลปนา อารโต อสฺส วิรโต ปฏิวิรโต นิกฺขโนฺต นิสฺสโฏ วิปฺปมุโตฺต วิสญฺญุโตฺต วิมริยาทิกเตน เจตสา วิหเรยฺยาติ – ลาภกมฺยา ชนํ น ลปเยฺยยฯ

เตนาห ภควา –

“กยวิกฺกเย น ติฏฺเฐยฺย, อุปวาทํ ภิกฺขุ น กเรยฺย กุหิญฺจิ;
คาเม จ นาภิสเชฺชยฺย, ลาภกมฺยา ชนํ น ลปเยยฺยา”ติฯ

๑๖๕. น จ กตฺถิโก [กตฺถิตา (สฺยา. ก.)] **สิยา ภิกฺขุ, น จ วาจํ ปยุตฺตํ ภาเสยฺย;**
ปาคพฺภิยํ น สิเกฺขยฺย, กถํ วิคฺคาหิกํ น กถเยยฺยฯ

น จ กตฺถิโก สิยา ภิกฺขูติฯ อิเธกโจฺจ กตฺถี โหติ วิกตฺถีฯ โส กตฺถติ วิกตฺถติ อหมสฺมิ สีลสมฺปโนฺนติ วา วตสมฺปโนฺนติ วา สีลพฺพตสมฺปโนฺนติ วา ชาติยา วา โคเตฺตน วา โกลปุตฺติเยน วา วณฺณโปกฺขรตาย วา ธเนน วา อเชฺฌเนน วา กมฺมายตเนน วา สิปฺปายตเนน วา วิชฺชาฏฺฐาเนน วา สุเตน วา ปฏิภาเนน วา อญฺญตรญฺญตเรน วา วตฺถุนาฯ อุจฺจา กุลา ปพฺพชิโตติ วา มหาโภคกุลา ปพฺพชิโตติ วา อุฬารโภคกุลา ปพฺพชิโตติ วา สุตฺตนฺติโกติ วา วินยธโรติ วา ธมฺมกถิโกติ วา อารญฺญิโกติ วา…เป.… เนวสญฺญานาสญฺญายตนสมาปตฺติยา ลาภีติ วา กตฺถติ วิกตฺถติฯ เอวํ น กเตฺถยฺย น วิกเตฺถยฺย, กตฺถํ ปชเหยฺย วิโนเทยฺย พฺยนฺติํ กเรยฺย อนภาวํ คเมยฺย, กตฺถนา อารโต อสฺส วิรโต ปฏิวิรโต นิกฺขโนฺต นิสฺสโฏ วิปฺปมุโตฺต วิสญฺญุโตฺต วิมริยาทิกเตน เจตสา วิหเรยฺยาติ – น จ กตฺถิโก สิยา ภิกฺขุฯ

น จ วาจํ ปยุตฺตํ ภาเสยฺยาติฯ กตมา ปยุตฺตวาจา? อิเธกโจฺจ จีวรปยุตฺตํ วาจํ ภาสติ, ปิณฺฑปาตปยุตฺตํ วาจํ ภาสติ, เสนาสนปยุตฺตํ วาจํ ภาสติ, คิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารปยุตฺตํ วาจํ ภาสติ – อยมฺปิ วุจฺจติ ปยุตฺตวาจาฯ

อถ วา จีวรเหตุ ปิณฺฑปาตเหตุ เสนาสนเหตุ คิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารเหตุ สจฺจมฺปิ ภณติ มุสาปิ ภณติ, ปิสุณมฺปิ ภณติ อปิสุณมฺปิ ภณติ, ผรุสมฺปิ ภณติ อผรุสมฺปิ ภณติ, สมฺผปฺปลาปมฺปิ ภณติ อสมฺผปฺปลาปมฺปิ ภณติ, มนฺตาปิ วาจํ ภาสติ – อยมฺปิ วุจฺจติ ปยุตฺตวาจาฯ อถ วา ปสนฺนจิโตฺต ปเรสํ ธมฺมํ เทเสติ – “อโห วต เม ธมฺมํ สุเณยฺยุํ, สุตฺวาว ธมฺมํ ปสีเทยฺยุํ, ปสนฺนา จ เม ปสนฺนาการํ กเรยฺยุ”นฺติ – อยํ วุจฺจติ ปยุตฺตวาจาฯ **น จ วาจํ ปยุตฺตํ ภาเสยฺยา**ติฯ อนฺตมโส ธมฺมเทสนํ วาจํ อุปาทาย ปยุตฺตวาจํ น ภาเสยฺย น กเถยฺย น ภเณยฺย น ทีเปยฺย น โวหเรยฺย, ปยุตฺตํ วาจํ ปชเหยฺย วิโนเทยฺย พฺยนฺติํ กเรยฺย อนภาวํ คเมยฺย, ปยุตฺตวาจาย อารโต อสฺส วิรโต ปฏิวิรโต นิกฺขโนฺต นิสฺสโฏ วิปฺปมุโตฺต วิสญฺญุโตฺต วิมริยาทิกเตน เจตสา วิหเรยฺยาติ – น จ วาจํ ปยุตฺตํ ภาเสยฺยฯ

ปาคพฺภิยํ น สิเกฺขยฺยาติฯ **ปาคพฺภิย**นฺติ ตีณิ ปาคพฺภิยานิ – กายิกํ ปาคพฺภิยํ, วาจสิกํ ปาคพฺภิยํ, เจตสิกํ ปาคพฺภิยํฯ กตมํ กายิกํ ปาคพฺภิยํ? อิเธกโจฺจ สงฺฆคโตปิ กายิกํ ปาคพฺภิยํ ทเสฺสติ, คณคโตปิ กายิกํ ปาคพฺภิยํ ทเสฺสติ, โภชนสาลายปิ กายิกํ ปาคพฺภิยํ ทเสฺสติ, ชนฺตาฆเรปิ กายิกํ ปาคพฺภิยํ ทเสฺสติ, อุทกติเตฺถปิ กายิกํ ปาคพฺภิยํ ทเสฺสติ, อนฺตรฆรํ ปวิสโนฺตปิ กายิกํ ปาคพฺภิยํ ทเสฺสติ, อนฺตรฆรํ ปวิโฏฺฐปิ กายิกํ ปาคพฺภิยํ ทเสฺสติฯ

กถํ สงฺฆคโต กายิกํ ปาคพฺภิยํ ทเสฺสติ? อิเธกโจฺจ สงฺฆคโต อจิตฺตีการกโต เถเร ภิกฺขู ฆฏฺฏยโนฺตปิ ติฏฺฐติ, ฆฏฺฏยโนฺตปิ นิสีทติ, ปุรโตปิ ติฏฺฐติ, ปุรโตปิ นิสีทติ, อุเจฺจปิ อาสเน นิสีทติ, สสีสํ ปารุปิตฺวา นิสีทติ , ฐิตโกปิ ภณติ, พาหาวิเกฺขปโกปิ ภณติฯ เอวํ สงฺฆคโต กายิกํ ปาคพฺภิยํ ทเสฺสติฯ

กถํ คณคโต กายิกํ ปาคพฺภิยํ ทเสฺสติ? อิเธกโจฺจ คณคโต อจิตฺตีการกโต เถรานํ ภิกฺขูนํ อนุปาหนานํ จงฺกมนฺตานํ สอุปาหโน จงฺกมติ , นีเจ จงฺกเม จงฺกมนฺตานํ อุเจฺจ จงฺกเม จงฺกมติ, ฉมาย จงฺกมนฺตานํ จงฺกเม จงฺกมติ, ฆฏฺฏยโนฺตปิ ติฏฺฐติ, ฆฏฺฏยโนฺตปิ นิสีทติ, ปุรโตปิ ติฏฺฐติ, ปุรโตปิ นิสีทติ, อุเจฺจปิ อาสเน นิสีทติ, สสีสํ ปารุปิตฺวาปิ นิสีทติ, ฐิโตปิ ภณติ, พาหาวิเกฺขปโกปิ ภณติฯ เอวํ คณคโต กายิกํ ปาคพฺภิยํ ทเสฺสติฯ

กถํ โภชนสาลาย กายิกํ ปาคพฺภิยํ ทเสฺสติ? อิเธกโจฺจ โภชนสาลาย อจิตฺตีการกโต เถเร ภิกฺขู อนุปขชฺช นิสีทติ, นเวปิ ภิกฺขู อาสเนน ปฏิพาหติ, ฆฏฺฏยโนฺตปิ ติฏฺฐติ, ฆฏฺฏยโนฺตปิ นิสีทติ, ปุรโตปิ ติฏฺฐติ, ปุรโตปิ นิสีทติ, อุเจฺจปิ อาสเน นิสีทติ, สสีสํ ปารุปิตฺวา นิสีทติ, ฐิตโกปิ ภณติ, พาหาวิเกฺขปโกปิ ภณติฯ เอวํ โภชนสาลาย กายิกํ ปาคพฺภิยํ ทเสฺสติฯ

กถํ ชนฺตาฆเร กายิกํ ปาคพฺภิยํ ทเสฺสติ? อิเธกโจฺจ ชนฺตาฆเร อจิตฺตีการกโต เถเร ภิกฺขู ฆฏฺฏยโนฺตปิ ติฏฺฐติ, ฆฏฺฏยโนฺตปิ นิสีทติ, ปุรโตปิ ติฏฺฐติ, ปุรโตปิ นิสีทติ, อุเจฺจปิ อาสเน นิสีทติ, อนาปุจฺฉาปิ กฏฺฐํ ปกฺขิปติ, อนาปุจฺฉาปิ ทฺวารํ ปิทหติฯ เอวํ ชนฺตาฆเร กายิกํ ปาคพฺภิยํ ทเสฺสติฯ

กถํ อุทกติเตฺถ กายิกํ ปาคพฺภิยํ ทเสฺสติ? อิเธกโจฺจ อุทกติเตฺถ อจิตฺตีการกโต เถเร ภิกฺขู ฆฏฺฏยโนฺตปิ โอตรติ, ปุรโตปิ โอตรติ, ฆฏฺฏยโนฺตปิ นฺหายติ, ปุรโตปิ นฺหายติ, อุปริโตปิ นฺหายติ, ฆฏฺฏยโนฺตปิ อุตฺตรติ, ปุรโตปิ อุตฺตรติ ฯ เอวํ อุทกติเตฺถ กายิกํ ปาคพฺภิยํ ทเสฺสติฯ

กถํ อนฺตรฆรํ ปวิสโนฺต กายิกํ ปาคพฺภิยํ ทเสฺสติ? อิเธกโจฺจ อนฺตรฆรํ ปวิสโนฺต อจิตฺตีการกโต เถเร ภิกฺขู ฆฏฺฏยโนฺตปิ คจฺฉติ, ปุรโตปิ คจฺฉติ, โวกฺกมฺมปิ เถรานํ ภิกฺขูนํ ปุรโต คจฺฉติ ฯ เอวํ อนฺตรฆรํ ปวิสโนฺต กายิกํ ปาคพฺภิยํ ทเสฺสติฯ

กถํ อนฺตรฆรํ ปวิโฏฺฐ กายิกํ ปาคพฺภิยํ ทเสฺสติ? อิเธกโจฺจ อนฺตรฆรํ ปวิโฏฺฐ ''น ปวิส, ภเนฺต''ติ วุจฺจมาโน ปวิสติ, ''น ติฏฺฐ, ภเนฺต''ติ วุจฺจมาโน ติฏฺฐติ, ''น นิสีท, ภเนฺต''ติ วุจฺจมาโน นิสีทติ, อโนกาสมฺปิ ปวิสติ, อโนกาเสปิ ติฏฺฐติ, อโนกาเสปิ นิสีทติ, ยานิปิ ตานิ โหนฺติ กุลานํ โอวรกานิ คูฬฺหานิ จ ปฏิจฺฉนฺนานิ จ, ยตฺถ กุลิตฺถิโย กุลธีตโร กุลสุณฺหาโย กุลกุมาริโย นิสีทนฺติ ตตฺถปิ สหสา ปวิสติ, กุมารกสฺส สีสมฺปิ ปรามสติฯ เอวํ อนฺตรฆรํ ปวิโฏฺฐ กายิกํ ปาคพฺภิยํ ทเสฺสติ – อิทํ กายิกํ ปาคพฺภิยํฯ

กตมํ วาจสิกํ ปาคพฺภิยํ? อิเธกโจฺจ สงฺฆคโตปิ วาจสิกํ ปาคพฺภิยํ ทเสฺสติ, คณคโตปิ วาจสิกํ ปาคพฺภิยํ ทเสฺสติ, อนฺตรฆรํ ปวิโฏฺฐปิ วาจสิกํ ปาคพฺภิยํ ทเสฺสติฯ กถํ สงฺฆคโต วาจสิกํ ปาคพฺภิยํ ทเสฺสติ? อิเธกโจฺจ สงฺฆคโต อจิตฺตีการกโต เถเร ภิกฺขู อนาปุจฺฉํ วา อนชฺฌิโฏฺฐ วา อารามคตานํ ภิกฺขูนํ ธมฺมํ ภณติ, ปญฺหํ วิสเชฺชติ, ปาติโมกฺขํ อุทฺทิสติ , ฐิตโกปิ ภณติ, พาหาวิเกฺขปโกปิ ภณติฯ เอวํ สงฺฆคโต วาจสิกํ ปาคพฺภิยํ ทเสฺสติฯ

กถํ คณคโต วาจสิกํ ปาคพฺภิยํ ทเสฺสติ? อิเธกโจฺจ คณคโต อจิตฺตีการกโต เถเร ภิกฺขู อนาปุจฺฉํ วา อนชฺฌิโฏฺฐ วา อารามคตานํ ภิกฺขูนํ ธมฺมํ ภณติ, ปญฺหํ วิสเชฺชติ, ฐิตโกปิ ภณติ, พาหาวิเกฺขปโกปิ ภณติ; อารามคตานํ ภิกฺขุนีนํ อุปาสกานํ อุปาสิกานํ ธมฺมํ ภณติ, ปญฺหํ วิสเชฺชติ, ฐิตโกปิ ภณติ, พาหาวิเกฺขปโกปิ ภณติฯ เอวํ คณคโต วาจสิกํ ปาคพฺภิยํ ทเสฺสติฯ

กถํ อนุตรฺฌรํ ปวิโฏฺฐ วาจสิกํ ปาคพฺภิยํ ทเสฺสติ? อิเธกโจฺจ อนุตรฌรํ ปวิโฏฺฐ อิตฺถึ วา กุมาริํ วา เอวมาห – ‘‘อิตฺถนฺนาเม อิตฺถํโคเตฺต กึ อตฺถิ? ยาคุ อตฺถิ, ภตฺตํ อตฺถิ, ขาทนียํ อตฺถิ? กึ ปิวิสฺสาม , กึ ภุญฺชิสฺสาม, กึ ขาทิสฺสาม, กึ วา อตฺถิ, กึ วา เม ทสฺสถา’’ติ วิปฺปลปติฯ เอวํ อนุตรฌรํ ปวิโฏฺฐ วาจสิกํ ปาคพฺภิยํ ทเสฺสติ – อิทํ วาจสิกํ ปาคพฺภิยํฯ

กตมํ เจตสิกํ ปาคพฺภิยํ? อิเธกโจฺจ น อุจฺจา กุลา ปพฺพชิโต สมาโน อุจฺจา กุลา ปพฺพชิเตน สทฺธึ สทิสํ อตฺตานํ กโรติ จิเตฺตน, น มหาโภคกุลา ปพฺพชิโต สมาโน มหาโภคกุลา ปพฺพชิเตน สทฺธึ สทิสํ อตฺตานํ กโรติ จิเตฺตน, น อุฬารโภคกุลา ปพฺพชิโต สมาโน อุฬารโภคกุลา ปพฺพชิเตน สทฺธึ สทิสํ อตฺตานํ กโรติ จิเตฺตน, น สุตฺตนฺติโก สมาโน สุตฺตนฺติเกน สทฺธึ สทิสํ อตฺตานํ กโรติ จิเตฺตน, น วินยธโร สมาโน วินยธเรน… น ธมฺมกถิโก สมาโน ธมฺมกถิเกน… น อารญฺญิโก สมาโน อารญฺญเกน… น ปิณฺฑปาติโก สมาโน ปิณฺฑปาติเกน… น ปํสุกูลิโก สมาโน ปํสุกูลิเกน… น เตจีวริโก สมาโน เตจีวรเกน… น สปทานจาริโก สมาโน สปทานจาริเกน… น ขลุปจฺฉาภตฺติโก สมาโน ขลุปจฺฉาภตฺติเกน… น เนสชฺชิโก สมาโน เนสญฺญิเกน… น ยถาสนฺถติโก สมาโน ยถาสนฺถติเกน สทฺธึ สทิสํ อตฺตานํ กโรติ จิเตฺตน, น ปฐมสฺส ฌานสฺส ลาภี สมาโน ปฐมสฺส ฌานสฺส ลาภินา สทฺธึ สทิสํ อตฺตานํ กโรติ จิเตฺตน, น ทุติยสฺส ฌานสฺส ลาภี สมาโน ทุติยสฺส… น ตติยสฺส ฌานสฺส ลาภี สมาโน ตติยสฺส… น จตุตฺถสฺส ฌานสฺส ลาภี สมาโน ลาภี สมาโน จตุตฺถสฺส… น อากาสานญฺจายตนสมาปตฺติยา ลาภี สมาโน อากาสนญฺจายตนสมาปตฺติยา… น วิญฺญาณญฺจายตนสมาปตฺติยา ลาภี สมาโน วิญฺญาณญฺจายตน สมาปตฺติยา… น อากิญฺจญฺญายตนสมาปตฺติยา ลาภี สมาโน อากิญฺจญฺญายตน สมาปตฺติยา… น เนวสญฺญานาสญฺญายตนสมาปตฺติยา ลาภี สมาโน เนวสญฺญานาสญฺญายตนสมาปตฺติยา ลาภินา สทฺธึ สทิสํ อตฺตานํ กโรติ จิเตฺตน – อิทํ เจตสิกํ ปาคพฺภิยํฯ **น สิเกฺขยฺยา**ติ ปาคพฺภิยํ น สิเกฺขยฺย น จเรยฺย น อาจเรยฺย น สมาจเรยฺย น สมาทาย วเตฺตยฺย, ปาคพฺภิยํ ปชเหยฺย วิโนเทยฺย พฺยนฺติํ กเรยฺย อนภาวํ คเมยฺย, ปาคพฺภิยา อารโต อสฺส วิรโต ปฏิวิรโต นิกฺขโนฺต นิสฺสโฏ วิปฺปมุโตฺต วิสญฺญุโตฺต วิมริยาทิกเตน เจตสา วิหเรยฺยาติ – ปาคพฺภิยํ น สิเกฺขยฺยฯ

กถํ วิคฺคาหิกํ น กถเยยฺยาติฯ กตมา วิคฺคาหิกา กถา? อิเธกโจฺจ เอวรูปึ กถํ กตฺตา โหติ – ‘‘น ตฺวํ อิมํ ธมฺมวินยํ อาชานาสิ…เป.… นิเพฺพเฐหิ วา สเจ ปโหสี’’ติฯ วุตฺตเญฺหตํ ภควตา – ‘‘วิคฺคาหิกาย โข, โมคฺคลฺลาน, กถาย สติ กถาพาหุลฺลํ ปาฏิกงฺขํ, กถาพาหุเลฺล สติ อุทฺธจฺจํ, อุทฺธตสฺส อสํวโร, อสํวุตสฺส อารา จิตฺตํ สมาธิมฺหา’’ติฯ **กถํ วิคฺคาหิกํ น กถเยยฺยา**ติฯ วิคฺคาหิกํ กถํ น กเถยฺย น ภเณยฺย น ทีเปยฺย น โวหเรยฺย, วิคฺคาหิกํ กถํ ปชเหยฺย วิโนเทยฺย พฺยนฺติํ กเรยฺย อนภาวํ คเมยฺย, วิคฺคาหิกกถาย อารโต อสฺส วิรโต ปฏิวิรโต นิกฺขโนฺต นิสฺสโฏ วิปฺปมุโตฺต วิสญฺญุโตฺต วิมริยาทิกเตน เจตสา วิหเรยฺยาติ – กถํ วิคฺคาหิกํ น กถเยยฺยฯ

เตนาห ภควา –

‘‘น จ กตฺถิโก สิยา ภิกฺขุ, น จ วาจํ ปยุตฺตํ ภาเสยฺย;
ปาคพฺภิยํ น สิเกฺขยฺย, กถํ วิคฺคาหิกํ น กถเยยฺยา’’ติฯ

๑๖๖.โมสวเชฺช น นิเยฺยถ, สมฺปชาโน สฐานิ น กยิรา;
อถ ชีวิเตน ปญฺญาย, สีลพฺพเตน นาญฺญมติมเญฺญฯ

โมสวชฺช น นิเยฺยถาติฯ โมสวชฺชํ วุจฺจติ มุสาวาโทฯ อิเธกโจฺจ สภคฺคโต [สภาคฺคโต (สี. ก.)] วา ปริสคฺคโต [ปริสคโต (สี. ก.)] วา…เป.… อามิสกิญฺจิกฺขเหตุ วา สมฺปชาน มุสา ภาสิตา โหติ – อิทํ วุจฺจติ โมสวชฺชํฯ อปิ จ ตีหากาเรหิ มุสาวาโท โหติ – ปุเพฺพวสฺส โหติ "มุสา ภณิสฺส"นฺติ, ภณนฺตสฺส โหติ "มุสา ภณามี"ติ, ภณิตสฺส โหติ "มุสา มยา ภณิต"นฺติ, อิเมหิ ตีหากาเรหิ มุสาวาโท โหติฯ อปิ จ จตูหากาเรหิ… ปญฺจหากาเรหิ… ฉ หากาเรหิ… สตฺตหากาเรหิ… อฏฺฐหากาเรหิ… มุสาวาโท โหติ – ปุเพฺพวสฺส โหติ "มุสา ภณิสฺส"นฺติ, ภณนฺตสฺส โหติ "มุสา ภณามี"ติ, ภณิตสฺส โหติ "มุสา มยา ภณิต"นฺติ วินิธาย ทิฏฺฐึ วินิธาย ขนฺติํ วินิธาย รุจิํ วินิธาย สญฺญํ วินิธาย ภาวํ – อิเมหิ อฏฺฐหากาเรหิ มุสาวาโท โหติฯ **โมสวชฺช น นิเยฺยถา**ติฯ โมสวชฺช น ยาเยยฺย น นิยฺยาเยยฺย น วเหยฺย [น วุเยฺหยฺย (สี. ก.), นตฺถิ สฺยา. โปตฺถเก] น สํหเรยฺย, โมสวชฺชํ ปชเหยฺย วิโนเทยฺย พฺยนฺติํ กเรยฺย อนภาวํ คเมยฺย, โมสวชฺชา อารโต อสฺส วิรโต ปฏิวิรโต นิกฺขโนฺต นิสฺสโฏ วิปฺปมุโตฺต วิสญฺญุโตฺต วิมริยาทิกเตน เจตสา วิหเรยฺยาติ – โมสวชฺช น นิเยฺยถฯ

สมฺปชาโน สฐานิ น กยิราติฯ กตมํ สาเฐยฺยํ? อิเธกโจฺจ สโฐ โหติ ปริสโฐ, ยํ ตตฺถ สฐํ สฐตา สาเฐยฺยํ กกฺกรตา กกฺกริยํ ปริกฺขตฺตตา ปาริกฺขตฺติยํ – อิทํ วุจฺจติ สาเฐยฺยํฯ **สมฺปชาโน สฐานิ น กยิรา**ติฯ สมฺปชาโน หุตฺวา สาเฐยฺยํ น กเรยฺย น ชเนยฺย น สญฺชเนยฺย น นิพฺพเตฺตยฺย นาภินิพฺพเตฺตยฺย, สาเฐยฺยํ ปชเหยฺย วิโนเทยฺย พฺยนฺติํ กเรยฺย อนภาวํ คเมยฺย, สาเฐยฺยา อารโต อสฺส วิรโต ปฏิวิรโต นิกฺขโนฺต นิสฺสโฏ วิปฺปมุโตฺต วิสญฺญุโตฺต วิมริยาทิกเตน เจตสา วิหเรยฺยาติ – สมฺปชาโน สฐานิ น กยิราฯ

อถ ชีวิเตน ปญฺญาย, สีลพฺพเตน นาญฺญมติมเญฺญติฯ **อถา**ติ ปทสนฺธิ…เป.… ปทานุปุพฺพตาเปตํ – อถาติฯ อิเธกโจฺจ ลูขชีวิตํ ชีวโนฺต ปรํ ปณีตชีวิตํ ชีวนฺตํ อติมญฺญติ – "กิํ ปนายํ พหุลาชีโว สพฺพํ สํภกฺขติ, เสยฺยถิทํ – มูลพีชํ ขนฺธพีชํ ผฬุพีชํ อคฺคพีชํ พีชพีชเมว ปญฺจมํ อสนิวิจกฺกทนฺตกูฏสมณปฺปธาเนนา"ติ [อสนีว จกฺกํ ทนฺตกูฏํ สมณปฺปธาเนนาติ (สี.)]ฯ โส ตาย ลูขชีวิตาย ปรํ ปณีตชีวิตํ ชีวนฺตํ อติมญฺญติฯ

อิเธกโจฺจ ปณีตชีวิตํ ชีวโนฺต ปรํ ลูขชีวิตํ ชีวนฺตํ อติมญฺญติ – "กิํ ปนายํ อปฺปปุโญฺญ อเปฺปสกฺโข น ลาภี จีวรปิณฺฑปาตเสนาสนคิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขาราน"นฺติฯ โส ตาย ปณีตชีวิตาย ปรํ ลูขชีวิตํ ชีวนฺตํ อติมญฺญติฯ อิเธกโจฺจ ปญฺญาสมฺปโนฺน โหติฯ โส ปุโฏฺฐ ปญฺหํ วิสเชฺชติฯ ตสฺส เอวํ โหติ – "อหมสฺมิ ปญฺญาสมฺปโนฺน, อิเม ปนเญฺญ น ปญฺญาสมฺปนฺนา"ติฯ โส ตาย ปญฺญาสมฺปทาย ปรํ อติมญฺญติฯ อิเธกโจฺจ สีลสมฺปโนฺน โหติ, ปาติโมกฺขสํวรสํวุโต วิหรติ อาจารโคจรสมฺปโนฺน, อณุมเตฺตสุ วเชฺชสุ ภยทสฺสาวี, สมาทาย สิกฺขติ สิกฺขาปเทสุฯ ตสฺส เอวํ โหติ – "อหมสฺมิ สีลสมฺปโนฺน, อิเม ปนเญฺญ ภิกฺขู ทุสฺสีลา ปาปธมฺมา"ติฯ โส ตาย สีลสมฺปทาย ปรํ อติมญฺญติฯ อิเธกโจฺจ วตสมฺปโนฺน โหติ อารญฺญิโก วา ปิณฺฑปาติโก วา ปํสุกูลิโก วา เตจีวริโก วา สปทานจาริโก วา ขลุปจฺฉาภตฺติโก วา เนสชฺชิโก วา ยถาสนฺถติโก วาฯ ตสฺส เอวํ โหติ – "อหมสฺมิ วต สมฺปโนฺน, อิเม ปนเญฺญ น วตสมฺปนฺนา"ติฯ โส ตาย วตสมฺปทาย ปรํ อติมญฺญติฯ **อถ ชีวิเตน ปญฺญาย, สีลพฺพเตน นาญฺญมติมเญฺญ**ติฯ ลูขชีวิตาย วา ปณีตชีวิตาย วา ปญฺญาสมฺปทาย วา สีลสมฺปทาย วา วตสมฺปทาย วา ปรํ นาติมเญฺญยฺย, นาวชาเนยฺย, น เตน มานํ ชเนยฺย, น เตน ถโทฺธ อสฺส, ปตฺถโทฺธ ปคฺคหิตสิโรติ – อถ ชีวิเตน ปญฺญาย สีลพฺพเตน นาญฺญมติมเญฺญฯ

เตนาห ภควา –

“โมสวเชฺช น นิเยฺยถ, สมฺปชาโน สฐานิ น กยิรา;
อถ ชีวิเตน ปญฺญาย, สีลพฺพเตน นาญฺญมติมเญฺญ”ติฯ

๑๖๗. **สุตฺวา รุสิโต** [ทูสิโต (สี. สฺยา.)] **พหุํ วาจํ, สมณานํ วา ปุถุชนานํ** [ปุถุวจนานํ (สี. สฺยา.)] **;**
ผรุเสน เน น ปฏิวชฺชา, น หิ สโนฺต ปฏิเสนิํ กโรนฺติ [ปฏิเสนิ กโรติ (สฺยา.)] **ฯ**

สุตฺวา รุสิโต พหุํ วาจํ, สมณานํ ปุถุชนานนฺติฯ **รุสิโต**ติ ทูสิโต ขุํสิโต ฆฏฺฏิโต วมฺภิโต ครหิโต อุปวทิโตฯ **สมณานนฺ**ติ เย เกจิ อิโต พหิทฺธา ปริพฺพชูปคตา ปริพฺพชสมาปนฺนาฯ **ปุถุชนานนฺ**ติ ขตฺติยา จ พฺราหฺมณา จ เวสฺสา จ สุทฺทา จ คหฏฺฐา จ ปพฺพชิตา จ เทวา จ มนุสฺสา จ, เต พหุกาหิ วาจาหิ อนิฏฺฐาหิ อกนฺตาหิ อมนาปาหิ อโกฺกเสยฺยุํ ปริภาเสยฺยุํ โรเสยฺยุํ วิโรเสยฺยุํ หิํเสยฺยุํ วิหิํเสยฺยุํ เหเฐยฺยุํ วิเหเฐยฺยุํ ฆาเตยฺยุํ อุปฆาเตยฺยุํ อุปฆาตํ กเรยฺยุํ เตสํ พหุํ วาจํ อนิฏฺฐํ อกนฺตํ อมนาปํ สุตฺวา สุณิตฺวา อุคฺคหิตฺวา อุปธารยิตฺวา อุปลกฺขยิตฺวาติ – สุตฺวา รุสิโต พหุํ วาจํ, สมณานํ วา ปุถุชนานํฯ

ผรุเสน เน น ปฏิวชฺชาติฯ **ผรุเสนา**ติ ผรุเสน กกฺขเฬน น ปฏิวชฺชา นปฺปฏิภเณยฺย, อโกฺกสนฺตํ น ปจฺจโกฺกเสยฺย, โรสนฺตํ นปฺปฏิโรเสยฺย, ภณฺฑนํ นปฺปฏิภเณฺฑยฺย น กลหํ กเรยฺย น ภณฺฑนํ กเรยฺย น วิคฺคหํ กเรยฺย น วิวาทํ กเรยฺย น เมธคํ กเรยฺย, กลหภณฺฑนวิคฺคหวิวาทเมธคํ ปชเหยฺย วิโนเทยฺย พฺยนฺติํ กเรยฺย อนภาวํ คเมยฺย, กลหภณฺฑนวิคฺคหวิวาทเมธคา อารโต อสฺส วิรโต ปฏิวิรโต นิกฺขโนฺต นิสฺสโฏ วิปฺปมุโตฺต วิสญฺญุโตฺต วิมริยาทิกเตน เจตสา วิหเรยฺยาติ – ผรุเสน เน น ปฏิวชฺชาฯ

น หิ สโนฺต ปฏิเสนิํ กโรนฺตีติฯ **สโนฺต**ติ ราคสฺส สนฺตตฺตา สโนฺต, โทสสฺส… โมหสฺส… โกธสฺส… อุปนาหสฺส…เป.… สพฺพากุสลาภิสงฺขารานํ สนฺตตฺตา สมิตตฺตา วูปสมิตตฺตา วิชฺฌาตตฺตา นิพฺพุตตฺตา วิคตตฺตา ปฏิปสฺสทฺธตฺตา สโนฺต อุปสโนฺต วูปสโนฺต นิพฺพุโต ปฏิปสฺสโทฺธติ – สโนฺตฯ **น หิ สโนฺต ปฏิเสนิํ กโรนฺตี**ติฯ สโนฺต ปฏิเสนิํ ปฏิมลฺลํ ปฏิกณฺฏกํ [ปฏิพนฺธนํ (สี.)] ปฏิปกฺขํ น กโรนฺติ น ชเนนฺติ น สญฺชเนนฺติ น นิพฺพเตฺตนฺติ นาภินิพฺพเตฺตนฺตีติ – น หิ สโนฺต ปฏิเสนิํ กโรนฺติฯ

เตนาห ภควา –

“สุตฺวา รุสิโต พหุํ วาจํ, สมณานํ วา ปุถุชนานํ;
ผรุเสน เน น ปฏิวชฺชา, น หิ สโนฺต ปฏิเสนิํ กโรนฺตี”ติฯ

๑๖๘. **เอตญฺจ ธมฺมมญฺญาย, วิจินํ ภิกฺขุ สทา สโต สิเกฺข;**
สนฺตีติ นิพฺพุติํ ญตฺวา, สาสเน โคตมสฺส นปฺปมเชฺชยฺยฯ

เอตญฺจ ธมฺมมญฺญายาติฯ **เอต**นฺติ อาจิกฺขิตํ เทสิตํ ปญฺญปิตํ ปฏฺฐปิตํ วิวฏํ วิภตฺตํ อุตฺตานีกตํ ปกาสิตํ ธมฺมํ อญฺญาย ชานิตฺวา ตุลยิตฺวา ตีรยิตฺวา วิภาวยิตฺวา วิภูตํ กตฺวาติฯ เอวมฺปิ เอตญฺจ ธมฺมมญฺญายฯ อถ วา สมญฺจ วิสมญฺจ ปถญฺจ วิปถญฺจ สาวชฺชญฺจ อนวชฺชญฺจ หีนญฺจ ปณีตญฺจ กณฺหญฺจ สุกฺกญฺจ วิญฺญุครหิตญฺจ วิญฺญุปสตฺถญฺจ ธมฺมํ อญฺญาย ชานิตฺวา ตุลยิตฺวา ตีรยิตฺวา วิภาวยิตฺวา วิภูตํ กตฺวาติฯ เอวมฺปิ เอตญฺจ ธมฺมมญฺญายฯ อถ วา สมฺมาปฏิปทํ อนุโลมปฏิปทํ อปจฺจนีกปฏิปทํ อวิรุทฺธปฏิปทํ อนฺวตฺถปฏิปทํ ธมฺมานุธมฺมปฏิปทํ สีเลสุ ปริปูรการิตํ อินฺทฺริเยสุ คุตฺตทฺวารตํ โภชเน

มตฺตญฺญุตํ ชาคริยานุโยคํ สติสมฺปชญฺญํ, จตฺตาโร สติปฏฺฐาเน จตฺตาโร สมฺมปฺปธาเน จตฺตาโร อิทฺธิปาเท ปญฺจินฺทฺริยานิ ปญฺจ พลานิ สตฺต โพชฺฌงฺเค อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ, นิพฺพานญฺจ นิพฺพานคามินิญฺจ ปฏิปทํ ธมฺมํ อญฺญาย ชานิตฺวา ตุลยิตฺวา ตีรยิตฺวา วิภาวยิตฺวา วิภูตํ กตฺวาติฯ เอวมฺปิ ตญฺจ ธมฺมมญฺญายฯ

วิจินํ ภิกฺขุ สทา สโต สิเกฺขติฯ **วิจิน**นฺติ วิจินโนฺต ปวิจินโนฺต ตุลยโนฺต ตีรยโนฺต วิภาวยโนฺต วิภูตํ กโรโนฺตฯ ‘‘สเพฺพ สงฺขารา อนิจฺจา’’ติ…เป.… ‘‘ยํ กิญฺจิ สมุทยธมฺมํ สพฺพํ ตํ นิโรธธมฺม’’นฺติ วิจินโนฺต ปวิจินโนฺต ตุลยโนฺต ตีรยโนฺต วิภาวยโนฺต วิภูตํ กโรโนฺตติ – วิจินํ ภิกฺขุฯ **สทา**ติ สทา สพฺพทา สพฺพกาลํ…เป.… ปจฺฉิเม วโยขเนฺธฯ **สโต**ติ จตูหิ การเณหิ สโต – กาเย กายานุปสฺสนาสติปฏฺฐานํ ภาเวโนฺต สโต…เป.… โส วุจฺจติ สโตฯ **สิเกฺข**ติ ติโสฺส สิกฺขาโย – อธิสีลสิกฺขา, อธิจิตฺตสิกฺขา, อธิปญฺญาสิกฺขา…เป.… อยํ อธิปญฺญาสิกฺขาฯ อิมา ติโสฺส สิกฺขาโย อาวชฺชโนฺต สิเกฺขยฺย…เป.… สิเกฺขยฺย อาจเรยฺย สมาจเรยฺย สมาทาย วเตฺตยฺยาติ – วิจินํ ภิกฺขุ สทา สโต สิเกฺขฯ

สนฺตีติ นิพฺพุตึ ญตฺวาติฯ ราคสฺส นิพฺพุตึ สนฺตีติ ญตฺวา, โทสสฺส… โมหสฺส…เป.… สพฺพากุสลาภิสงฺขารานํ นิพฺพุตึ สนฺตีติ ญตฺวา ชานิตฺวา ตุลยิตฺวา ตีรยิตฺวา วิภาวยิตฺวา วิภูตํ กตฺวาติ – สนฺตีติ นิพฺพุตึ ญตฺวาฯ

สาสเน โคตมสฺส นปฺปมเชฺชยฺยาติฯ โคตมสฺส สาสเน พุทฺธสาสเน ชินสาสเน ตถาคตสาสเน เทวสาสเน อรหนฺตสาสเนฯ **นปฺปมเชฺชยฺยา**ติ สกฺกจฺจการี อสฺส สาตจฺจการี อฏฺฐิตการี อโนลีนวุตฺติโก อนิกฺขิตฺตจฺฉโนฺท อนิกฺขิตฺตธุโร กุสเลสุ ธเมฺมสุฯ ‘‘กทาหํ อปริปูรํ วา สีลกฺขนฺธํ ปริปูเรยฺยํ…เป.… อปริปูรํ วา สมาธิกฺขนฺธํ… ปญฺญากฺขนฺธํ… วิมุตฺติกฺขนฺธํ… วิมุตฺติญาณทสฺสนกฺขนฺธํ? กทาหํ อปริญฺญาตํ วา ทุกฺขํ ปริชาเนยฺยํ, อปฺปหีเน วา กิเลเส ปชเหยฺยํ, อภาวิตํ วา มคฺคํ ภาเวยฺยํ, อสจฺฉิกตํ วา นิโรธํ สจฺฉิกเรยฺย’’นฺติ? โย ตตฺถ ฉโนฺท จ วายาโม จ อุสฺสาโห จ อุโสฺสฬฺหี จ ถาโม จ อปฺปฏิวานี จ สติ จ สมฺปชญฺญญฺจ อาตปฺปํ ปธานํ อธิฏฺฐานํ อนุโยโค อปฺปมาโท กุสเลสุ ธเมฺมสูติ – สาสเน โคตมสฺส นปฺปมเชฺชยฺยฯ

เตนาห ภควา –

‘‘เอตญฺจ ธมฺมมญฺญาย, วิจินํ ภิกฺขุ สทา สโต สิเกฺข;
สนฺตีติ นิพฺพุตึ ญตฺวา, สาสเน โคตมสฺส นปฺปมเชฺชยฺยา’’ติฯ

๑๖๙. **อภิภู หิ โส อนภิภูโต, สกฺขิธมฺมมนีติหมทฺทสิ;**
ตสฺมา หิ ตสฺส ภควโต สาสเน, อปฺปมโตฺต สทา นมสฺสมนุสิเกฺขฯ[อิติ ภควา]

อภิภู หิ โส อนภิภูโตติฯ **อภิภู**ติ รูปาภิภู [อภิภูตรูปา (สฺยา.) เอวมเญฺญสุ ปญฺจปเทสุปิ] สทฺทาภิภู คนฺธาภิภู รสาภิภู โผฏฺฐพฺพาภิภู ธมฺมาภิภู, อนภิภูโต เกหิจิ กิเลเสหิ, อภิโภสิ เน ปาปเก [อภิภู หิ เน หีเน ปาปเก (สี. ก.), อภิภู หิ ปาปเก (สฺยา.)] อกุสเล ธเมฺม สํกิเลสิเก โปโนภวิเก สทเร ทุกฺขวิปาเก อายตึ ชาติชรามรณิเยติ – อภิภู หิ โส อนภิภูโตฯ

สกฺขิธมฺมมนีติหมทฺทสีติฯ **สกฺขิธมฺม**นฺติ น อิติหิติหํ น อิติกิริยาย น ปรมฺปราย น ปิฏกสมฺปทาย น ตกฺกเหตุ น นยเหตุ น อาการปริวิตเกฺกน น ทิฏฺฐินิชฺฌานกฺขนฺติยา สามํ สยมภิญฺญาตํ อตฺตปจฺจกฺขธมฺมํ อทฺทสิ อทฺทกฺขิ อปสฺสิ ปฏิวิชฺฌีติ – สกฺขิธมฺมมนีติหมทฺทสิฯ

ตสฺมา หิ ตสฺส ภควโต สาสเนติฯ **ตสฺมา**ติ ตสฺมา ตํการณา ตํเหตุ ตปฺปจฺจยา ตํนิทานาฯ **ตสฺส ภควโต สาสเน**ติฯ ตสฺส ภควโต สาสเน โคตมสาสเน พุทฺธสาสเน ชินสาสเน ตถาคตสาสเน เทวสาสเน อรหนฺตสาสเนติ – ตสฺมา ตสฺส ภควโต สาสเนฯ

อปฺปมตฺโต สทา นมสฺสมนุสิกฺเข (อิติ ภควา)ติฯ **อปฺปมตฺโต**ติ สกฺกจฺจการี…เป.… อปฺปมาโท กุสเลสุ ธมฺเมสุฯ **สทา**ติ สทา สพฺพกาลํ…เป.… ปจฺฉิเม วโยขนฺเธฯ **นมสฺส**นฺติ กาเยน วา นมสฺสมาโน วาจาย วา นมสฺสมาโน จิตฺเตน วา นมสฺสมาโน อนฺวตฺถปฏิปตฺติยา วา นมสฺสมาโน ธมฺมานุธมฺมปฏิปตฺติยา วา นมสฺสมาโน สกฺกุรุมาโน ครุกุรุมาโน [สกฺการมาโน ครุการมาโน (สฺยา.)] มานยมาโน ปูชยมาโน อปจยมาโนฯ **อนุสิกฺเข**ติ ติสฺโส สิกฺขาโย – อธิสีลสิกฺขา, อธิจิตฺตสิกฺขา, อธิปญฺญาสิกฺขา…เป.… อยํ อธิปญฺญาสิกฺขาฯ อิมา ติสฺโส สิกฺขาโย อาวชฺชนฺโต สิกฺเขยฺย…เป.… สจฺฉิกาตพฺพํ สจฺฉิกโรนฺโต สิกฺเขยฺย จเรยฺย อาจเรยฺย สมาจเรยฺย สมาทาย วตฺเตยฺยฯ **ภควา**ติ คารวาธิวจนํ…เป.… สจฺฉิกา ปญฺญตฺติ ยทิทํ ภควาติ – อปฺปมตฺโต สทา นมสฺสมนุสิกฺขฯ (อิติ ภควา)ฯ

เตนาห ภควา –

‘‘อภิภู หิ โส อนภิภูโต, สกฺขิธมฺมมนีติหมทฺทสิ;
ตสฺมา หิ ตสฺส ภควโต สาสเน, อปฺปมตฺโต สทา นมสฺสมนุสิกฺเข’’ฯ [อิติ ภควาติ]

ตุวฏฺฏกสุตฺตนิทฺเทโส [ตุวฏกสุตฺตนิทฺเทโส (สี. สฺยา.) สุตฺตนิปาเตปิ] จุทฺทสโมฯ

๑๕. อตฺตทณฺฑสุตฺตนิเทฺทโส

อถ อตฺตทณฺฑสุตฺตนิเทฺทสํ วกฺขติ –

๑๗๐. **อตฺตทณฺฑา ภยํ ชาตํ, ชนํ ปสฺสถ เมธคํ;**
สํเวคํ กิตฺตยิสฺสามิ, ยถา สํวิชิตํ มยาฯ

อตฺตทณฺฑา ภยํ ชาตนฺติฯ **ทณฺฑา**ติ ตโย ทณฺฑา – กายทโณฺฑ, วจีทโณฺฑ, มโนทโณฺฑฯ ติวิธํ กายทุจฺจริตํ กายทโณฺฑ, จตุพฺพิธํ วจีทุจฺจริตํ วจีทโณฺฑ, ติวิธํ มโนทุจฺจริตํ มโนทโณฺฑฯ **ภย**นฺติ เทฺว ภยานิ – ทิฎฺฐธมฺมิกญฺจ ภยํ สมฺปรายิกญฺจ ภยํฯ กตมํ ทิฎฺฐธมฺมิกํ ภยํ? อิเธกโจฺจ กาเยน ทุจฺจริตํ จรติ, วาจาย ทุจฺจริตํ จรติ, มนสา ทุจฺจริตํ จรติ, ปาณมฺปิ หนติ, อทินฺนมฺปิ อาทิยติ, สนฺธิมฺปิ ฉินฺทติ, นิโลฺลปมฺปิ หรติ, เอกาคาริกมฺปิ กโรติ, ปริปเนฺถปิ ติฎฺฐติ, ปรทารมฺปิ คจฺฉติ, มุสาปิ ภณติฯ ตเมนํ คเหตฺวา รโญฺญ ทเสฺสนฺติ – ‘‘อยํ, เทว, โจโร อาคุจารีฯ อิมสฺส ยํ อิจฺฉสิ ตํ ทณฺฑํ ปเณหี’’ติฯ ตเมนํ ราชา ปริภาสติฯ โส ปริภาสปจฺจยา ภยมฺปิ อุปฺปาเทติ, ทุกฺขํ โทมนสฺสํ [ทุกฺขโทมนสฺสํ (สฺยา.)] ปฎิสํเวเทติฯ เอตํ ภยํ ทุกฺขํ โทมนสฺสํ กุโต ตสฺส? อตฺตทณฺฑโต ชาตํ สญฺชาตํ นิพฺพตฺตํ อภินิพฺพตฺตํ ปาตุภูตํฯ

เอตฺตเกนปิ ราชา น ตุสฺสติฯ ตเมนํ ราชา พนฺธาเปติ อนฺทุพนฺธเนน วา รชฺชุพนฺธเนน วา สงฺขลิกพนฺธเนน วา เวตฺตพนฺธเนน วา ลตาพนฺธเนน วา ปเกฺขปพนฺธเนน วา [เปกฺขพนฺธเนน วา (สฺยา.)] ปริเกฺขปพนฺธเนน วา คามพนฺธเนน วา นิคมพนฺธเนน วา นครพนฺธเนน วา รฎฺฐพนฺธเนน วา ชนปทพนฺธเนน วา อนฺตมโส สวจนียมฺปิ กโรติ – ‘‘น เต ลพฺภา อิโต ปกฺกมิตุ’’นฺติฯ โส พนฺธนปจฺจยาปิ ทุกฺขํ โทมนสฺสํ ปฎิสํเวเทติฯ เอตํ ภยํ ทุกฺขํ โทมนสฺสํ กุโต ตสฺส? อตฺตทณฺฑโต ชาตํ สญฺชาตํ นิพฺพตฺตํ อภินิพฺพตฺตํ ปาตุภูตํฯ

เอตฺตเกนปิ ราชา น ตุสฺสติฯ ราชา ตสฺส ธนํ อาหราเปติ – สตํ วา สหสฺสํ วา สตสหสฺสํ วาฯ โส ธนชานิปจฺจยาปิ ทุกฺขํ โทมนสฺสํ ปฎิสํเวเทติฯ เอตํ ภยํ ทุกฺขํ โทมนสฺสํ กุโต ตสฺส? อตฺตทณฺฑโต ชาตํ สญฺชาตํ นิพฺพตฺตํ อภินิพฺพตฺตํ ปาตุภูตํฯ

เอตฺตเกนปิ ราชา น ตุสฺสติฯ ตเมนํ ราชา วิวิธา กมฺมการณา การาเปติ – กสาหิปิ ตาเฬติ, เวเตฺตหิปิ ตาเฬติ, อฑฺฒทณฺฑเกหิปิ ตาเฬติ, หตฺถมฺปิ ฉินฺทติ, ปาทมฺปิ ฉินฺทติ, หตฺถปาทมฺปิ ฉินฺทติ, กณฺณมฺปิ ฉินฺทติ, นาสมฺปิ ฉินฺทติ, กณฺณนาสมฺปิ ฉินฺทติ, พิลงฺคถาลิกมฺปิ กโรติ, สงฺขมุณฺฑิกมฺปิ กโรติ, ราหุมุขมฺปิ กโรติ, โชติมาลิกมฺปิ กโรติ, หตฺถปโชฺชติกมฺปิ กโรติ, เอรกปตฺติกมฺปิ กโรติ, จีรกวาสิกมฺปิ กโรติ, เอเณยฺยกมฺปิ กโรติ, พฬิสมํสิกมฺปิ กโรติ, กหาปณิกมฺปิ กโรติ, ขาราปตจฺฉิกมฺปิ กโรติ, ปลิฆปริวตฺตกมฺปิ กโรติ, ปลาลปีฐกมฺปิ กโรติ, ตเตฺตนปิ เตเลน โอสิญฺจติ, สุนเขหิปิ ขาทาเปติ, ชีวนฺตมฺปิ สูเล อุตฺตาเสติ, อสินาปิ สีสํ ฉินฺทติฯ โส กมฺมการณปจฺจยาปิ ทุกฺขํ โทมนสฺสํ ปฎิสํเวเทติฯ เอตํ ภยํ ทุกฺขํ โทมนสฺสํ กุโต ตสฺส? อตฺตทณฺฑโต ชาตํ สญฺชาตํ นิพฺพตฺตํ อภินิพฺพตฺตํ ปาตุภูตํฯ ราชา อิเมสํ จตุนฺนํ ทณฺฑานํ อิสฺสโรฯ

โส สเกน กเมฺมน กายสฺส เภทา ปรํ มรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตํ นิรยํ อุปปชฺชติฯ ตเมนํ นิรยปาลา ปญฺจวิธพนฺธนํ นาม กมฺมการณํ กาเรนฺติ – ตตฺตํ อโยขิลํ หเตฺถ คเมนฺติ, ตตฺตํ อโยขิลํ ทุติเย หเตฺถ คเมนฺติ, ตตฺตํ อโยขิลํ ปาเท คเมนฺติ, ตตฺตํ อโยขิลํ ทุติเย ปาเท คเมนฺ

ติ, ตตฺตํ อโยขิลํ มชฺเฌ อุรสฺมึ คเมนฺติฯ โส ตตฺถ ทุกฺขา ติพฺพา [ติปฺปา (สฺยา.)] กฎุกา เวทนา เวเทติ; น จ ตาว กาลํกโรติ ยาว น ตํ ปาปกมฺมํ พฺยนฺตีโหติฯ เอตํ ภยํ ทุกฺขํ โทมนสฺสํ กุโต ตสฺส? อตฺตทณฺฑโต ชาตํ สญฺชาตํ นิพฺพตฺตํ อภินิพฺพตฺตํ ปาตุภูตํฯ

ตเมนํ นิรยปาลา สํเวเสตฺวา [สํเวสิตฺวา (สฺยา.) ม. นิ. ๓.๒๖๗] กุฐารีหิ [กุธารีหิ (สฺยา. ก.)] ตจฺฉนฺติฯ โส ตตฺถ ทุกฺขา ติพฺพา กฎุกา เวทนา เวเทติ; น จ ตาว กาลํกโรติ ยาว น ตํ ปาปกมฺมํ พฺยนฺตีโหติฯ ตเมนํ นิรยปาลา อุทฺธํปาทํ [อุทฺธปาทํ (สี.)] อโธสิรํ คเหตฺวา วาสีหิ ตจฺฉนฺติฯ ตเมนํ นิรยปาลา รเถ โยเชตฺวา อาทิตฺตาย ปถวิยา สมฺปชฺชลิตาย สโชติภูตาย สาเรนฺติปิ ปจฺจาสาเรนฺติปิ [หาเรนฺติปิ ปจฺจาหาเรนฺติปิ (สี. ก.)] …เป.… ตเมนํ นิรยปาลา มหนฺตํ องฺคารปพฺพตํ อาทิตฺตํ สมฺปชฺชลิตํ สโชติภูตํ อาโรเปนฺติปิ โอโรเปนฺติปิ…เป.… ตเมนํ นิรยปาลา อุทฺธํปาทํ อโธสิรํ คเหตฺวา ตตฺตาย โลหกุมฺภิยา ปกฺขิปนฺติ อาทิตฺตาย สมฺปชฺชลิตาย สโชติภูตายฯ โส ตตฺถ เผณุทฺเทหกํ ปจฺจติฯ โส ตตฺถ เผณุทฺเทหกํ ปจฺจมาโน สกิมฺปิ อุทฺธํ คจฺฉติ, สกิมฺปิ อโธ คจฺฉติ, สกิมฺปิ ติริยํ คจฺฉติฯ โส ตตฺถ ทุกฺขา ติพฺพา กฎุกา เวทนา เวเทติ; น จ ตาว กาลํกโรติ ยาว น ตํ ปาปกมฺมํ พฺยนฺตีโหติฯ เอตํ ภยํ ทุกฺขํ โทมนสฺสํ กุโต ตสฺส? อตฺตทณฺฑโต ชาตํ สญฺชาตํ นิพฺพตฺตํ อภินิพฺพตฺตํ ปาตุภูตํฯ ตเมนํ นิรยปาลา มหานิรเย ปกฺขิปนฺติฯ โส โข ปน มหานิรโย –

“จตุกฺกโณฺณ จตุทฺวาโร, วิภโตฺต ภาคโส มิโต;
อโยปาการปริยโนฺต [… ปริยโตฺต (สฺยา. ก.)], อยสา ปฏิกุชฺชิโตฯ

“ตสฺส อโยมยา ภูมิ, ชลิตา เตชสา ยุตา;
สมนฺตา โยชนสตํ, ผริตฺวา ติฏฺฐติ สพฺพทาฯ

“กทริยาตปนา โฆรา, อจฺจิมโนฺต ทุราสทา;
โลมหํสนรูปา จ, ภิสฺมา ปฏิภยา ทุขาฯ

“ปุรตฺถิมาย ภิตฺติยา, อจฺจิกฺขโนฺธ สมุฎฺฐิโต;
ทหโนฺต ปาปกมฺมเนฺต, ปจฺฉิมาย ปฏิหญฺญติฯ

“ปจฺฉิมาย จ ภิตฺติยา, อจฺจิกฺขโนฺธ สมุฎฺฐิโต;
ทหโนฺต ปาปกมฺมเนฺต, ปุรตฺถิมาย ปฏิหญฺญติฯ

“อุตฺตราย จ ภิตฺติยา, อจฺจิกฺขโนฺธ สมุฎฺฐิโต;
ทหโนฺต ปาปกมฺมเนฺต, ทกฺขิณาย ปฏิหญฺญติฯ

“ทกฺขิณาย จ ภิตฺติยา, อจฺจิกฺขโนฺธ สมุฎฺฐิโต;
ทหโนฺต ปาปกมฺมเนฺต, อุตฺตราย ปฏิหญฺญติฯ

“เหฏฺฐโต จ สมุฎฺฐาย, อจฺจิกฺขโนฺธ ภยานโก;
ทหโนฺต ปาปกมฺมเนฺต, ฉทนสฺมึ ปฏิหญฺญติฯ

“ฉทนมฺหา สมุฎฺฐาย, อจฺจิกฺขโนฺธ ภยานโก;
ทหโนฺต ปาปกมฺมเนฺต, ภูมิยํ ปฏิหญฺญติฯ

“อโยกปาลมาทิตฺตํ, สนฺตตฺตํ ชลิตํ ยถา;
เอวํ อวีจินิรโย, เหฏฺฐา อุปริ ปสฺสโตฯ

“ตตฺถ สตฺตา มหาลุทฺทา, มหากิพฺพิสการิโน;
อจฺจนฺตปาปกมฺมนฺตา, ปจฺจนฺติ น จ มิยฺยเร [มียเร (สี.)]ฯ

“ชาตเวทสโม กาโย, เตสํ นิรยวาสินํ;
ปสฺส กมฺมานํ ทฬฺหตฺตํ, น ภสฺมา โหติ นปี มสิฯ

“ปุรตฺถิเมนปิ ธาวนฺติ, ตโต ธาวนฺติ ปจฺฉิมํ;
อุตฺตเรนปิ ธาวนฺติ, ตโต ธาวนฺติ ทกฺขิณํฯ

“ยํ ยํ ทิสํ ปธาวนฺติ [ทิสมฺปิ ธาวนฺติ (สฺยา.)], ตํ ตํ ทฺวารํ ปิธียติ [ปิถียติ (สี. สฺยา.)];
อภินิกฺขมิตาสา เต, สตฺตา โมกฺขคเวสิโนฯ

“น เต ตโต นิกฺขมิตุํ, ลภนฺติ กมฺมปจฺจยา;
เตสญฺจ ปาปกมฺมนฺตํ, อวิปกฺกํ กตํ พหุ”นฺติฯ

เอตํ ภยํ ทุกฺขํ โทมนสฺสํ กุโต ตสฺส? อตฺตทณฺฑโต ชาตํ สญฺชาตํ นิพฺพตฺตํ อภินิพฺพตฺตํ ปาตุภูตํฯ ยานิ จ เนรยิกานิ ทุกฺขานิ ยานิ จ ติรจฺฉานโยนิกานิ ทุกฺขานิ ยานิ จ เปตฺติวิสยิกานิ ทุกฺขานิ ยานิ จ มานุสิกานิ ทุกฺขานิ; ตานิ กุโต ชาตานิ กุโต สญฺชาตานิ กุโต นิพฺพตฺตานิ กุโต อภินิพฺพตฺตานิ กุโต ปาตุภูตานิ? อตฺตทณฺฑโต ชาตานิ สญฺชาตานิ นิพฺพตฺตานิ อภินิพฺพตฺตานิ ปาตุภูตานีติ – อตฺตทณฺฑา ภยํ ชาตํฯ

ชนํ ปสฺสถ เมธคนฺติฯ **ชน**นฺติ ขตฺติยา จ พฺราหฺมณา จ เวสฺสา จ สุทฺทา จ คหฏฺฐา จ ปพฺพชิตา จ เทวา จ มนุสฺสา จ เมธคํ ชนํ กลหํ ชนํ วิรุทฺธํ ชนํ ปฏิวิรุทฺธํ ชนํ อาหตํ ชนํ ปจฺจาหตํ ชนํ อาฆาติตํ ชนํ ปจฺจาฆาติตํ ชนํ ปสฺสถ ทกฺขถ โอโลเกถ นิชฺฌาเยถ อุปปริกฺขถาติ – ชนํ ปสฺสถ เมธคํฯ

สํเวคํ กิตฺตยิสฺสามีติฯ สํเวคํ อุเพฺพคํ อุตฺราสํ ภยํ ปีฬนํ ฆฏฺฏนํ อุปทฺทวํ อุปสคฺคํฯ **กิตฺตยิสฺสามี**ติ ปกิตฺตยิสฺสามิ อาจิกฺขิสฺสามิ เทเสสฺสามิ ปญฺญเปสฺสามิ ปฏฺฐเปสฺสามิ วิวริสฺสามิ วิภชิสฺสามิ อุตฺตานีกริสฺสามิ ปกาสิสฺสามีติ – สํเวคํ กิตฺตยิสฺสามิฯ

ยถา สํวิชิตํ มยาติฯ ยถา มยา อตฺตนาเยว อตฺตานํ สํเวชิโต อุเพฺพชิโต สํเวคมาปาทิโตติ – ยถา สํวิชิตํ มยาฯ

เตนาห ภควา –

“อตฺตทณฺฑา ภยํ ชาตํ, ชนํ ปสฺสถ เมธคํ;
สํเวคํ กิตฺตยิสฺสามิ, ยถา สํวิชิตํ มยา”ติฯ

๑๗๔. **ผนฺทมานํ ปชํ ทิสฺวา, มจฺเฉ อปฺโปทเก ยถา;**
อญฺญมญฺญหิ พฺยารุทฺเธ, ทิสฺวา มํ ภยมาวิสิฯ

ผนฺทมานํ ปชํ ทิสฺวาติฯ **ปชา**ติ สตฺตาธิวจนํฯ ปชํ ตณฺหาผนฺทนาย ผนฺทมานํ ทิฏฺฐิผนฺทนาย ผนฺทมานํ กิเลสผนฺทนาย ผนฺทมานํ ทุจฺจริตผนฺทนาย ผนฺทมานํ ปโยคผนฺทนาย ผนฺทมานํ วิปากผนฺทนาย ผนฺทมานํ รตฺตํ ราเคน ผนฺทมานํ ทุฏฺฐํ โทเสน ผนฺทมานํ มูฬฺหํ โมเหน ผนฺทมานํ วินิพทฺธํ มาเนน ผนฺทมานํ ปรามฏฺฐํ ทิฏฺฐิยา ผนฺทมานํ วิกฺเขปคตํ อุทฺธจฺเจน ผนฺทมานํ อนิฏฺฐงฺคตํ วิจิกิจฺฉาย ผนฺทมานํ ถามคตํ อนุสเยหิ ผนฺทมานํ ลาเภน ผนฺทมานํ อลาเภน ผนฺทมานํ ยเสน ผนฺทมานํ อยเสน ผนฺทมานํ ปสํสาย ผนฺทมานํ นินฺทาย ผนฺทมานํ สุเขน ผนฺทมานํ ทุเกฺขน ผนฺทมานํ ชาติยา ผนฺทมานํ ชราย ผนฺทมานํ พฺยาธินา ผนฺทมานํ มรเณน ผนฺทมานํ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาเสหิ ผนฺทมานํ เนรยิเกน ทุเกฺขน ผนฺทมานํ ติรจฺฉานโยนิเกน ทุเกฺขน ผนฺทมานํ เปตฺติวิสยิเกน ทุเกฺขน ผนฺทมานํ มานุสิเกน ทุเกฺขน ผนฺทมานํ คโพฺภกฺกนฺติมูลเกน ทุเกฺขน... คพฺภฏฺฐิติมูลเกน [คเพฺภฐิตีมูลเกน (ก.) มหานิ. ๑๑] ทุเกฺขน... คพฺภาวุฏฺฐานมูลเกน ทุเกฺขน... ชาตสฺสูปนิพนฺธเกน ทุเกฺขน... ชาตสฺส ปราเธยฺยเกน ทุเกฺขน... อตฺตูปกฺกเมน ทุเกฺขน... ปรูปกฺกเมน ทุเกฺขน... ทุกฺขทุเกฺขน... สงฺขารทุเกฺขน... วิปริณามทุเกฺขน... จกฺขุโรเคน ทุเกฺขน... โสตโรเคน ... ฆานโรเคน... ชิวฺหาโรเคน ... กายโรเคน... สีสโรเคน ... กณฺณโรเคน... มุขโรเคน... ทนฺตโรเคน... กาเสน... สาเสน... ปินาเสน... ฑาเหน... ชเรน... กุจฺฉิโรเคน... มุจฺฉาย... ปกฺขนฺทิกาย... สูลาย... วิสูจิกาย... กุเฏฺฐน... คเณฺฑน... กิลาเสน... โสเสน... อปมาเรน... ททฺทุยา... กณฺฑุยา... กจฺฉุยา... รขสาย... วิตจฺฉิกาย... โลหิเตน... ปิเตฺตน... มธุเมเหน... อํสาย... ปีฬกาย... ภคนฺทเลน... ปิตฺตสมุฏฺฐาเนน อาพาเธน... เสมฺหสมุฏฺฐาเนน อาพาเธน... วาตสมุฏฺฐาเนน อาพาเธน... สนฺนิปาติเกน อาพาเธน... อุตุปริณามเชน อาพาเธน... วิสมปริหารเชน อาพาเธน ... โอปกฺกมิเกน อาพาเธน... กมฺมวิปากเชน อาพาเธน... สีเตน... อุเณฺหน... ชิฆจฺฉาย... ปิปาสาย... อุจฺจาเรน... ปสฺสาเวน... ฑํสมกสวาตาตปสรีสปสมฺผเสฺสน ทุเกฺขน... มาตุมรเณน ทุเกฺขน... ปิตุมรเณน ทุเกฺขน... ภาตุมรเณน ทุเกฺขน... ภคินิมรเณน ทุเกฺขน... ปุตฺตมรเณน ทุเกฺขน... ธีตุมรเณน ทุเกฺขน... ญาติมรเณน ทุเกฺขน... โภคพฺยสเนน ทุเกฺขน... โรคพฺยสเนน ทุเกฺขน... สีลพฺยสเนน ทุเกฺขน... ทิฏฺฐิพฺยสเนน ทุเกฺขน ผนฺทมานํ สมฺผนฺทมานํ วิปฺผนฺทมานํ เวธมานํ ปเวธมานํ สมฺปเวธมานํฯ **ทิสฺวา**ติ ทิสฺวา ปสฺสิตฺวา ตุลยิตฺวา ตีรยิตฺวา วิภาวยิตฺวา วิภูตํ กตฺวาติ – ผนฺทมานํ ปชํ ทิสฺวาฯ

มเจฺฉ อโปฺปทเก ยถาติ ยถา มจฺฉา อโปฺปทเก อุทกปริยาทาเน กาเกหิ วา กุลเลหิ วา พลากาหิ วา ปริปาติยมานา อุกฺขิปิยมานา ขชฺชมานา ผนฺทนฺติ สมฺผนฺทนฺติ วิปฺผนฺทนฺติ เวธนฺติ ปเวธนฺติ สมฺปเวธนฺติ; เอวเมว ปชา ตณฺหาผนฺทนาย ผนฺทนฺติ...เป.... ทิฏฺฐิพฺยสเนน ทุเกฺขน ผนฺทนฺติ สมฺผนฺทนฺติ วิปฺผนฺทนฺติ เวธนฺติ ปเวธนฺติ สมฺปเวธนฺตีติ – มเจฺฉ อโปฺปทเก ยถาฯ

อญฺญมเญฺญหิ พฺยารุเทฺธติ อญฺญมญฺญํ สตฺตา วิรุทฺธา ปฏิวิรุทฺธา อาหตา ปจฺจาหตา อาฆาติตา ปจฺจาฆาติตาฯ ราชาโนปิ ราชูหิ วิวทนฺติ, ขตฺติยาปิ ขตฺติเยหิ วิวทนฺติ, พฺราหฺมณาปิ พฺราหฺมเณหิ วิวทนฺติ, คหปตีปิ คหปตีหิ วิวทนฺติ, มาตาปิ ปุเตฺตน วิวทติ, ปุโตฺตปิ มาตรา วิวทติ, ปิตาปิ ปุเตฺตน วิวทติ, ปุโตฺตปิ ปิตรา วิวทติ, ภาตาปิ ภาตรา วิวทติ, ภคินีปิ ภคินิยา วิวทติ, ภาตาปิ ภคินิยา วิวทติ, ภคินิปิ ภาตรา วิวทติ, สหาโยปิ สหาเยน วิวทติ; เต ตตฺถ กลหวิคฺคหวิวาทาปนฺนา อญฺญมญฺญํ ปาณีหิปิ อุปกฺกมนฺติ, เลฑฺฑูหิปิ อุปกฺกมนฺติ, ทเณฺฑหิปิ อุปกฺกมนฺติ, สเตฺถหิปิ อุปกฺกมนฺติ, เต ตตฺถ มรณมฺปิ นิคจฺฉนฺติ มรณมตฺตมฺปิ ทุกฺขนฺติ – อญฺญมเญฺญหิ พฺยารุเทฺธฯ

ทิสฺวา มํ ภยมาวิสีติฯ **ทิสฺวา**ติ ทิสฺวา ปสฺสิตฺวา ตุลยิตฺวา ตีรยิตฺวา วิภาวยิตฺวา วิภูตํ กตฺวา ภยํ ปีฬนํ ฆฏฺฏนํ อุปทฺทโว อุปสโคฺค อาวิสีติ [อาวีสีติ (สี.), อาวิสตีติ (สฺยา.)] – ทิสฺวา มํ ภยมาวิสิฯ

เตนาห ภควา –

“ผนฺทมานํ ปชํ ทิสฺวา, มเจฺฉ อโปฺปทเก ยถา;
อญฺญมเญฺญหิ พฺยารุเทฺธ, ทิสฺวา มํ ภยมาวิสี”ติฯ

๑๗๒. **สมนฺตมสาโร โลโก, ทิสา สพฺพา สเมริตา;**
อิจฺฉํ ภวนมตฺตโน, นาทฺทสาสึ อโนสิตํฯ

สมนฺตมสาโร โลโกติฯ **โลโก**ติ นิรยโลโก ติรจฺฉานโยนิโลโก เปตฺติวิสยโลโก มนุสฺสโลโก เทวโลโก, ขนฺธโลโก ธาตุโลโก อายตนโลโก, อยํ โลโก ปโร โลโก, พฺรหฺมโลโก เทวโลโก – อยํ วุจฺจติ โลโกฯ นิรยโลโก อสาโร นิสฺสาโร สาราปคโต นิจฺจสารสาเรน วา สุขสารสาเรน วา อตฺตสารสาเรน วา นิเจฺจน วา ธุเวน วา สสฺสเตน วา อวิปริณามธเมฺมน วาฯ ติรจฺฉานโยนิโลโก…เป.… เปตฺติวิสยโลโก… มนุสฺสโลโก… เทวโลโก… ขนฺธโลโก… ธาตุโลโก… อายตนโลโก… อยํ โลโก… ปโร โลโก… พฺรหฺมโลโก… เทวโลโก อสาโร นิสฺสาโร สาราปคโต นิจฺจสารสาเรน วา สุขสารสาเรน วา อตฺตสารสาเรน วา นิเจฺจน วา ธุเวน วา สสฺสเตน วา อวิปริณามธเมฺมน วาฯ

ยถา ปน นโฬ อสาโร นิสฺสาโร สาราปคโต, ยถา เอรโณฺฑ อสาโร นิสฺสาโร สาราปคโต, ยถา อุทุมฺพโร อสาโร นิสฺสาโร สาราปคโต, ยถา เสตกโจฺฉ อสาโร นิสฺสาโร สาราปคโต, ยถา ปาริภทฺทโก อสาโร นิสฺสาโร สาราปคโต, ยถา เผณปิโณฺฑ อสาโร นิสฺสาโร สาราปคโต, ยถา อุทกปุพฺพุฬํ [พุพฺพุลกํ (สี.), ปุพฺพุฬกํ (สฺยา.)] อสารํ นิสฺสารํ สาราปคตํ , ยถา มรีจิ อสารา นิสฺสารา สาราปคตา, ยถา กทลิกฺขโนฺธ อสาโร นิสฺสาโร สาราปคโต, ยถา มายา อสารา นิสฺสารา สาราปคตา; เอวเมว นิรยโลโก อสาโร นิสฺสาโร สาราปคโต นิจฺจสารสาเรน วา สุขสารสาเรน วา อตฺตสารสาเรน วา นิเจฺจน วา ธุเวน วา สสฺสเตน วา อวิปริณามธเมฺมน วาฯ

ติรจฺฉานโยนิโลโก… เปตฺติวิสยโลโก… มนุสฺสโลโก… เทวโลโก อสาโร นิสฺสาโร สาราปคโต นิจฺจสารสาเรน วา สุขสารสาเรน วา อตฺตสารสาเรน วา นิเจฺจน วา ธุเวน วา สสฺสเตน วา อวิปริณามธเมฺมน วาฯ ขนฺธโลโก… ธาตุโลโก… อายตนโลโก… อยํ โลโก… ปโร โลโก… พฺรหฺมโลโก… เทวโลโก อสาโร นิสฺสาโร สาราปคโต นิจฺจสารสาเรน วา สุขสารสาเรน วา อตฺตสารสาเรน วา นิเจฺจน วา ธุเวน วา สสฺสเตน วา อวิปริณามธเมฺมน วาติ – สมนฺตมสาโร โลโกฯ

ทิสา สพฺพา สเมริตาติฯ เย ปุรตฺถิมาย ทิสาย สงฺขารา, เตปิ เอริตา สเมริตา จลิตา ฆฏฺฏิตา อนิจฺจตาย ชาติยา อนุคตา ชราย อนุสฎา พฺยาธินา อภิภูตา มรเณน อพฺภาหตา ทุเกฺข ปติฎฺฐิตา อตาณา อเลณา อสรณา อสรณีภูตาฯ เย ปจฺฉิมาย ทิสาย สงฺขารา…เป.… เย อุตฺตราย ทิสาย สงฺขารา… เย ทกฺขิณาย ทิสาย สงฺขารา… เย ปุรตฺถิมาย อนุทิสาย สงฺขารา… เย ปจฺฉิมาย อนุทิสาย สงฺขารา… เย อุตฺตราย อนุทิสาย สงฺขารา… เย ทกฺขิณาย อนุทิสาย สงฺขารา… เย เหฎฺฐิมาย ทิสาย สงฺขารา… เย อุปริมาย ทิสาย สงฺขารา… เย

ทสสุ ทิสาสุ สงฺขารา, เตปิ เอริตา สเมริตา จลิตา ฆฏฺฏิตา อนิจฺจตาย ชาติยา อนุคตา ชราย อนุสฏา พฺยาธินา อภิภูตา มรเณน อพฺภาหตา ทุเกฺข ปติฏฺฐิตา อตาณา อเลณา อสรณา อสรณีภูตาฯ ภาสิตมฺปิ เจตํ –

“กิญฺจาปิ เจตํ ชลตี วิมานํ, โอภาสยํ อุตฺตริยํ ทิสาย;
รูเป รณํ ทิสฺวา สทา ปเวธิตํ, ตสฺมา น รูเป รมตี สุเมโธฯ

“มจฺจุนาพฺภาหโต โลโก, ชราย ปริวาริโต;
ตณฺหาสเลฺลน โอติโณฺณ, อิจฺฉาธูมายิโต [อิจฺฉาธุมายิโก (สฺยา.)] สทาฯ

“สโพฺพ อาทีปิโต โลโก, สโพฺพ โลโก ปธูปิโต;
สโพฺพ ปชฺชลิโต โลโก, สโพฺพ โลโก ปกมฺปิโต”ติฯ

ทิสา สพฺพา สเมริตาฯ

อิจฺฉํ ภวนมตฺตโนติฯ อตฺตโน ภวนํ ตาณํ เลณํ สรณํ คติํ ปรายนํ อิจฺฉโนฺต สาทิยโนฺต ปตฺถยโนฺต ปิหยโนฺต อภิชปฺปโนฺตติ – อิจฺฉํ ภวนมตฺตโนฯ **นาทฺทสาสิํ อโนสิต**นฺติฯ อโชฺฌสิตํเยว อทฺทสํ, อนโชฺฌสิตํ นาทฺทสํ, สพฺพํ โยพฺพญฺญํ ชราย โอสิตํ, สพฺพํ อาโรคฺยํ พฺยาธินา โอสิตํ, สพฺพํ ชีวิตํ มรเณน โอสิตํ, สพฺพํ ลาภํ อลาเภน โอสิตํ, สพฺพํ ยสํ อยเสน โอสิตํ, สพฺพํ ปสํสํ นินฺทาย โอสิตํ, สพฺพํ สุขํ ทุเกฺขน โอสิตํฯ

“ลาโภ อลาโภ ยโส อยโส จ, นินฺทา ปสํสา จ สุขํ ทุขญฺจ;
เอเต อนิจฺจา มนุเชสุ ธมฺมา, อสสฺสตา วิปริณามธมฺมา”ติฯ

นาทฺทสาสิํ อโนสิตํฯ

เตนาห ภควา –

“สมนฺตมสาโร โลโก, ทิสา สพฺพา สเมริตา;
อิจฺฉํ ภวนมตฺตโน, นาทฺทสาสิํ อโนสิต”นฺติฯ

๑๗๙. **โอสาเน เตฺวว พฺยารุเทฺธ, ทิสฺวา เม อรตี อหุ;**
อเถตฺถ สเลฺลมทฺทกฺขิํ, ทุทฺทสํ หทยสฺสิตํฯ

โอสาเน เตฺวว พฺยารุเทฺธติฯ **โอสาเน เตฺววา**ติ สพฺพํ โยพฺพญฺญํ ชรา โอสาเปติ, สพฺพํ อาโรคฺยํ พฺยาธิ โอสาเปติ, สพฺพํ ชีวิตํ มรณํ โอสาเปติ, สพฺพํ ลาภํ อลาโภ โอสาเปติ, สพฺพํ ยสํ อยโส โอสาเปติ, สพฺพํ ปสํสํ นินฺทา โอสาเปติ, สพฺพํ สุขํ ทุกฺขํ โอสาเปตีติ – โอสาเน เตฺววฯ **พฺยารุเทฺธ**ติ โยพฺพญฺญกามา สตฺตา ชราย ปฏิวิรุทฺธา, อาโรคฺยกามา สตฺตา พฺยาธินา ปฏิวิรุทฺธา, ชีวิตุกามา สตฺตา มรเณน ปฏิวิรุทฺธา, ลาภกามา สตฺตา อลาเภน ปฏิวิรุทฺธา, ยสกามา สตฺตา อยเสน ปฏิวิรุทฺธา, ปสํสกามา สตฺตา นินฺทาย ปฏิวิรุทฺธา, สุขกามา สตฺตา ทุเกฺขน ปฏิวิรุทฺธา อาหตา ปจฺจาหตา อาฆาติตา ปจฺจาฆาติตาติ – โอสาเน เตฺวว พฺยารุเทฺธฯ

ทิสฺวา เม อรตี อหูติฯ **ทิสฺวา**ติ ทิสฺวา ปสฺสิตฺวา ตุลยิตฺวา ตีรยิตฺวา วิภาวยิตฺวา วิภูตํ กตฺวาติ – ทิสฺวาฯ **เม อรตี**ติ ยา อรติ ยา อนภิรติ ยา อนภิรมนา ยา อุกฺกณฺฐิตา ยา ปริตสิตา อหูติ – ทิสฺวา เม อรตี อหุฯ

อเถตฺถ สลฺลมทฺทกฺขินฺติฯ **อถา**ติ ปทสนฺธิ…เป.… ปทานุปุพฺพตาเปตํ – อถาติฯ **เอตฺถา**ติ สเตฺตสุฯ **สลฺล**นฺติ สตฺต สลฺลานิ – ราคสลฺลํ, โทสสลฺลํ, โมหสลฺลํ, มานสลฺลํ, ทิฏฺฐิสลฺลํ, โสกสลฺลํ, กถํกถาสลฺลํฯ **อทฺทกฺขิ**นฺติ อทฺทสํ อทกฺขึ อปสฺสึ ปฏิวิชฺฌินฺติ – อเถตฺถ สลฺลมทฺทกฺขึฯ

ทุทฺทสํ หทยสฺสิตนฺติฯ **ทุทฺทส**นฺติ ทุทฺทสํ ทุทฺทกฺขํ ทุปฺปสฺสํ ทุพฺพุชฺฌํ ทุรนุพุชฺฌํ ทุปฺปฏิวิชฺฌนฺติ – ทุทฺทสํฯ **หทยสฺสิต**นฺติ หทยํ วุจฺจติ จิตฺตํฯ ยํ จิตฺตํ มโน มานสํ หทยํ ปณฺฑรํ มโน มนายตนํ มนินฺทฺริยํ วิญฺญาณํ วิญฺญาณกฺขนฺโธ ตชฺชา มโนวิญฺญาณธาตุฯ **หทยสฺสิต**นฺติ หทยนิสฺสิตํ จิตฺตสิตํ จิตฺตนิสฺสิตํ จิเตฺตน สหคตํ สหชาตํ สํสฏฺฐํ สมฺปยุตฺตํ เอกุปฺปาทํ เอกนิโรธํ เอกวตฺถุกํ เอการมฺมณนฺติ – ทุทฺทสํ หทยสฺสิตํฯ

เตนาห ภควา –

“โอสาเน เตฺวว พฺยารุเทฺธ, ทิสฺวา เม อรตี อหุ;
อเถตฺถ สลฺลมทฺทกฺขึ, ทุทฺทสํ หทยสฺสิต”นฺติฯ

๑๗๔. เยน สเลฺลน โอติโณฺณ, ทิสา สพฺพา วิธาวติ;
ตเมว สลฺลมพฺพุยฺห, น ธาวติ น สีทติฯ

เยน สเลฺลน โอติโณฺณ, ทิสา สพฺพา วิธาวตีติฯ **สลฺล**นฺติฯ สตฺต สลฺลานิ – ราคสลฺลํ, โทสสลฺลํ, โมหสลฺลํ, มานสลฺลํ, ทิฏฺฐิสลฺลํ, โสกสลฺลํ, กถํกถาสลฺลํฯ กตมํ ราคสลฺลํ? โย ราโค สาราโค อนุนโย อนุโรโธ นนฺทิราโค จิตฺตสฺส สาราโค…เป.… อภิชฺฌา โลโภ อกุสลมูลํ – อิทํ ราคสลฺลํฯ

กตมํ โทสสลฺลํ? “อนตฺถํ เม อจรี”ติ อาฆาโต ชายติ “อนตฺถํ เม จรตี”ติ อาฆาโต ชายติ, “อนตฺถํ เม จริสฺสตี”ติ อาฆาโต ชายติ…เป.… จณฺฑิกฺกํ อสุโรโป อนตฺตมนตา จิตฺตสฺส – อิทํ โทสสลฺลํฯ

กตมํ โมหสลฺลํ? ทุเกฺข อญฺญาณํ…เป.… ทุกฺขนิโรธคามินิยา ปฏิปทาย อญฺญาณํ, ปุพฺพเนฺต อญฺญาณํ, อปรเนฺต อญฺญาณํ, ปุพฺพนฺตาปรเนฺต อญฺญาณํ , อิทปฺปจฺจยตาปฏิจฺจสมุปฺปเนฺนสุ ธเมฺมสุ อญฺญาณํฯ ยํ เอวรูปํ อทสฺสนํ อนภิสมโย อนนุโพโธ อสโมฺพโธ อปฺปฏิเวโธ อสงฺคาหณา อปริโยคาหณา [อสงฺคาหตา อปริโยคาหตา (สฺยา.), อสงฺคาหนา อปริโยคาหนา (ก.)] อสมเปกฺขนา อปจฺจเวกฺขนา อปจฺจกฺขกมฺมํ ทุเมฺมชฺฌํ พาลฺยํ โมโห ปโมโห สโมฺมโห อวิชฺชา อวิโชฺฆโฆ อวิชฺชาโยโค อวิชฺชานุสโย อวิชฺชาปริยุฏฺฐานํ อวิชฺชาลงฺคี โมโห อกุสลมูลํ – อิทํ โมหสลฺลํฯ

กตมํ มานสลฺลํ? “เสโยฺยหมสฺมี”ติ มาโน, “สทิโสหมสฺมี”ติ มาโน, “หีโนหมสฺมี”ติ มาโนฯ โย เอวรูโป มาโน มญฺญนา มญฺญิตตฺตํ อุนฺนติ อุนฺนโม ธโช สมฺปคฺคาโห เกตุกมฺยตา จิตฺตสฺส – อิทํ มานสลฺลํฯ

กตมํ ทิฏฺฐิสลฺลํ? วีสติวตฺถุกา สกฺกายทิฏฺฐิ, ทสวตฺถุกา มิจฺฉาทิฏฺฐิ, ทสวตฺถุกา อนฺตคฺคาหิกา ทิฏฺฐิฯ ยา เอวรูปา ทิฏฺฐิ ทิฏฺฐิคตํ ทิฏฺฐิคหนํ ทิฏฺฐิกนฺตาโร ทิฏฺฐิวิสูกายิกํ ทิฏฺฐิวิปฺผนฺทิตํ ทิฏฺฐิสโํญฺชนํ คาโห ปฏิคฺคาโห อภินิเวโส ปรามาโส กุมฺมโคฺค [กุมฺโคฺค (ก.) มหานิ. ๓๘] มิจฺฉาปโถ มิจฺฉตฺตํ ติตฺถายตนํ วิปริยาสคฺคาโห วิปรีตคฺคาโห วิปลฺลาสคฺคาโห มิจฺฉาคาโห อยาถาวกสฺมิํ ‘‘ยาถาวก’’นฺติ คาโห ยาวตา ทฺวาสฏฺฐิ ทิฏฺฐิคตานิ – อิทํ ทิฏฺฐิสลฺลํฯ

กตมํ โสกสลฺลํ? ญาติพฺยสเนน วา ผุฏฺฐสฺส โรคพฺยสเนน วา ผุฏฺฐสฺส โภคพฺยสเนน วา ผุฏฺฐสฺส สีลพฺยสเนน วา ผุฏฺฐสฺส ทิฏฺฐิพฺยสเนน วา ผุฏฺฐสฺส อญฺญตรญฺญตเรน พฺยสเนน สมนฺนาคตสฺส อญฺญตรญฺญตเรน ทุกฺขธมฺเมน ผุฏฺฐสฺส โสโก โสจนา โสจิตตฺตํ อนฺโตโสโก อนฺโตปริโสโก อนฺโตฑาโห อนฺโตปริฑาโห เจตโส ปริชฺฌายนา โทมนสฺสํ – อิทํ โสกสลฺลํฯ

กตมํ กถํกถาสลฺลํ? ทุกฺเข กงฺขา, ทุกฺขสมุทเย กงฺขา, ทุกฺขนิโรเธ กงฺขา, ทุกฺขนิโรธคามินิยา ปฏิปทาย กงฺขา, ปุพฺพนฺเต กงฺขา, อปรนฺเต กงฺขา, ปุพฺพนฺตาปรนฺเต กงฺขา, อิทปฺปจฺจยตาปฏิจฺจสมุปฺปนฺเนสุ ธมฺเมสุ กงฺขาฯ ยา เอวรูปา กงฺขา กงฺขายนา กงฺขายิตตฺตํ วิมติ วิจิกิจฺฉา เทฺวฬฺหกํ เทฺวธาปโถ สํสโย อเนกํสคฺคาโห อาสปฺปนา ปริสปฺปนา อปริโยคาหณา ฉมฺภิตตฺตํ จิตฺตสฺส มโนวิเลโข – อิทํ กถํกถาสลฺลํฯ

เยน สเลฺลน โอติโณฺณ, ทิสา สพฺพา วิธาวตีติฯ ราคสเลฺลน โอติโณฺณ วิโทฺธ ผุโฏฺฐ ปเรโต สโมหิโต สมนฺนาคโต กาเยน ทุจฺจริตํ จรติ, วาจาย ทุจฺจริตํ จรติ, มนสา ทุจฺจริตํ จรติ, ปาณมฺปิ หนติ, อทินฺนมฺปิ อาทิยติ, สนฺธิมฺปิ ฉินฺทติ, นิโลฺลปมฺปิ หรติ, เอกาคาริกมฺปิ กโรติ, ปริปเนฺถปิ ติฏฺฐติ, ปรทารมฺปิ คจฺฉติ, มุสาปิ ภณติ; เอวมฺปิ ราคสเลฺลน โอติโณฺณ วิโทฺธ ผุโฏฺฐ ปเรโต สโมหิโต สมนฺนาคโต ธาวติ วิธาวติ สนฺธาวติ สํสรติฯ อถ วา ราคสเลฺลน โอติโณฺณ วิโทฺธ ผุโฏฺฐ ปเรโต สโมหิโต สมนฺนาคโต โภเค ปริเยสโนฺต นาวาย มหาสมุทฺทํ ปกฺขนฺทติฯ สีตสฺส ปุรกฺขโต อุณฺหสฺส ปุรกฺขโต ฑํสมกสวาตาตปสรีสปสมฺผเสฺสหิ ปีฬิยมาโน [ริสฺสมาโน (สี. สฺยา.)] ขุปฺปิปาสาย มิยฺยมาโน ติคุมฺพํ คจฺฉติ, ตโกฺกลํ คจฺฉติ, ตกฺกสีลํ คจฺฉติ, กาฬมุขํ คจฺฉติ, ปุรปูรํ คจฺฉติ, เวสุงฺคํ คจฺฉติ, เวราปถํ คจฺฉติ, ชวํ คจฺฉติ, ตามลิํ คจฺฉติ, วงฺกํ คจฺฉติ, เอฬพนฺธนํ คจฺฉติ, สุวณฺณกูฏํ คจฺฉติ, สุวณฺณภูมิํ คจฺฉติ, ตมฺพปณฺณิํ คจฺฉติ, สุปฺปาทกํ [สุปฺปารกํ (สี. ก.), สุปฺปารํ (สฺยา.)] คจฺฉติ, ภารุกจฺฉํ คจฺฉติ, สุรฏฺฐํ คจฺฉติ, ภงฺคโลกํ [องฺคโลกํ (สี.), องฺคเณกํ (สฺยา.)] คจฺฉติ, ภงฺคณํ [คงฺคณํ (สี. สฺยา.)] คจฺฉติ, ปรมภงฺคณํ คจฺฉติ, โยนํ คจฺฉติ, ปรมโยนํ คจฺฉติ, วินกํ คจฺฉติ, มูลปทํ คจฺฉติ, มรุกนฺตารํ คจฺฉติ, ชณฺณุปถํ คจฺฉติ, อชปถํ คจฺฉติ , เมณฺฑปถํ คจฺฉติ, สงฺกุปถํ คจฺฉติ, ฉตฺตปถํ คจฺฉติ, วํสปถํ คจฺฉติ, สกุณปถํ คจฺฉติ, มูสิกปถํ คจฺฉติ, ทริปถํ คจฺฉติ, เวตฺตาจารํ คจฺฉติ; ปริเยสโนฺต น ลภติ, อลาภมูลกมฺปิ ทุกฺขํ โทมนสฺสํ ปฏิสํเวเทติ, ปริเยสโนฺต ลภติ, ลทฺธา อารกฺขมูลกมฺปิ ทุกฺขํ โทมนสฺสํ ปฏิสํเวเทติ ‘‘กินฺติ เม โภเค เนว ราชาโน หเรยฺยุํ น โจรา หเรยฺยุํ น อคฺคิ ทเหยฺย น อุทกํ วเหยฺย น อปฺปิยา ทายาทา หเรยฺยุ’’นฺติฯ ตสฺส เอวํ อารกฺขโต โคปยโต เต โภคา วิปฺปลุชฺชนฺติ , โส วิปฺปโยคมูลกมฺปิ ทุกฺขํ โทมนสฺสํ ปฏิสํเวเทติฯ เอวมฺปิ ราคสเลฺลน โอติโณฺณ วิโทฺธ ผุโฏฺฐ ปเรโต สโมหิโต สมนฺนาคโต ธาวติ วิธาวติ สนฺธาวติ สํสรติฯ

โทสสเลฺลน…เป.… โมหสเลฺลน… มานสเลฺลน โอติโณฺณ วิโทฺธ ผุโฏฺฐ ปเรโต สโมหิโต สมนฺนาคโต กาเยน ทุจฺจริตํ จรติ, วาจาย ทุจฺจริตํ จรติ, มนสา ทุจฺจริตํ จรติ, ปาณมฺปิ หนติ, อทินฺนมฺปิ อาทิยติ, สนฺธิมฺปิ ฉินฺทติ, นิโลฺลปมฺปิ หรติ, เอกาคาริกมฺปิ กโรติ, ปริปเนฺถปิ

ติฏฺฐติ, ปรทารมฺปิ คจฺฉติ, มุสาปิ ภณติฯ เอวํ มานสเลฺลน โอติโณฺณ วิโทฺธ ผุโฏฺฐ ปเรโต สโมหิโต สมนฺนาคโต ธาวติ วิธาวติ สนฺธาวติ สํสรติฯ

ทิฏฺฐิสเลฺลน โอติโณฺณ วิโทฺธ ผุโฏฺฐ ปเรโต สโมหิโต สมนฺนาคโต อเจลโก โหติ มุตฺตาจาโร หตฺถาปเลขโน [หตฺถาวเลขโน (สฺยา.)], น เอหิภทนฺติโก , น ติฏฺฐภทนฺติโก; นาภิหฏํ, น อุทฺทิสฺสกตํ, น นิมนฺตนํ สาทิยติ, โส น กุมฺภิมุขา ปฏิคฺคณฺหาติ, น กโฬปิมุขา [ขโฬปิมุขา (สี.)] ปฏิคฺคณฺหาติ, น เอฬกมนฺตรํ, น ทณฺฑมนฺตรํ, น มุสลมนฺตรํ, น ทฺวินฺนํ ภุญฺชมานานํ, น คพฺภินิยา, น ปายมานาย, น ปุริสนฺตรคตาย, น สํกิตฺตีสุ, น ยตฺถ สา อุปฏฺฐิโต โหติ, น ยตฺถ มกฺขิกา สณฺฑสณฺฑจารินีฯ น มจฺฉํ น มํสํ น สุรํ น เมรยํ น ถุโสทกํ ปิวติฯ โส เอกาคาริโก วา โหติ เอกาโลปิโก, ทฺวาคาริโก วา โหติ ทฺวาโลปิโก…เป.… สตฺตาคาริโก วา โหติ สตฺตาโลปิโกฯ เอกิสฺสาปิ ภตฺติยา ยาเปติ, ทฺวีหิปิ ภตฺตีหิ ยาเปติ…เป.… สตฺตหิปิ ภตฺตีหิ ยาเปติฯ เอกาหิกมฺปิ อาหารํ อาหาเรติ, ทฺวีหิกมฺปิ อาหารํ อาหาเรติ…เป.… สตฺตาหิกมฺปิ อาหารํ อาหาเรติฯ อิติ เอวรูปํ อฑฺฒมาสิกมฺปิ ปริยายภตฺตโภชนานุโยคมนุยุโตฺต วิหรติฯ เอวมฺปิ ทิฏฺฐิสเลฺลน โอติโณฺณ วิโทฺธ ผุโฏฺฐ ปเรโต สโมหิโต สมนฺนาคโต ธาวติ วิธาวติ สนฺธาวติ สํสรติฯ

อถ วา ทิฏฺฐิสเลฺลน โอติโณฺณ วิโทฺธ ผุโฏฺฐ ปเรโต สโมหิโต สมนฺนาคโต โส สากภโกฺข วา โหติ, สามากภโกฺข วา โหติ, นีวารภโกฺข วา โหติ, ททฺทุลภโกฺข วา โหติ, หฏภโกฺข วา โหติ, กณภโกฺข วา โหติ, อาจามภโกฺข วา โหติ, ปิญฺญากภโกฺข วา โหติ, ติลภโกฺข วา โหติ, ติณภโกฺข วา โหติ, โคมยภโกฺข วา โหติ, วนมูลผลาหาโร ยาเปติ ปวตฺตผลโภชโนฯ โส สาณานิปิ ธาเรติ, มสาณานิปิ ธาเรติ, ฉวทุสฺสานิปิ ธาเรติ, ปํสุกูลานิปิ ธาเรติ, ติรีฏานิปิ ธาเรติ, อชินานิปิ ธาเรติ, อชินกฺขิปมฺปิ ธาเรติ, กุสจีรมฺปิ ธาเรติ, วากจีรมฺปิ ธาเรติ, ผลกจีรมฺปิ ธาเรติ, เกสกมฺพลมฺปิ ธาเรติ, อุลูกปกฺขมฺปิ ธาเรติ, เกสมสฺสุโลจโกปิ โหติ, เกสมสฺสุโลจนานุโยคมนุยุโตฺต วิหรติฯ อุพฺภฏฺฐโกปิ โหติ อาสนปฏิกฺขิโตฺต, อุกฺกุฏิโกปิ โหติ อุกฺกุฏิกปฺปธานมนุยุโตฺต, กณฺฏกาปสฺสยิโก โหติ, กณฺฏกาปสฺสเย เสยฺยํ กเปฺปติ, ผลกเสยฺยมฺปิ กเปฺปติ, ถณฺฑิลเสยฺยมฺปิ กเปฺปติ, เอกาปสฺสยิโก โหติ รโชชลฺลธโร, อโพฺภกาสิโกปิ โหติ ยถาสนฺถติโก, เวกฏิโกปิ โหติ วิกฏโภชนานุโยคมนุยุโตฺต, อปานโกปิ โหติ อปานกตฺตมนุยุโตฺต, สายตติยกมฺปิ อุทโกโรหนานุโยคมนุยุโตฺต วิหรติฯ อิติ เอวรูปํ อเนกวิหิตํ กายสฺส อาตาปนปริตาปนานุโยคมนุยุโตฺต วิหรติฯ เอวมฺปิ ทิฏฺฐิสเลฺลน โอติโณฺณ วิโทฺธ ผุโฏฺฐ ปเรโต สโมหิโต สมนฺนาคโต ธาวติ วิธาวติ สนฺธาวติ สํสรติฯ

โสกสเลฺลน โอติโณฺณ วิโทฺธ ผุโฏฺฐ ปเรโต สโมหิโต สมนฺนาคโต โสจติ กิลมติ ปริเทวติ อุรตฺตาฬิ กนฺทติ สโมฺมหํ อาปชฺชติฯ วุตฺตเญฺหตํ ภควตา –

‘‘ภูตปุพฺพํ, พฺราหฺมณ, อิมิสฺสาเยว สาวตฺถิยา อญฺญตริสฺสา อิตฺถิยา มาตา กาลมกาสิฯ สา ตสฺสา กาลํ กิริยาย อุมฺมตฺติกา ขิตฺตจิตฺตา รถิยาย รถิยํ, สิงฺฆาฏเกน สิงฺฆาฏกํ อุปสงฺกมิตฺวา เอวมาห – ‘อปิ เม มาตรํ อทฺทสฺสถ, อปิ เม มาตรํ อทฺทสฺสถา’ติ ฯ

‘‘ภูตปุพฺพํ, พฺราหฺมณ, อิมิสฺสาเยว สาวตฺถิยา อญฺญตริสฺสา อิตฺถิยา ปิตา กาลมกาสิ… ภาตา กาลมกาสิ… ภคินี กาลมกาสิ… ปุโตฺต กาลมกาสิ… ธีตา กาลมกาสิ… สามิโก กาลมกาสิฯ สา ตสฺส กาลํ กิริยาย อุมฺมตฺติกา ขิตฺตจิตฺตา รถิยาย รถิยํ, สิงฺฆาฏเกน สิงฺฆาฏกํ อุปสงฺกมิตฺวา เอวมาห – ‘อปิ เม สามิกํ อทฺทสฺสถ, อปิ เม สามิกํ อทฺทสฺสถา’ติฯ

‘‘ภูตปุพฺพํ, พฺราหฺมณ, อิมิสฺสาเยว สาวตฺถิยา อญฺญตรสฺส ปุริสสฺส มาตา กาลมกาสิฯ โส ตสฺสา กาลํ กิริยาย อุมฺมตฺตโก ขิตฺตจิโตฺต รถิยาย รถิยํ, สิงฺฆาฏเกน สิงฺฆาฏกํ อุปสงฺกมิตฺวา เอวมาห – ‘อปิ เม มาตรํ อทฺทสฺสถ, อปิ เม มาตรํ อทฺทสฺสถา’ติฯ

‘‘ภูตปุพฺพํ , พฺราหฺมณ, อิมิสฺสาเยว สาวตฺถิยา อญฺญตรสฺส ปุริสสฺส ปิตา กาลมกาสิ… ภาตา กาลมกาสิ… ภคินี กาลมกาสิ… ปุโตฺต กาลมกาสิ… ธีตา กาลมกาสิ… ปชาปติ กาลมกาสิฯ โส ตสฺสา กาลํ กิริยาย อุมฺมตฺตโก ขิตฺตจิโตฺต รถิยาย รถิยํ, สิงฺฆาฏเกน สิงฺฆาฏกํ อุปสงฺกมิตฺวา เอวมาห – ‘อปิ เม ปชาปตึ อทฺทสฺสถ, อปิ เม ปชาปตึ อทฺทสฺสถา’ติฯ

‘‘ภูตปุพฺพํ, พฺราหฺมณ, อิมิสฺสาเยว สาวตฺถิยา อญฺญตรา อิตฺถี ญาติกุลํ อคมาสิฯ ตสฺสา เต ญาตกา สามิกํ อจฺฉินฺทิตฺวา อญฺญสฺส ทาตุกามา, สา จ นํ น อิจฺฉติฯ อถ โข สา อิตฺถี สามิกํ เอตทโวจ – ‘อิเม, อยฺยปุตฺต, ญาตกา ตว อจฺฉินฺทิตฺวา อญฺญสฺส ทาตุกามา, อุโภ มยํ มริสฺสามา’ติฯ อถ โข โส ปุริโส ตํ อิตฺถึ ทฺวิธา เฉตฺวา อตฺตานํ โอปาเตติ – ‘อุโภ เปจฺจ ภวิสฺสามา’’’ติฯ เอวํ โสกสเลฺลน โอติโณฺณ วิโทฺธ ผุโฎฺฐ ปเรโต สโมหิโต สมนฺนาคโต ธาวติ วิธาวติ สนฺธาวติ สํสรติฯ

กถํกถาสเลฺลน โอติโณฺณ วิโทฺธ ผุโฎฺฐ ปเรโต สโมหิโต สมนฺนาคโต สํสยปกฺขนฺโท โหติ วิมติปกฺขนฺโท เทฺวฬฺหกชาโต – ‘‘อโหสึ นุ โข อหํ อตีตมทฺธานํ, นนุ โข อโหสึ อตีตมทฺธานํ, กึ นุ โข อโหสึ อตีตมทฺธานํ, กถํ นุ โข อโหสึ อตีตมทฺธานํ , กึ หุตฺวา กึ อโหสึ นุ โข อตีตมทฺธานํ, ภวิสฺสามิ นุ โข อหํ อนาคตมทฺธานํ, นนุ โข ภวิสฺสามิ อนาคตมทฺธานํ, กึ นุ โข ภวิสฺสามิ อนาคตมทฺธานํ, กถํ นุ โข ภวิสฺสามิ อนาคตมทฺธานํ, กึ หุตฺวา กึ ภวิสฺสามิ นุ โข อนาคตมทฺธานํ, เอตรหิ วา ปจฺจุปฺปนฺนํ อทฺธานํ อชฺฌตฺตํ กถํกถี โหติ, อหํ นุ โขสฺมิ, โน นุ โขสฺมิ, กึ นุ โขสฺมิ กถํ นุ โขสฺมิ, อยํ นุ โข สโตฺต กุโต อาคโต, โส กุหึ คามี ภวิสฺสตี’’ติฯ เอวํ กถํกถาสเลฺลน โอติโณฺณ วิโทฺธ ผุโฎฺฐ ปเรโต สโมหิโต สมนฺนาคโต ธาวติ วิธาวติ สนฺธาวติ สํสรติฯ

เต สเลฺล อภิสงฺขโรติ; เต สเลฺล อภิสงฺขโรโนฺต สลฺลาภิสงฺขารวเสน ปุรตฺถิมํ ทิสํ ธาวติ, ปจฺฉิมํ ทิสํ ธาวติ, อุตฺตรํ ทิสํ ธาวติ, ทกฺขิณํ ทิสํ ธาวติฯ เต สลฺลาภิสงฺขารา อปฺปหีนา; สลฺลาภิสงฺขารานํ อปฺปหีนตฺตา คติยา ธาวติ, นิรเย ธาวติ , ติรจฺฉานโยนิยา ธาวติ, เปตฺติวิสเย ธาวติ, มนุสฺสโลเก ธาวติ, เทวโลเก ธาวติ, คติยา คตึ, อุปปตฺติยา อุปปตฺตึ, ปฎิสนฺธิยา ปฎิสนฺธึ, ภเวน ภวํ, สํสาเรน สํสารํ, วเฎฺฎน วฎฺฎํ ธาวติ วิธาวติ สนฺธาวติ สํสรตีติ – เยน สเลฺลน โอติโณฺณ ทิสา สพฺพา วิธาวติฯ

ตเมว สลฺลมพฺพุยฺห, น ธาวติ น สีทตีติฯ ตเมว ราคสลฺลํ โทสสลฺลํ โมหสลฺลํ มานสลฺลํ ทิฎฺฐิสลฺลํ โสกสลฺลํ กถํกถาสลฺลํ อพฺพุยฺห อพฺพุหิตฺวา อุทฺธริตฺวา สมุทฺธริตฺวา อุปฺปาฎยิตฺวา สมุปฺปาฎยิตฺวา [อุปฺปาทยิตฺวา สมุปฺปาทยิตฺวา (สฺยา. ก.)] ปชหิตฺวา วิโนเทตฺวา พฺยนฺตึ กริตฺวา อนภาวํ คเมตฺวา เนว ปุรตฺถิมํ ทิสํ ธาวติ น ปจฺฉิมํ ทิสํ ธาวติ น อุตฺตรํ ทิสํ ธาวติ น ทกฺขิณํ ทิสํ ธาวติฯ เต สลฺลาภิสงฺขารา ปหีนา; สลฺลาภิสงฺขารานํ ปหีนตฺตา คติยา น ธาวติ, นิรเย น ธาวติ, ติรจฺฉานโยนิยา น ธาวติ, เปตฺติวิสเย น ธาวติ, มนุสฺสโลเก น ธาวติ, เทวโลเก น ธาวติ, น คติยา คตึ, น อุปปตฺติยา อุปปตฺตึ, น ปฎิสนฺธิยา ปฎิสนฺธึ, น ภเวน ภวํ, น สํสาเรน สํสารํ, น วเฎฺฎน วฎฺฎํ ธาวติ วิธาวติ สนฺธาวติ สํสรตีติ – ตเมว สลฺลมพฺพุยฺห น ธาวติฯ **น สีทตี**ติ กาโมเฆ น สีทติ, ภโวเฆ น สีทติ, ทิโฎฺฐเฆ น สีทติ, อวิโชฺชเฆ น สีทติ, น สํสีทติ น โอสีทติ น อวสีทติ น คจฺฉติ น อวคจฺฉตีติ – ตเมว สลฺลมพฺพุยฺห, น ธาวติ น สีทติฯ

เตนาห ภควา –

“เยน สเลฺลน โอติโณฺณ, ทิสา สพฺพา วิธาวติ;
ตเมว สลฺลมพฺพุยฺห, น ธาวติ น สีทตี”ติฯ

๑๗๕. ตตฺถ สิกฺขานุคียนฺติ, ยานิ โลเก คธิตานิ;
น เตสุ ปสุโต สิยา, นิพฺพิชฺฌ สพฺพโส กาเม;
สิกฺเข นิพฺพานมตฺตโนฯ

ตตฺถ สิกฺขานุคียนฺติ, ยานิ โลเก คธิตานีติฯ **สิกฺขา**ติ หตฺถิสิกฺขา อสฺสสิกฺขา รถสิกฺขา ธนุสิกฺขา สาลากิยํ สลฺลกตฺติยํ กายติกิจฺฉํ ภูติยํ โกมารภจฺจํ [โกมารติกิจฺฉํ (สฺยา.), โกมารสจฺจํ (ก.)]ฯ **อนุคียนฺตี**ติ คียนฺติ นิคฺคียนฺติ กถียนฺติ ภณียนฺติ ทีปียนฺติ โวหรียนฺติฯ อถ วา คียนฺติ คณฺหียนฺติ อุคฺคณฺหียนฺติ ธารียนฺติ อุปธารียนฺติ อุปลกฺขียนฺติ คธิตปฏิลาภายฯ คธิตา วุจฺจนฺติ ปญฺจ กามคุณา – จกฺขุวิเญฺญยฺยา รูปา อิฏฺฐา กนฺตา มนาปา ปิยรูปา กามูปสญฺหิตา รชนียา, โสตวิเญฺญยฺยา สทฺทา…เป.… ฆานวิเญฺญยฺยา คนฺธา… ชิวฺหาวิเญฺญยฺยา รสา… กายวิเญฺญยฺยา โผฏฺฐพฺพา อิฏฺฐา กนฺตา มนาปา ปิยรูปา กามูปสญฺหิตา รชนียาฯ กึการณา คธิตา วุจฺจนฺติ ปญฺจ กามคุณา? เยภุเยฺยน เทวมนุสฺสา ปญฺจ กามคุเณ อิจฺฉนฺติ สาทิยนฺติ ปตฺถยนฺติ ปิหยนฺติ อภิชปฺปนฺติ ตํการณา คธิตา วุจฺจนฺติ ปญฺจ กามคุณาฯ **โลเก**ติ มนุสฺสโลเกติ – ตตฺถ สิกฺขานุคียนฺติ, ยานิ โลเก คธิตานิฯ

น เตสุ ปสุโต สิยาติฯ ตาสุ วา สิกฺขาสุ เตสุ วา ปญฺจสุ กามคุเณสุ น ปสุโต สิยา, น ตนฺนิโนฺน อสฺส, น ตโปฺปโณ, น ตปฺปพฺภาโร, น ตทธิมุโตฺต, น ตทธิปเตโยฺยติ – น เตสุ ปสุโต สิยาฯ

นิพฺพิชฺฌ สพฺพโส กาเมติฯ **นิพฺพิชฺฌา**ติ ปฏิวิชฺฌิตฺวาฯ “สเพฺพ สงฺขารา อนิจฺจา”ติ ปฏิวิชฺฌิตฺวา, “สเพฺพ สงฺขารา ทุกฺขา”ติ ปฏิวิชฺฌิตฺวา…เป.… “ยํ กิญฺจิ สมุทยธมฺมํ สพฺพํ ตํ นิโรธธมฺม”นฺติ ปฏิวิชฺฌิตฺวาฯ **สพฺพโส**ติ สเพฺพน สพฺพํ สพฺพถา สพฺพํ อเสสํ นิเสฺสสํ ปริยาทิยนวจนเมตํ – สพฺพโสติฯ **กามา**ติ อุทฺทานโต เทฺว กามา – วตฺถุกามา จ กิเลสกามา จ…เป.… อิเม วุจฺจนฺติ วตฺถุกามา…เป.… อิเม วุจฺจนฺติ กิเลสกามาติ – นิพฺพิชฺฌ สพฺพโส กาเมฯ

สิกฺเข นิพฺพานมตฺตโนติฯ **สิกฺขา**ติ ติโสฺส สิกฺขา – อธิสีลสิกฺขา, อธิจิตฺตสิกฺขา, อธิปญฺญาสิกฺขา…เป.… อยํ อธิปญฺญาสิกฺขาฯ **นิพฺพานมตฺตโน**ติ อตฺตโน ราคสฺส นิพฺพาปนาย โทสสฺส นิพฺพาปนาย โมหสฺส นิพฺพาปนาย…เป.… สพฺพากุสลาภิสงฺขารานํ สมาย อุปสมาย วูปสมาย นิพฺพาปนาย ปฏินิสฺสคฺคาย ปฏิปสฺสทฺธิยา อธิสีลมฺปิ สิเกฺขยฺย อธิจิตฺตมฺปิ สิเกฺขยฺย อธิปญฺญมฺปิ สิเกฺขยฺย, อิมา ติโสฺส สิกฺขาโย อาวชฺชโนฺต สิเกฺขยฺย ชานโนฺต สิเกฺขยฺย…เป.… สจฺฉิกาตพฺพํ สจฺฉิกโรโนฺต สิเกฺขยฺย อาจเรยฺย สมาจเรยฺย สมาทาย วเตฺตยฺยาติ – สิเกฺข นิพฺพานมตฺตโนฯ

เตนาห ภควา –

“ตตฺถ สิกฺขานุคียนฺติ, ยานิ โลเก คธิตานิ;
น เตสุ ปสุโต สิยา, นิพฺพิชฺฌ สพฺพโส กาเม;

สิเกฺข นิพฺพานมตฺตโน’’ติฯ

๑๗๘. **สโจฺจ สิยา อปฺปคโพฺภ, อมาโย ริตฺตเปสุโณ;**
อโกฺกธโน โลภปาปํ, เววิจฺฉํ วิตเร มุนิฯ

สโจฺจ สิยา อปฺปคโพฺภติฯ **สโจฺจ สิยา**ติ สจฺจวาจาย สมนฺนาคโต สิยา, สมฺมาทิฏฺฐิยา สมนฺนาคโต สิยา, อริเยน อฏฺฐงฺคิเกน มเคฺคน สมนฺนาคโต สิยาติ – สโจฺจ สิยาฯ **อปฺปคโพฺภ**ติ ตีณิ ปาคพฺภิยานิ – กายิกํ ปาคพฺภิยํ, วาจสิกํ ปาคพฺภิยํ, เจตสิกํ ปาคพฺภิยํ…เป.… อิทํ เจตสิกํ ปาคพฺภิยํฯ ยสฺสิมานิ ตีณิ ปาคพฺภิยานิ ปหีนานิ สมุจฺฉินฺนานิ วูปสนฺตานิ ปฏิปฺปสฺสทฺธานิ อภพฺพุปฺปตฺติกานิ ญาณคฺคินา ทฑฺฒานิ, โส วุจฺจติ อปฺปคโพฺภติ – สโจฺจ สิยา อปฺปคโพฺภฯ

อมาโย ริตฺตเปสุโณติฯ มายา วุจฺจติ วญฺจนิกา จริยาฯ อิเธกโจฺจ กาเยน ทุจฺจริตํ จริตฺวา วาจาย ทุจฺจริตํ จริตฺวา มนสา ทุจฺจริตํ จริตฺวา ตสฺส ปฏิจฺฉาทนเหตุ ปาปิกํ อิจฺฉํ ปณิทหติ, มา มํ ชญฺญาติ อิจฺฉติ, มา มํ ชญฺญาติ สงฺกเปฺปติ, มา มํ ชญฺญาติ วาจํ ภาสติ, มา มํ ชญฺญาติ กาเยน ปรกฺกมติฯ ยา เอวรูปา มายา มายาวิตา อจฺจสรา วญฺจนา นิกติ นิกิรณา ปริหรณา คูหนา ปริคูหนา ฉาทนา ปริจฺฉาทนา อนุตฺตานีกมฺมํ อนาวิกมฺมํ โวจฺฉาทนา ปาปกิริยา – อยํ วุจฺจติ มายาฯ ยเสฺสสา มายา ปหีนา สมุจฺฉินฺนา วูปสนฺตา ปฏิปฺปสฺสทฺธา อภพฺพุปฺปตฺติกา ญาณคฺคินา ทฑฺฒา, โส วุจฺจติ อมาโยฯ **ริตฺตเปสุโณ**ติ เปสุญฺญนฺติ อิเธกโจฺจ ปิสุณวาโจ โหติ…เป.… เอวํ เภทาธิปฺปาเยน เปสุญฺญํ อุปสํหรติฯ ยเสฺสตํ เปสุญฺญํ ปหีนํ สมุจฺฉินฺนํ วูปสนฺตํ ปฏิปสฺสทฺธํ อภพฺพุปฺปตฺติกํ ญาณคฺคินา ทฑฺฒํ, โส วุจฺจติ ริตฺตเปสุโณ วิวิตฺตเปสุโณ ปวิวิตฺตเปสุโณติ – อมาโย ริตฺตเปสุโณฯ

อโกฺกธโน โลภปาปํ, เววิจฺฉํ วิตเร มุนีติฯ **อโกฺกธโน**ติ หิ โข วุตฺตํ, อปิ จ โกโธ ตาววตฺตโพฺพฯ ทสหากาเรหิ โกโธ ชายติฯ ‘‘อนตฺถํ เม อจรี’’ติ โกโธ ชายติ…เป.… ยเสฺสโส โกโธ ปหีโน สมุจฺฉิโนฺน วูปสโนฺต ปฏิปฺปสโทฺธ อภพฺพุปฺปตฺติโก ญาณคฺคินา ทโฑฺฒ, โส วุจฺจติ อโกฺกธโนฯ โกธสฺส ปหีนตฺตา อโกฺกธโน, โกธวตฺถุสฺส ปริญฺญาตตฺตา อโกฺกธโน, โกธเหตุสฺส อุปจฺฉินฺนตฺตา อโกฺกธโนฯ **โลโภ**ติ โย โลโภ ลุพฺภนา ลุพฺภิตตฺตํ…เป.… อภิชฺฌา โลโภ อกุสลมูลํฯ เววิจฺฉํ วุจฺจติ ปญฺจ มจฺฉริยานิ – อาวาสมจฺฉริยํ…เป.… คาโห วุจฺจติ มจฺฉริยํฯ **มุนี**ติฯ โมนํ วุจฺจติ ญาณํ…เป.… สงฺคชาลมติจฺจ โส มุนิฯ **อโกฺกธโน โลภปาปํ, เววิจฺฉํ วิตเร มุนี**ติฯ มุนิ โลภปาปญฺจ เววิจฺฉญฺจ อตริ อุตฺตริ ปตริ สมติกฺกมิ วีติวตฺตยีติ [วีติวตฺตีติ (ก.)] – อโกฺกธโน โลภปาปํ, เววิจฺฉํ วิตเร มุนิฯ

เตนาห ภควา –

‘‘สโจฺจ สิยา อปฺปคโพฺภ, อมาโย ริตฺตเปสุโณ;
อโกฺกธโน โลภปาปํ, เววิจฺฉํ วิตเร มุนี’’ติฯ

๑๗๙. **นิทฺทํ ตนฺทึ สเห ถีนํ, ปมาเทน น สํวเส;**
อติมาเน น ติเฎฺฐยฺย, นิพฺพานมนโส นโรฯ

นิทฺทํ ตนฺทึ สเห ถีนนฺติฯ **นิทฺทา**ติ ยา กายสฺส อกลฺยตา อกมฺมญฺญตา โอนาโห ปริโยนาโห อโนฺตสโมโรโธ มิทฺธํ สุปฺปํ ปจลายิกา สุปฺปํ สุปฺปนา สุปฺปิตตฺตํฯ **ตนฺทิ**นฺติ ยา ตนฺที [ตนฺทิ (สี. สฺยา. ก.)] ตนฺทิยนา ตนฺทิยิตตฺตํ ตนฺทิมนกตา อาลสฺยํ อาลสฺยายตา อาลสฺยายิ

ตตฺตํฯ **ถีนนฺ**ติ ยา จิตฺตสฺส อกลฺยตา อกมฺมญฺญตา โอลียนา สลฺลียนา ลีนํ ลียนา ลียิตตฺตํ, ถินํ ถิยนา ถิยิตตฺตํ จิตฺตสฺสฯ **นิทฺทํ ตนฺทึ สเห ถีนนฺ**ติฯ นิทฺทญฺจ ตนฺทิญฺจ ถินญฺจ สเห ส เหยฺย ปริสเหยฺย อภิภเวยฺย อโชฺฌตฺถเรยฺย ปริยาทิเยยฺย มทฺทเยฺยาติ – นิทฺทํ ตนฺทึ สเห ถีนํฯ

ปมาเทน น สํวเสติฯ ปมาโท วตฺตโพฺพ กายทุจฺจริเต วา วจีทุจฺจริเต วา มโนทุจฺจริเต วา ปญฺจสุ วา กามคุเณสุฯ จิตฺตสฺส โวสโคฺค โวสคฺคานุปฺปาทนํ [โวสฺสโคฺค โวสฺสคฺคานุปฺปาทนํ (พหูสุ)] วา กุสลานํ วา ธมฺมานํ ภาวนาย อสกฺกจฺจกิริยตา อสาตจฺจกิริยตา อนฏฺฐิตกิริยตา โอลีนวุตฺติตา นิกฺขิตฺตจฺฉนฺทตา นิกฺขิตฺตธุรตา อนาเสวนา อภาวนา อพหุลีกมฺมํ อนธิฏฺฐานํ อนนุโยโค ปมาโทฯ โย เอวรูโป ปมาโท ปมชฺชนา ปมชฺชิตตฺตํ – อยํ วุจฺจติ ปมาโทฯ **ปมาเทน น สํวเส**ติ ปมาเทน น วเสยฺย น สํวเสยฺย น อาวเสยฺย น ปริวเสยฺย, ปมาทํ ปชเหยฺย วิโนเทยฺย พฺยนฺตึ กเรยฺย อนภาวํ คเมยฺย, ปมาทา อารโต อสฺส วิรโต ปฏิวิรโต นิกฺขโนฺต นิสฺสโฏ วิปฺปมุโตฺต วิสญฺญุโตฺต วิมริยาทิกเตน เจตสา วิหเรยฺยาติ – ปมาเทน น สํวเสฯ

อติมาเน น ติเฏฺฐยฺยาติฯ **อติมาโน**ติ อิเธกโจฺจ ปรํ อติมญฺญติ ชาติยา วา โคเตฺตน วา…เป.… อญฺญตรญฺญตเรน วา วตฺถุนาฯ โย เอวรูโป มาโน มญฺญนา มญฺญิตตฺตํ อุนฺนติ อุนฺนโม ธโช สมฺปคฺคาโห เกตุกมฺยตา จิตฺตสฺส – อยํ วุจฺจติ อติมาโนฯ **อติมาเน น ติเฏฺฐยฺยา**ติฯ อติมาเน น ติเฏฺฐยฺย น สํติเฏฺฐยฺย, อติมานํ ปชเหยฺย วิโนเทยฺย พฺยนฺตึ กเรยฺย อนภาวํ คเมยฺย, อติมานา อารโต อสฺส วิรโต ปฏิวิรโต นิกฺขโนฺต นิสฺสโฏ วิปฺปมุโตฺต วิสญฺญุโตฺต วิมริยาทิกเตน เจตสา วิหเรยฺยาติ – อติมาเน น ติเฏฺฐยฺยฯ

นิพฺพานมนโส นโรติฯ อิเธกโจฺจ ทานํ เทโนฺต สีลํ สมาทิยโนฺต อุโปสถกมฺมํ กโรโนฺต ปานียํ ปริโภชนียํ อุปฏฺฐเปโนฺต ปริเวณํ สมฺมชฺชโนฺต เจติยํ วนฺทโนฺต เจติเย คนฺธมาลํ อาโรเปโนฺต เจติยํ ปทกฺขิณํ กโรโนฺต ยํ กิญฺจิ เตธาตุกํ กุสลาภิสงฺขารํ อภิสงฺขโรโนฺต น คติเหตุ น อุปปตฺติเหตุ น ปฏิสนฺธิเหตุ น ภวเหตุ น สํสารเหตุ น วฏฺฏเหตุ, สพฺพํ ตํ วิสํโยคาธิปฺปาโย นิพฺพานนิโนฺน นิพฺพานโปโณ นิพฺพานปพฺภาโร อภิสงฺขโรตีติฯ เอวมฺปิ นิพฺพานมนโส นโรฯ อถ วา สพฺพสงฺขารธาตุยา จิตฺตํ ปฏิวาเปตฺวา [ปฏิวาเสตฺวา (ก.)] อมตาย ธาตุยา จิตฺตํ อุปสํหรติ – ''เอตํ สนฺตํ เอตํ ปณีตํ ยทิทํ สพฺพสงฺขารสมโถ สพฺพูปธิปฏินิสฺสโคฺค ตณฺหกฺขโย วิราโค นิโรโธ นิพฺพาน''นฺติฯ เอวมฺปิ นิพฺพานมนโส นโรฯ

''น ปณฺฑิตา อุปธิสุขสฺส เหตุ, ททนฺติ ทานานิ ปุนพฺภวาย;
กามญฺจ เต อุปธิปริกฺขยาย, ททนฺติ ทานํ อปุนพฺภวายฯ

''น ปณฺฑิตา อุปธิสุขสฺส เหตุ, ภาเวนฺติ ฌานานิ ปุนพฺภวาย;
กามญฺจ เต อุปธิปริกฺขยาย, ภาเวนฺติ ฌานํ อปุนพฺภวายฯ

''เต นิพฺพุตึ อาสิสมานสา [อาสึสมานา (สี.), อภิมานา (สฺยา.)] ททนฺติ, ตนฺนินฺนจิตฺตา [ตนฺนินฺนา ตญฺจิตฺตา (ก.)] ตทธิมุตฺตา;
นโชฺช ยถา สาครมชฺฌุเปตา [สาครมชฺฌคตา (สฺยา.)], ภวนฺติ นิพฺพานปรายนา เต''ติฯ

นิพฺพานมนโส นโรฯ เตนาห ภควา –

“นิทฺทํ ตนฺทิ สเห ถีนํ, ปมาเทน น สํวเส;
อติมาเน น ติเฏฺฐยฺย, นิพฺพานมนโส นโร”ติฯ

๑๗๙. โมสวชฺเช น นิเยฺยถ, [นีเยถ (ก.)] **รูเป เสฺนหํ น กุพฺพเย;**
มานญฺจ ปริชาเนยฺย, สาหสา วิรโต จเรฯ

โมสวชฺเช น นิเยฺยถาติฯ โมสวชฺชํ วุจฺจติ มุสาวาโทฯ อิเธกโจฺจ สภคฺคโต วา ปริสคฺคโต วา ญาติมชฺฌคโต วา ปูคมชฺฌคโต วา ราชกุลมชฺฌคโต วา อภินีโต สกฺขิปุโฏฺฐ – “เอห โภ ปุริส, ยํ ชานาสิ ตํ วเทหี”ติ, โส อชานํ วา อาห – “ชานามี”ติ, ชานํ วา อาห – “น ชานามี”ติ, อปสฺสํ วา อาห – “ปสฺสามี”ติ, ปสฺสํ วา อาห – “น ปสฺสามี”ติฯ อิติ อตฺตเหตุ วา ปรเหตุ วา อามิสกิญฺจิกฺขเหตุ วา สมฺปชานมุสา ภาสิตา โหติ – อิทํ วุจฺจติ โมสวชฺชํฯ อปิ จ ตีหากาเรหิ…เป.… จตูหากาเรหิ… ปญฺจหากาเรหิ… ฉหากาเรหิ… สตฺตหากาเรหิ… อฎฺฐหากาเรหิ…เป.… อิเมหิ อฎฺฐหากาเรหิ มุสาวาโท โหติฯ **โมสวชฺเช น นิเยฺยถา**ติฯ โมสวชฺเช น ยาเยยฺย น นิยฺยาเยยฺย น วเหยฺย น สํหเรยฺย, โมสวชฺชํ ปชเหยฺย วิโนเทยฺย พฺยนฺตีํ กเรยฺย อนภาวํ คเมยฺย, โมสวชฺชา อารโต อสฺส วิรโต ปฏิวิรโต นิกฺขโนฺต นิสฺสโฎ วิปฺปมุโตฺต วิสญฺญุโตฺต วิมริยาทิกเตน เจตสา วิหเรยฺยาติ – โมสวชฺเช น นิเยฺยถฯ

รูเป เสฺนหํ น กุพฺพเยติฯ **รูป**นฺติ จตฺตาโร จ มหาภูตา , จตุนฺนญฺจ มหาภูตานํ อุปาทาย รูปํฯ **รูเป เสฺนหํ น กุพฺพเย**ติฯ รูเป เสฺนหํ น กเรยฺย ฉนฺทํ น กเรยฺย เปมํ น กเรยฺย ราคํ น กเรยฺย น ชเนยฺย น สญฺชเนยฺย น นิพฺพเตฺตยฺย นาภินิพฺพเตฺตยฺยาติ – รูเป เสฺนหํ น กุพฺพเยฯ

มานญฺจ ปริชาเนยฺยาติฯ **มาโน**ติ เอกวิเธน มาโน – ยา จิตฺตสฺส อุนฺนติฯ ทุวิเธน มาโน – อตฺตุกฺกํสนมาโน, ปรวมฺภนมาโนฯ ติวิเธน มาโน – “เสโยฺยหมสฺมี”ติ มาโน, “สทิโสหมสฺมี”ติ มาโน, “หีโนหมสฺมี”ติ มาโนฯ จตุวิเธน มาโน – ลาเภน มานํ ชเนติ, ยเสน มานํ ชเนติ, ปสํสาย มานํ ชเนติ, สุเขน มานํ ชเนติฯ ปญฺจวิเธน มาโน – “ลาภิมฺหิ มนาปิกานํ รูปาน”นฺติ มานํ ชเนติ, “ลาภิมฺหิ มนาปิกานํ สทฺทานํ…เป.… คนฺธานํ… รสานํ… โผฎฺฐพฺพาน”นฺติ มานํ ชเนติฯ ฉพฺพิเธน มาโน – จกฺขุสมฺปทาย มานํ ชเนติ, โสตสมฺปทาย…เป.… ฆานสมฺปทาย… ชิวฺหาสมฺปทาย… กายสมฺปทาย… มโนสมฺปทาย มานํ ชเนติฯ สตฺตวิเธน มาโน – อติมาโน, มานาติมาโน, โอมาโน, สทิสมาโน, อธิมาโน, อสฺมิมาโน, มิจฺฉามาโนฯ อฎฺฐวิเธน มาโน – ลาเภน มานํ ชเนติ, อลาเภน โอมานํ ชเนติ, ยเสน มานํ ชเนติ, อยเสน โอมานํ ชเนติ, ปสํสาย มานํ ชเนติ, นินฺทาย โอมานํ ชเนติ, สุเขน มานํ ชเนติ, ทุเกฺขน โอมานํ ชเนติฯ นววิเธน มาโน – เสยฺยสฺส “เสโยฺยหมสฺมี”ติ มาโน, เสยฺยสฺส “สทิโสหมสฺมี”ติ มาโน, เสยฺยสฺส “หีโนหมสฺมี”ติ มาโน, สทิสสฺส “เสโยฺยหมสฺมี”ติ มาโน, สทิสสฺส “สทิโสหมสฺมี”ติ มาโน, สทิสสฺส “หีโนหมสฺมี”ติ มาโน, หีนสฺส “เสโยฺยหมสฺมี”ติ มาโน, หีนสฺส “สทิโสหมสฺมี”ติ มาโน, หีนสฺส “หีโนหมสฺมี”ติ มาโนฯ ทสวิเธน มาโน – อิเธกโจฺจ มานํ ชเนติ ชาติยา วา โคเตฺตน วา…เป.… อญฺญตรญฺญตเรน วา วตฺถุนาฯ โย เอวรูโป มาโน มญฺญนา มญฺญิตตฺตํ อุนฺนติ อุนฺนโม ธโช สมฺปคฺคาโห เกตุกมฺยตา จิตฺตสฺส – อยํ วุจฺจติ มาโนฯ

มานญฺจ ปริชาเนยฺยาติฯ มานํ ตีหิ ปริญฺญาหิ ปริชาเนยฺย – ญาตปริญฺญาย, ตีรณปริญฺญาย, ปหานปริญฺญายฯ กตมา ญาตปริญฺญา? มานํ ชานาติ อยํ เอกวิเธน มาโน – ยา จิตฺตสฺส อุนฺนติฯ อยํ ทุวิเธน มาโน – อตฺตุกฺกํสนมาโน ปรวมฺภนมาโน…เป.… อยํ ทสวิเธน

มาโน – อิเธกโจฺจ มานํ ชเนติ ชาติยา วา โคเตฺตน วา...เป.... อญฺญตรญฺญตเรน วา วตฺถุนา ติ ชานาติ ปสฺสติ – อยํ ญาตปริญฺญาฯ

กตมา ตีรณปริญฺญา? เอตํ ญาตํ กตฺวา มานํ ตีเรติ อนิจฺจโต ทุกฺขโต...เป.... นิสฺสรณโต ตีเรติ – อยํ ตีรณปริญฺญาฯ

กตมา ปหานปริญฺญา? เอวํ ตีรยิตฺวา มานํ ปชหติ วิโนเทติ พฺยนฺตึ กโรติ อนภาวํ คเมติ – อยํ ปหานปริญฺญาฯ **มานญฺจ ปริชาเนยฺยา**ติ มานํ อิมาหิ ตีหิ ปริญฺญาหิ ปริชาเนยฺยาติ – มานญฺจ ปริชาเนยฺยฯ

สาหสา วิรโต จเรติฯ กตมา สาหสา จริยา? รตฺตสฺส ราคจริยา สาหสา จริยา, ทุฏฺฐสฺส โทสจริยา สาหสา จริยา, มูฬฺหสฺส โมหจริยา สาหสา จริยา, วินิพทฺธสฺส มานจริยา สาหสา จริยา, ปรามฏฺฐสฺส ทิฏฺฐิจริยา สาหสา จริยา, วิกฺขปคตสฺส อุทฺธจฺจจริยา สาหสา จริยา, อนิฏฺฐงฺคตสฺส วิจิกิจฺฉาจริยา สาหสา จริยา, ถามคตสฺส อนุสยจริยา สาหสา จริยา – อยํ สาหสา จริยาฯ **สาหสา วิรโต จเร**ติ สาหสา จริยาย อารโต อสฺส วิรโต ปฏิวิรโต นิกฺขนฺโต นิสฺสโฏ วิปฺปมุโตฺต วิสญฺญุโตฺต วิมริยาทิกเตน เจตสา วิหเรยฺย จเรยฺย วิจเรยฺย อิริเยยฺย วเตฺตยฺย ปาเลยฺย ยเปยฺย ยาเปยฺยาติ – สาหสา วิรโต จเรฯ

เตนาห ภควา –

“โมสวเชฺช น นิเยฺยถ, รูเป เสฺนหํ น กุพฺพเย;
มานญฺจ ปริชาเนยฺย, สาหสา วิรโต จเร”ติฯ

๑๗๔. **ปุราณํ นาภินเนฺทยฺย, นเว ขนฺตึ น กุพฺพเย** [ขนฺติมกุพฺพเย (พหูสุ)] **;**
หียมาเน น โสเจยฺย, อากาสํ [อากสฺสํ (สฺยา.)] **น สิโต สิยาฯ**

ปุราณํ นาภินเนฺทยฺยาติฯ ปุราณํ วุจฺจติ อตีตา รูปเวทนาสญฺญาสงฺขารวิญฺญาณาฯ อตีเต สงฺขาเร ตณฺหาวเสน ทิฏฺฐิวเสน นาภินเนฺทยฺย นาภิวเทยฺย น อโชฺฌเสยฺย, อภินนฺทนํ อภิวทนํ อโชฺฌสานํ คาหํ ปรามาสํ อภินิเวสํ ปชเหยฺย วิโนเทยฺย พฺยนฺตึ กเรยฺย อนภาวํ คเมยฺยาติ – ปุราณํ นาภินเนฺทยฺยฯ

นเว ขนฺตึ น กุพฺพเยติฯ นวา วุจฺจติ ปจฺจุปฺปนฺนา รูปเวทนาสญฺญาสงฺขารวิญฺญาณาฯ ปจฺจุปฺปเนฺน สงฺขาเร ตณฺหาวเสน ทิฏฺฐิวเสน ขนฺตึ น กเรยฺย ฉนฺทํ น กเรยฺย เปมํ น กเรยฺย ราคํ น กเรยฺย น ชเนยฺย น สญฺชเนยฺย น นิพฺพเตฺตยฺย นาภินิพฺพเตฺตยฺยาติ – นเว ขนฺตึ น กุพฺพเยฯ

หียมาเน น โสเจยฺยาติฯ หียมาเน หายมาเน ปริหายมาเน เวมาเน วิคจฺฉมาเน อนฺตรธายมาเน น โสเจยฺย น กิลเมยฺย น ปรามเสยฺย น ปริเทเวยฺย น อุรตฺตาฬึ กเนฺทยฺย น สโมฺมหํ อาปเชฺชยฺยฯ จกฺขุสฺมึ หียมาเน หายมาเน ปริหายมาเน เวมาเน วิคจฺฉมาเน อนฺตรธายมาเน, โสตสฺมึ...เป.... ฆานสฺมึ... ชิวฺหาย... กายสฺมึ... รูปสฺมึ... สทฺทสฺมึ... คนฺธสฺมึ... รสสฺมึ... โผฏฺฐพฺพสฺมึ... กุลสฺมึ... คณสฺมึ... อาวาสสฺมึ... ลาภสฺมึ... ยสสฺมึ... ปสํสาย... สุขสฺมึ... จีวรสฺมึ... ปิณฺฑปาตสฺมึ... เสนาสนสฺมึ... คิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารสฺมึ หียมาเน หายมาเน ปริหายมาเน เวมาเน วิคจฺฉมาเน อนฺตรธายมาเน น โสเจยฺย น กิลเมยฺย น

ปรามเสยฺย น ปริเทเวยฺย น อุรตฺตาฬิ กเนฺทยฺย น สโมฺมหํ อาปเชฺชยฺยาติ – หียมาเน น โส เจยฺยฯ

อากาสํ น สิโต สิยาติฯ อากาสํ วุจฺจติ ตณฺหาฯ โย ราโค สาราโค…เป.… อภิชฺฌา โลโภ อกุสลมูลํฯ กิํการณา อากาสํ วุจฺจติ ตณฺหา? ยาย ตณฺหาย รูปํ อากสฺสติ สมากสฺสติ คณฺหาติ ปรามสติ อภินิวิสติ, เวทนํ…เป.… สญฺญํ… สงฺขาเร… วิญฺญาณํ… คติํ… อุปปตฺติํ… ปฏิสนฺธิํ… ภวํ… สํสารํ… วฏฺฏํ อากสฺสติ สมากสฺสติ คณฺหาติ ปรามสติ อภินิวิสติ; ตํการณา อากาสํ วุจฺจติ ตณฺหาฯ **อากาสํ น สิโต สิยา**ติฯ ตณฺหานิสฺสิโต น สิยาฯ ตณฺหํ ปชเหยฺย วิโนเทยฺย พฺยนฺติํ กเรยฺย อนภาวํ คเมยฺย, ตณฺหาย อารโต อสฺส วิรโต ปฏิวิรโต นิกฺขโนฺต นิสฺสโฏ วิปฺปมุโตฺต วิสญฺญุโตฺต วิมริยาทิกเตน เจตสา วิหเรยฺยาติ – อากาสํ น สิโต สิยาฯ

เตนาห ภควา –

“ปุราณํ นาภินเนฺทยฺย, นเว ขนฺติํ น กุพฺพเย;
หียมาเน น โสเจยฺย, อากาสํ น สิโต สิยา”ติฯ

๑๘๐.เคธํ พฺรูมิ มโหโฆติ, อาชวํ [อาจมํ (สฺยา. ก.)] **พฺรูมิ ชปฺปนํ;**
อารมฺมณํ ปกมฺปนํ, [ปกปฺปนํ (สฺยา. ก.)] **กามปโงฺก ทุรจฺจโยฯ**

เคธํ พฺรูมิ มโหโฆตีติฯ เคโธ วุจฺจติ ตณฺหาฯ โย ราโค สาราโค…เป.… อภิชฺฌา โลโภ อกุสลมูลํฯ มโหโฆ วุจฺจติ ตณฺหาฯ โย ราโค สาราโค…เป.… อภิชฺฌา โลโภ อกุสลมูลํฯ **เคธํ พฺรูมิ มโหโฆตี**ติฯ เคธํ “มโหโฆ”ติ พฺรูมิ อาจิกฺขามิ เทเสมิ ปญฺญเปมิ ปฏฺฐเปมิ วิวรามิ วิภชามิ อุตฺตานีกโรมิ ปกาเสมีติ – เคธํ พฺรูมิ มโหโฆติฯ

อาชวํ พฺรูมิ ชปฺปนนฺติฯ อาชวา วุจฺจติ ตณฺหาฯ โย ราโค สาราโค…เป.… อภิชฺฌา โลโภ อกุสลมูลํฯ ชปฺปนาปิ วุจฺจติ ตณฺหาฯ โย ราโค สาราโค…เป.… อภิชฺฌา โลโภ อกุสลมูลํฯ **อาชวํ พฺรูมิ ชปฺปน**นฺติ อาชวํ “ชปฺปนา”ติ พฺรูมิ อาจิกฺขามิ…เป.… อุตฺตานีกโรมิ ปกาเสมีติ – อาชวํ พฺรูมิ ชปฺปนํฯ

อารมฺมณํ ปกมฺปนนฺติฯ อารมฺมณมฺปิ วุจฺจติ ตณฺหาฯ โย ราโค สาราโค…เป.… อภิชฺฌา โลโภ อกุสลมูลํฯ ปกมฺปนาปิ วุจฺจติ ตณฺหาฯ โย ราโค สาราโค…เป.… อภิชฺฌา โลโภ อกุสลมูลนฺติ – อารมฺมณํ ปกมฺปนํฯ

กามปโงฺก ทุรจฺจโยติฯ กามปโงฺก กามกทฺทโม กามกิเลโส กามปลิโป กามปลิโพโธ [กามปลิโรโธ (สี. ก.)] ทุรจฺจโย ทุรติวโตฺต ทุตฺตโร ทุปฺปตโร ทุสฺสมติกฺกโม ทุพฺพีติวโตฺตติ – กามปโงฺก ทุรจฺจโยฯ

เตนาห ภควา –

“เคธํ พฺรูมิ มโหโฆติ, อาชวํ พฺรูมิ ชปฺปนํ;
อารมฺมณํ ปกมฺปนํ, กามปโงฺก ทุรจฺจโย”ติฯ

๑๘๑.สจฺจา อโวกฺกมํ มุนิ, ถเล ติฏฺฐติ พฺราหฺมโณ;
สพฺพํ โส ปฏินิสฺสชฺช, ส เว สโนฺตติ วุจฺจติฯ

สจฺจา อโวกฺกมํ มุนีติฯ สจฺจวาจาย อโวกฺกมโนฺต, สมฺมาทิฏฺฐิยา อโวกฺกมโนฺต, อริยา อฏฺฐงฺคิกา มคฺคา อโวกฺกมโนฺตฯ **มุนี**ติฯ โมนํ วุจฺจติ ญาณํ…เป.… สงฺคชาลมติจฺจ โส มุนีติ – สจฺจา อโวกฺกมํ มุนิฯ

ถเล ติฏฺฐติ พฺราหฺมโณติฯ ถลํ วุจฺจติ อมตํ นิพฺพานํฯ โย โส สพฺพสงฺขารสมโถ สพฺพูปธิปฏินิสฺสโคฺค ตณฺหกฺขโย วิราโค นิโรโธ นิพฺพานํฯ **พฺราหฺมโณ**ติ สตฺตนฺนํ ธมฺมานํ พาหิตตฺตา พฺราหฺมโณ…เป.… อสิโต ตาทิ ปวุจฺจเต ส พฺรหฺมาฯ **ถเล ติฏฺฐติ พฺราหฺมโณ**ติฯ ถเล ติฏฺฐติ ทีเป ติฏฺฐติ ตาเณ ติฏฺฐติ เลเณ ติฏฺฐติ สรเณ ติฏฺฐติ อภเย ติฏฺฐติ อจฺจุเต ติฏฺฐติ อมเต ติฏฺฐติ นิพฺพาเน ติฏฺฐตีติ – ถเล ติฏฺฐติ พฺราหฺมโณฯ

สพฺพํ โส ปฏินิสฺสชฺชาติฯ สพฺพํ วุจฺจติ ทฺวาทสายตนานิ – จกฺขุ เจว รูปา จ …เป.… มโน เจว ธมฺมา จฯ ยโต อชฺฌตฺติกพาหิเรสุ อายตเนสุ ฉนฺทราโค ปหีโน โหติ อุจฺฉินฺนมูโล ตาลาวตฺถุกโต อนภาวํกโต อายตึ อนุปฺปาทธโมฺม, เอตฺตาวตาปิ สพฺพํ จตฺตํ โหติ วนฺตํ มุตฺตํ ปหีนํ ปฏินิสฺสฏฺฐํฯ ยโต ตณฺหา จ ทิฏฺฐิ จ มาโน จ ปหีนา โหนฺติ อุจฺฉินฺนมูลา ตาลาวตฺถุกตา อนภาวํกตา อายตึ อนุปฺปาทธมฺมา, เอตฺตาวตาปิ สพฺพํ จตฺตํ โหติ วนฺตํ มุตฺตํ ปหีนํ ปฏินิสฺสฏฺฐํฯ ยโต ปุญฺญาภิสงฺขาโร จ อปุญฺญาภิสงฺขาโร จ อาเนญฺชาภิสงฺขาโร จ ปหีนา โหนฺติ อุจฺฉินฺนมูลา ตาลาวตฺถุกตา อนภาวํกตา อายตึ อนุปฺปาทธมฺมา , เอตฺตาวตาปิ สพฺพํ จตฺตํ โหติ วนฺตํ มุตฺตํ ปหีนํ ปฏินิสฺสฏฺฐนฺติ – สพฺพํ โส ปฏินิสฺสชฺชฯ

ส เว สโนฺตติ วุจฺจตีติฯ โส สโนฺต อุปสโนฺต วูปสโนฺต นิพฺพุโต ปฏิปฺปสฺสทฺธติ วุจฺจติ กถียติ ภณียติ ทีปียติ โวหรียตีติ – ส เว สโนฺตติ วุจฺจติฯ

เตนาห ภควา –

“สจฺจา อโวกฺกมํ มุนิ, ถเล ติฏฺฐติ พฺราหฺมโณ;
สพฺพํ โส ปฏินิสฺสชฺช, ส เว สโนฺตติ วุจฺจตี”ติฯ

๑๘๒ส เว วิทฺวา [วิทฺธา (สฺยา.)] **ส เวทคู, ญตฺวา ธมฺมํ อนิสฺสิโต;**
สมฺมา โส โลเก อิริยาโน, น ปิเหตีธ กสฺสจิฯ

ส เว วิทฺวา ส เวทคูติฯ **วิทฺวา**ติ วิทฺวา วิชฺชาคโต ญาณี วิภาวี เมธาวีฯ **เวทคู**ติฯ เวทา วุจฺจนฺติ จตูสุ มเคฺคสุ ญาณํ…เป.… สพฺพเวทนาสุ วีตราโค สพฺพเวทมติจฺจ เวทคู โสติ – ส เว วิทฺวา ส เวทคูฯ

ญตฺวา ธมฺมํ อนิสฺสิโตติฯ **ญตฺวา**ติ ญตฺวา ชานิตฺวา ตุลยิตฺวา ตีรยิตฺวา วิภาวยิตฺวา วิภูตํ กตฺวาฯ “สเพฺพ สงฺขารา อนิจฺจา”ติ ญตฺวา ชานิตฺวา ตุลยิตฺวา ตีรยิตฺวา วิภาวยิตฺวา วิภูตํ กตฺวา, “สเพฺพ สงฺขารา ทุกฺขา”ติ…เป.… “ยํ กิญฺจิ สมุทยธมฺมํ สพฺพํ ตํ นิโรธธมฺม”นฺตฺนฺติ ญตฺวา ชานิตฺวา ตุลยิตฺวา ตีรยิตฺวา วิภาวยิตฺวา วิภูตํ กตฺวาฯ **อนิสฺสิโต**ติ เทฺว นิสฺสยา – ตณฺหานิสฺสโย จ ทิฏฺฐินิสฺสโย จ…เป.… อยํ ตณฺหานิสฺสโย…เป.… อยํ ทิฏฺฐินิสฺสโยฯ ตณฺหานิสฺสยํ ปหาย ทิฏฺฐินิสฺสยํ ปฏินิสฺสชฺชิตฺวา จกฺขุํ อนิสฺสิโต… โสตํ อนิสฺสิโต… ฆานํ อนิสฺสิโต…เป.… ทิฏฺฐสุตมุตวิญฺญาตเพฺพ ธเมฺม อนิสฺสิโต อนลฺลีโน อนุปคโต อนโชฺฌสิโต อนธิมุโตฺต นิกฺขโนฺต นิสฺสโฏ วิปฺปมุโตฺต วิสญฺญุโตฺต วิมริยาทิกเตน เจตสา วิหรตีติ – ญตฺวา ธมฺมํ อนิสฺสิโตฯ

สมฺมา โส โลเก อิริยาโนติฯ ยโต อชฺฌตฺติกพาหิเรสุ อายตเนสุ ฉนฺทราโค ปหีโน โหติ อุจฺฉินฺนมูโล ตาลาวตฺถุกโต อนภาวํกโต อายตึ อนุปฺปาทธมฺโม, เอตฺตาวตาปิ สมฺมา โส โลเก จรติ วิหรติ อิริยติ วตฺตติ ปาเลติ ยเปติ ยาเปติ…เป…. ยโต ปุญฺญาภิสงฺขาโร จ อปุญฺญาภิสงฺขาโร จ อาเนญฺชาภิสงฺขาโร จ ปหีนา โหนฺติ อุจฺฉินฺนมูลา ตาลาวตฺถุกตา อนภาวํกตา อายตึ อนุปฺปาทธมฺมา, เอตฺตาวตาปิ สมฺมา โส โลเก จรติ วิหรติ อิริยติ วตฺตติ ปาเลติ ยเปติ ยาเปตีติ – สมฺมา โส โลเก อิริยาโนฯ

น ปิเหตีธ กสฺสจีติฯ **ปิหา** วุจฺจติ ตณฺหาฯ โย ราโค สาราโค…เป…. อภิชฺฌา โลโภ อกุสลมูลํฯ ยเสฺสสา ปิหา ตณฺหา ปหีนา สมุจฺฉินฺนา วูปสนฺตา ปฏิปสฺสทฺธา อภพฺพุปฺปตฺติกา ญาณคฺคินา ทฑฺฒา, โส กสฺสจิ น ปิเหติ ขตฺติยสฺส วา พฺราหฺมณสฺส วา เวสฺสสฺส วา สุทฺทสฺส วา คหฏฺฐสฺส วา ปพฺพชิตสฺส วา เทวสฺส วา มนุสฺสสฺส วาติ – น ปิเหตีธ กสฺสจิฯ

เตนาห ภควา –

> ‘‘ส เว วิทฺวา ส เวทคู, ญตฺวา ธมฺมํ อนิสฺสิโต;
> สมฺมา โส โลเก อิริยาโน, น ปิเหตีธ กสฺสจี’’ติฯ

๑๘๓. โยธ กาเม อจฺจตริ, สงฺคํ โลเก ทุรจฺจยํ;
น โส โสจติ นาเชฺฌติ, ฉินฺนโสโต อพนฺธโนฯ

โยธ กาเม อจฺจตริ, สงฺคํ โลเก ทุรจฺจยนฺติฯ **โย**ติ โย ยาทิโส ยถายุตฺโต ยถาวิหิโต ยถาปการโร ยํ ฐานปฺปตฺโต ยํ ธมฺมสมนฺนาคโต ขตฺติโย วา พฺราหฺมโณ วา เวโสฺส วา สุทฺโท วา คหฏฺโฐ วา ปพฺพชิโต วา เทโว วา มนุโสฺส วาฯ **กามา**ติ อุทฺทานโต เทฺว กามา – วตฺถุกามา จ กิเลสกามา จ…เป…. อิเม วุจฺจนฺติ วตฺถุกามา…เป…. อิเม วุจฺจนฺติ กิเลสกามาฯ **สงฺคา**ติ สตฺต สงฺคา – ราคสโงฺค, โทสสโงฺค, โมหสโงฺค, มานสโงฺค, ทิฏฺฐิสโงฺค, กิเลสสโงฺค, ทุจฺจริตสโงฺคฯ **โลเก**ติ อปายโลเก มนุสฺสโลเก เทวโลเก ขนฺธโลเก ธาตุโลเก อายตนโลเกฯ **สงฺคํ โลเก ทุรจฺจย**นฺติฯ โย กาเม จ สเงฺค จ โลเก ทุรจฺจเย ทุรติวเตฺต ทุตฺตเร ทุปฺปตเร ทุสฺสมติกฺกเม ทุพฺพีติวเตฺต อตริ อุตฺตริ ปตริ สมติกฺกมิ วีติวตฺตยีติ – โยธ กาเม อจฺจตริ, สงฺคํ โลเก ทุรจฺจยํฯ

น โส โสจติ นาเชฺฌตีติฯ วิปริณตํ วา วตฺถุํ น โสจติ, วิปริณตสฺมึ วา วตฺถุสฺมึ น โสจติฯ ‘‘จกฺขุ เม วิปริณต’’นฺติ น โสจติ…เป…. โสตํ เม… ฆานํ เม… ชิวฺหา เม… กาโย เม… รูปา เม… สทฺทา เม… คนฺธา เม… รสา เม… โผฏฺฐพฺพา เม… กุลํ เม… คโณ เม… อาวาโส เม… ลาโภ เม… ยโส เม… ปสํสา เม… สุขํ เม… จีวรํ เม… ปิณฺฑปาโต เม… เสนาสนํ เม… คิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารา เม… มาตา เม… ปิตา เม… ภาตา เม… ภคินี เม… ปุโตฺต เม… ธีตา เม… มิตฺตา เม… อมจฺจา เม… ญาตี เม… ‘‘สาโลหิตา เม วิปริณตา’’ติ น โสจติ น กิลมติ น ปริเทวติ น อุรตฺตาฬิํ กนฺทติ น สโมฺมหํ อาปชฺชตีติ – น โสจติฯ **นาเชฺฌตี**ติ นเชฺฌติ น อเชฺฌติ น อุปนิชฺฌายติ น นิชฺฌายติ น ปชฺฌายติฯ อถ วา น ชายติ น ชิยฺยติ น มิยฺยติ น จวติ น อุปปชฺชตีติ – นาเชฺฌตีติ – น โส โสจติ นาเชฺฌติฯ

ฉินฺนโสโต อพนฺธโนติฯ โสตํ วุจฺจติ ตณฺหาฯ โย ราโค สาราโค…เป…. อภิชฺฌา โลโภ อกุสลมูลํฯ ยเสฺสสา โสตา ตณฺหา ปหีนา สมุจฺฉินฺนา…เป…. ญาณคฺคินา ทฑฺฒา, โส วุจฺจติ ฉินฺนโสโตฯ **อพนฺธโน**ติ ราคพนฺธนํ โทสพนฺธนํ โมหพนฺธนํ มานพนฺธนํ ทิฏฺฐิพนฺ

ธนํ กิเลสพนฺธนํ ทุจฺจริตพนฺธนํ, ยเสฺสเต พนฺธนา ปหีนา สมุจฺฉินฺนา…เป.… ญาณคฺคินา ทฑฺฒา, โส วุจฺจติ อพนฺธโนติ – ฉินฺนโสโต อพนฺธโนฯ

เตนาห ภควา –

“โยธ กาเม อจฺจตริ, สงฺคํ โลเก ทุรจฺจยํ;
น โส โสจติ นาเชฺฌติ, ฉินฺนโสโต อพนฺธโน”ติฯ

๑๘๔. ยํ ปุเพฺพ ตํ วิโสเสหิ, ปจฺฉา เต มาหุ กิญฺจนํ;
มเชฺฌ เจ โน คเหสฺสสิ, อุปสนฺโต จริสฺสสิฯ

ยํ ปุเพฺพ ตํ วิโสเสหีติฯ อตีเต สงฺขาเร อารพฺภ เย กิเลสา อุปฺปเชฺชยฺยุํ เต กิเลเส โสเสหิ วิโสเสหิ สุกฺขาเปหิ วิสุกฺขาเปหิ อพีชํ กโรหิ ปชห วิโนเทหิ พฺยนฺตึ กโรหิ อนภาวํ คเมหีติฯ เอวมฺปิ ยํ ปุเพฺพ ตํ วิโสเสหิฯ อถ วา เย อตีตา กมฺมาภิสงฺขารา อวิปกฺกวิปากา เต กมฺมาภิสงฺขาเร โสเสหิ วิโสเสหิ สุกฺขาเปหิ วิสุกฺขาเปหิ อพีชํ กโรหิ ปชห วิโนเทหิ พฺยนฺตึ กโรหิ อนภาวํ คเมหีติฯ เอวมฺปิ ยํ ปุเพฺพ ตํ วิโสเสหิฯ

ปจฺฉา เต มาหุ กิญฺจนนฺติฯ ปจฺฉา วุจฺจติ อนาคตํฯ อนาคเต สงฺขาเร อารพฺภ ยานิ อุปฺปเชฺชยฺยุํ ราคกิญฺจนํ โทสกิญฺจนํ โมหกิญฺจนํ มานกิญฺจนํ ทิฎฺฐิกิญฺจนํ กิเลสกิญฺจนํ ทุจฺจริตกิญฺจนํ, อิมานิ กิญฺจนานิ [อิเม กิญฺจนา (ก.) ปสฺส ที. นิ. ๓.๓๐๕] ตุยฺหํ มา อหุ มา อกาสิ มา ชเนสิ มา สญฺชเนสิ มา นิพฺพเตฺตสิ มา อภินิพฺพเตฺตสิ ปชห วิโนเทหิ พฺยนฺตึ กโรหิ อนภาวํ คเมหีติ – ปจฺฉา เต มาหุ กิญฺจนํฯ

มเชฺฌ เจ โน คเหสฺสสีติฯ มชฺฌํ วุจฺจติ ปจฺจุปฺปนฺนา รูปเวทนาสญฺญาสงฺขารวิญฺญาณาฯ ปจฺจุปฺปเนฺน สงฺขาเร ตณฺหาวเสน ทิฎฺฐิวเสน น คเหสฺสสิ น อุคฺคเหสฺสสิ น คณฺหิสฺสสิ น ปรามสิสฺสสิ นาภินนฺทิสฺสสิ นาภิจริสฺสสิ น อโชฺฌสิสฺสสิ, อภินนฺทนํ อภิวทนํ อโชฺฌสานํ คาหํ ปรามาสํ อภินิเวสํ ปชหิสฺสสิ วิโนเทสฺสสิ พฺยนฺตึ กริสฺสสิ อนภาวํ คเมสฺสสีติ – มเชฺฌ เจ โน คเหสฺสสิฯ

อุปสนฺโต จริสฺสสีติฯ ราคสฺส สนฺตตฺตา สมิตตฺตา อุปสมิตตฺตา, โทสสฺส สนฺตตฺตา สมิตตฺตา อุปสมิตตฺตา…เป.… สพฺพากุสลาภิสงฺขารานํ สนฺตตฺตา สมิตตฺตา อุปสมิตตฺตา วูปสมิตตฺตา วิชฺฌาตตฺตา นิพฺพุตตฺตา วิคตตฺตา ปฎิปสฺสทฺธตฺตา สนฺโต อุปสนฺโต วูปสนฺโต นิพฺพุโต ปฎิปสฺสโทฺธ จริสฺสสิ วิหริสฺสสิ อิริยิสฺสสิ วตฺติสฺสสิ ปาลิสฺสสิ ยปิสฺสสิ ยาปิสฺสสีติ – อุปสนฺโต จริสฺสสิฯ

เตนาห ภควา –

“ยํ ปุเพฺพ ตํ วิโสเสหิ, ปจฺฉา เต มาหุ กิญฺจนํ;
มเชฺฌ เจ โน คเหสฺสสิ, อุปสนฺโต จริสฺสสี”ติฯ

๑๘๕. สพฺพโส นามรูปสฺมึ, ยสฺส นตฺถิ มมายิตํ;
อสตา จ น โสจติ, ส เว โลเก น ชียติฯ

สพฺพโส นามรูปสฺมึ, ยสฺส นตฺถิ มมายิตนฺติฯ **สพฺพโส**ติ สเพฺพน สพฺพํ สพฺพถา สพฺพํ อเสสํ นิเสฺสสํ ปริยาทิยนวจนเมตํ – สพฺพโสติฯ **นาม**นฺติ จตฺตาโร อรูปิโน ขนฺธาฯ **รูป**นฺติ จตฺตาโร จ มหาภูตา, จตุนฺนญฺจ มหาภูตานํ อุปาทาย รูปํฯ **ยสฺสา**ติ อรหโต ขีณาสวสฺสฯ **มมายิต**นฺติ เทฺว มมตฺตา – ตณฺหามมตฺตญฺจ ทิฏฺฐิมมตฺตญฺจ…เป.… อิทํ ตณฺหามมตฺตํ…เป.… อิทํ ทิฏฺฐิมมตฺตํฯ **สพฺพโส นามรูปสฺมึ, ยสฺส นตฺถิ มมายิต**นฺติ สพฺพโส นามรูปสฺมึ มมตฺตา ยสฺส นตฺถิ น สนฺติ น สํวิชฺชนฺติ นุปลพฺภนฺติ, ปหีนา สมุจฺฉินฺนา วูปสนฺตา ปฏิปสฺสทฺธา อภพฺพุปฺปตฺติกา ญาณคฺคินา ทฑฺฒาติ – สพฺพโส นามรูปสฺมึ, ยสฺส นตฺถิ มมายิตํฯ

อสตา จ น โสจตีติฯ วิปริณตํ วา วตฺถุํ น โสจติ, วิปริณตสฺมึ วา วตฺถุสฺมึ น โสจติฯ ‘‘จกฺขุ เม วิปริณต’’นฺติ น โสจติ, โสตํ เม… ฆานํ เม… ชิวฺหา เม… กาโย เม… รูปา เม… สทฺทา เม… คนฺธา เม… รสา เม… โผฏฺฐพฺพา เม… กุลํ เม… คโณ เม… อาวาโส เม… ลาโภ เม…เป.… ‘‘สาโลหิตา เม วิปริณตา’’ติ น โสจติ น กิลมติ น ปริเทวติ น อุรตฺตาฬึ กนฺทติ น สโมฺมหํ อาปชฺชตีติฯ เอวมฺปิ อสตา จ น โสจติฯ

อถ วา อสตาย ทุกฺขาย เวทนาย ผุโฏฺฐ ปเรโต สโมหิโต สมนฺนาคโต น โสจติ น กิลมติ น ปริเทวติ น อุรตฺตาฬึ กนฺทติ น สโมฺมหํ อาปชฺชตีติฯ เอวมฺปิ อสตา จ น โสจติฯ อถ วา จกฺขุโรเคน ผุโฏฺฐ ปเรโต…เป.… ฑํสมกสวาตาตปสรีสปสมฺผเสฺสน ผุโฏฺฐ ปเรโต สโมหิโต สมนฺนาคโต น โสจติ น กิลมติ น ปริเทวติ น อุรตฺตาฬึ กนฺทติ น สโมฺมหํ อาปชฺชตีติฯ เอวมฺปิ อสตา จ น โสจติฯ อถ วา อสเนฺต อสํวิชฺชมาเน อนุปลพฺภมาเน ‘‘อหุ วต เม, ตํ วต เม นตฺถิ , สิยา วต เม, ตํ วตาหํ น ลภามี’’ติ น โสจติ น กิลมติ น ปริเทวติ น อุรตฺตาฬึ กนฺทติ น สโมฺมหํ อาปชฺชตีติฯ เอวมฺปิ อสตา จ น โสจติฯ

ส เว โลเก น ชียตีติฯ ยสฺส ‘‘มยฺหํ วา อิทํ ปเรสํ วา อิท’’นฺติ กิญฺจิ รูปคตํ เวทนาคตํ สญฺญาคตํ สงฺขารคตํ วิญฺญาณคตํ คหิตํ ปรามฏฺฐํ อภินิวิฏฺฐํ อโชฺฌสิตํ อธิมุตฺตํ อตฺถิ, ตสฺส ชานิ อตฺถิฯ

ภาสิตมฺปิ เหตํ –

‘‘ชีโน [ชิเณฺณ (สี.), ชิโนฺน (สฺยา.)] รถสฺสํ [รถเสฺส (สี.) ปญฺจกนิปาเต (อาทิมฺหิ) มณิกุณฺฑลชาตกฏฺฐกถา โอโลเกตพฺพา] มณิกุณฺฑเล จ, ปุเตฺต จ ทาเร จ ตเถว ชีโน;
สเพฺพสุ โภเคสุ อเสวิเตสุ, กสฺมา น สนฺตปฺปสิ โสกกาเลฯ

‘‘ปุเพฺพว มจฺจํ วิชหนฺติ โภคา, มโจฺจ ธเน ปุพฺพตรํ ชหาสิ;
อสสฺสตา [อสสฺสกา (สี.), อสฺสกา (สฺยา.)] ภาวิโน กามกามี, ตสฺมา น โสจามหํ โสกกาเลฯ

‘‘อุเทติ อาปูรติ เวติ จโนฺท, อนฺธํ ตเปตฺวาน [อตฺถํ คมิตฺวาน (พหูสุ)] ปเลติ สูริโย;
วิทิตา มยา สตฺตุก โลกธมฺมา, ตสฺมา น โสจามหํ โสกกาเล’’ติฯ

ยสฺส ‘‘มยฺหํ วา อิทํ ปเรสํ วา อิท’’นฺติ กิญฺจิ รูปคตํ เวทนาคตํ สญฺญาคตํ สงฺขารคตํ วิญฺญาณคตํ คหิตํ ปรามฏฺฐํ อภินิวิฏฺฐํ อโชฺฌสิตํ อธิมุตฺตํ นตฺถิ, ตสฺส ชานิ นตฺถิฯ ภาสิตมฺปิ เหตํ

– ‘‘‘นนฺทสิ, สมณา’ติฯ ‘กึ ลทฺธา, อาวุโส’ติ? ‘เตน หิ, สมณ, โสจสี’ติฯ ‘กึ ชียิตฺถ, อาวุโส’ติ? ‘เตน หิ, สมณ, เนว นนฺทสิ น โสจสี’ติฯ ‘เอวมาวุโส’’’ติฯ

‘‘จิรสฺสํ วต ปสฺสาม, พฺราหฺมณํ ปรินิพฺพุตํ;
อนนฺทึ อนีฆํ ภิกฺขุํ, ติณฺณํ โลเก วิสตฺติก’’นฺติฯ

ส เว โลเก น ชียติฯ เตนาห ภควา –

‘‘สพฺพโส นามรูปสฺมึ, ยสฺส นตฺถิ มมายิตํ;
อสตา จ น โสจติ, ส เว โลเก น ชียตี’’ติฯ

๑๘๖. **ยสฺส นตฺถิ อิทํ เมติ, ปเรสํ วาปิ กิญฺจนํ;**
มมตฺตํ โส อสํวินฺทํ, นตฺถิ เมติ น โสจติฯ

ยสฺส นตฺถิ อิทํ เมติ, ปเรสํ วาปิ กิญฺจนนฺติฯ **ยสฺสา**ติ อรหโต ขีณาสวสฺสฯ ยสฺส ‘‘มยฺหํ วา อิทํ ปเรสํ วา อิท’’นฺติ กิญฺจิ รูปคตํ เวทนาคตํ สญฺญาคตํ สงฺขารคตํ วิญฺญาณคตํ คหิตํ ปรามฏฺฐํ อภินิวิฏฺฐํ อโชฺฌสิตํ อธิมุตฺตํ นตฺถิ น สนฺติ น สํวิชฺชติ นุปลพฺภติ, ปหีนํ สมุจฺฉินฺนํ วูปสนฺตํ ปฏิปสฺสทฺธํ อภพฺพุปฺปตฺติกํ ญาณคฺคินา ทฑฺฒนฺติฯ เอวมฺปิ ยสฺส นตฺถิ อิทํ เมติ, ปเรสํ วาปิ กิญฺจนํฯ

วุตฺตเญฺหตํ ภควตา – ‘‘นายํ, ภิกฺขเว, กาโย ตุมฺหากํ, นปิ อเญฺญสํฯ ปุราณมิทํ, ภิกฺขเว, กมฺมํ อภิสงฺขตํ อภิสเญฺจตยิตํ เวทนียํ ทฏฺฐพฺพํฯ ตตฺร, ภิกฺขเว, สุตวา อริยสาวโก ปฏิจฺจสมุปฺปาทํเยว สาธุกํ โยนิโส มนสิกโรติ – ‘อิติ อิมสฺมึ สติ อิทํ โหติ อิมสฺสุปฺปาทา อิทํ อุปฺปชฺชติ, อิมสฺมึ อสติ อิทํ น โหติ อิมสฺส นิโรธา อิทํ นิรุชฺฌติ, ยทิทํ อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขารา, สงฺขารปจฺจยา วิญฺญาณํ…เป.… เอวเมตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส สมุทโย โหติฯ อวิชฺชาย เตฺวว อเสสวิราคนิโรธา สงฺขารนิโรโธ…เป.… เอวเมตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส นิโรโธ โหตี’’’ติฯ เอวมฺปิ ยสฺส นตฺถิ อิทํ เมติ, ปเรสํ วาปิ กิญฺจนํฯ

วุตฺตมฺปิ เหตํ ภควตา –

‘‘สุญฺญโต โลกํ อเวกฺขสฺสุ, โมฆราช สทา สโต;
อตฺตานุทิฏฺฐึ อูหจฺจ [อุหจฺจ (ก.) สุ. นิ. ๑๑๒๕], เอวํ มจฺจุตโร สิยา;
เอวํ โลกํ อเวกฺขนฺตํ, มจฺจุราชา น ปสฺสตี’’ติฯ

เอวมฺปิ ยสฺส นตฺถิ อิทํ เมติ, ปเรสํ วาปิ กิญฺจนํฯ

วุตฺตมฺปิ เหตํ ภควตา – ‘‘ยํ, ภิกฺขเว, น ตุมฺหากํ, ตํ ปชหถฯ ตํ โว ปหีนํ ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขาย ภวิสฺสติฯ กิญฺจ, ภิกฺขเว, น ตุมฺหากํ? รูปํ, ภิกฺขเว, น ตุมฺหากํ, ตํ ปชหถฯ ตํ โว ปหีนํ ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขาย ภวิสฺสติฯ เวทนา… สญฺญา… สงฺขารา… วิญฺญาณํ น ตุมฺหากํ, ตํ ปชหถฯ ตํ โว ปหีนํ ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขาย ภวิสฺสติฯ ตํ กึ มญฺญถ, ภิกฺขเว, ยํ อิมสฺมึ เชตวเน ติณกฏฺฐสาขาปลาสํ, ตํ ชโน หเรยฺย วา ฑเหยฺย [ทเหยฺย (สี. ก.) สํ. นิ. ๓.๓๓] วา ยถาปจฺจยํ วา กเรยฺย, อปิ นุ ตุมฺหากํ เอวมสฺส – ‘อเมฺห ชโน หรติ วา ฑหติ วา ยถาปจฺจยํ วา กโรตี’’ติ? ‘‘โน เหตํ, ภเนฺต’’ฯ ‘‘ตํ กิสฺส เหตุ’’? ‘‘น หิ โน เอตํ, ภเนฺต, อตฺตา วา อตฺตนิยํ วา’’ติฯ ‘‘เอวเมว โข, ภิกฺขเว, ยํ น ตุมฺหากํ, ตํ ปชหถฯ ตํ โว ปหีนํ ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขาย ภวิสฺสติฯ กิญฺจ,

ภิกฺขเว, น ตุมฺหากํ? รูปํ, ภิกฺขเว, น ตุมฺหากํ, ตํ ปชหถฯ ตํ โว ปหีนํ ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขาย ภวิสฺสติฯ เวทนา… สญฺญา… สงฺขารา… วิญฺญาณํ น ตุมฺหากํ, ตํ ปชหถฯ ตํ โว ปหีนํ ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขาย ภวิสฺสตี''ติฯ เอวมฺปิ ยสฺส นตฺถิ อิทํ เมติ, ปเรสํ วาปิ กิญฺจนํฯ ภาสิตมฺปิ เหตํ –

''สุทฺธธมฺมสมุปฺปาทํ, สุทฺธสงฺขารสนฺตตึ;
ปสฺสนฺตสฺส ยถาภูตํ, น ภยํ โหติ คามณิฯ

''ติณกฏฺฐสมํ โลกํ, ยทา ปญฺญาย ปสฺสติ;
นาญฺญํ ปตฺถยเต กิญฺจิ, อญฺญตฺร อปฺปฏิสนฺธิยา''ติ [ปฏิสนฺธิยาติ (สี.)]ฯ

เอวมฺปิ ยสฺส นตฺถิ อิทํ เมติ, ปเรสํ วาปิ กิญฺจนํฯ วชิรา ภิกฺขุนี มารํ ปาปิมนฺตํ เอตทโวจ –

''กํ นุ สตฺโตติ ปเจฺจสิ, มาร ทิฏฺฐิคตํ นุ เต;
สุทฺธสงฺขารปุโญฺชยํ, นยิธ สตฺตุปลพฺภติฯ

''ยถา หิ [ยถาปิ (พหูสุ) สํ. นิ. ๑.๑๗๑] องฺคสมฺภารา, โหติ สโทฺท รโถ อิติ;
เอวํ ขเนฺธสุ สเนฺตสุ, โหติ สตฺโตติ สมฺมุติ [สมฺมติ (สฺยา.)]ฯ

''ทุกฺขเมว หิ สมฺภติ, ทุกฺขํ ติฏฺฐติ เวติ จ;
นาญฺญตฺร ทุกฺขา สมฺภติ, นาญฺญํ ทุกฺขา นิรุชฺฌตี''ติฯ

เอวมฺปิ ยสฺส นตฺถิ อิทํ เมติ, ปเรสํ วาปิ กิญฺจนํฯ วุตฺตํเหฺหตํ ภควตา

''เอวเมว โข, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ รูปํ สมเนฺนสติ ยาวตา รูปสฺส คติ, เวทนํ… สญฺญํ… สงฺขาเร… วิญฺญาณํ สมเนฺนสติ ยาวตา วิญฺญาณสฺส คติฯ ตสฺส รูปํ สมเนฺนสโต ยาวตา รูปสฺส คติ, เวทนํ… สญฺญํ… สงฺขาเร… วิญฺญาณํ สมเนฺนสโต ยาวตา วิญฺญาณสฺส คติ , ยมฺปิสฺส ตํ โหติ 'อห'นฺติ วา 'มม'นฺติ วา, 'อสฺมี'ติ วา, ตมฺปิ ตสฺส น โหตี''ติฯ เอวมฺปิ ยสฺส นตฺถิ อิทํ เมติ, ปเรสํ วาปิ กิญฺจนํฯ

อายสฺมา, อานโนฺท, ภควนฺตํ เอตทโวจ – '''สุโญฺญ โลโก, สุโญฺญ โลโก'ติ, ภเนฺต, วุจฺจติฯ กิตฺตาวตา นุ โข, ภเนฺต, สุโญฺญ โลโกติ วุจฺจตี''ติ? ''ยสฺมา โข, อานนฺท, สุญฺญํ อเตฺตน วา อตฺตนิเยน วา, ตสฺมา สุโญฺญ โลโกติ วุจฺจติฯ กิญฺจานนฺท, สุญฺญํ อเตฺตน วา อตฺตนิเยน วา? จกฺขุ โข, อานนฺท, สุญฺญํ อเตฺตน วา อตฺตนิเยน วาฯ รูปา สุญฺญา, จกฺขุวิญฺญาณํ สุญฺญํ, จกฺขุสมฺผโสฺส สุโญฺญ, ยทิทํ จกฺขุสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทยิตํ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา ตมฺปิ สุญฺญํ… โสตํ สุญฺญํ… สทฺทา สุญฺญา… ฆานํ สุญฺญํ… คนฺธา สุญฺญา… ชิวฺหา สุญฺญา… รสา สุญฺญา… กาโย สุโญฺญ… โผฏฺฐพฺพา สุญฺญา… มโน สุโญฺญ… ธมฺมา สุญฺญา… มโนวิญฺญาณํ สุญฺญํ… มโนสมฺผโสฺส สุโญฺญ, ยทิทํ มโนสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทยิตํ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา ตมฺปิ สุญฺญํ อเตฺตน วา อตฺตนิเยน วาฯ ยสฺมา โข, อานนฺท, สุญฺญํ อเตฺตน วา อตฺตนิเยน วา, ตสฺมา สุโญฺญ โลโกติ วุจฺจตี''ติฯ เอวมฺปิ ยสฺส นตฺถิ อิทํ เมติ, ปเรสํ วาปิ กิญฺจนํฯ

มมตฺตํ โส อสํวินฺทนฺติฯ **มมตฺตา**ติ เทฺว มมตฺตา – ตณฺหามมตฺตญฺจ ทิฏฺฐิมมตฺตญฺจ…เป.… อิทํ ตณฺหามมตฺตํ…เป.… อิทํ ทิฏฺฐิมมตฺตํฯ ตณฺหามมตฺตํ ปหาย ทิฏฺฐิมมตฺตํ ปฏิ

นิสฺสชฺชิตฺวา มมตฺตํ อวินฺทโนฺต อสํวินฺทโนฺต อนธิคจฺฉโนฺต อปฺปฏิลภโนฺตติ – มมตฺตํ โส อสํวินฺทํฯ

นตฺถิ เมติ น โสจตีติฯ วิปริณตํ วา วตฺถุํ น โสจติ, วิปริณตสฺมึ วา วตฺถุสฺมึ น โสจติฯ ‘‘จกฺขุ เม วิปริณต’’นฺติ น โสฺจติ, ‘‘โสตํ เม…เป.… สาโลหิตา เม วิปริณตา’’ติ น โสจติ น กิลมติ น ปริเทวติ น อุรตฺตาฬึ กนฺทติ น สโมฺมหํ อาปชฺชตีติ – นตฺถิ เมติ น โสจติฯ

เตนาห ภควา –

‘‘ยสฺส นตฺถิ อิทํ เมติ, ปเรสํ วาปิ กิญฺจนํ;
มมตฺตํ โส อสํวินฺทํ, นตฺถิ เมติ น โสจตี’’ติฯ

๑๘๗. **อนิฏฺฐุรี อนนุคิโทฺธ, อเนโช สพฺพธี สโม;**
ตมานิสํสํ ปพฺรูมิ, ปุจฺฉิโต อวิกมฺปินํฯ

อนิฏฺฐุรี อนนุคิโทฺธ อเนโช สพฺพธี สโมติฯ กตมํ นิฏฺฐุริยํ? อิเธกโจฺจ นิฏฺฐุริโย โหติ, ปรลาภสกฺการครุการมานนวนฺทนปูชนาสุ อิสฺสติ อุสูยติ [อุสฺสุยฺยติ (สฺยา.), อุสฺสูยติ (ก.)] อิสฺสํ พนฺธติฯ ยํ เอวรูปํ นิฏฺฐุริยํ นิฏฺฐุริยกมฺมํ อิสฺสา อิสฺสายนา อิสฺสายิตตฺตํ อุสูยา อุสูยนา อุสูยิตตฺตํ – อิทํ วุจฺจติ นิฏฺฐุริยํฯ ยเสฺสตํ นิฏฺฐุริยํ ปหีนํ สมุจฺฉินฺนํ…เป.… ญาณคฺคินา ทฑฺฒํ, โส วุจฺจติ อนิฏฺฐุรีติฯ **อนนุคิโทฺธ**ติฯ เคโธ วุจฺจติ ตณฺหาฯ โย ราโค สาราโค…เป.… อภิชฺฌา โลโภ อกุสลมูลํฯ ยเสฺสโส เคโธ ปหีโน สมุจฺฉิโนฺน…เป.… ญาณคฺคินา ทโฑฺฒ, โส วุจฺจติ อนนุคิโทฺธฯ โส รูเป อคิโทฺธ สเทฺท…เป.… ทิฏฺฐสุตมุตวิญฺญาตเพฺพสุ ธเมฺมสุ อคิโทฺธ อคธิโต อมุจฺฉิโต อนโชฺฌสโนฺน, วีตเคโธ วิคตเคโธ จตฺตเคโธ วนฺตเคโธ มุตฺตเคโธ ปหีนเคโธ ปฏินิสฺสฏฺฐเคโธ, วีตราโค วิคตราโค จตฺตราโค วนฺตราโค มุตฺตราโค ปหีนราโค ปฏินิสฺสฏฺฐราโค, นิจฺฉาโต นิพฺพุโต สีติภูโต สุขปฺปฏิสํเวที พฺรหฺมภูเตน อตฺตนา วิหรตีติ – อนิฏฺฐุรี อนนุคิโทฺธฯ

อเนโช สพฺพธี สโมติฯ **เอชา** วุจฺจติ ตณฺหาฯ โย ราโค สาราโค…เป.… อภิชฺฌา โลโภ อกุสลมูลํฯ ยเสฺสสา เอชา ตณฺหา ปหีนา สมุจฺฉินฺนา…เป.… ญาณคฺคินา ทฑฺฒา, โส วุจฺจติ อเนโชฯ เอชาย ปหีนตฺตา อเนโชฯ โส ลาเภปิ น อิญฺชติ, อลาเภปิ น อิญฺชติ, ยเสปิ น อิญฺชติ, อยเสปิ น อิญฺชติ, ปสํสายปิ น อิญฺชติ, นินฺทายปิ น อิญฺชติ, สุเขปิ น อิญฺชติ, ทุเกฺขปิ น อิญฺชติ, น จลติ น เวธติ นปฺปเวธติ น สมฺปเวธตีติ – อเนโชฯ **สพฺพธี สโม**ติ สพฺพํ วุจฺจติ ทฺวาทสายตนานิฯ จกฺขุ เจว รูปา จ…เป.… มโน เจว ธมฺมา จฯ ยโต อชฺฌตฺติกพาหิเรสุ อายตเนสุ ฉนฺทราโค ปหีโน โหติ อุจฺฉินฺนมูโล ตาลาวตฺถุกโต อนภาวํกโต อายตึ อนุปฺปาทธโมฺม, โส วุจฺจติ สพฺพธิ สโมฯ โส สพฺพตฺถ ตาทิ สพฺพตฺถ มชฺฌโตฺต สพฺพตฺถ อุเปกฺขโกติ – อเนโช สพฺพธี สโมฯ

ตมานิสํสํ ปพฺรูมิ, ปุจฺฉิโต อวิกมฺปินนฺติฯ อวิกมฺปินํ ปุคฺคลํ ปุโฏฺฐ ปุจฺฉิโต ยาจิโต อเชฺฌสิโต ปสาทิโต อิเม จตฺตาโร อานิสํเส ปพฺรูมิฯ โย โส อนิฏฺฐุรี อนนุคิโทฺธ อเนโช สพฺพธิ สโมติ พฺรูมิ อาจิกฺขามิ…เป.… ปกาเสมีติ – ตมานิสํสํ ปพฺรูมิ ปุจฺฉิโต อวิกมฺปินํฯ

เตนาห ภควา –

‘‘อนิฏฺฐุรี อนนุคิโทฺธ, อเนโช สพฺพธี สโม;

ตมานิสํสํ ปพฺรูมิ, ปุจฺฉิโต อวิกมฺปิน’’นฺติฯ

๑๘๘. อเนชสฺส วิชานโต, นตฺถิ กาจิ นิสงฺขติ [นิสงฺขิติ (พหูสุ)] **;**
วิรโต โส วิยารพฺภา, [วิยารมฺภา (พหูสุ)] **เขมํ ปสฺสติ สพฺพธิฯ**

อเนชสฺส วิชานโตติฯ **เอชา** วุจฺจติ ตณฺหาฯ โย ราโค สาราโค…เป.… อภิชฺฌา โลโภ อกุสลมูลํฯ ยเสฺสสา เอชา ตณฺหา ปหีนา สมุจฺฉินฺนา…เป.… ญาณคฺคินา ทฑฺฒา, โส วุจฺจติ อเนโชฯ เอชาย ปหีนตฺตา อเนโชฯ โส ลาเภปิ น อิญฺชติ, อลาเภปิ น อิญฺชติ, ยเสปิ น อิญฺชติ, อยเสปิ น อิญฺชติ, ปสํสายปิ น อิญฺชติ, นินฺทายปิ น อิญฺชติ, สุเขปิ น อิญฺชติ, ทุเกฺขปิ น อิญฺชติ น จลติ น เวธติ นปฺปเวธติ น สมฺปเวธตีติ – อเนชสฺสฯ **วิชานโต**ติ ชานโต อาชานโต วิชานโต ปฏิวิชานโต ปฏิวิชฺฌโตฯ ‘‘สเพฺพ สงฺขารา อนิจฺจา’’ติ ชานโต อาชานโต วิชานโต ปฏิวิชานโต ปฏิวิชฺฌโต, ‘‘สเพฺพ สงฺขารา ทุกฺขา’’ติ…เป.… ‘‘ยํ กิญฺจิ สมุทยธมฺมํ สพฺพํ ตํ นิโรธธมฺม’’นฺตนฺตฺติ ชานโต อาชานโต วิชานโต ปฏิวิชานโต ปฏิวิชฺฌโตติ – อเนชสฺส วิชานโตฯ

นตฺถิ กาจิ นิสงฺขตีติฯ **นิสงฺขติยา**เอ วุจฺจนฺติ ปุญฺญาภิสงฺขาโร อปุญฺญาภิสงฺขาโร อาเนญฺชาภิสงฺขาโรฯ ยโต ปุญฺญาภิสงฺขาโร จ อปุญฺญาภิสงฺขาโร จ อาเนญฺชาภิสงฺขาโร จ ปหีนา โหนฺติ อุจฺฉินฺนมูลา ตาลาวตฺถุกตา อนภาวํกตา อายตึ อนุปฺปาทธมฺมา, เอตฺตาวตา นิสงฺขติโย นตฺถิ น สนฺติ น สํวิชฺชนฺติ นุปลพฺภนฺติ, ปหีนา สมุจฺฉินฺนา วูปสนฺตา ปฏิปสฺสทฺธา อภพฺพุปฺปตฺติกา ญาณคฺคินา ทฑฺฒาติ – นตฺถิ กาจิ นิสงฺขติฯ

วิรโต โส วิยารพฺภาติฯ วิยารโพฺภ วุจฺจติ ปุญฺญาภิสงฺขาโร อปุญฺญาภิสงฺขาโร อาเนญฺชาภิสงฺขาโรฯ ยโต ปุญฺญาภิสงฺขาโร จ อปุญฺญาภิสงฺขาโร จ อาเนญฺชาภิสงฺขาโร จ ปหีนา โหนฺติ อุจฺฉินฺนมูลา ตาลาวตฺถุกตา อนภาวํกตา อายตึ อนุปฺปาทธมฺมา, เอตฺตาวตา อารพฺภา วิยารพฺภา อารโต อสฺส วิรโต ปฏิวิรโต นิกฺขนฺโต นิสฺสโฏ วิปฺปมุโตฺต วิสญฺญุโตฺต วิมริยาทิกเตน เจตสา วิหรตีติ – วิรโต โส วิยารพฺภาฯ

เขมํ ปสฺสติ สพฺพธีติฯ ภยกโร ราโค ภยกโร โทโส ภยกโร โมโห…เป.… ภยกรา กิเลสาฯ ภยกรสฺส ราคสฺส ปหีนตฺตา…เป.… ภยกรานํ กิเลสานํ ปหีนตฺตา สพฺพตฺถ เขมํ ปสฺสติ สพฺพตฺถ อภยํ ปสฺสติ สพฺพตฺถ อนีติกํ ปสฺสติ สพฺพตฺถ อนุปทฺทวํ ปสฺสติ สพฺพตฺถ อนุปสคฺคํ ปสฺสติ สพฺพตฺถ อนุปสฏฺฐตฺตํ [ปสฺสทฺธํ (สฺยา.)] ปสฺสตีติ – เขมํ ปสฺสติ สพฺพธิฯ

เตนาห ภควา –

‘‘อเนชสฺส วิชานโต, นตฺถิ กาจิ นิสงฺขติ;
วิรโต โส วิยารพฺภา, เขมํ ปสฺสติ สพฺพธี’’ติฯ

๑๘๙. น สเมสุ น โอเมสุ, น อุเสฺสสุ วทเต มุนิ;
สนฺโต โส วีตมจฺฉโร, [วีตมเจฺฉโร (สี.)] **นาเทติ น นิรสฺสติฯ** [อิติ ภควา]

น สเมสุ น โอเมสุ, น อุเสฺสสุ วทเต มุนีติฯ **มุนี**ติฯ โมนํ วุจฺจติ ญาณํ…เป.… สงฺคชาลมติจฺจ โส มุนิฯ ‘‘เสโยฺยหมสฺมี’’ติ วา ‘‘สทิโสหมสฺมี’’ติ วา ‘‘หีโนหมสฺมี’’ติ วา น วทติ น กเถติ น ภณติ น ทีปยติ น โวหรตีติ – น สเมสุ น โอเมสุ, น อุเสฺสสุ วทเต มุนิฯ

สโนฺต โส วีตมจฺฉโรติฯ **สโนฺต**ติ ราคสฺส สนฺตตฺตา สมิตตฺตา สโนฺต, โทสสฺส…เป.… โมหสฺส… สพฺพากุสลาภิสงฺขารานํ สนฺตตฺตา สมิตตฺตา วูปสมิตตฺตา วิชฺฌาตตฺตา นิพฺพุตตฺตา วิคตตฺตา ปฏิปสฺสทฺธตฺตา สโนฺต อุปสโนฺต วูปสโนฺต นิพฺพุโต ปฏิปสฺสโทฺธติ – สโนฺตฯ โส **วีตมจฺฉโร**ติฯ ปญฺจ มจฺฉริยานิ อาวาสมจฺฉริยํ…เป.… คาโห วุจฺจติ มจฺฉริยํฯ ยเสฺสตํ มจฺฉริยํ ปหีนํ สมุจฺฉินฺนํ…เป.… ญาณคฺคินา ทฑฺฒํ, โส วุจฺจติ วีตมจฺฉโร วิคตมจฺฉโร จตฺตมจฺฉโร วนฺตมจฺฉโร มุตฺตมจฺฉโร ปหีนมจฺฉโร ปฏินิสฺสฏฺฐมจฺฉโรติ – สโนฺต โส วีตมจฺฉโรฯ

นาเทติ น นิรสฺสติ, อิติ ภควาติฯ **นาเทตี**ติ รูปํ นาทิยติ น อุปาทิยติ น คณฺหาติ น ปรามสติ นาภินิวิสติ, เวทนํ… สญฺญํ… สงฺขาเร… วิญฺญาณํ… คตึ… อุปปตฺตึ… ปฏิสนฺธึ… ภวํ… สํสารํ… วฏฺฏํ นาทิยติ น อุปาทิยติ น คณฺหาติ น ปรามสติ นาภินิวิสตีติ – นาเทติฯ **น นิรสฺสตี**ติ รูปํ น ปชหติ น วิโนเทติ น พฺยนฺตึ กโรติ น อนภาวํ คเมติ, เวทนํ… สญฺญํ… สงฺขาเร… วิญฺญาณํ… คตึ… อุปปตฺตึ … ปฏิสนฺธึ… ภวํ… สํสารํ… วฏฺฏํ น ปชหติ น วิโนเทติ น พฺยนฺตึ กโรติ น อนภาวํ คเมติฯ **ภควา**ติ คารวาธิวจนํ…เป.… สจฺฉิกา ปญฺญตฺติ ยทิทํ ภควาติฯ

เตนาห ภควา –

“น สเมสุ น โอเมสุ, น อุเสฺสสุ วทเต มุนิ;
สโนฺต โส วีตมจฺฉโร, นาเทติ น นิรสฺสติ”ฯ [อิติ ภควา]

อตฺตทณฺฑสุตฺตนิเทฺทโส ปนฺนรสโมฯ

๑๖. สาริปุตฺตสุตฺตนิเทฺทโส

อถ สาริปุตฺตสุตฺตนิเทฺทสํ วกฺขติ –

๑๙๐. น เม ทิโฏฺฐ อิโต ปุเพฺพ, [อิจฺจายสฺมา สาริปุโตฺต]
น สุโต อุท กสฺสจิ;
เอวํ วคฺคุวโท สตฺถา, ตุสิตา คณิมาคโตฯ

น เม ทิโฏฺฐ อิโต ปุเพฺพติฯ อิโต ปุเพฺพ เม มยา น ทิฎฺฐปุโพฺพ โส ภควา อิมินา จกฺขุนา อิมินา อตฺตภาเวนฯ ยทา ภควา ตาวตึสภวเน ปาริจฺฉตฺตกมูเล ปณฺฑุกมฺพลสิลายํ วสฺสํวุโตฺถ [วสฺสํวุโฎฺฐ (สฺยา.)] เทวคณปริวุโต มเชฺฌ มณิมเยน โสปาเณน สงฺกสฺสนครํ โอติโณฺณ อิมํ ทสฺสนํ ปุเพฺพ น ทิโฎฺฐติ – น เม ทิโฎฺฐ อิโต ปุเพฺพฯ

อิจฺจายสฺมา สาริปุโตฺตติฯ **อิจฺจา**ติ ปทสนฺธิ ปทสํสโคฺค ปทปาริปูรี อกฺขรสมวาโย พฺยญฺชนสิลิฎฺฐตา ปทานุปุพฺพตาเปตํ – อิจฺจาติฯ **อายสฺมา**ติ ปิยวจนํ ครุวจนํ สคารวสปฺปติสฺสวจนเมตํ – อายสฺมาติฯ **สาริปุโตฺต**ติ ตสฺส เถรสฺส นามํ สงฺขา สมญฺญา ปญฺญตฺติ โวหาโร นามํ นามกมฺมํ นามเธยฺยํ นิรุตฺติ พฺยญฺชนํ อภิลาโปติ – อิจฺจายสฺมา สาริปุโตฺตฯ

น สุโต อุท กสฺสจีติฯ **นา**ติ ปฎิเกฺขโปฯ **อุทา**ติ ปทสนฺธิ ปทสํสโคฺค ปทปาริปูรี อกฺขรสมวาโย พฺยญฺชนสิลิฎฺฐตา ปทานุปุพฺพตาเปตํ – อุทาติฯ **กสฺสจี**ติ ขตฺติยสฺส วา พฺราหฺมณสฺส วา เวสฺสสฺส วา สุทฺทสฺส วา คหฎฺฐสฺส วา ปพฺพชิตสฺส วา เทวสฺส วา มนุสฺสสฺส วาติ – น สุโต อุท กสฺสจิฯ

เอวํ วคฺคุวโท สตฺถาติฯ เอวํ วคฺคุวโท มธุรวโท เปมนียวโท หทยงฺคมวโท กรวีกรุตมญฺชุโฆโส [กรวิกรุทมญฺชุสฺสโร (สฺยา.)]ฯ อฎฺฐงฺคสมนฺนาคโต โข ปน ตสฺส ภควโต มุขโต โฆโส นิจฺฉรติ – วิสโฎฺฐ จ วิเญฺญโยฺย จ มญฺชุ จ สวนีโย จ พินฺทุ จ อวิสารี จ คมฺภีโร จ นินฺนาทิ จฯ ยถา ปริสํ โข ปน โส ภควา สเรน วิญฺญาเปติ, น อสฺส พหิทฺธา ปริสาย โฆโส นิจฺฉรติ, พฺรหฺมสฺสโร โข ปน โส ภควา กรวีกภาณีติ – เอวํ วคฺคุวโทฯ

สตฺถาติ สตฺถา ภควา สตฺถวาโหฯ ยถา สตฺถวาโห สเตฺต กนฺตารํ ตาเรติ, โจรกนฺตารํ ตาเรติ, วาฬกนฺตารํ ตาเรติ, ทุพฺภิกฺขกนฺตารํ ตาเรติ, นิรุทกกนฺตารํ ตาเรติ อุตฺตาเรติ นิตฺตาเรติ ปตาเรติ เขมนฺตภูมึ สมฺปาเปติ; เอวเมว ภควา สตฺถวาโห สเตฺต กนฺตารํ ตาเรติ, ชาติกนฺตารํ ตาเรติ, ชรากนฺตารํ ตาเรติ, พฺยาธิกนฺตารํ...เป.... มรณกนฺตารํ... โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสกนฺตารํ ตาเรติ ราคกนฺตารํ ตาเรติ โทสกนฺตารํ... โมหกนฺตารํ... มานกนฺตารํ... ทิฎฺฐิกนฺตารํ... กิเลสกนฺตารํ... ทุจฺจริตกนฺตารํ ตาเรติ, ราคคหนํ ตาเรติ, โทสคหนํ... โมหคหนํ... มานคหนํ... ทิฎฺฐิคหนํ... กิเลสคหนํ... ทุจฺจริตคหนํ ตาเรติ อุตฺตาเรติ นิตฺตาเรติ ปตาเรติ เขมนฺตํ อมตํ นิพฺพานํ สมฺปาเปตีติ ฯ เอวมฺปิ ภควา สตฺถวาโหฯ

อถ วา ภควา เนตา วิเนตา อนุเนตา ปญฺญเปตา นิชฺฌาเปตา เปกฺขตา ปสาเทตาติฯ เอวมฺปิ ภควา สตฺถวาโหฯ

อถ วา ภควา อนุปฺปนฺนสฺส มคฺคสฺส อุปฺปาเทตา, อสญฺชาตสฺส มคฺคสฺส สญฺชเนตา, อนกฺขาตสฺส มคฺคสฺส อกฺขาตา, มคฺคญฺญู มคฺควิทู มคฺคโกวิโท มคฺคานุคา จ ปน เอตรหิ สาว

กา วิหรนฺติ ปจฺฉา สมนฺนาคตาติฯ เอวมฺปิ ภควา สตฺถวาโหติ – เอวํ วคฺคุวโท สตฺถาฯ

ตุสิตา คณิมาคโตติฯ ภควา ตุสิตกายา จวิตฺวา สโต สมฺปชาโน มาตุกุจฺฉึ โอกฺกโนฺตติฯ เอวมฺปิ ตุสิตา คณิมาคโตฯ

อถ วา เทวา วุจฺจนฺติ ตุสิตาฯ เต ตุฎฺฐา สนฺตุฎฺฐา อตฺตมนา ปมุทิตา ปีติโสมนสฺสชาตา เทวโลกโต คณึ อาคโตติฯ เอวมฺปิ ตุสิตา คณิมาคโตฯ อถ วา อรหโนฺต วุจฺจนฺติ ตุสิตาฯ เต ตุฎฺฐา สนฺตุฎฺฐา อตฺตมนา ปริปุณฺณสงฺกปฺปา อรหนฺตานํ คณึ อาคโตติฯ เอวมฺปิ ตุสิตา คณิมาคโตฯ **คณี**ติ คณี ภควาฯ คณาจริโยติ คณี, คณสฺส สตฺถาติ คณี, คณํ ปริหรตีติ คณี, คณํ โอวทตีติ คณี, คณมนุสาสตีติ คณี, วิสารโท คณํ อุปสงฺกมตีติ คณี, คณสฺส [คโณสฺส (สี.)] สุสฺสูสติ โสตํ โอทหติ อญฺญา จิตฺตํ อุปฎฺฐเปตีติ คณี, คณํ อกุสลา วุฎฺฐาเปตฺวา กุสเล ปติฎฺฐาเปตีติ คณี, ภิกฺขุคณสฺส คณี, ภิกฺขุนิคณสฺส คณี, อุปาสกคณสฺส คณี, อุปาสิกาคณสฺส คณี , ราชคณสฺส คณี, ขตฺติยคณสฺส... พฺราหฺมณคณสฺส... เวสฺสคณสฺส... สุทฺทคณสฺส... เทวคณสฺส... พฺรหฺมคณสฺส คณี, สงฺฆี คณี คณาจริโยฯ **อาคโต**ติ อุปคโต สมฺปคโต สมฺปปโนฺน [สมฺปโตฺต (สฺยา. ก.)] สงฺกสฺสนครนฺติ – ตุสิตา คณิมาคโตฯ

เตนาห เถโร สาริปุโตฺต –

“น เม ทิโฎฺฐ อิโต ปุเพฺพ, [อิจฺจายสฺมา สาริปุโตฺต]
น สฺุโต อุท กสฺสจิ;
เอวํ วคฺคุวโท สตฺถา, ตุสิตา คณิมาคโต”ติฯ

๑๙๙. **สเทวกสฺส โลกสฺส, ยถา ทิสฺสติ จกฺขุมา;**
สพฺพํ ตมํ วิโนเทตฺวา, เอโกว รติมชฺฌคาฯ

สเทวกสฺส โลกสฺสาติ สเทวกสฺส โลกสฺส สมารกสฺส สพฺรหฺมกสฺส สสฺสมณพฺราหฺมณิยา ปชาย สเทวมนุสฺสายาติ – สเทวกสฺส โลกสฺสฯ

ยถา ทิสฺสติ จกฺขุมาติ ยถา ภควนฺตํ ตาวตึสภวเน ปาริจฺฉตฺตกมูเล ปณฺฑุกมฺพลสิลายํ นิสินฺนํ ธมฺมํ เทเสนฺตํ เทวตา ปสฺสนฺติ ตถา มนุสฺสา ปสฺสนฺติ ฯ ยถา มนุสฺสา ปสฺสนฺติ ตถา เทวตา ปสฺสนฺติฯ ยถา เทวานํ ทิสฺสติ ตถา มนุสฺสานํ ทิสฺสติฯ ยถา มนุสฺสานํ ทิสฺสติ ตถา เทวานํ ทิสฺสตีติฯ เอวมฺปิ ยถา ทิสฺสติ จกฺขุมาฯ ยถา วา ปเนเก โภโนฺต สมณพฺราหฺมณา อทนฺตา ทนฺตวเณฺณน ทิสฺสนฺติ, อสนฺตา สนฺตวเณฺณน ทิสฺสนฺติ, อนุปสนฺตา อุปสนฺตวเณฺณน ทิสฺสนฺติ, อนิพฺพุตา นิพฺพุตวเณฺณน ทิสฺสนฺติฯ

“ปติรูปโก มตฺติกากุณฺฑโลว, โลหฑฺฒมาโสว [โลหมาโสว (สฺยา.)] สุวณฺณฉโนฺน;
จรนฺติ โลเก ปริวารฉนฺนา, อโนฺต อสุทฺธา พหิ โสภมานา”ติ [อยํ คาถา สํ. นิ. ๑.๑๒๒ ทิสฺสติ]ฯ

น ภควา เอวํ ทิสฺสติฯ ภควา ภูเตน ตเจฺฉน ตเถน ยาถาเวน อวิปรีเตน สภาเวน ทโนฺต ทนฺตวเณฺณน ทิสฺสติ, สโนฺต สนฺตวเณฺณน ทิสฺสติ, อุปสโนฺต อุปสนฺตวเณฺณน ทิสฺสติ, นิพฺพุโต นิพฺพุตวเณฺณน ทิสฺสติ, อกปฺปิตอิริยาปถา จ พุทฺธา ภควโนฺต ปณิธิสมฺปนฺนาติฯ เอวมฺปิ ยถา ทิสฺสติ จกฺขุมาฯ

อถ วา ภควา วิสุทฺธสโทฺท คตกิตฺติสทฺทสิโลโก [ภฏกิตฺติสทฺทสิโลโก (สฺยา.)] นาคภวเน จ สุปณฺณภวเน จ ยกฺขภวเน จ อสุรภวเน จ คนฺธพฺพภวเน จ มหาราชภวเน จ อินฺทภวเน จ พฺรหฺมภวเน จ เทวภวเน จ เอทิโส จ ตาทิโส จ ตโต จ ภิโยฺยติฯ เอวมฺปิ ยถา ทิสฺสติ จกฺขุมาฯ

อถ วา ภควา ทสหิ พเลหิ สมนฺนาคโต, จตูหิ เวสารเชฺชหิ, จตูหิ ปฏิสมฺภิทาหิ, ฉหิ อภิญฺญาหิ, ฉหิ พุทฺธธเมฺมหิ, เตเชน จ พเลน จ คุเณน จ วีริเยน จ ปญฺญาย จ ทิสฺสติ ญายติ ปญฺญายติฯ

“ทูเร สโนฺต ปกาเสนฺติ, หิมวโนฺตว ปพฺพโต;
อสเนฺตตฺถ น ทิสฺสนฺติ, รตฺตึ ขิตฺตา [รตฺติขิตฺตา (สี.) ธ. ป. ๓๐๔] ยถา สรา”ติฯ

เอวมฺปิ ยถา ทิสฺสติ จกฺขุมาฯ

จกฺขุมาติ ภควา ปญฺจหิ จกฺขูหิ จกฺขุมา – มํสจกฺขุนาปิ จกฺขุมา, ทิพฺพจกฺขุนาปิ จกฺขุมา, ปญฺญาจกฺขุนาปิ จกฺขุมา, พุทฺธจกฺขุนาปิ จกฺขุมา, สมนฺตจกฺขุนาปิ จกฺขุมาฯ

กถํ ภควา มํสจกฺขุนาปิ จกฺขุมา? มํสจกฺขุมฺหิ ภควโต ปญฺจ วณฺณา สํวิชฺชนฺติ – นีโล จ วโณฺณ, ปีตโก จ วโณฺณ, โลหิตโก จ วโณฺณ, กโณฺห จ วโณฺณ, โอทาโต จ วโณฺณฯ อกฺขิโลมานิ จ ภควโตฯ ยตฺถ จ อกฺขิโลมานิ ปติฏฺฐิตานิ ตํ นีลํ โหติ สุนีลํ ปาสาทิกํ ทสฺสเนยฺยํ อุมาปุปฺผสมานํฯ ตสฺส ปรโต ปีตกํ โหติ สุปีตกํ สุวณฺณวณฺณํ ปาสาทิกํ ทสฺสเนยฺยํ กณิการปุปฺผสมานํฯ อุภโต อกฺขิกูฏานิ ภควโต โลหิตกานิ โหนฺติ สุโลหิตกานิ ปาสาทิกานิ ทสฺสเนยฺยานิ อินฺทโคปกสมานานิฯ มเชฺฌ กณฺหํ โหติ สุกณฺหํ อลูขํ สุทฺธํ ปาสาทิกํ ทสฺสเนยฺยํ อทฺทาริฏฺฐกสมานํฯ ตสฺส ปรโต โอทาตํ โหติ สุโอทาตํ เสตํ ปณฺฑรํ ปาสาทิกํ ทสฺสเนยฺยํ โอสธิตารกสมานํ ฯ เตน ภควา ปากติเกน มํสจกฺขุนา อตฺตภาวปริยาปเนฺนน ปุริมสุจริตกมฺมาภินิพฺพเตฺตน สมนฺตา โยชนํ ปสฺสติ ทิวา เจว รตฺติญฺจฯ ยทาปิ จตุรงฺคสมนฺนาคโต อนฺธกาโร โหติ สูริโย จ อตฺถงฺคโต โหติ ; กาฬปโกฺข จ อุโปสโถ โหติ, ติโพฺพ จ วนสโณฺฑ โหติ, มหา จ กาฬเมโฆ อพฺภุฏฺฐิโต โหติฯ เอวรูเปปิ จตุรงฺคสมนฺนาคเต อนฺธกาเร สมนฺตา โยชนํ ปสฺสติฯ นตฺถิ โส กุโฏฺฏ วา กวาฏํ วา ปาการโร วา ปพฺพโต วา คโจฺฉ วา ลตา วา อาวรณํ รูปานํ ทสฺสนายฯ เอกเญฺจ ติลผลํ นิมิตฺตํ กตฺวา ติลวาเห ปกฺขิเปยฺย, ตเญฺญว ติลผลํ อุทฺธเรยฺยฯ เอวํ ปริสุทฺธํ ภควโต ปากติกมํสจกฺขุฯ เอวํ ภควา มํสจกฺขุนาปิ จกฺขุมาฯ

กถํ ภควา ทิเพฺพน จกฺขุนาปิ จกฺขุมา? ภควา ทิเพฺพน จกฺขุนา วิสุเทฺธน อติกฺกนฺตมานุสเกน สเตฺต ปสฺสติ จวมาเน อุปปชฺชมาเน หีเน ปณีเต สุวเณฺณ ทุพฺพเณฺณ สุคเต ทุคฺคเต; ยถากมฺมูปเค สเตฺต ปชานาติ – “อิเม วต โภโนฺต สตฺตา กายทุจฺจริเตน สมนฺนาคตา วจีทุจฺจริเตน สมนฺนาคตา มโนทุจฺจริเตน สมนฺนาคตา อริยานํ อุปวาทกา มิจฺฉาทิฏฺฐิกา มิจฺฉาทิฏฺฐิกมฺมสมาทานา, เต กายสฺส เภทา ปรํ มรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตํ นิรยํ อุปปนฺนา; อิเม วา ปน โภโนฺต สตฺตา กายสุจริเตน สมนฺนาคตา วจีสุจริเตน สมนฺนาคตา มโนสุจริเตน สมนฺนาคตา อริยานํ อนุปวาทกา สมฺมาทิฏฺฐิกา สมฺมาทิฏฺฐิกมฺมสมาทานา, เต กายสฺส เภทา ปรํ มรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปนฺนา”ติฯ อิติ ทิเพฺพน จกฺขุนา วิสุเทฺธน อติกฺกนฺตมานุสเกน สเตฺต ปสฺสติ จวมาเน อุปปชฺชมาเน หีเน ปณีเต สุวเณฺณ ทุพฺพเณฺณ สุคเต ทุคฺคเต; ยถากมฺมูปเค สเตฺต ปชานาติฯ อากงฺขมาโน จ ภควา เอกมฺปิ โลกธาตุํ ปเสฺสยฺย, เทฺวปิ โลกธาตุโย ปเสฺสยฺย, ติโสฺสปิ โลกธาตุโย ปเสฺสยฺย, จตโสฺสปิ โลกธาตุโย ปเสฺสยฺย, ปญฺจปิ

โลกธาตุโย ปเสฺสยฺย, ทสปิ โลกธาตุโย ปเสฺสยฺย, วีสมฺปิ [วีสติมฺปิ (สี.)] โลกธาตุโย ปเสฺสยฺย, ตึสมฺปิ โลกธาตุโย ปเสฺสยฺย, จตฺตาลีสมฺปิ โลกธาตุโย ปเสฺสยฺย, ปญฺญาสมฺปิ โลกธาตุโย ปเสฺสยฺย, สตมฺปิ โลกธาตุํ ปเสฺสยฺย, สหสฺสิมฺปิ จูฬนิกํ โลกธาตุํ ปเสฺสยฺย, ทฺวิสหสฺสิมฺปิ มชฺฌิมิกํ โลกธาตุํ ปเสฺสยฺย, ติสหสฺสิมฺปิ โลกธาตุํ ปเสฺสยฺย, มหาสหสฺสิมฺปิ โลกธาตุํ ปเสฺสยฺย, ยาวตกํ ปน อากงฺขยฺย ตาวตกํ ปเสฺสยฺยฯ เอวํ ปริสุทฺธํ ภควโต ทิพฺพจกฺขุฯ เอวํ ภควา ทิเพฺพน จกฺขุนาปิ จกฺขุมาฯ

กถํ ภควา ปญฺญาจกฺขุนาปิ จกฺขุมา? ภควา มหาปญฺโญ ปุถุปญฺโญ หาสปญฺโญ ชวนปญฺโญ ติกฺขปญฺโญ นิเพฺพธิกปญฺโญ ปญฺญาปเภทกุสโล ปภินฺนญาโณ อธิคตปฏิสมฺภิโท จตุเวสารชฺชปฺปตฺโต ทสพลธารี ปุริสาสโภ ปุริสสีโห ปุริสนาโค ปุริสาชญฺโญ ปุริสโธรยฺโห อนนฺตญาโณ อนนฺตเตโช อนนฺตยโส อฑฺฒฺโฒ มหทฺธโน ธนวา เนตา วิเนตา อนุเนตา ปญฺญเปตา นิชฺฌาเปตา เปกฺขตา ปสาเทตาฯ โส หิ ภควา อนุปฺปนฺนสฺส มคฺคสฺส อุปฺปาเทตา, อสญฺชาตสฺส มคฺคสฺส สญฺชเนตา, อนกฺขาตสฺส มคฺคสฺส อกฺขาตา, มคฺคญฺญู มคฺควิทู มคฺคโกวิโท มคฺคานุคา จ ปน เอตรหิ สาวกา วิหรนฺติ ปจฺฉา สมนฺนาคตาฯ

โส หิ ภควา ชานํ ชานาติ, ปสฺสํ ปสฺสติ, จกฺขุภูโต ญาณภูโต ธมฺมภูโต พฺรหฺมภูโต วตฺตา ปวตฺตา อตฺถสฺส นิเนฺนตา อมตสฺส ทาตา ธมฺมสฺสามี ตถาคโตฯ นตฺถิ ตสฺส ภควโต อญฺญาตํ อทิฏฺฐํ อวิทิตํ อสจฺฉิกตํ อผสฺสิตํ ปญฺญายฯ อตีตํ อนาคตํ ปจฺจุปฺปนฺนํ อุปาทาย สเพฺพ ธมฺมา สพฺพากาเรน พุทฺธสฺส ภควโต ญาณมุเข อาปาถํ อาคจฺฉนฺติฯ ยํ กิญฺจิ เนยฺยํ นาม อตฺถิ ชานิตพฺพํ [อตฺถิ ธมฺมํ ชานิตพฺพํ (ก.) มหานิ. ๑๕๖] อตฺตตฺโถ วา, ปรตฺโถ วา, อุภยตฺโถ วา, ทิฏฺฐธมฺมิโก วา อตฺโถ, สมฺปรายิโก วา อตฺโถ, อุตฺตาโน วา อตฺโถ, คมฺภีโร วา อตฺโถ, คูโฬฺห วา อตฺโถ, ปฏิจฺฉโนฺน วา อตฺโถ, เนยฺโย วา อตฺโถ, นีโต วา อตฺโถ, อนวชฺโช วา อตฺโถ, นิกฺกิเลโส วา อตฺโถ, โวทาโน วา อตฺโถ, ปรมตฺโถ วา อตฺโถ, สพฺพํ ตํ อโนฺต พุทฺธญาเณ ปริวตฺตติฯ

อตีเต พุทฺธสฺส ภควโต อปฺปฏิหตํ ญาณํ, อนาคเต อปฺปฏิหตํ ญาณํ, ปจฺจุปฺปเนฺน อปฺปฏิหตํ ญาณํฯ สพฺพํ กายกมฺมํ พุทฺธสฺส ภควโต ญาณานุปริวตฺติฯ สพฺพํ วจีกมฺมํ... สพฺพํ มโนกมฺมํ พุทฺธสฺส ภควโต ญาณานุปริวตฺติฯ ยาวตกํ เนยฺยํ ตาวตกํ ญาณํ, ยาวตกํ ญาณํ ตาวตกํ เนยฺยํ; เนยฺยปริยนฺติกํ ญาณํ, ญาณปริยนฺติกํ เนยฺยํ; เนยฺยํ อติกฺกมิตฺวา ญาณํ นปฺปวตฺตติ, ญาณํ อติกฺกมิตฺวา เนยฺยปโถ นตฺถิ; อญฺญมญฺญปริยนฺตฏฺฐายิโน เต ธมฺมาฯ ยถา ทฺวินฺนํ สมุคฺคปฏลานํ สมฺมาผุสิตานํ เหฏฺฐิมํ สมุคฺคปฏลํ อุปริมํ นาติวตฺตติ, อุปริมํ สมุคฺคปฏลํ เหฏฺฐิมํ นาติวตฺตติ, อญฺญมญฺญปริยนฺตฏฺฐายิโน; เอวเมวํ พุทฺธสฺส ภควโต เนยฺยญฺจ ญาณญฺจ อญฺญมญฺญปริยนฺตฏฺฐายิโน ฯ ยาวตกํ เนยฺยํ ตาวตกํ ญาณํ, ยาวตกํ ญาณํ ตาวตกํ เนยฺยํ, เนยฺยปริยนฺติกํ ญาณํ, ญาณปริยนฺติกํ เนยฺยํ; เนยฺยํ อติกฺกมิตฺวา ญาณํ นปฺปวตฺตติ, ญาณํ อติกฺกมิตฺวา เนยฺยปโถ นตฺถิ; อญฺญมญฺญปริยนฺตฏฺฐายิโน เต ธมฺมาฯ

สพฺพธเมฺมสุ พุทฺธสฺส ภควโต ญาณํ ปวตฺตติฯ สเพฺพ ธมฺมา พุทฺธสฺส ภควโต อาวชฺชนปฏิพทฺธา อากงฺขปฏิพทฺธา มนสิการปฏิพทฺธา จิตฺตุปฺปาทปฏิพทฺธาฯ สพฺพสเตฺตสุ พุทฺธสฺส ภควโต ญาณํ ปวตฺตติฯ สเพฺพสํ สตฺตานํ ภควา อาสยํ ชานาติ, อนุสยํ ชานาติ, จริตํ ชานาติ, อธิมุตฺตึ ชานาติ, อปฺปรชเกฺข มหารชเกฺข ติกฺขินฺทฺริเย มุทินฺทฺริเย สฺวาการเร ทฺวาการเร สุวิญฺญาปเย ทุวิญฺญาปเย ภพฺพาภเพฺพ สเตฺต ปชานาติฯ สเทวโก โลโก สมารโก สพฺรหฺมโก สสฺสมณพฺราหฺมณี ปชา สเทวมนุสฺสา อโนฺตพุทฺธญาเณ ปริวตฺตติฯ

ยถา เย เกจิ มจฺฉกจฺฉปา อนฺตมโส ติมิติมิงฺคลํ อุปาทาย อโนฺตมหาสมุเทฺท ปริวตฺตนฺติ; เอวเมว สเทวโก โลโก สมารโก สพฺรหฺมโก สสฺสมณพฺราหฺมณี ปชา สเทวมนุสฺสา อโนฺต พุทฺธญาเณ ปริวตฺตติฯ ยถา เย เกจิ ปกฺขี อนฺตมโส ครุฬํ เวนเตยฺยํ อุปาทาย อากาสสฺส ปเทเส ปริวตฺตนฺติ; เอวเมว เยปิ เต สาริปุตฺตสมา ปญฺญาย เตปิ พุทฺธญาณสฺส ปเทเส ปริวตฺตนฺติ; พุทฺธญาณํ เทวมนุสฺสานํ ปญฺญํ ผริตฺวา อภิภวิตฺวา ติฎฺฐติฯ เยปิ เต ขตฺติยปณฺฑิตา พฺราหฺมณปณฺฑิตา คหปติปณฺฑิตา สมณปณฺฑิตา นิปุณา กตปรปฺปวาทา วาลเวธิรูปา โวภินฺทนฺตา มเญฺญ จรนฺติ ปญฺญาคเตน ทิฎฺฐิคตานิ, เต ปเญฺห อภิสงฺขริตฺวา อภิสงฺขริตฺวา ตถาคตํ อุปสงฺกมิตฺวา ปุจฺฉนฺติ คูฬฺหานิ จ ปฎิจฺฉนฺนานิ จฯ กถิตา วิสชฺชิตาว เต ปญฺหา ภควตา โหนฺติ นิทฺทิฎฺฐการณา อุปกฺขิตฺตกา จฯ เต ภควโต สมฺปชฺชนฺติฯ อถ โข ภควาว ตตฺถ อติโรจติ , ยทิทํ ปญฺญายาติฯ เอวํ ภควา ปญฺญาจกฺขุนาปิ จกฺขุมาฯ

กถํ ภควา พุทฺธจกฺขุนาปิ จกฺขุมา? ภควา พุทฺธจกฺขุนา โลกํ โวโลเกโนฺต [โอโลเกโนฺต (สี.)] อปฺปรชกฺเข มหารชกฺเข ติกฺขินฺทฺริเย มุทินฺทฺริเย สฺวากาเร ทฺวากาเร สุวิญฺญาปเย ทุวิญฺญาปเย อเปฺปกเจฺจ ปรโลกวชฺชภยทสฺสาวิโน วิหรเนฺต อเปฺปกเจฺจ นปรโลกวชฺชภยทสฺสาวิโน วิหรเนฺตฯ เสยฺยถาปิ นาม อุปฺปลินิยํ วา ปทุมินิยํ วา ปุณฺฑรีกินิยํ วา อเปฺปกจฺจานิ อุปฺปลานิ วา ปทุมานิ วา ปุณฺฑรีกานิ วา อุทเก ชาตานิ อุทเก สํวฑฺฒานิ อุทกานุคฺคตานิ อโนฺตนิมุคฺคโปสีนิ, อเปฺปกจฺจานิ อุปฺปลานิ วา ปทุมานิ วา ปุณฺฑรีกานิ วา อุทเก ชาตานิ อุทเก สํวฑฺฒานิ สโมทกํ ฐิตานิ, อเปฺปกจฺจานิ อุปฺปลานิ วา ปทุมานิ วา ปุณฺฑรีกานิ วา อุทเก ชาตานิ อุทเก สํวฑฺฒานิ อุทกํ อจฺจุคฺคมฺม ติฎฺฐนฺติ อนุปลิตฺตานิ อุทเกน; เอวเมวํ ภควา พุทฺธจกฺขุนา โลกํ โวโลเกโนฺต อทฺทส สเตฺต อปฺปรชกฺเข มหารชกฺเข ติกฺขินฺทฺริเย มุทินฺทฺริเย สฺวากาเร ทฺวากาเร สุวิญฺญาปเย ทุวิญฺญาปเย อเปฺปกเจฺจ ปรโลกวชฺชภยทสฺสาวิโน วิหรเนฺต อเปฺปกเจฺจ นปรโลกวชฺชภยทสฺสาวิโน วิหรเนฺตฯ ชานาติ ภควา – ''อยํ ปุคฺคโล ราคจริโต, อยํ โทสจริโต, อยํ โมหจริโต, อยํ วิตกฺกจริโต, อยํ สทฺธาจริโต, อยํ ญาณจริโต''ติฯ ราคจริตสฺส ภควา ปุคฺคลสฺส อสุภกถํ กเถติ; โทสจริตสฺส ภควา ปุคฺคลสฺส เมตฺตาภาวนํ อาจิกฺขติ; โมหจริตสฺส ภควา ปุคฺคลสฺส อุเทฺทเส ปริปุจฺฉาย กาเลน ธมฺมสฺสวเน กาเลน ธมฺมสากจฺฉาย ครุสํวาเส นิเวเสติ; วิตกฺกจริตสฺส ภควา ปุคฺคลสฺส อานาปานสฺสตึ อาจิกฺขติ; สทฺธาจริตสฺส ภควา ปุคฺคลสฺส ปสาทนียํ นิมิตฺตํ อาจิกฺขติ พุทฺธสุโพธึ ธมฺมสุธมฺมตํ สงฺฆสุปฺปฎิปตฺตึ สีลานิ จ อตฺตโน; ญาณจริตสฺส ภควา ปุคฺคลสฺส วิปสฺสนานิมิตฺตํ อาจิกฺขติ อนิจฺจาการํ ทุกฺขาการํ อนตฺตาการํฯ

''เสเล ยถา ปพฺพตมุทฺธนิฎฺฐิโต, ยถาปิ ปเสฺส ชนตํ สมนฺตโต;
ตถูปมํ ธมฺมมยํ สุเมธ, ปาสาทมารุยฺห สมนฺตจกฺขุ;
โสกาวติณฺณํ ชนตมเปตโสโก, อเวกฺขสฺสุ ชาติชราภิภูต''นฺติฯ

เอวํ ภควา พุทฺธจกฺขุนาปิ จกฺขุมาฯ

กถํ ภควา สมนฺตจกฺขุนาปิ จกฺขุมา? สมนฺตจกฺขุ วุจฺจติ สพฺพญฺญุตญาณํฯ ภควา สพฺพญฺญุตญาเณน อุเปโต สมุเปโต อุปคโต สมุปคโต อุปปโนฺน สมุปปโนฺน สมนฺนาคโตฯ

''น ตสฺส อทิฎฺฐมิธตฺถิ กิญฺจิ, อโถ อวิญฺญาตมชานิตพฺพํ;
สพฺพํ อภิญฺญาสิ ยทตฺถิ เนยฺยํ, ตถาคโต เตน สมนฺตจกฺขู''ติฯ

เอวํ ภควา สมนฺตจกฺขุนาปิ จกฺขุมาติ – ยถา ทิสฺสติ จกฺขุมาฯ

สพฺพํ ตมํ วิโนเทตฺวาติ สพฺพํ ราคตมํ โทสตมํ โมหตมํ มานตมํ ทิฏฺฐิตมํ กิเลสตมํ ทุจฺจริตตมํ อนฺธกรณํ อจกฺขุกรณํ อญฺญาณกรณํ ปญฺญานิโรธิกํ วิฆาตปกฺขิกํ อนิพฺพานสํวตฺตนิกํ นุทิตฺวา ปนุทิตฺวา ชหิตฺวา ปชหิตฺวา วิโนเทตฺวา พฺยนฺตึ กริตฺวา อนภาวํ คเมตฺวาติ – สพฺพํ ตมํ วิโนเทตฺวาฯ

เอโกว รติมชฺฌคาติฯ **เอโก**ติ ภควา ปพฺพชฺชาสงฺขาเตน เอโก, อทุติยเฏฺฐน เอโก, ตณฺหาย ปหานเฏฺฐน เอโก, เอกนฺตวีตราโคติ เอโก, เอกนฺตวีตโทโสติ เอโก, เอกนฺตวีตโมโหติ เอโก, เอกนฺตนิกฺกิเลโสติ เอโก, เอกายนมคฺคํ คโตติ เอโก, อนุตฺตรํ สมฺมาสมฺโพธึ อภิสมฺพุโทฺธติ เอโกฯ

กถํ ภควา ปพฺพชฺชาสงฺขาเตน เอโก? ภควา ทหโรว สมาโน สุสุ กาฬเกโส ภเทฺรน [ภเทฺทน (สฺยา.)] โยพฺพเนน สมนฺนาคโต ปฐเมน วยสา อกามกานํ มาตาปิตูนํ อสฺสุมุขานํ รุทนฺตานํ วิลปนฺตานํ ญาติสงฺฆํ ปหาย สพฺพํ ฆราวาสปลิโพธํ ฉินฺทิตฺวา ปุตฺตทารปลิโพธํ ฉินฺทิตฺวา ญาติปลิโพธํ ฉินฺทิตฺวา มิตฺตามจฺจปลิโพธํ ฉินฺทิตฺวา สนฺนิธิปลิโพธํ ฉินฺทิตฺวา เกสมสฺสุํ โอหาเรตฺวา กาสายานิ วตฺถานิ อจฺฉาเทตฺวา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิตฺวา อกิญฺจนภาวํ อุปคนฺตฺวา เอโก จรติ วิหรติ อิริยติ วตฺตติ ปาเลติ ยเปติ ยาเปติ – เอวํ ภควา ปพฺพชฺชาสงฺขาเตน เอโกฯ

กถํ ภควา อทุติยเฏฺฐน เอโก? โส เอวํ ปพฺพชิโต สมาโน เอโก อรญฺญวนปตฺถานิ ปนฺตานิ เสนาสนานิ ปฏิเสวติ อปฺปสทฺทานิ อปฺปนิโคฺฆสานิ วิชนวาตานิ มนุสฺสราหเสฺสยฺยกานิ ปฏิสลฺลานสารุปฺปานิฯ โส เอโก จรติ, เอโก คจฺฉติ, เอโก ติฏฺฐติ, เอโก นิสีทติ, เอโก เสยฺยํ กเปฺปติ, เอโก คามํ ปิณฺฑาย ปวิสติ, เอโก ปฏิกฺกมติ, เอโก รโห นิสีทติ, เอโก จงฺกมํ อธิฏฺฐาติ, เอโก จรติ วิหรติ อิริยติ วตฺตติ ปาเลติ ยเปติ ยาเปติ – เอวํ ภควา อทุติยเฏฺฐน เอโกฯ

กถํ ภควา ตณฺหาย ปหานเฏฺฐน เอโก? โส เอวํ เอโก อทุติโย อปฺปมโตฺต อาตาปี ปหิตโตฺต วิหรโนฺต นชฺชา เนรญฺชราย ตีเร โพธิรุกฺขมูเล มหาปธานํ ปทหโนฺต มารํ สเสนํ กณฺหํ นมุจิํ ปมตฺตพนฺธุํ วิธมิตฺวา ตณฺหาชาลินิํ วิสริตํ วิสตฺติกํ ปชหสิ วิโนเทสิ พฺยนฺตึ อกาสิ อนภาวํ คเมสิฯ

> ‘‘ตณฺหาทุติโย ปุริโส, ทีฆมทฺธานสํสรํ;
> อิตฺถภาวญฺญถาภาวํ [อิตฺถํ ภาวญฺญถาภาวํ (ก.) อิติวุ. ๑๕, ๑๐๕], สํสารํ นาติวตฺตติฯ
>
> ‘‘เอตมาทีนวํ ญตฺวา, ตณฺหํ ทุกฺขสฺส สมฺภวํ;
> วีตตโณฺห อนาทาโน, สโต ภิกฺขุ ปริพฺพเช’’ติฯ

เอวํ ภควา ตณฺหาย ปหานเฏฺฐน เอโกฯ

กถํ ภควา เอกนฺตวีตราโคติ เอโก? ราคสฺส ปหีนตฺตา เอกนฺตวีตราโคติ เอโก, โทสสฺส ปหีนตฺตา เอกนฺตวีตโทโสติ เอโก, โมหสฺส ปหีนตฺตา เอกนฺตวีตโมโหติ เอโก, กิเลสานํ ปหีนตฺตา เอกนฺตนิกฺกิเลโสติ เอโกฯ

กถํ ภควา เอกายนมคฺคํ คโตติ เอโก? เอกายนมโคฺค วุจฺจติ จตฺตาโร สติปฏฺฐานา จตฺตาโร สมฺมปฺปธานา จตฺตาโร อิทฺธิปาทา ปญฺจินฺทฺริยานิ ปญฺจ พลานิ สตฺต โพชฺฌงฺคา อริโย

อฏฺฐงฺคิโก มโคฺคฯ

> ‘‘เอกายนํ ชาติขยนฺตทสฺสี, มคฺคํ ปชานาติ หิตานุกมฺปี;
> เอเตน มคฺเคน ตริํสุ [อตริํสุ (สฺยา.)] ปุพฺเพ, ตริสฺสนฺติ เย จ ตรนฺติ โอฆ’’นฺติฯ

เอวํ ภควา เอกายนมคฺคํ คโตติ เอโกฯ

กถํ ภควา เอโก อนุตฺตรํ สมฺมาสโมฺพธิํ อภิสมฺพุโทฺธติ เอโก? โพธิ วุจฺจติ จตูสุ มเคฺคสุ ญาณํ ปญฺญินฺทฺริยํ ปญฺญาพลํ ธมฺมวิจยสโมฺพชฺฌโงฺค วีมํสา วิปสฺสนา สมฺมาทิฎฺฐิฯ ภควา เตน โพธิญาเณน ‘‘สเพฺพ สงฺขารา อนิจฺจา’’ติ พุชฺฌิ, ‘‘สเพฺพ สงฺขารา ทุกฺขา’’ติ พุชฺฌิ, ‘‘สเพฺพ ธมฺมา อนตฺตา’’ติ พุชฺฌิ, ‘‘อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขารา’’ติ พุชฺฌิ…เป.… ‘‘ชาติปจฺจยา ชรามรณ’’นฺติ พุชฺฌิ; ‘‘อวิชฺชานิโรธา สงฺขารนิโรโธ’’ติ พุชฺฌิ…เป.… ‘‘ชาตินิโรธา ชรามรณนิโรโธ’’ติ พุชฺฌิ; ‘‘อิทํ ทุกฺข’’นฺติ พุชฺฌิ, ‘‘อยํ ทุกฺขสมุทโย’’ติ พุชฺฌิ, ‘‘อยํ ทุกฺขนิโรโธ’’ติ พุชฺฌิ, ‘‘อยํ ทุกฺขนิโรธคามินี ปฎิปทา’’ติ พุชฺฌิ; ‘‘อิเม อาสวา’’ติ พุชฺฌิ…เป.… ‘‘อยํ อาสวนิโรธคามินี ปฎิปทา’’ติ พุชฺฌิ; ‘‘อิเม ธมฺมา ปริเญฺญยฺยา’’ติ พุชฺฌิ… ปหาตพฺพาติ… ภาเวตพฺพาติ… สจฺฉิกาตพฺพาติ พุชฺฌิ, ฉนฺนํ ผสฺสายตนานํ สมุทยญฺจ อตฺถงฺคมญฺจ อสฺสาทญฺจ อาทีนวญฺจ นิสฺสรณญฺจ พุชฺฌิ, ปญฺจนฺนํ อุปาทานกฺขนฺธานํ สมุทยญฺจ อตฺถงฺคมญฺจ อสฺสาทญฺจ อาทีนวญฺจ นิสฺสรณญฺจ พุชฺฌิ, จตุนฺนํ มหาภูตานํ สมุทยญฺจ อตฺถงฺคมญฺจ อสฺสาทญฺจ อาทีนวญฺจ นิสฺสรณญฺจ พุชฺฌิ, ‘‘ยํ กิญฺจิ สมุทยธมฺมํ, สพฺพํ ตํ นิโรธธมฺม’’นฺตนฺตฺติ พุชฺฌิฯ

อถ วา ยํ กิญฺจิ พุชฺฌิตพฺพํ อนุพุชฺฌิตพฺพํ ปฎิพุชฺฌิตพฺพํ สมฺพุชฺฌิตพฺพํ อธิคนฺตพฺพํ ผสฺสิตพฺพํ สจฺฉิกาตพฺพํ, สพฺพํ ตํ เตน โพธิญาเณน พุชฺฌิ อนุพุชฺฌิ ปฎิพุชฺฌิ สมฺพุชฺฌิ สมฺมาพุชฺฌิ อธิคจฺฉิ ผเสฺสสิ สจฺฉากาสิฯ เอวํ ภควา เอโก อนุตฺตรํ สมฺมาสโมฺพธิํ อภิสมฺพุโทฺธติ เอโกฯ

รติมชฺฌคาติฯ **รติ**นฺติ เนกฺขมฺมรติํ วิเวกรติํ อุปสมรติํ สโมฺพธิรติํ อชฺฌคา สมชฺฌคา อธิคจฺฉิ ผเสฺสสิ สจฺฉากาสีติ – เอโกว รติมชฺฌคาฯ

เตนาห เถโร สาริปุโตฺต –

> ‘‘สเทวกสฺส โลกสฺส, ยถา ทิสฺสติ จกฺขุมา;
> สพฺพํ ตมํ วิโนเทตฺวา, เอโกว รติมชฺฌคา’’ติฯ

๑๙๔. ตํ พุทฺธํ อสิตํ ตาทิํ, อกุหํ คณิมาคตํ;
พหูนมิธ พทฺธานํ, อตฺถิ ปเญฺหน อาคมํฯ

ตํ พุทฺธํ อสิตํ ตาทินฺติฯ **พุโทฺธ**ติ โย โส ภควา สยมฺภู อนาจริยโก ปุเพฺพ อนนุสฺสุเตสุ ธเมฺมสุ สามํ สจฺจานิ อภิสมฺพุชฺฌิ, ตตฺถ จ สพฺพญฺญุตํ ปาปุณิ [ปโตฺต (สฺยา.)], พเลสุ จ วสีภาวํ ปาปุณิฯ **พุโทฺธ**ติ เกนเฎฺฐน พุโทฺธ? พุชฺฌิตา สจฺจานีติ พุโทฺธ, โพเธตา ปชายาติ พุโทฺธ, สพฺพญฺญุตาย พุโทฺธ, สพฺพทสฺสาวิตาย พุโทฺธ, อนญฺญเนยฺยตาย พุโทฺธ, วิสวิตาย พุโทฺธ, ขีณาสวสงฺขาเตน พุโทฺธ, นิรุปกฺกิเลสสงฺขาเตน พุโทฺธ, เอกนฺตวีตราโคติ พุโทฺธ, เอกนฺตวีตโทโสติ พุโทฺธ, เอกนฺตวีตโมโหติ พุโทฺธ, เอกนฺตนิกฺกิเลโสติ พุโทฺธ, เอกายนมคฺคํ คโตติ พุโทฺธ, เอโก อนุตฺตรํ สมฺมาสโมฺพธิํ อภิสมฺพุโทฺธติ พุโทฺธ, อพุทฺธิวิหตตฺตา พุทฺธิปฎิ

ลาภตฺตา พุโทฺธฯ พุโทฺธติ เนตํ มาตรา กตํ น ปิตรา กตํ, น ภาตรา กตํ, น ภคินิยา กตํ, น มิตฺตามเจฺจหิ กตํ, น ญาติสาโลหิเตหิ กตํ, น สมณพฺราหฺมเณหิ กตํ, น เทวตาหิ กตํฯ วิโมกฺขนฺติกเมตํ พุทฺธานํ ภควนฺตานํ โพธิยา มูเล สห สพฺพญฺญุตญาณสฺส ปฏิลาภา สจฺฉิกา ปญฺญตฺติ, ยทิทํ พุโทฺธติ – ตํ พุทฺธํฯ **อสิต**นฺติ เทฺว นิสฺสยา – ตณฺหานิสฺสโย จ ทิฏฺฐินิสฺสโย จฯ กตโม ตณฺหานิสฺสโย? ยาว ตณฺหาสงฺขาเตน สีมกตํ โอธิกตํ [ปริยาทิกตํ (สฺยา.)] ปริยนฺตกตํ ปริคฺคหิตํ มมายิตํ – อิทํ มมํ, เอตํ มมํ, เอตฺตกํ มมํ, เอตฺตาวตา มมํ, มม รูปา สทฺทา คนฺธา รสา โผฏฺฐพฺพา, อตฺถรณา ปาวุรณา ทาสิทาสา อเชฬกา กุกฺกุฏสูกรา หตฺถิควาสฺสวฬวา, เขตฺตํ วตฺถุํ หิรญฺญํ สุวณฺณํ, คามนิคมราชธานิโย รฏฺฐญฺจ ชนปโท จ โกโส จ โกฏฺฐาคารญฺจ, เกวลมฺปิ มหาปถวิํ ตณฺหาวเสน มมายติ, ยาวตา อฏฺฐสตํ ตณฺหาวิจริตํ – อยํ ตณฺหานิสฺสโยฯ

กตโม ทิฏฺฐินิสฺสโย? วีสติวตฺถุกา สกฺกายทิฏฺฐิ, ทสวตฺถุกา มิจฺฉาทิฏฺฐิ, ทสวตฺถุกา อนฺตคฺคาหิกา ทิฏฺฐิฯ ยา เอวรูปา ทิฏฺฐิ ทิฏฺฐิคตํ ทิฏฺฐิคหนํ ทิฏฺฐิกนฺตาโร ทิฏฺฐิวิสูกายิกํ ทิฏฺฐิวิปฺผนฺทิตํ ทิฏฺฐิสโญฺญชนํ คาโห ปฏิคฺคาโห อภินิเวโส ปรามาโส กุมฺมโคฺค มิจฺฉาปโถ มิจฺฉตฺตํ ติตฺถายตนํ วิปริยาสคฺคาโห วิปรีตคฺคาโห วิปลฺลาสคฺคาโห มิจฺฉาคาโห ‘‘อยาถาวกสฺมิํ ยาถาวก’’นฺติ คาโห ยาวตา ทฺวาสฏฺฐิ ทิฏฺฐิคตานิ – อยํ ทิฏฺฐินิสฺสโยฯ

พุทฺธสฺส ภควโต ตณฺหานิสฺสโย ปหีโน, ทิฏฺฐินิสฺสโย ปฏินิสฺสโฏฺฐ; ตณฺหานิสฺสยสฺส ปหีนตฺตา ทิฏฺฐินิสฺสยสฺส ปฏินิสฺสฏฺฐตฺตา ภควา จกฺขุํ อสิโต, โสตํ… ฆานํ… ชิวฺหํ… กายํ… มนํ อสิโต, รูเป… สเทฺท… คเนฺธ… รเส… โผฏฺฐเพฺพ… กุลํ… คณํ… อาวาสํ… ลาภํ… ยสํ… ปสํสํ… สุขํ… จีวรํ… ปิณฺฑปาตํ… เสนาสนํ… คิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารํ… กามธาตุํ… รูปธาตุํ… อรูปธาตุํ … กามภวํ… รูปภวํ… อรูปภวํ… สญฺญาภวํ… อสญฺญาภวํ… เนวสญฺญานาสญฺญาภวํ… เอกโวการภวํ… จตุโวการภวํ… ปญฺจโวการภวํ… อตีตํ… อนาคตํ… ปจฺจุปฺปนฺนํ… ทิฏฺฐสุตมุตวิญฺญาตเพฺพ ธเมฺม อสิโต อนิสฺสิโต อนลฺลีโน อนุปคโต อนโชฺฌสิโต อนธิมุโตฺต นิกฺขโนฺต นิสฺสโฏ วิปฺปมุโตฺต วิสญฺญุโตฺต วิมริยาทิกเตน เจตสา วิหรตีติ – ตํ พุทฺธํ อสิตํฯ

ตาทีนฺติ ภควา ปญฺจหากาเรหิ ตาที – อิฏฺฐานิเฏฺฐ ตาที, จตฺตาวีติ ตาที, ติณฺณาวีติ ตาที, มุตฺตาวีติ ตาที, ตํนิเทฺทสา ตาทีฯ

กถํ ภควา อิฏฺฐานิเฏฺฐ ตาที? ภควา ลาเภปิ ตาที, อลาเภปิ ตาที, ยเสปิ ตาที, อยเสปิ ตาที, ปสํสายปิ ตาที นินฺทายปิ ตาที, สุเขปิ ตาที, ทุเกฺขปิ ตาที; เอกเญฺจ พาหํ คเนฺธน ลิเมฺปยฺยุํ, เอกเญฺจ พาหํ วาสิยา ตเจฺฉยฺยุํ, อมุกสฺมิํ นตฺถิ ราโค , อมุกสฺมิํ นตฺถิ ปฏิฆํ, อนุนยปฏิฆวิปฺปหีโน อุคฺฆาตินิคฺฆาติวีติวโตฺต อนุโรธวิโรธํ สมติกฺกโนฺตฯ เอวํ ภควา อิฏฺฐานิเฏฺฐ ตาทีฯ

กถํ ภควา จตฺตาวีติ ตาที? ภควตา [ภควโต (สฺยา.)] ราโค จโตฺต วโนฺต มุโตฺต ปหีโน ปฏินิสฺสโฏฺฐ, โทโส…เป.… โมโห… โกโธ… อุปนาโห… มกฺโข… ปฬาโส… อิสฺสา… มจฺฉริยํ… มายา… สาเฐยฺยํ… ถโมฺภ… สารโมฺภ… มาโน… อติมาโน… มโท… ปมาโท… สเพฺพ กิเลสา… สเพฺพ ทุจฺจริตา… สเพฺพ ทรถา… สเพฺพ ปริฬาหา… สเพฺพ สนฺตาปา … สพฺพากุสลาภิสงฺขารา จตฺตา วนฺตา มุตฺตา ปหีนา ปฏินิสฺสฏฺฐาฯ เอวํ ภควา จตฺตาวีติ ตาทีฯ

กถํ ภควา ติณฺณาวีติ ตาที? ภควา กาโมฆํ ติโณฺณ, ภโวฆํ ติโณฺณ, ทิโฏฺฐฆํ ติโณฺณ, อวิโชฺชฆํ ติโณฺณ, สพฺพํ สํสารปถํ ติโณฺณ อุตฺติโณฺณ นิตฺติโณฺณ อติกฺกโนฺต สมติกฺกโนฺต วีติวโตฺตฯ โส วุฏฺฐวาโส จิณฺณจรโณ คตโทฺธ คตทิโส คตโกฏิโย ปาลิตพฺรหฺมจริโย อุตฺตมทิฏฺฐิปฺปโตฺต ภาวิตมโคฺค ปหีนกิเลโส ปฏิวิทฺธากุโปฺป สจฺฉิกตนิโรโธฯ ทุกฺขํ ตสฺส ปริญฺญาตํ, สมุทโย ปหีโน, มโคฺค ภาวิโต, นิโรโธ สจฺฉิกโต, อภิเญฺญยฺยํ อภิญฺญาตํ , ปริเญฺญยฺยํ ปริญฺญาตํ, ปหาตพฺพํ ปหีนํ, ภาเวตพฺพํ ภาวิตํ, สจฺฉิกาตพฺพํ สจฺฉิกตํฯ โส อุกฺขิตฺตปฟิโฆ [อุกฺขิตฺตปลิโฆ (สฺยา. ก.) มหานิ. ๖] สํกิณฺณปริกฺโข อพฺพูเฬฺหสิโก นิรคฺคโฬ อริโย ปนฺนทฺธโช ปนฺนภาโร วิสญฺญุโตฺต ปญฺจงฺควิปฺปหีโน ฉฬงฺคสมนฺนาคโต เอการโกฺข จตุราปเสฺสโน ปนุณฺณปเจฺจกสเจฺจ สมวยสเฏฺฐสโน อนาวิลสงฺกโปฺป ปสฺสทฺธกายสงฺขาโร สุวิมุตฺตจิโตฺต สุวิมุตฺตปโญฺญ เกวลี วุสิตวา อุตฺตมปุริโส ปรมปุริโส ปรมปตฺติปฺปโตฺตฯ โส เนวาจินติ, นาปจินติ; อปจินิตฺวา ฐิโต เนว ปชหติ, น อุปาทิยติ; ปชหิตฺวา ฐิโต เนว สํสิพฺพติ, น อุสฺสิเนติ; วิสิเนตฺวา ฐิโต เนว วิธูเปติ, น สนฺธูเปติ; วิธูเปตฺวา ฐิโต, อเสเขน สีลกฺขเนฺธน สมนฺนาคตตฺตา ฐิโต, อเสเขน สมาธิกฺขเนฺธน สมนฺนาคตตฺตา ฐิโต, อเสเขน ปญฺญากฺขเนฺธน สมนฺนาคตตฺตา ฐิโต, อเสเขน วิมุตฺติกฺขเนฺธน สมนฺนาคตตฺตา ฐิโต, อเสเขน วิมุตฺติญาณทสฺสนกฺขเนฺธน สมนฺนาคตตฺตา ฐิโต, สจฺจํ สมฺปฏิปาทิยิตฺวา ฐิโต, เอชํ สมติกฺกมิตฺวา ฐิโต, กิเลสคฺคิํ ปริยาทิยิตฺวา ฐิโต, อปริคมนตาย ฐิโต, กฏํ สมาทาย ฐิโต, มุตฺตปฏิเสวนตาย ฐิโต, เมตฺตาย ปาริสุทฺธิยา ฐิโต, กรุณาย ปาริสุทฺธิยา ฐิโต, มุทิตาย ปาริสุทฺธิยา ฐิโต, อุเปกฺขาย ปาริสุทฺธิยา ฐิโต, อจฺจนฺตปาริสุทฺธิยา ฐิโต, อตมฺมยตาย ปาริสุทฺธิยา ฐิโต, วิมุตฺตตฺตา ฐิโต, สนฺตุสิตตฺตา ฐิโต, ขนฺธปริยเนฺต ฐิโต, ธาตุปริยเนฺต ฐิโต, อายตนปริยเนฺต ฐิโต, คติปริยเนฺต ฐิโต, อุปปตฺติปริยเนฺต ฐิโต, ปฏิสนฺธิปริยเนฺต ฐิโต, ภวปริยเนฺต ฐิโต, สํสารปริยเนฺต ฐิโต, วฏฺฏปริยเนฺต ฐิโต, อนฺติเม ภเว ฐิโต, อนฺติเม สมุสฺสเย ฐิโต, อนฺติมเทหธโร ภควาฯ

> “ตสฺสายํ ปจฺฉิมโก ภโว, จริโมยํ สมุสฺสโย;
> ชาติมรณสํสาโร, นตฺถิ ตสฺส ปุนพฺภโว”ติฯ

เอวํ ภควา ติณฺณาวีติ ตาทีฯ

กถํ ภควา มุตฺตาวีติ ตาที? ภควโต ราคา จิตฺตํ มุตฺตํ วิมุตฺตํ สุวิมุตฺตํ, โทสา จิตฺตํ… โมหา จิตฺตํ… โกธา… อุปนาหา… มกฺขา… ปฬาสา… อิสฺสาย… มจฺฉริยา… มายาย… สาเฐยฺยา… ถมฺภา… สารมฺภา… มานา… อติมานา… มทา… ปมาทา… สพฺพกิเลเสหิ… สพฺพทุจฺจริเตหิ… สพฺพทรเถหิ… สพฺพปริฬาเหหิ… สพฺพสนฺตาเปหิ… สพฺพากุสลาภิสงฺขาเรหิ จิตฺตํ มุตฺตํ วิมุตฺตํ สุวิมุตฺตํฯ เอวํ ภควา มุตฺตาวีติ ตาทีฯ

กถํ ภควา ตํนิเทฺทสา ตาที? ภควา สีเล สติ สีลวาติ ตํนิเทฺทสา ตาที, สทฺธาย สติ สโทฺธติ ตํนิเทฺทสา ตาที, วีริเย สติ วีริยวาติ ตํนิเทฺทสา ตาที, สติยา สติ สติมาติ ตํนิเทฺทสา ตาที, สมาธิสฺมิํ สติ สมาหิโตติ ตํนิเทฺทสา ตาที, ปญฺญาย สติ ปญฺญวาติ ตํนิเทฺทสา ตาที, วิชฺชาย สติ เตวิโชฺชติ ตํนิเทฺทสา ตาที, อภิญฺญาย สติ ฉฬภิโญฺญติ ตํนิเทฺทสา ตาที, ทสพเล สติ ทสพโลติ ตํนิเทฺทสา ตาทีฯ เอวํ ภควา ตํนิเทฺทสา ตาทีติ – ตํ พุทฺธํ อสิตํ ตาทิํฯ

อกุหํ คณิมาคตนฺติฯ **อกุโห**ติ ตีณิ กุหนวตฺถูนิ – ปจฺจยปฏิเสวนสงฺขาตํ กุหนวตฺถุ, อิริยาปถสงฺขาตํ กุหนวตฺถุ, สามนฺตชปฺปนสงฺขาตํ กุหนวตฺถุฯ

กตมํ ปจฺจยปฏิเสวนสงฺขาตํ กุหนวตฺถุ? อิธ คหปติกา ภิกฺขุํ นิมเนฺตนฺติ จีวรปิณฺฑปาตเสนาสนคิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขาเรหิฯ โส ปาปิโจฺฉ อิจฺฉาปกโต อตฺถิโก [อติตฺติโก (สี.), อิตฺถิโก (สฺยา.), ปุราเภทสุตฺตนิเทฺทเส ปาฐนานตฺตํ นตฺถิ] จีวรปิณฺฑปาตเสนาสนคิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารานํ ภิโยฺยกมฺยตํ อุปาทาย จีวรํ ปจฺจกฺขาติ, ปิณฺฑปาตํ ปจฺจกฺขาติ, เสนาสนํ ปจฺจกฺขาติ, คิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารํ ปจฺจกฺขาติฯ โส เอวมาห – ‘‘กึ สมณสฺส มหเคฺฆน จีวเรน! เอตํ สารุปฺปํ, ยํ สมโณ สุสานา วา สงฺการกูฏา วา ปาปณิกา วา นนฺตกานิ อุจฺจินิตฺวา สงฺฆาฏึ กริตฺวา ธาเรยฺยฯ กึ สมณสฺส มหเคฺฆน ปิณฺฑปาเตน! เอตํ สารุปฺปํ, ยํ สมโณ อุญฺฉาจริยาย ปิณฺฑิยาโลเปน ชีวิตํ กเปฺปยฺย ฯ กึ สมณสฺส มหเคฺฆน เสนาสเนน! เอตํ สารุปฺปํ, ยํ สมโณ รุกฺขมูลิโก วา อสฺส โสสานิโก วา อโพฺภกาสิโก วาฯ กึ สมณสฺส มหเคฺฆน คิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขาเรน! เอตํ สารุปฺปํ, ยํ สมโณ ปูติมุเตฺตน หริตกีขเณฺฑน โอสธํ กเรยฺยา’’ติ ตทุปาทาย ลูขํ จีวรํ ธาเรติ, ลูขํ ปิณฺฑปาตํ ปริภุญฺชติ, ลูขํ เสนาสนํ ปฏิเสวติ, ลูขํ คิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารํ ปฏิเสวติฯ ตเมนํ คหปติกา เอวํ ชานนฺติ – ‘‘อยํ สมโณ อปฺปิโจฺฉ สนฺตุโฎฺฐ ปวิวิโตฺต อสํสโฎฺฐ อารทฺธวีริโย ธุตวาโท’’ติ ภิโยฺย ภิโยฺย นิมเนฺตนฺติ จีวรปิณฺฑปาตเสนาสนคิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขาเรหิ ฯ โส เอวมาห – ‘‘ติณฺณํ สมฺมุขีภาวา สโทฺธ กุลปุโตฺต พหุํ ปุญฺญํ ปสวติ, สทฺธาย สมฺมุขีภาวา สโทฺธ กุลปุโตฺต พหุํ ปุญฺญํ ปสวติ, เทยฺยธมฺมสฺส สมฺมุขีภาวา สโทฺธ กุลปุโตฺต พหุํ ปุญฺญํ ปสวติ, ทกฺขิเณยฺยานํ สมฺมุขีภาวา สโทฺธ กุลปุโตฺต พหุํ ปุญฺญํ ปสวติฯ ตุมฺหากเญฺจวายํ สทฺธา อตฺถิ, เทยฺยธโมฺม จ สํวิชฺชติ, อหญฺจ ปฏิคฺคาหโกฯ สเจ อหํ น ปฏิคฺคเหสฺสามิ , เอวํ ตุเมฺห ปุเญฺญน ปริพาหิรา [ปฏิพาหิรา (ก.)] ภวิสฺสถ, น มยฺหํ อิมินา อโตฺถ, อปิ จ ตุมฺหากํเยว อนุกมฺปาย ปฏิคฺคณฺหามี’’ติฯ ตทุปาทาย พหุมฺปิ จีวรํ ปฏิคฺคณฺหาติ [ปฏิคณฺหติ (สี.)], พหุมฺปิ ปิณฺฑปาตํ ปฏิคฺคณฺหาติ, พหุมฺปิ เสนาสนํ ปฏิคฺคณฺหาติ, พหุมฺปิ คิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารํ ปฏิคฺคณฺหาติฯ ยา เอวรูปา ภากุฎิกา ภากุฎิยํ กุหนา กุหายนา กุหิตตฺตํ – อิทํ ปจฺจยปฏิเสวนสงฺขาตํ กุหนวตฺถุฯ

กตมํ อิริยาปถสงฺขาตํ กุหนวตฺถุ? อิเธกโจฺจ ปาปิโจฺฉ อิจฺฉาปกโต สมฺภาวนาธิปฺปาโย, ‘‘เอวํ มํ ชโน สมฺภาเวสฺสตี’’ติ คมนํ สณฺฐเปติ, ฐานํ สณฺฐเปติ, นิสชฺชํ สณฺฐเปติ, สยนํ สณฺฐเปติ, ปณิธาย คจฺฉติ, ปณิธาย ติฎฺฐติ, ปณิธาย นิสีทติ, ปณิธาย เสยฺยํ กเปฺปติ, สมาหิโต วิย คจฺฉติ, สมาหิโต วิย ติฎฺฐติ, สมาหิโต วิย นิสีทติ, สมาหิโต วิย เสยฺยํ กเปฺปติ, อาปาถกชฺฌายีว โหติฯ ยา เอวรูปา อิริยาปถสฺส อาฐปนา ฐปนา สณฺฐปนา ภากุฎิกา ภากุฎิยํ กุหนา กุหายนา กุหิตตฺตํ – อิทํ อิริยาปถสงฺขาตํ กุหนวตฺถุฯ

กตมํ สามนฺตชปฺปนสงฺขาตํ กุหนวตฺถุ? อิเธกโจฺจ ปาปิโจฺฉ อิจฺฉาปกโต สมฺภาวนาธิปฺปาโย ‘‘เอวํ มํ ชโน สมฺภาเวสฺสตี’’ติ, อริยธมฺมสนฺนิสฺสิตํ วาจํ ภาสติฯ ‘‘โย เอวรูปํ จีวรํ ธาเรติ โส สมโณ มเหสโกฺข’’ติ ภณติ; ‘‘โย เอวรูปํ ปตฺตํ ธาเรติ... โลหถาลกํ ธาเรติ... ธมฺมกรณํ [ธมฺมกรกํ (สี. สฺยา.) อภิธานปฺปทีปิกาภินวฏีกาย สเมติ] ธาเรติ... ปริสฺสาวนํ ธาเรติ... กุญฺจิกํ ธาเรติ... อุปาหนํ ธาเรติ... กายพนฺธนํ ธาเรติ... อาโยคํ ธาเรติ, โส สมโณ มเหสโกฺข’’ติ ภณติ; ‘‘ยสฺส เอวรูโป อุปชฺฌาโย โส สมโณ มเหสโกฺข’’ติ ภณติ; ‘‘ยสฺส เอวรูโป อาจริโย... เอวรูปา สมานุปชฺฌายกา... สมานาจริยกา... มิตฺตา... สนฺทิฎฺฐา... สมฺภตฺตา... สหายา, โส สมโณ มเหสโกฺข’’ติ ภณติ; ‘‘โย เอวรูเป วิหาเร วสติ, โส สมโณ มเหสโกฺข’’ติ ภณติ; ‘‘โย เอวรูเป อฑฺฒโยเค วสติ... ปาสาเท วสติ... หมฺมิเย วสติ... คุหายํ วสติ... เลเณ วสติ... กุฎิยา วสติ... กูฎาคาเร วสติ... อฎฺฎ วสติ ... มาเฬ วสติ... อุทฺทเณฺฑ วสติ... อุปฎฺฐานสาลายํ วสติ... มณฺฑเป วสติ... รุกฺขมูเล วสติ, โส สมโณ มเหสโกฺข’’ติ ภณติฯ

อถ วา โกรชิกโกรชิโก, ภากุฏิกภากุฏิโก, กุหกกุหโก, ลปกลปโก, มุขสมฺภาวิโต “อยํ สมโณ อิมาสํ เอวรูปานํ วิหารสมาปตฺตีนํ ลาภี”ติฯ ตาทิสํ คมฺภีรํ คูฬฺหํ นิปุณํ ปฏิจฺฉนฺนํ โลกุตฺตรํ สุญฺญตาปฏิสญฺญุตฺตํ กถํ กเถติฯ ยา เอวรูปา ภากุฏิกา ภากุฏิยํ กุหนา กุหายนา กุหิตตฺตํ – อิทํ สามนฺตชปฺปนสงฺขาตํ กุหนวตฺถุฯ พุทฺธสฺส ภควโต อิมานิ ตีณิ กุหนวตฺถูนิ ปหีนานิ สมุจฺฉินฺนานิ วูปสนฺตานิ ปฏิปสฺสทฺธานิ อภพฺพุปฺปตฺติกานิ ญาณคฺคินา ทฑฺฒานิฯ ตสฺมา พุทฺโธ อกุโหติ – อกุหํฯ

คณิมาคตนฺติฯ **คณี**ติ คณี ภควาฯ คณาจริโยติ คณี, คณสฺส สตฺถาติ คณี, คณํ ปริหรตีติ คณี, คณํ โอวทตีติ คณี, คณํ อนุสาสตีติ คณี, วิสารโท คณํ อุปสงฺกมตีติ คณี, คณสฺส สุสฺสูสติ โสตํ โอทหติ อญฺญา จิตฺตํ อุปฏฺฐเปตีติ คณี, คณํ อกุสลา วุฏฺฐาเปตฺวา กุสเล ปติฏฺฐาเปตีติ คณี, ภิกฺขุคณสฺส คณี, ภิกฺขุนีคณสฺส คณี, อุปาสกคณสฺส คณี, อุปาสิกาคณสฺส คณี, ราชคณสฺส คณี, ขตฺติยคณสฺส คณี, พฺราหฺมณคณสฺส คณี, เวสฺสคณสฺส คณี, สุทฺทคณสฺส คณี, พฺรหฺมคณสฺส คณี, เทวคณสฺส คณี, สงฺฆี [สํฆคณสฺส คณี (สี.)] คณี คณาจริยํฯ **อาคต**นฺติ อุปคตํ สมุปคตํ สมุปปนฺนํ [สมุปตฺตํ (พหูสุ)] สงฺกสฺสนครนฺติ – อกุหํ คณิมาคตํฯ

พหูนมิธ พทฺธานนฺติฯ พหูนํ ขตฺติยานํ พฺราหฺมณานํ เวสฺสานํ สุทฺทานํ คหฏฺฐานํ ปพฺพชิตานํ เทวานํ มนุสฺสานํฯ **พทฺธาน**นฺติ พทฺธานํ พทฺธจรานํ ปริจารกานํ สิสฺสานนฺติ – พหูนมิธ พทฺธานํฯ

อตฺถิ ปเญฺหน อาคมนฺติฯ ปเญฺหน อตฺถิโก อาคโตมฺหิ [อตฺถิกามฺห อาคตา (สี. ก.) เอวมีทิเสสุ ทฺวีสุ ปเทสุปิ พหุวจเนน], ปญฺหํ ปุจฺฉิตุกาโม อาคโตมฺหิ, ปญฺหํ โสตุกาโม อาคโตมฺหีติฯ เอวมฺปิ อตฺถิ ปเญฺหน อาคมํฯ อถ วา ปญฺหตฺถิกานํ ปญฺหํ ปุจฺฉิตุกามานํ ปญฺหํ โสตุกามานํ อาคมนํ อภิกฺกมนํ อุปสงฺกมนํ ปยิรุปาสนํ [ปยิรุปาสนา (สฺยา. ก.)] สิยา อตฺถีติฯ เอวมฺปิ อตฺถิ ปเญฺหน อาคมํฯ อถ วา ปญฺหาคโม ตุยฺหํ อตฺถิ, ตฺวมฺปิ ปหุ [อิมานิ ตีณิ ปทานิ นตฺถิ สฺยา. โปตฺถเก], ตฺวมสิ อลมโตฺถ มยา ปุจฺฉิตํ กเถตุํ วิสชฺเชตุํ “วหเสฺสตํ ภาร”นฺติฯ เอวมฺปิ อตฺถิ ปเญฺหน อาคมํฯ

เตนาห เถโร สาริปุโตฺต –

“ตํ พุทฺธํ อสิตํ ตาทึ, อกุหํ คณิมาคตํ;
พหูนมิธ พทฺธานํ, อตฺถิ ปเญฺหน อาคม”นฺติฯ

๑๙๗. ภิกฺขุโน วิชิคุจฺฉโต, ภชโต ริตฺตมาสนํ;
รุกฺขมูลํ สุสานํ วา, ปพฺพตานํ คุหาสุ วาฯ

ภิกฺขุโน วิชิคุจฺฉโตติฯ ***ภิกฺขุโน***ติ ปุถุชฺชนกลฺยาณสฺส วา ภิกฺขุโน เสกฺขสฺส วา ภิกฺขุโนฯ **วิชิคุจฺฉโต**ติ ชาติยา วิชิคุจฺฉโต, ชราย... พฺยาธินา... มรเณน... โสเกหิ... ปริเทเวหิ... ทุเกฺขหิ... โทมนเสฺสหิ... อุปายาเสหิ วิชิคุจฺฉโต, เนรยิเกน ทุเกฺขน... ติรจฺฉานโยนิเกน ทุเกฺขน... เปตฺติวิสยิเกน ทุเกฺขน... มานุสิเกน [มานุสเกน (สี. สฺยา.) มหานิ. ๑๗๑] ทุเกฺขน... คโพฺภกฺกนฺติมูลเกน ทุเกฺขน... คพฺภฏฺฐิติมูลเกน ทุเกฺขน... คพฺภวุฏฺฐานมูลเกน ทุเกฺขน... ชาตสฺสูปนิพนฺธเกน ทุเกฺขน... ชาตสฺส ปราเธยฺยเกน ทุเกฺขน... อตฺตูปกฺกเมน ทุเกฺขน... ปรูปกฺกเมน ทุเกฺขน... ทุกฺขทุเกฺขน... สงฺขารทุเกฺขน ... วิปริณามทุเกฺขน... จกฺขุโรเคน ทุเกฺขน... โสตโรเคน ทุเกฺขน... ฆานโรเคน ทุเกฺขน... ชิวฺหาโรเคน ทุเกฺขน... กาย

โรเคน ทุเกฺขน... สีสโรเคน ทุเกฺขน... กณฺณโรเคน ทุเกฺขน... มุขโรเคน ทุเกฺขน... ทนฺตโรเคน ทุเกฺขน... กาเสน... สาเสน... ปินาเสน... ฑาเหน... ชเรน... กุจฺฉิโรเคน... มุจฺฉาย... ปกฺขนฺทิกาย... สูลาย... วิสูจิกาย... กุฏฺฐูน... คเณฺฑน... กิลาเสน... โสเสน... อปมาเรน... ททฺทุยา... กณฺฑุยา... กจฺฉุยา... รขสาย... วิตจฺฉิกาย... โลหิเตน... ปิเตฺตน... มธุเมเหน... อํสาย... ปิฬกาย... ภคนฺทเลน... ปิตฺตสมุฏฺฐาเนน อาพาเธน... เสมฺหสมุฏฺฐาเนน อาพาเธน... วาตสมุฏฺฐาเนน อาพาเธน... สนฺนิปาติเกน อาพาเธน... อุตุปริณามเชน อาพาเธน... วิสมปริหารเชน อาพาเธน... โอปกฺกมิเกน อาพาเธน... กมฺมวิปากเชน อาพาเธน... สีเตน... อุเณฺหน... ชิฆจฺฉาย... ปิปาสาย... อุจฺจาเรน ... ปสฺสาเวน... ฑํสมกสวาตาตปสรีสปสมฺผเสฺสน ทุเกฺขน... มาตุมรเณน ทุเกฺขน... ปิตุมรเณน ทุเกฺขน... ภาตุมรเณน... ภคินิมรเณน... ปุตฺตมรเณน ... ธีตุมรเณน... ญาติพฺยสเนน... โภคพฺยสเนน... โรคพฺยสเนน... สีลพฺยสเนน... ทิฏฺฐิพฺยสเนน ทุเกฺขน วิชิคุจฺฉโต อฏฺฏียโต หรายโต ชิคุจฺฉโตติ – ภิกฺขุโน วิชิคุจฺฉโตฯ

ภชโต ริตฺตมาสนนฺติฯ **อาสนํ** วุจฺจติ ยตฺถ นิสีทติ – มโญฺจ ปีฐํ ภิสิ ตฏฺฏิกา จมฺมขโณฺฑ ติณสนฺถาโร ปณฺณสนฺถาโร ปลาลสนฺถาโร [ปลาสสนฺถาโร (สี. สฺยา.)]ฯ ตํ อาสนํ อสปฺปายรูปทสฺสเนน ริตฺตํ วิวิตฺตํ ปวิวิตฺตํ , อสปฺปายสทฺทสฺสวเนน ริตฺตํ วิวิตฺตํ ปวิวิตฺตํ, อสปฺปาเยหิ ปญฺจหิ กามคุเณหิ ริตฺตํ วิวิตฺตํ ปวิวิตฺตํฯ ตํ ปวิวิตฺตํ อาสนํ ภชโต สมฺภชโต เสวโต นิเสวโต สํเสวโต ปฏิเสวโตติ – ภชโต ริตฺตมาสนํฯ

รุกฺขมูลํ สุสานํ วาติฯ รุกฺขมูลํเยว รุกฺขมูลํ, สุสานํเยว สุสานนฺติ – รุกฺขมูลํ สุสานํ วาฯ **ปพฺพตานํ คุหาสุ วา**ติฯ ปพฺพตาเยว ปพฺพตา, กนฺทราเยว กนฺทรา, คิริคุหาเยว คิริคุหาฯ ปพฺพตนฺตริกาโย วุจฺจนฺติ ปพฺพตปพฺภาราติ – ปพฺพตานํ คุหาสุ วาฯ

เตนาห เถโร สาริปุโตฺต –

> ‘‘ภิกฺขุโน วิชิคุจฺฉโต, ภชโต ริตฺตมาสนํ;
> รุกฺขมูลํ สุสานํ วา, ปพฺพตานํ คุหาสุ วา’’ติฯ

> ๑๙๔. **อุจฺจาวเจสุ สยเนสุ, กิวโนฺต** [คีวโนฺต (สฺยา.) โมคฺคลฺลานพฺยากรณํ โอโลเกตพฺพํ] **ตตฺถ เภรวา;**
> **เย หิ ภิกฺขุ น เวเธยฺย, นิโคฺฆเส สยนาสเนฯ**

อุจฺจาวเจสุ สยเนสูติฯ **อุจฺจาวเจสู**ติ อุจฺจาวเจสุ หีนปฺปณีเตสุ เฉกปาปเกสุฯ สยนํ วุจฺจติ เสนาสนํ วิหาโร อฑฺฒโยโค ปาสาโท หมฺมิยํ คุหาติ – อุจฺจาวเจสุ สยเนสุฯ **กิวโนฺต ตตฺถ เภรวา**ติฯ **กิวโนฺต**ติ กิวโนฺต [กุวโนฺต (สี.), คีวโนฺต (สฺยา.)] กูชโนฺต นทโนฺต สทฺทํ กโรโนฺตฯ อถ วา **กิวโนฺต**ติ กติ กิตฺตกา กีวตกา กีวพหุกา เตฯ **เภรวา**ติ สีหา พฺยคฺฆา ทีปิ อจฺฉา ตรจฺฉา โกกา มหิํสา หตฺถี อหิ วิจฺฉิกา สตปที, โจรา วา อสฺสุ มานวา วา กตกมฺมา วา อกตกมฺมา วาติ – กิวโนฺต ตตฺถ เภรวาฯ

เย หิ ภิกฺขุ น เวเธยฺยาติฯ **เย หี**ติ เย หิ เภรเว ปสฺสิตฺวา วา สุณิตฺวา วา น เวเธยฺย นปฺปเวเธยฺย น สมฺปเวเธยฺย น ตเสยฺย น อุตฺตเสยฺย น ปริตฺตเสยฺย น ภาเยยฺย น สนฺตาสํ อาปเชฺชยฺย, อภีรู อสฺส อจฺฉมฺภี อนุตฺราสี อปลายี, ปหีนภยเภรโว วิคตโลมหํโส วิหเรยฺยาติ – เย หิ ภิกฺขุ น เวเธยฺยฯ

นิโคฺฆเส สยนาสเนติฯ อปฺปสเทฺท อปฺปนิโคฺฆเส วิชนวาเต มนุสฺสราหเสฺสยฺยเก ปฏิสลฺลานสารุเปฺป เสนาสเนติ – นิโคฺฆเส สยนาสเนฯ

เตนาห เถโร สาริปุโตฺต –

“อุจฺจาวเจสุ สยเนสุ, กิวโนฺต ตตฺถ เภรวา;
เย หิ ภิกฺขุ น เวเธยฺย, นิโคฺฆเส สยนาสเน”ติฯ

**๑๙๕. กติ ปริสฺสยา โลเก, คจฺฉโต อคตํ ทิสํ;
เย ภิกฺขุ อภิสมฺภเว, ปนฺตมฺหิ สยนาสเนฯ**

กติ ปริสฺสยา โลเกติฯ **กตี**ติ กติ กิตฺตกา กีวตกา กีวพหุกาฯ **ปริสฺสยา**ติ เทฺว ปริสฺสยา – ปากฏปริสฺสยา จ ปฏิจฺฉนฺนปริสฺสยา จฯ กตเม ปากฏปริสฺสยา? สีหา พฺยคฺฆา ทีปี อจฺฉา ตรจฺฉา โกกา มหึสา หตฺถี อหิ วิจฺฉิกา สตปที, โจรา วา อสฺสุ มานวา วา กตกมฺมา วา อกตกมฺมา วา, จกฺขุโรโค โสตโรโค ฆานโรโค ชิวฺหาโรโค กายโรโค สีสโรโค กณฺณโรโค มุขโรโค ทนฺตโรโค กาโส สาโส ปินาโส ฑาโห ชโร กุจฺฉิโรโค มุจฺฉา ปกฺขนฺทิกา สูลา วิสูจิกา กุฏฺฐํ คโณฺฑ กิลาโส โสโส อปมาโร ททฺทุ กณฺฑุ กจฺฉุ รขสา วิตจฺฉิกา โลหิตํ ปิตฺตํ มธุเมโห อํสา ปิฬกา ภคนฺทลา, ปิตฺตสมุฏฺฐานา อาพาธา…เป…. สีตํ อุณฺหํ ชิฆจฺฉา ปิปาสา อุจฺจาโร ปสฺสาโว ฑํสมกสวาตาตปสรีสปสมฺผสฺสา – อิเม วุจฺจนฺติ ปากฏปริสฺสยาฯ

กตเม ปฏิจฺฉนฺนปริสฺสยา? กายทุจฺจริตํ วจีทุจฺจริตํ มโนทุจฺจริตํ กามจฺฉนฺทนีวรณํ พฺยาปาทนีวรณํ ถินมิทฺธนีวรณํ อุทฺธจฺจกุกฺกุจฺจนีวรณํ วิจิกิจฺฉานีวรณํ ราโค โทโส โมโห โกโธ อุปนาโห มโกฺข ปฬาโส อิสฺสา มจฺฉริยํ มายา สาเฐยฺยํ ถโมฺภ สารโมฺภ มาโน อติมาโน มโท ปมาโท, สเพฺพ กิเลสา สเพฺพ ทุจฺจริตา สเพฺพ ทรถา สเพฺพ ปริฬาหา สเพฺพ สนฺตาปา สพฺพากุสลาภิสงฺขารา – อิเม วุจฺจนฺติ ปฏิจฺฉนฺนปริสฺสยาฯ

ปริสฺสยาติ เกนเฏฺฐน ปริสฺสยา? ปริสหนฺตีติ ปริสฺสยา, ปริหานาย สํวตฺตนฺตีติ ปริสฺสยา, ตตฺราสยาติ ปริสฺสยาฯ

กถํ ปริสหนฺตีติ ปริสฺสยา? เต ปริสฺสยา ตํ ปุคฺคลํ สหนฺติ ปริสหนฺติ อภิภวนฺติ อโชฺฌตฺถรนฺติ ปริยาทิยนฺติ มทฺทนฺติฯ เอวํ ปริสหนฺตีติ – ปริสฺสยาฯ

กถํ ปริหานาย สํวตฺตนฺตีติ ปริสฺสยา? เต ปริสฺสยา กุสลานํ ธมฺมานํ อนฺตรายาย ปริหานาย สํวตฺตนฺติฯ กตเมสํ กุสลานํ ธมฺมานํ? สมฺมาปฏิปทาย อนุโลมปฏิปทาย อปจฺจนีกปฏิปทาย อวิรุทฺธปฏิปทาย อนฺวตฺถปฏิปทาย ธมฺมานุธมฺมปฏิปทาย สีเลสุ ปริปูรการิตาย อินฺทฺริเยสุ คุตฺตทฺวารตาย โภชเน มตฺตญฺญุตาย ชาคริยานุโยคสฺส สติสมฺปชญฺญสฺส จตุนฺนํ สติปฏฺฐานานํ ภาวนานุโยคสฺส จตุนฺนํ สมฺมปฺปธานานํ จตุนฺนํ อิทฺธิปาทานํ ปญฺจนฺนํ อินฺทฺริยานํ ปญฺจนฺนํ พลานํ สตฺตนฺนํ โพชฺฌงฺคานํ อริยสฺส อฏฺฐงฺคิกสฺส มคฺคสฺส ภาวนานุโยคสฺส – อิเมสํ กุสลานํ ธมฺมานํ อนฺตรายาย ปริหานาย สํวตฺตนฺติฯ เอวํ ปริหานาย สํวตฺตนฺตีติ – ปริสฺสยาฯ

กถํ ตตฺราสยาติ ปริสฺสยา? ตเตฺถเต ปาปกา อกุสลา ธมฺมา อุปฺปชฺชนฺติ อตฺตภาวสนฺนิสฺสยาฯ ยถา พิเล พิลาสยา ปาณา สยนฺติ, ทเก ทกาสยา ปาณา สยนฺติ, วเน วนาสยา ปาณา สยนฺติ, รุเกฺข รุกฺขาสยา ปาณา สยนฺติ; เอวเมว ตเตฺถเต ปาปกา อกุสลา ธมฺมา อุปฺปชฺชนฺติ อตฺตภาวสนฺนิสฺสยาติฯ เอวมฺปิ ตตฺราสยาติ – ปริสฺสยาฯ

วุตฺตเญฺหตํ ภควตา –

“สาเนฺตวาสิโก, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ สาจริยโก ทุกฺขํ น ผาสุ วิหรติฯ กถญฺจ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ สาเนฺตวาสิโก สาจริยโก ทุกฺขํ น ผาสุ วิหรติ? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุโน จกฺขุนา รูปํ ทิสฺวา อุปฺปชฺชนฺติ ปาปกา อกุสลา ธมฺมา สรสงฺกปฺปา สโญฺญชนิยา, ตฺยสฺส อโนฺต วสนฺติ อนฺวาสฺสวนฺติ ปาปกา อกุสลา ธมฺมาติฯ ตสฺมา สาเนฺตวาสิโกติ วุจฺจติฯ เต นํ สมุทาจรนฺติ, สมุทาจรนฺติ นํ ปาปกา อกุสลา ธมฺมาติฯ ตสฺมา สาจริยโกติ วุจฺจติฯ

“ปุน จปรํ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุโน โสเตน สทฺทํ สุตฺวา…เป…. ฆาเนน คนฺธํ ฆายิตฺวา… ชิวฺหาย รสํ สายิตฺวา… กาเยน โผฎฺฐพฺพํ ผุสิตฺวา… มนสา ธมฺมํ วิญฺญาย อุปฺปชฺชนฺติ ปาปกา อกุสลา ธมฺมา สรสงฺกปฺปา สโญฺญชนิยา, ตฺยสฺส อโนฺต วสนฺติ อนฺวาสฺสวนฺติ ปาปกา อกุสลา ธมฺมาติฯ ตสฺมา สาเนฺตวาสิโกติ วุจฺจติฯ เต นํ สมุทาจรนฺติ, สมุทาจรนฺติ นํ ปาปกา อกุสลา ธมฺมาติฯ ตสฺมา สาจริยโกติ วุจฺจติฯ เอวํ โข, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ สาเนฺตวาสิโก สาจริยโก ทุกฺขํ น ผาสุ วิหรตี”ติฯ เอวมฺปิ ตตฺราสยาติ – ปริสฺสยาฯ

วุตฺตเญฺหตํ ภควตา –

“ตโยเม, ภิกฺขเว, อนฺตรามลา อนฺตราอมิตฺตา อนฺตราสปตฺตา อนฺตราวธกา อนฺตราปจฺจตฺถิกาฯ กตเม ตโย? โลโภ, ภิกฺขเว, อนฺตรามโล อนฺตราอมิโตฺต อนฺตราสปโตฺต อนฺตราวธโก อนฺตราปจฺจตฺถิโก, โทโส, ภิกฺขเว…เป…. โมโห , ภิกฺขเว, อนฺตรามโล อนฺตราอมิโตฺต อนฺตราสปโตฺต อนฺตราวธโก อนฺตราปจฺจตฺถิโกฯ อิเม โข, ภิกฺขเว, ตโย อนฺตรามลา อนฺตราอมิตฺตา อนฺตราสปตฺตา อนฺตราวธกา อนฺตราปจฺจตฺถิกา”ฯ

“อนตฺถชนโน โลโภ, โลโภ จิตฺตปฺปโกปโน;
ภยมนฺตรโต ชาตํ, ตํ ชโน นาวพุชฺฌติฯ

“ลุโทฺธ อตฺถํ น ชานาติ, ลุโทฺธ ธมฺมํ น ปสฺสติ;
อนฺธนฺตมํ [อนฺธตมํ (สฺยา. ก.) มหานิ. ๑๕๖; อิติวุ. ๘๘] ตทา โหติ, ยํ โลโภ สหเต นรํฯ

“อนตฺถชนโน โทโส, โทโส จิตฺตปฺปโกปโน;
ภยมนฺตรโต ชาตํ, ตํ ชโน นาวพุชฺฌติฯ

“กุโทฺธ อตฺถํ น ชานาติ, กุโทฺธ ธมฺมํ น ปสฺสติ;
อนฺธนฺตมํ ตทา โหติ, ยํ โทโส สหเต นรํฯ

“อนตฺถชนโน โมโห, โมโห จิตฺตปฺปโกปโน;
ภยมนฺตรโต ชาตํ, ตํ ชโน นาวพุชฺฌติฯ

“มูโฬฺห อตฺถํ น ชานาติ, มูโฬฺห ธมฺมํ น ปสฺสติ;
อนฺธนฺตมํ ตทา โหติ, ยํ โมโห สหเต นร”นฺติฯ

เอวมฺปิ ตตฺราสยาติ – ปริสฺสยาฯ วุตฺตเญฺหตํ ภควตา –

‘‘ตโย โข, มหาราช, ปุริสสฺส ธมฺมา อชฺฌตฺตํ อุปฺปชฺชมานา อุปฺปชฺชนฺติ อหิตาย ทุกฺขาย อผาสุวิหารายฯ กตเม ตโย ? โลโภ โข, มหาราช, ปุริสสฺส ธโมฺม อชฺฌตฺตํ อุปฺปชฺชมาโน อุปฺปชฺชติ อหิตาย ทุกฺขาย อผาสุวิหาราย; โทโส โข , มหาราช…เป…. โมโห โข, มหาราช, ปุริสสฺส ธโมฺม อชฺฌตฺตํ อุปฺปชฺชมาโน อุปฺปชฺชติ อหิตาย ทุกฺขาย อผาสุวิหารายฯ อิเม โข, มหาราช, ตโย ปุริสสฺส ธมฺมา อชฺฌตฺตํ อุปฺปชฺชมานา อุปฺปชฺชนฺติ อหิตาย ทุกฺขาย อผาสุวิหารายา’’ติฯ

‘‘โลโภ โทโส จ โมโห จ, ปุริสํ ปาปเจตสํ;
หึสนฺติ อตฺตสมฺภูตา, ตจสารํว สมฺผล’’นฺติฯ

เอวมฺปิ ตตฺราสยาติ – ปริสฺสยาฯ

วุตฺตเญฺหตํ ภควตา –

‘‘ราโค จ โทโส จ อิโตนิทานา, อรตี รตี โลมหํโส อิโตชา;
อิโต สมุฏฺฐาย มโนวิตกฺกา, กุมารกา ธงฺกมิโวสฺสชนฺตี’’ติฯ

เอวมฺปิ ตตฺราสยาติ – ปริสฺสยาฯ **โลเก**ติ มนุสฺสโลเกติ – กติ ปริสฺสยา โลเกฯ

คจฺฉโต อคตํ ทิสนฺติฯ อคตา ทิสา วุจฺจติ อมตํ นิพฺพานํฯ โย โส สพฺพสงฺขารสมโถ สพฺพูปธิปฏินิสฺสโคฺค ตณฺหกฺขโย วิราโค นิโรโธ นิพฺพานํฯ อคตปุพฺพา สา ทิสา น สา ทิสา คตปุพฺพา อิมินา ทีเฆน อทฺธุนาฯ

‘‘สมติตฺติกํ อนวเสสํ, เตลปตฺตํ ยถา ปริหเรยฺย;
เอวํ สจิตฺตมนุรเกฺข, ปตฺถยาโน [ปตฺถยมาโน (สฺยา.)] ทิสํ อคตปุพฺพํ’’ฯ

อคตปุพฺพํ ทิสํ วชโต คจฺฉโต อภิกฺกมโตติ – คจฺฉโต อคตํ ทิสํฯ

เย ภิกฺขุ อภิสมฺภเวติฯ **เย**ติ เย ปริสฺสเย อภิสมฺภเวยฺย อภิภเวยฺย อโชฺฌตฺถเรยฺย ปริยาทิเยยฺย มเทฺทยฺยาติ – เย ภิกฺขุ อภิสมฺภเวฯ

ปนฺตมฺหิ สยนาสเนติฯ อเนฺต ปเนฺต ปริยเนฺต เสลเนฺต วา วนเนฺต วา นทเนฺต วา อุทกเนฺต วา ยตฺถ น กสียติ น วปียติ, ชนนฺตํ อติกฺกมิตฺวา มนุสฺสานํ อนุปจาเร เสนาสเนติ – ปนฺตมฺหิ สยนาสเนฯ

เตนาห เถโร สาริปุโตฺต –

‘‘กติ ปริสฺสยา โลเก, คจฺฉโต อคตํ ทิสํ;
เย ภิกฺขุ อภิสมฺภเว, ปนฺตมฺหิ สยนาสเน’’ติฯ

๑๙๖.กฺยาสฺส พฺยปฺปถโย อสฺสุ, กฺยาสฺสสฺสุ อิธ โคจรา;
กานิ สีลพฺพตานาสฺสุ, ปหิตตฺตสฺส ภิกฺขุโนฯ

กฺยาสฺส พฺยปฺปถโย อสฺสุติฯ กีทิเสน พฺยปฺปเถน สมนฺนาคโต อสฺส กึสณฺฐิเตน กึปกาเรน กึปฏิภาเคนาติ วจีปาริสุทฺธึ ปุจฺฉติฯ กตมา วจีปาริสุทฺธิ? อิธ ภิกฺขุ มุสาวาทํ ปหาย

มุสาวาทา ปฏิวิรโต โหติ สจฺจวาที สจฺจสนฺโธ เถโต ปจฺจยิโก อวิสํวาทโก โลกสฺสฯ ปิสุณํ วาจํ ปหาย ปิสุณาย วาจาย ปฏิวิรโต โหติ, อิโต สุตฺวา น อมุตฺร อกฺขาตา อิเมสํ เภทาย, อมุตฺร วา สุตฺวา น อิเมสํ อกฺขาตา อมูสํ เภทาย, อิติ ภินฺนานํ วา สนฺธาตา, สหิตานํ วา อนุปฺปทาตา สมคฺคาราโม สมคฺครโต สมคฺคนนฺที สมคฺคกรณึ วาจํ ภาสิตา โหติฯ ผรุสํ วาจํ ปหาย ผรุสาย วาจาย ปฏิวิรโต โหติ; ยา สา วาจา เนลา กณฺณสุขา เปมนียา หทยงฺคมา โปรี พหุชนกนฺตา พหุชนมนาปา ตถารูปึ วาจํ ภาสิตา โหติฯ สมฺผปฺปลาปํ ปหาย สมฺผปฺปลาปา ปฏิวิรโต โหติ กาลวาที ภูตวาที อตฺถวาที ธมฺมวาที วินยวาที, นิธานวตึ วาจํ ภาสิตา โหติ กาเลน สาปเทสํ ปริยนฺตวตึ อตฺถสํหิตํฯ จตูหิ วจีสุจริเตหิ สมนฺนาคโต จตุโทสาปคตํ วาจํ ภาสติ, พาตฺตึสาย ติรจฺฉานกถาย อารโต อสฺส วิรโต ปฏิวิรโต นิกฺขนฺโต นิสฺสโฏ วิปฺปมุตฺโต วิสญฺญุตฺโต วิมริยาทิกเตน เจตสา วิหรติฯ ทส กถาวตฺถูนิ กเถติ, เสยฺยถิทํ – อปฺปิจฺฉกถํ สนฺตุฏฺฐิกถํ ปวิเวกกถํ อสํสคฺคกถํ วีริยารมฺภกถํ สีลกถํ สมาธิกถํ ปญฺญากถํ วิมุตฺติกถํ วิมุตฺติญาณทสฺสนกถํ สติปฏฺฐานกถํ สมฺมปฺปธานกถํ อิทฺธิปาทกถํ อินฺทฺริยกถํ พลกถํ โพชฺฌงฺคกถํ มคฺคกถํ ผลกถํ นิพฺพานกถํ กเถติ ฯ วาจาย ยโต ยตฺโต ปฏิยตฺโต คุตฺโต โคปิโต รกฺขิโต สํวุโต – อยํ วจีปาริสุทฺธิฯ เอทิสาย วจีปาริสุทฺธิยา สมนฺนาคโต อสฺสาติ – กยาสฺส พฺยปฺปถโย อสฺสุฯ

กฺยาสฺสสฺสุ อิธ โคจราติฯ กีทิเสน โคจเรน สมนฺนาคโต อสฺส กึสณฺฐิเตน กึปกาเรน กึปฏิภาเคนาติ โคจรํ ปุจฺฉติฯ อตฺถิ โคจโร, อตฺถิ อโคจโรฯ

กตโม อโคจโร? อิเธกโจฺจ เวสิยาโคจโร วา โหติ, วิธวาโคจโร วา โหติ, ถุลฺลกุมารีโคจโร [ถูลกุมารีโคจโร (สฺยา. ก.)] วา โหติ, ปณฺฑกโคจโร วา โหติ, ภิกฺขุนีโคจโร วา โหติ, ปานาคารโคจโร วา โหติ, สํสโฏฺฐ วิหรติ ราชูหิ ราชมหามเตฺตหิ ติตฺถิเยหิ ติตฺถิยสาวเกหิ อนนุโลมิเกน สํสเคฺคนฯ ยานิ วา ปน ตานิ กุลานิ อสฺสทฺธานิ อปฺปสนฺนานิ อโนปานภูตานิ อโกฺกสกปริภาสกานิ อนตฺถกามานิ อหิตกามานิ อผาสุกามานิ อโยคเกฺขมกามานิ ภิกฺขูนํ ภิกฺขุนีนํ อุปาสกานํ อุปาสิกานํ, ตถารูปานิ กุลานิ เสวติ ภชติ ปยิรุปาสติ – อยํ วุจฺจติ อโคจโรฯ

อถ วา อนฺตรฆรํ ปวิโฏฺฐ วีถึ ปฏิปโนฺน อสํวุโต คจฺฉติ, หตฺถึ โอโลเกโนฺต, อสฺสํ โอโลเกโนฺต, รถํ โอโลเกโนฺต, ปตฺตึ โอโลเกโนฺต, อิตฺถิโย โอโลเกโนฺต, ปุริเส โอโลเกโนฺต, กุมาริกาโย โอโลเกโนฺต, กุมารเก โอโลเกโนฺต, อนฺตราปณํ โอโลเกโนฺต, ฆรมุขานิ โอโลเกโนฺต, อุทฺธํ โอโลเกโนฺต [อุโลฺลเกโนฺต (สี. ก.) มหานิ. ๑๕๗ นตฺถิ ปาฐนานตฺตํ], อโธ โอโลเกโนฺต, ทิสาวิทิสํ วิเปกฺขมาโน คจฺฉติ – อยมฺปิ วุจฺจติ อโคจโรฯ

อถ วา จกฺขุนา รูปํ ทิสฺวา นิมิตฺตคฺคาหี โหติ อนุพฺยญฺชนคฺคาหีฯ ยตฺวาธิกรณเมนํ…เป.… มนินฺทฺริยํ อสํวุตํ วิหรนฺตํ อภิชฺฌา โทมนสฺสา ปาปกา อกุสลา ธมฺมา อนฺวาสฺสเวยฺยุํ, ตสฺส น สํวราย ปฏิปชฺชติ, น รกฺขติ มนินฺทฺริยํ มนินฺทฺริเย น สํวรํ อาปชฺชติ – อยมฺปิ วุจฺจติ อโคจโรฯ

ยถา วา ปเนเก โภโนฺต สมณพฺราหฺมณา สทฺธาเทยฺยานิ โภชนานิ ภุญฺชิตฺวา เต เอวรูปํ วิสูกทสฺสนํ อนุยุตฺตา วิหรนฺติ, เสยฺยถิทํ – นจฺจํ คีตํ วาทิตํ เปกฺขํ อกฺขานํ ปาณิสฺสรํ เวตาฬํ กุมฺภถูณํ โสภนกํ จณฺฑาลํ วํสํ โธวนํ หตฺถิยุทฺธํ อสฺสยุทฺธํ มหิํสยุทฺธํ อุสภยุทฺธํ อชยุทฺธํ เมณฺฑยุทฺธํ กุกฺกุฏยุทฺธํ วฏฺฏกยุทฺธํ ทณฺฑยุทฺธํ มุฏฺฐิยุทฺธํ นิพฺพุทฺธํ อุโยฺยธิกํ พลคฺคํ เสนาพฺยูหํ อนีกทสฺสนํ อิติ วา อิติ, เอวรูปํ วิสูกทสฺสนํ อนุยุโตฺต โหติ – อยมฺปิ วุจฺจติ อโคจโรฯ

ปญฺจปิ กามคุณา อโคจราฯ วุตฺตเญฺหตํ ภควตา – ‘‘มา, ภิกฺขเว, อโคจเร จรถ ปรวิสเยฯ อโคจเร, ภิกฺขเว, จรตํ ปรวิสเย ลจฺฉติ มาโร โอตารํ, ลจฺฉติ มาโร อารมฺมณํฯ โก จ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุโน อโคจโร ปรวิสโย? ยทิทํ ปญฺจ กามคุณาฯ กตเม ปญฺจ? จกฺขุวิเญฺญยฺยา รูปา อิฏฺฐา กนฺตา มนาปา ปิยรูปา กามูปสํหิตา รชนียา, โสตวิเญฺญยฺยา สทฺทา… ฆานวิเญฺญยฺยา คนฺธา… ชิวฺหาวิเญฺญยฺยา รสา… กายวิเญฺญยฺยา โผฏฺฐพฺพา อิฏฺฐา กนฺตา มนาปา ปิยรูปา กามูปสํหิตา รชนียาฯ อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุโน อโคจโร ปรวิสโย’’ – อยมฺปิ วุจฺจติ อโคจโรฯ

กตโม โคจโร? อิธ ภิกฺขุ น เวสิยาโคจโร โหติ, น วิธวาโคจโร โหติ, น ถุลฺลกุมารีโคจโร โหติ, น ปณฺฑกโคจโร โหติ, น ภิกฺขุนีโคจโร โหติ, น ปานาคารโคจโร โหติ, อสํสโฏฺฐ วิหรติ ราชูหิ ราชมหามเตฺตหิ ติตฺถิเยหิ ติตฺถิยสาวเกหิ อนนุโลมิเกน สํสเคฺคนฯ ยานิ วา ปน ตานิ กุลานิ สทฺธานิ ปสนฺนานิ โอปานภูตานิ กาสาวปโชฺชตานิ อิสิวาตปฏิวาตานิ อตฺถกามานิ หิตกามานิ ผาสุกามานิ โยคเกฺขมกามานิ ภิกฺขูนํ ภิกฺขุนีนํ อุปาสกานํ อุปาสิกานํ, ตถารูปานิ กุลานิ เสวติ ภชติ ปยิรุปาสติ – อยมฺปิ วุจฺจติ โคจโรฯ

อถ วา ภิกฺขุ อนฺตรฆรํ ปวิโฏฺฐ วีถิํ ปฏิปโนฺน สํวุโต คจฺฉติ, น หตฺถิํ โอโลเกโนฺต, น อสฺสํ โอโลเกโนฺต, น รถํ โอโลเกโนฺต, น ปตฺติํ โอโลเกโนฺต…เป…. น ทิสาวิทิสํ วิเปกฺขมาโน คจฺฉติ – อยมฺปิ วุจฺจติ โคจโรฯ

อถ วา ภิกฺขุ จกฺขุนา รูปํ ทิสฺวา น นิมิตฺตคฺคาหี โหติ…เป…. มนินฺทฺริเย สํวรํ อาปชฺชติ – อยมฺปิ วุจฺจติ โคจโรฯ

ยถา วา ปเนเก โภโนฺต สมณพฺราหฺมณา สทฺธาเทยฺยานิ โภชนานิ ภุญฺชิตฺวา เต เอวรูปํ วิสูกทสฺสนํ อนนุยุตฺตา วิหรนฺติ, เสยฺยถิทํ – นจฺจํ คีตํ วาทิตํ…เป…. อนีกทสฺสนํ อิติ วา อิติ, เอวรูปา วิสูกทสฺสนา ปฏิวิรโต โหติ – อยมฺปิ วุจฺจติ โคจโรฯ

จตฺตาโรปิ สติปฏฺฐานา โคจโรฯ วุตฺตเญฺหตํ ภควตา – ‘‘โคจเร, ภิกฺขเว, จรถ สเก เปตฺติเก วิสเยฯ โคจเร, ภิกฺขเว, จรตํ สเก เปตฺติเก วิสเย น ลจฺฉติ มาโร โอตารํ, น ลจฺฉติ มาโร อารมฺมณํฯ โก จ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุโน โคจโร สโก เปตฺติโก วิสโย? ยทิทํ จตฺตาโร สติปฏฺฐานาฯ กตเม จตฺตาโร? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ กาเย กายานุปสฺสี วิหรติ, เวทนาสุ…เป. … จิเตฺต…เป. … ธเมฺมสุ ธมฺมานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํฯ อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุโน โคจโร สโก เปตฺติโก วิสโย – อยมฺปิ วุจฺจติ โคจโรฯ เอทิเสน โคจเรน สมนฺนาคโต อสฺสา’’ติ – กฺยาสฺสสฺสุ อิธ โคจราฯ

กานิ สีลพฺพตานาสฺสูติฯ กีทิเสน สีลพฺพเตน สมนฺนาคโต อสฺส กิํสณฺฐิเตน กิํปกาเรน กิํปฏิภาเคนาติ สีลพฺพตปาริสุทฺธิํ ปุจฺฉติฯ กตมา สีลพฺพตปาริสุทฺธิ? อตฺถิ สีลเญฺจว วตญฺจ, อตฺถิ วตํ น สีลํฯ กตมํ สีลเญฺจว วตญฺจ? อิธ ภิกฺขุ สีลวา โหติ, ปาติโมกฺขสํวรสํวุโต วิหรติ อาจารโคจรสมฺปโนฺน, อณุมเตฺตสุ วเชฺชสุ ภยทสฺสาวี, สมาทาย สิกฺขติ สิกฺขาปเทสุฯ โย ตตฺถ สญฺญโม สํวโร อวีติกฺกโม – อิทํ สีลํฯ ยํ สมาทานํ – ตํ วตํ ฯ สํวรฏฺฐิน สีลํ, สมาทานฏฺฐิน วตํ – อิทํ วุจฺจติ สีลเญฺจว วตญฺจฯ

กตมํ วตํ น สีลํ? อฏฺฐ ธุตงฺคานิ – อารญฺญิกงฺคํ, ปิณฺฑปาติกงฺคํ, ปํสุกูลิกงฺคํ, เตจีวริกงฺคํ, สปทานจาริกงฺคํ, ขลุปจฺฉาภตฺติกงฺคํ, เนสชฺชิกงฺคํ, ยถาสนฺถติกงฺคํ – อิทํ วุจฺจติ วตํ น

สีลํฯ วีริยสมาทานมฺปิ วุจฺจติ วตํ น สีลํฯ กามํ ตโจ จ นฺหารุ จ อฏฺฐิ จ อวสิสฺสตุ, สรีเร อุปสุสฺสตุ มํสโลหิตํ, ยํ ตํ ปุริสถาเมน ปุริสพเลน ปุริสวีริเยน ปุริสปรกฺกเมน ปตฺตพฺพํ น ตํ อปาปุณิตฺวา วีริยสฺส สณฺฐานํ ภวิสฺสตีติ – จิตฺตํ ปคฺคณฺหาติ ปทหติฯ เอวรูปมฺปิ วีริยสมาทานํ วุจฺจติ วตํ น สีลํฯ

> “นาสิสฺสํ น ปิวิสฺสามิ, วิหารโต น นิกฺขเม [น นิกฺขมิํ (สฺยา.) มหานิ. ๑๗];
> นปิ ปสฺสํ นิปาเตสฺสํ, ตณฺหาสเลฺล อนูหเต”ติฯ

จิตฺตํ ปคฺคณฺหาติ ปทหติฯ เอวรูปมฺปิ วีริยสมาทานํ วุจฺจติ วตํ น สีลํฯ น ตาวาหํ อิมํ ปลฺลงฺกํ ภินฺทิสฺสามิ ยาว เม น อนุปาทาย อาสเวหิ จิตฺตํ วิมุจฺจิสฺสตีติ – จิตฺตํ ปคฺคณฺหาติ ปทหติฯ เอวรูปมฺปิ วีริยสมาทานํ วุจฺจติ วตํ, น สีลํฯ น ตาวาหํ อิมมฺหา อาสนา วุฏฺฐหิสฺสามิ… น ตาวาหํ อิมมฺหา จงฺกมา โอโรหิสฺสามิ… วิหารา นิกฺขมิสฺสามิ… อฑฺฒโยคา นิกฺขมิสฺสามิ… ปาสาทา นิกฺขมิสฺสามิ… หมฺมิยา… คุหาย… เลณา… กุฏิยา… กูฏาคารา… อฏฺฏา… มาฬา… อุทฺทณฺฑา… อุปฏฺฐานสาลาย… มณฺฑปา… รุกฺขมูลา นิกฺขมิสฺสามิ ยาว เม น อนุปาทาย อาสเวหิ จิตฺตํ วิมุจฺจิสฺสตีติ – จิตฺตํ ปคฺคณฺหาติ ปทหติฯ เอวรูปมฺปิ วีริยสมาทานํ วุจฺจติ วตํ, น สีลํฯ อิมสฺมิเญฺญว ปุพฺพณฺหสมยํ อริยธมฺมํ อาหริสฺสามิ สมาหริสฺสามิ อธิคจฺฉิสฺสามิ ผสฺสยิสฺสามิ สจฺฉิกริสฺสามีติ – จิตฺตํ ปคฺคณฺหาติ ปทหติฯ เอวรูปมฺปิ วีริยสมาทานํ วุจฺจติ วตํ, น สีลํฯ อิมสฺมิเญฺญว มชฺฌนฺหิกสมยํ… สายนฺหสมยํ … ปุเรภตฺตํ… ปจฺฉาภตฺตํ… ปุริมยามํ… มชฺฌิมยามํ… ปจฺฉิมยามํ… กาเฬ… ชุเณฺห… วเสฺส… เหมเนฺต… คิเมฺห… ปุริเม วโยขเนฺธ… มชฺฌิเม วโยขเนฺธ… ปจฺฉิเม วโยขเนฺธ อริยธมฺมํ อาหริสฺสามิ สมาหริสฺสามิ อธิคจฺฉิสฺสามิ ผสฺสยิสฺสามิ สจฺฉิกริสฺสามีติ – จิตฺตํ ปคฺคณฺหาติ ปทหติฯ เอวรูปมฺปิ วีริยสมาทานํ วุจฺจติ วตํ, น สีลํ – อยํ สีลพฺพตปาริสุทฺธิฯ เอทิสาย [กีทิสาย (สี.), อีทิสาย (สฺยา.)] สีลพฺพตปาริสุทฺธิยา สมนฺนาคโต อสฺสาติ – กานิ สีลพฺพตานาสฺสุฯ

ปหิตตฺตสฺส ภิกฺขุโนติฯ **ปหิตตฺตสฺสา**ติ อารทฺธวีริยสฺส ถามคตสฺส ทฬฺหปรกฺกมสฺส อนิกฺขิตฺตจฺฉนฺทสฺส อนิกฺขิตฺตธุรสฺส กุสเลสุ ธเมฺมสุฯ อถ วา เปสิตตฺตสฺส ยสฺสตฺถาย เปสิโต อตฺตเตฺถ จ ญาเย จ ลกฺขเณ จ การเณ จ ฐานาฐาเน จฯ “สเพฺพ สงฺขารา อนิจฺจา”ติ เปสิตตฺตสฺส, “สเพฺพ สงฺขารา ทุกฺขา”ติ เปสิตตฺตสฺส, “สเพฺพ ธมฺมา อนตฺตา”ติ เปสิตตฺตสฺส, “อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขารา”ติ เปสิตตฺตสฺส …เป.… “ชาติปจฺจยา ชรามรณ”นฺติ เปสิตตฺตสฺส, “อวิชฺชานิโรธา สงฺขารนิโรโธ”ติ เปสิตตฺตสฺส…เป.… “ชาตินิโรธา ชรามรณนิโรโธ”ติ เปสิตตฺตสฺส, “อิทํ ทุกฺข”นฺติ เปสิตตฺตสฺส…เป.… “อยํ ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทา”ติ เปสิตตฺตสฺส, “อิเม อาสวา”ติ เปสิตตฺตสฺส…เป.… “อยํ อาสวนิโรธคามินี ปฏิปทา”ติ เปสิตตฺตสฺส, “อิเม ธมฺมา อภิเญฺญยฺยา”ติ เปสิตตฺตสฺส…เป.… “อิเม ธมฺมา สจฺฉิกาตพฺพา”ติ เปสิตตฺตสฺส, ฉนฺนํ ผสฺสายตนานํ สมุทยญฺจ อตฺถงฺคมญฺจ อสฺสาทญฺจ อาทีนวญฺจ นิสฺสรณญฺจ เปสิตตฺตสฺส, ปญฺจนฺนํ อุปาทานกฺขนฺธานํ… จตุนฺนํ มหาภูตานํ สมุทยญฺจ อตฺถงฺคมญฺจ อสฺสาทญฺจ อาทีนวญฺจ นิสฺสรณญฺจ เปสิตตฺตสฺส, “ยํ กิญฺจิ สมุทยธมฺมํ, สพฺพํ ตํ นิโรธธมฺม”นฺตนฺตฺติ เปสิตตฺตสฺสฯ **ภิกฺขุโน**ติ ปุถุชฺชนกลฺยาณกสฺส วา ภิกฺขุโน เสกฺขสฺส วา ภิกฺขุโนติ – ปหิตตฺตสฺส ภิกฺขุโนฯ

เตนาห เถโร สาริปุโตฺต –

> “กฺยาสฺส พฺยปฺปถโย อสฺสุ, กฺยาสฺสสฺสุ อิธ โคจรา;
> กานิ สีลพฺพตานาสฺสุ, ปหิตตฺตสฺส ภิกฺขุโน”ติฯ

๑๙๗. กํ โส สิกฺขํ สมาทาย, เอโกทิ นิปโก สโต;
กมฺมาโร รชตเสฺสว, นิทฺธเม มลมตฺตโนฯ

กํ โส สิกฺขํ สมาทายาติ กํ โส สิกฺขํ อาทาย สมาทาย อาทิยิตฺวา สมาทิยิตฺวา คณฺหิตฺวา ปรามสิตฺวา อภินิวิสิตฺวาติ – กํ โส สิกฺขํ สมาทายฯ

เอโกทิ นิปโก สโตติฯ **เอโกที**ติ เอกคฺคจิโตฺต อวิกฺขิตฺตจิโตฺต อวิสาหฏมานโส สมโถ สมาธินฺทฺริยํ สมาธิพลํ…เป.… สมฺมาสมาธิฯ **นิปโก**ติ นิปโก ปณฺฑิโต ปญฺญวา พุทฺธิมา ญาณี วิภาวี เมธาวีฯ **สโต**ติ จตูหิ การเณหิ สโต – กาเย กายานุปสฺสนาสติปฏฺฐานํ ภาเวโนฺต สโต, เวทนาสุ…เป.… จิเตฺต…เป.… ธเมฺมสุ ธมฺมานุปสฺสนาสติปฏฺฐานํ ภาเวโนฺต สโตฯ โส วุจฺจติ สโตติ – สโตฯ กํ โส สิกฺขํ สมาทายาติ อธิสีลสิกฺขํ ปุจฺฉติฯ **เอโกที**ติ อธิจิตฺตสิกฺขํ ปุจฺฉติฯ **นิปโก**ติ อธิปญฺญาสิกฺขํ ปุจฺฉติฯ **สโต**ติ ปาริสุทฺธิํ ปุจฺฉตีติ – กํ โส สิกฺขํ สมาทาย, เอโกทิ นิปโก สโตฯ

กมฺมาโร รชตเสฺสว, นิทฺธเม มลมตฺตโนติฯ กมฺมาโร วุจฺจติ สุวณฺณกาโร, รชตํ วุจฺจติ ชาตรูปํฯ ยถา สุวณฺณกาโร ชาตรูปสฺส โอฬาริกมฺปิ มลํ ธมติ สนฺธมติ นิทฺธมติ, มชฺฌิมกมฺปิ มลํ ธมติ สนฺธมติ นิทฺธมติ, สุขุมกมฺปิ มลํ ธมติ สนฺธมติ นิทฺธมติ; เอวเมว ภิกฺขุ อตฺตโน โอฬาริเกปิ กิเลเส ธมติ สนฺธมติ นิทฺธมติ ปชหติ วิโนเทติ พฺยนฺติํ กโรติ อนภาวํ คเมติ, มชฺฌิมเกปิ กิเลเส… สุขุมเกปิ กิเลเส ธมติ สนฺธมติ นิทฺธมติ ปชหติ วิโนเทติ พฺยนฺติํ กโรติ อนภาวํ คเมติฯ

อถ วา ภิกฺขุ อตฺตโน ราคมลํ โทสมลํ โมหมลํ มานมลํ ทิฏฺฐิมลํ กิเลสมลํ ทุจฺจริตมลํ อนฺธกรณํ อจกฺขุกรณํ อญฺญาณกรณํ ปญฺญานิโรธิกํ วิฆาตปกฺขิกํ อนิพฺพานสํวตฺตนิกํ ธมติ สนฺธมติ นิทฺธมติ ปชหติ วิโนเทติ พฺยนฺติํ กโรติ อนภาวํ คเมติฯ

อถ วา สมฺมาทิฏฺฐิยา มิจฺฉาทิฏฺฐิํ ธมติ สนฺธมติ นิทฺธมติ ปชหติ วิโนเทติ พฺยนฺติํ กโรติ อนภาวํ คเมติฯ สมฺมาสงฺกเปฺปน มิจฺฉาสงฺกปฺปํ…เป.… สมฺมาวาจาย มิจฺฉาวาจํ… สมฺมากมฺมเนฺตน มิจฺฉากมฺมนฺตํ… สมฺมาอาชีเวน มิจฺฉาอาชีวํ… สมฺมาวายาเมน มิจฺฉาวายามํ… สมฺมาสติยา มิจฺฉาสติํ… สมฺมาสมาธินา มิจฺฉาสมาธิํ… สมฺมาญาเณน มิจฺฉาญาณํ… สมฺมาวิมุตฺติยา มิจฺฉาวิมุตฺติํ ธมติ สนฺธมติ นิทฺธมติ ปชหติ วิโนเทติ พฺยนฺติํ กโรติ อนภาวํ คเมติฯ

อถ วา อริเยน อฏฺฐงฺคิเกน มเคฺคน สเพฺพ กิเลเส สเพฺพ ทุจฺจริเต สเพฺพ ทรเถ สเพฺพ ปริฬาเห สเพฺพ สนฺตาเป สพฺพากุสลาภิสงฺขาเร ธมติ สนฺธมติ นิทฺธมติ ปชหติ วิโนเทติ พฺยนฺติํ กโรติ อนภาวํ คเมตีติ – กมฺมาโร รชตเสฺสว นิทฺธเม มลมตฺตโนฯ

เตนาห เถโร สาริปุโตฺต –

“กํ โส สิกฺขํ สมาทาย, เอโกทิ นิปโก สโต;
กมฺมาโร รชตเสฺสว, นิทฺธเม มลมตฺตโน”ติฯ

๑๙๘. วิชิคุจฺฉมานสฺส ยทิทํ ผาสุ, [สาริปุตฺตาติ ภควา]
ริตฺตาสนํ สยนํ เสวโต เว;
สโมฺพธิกามสฺส ยถานุธมฺมํ, ตํ เต ปวกฺขามิ ยถา ปชานํฯ

วิชิคฺจฺฉมานสฺส ยทิทํ ผาสูติฯ **วิชิคฺจฺฉมานสฺสาติ** ชาติยา วิชิคฺจฺฉมานสฺส, ชราย... พฺยาธินา... มรเณน... โสเกหิ ... ปริเทเวหิ... ทุเกฺขหิ... โทมนเสฺสหิ... อุปายาเสหิ...เป. ... ทิฎฺฐิพฺยสเนน ทุเกฺขน วิชิคฺจฺฉมานสฺส อฏฺฏียมานสฺส [อฎฺฎิยมานสฺส (สฺยา. ก.)] หรายมานสฺสาติ – วิชิคฺจฺฉมานสฺสฯ **ยทิทํ ผาสู**ติ ยํ ผาสุวิหารํ ตํ กถยิสฺสามิฯ กตโม ผาสุวิหาโร? สมฺมาปฏิปทา อนุโลมปฏิปทา อปจฺจนีกปฏิปทา อวิรุทฺธปฏิปทา อนฺวตฺถปฏิปทา ธมฺมานุธมฺมปฏิปทา สีเลสุ ปริปูรการิตา อินฺทฺริเยสุ คุตฺตทฺวารตา โภชเน มตฺตญฺญุตา ชาคริยานุโยโค สติสมฺปชญฺญํ จตฺตาโร สติปฏฺฐานา จตฺตาโร สมฺมปฺปธานา จตฺตาโร อิทฺธิปาทา ปญฺจินฺทฺริยานิ ปญฺจ พลานิ สตฺต โพชฺฌงฺคา อริโย อฏฺฐงฺคิโก มโคฺค นิพฺพานญฺจ นิพฺพานคามินี จ ปฏิปทา – อยํ ผาสุวิหาโรติ – วิชิคฺจฺฉมานสฺส ยทิทํ ผาสุฯ

สาริปุตฺตาติ ***ภควา***ติฯ ตํ เถรํ นาเมนาลปติฯ ***ภควา***ติ คารวาธิวจนํฯ อปิ จ ภคฺคราโคติ ภควา, ภคฺคโทโสติ ภควา, ภคฺคโมโหติ ภควา, ภคฺคมาโนติ ภควา, ภคฺคทิฏฺฐีติ ภควา, ภคฺคกณฺฑโกติ ภควา, ภคฺคกิเลโสติ ภควา, ภชิ วิภชิ ปวิภชิ [ปฏิภชิ (สี. สฺยา.) มหานิ. ๕๐ นตฺถิ ปาฐนานตฺตํ] ธมฺมรตนนฺติ ภควา, ภวานํ อนฺตกโรติ ภควา, ภาวิตกาโย ภาวิตสีโล ภาวิตจิโตฺต ภาวิตปโญฺญติ ภควา; ภชิ วา ภควา อรญฺญวนปตฺถานิ ปนฺตานิ เสนาสนานิ อปฺปสทฺทานิ อปฺปนิโคฺฆสานิ วิชนวาตานิ มนุสฺสราหเสฺสยฺยกานิ ปฏิสลฺลานสารุปฺปานีติ ภควา, ภาคี วา ภควา จีวรปิณฺฑปาตเสนาสนคิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารานนฺติ ภควา, ภาคี วา ภควา อตฺถรสสฺส ธมฺมรสสฺส วิมุตฺติรสสฺส อธิสีลสฺส อธิจิตฺตสฺส อธิปญฺญายาติ ภควา, ภาคี วา ภควา จตุนฺนํ ฌานานํ จตุนฺนํ อปฺปมญฺญานํ จตุนฺนํ อารุปฺปสมาปตฺตีนนฺติ ภควา, ภาคี วา ภควา อฏฺฐนฺนํ วิโมกฺขานํ อฏฺฐนฺนํ อภิภายตนานํ นวนฺนํ อนุปุพฺพวิหารสมาปตฺตีนนฺติ ภควา, ภาคี วา ภควา ทสนฺนํ สญฺญาภาวนานํ ทสนฺนํ กสิณสมาปตฺตีนํ อานาปานสฺสติสมาธิสฺส อสุภสมาปตฺติยาติ ภควา, ภาคี วา ภควา จตุนฺนํ สติปฏฺฐานานํ จตุนฺนํ สมฺมปฺปธานานํ จตุนฺนํ อิทฺธิปาทานํ ปญฺจนฺนํ อินฺทฺริยานํ ปญฺจนฺนํ พลานํ สตฺตนฺนํ โพชฺฌงฺคานํ อริยสฺส อฏฺฐงฺคิกสฺส มคฺคสฺสาติ ภควา, ภาคี วา ภควา ทสนฺนํ ตถาคตพลานํ จตุนฺนํ เวสารชฺชานํ จตุนฺนํ ปฏิสมฺภิทานํ ฉนฺนํ อภิญฺญานํ ฉนฺนํ พุทฺธธมฺมานนฺติ ภควา ; ภควาติ เนตํ นามํ มาตรา กตํ, น ปิตรา กตํ, น ภาตรา กตํ, น ภคินิยา กตํ, น มิตฺตามเจฺจหิ กตํ, น ญาติสาโลหิเตหิ กตํ, น สมณพฺราหฺมเณหิ กตํ, น เทวตาหิ กตํ; วิโมกฺขนฺติกเมตํ พุทฺธานํ ภควนฺตานํ โพธิยา มูเล สห สพฺพญฺญุตญาณสฺส ปฏิลาภา สจฺฉิกา ปญฺญตฺติ ยทิทํ ภควาติ – สาริปุตฺตาติ ภควาฯ

ริตฺตาสนํ สยนํ เสวโต เวติฯ อาสนํ วุจฺจติ ยตฺถ นิสีทติ – มโญฺจ ปีฐํ ภิสิ ตฏฺฏิกา จมฺมขโณฺฑ ติณสนฺถาโร ปณฺณสนฺถาโร ปลาลสนฺถาโรฯ สยนํ วุจฺจติ เสนาสนํ วิหาโร อฑฺฒโยโค ปาสาโท หมฺมิยํ คุหาฯ ตํ สยนาสนํ อสปฺปายรูปทสฺสเนน ริตฺตํ วิวิตฺตํ ปวิวิตฺตํ, อสปฺปายสทฺทสฺสวเนน...เป.... อสปฺปาเยหิ ปญฺจหิ กามคุเณหิ ริตฺตํ วิวิตฺตํ ปวิวิตฺตํฯ ตํ สยนาสนํ เสวโต นิเสวโต สํเสวโต ปฏิเสวโตติ – ริตฺตาสนํ สยนํ เสวโต เวฯ

สโมฺพธิกามสฺส ยถานุธมฺมนฺติฯ สโมฺพธิ วุจฺจติ จตูสุ มเคฺคสุ ญาณํ ปญฺญา ปญฺญินฺทฺริยํ ปญฺญาพลํ...เป.... ธมฺมวิจยสโมฺพชฺฌโงฺค วีมํสา วิปสฺสนา สมฺมาทิฏฺฐิฯ ตํ สโมฺพธิํ พุชฺฌิตุกามสฺส อนุพุชฺฌิตุกามสฺส ปฏิพุชฺฌิตุกามสฺส สมฺพุชฺฌิตุกามสฺส อธิคนฺตุกามสฺส ผสฺสิตุกามสฺส สจฺฉิกาตุกามสฺสาติ – สโมฺพธิกามสฺสฯ

ยถานุธมฺมนฺติ กตเม โพธิยา อนุธมฺมา? สมฺมาปฏิปทา อนุโลมปฏิปทา อปจฺจนีกปฏิปทา อวิรุทฺธปฏิปทา อนฺวตฺถปฏิปทา ธมฺมานุธมฺมปฏิปทา สีเลสุ ปริปูรการิตา อินฺทฺริเยสุ คุตฺ

ตทฺวารตา โภชเน มตฺตญฺญุตา ชาคริยานุโยโค สติสมฺปชญฺญํ – อิเม วุจฺจนฺติ โพธิยา อนุธมฺมาฯ อถ วา จตุนฺนํ มคฺคานํ ปุพฺพภาเค วิปสฺสนา – อิเม วุจฺจนฺติ โพธิยา อนุธมฺมาติ – สโมฺพธิกามสฺส ยถานุธมฺมํฯ

ตํ เต ปวกฺขามิ ยถา ปชานนฺติฯ **ต**นฺติ โพธิยา อนุธมฺมํฯ **ปวกฺขามี**ติ ปวกฺขามิ อาจิกฺขิสฺสามิ เทเสสฺสามิ ปญฺญเปสฺสามิ ปฐเปสฺสามิ วิวริสฺสามิ วิภชิสฺสามิ อุตฺตานีกริสฺสามิ ปกาสิสฺสามิฯ **ยถา ปชาน**นฺติ ยถา ปชานํ ยถา ปชานโนฺต อาชานโนฺต วิชานโนฺต ปฏิวิชานโนฺต ปฏิวิชฺฌโนฺต น อิติหิติหํ น อิติกิราย น ปรมฺปราย น ปิฏกสมฺปทาย น ตกฺกเหตุ น นยเหตุ น อาการปริวิตเกฺกน น ทิฏฺฐินิชฺฌานกฺขนฺติยา สามํ สยมภิญฺญาตํ อตฺตปจฺจกฺขํ ธมฺมํ, ตํ กถยิสฺสามีติ – ตํ เต ปวกฺขามิ ยถา ปชานํฯ

เตนาห ภควา –

“วิชิคุจฺฉมานสฺส ยทิทํ ผาสุ, [สาริปุตฺตาติ ภควา]
ริตฺตาสนํ สยนํ เสวโต เว;
สโมฺพธิกามสฺส ยถานุธมฺมํ, ตํ เต ปวกฺขามิ ยถา ปชาน”นฺติฯ

๑๙๙. **ปญฺจนฺนํ ธีโร ภยานํ น ภาเย, ภิกฺขุ สโต สปริยนฺตจารี;**
ฑํสาธิปาตานํ สรีสปานํ [สิรึสปานํ (สี. ก.)], **มนุสฺสผสฺสานํ จตุปฺปทานํฯ**

ปญฺจนฺนํ ธีโร ภยานํ น ภาเยติฯ **ธีโร**ติ ธีโร ปณฺฑิโต ปญฺญวา พุทฺธิมา ญาณี วิภาวี เมธาวีฯ ธีโร ปญฺจนฺนํ ภยานํ น ภาเยยฺย น ตเสยฺย น สนฺตเสยฺย น อุตฺตเสยฺย น ปริตฺตเสยฺย น สนฺตาสํ อาปเชฺชยฺย , อภีรู อสฺส อจฺฉมฺภี อนุตฺราสี อปลายี ปหีนภยเภรโว วิคตโลมหํโส วิหเรยฺยาติ – ปญฺจนฺนํ ธีโร ภยานํ น ภาเยฯ

ภิกฺขุ สโต สปริยนฺตจารีติฯ ***ภิกฺขู***ติ ปุถุชฺชนกลฺยาณโก วา ภิกฺขุ เสกฺโข วา ภิกฺขุฯ **สโต**ติ จตูหิ การเณหิ สโต – กาเย กายานุปสฺสนาสติปฏฺฐานํ ภาเวโนฺต สโต, เวทนาสุ…เป.… จิเตฺต… ธเมฺมสุ ธมฺมานุปสฺสนาสติปฏฺฐานํ ภาเวโนฺต สโต – โส วุจฺจติ สโตฯ **สปริยนฺตจารี**ติ จตฺตาโร ปริยนฺตา – สีลสํวรปริยโนฺต, อินฺทฺริยสํวรปริยโนฺต, โภชเน มตฺตญฺญุตาปริยโนฺต, ชาคริยานุโยคปริยโนฺตฯ

กตโม สีลสํวรปริยโนฺต? อิธ ภิกฺขุ สีลวา โหติ, ปาติโมกฺขสํวรสํวุโต วิหรติ อาจารโคจรสมฺปโนฺน, อณุมเตฺตสุ วเชฺชสุ ภยทสฺสาวี, สมาทาย สิกฺขติ สิกฺขาปเทสุ ฯ อโนฺตปูติภาวํ ปจฺจเวกฺขมาโน อโนฺต สีลสํวรปริยเนฺต จรติ, มริยาทํ น ภินฺทติ – อยํ สีลสํวรปริยโนฺตฯ

กตโม อินฺทฺริยสํวรปริยโนฺต? อิธ ภิกฺขุ จกฺขุนา รูปํ ทิสฺวา น นิมิตฺตคฺคาหี โหติ นานุพฺยญฺชนคฺคาหีฯ ยตฺวาธิกรณเมนํ…เป.… จกฺขุนฺทฺริเย สํวรํ อาปชฺชติฯ โสเตน สทฺทํ สุตฺวา… ฆาเนน คนฺธํ ฆายิตฺวา… ชิวฺหาย รสํ สายิตฺวา… กาเยน โผฏฺฐพฺพํ ผุสิตฺวา… มนสา ธมฺมํ วิญฺญาย น นิมิตฺตคฺคาหี โหติ นานุพฺยญฺชนคฺคาหีฯ ยตฺวาธิกรณเมนํ มนินฺทฺริยํ สุสํวุตํ วิหรนฺตํ อภิชฺฌาโทมนสฺสา ปาปกา อกุสลา ธมฺมา นานฺวาสฺสเวยฺยุํ, ตสฺส สํวราย ปฏิปชฺชติ, รกฺขติ มนินฺทฺริยํ, มนินฺทฺริเย สํวรํ อาปชฺชติฯ อาทิตฺตปริยายํ ปจฺจเวกฺขมาโน อโนฺต อินฺทฺริยสํวรปริยเนฺต จรติ, มริยาทํ น ภินฺทติ – อยํ อินฺทฺริยสํวรปริยโนฺตฯ

กตโม โภชเน มตฺตญฺญุตาปริยนฺโต? อิธ ภิกฺขุ ปฏิสงฺขา โยนิโส อาหารํ อาหาเรติ เนว ทวาย น มทาย น มณฺฑนาย น วิภูสนาย, ยาวเทว อิมสฺส กายสฺส ฐิติยา ยาปนาย วิหึสูปรติยา พฺรหฺมจริยานุคฺคหายฯ อิติ ปุราณญฺจ เวทนํ ปฏิหงฺขามิ นวญฺจ เวทนํ น อุปฺปาเทสฺสามิ, ยาตฺรา จ เม ภวิสฺสติ อนวชฺชตา จ ผาสุวิหาโร จาติฯ อกฺขพฺภญฺชนวณปฏิจฺฉาทนปุตฺตมํสูปมํ ปจฺจเวกฺขมาโน อโนฺต โภชเน มตฺตญฺญุตาปริยเนฺต จรติ, มริยาทํ น ภินฺทติ – อยํ โภชเน มตฺตญฺญุตาปริยโนฺตฯ

กตโม ชาคริยานุโยคปริยโนฺต? อิธ ภิกฺขุ ทิวสํ จงฺกเมน นิสชฺชาย อาวรณีเยหิ ธเมฺมหิ จิตฺตํ ปริโสเธติ, รตฺติยา ปฐมํ ยามํ จงฺกเมน นิสชฺชาย อาวรณีเยหิ ธเมฺมหิ จิตฺตํ ปริโสเธติ, รตฺติยา มชฺฌิมํ ยามํ ทกฺขิเณน ปเสฺสน สีหเสยฺยํ กเปฺปติ ปาเท ปาทํ อจฺจาธาย สโต สมฺปชาโน อุฎฺฐานสญฺญํ มนสิ กริตฺวา, รตฺติยา ปจฺฉิมํ ยามํ ปจฺจุฎฺฐาย จงฺกเมน นิสชฺชาย อาวรณีเยหิ ธเมฺมหิ จิตฺตํ ปริโสเธติฯ ภเทฺทกรตฺตวิหารํ [ภเทฺทกรตฺติวิหารํ (สี. ก.)] ปจฺจเวกฺขมาโน อโนฺต ชาคริยานุโยคปริยเนฺต จรติ, มริยาทํ น ภินฺทติ – อยํ ชาคริยานุโยคปริยโนฺตติ – ภิกฺขุ สโต สปริยนฺตจารีฯ

ฑํสาธิปาตานํ สรีสปานนฺติฯ ฑํสา วุจฺจนฺติ ปิงฺคลมกฺขิกาโยฯ อธิปาตกา วุจฺจนฺติ สพฺพาปิ มกฺขิกาโยฯ กึการณา อธิปาตกา วุจฺจนฺติ สพฺพาปิ มกฺขิกาโย? ตา อุปฺปติตฺวา อุปฺปติตฺวา ขาทนฺติ; ตํการณา อธิปาตกา วุจฺจนฺติ สพฺพาปิ มกฺขิกาโยฯ สรีสปา วุจฺจนฺติ อหีติ – ฑํสาธิปาตานํ สรีสปานํฯ

มนุสฺสผสฺสานํ จตุปฺปทานนฺติฯ มนุสฺสผสฺสา วุจฺจนฺติ โจรา วา อสฺสุ มานวา วา กตกมฺมา วา อกตกมฺมา วาฯ เต ภิกฺขุํ ปญฺหํ วา ปุเจฺฉยฺยุํ วาทํ วา อาโรเปยฺยุํ อโกฺกเสยฺยุํ ปริภาเสยฺยุํ โรเสยฺยุํ วิโรเสยฺยุํ หึเสยฺยุํ วิหึเสยฺยุํ เหเฐยฺยุํ วิเหเฐยฺยุํ ฆาเตยฺยุํ อุปฆาเตยฺยุํ อุปฆาตํ วา กเรยฺยุํฯ โย โกจิ มนุสฺสโต อุปฆาโต – มนุสฺสผโสฺสฯ **จตุปฺปทาน**นฺติ สีหา พฺยคฺฆา ทีปิ อจฺฉา ตรจฺฉา โกกา มหึสา หตฺถี฿ เต ภิกฺขุํ มเทฺทยฺยุํ ขาเทยฺยุํ หึเสยฺยุํ วิหึเสยฺยุํ เหเฐยฺยุํ วิเหเฐยฺยุํ ฆาเตยฺยุํ อุปฆาเตยฺยุํ อุปฆาตํ วา กเรยฺยุํฯ จตุปฺปทโต อุปฆาโต ยํ กิญฺจิ จตุปฺปทภยนฺติ – มนุสฺสผสฺสานํ จตุปฺปทานํฯ

เตนาห ภควา –

“ปญฺจนฺนํ ธีโร ภยานํ น ภาเย, ภิกฺขุ สโต สปริยนฺตจารี;
ฑํสาธิปาตานํ สรีสปานํ, มนุสฺสผสฺสานํ จตุปฺปทาน”นฺติฯ

๒๐๐ปรธมฺมิกานมฺปิ น สนฺตเสยฺย, ทิสฺวาปิ เตสํ พหุเภรวานิ;
อถาปรานิ อภิสมฺภเวยฺย, ปริสฺสยานิ กุสลานุเอสีฯ

ปรธมฺมิกานมฺปิ น สนฺตเสยฺย, ทิสฺวาปิ เตสํ พหุเภรวานีติฯ ปรธมฺมิกา วุจฺจนฺติ สตฺต สหธมฺมิเก ฐเปตฺวา เย เกจิ พุเทฺธ ธเมฺม สเงฺฆ อปฺปสนฺนา ฯ เต ภิกฺขุํ ปญฺหํ วา ปุเจฺฉยฺยุํ วาทํ วา อาโรเปยฺยุํ อโกฺกเสยฺยุํ ปริภาเสยฺยุํ โรเสยฺยุํ วิโรเสยฺยุํ หึเสยฺยุํ วิหึเสยฺยุํ เหเฐยฺยุํ วิเหเฐยฺยุํ ฆาเตยฺยุํ อุปฆาเตยฺยุํ อุปฆาตํ วา กเรยฺยุํฯ เตสํ พหุเภรเว ปสฺสิตฺวา วา สุณิตฺวา วา น เวเธยฺย น ปเวเธยฺย น สมฺปเวเธยฺย น ตเสยฺย น สนฺตเสยฺย น อุตฺตเสยฺย น ปริตฺตเสยฺย น ภาเยยฺย น สนฺตาสํ อาปเชฺชยฺย, อภีรู อสฺส อจฺฉมฺภี อนุตฺราสี อปลายี ปหีนภยเภรโว วิคตโลมหํโส วิหเรยฺยาติ – ปรธมฺมิกานมฺปิ น สนฺตเสยฺย ทิสฺวาปิ เตสํ พหุเภรวานิฯ

อถาปรานิ อภิสมฺภเวยฺย, ปริสฺสยานิ กุสลานุเอสีติฯ อถาปรานิปิ อตฺถิ อภิสโมฺภตพฺพานิ อภิภวิตพฺพานิ อโชฺฌตฺถริตพฺพานิ ปริยาทิยิตพฺพานิ มทฺทิตพฺพานิฯ **ปริสฺสยา**ติ เทฺว ปริสฺสยา – ปากฏปริสฺสยา จ ปฏิจฺฉนฺนปริสฺสยา จ…เป.… เอวมฺปิ ตตฺราสยาติ – ปริสฺสยาฯ **กุสลานุเอสี**ติ สมฺมาปฏิปทํ อนุโลมปฏิปทํ อปจฺจนีกปฏิปทํ อวิรุทฺธปฏิปทํ อนฺวตฺถปฏิปทํ…เป.… อริยํ อฏฺฐงฺคิกํ มคฺคํ นิพฺพานญฺจ นิพฺพานคามินิญฺจ ปฏิปทํ เอสเนฺตน คเวสเนฺตน ปริเยสเนฺตน ปริสฺสยา อภิสโมฺภตพฺพา อภิภวิตพฺพา อโชฺฌตฺถริตพฺพา ปริยาทิยิตพฺพา มทฺทิตพฺพาติ – อถาปรานิ อภิสมฺภเวยฺย ปริสฺสยานิ กุสลานุเอสีฯ

เตนาห ภควา –

“ปรธมฺมิกานมฺปิ น สนฺตเสยฺย, ทิสฺวาปิ เตสํ พหุเภรวานิ;
อถาปรานิ อภิสมฺภเวยฺย, ปริสฺสยานิ กุสลานุเอสี”ติฯ

๒๐๑. อาตงฺกผเสฺสน ขุทาย ผุฏฺโฐ, สีตํ อถุณฺหํ [อตฺุณฺหํ (สี. ก.)] **อธิวาสเยยฺย;**
โส เตหิ ผุฏฺโฐ พหุธา อโนโก, วีริยปรกฺกมํ ทฬฺหํ กเรยฺยฯ

อาตงฺกผเสฺสน ขุทาย ผุฏฺโฐติฯ อาตงฺกผโสฺส วุจฺจติ โรคผโสฺสฯ โรคผเสฺสน ผุฏฺโฐ ปเรโต สโมหิโต สมนฺนาคโต อสฺส; จกฺขุโรเคน ผุฏฺโฐ ปเรโต สโมหิโต สมนฺนาคโต อสฺส, โสตโรเคน… ฆานโรเคน… ชิวฺหาโรเคน… กายโรเคน…เป.… ฑํสมกสวาตาตปสรีสปสมฺผเสฺสน ผุฏฺโฐ ปเรโต สโมหิโต สมนฺนาคโต อสฺสฯ ขุทา วุจฺจติ ฉาตโกฯ ฉาตเกน ผุฏฺโฐ ปเรโต สโมหิโต สมนฺนาคโต อสฺสาติ – อาตงฺกผเสฺสน ขุทาย ผุฏฺโฐฯ

สีตํ อถุณฺหํ อธิวาสเยยฺยาติฯ **สีต**นฺติ ทฺวีหิ การเณหิ สีตํ โหติ – อพฺภนฺตรธาตุปฺปโกปวเสน [อพฺภนฺตรธาตุสโงฺกปวเสน (สฺยา.)] วา สีตํ โหติ, พหิทฺธา อุตุวเสน วา สีตํ โหติฯ **อุณฺหนฺ**ติ ทฺวีหิ การเณหิ อุณฺหํ โหติ – อพฺภนฺตรธาตุปฺปโกปวเสน วา อุณฺหํ โหติ, พหิทฺธา อุตุวเสน วา อุณฺหํ โหตีติ – สีตํ อถุณฺหํ ฯ **อธิวาสเยยฺยา**ติ ขโม อสฺส สีตสฺส อุณฺหสฺส ชิฆจฺฉาย ปิปาสาย ฑํสมกสวาตาตปสรีสปสมฺผสฺสานํ ทุรุตฺตานํ ทุราคตานํ วจนปถานํ อุปฺปนฺนานํ สารีริกานํ เวทนานํ ทุกฺขานํ ติพฺพานํ [ติปฺปานํ (สี. สฺยา.)] ขรานํ กฏุกานํ อสาตานํ อมนาปานํ ปาณหรานํ อธิวาสกชาติโก อสฺสาติ – สีตํ อถุณฺหํ อธิวาสเยยฺยฯ

โส เตหิ ผุฏฺโฐ พหุธา อโนโกติฯ **โส เตหี**ติ อาตงฺกผเสฺสน จ ขุทาย จ สีเตน จ อุเณฺหน จ ผุฏฺโฐ ปเรโต สโมหิโต สมนฺนาคโต อสฺสาติ – โส เตหิ ผุฏฺโฐฯ **พหุธา**ติ อเนกวิเธหิ อากาเรหิ ผุฏฺโฐ ปเรโต สโมหิโต สมนฺนาคโต อสฺสาติ – โส เตหิ ผุฏฺโฐ พหุธา ฯ **อโนโก**ติ อภิสงฺขารสหคตวิญฺญาณสฺส โอกาสํ น กโรตีติปิ – อโนโกฯ อถ วา กายทุจฺจริตสฺส วจีทุจฺจริตสฺส มโนทุจฺจริตสฺส โอกาสํ น กโรตีติปิ – อโนโกติ – โส เตหิ ผุฏฺโฐ พหุธา อโนโกฯ

วีริยปรกฺกมํ ทฬฺหํ กเรยฺยาติฯ วีริยปรกฺกโม วุจฺจติ โย เจตสิโก วีริยารโมฺภ นิกฺกโม ปรกฺกโม อุยฺยาโม วายาโม อุสฺสาโห อุโสฺสฬฺหี อปฺปฏิวานี ถาโม ธิติ อสิถิลปรกฺกมตา อนิกฺขิตฺตจฺฉนฺทตา อนิกฺขิตฺตธุรตา ธุรสมฺปคฺคาโห วีริยํ วีริยินฺทฺริยํ วีริยพลํ สมฺมาวายาโมฯ **วีริยปรกฺกมํ ทฬฺหํ กเรยฺยา**ติฯ วีริยํ ปรกฺกมํ ทฬฺหํ กเรยฺย ถิรํ กเรยฺย, ทฬฺหสมาทาโน อสฺส อวตฺถิตสมาทาโนติ – วีริยปรกฺกมํ ทฬฺหํ กเรยฺยฯ

เตนาห ภควา –

“อาตงฺกผเสฺสน ขุทาย ผุฏฺโฐ, สีตํ อจฺจุณฺหํ อธิวาสเยยฺย;
โส เตหิ ผุฏฺโฐ พหุธา อโนโก, วีริยปรกฺกมํ ทฬฺหํ กเรยฺยา”ติฯ

๒๐๒. เถยฺยํ น กาเร น มุสา ภเณยฺย, เมตฺตาย ผเสฺส ตสถาวรานิ;
ยทาวิลตฺตํ มนโส วิชญฺญา, กณฺหสฺส ปโกฺขติ วิโนทเยยฺยฯ

เถยฺยํ น กาเร น มุสา ภเณยฺยาติฯ **เถยฺยํ น กาเร**ติ อิธ ภิกฺขุ อทินฺนาทานํ ปหาย อทินฺนาทานา ปฏิวิรโต อสฺส ทินฺนาทายี ทินฺนปาฏิกงฺขี, อเถเนน สุจิภูเตน อตฺตนา วิหเรยฺยาติ – เถยฺยํ น กาเรฯ **น มุสา ภเณยฺยา**ติ อิธ ภิกฺขุ มุสาวาทํ ปหาย มุสาวาทา ปฏิวิรโต อสฺส สจฺจวาที สจฺจสโนฺธ เถโต ปจฺจยิโก อวิสํวาทโก โลกสฺสาติ – เถยฺยํ น กาเร น มุสา ภเณยฺยฯ

เมตฺตาย ผเสฺส ตสถาวรานีติฯ **เมตฺตา**ติ ยา สเตฺตสุ เมตฺติ เมตฺตายนา เมตฺตายิตตฺตํ อนุทยา อนุทยนา อนุทยิตตฺตํ [อนุทฺทยา (สี.) เอวมีทิเสสุ ทฺวีสุ ปเทสุปิ ทฺวิภาววเสนฯ อนุทา อนุทายนา อนุทายิตตฺตํ (สฺยา. ก.)] หิเตสิตา อนุกมฺปา อพฺยาปาโท อพฺยาปโชฺช [อพฺยาปโชฺฌ (สฺยา. ก.)] อโทโส กุสลมูลํฯ **ตสา**ติ เยสํ ตสิตา ตณฺหา อปฺปหีนา, เยสญฺจ ภยเภรวา อปฺปหีนาฯ กึการณา วุจฺจนฺติ ตสา? เต ตสนฺติ อุตฺตสนฺติ ปริตสนฺติ ภายนฺติ สนฺตาสํ อาปชฺชนฺติ; ตํการณา วุจฺจนฺติ ตสาฯ **ถาวรา**ติ เยสํ ตสิตา ตณฺหา ปหีนา, เยสญฺจ ภยเภรวา ปหีนาฯ กึการณา วุจฺจนฺติ ถาวรา? เต น ตสนฺติ น อุตฺตสนฺติ น ปริตสนฺติ น ภายนฺติ สนฺตาสํ น อาปชฺชนฺติ; ตํการณา วุจฺจนฺติ ถาวราฯ **เมตฺตาย ผเสฺส ตสถาวรานี**ติฯ ตเส จ ถาวเร จ เมตฺตาย ผเสฺสยฺย ผเรยฺย, เมตฺตาสหคเตน เจตสา วิปุเลน มหคฺคเตน อปฺปมาเณน อเวเรน อพฺยาปเชฺชน ผริตฺวา วิหเรยฺยาติ – เมตฺตาย ผเสฺส ตสถาวรานิฯ

ยทาวิลตฺตํ มนโส วิชญฺญาติฯ **ยทา**ติ ยทาฯ **มนโส**ติ ยํ จิตฺตํ มโน มานสํ หทยํ ปณฺฑรํ มโน มนายตนํ มนินฺทฺริยํ วิญฺญาณํ วิญฺญาณกฺขโนฺธ ตชฺชา มโนวิญฺญาณธาตุฯ กายทุจฺจริเตน จิตฺตํ อาวิลํ โหติ ลุฬิตํ เอริตํ ฆฏฺฏิตํ จลิตํ ภนฺตํ อวูปสนฺตํฯ วจีทุจฺจริเตน…เป.… มโนทุจฺจริเตน… ราเคน… โทเสน… โมเหน… โกเธน… อุปนาเหน… มเกฺขน… ปฬาเสน… อิสฺสาย… มจฺฉริเยน… มายาย… สาเฐเยฺยน… ถเมฺภน… สารเมฺภน… มาเนน… อติมาเนน… มเทน… ปมาเทน… สพฺพกิเลเสหิ… สพฺพทุจฺจริเตหิ… สพฺพทรเถหิ… สพฺพปริฬาเหหิ… สพฺพสนฺตาเปหิ… สพฺพากุสลาภิสงฺขาเรหิ จิตฺตํ อาวิลํ โหติ ลุฬิตํ เอริตํ ฆฏฺฏิตํ จลิตํ ภนฺตํ อวูปสนฺตํฯ **ยทาวิลตฺตํ มนโส วิชญฺญา**ติฯ จิตฺตสฺส อาวิลภาวํ ชาเนยฺย อาชาเนยฺย วิชาเนยฺย ปฏิวิชาเนยฺย ปฏิวิเชฺฌยฺยาติ – ยทาวิลตฺตํ มนโส วิชญฺญาฯ

กณฺหสฺส ปโกฺขติ วิโนทเยยฺยาติฯ **กโณฺห**ติ โย โส มาโร กโณฺห อธิปติ อนฺตคู นมุจิ ปมตฺตพนฺธุฯ กณฺหสฺส ปโกฺข มารปโกฺข มารปาโส มารพฬิสํ มารามิสํ มารวิสโย มารนิวาโส มารโคจโร มารพนฺธนนฺติ ปชเหยฺย วิโนเทยฺย พฺยนฺตึ กเรยฺย อนภาวํ คเมยฺยาติฯ เอวมฺปิ กณฺหสฺส ปโกฺขติ วิโนทเยยฺยฯ อถ วา กณฺหสฺส ปโกฺข มารปโกฺข อกุสลปโกฺข ทุกฺขุทฺทโย ทุกฺขวิปาโก นิรยสํวตฺตนิโก ติรจฺฉานโยนิสํวตฺตนิโก เปตฺติวิสยสํวตฺตนิโกติ ปชเหยฺย วิโนเทยฺย พฺยนฺตึ กเรยฺย อนภาวํ คเมยฺยาติฯ เอวมฺปิ กณฺหสฺส ปโกฺขติ วิโนทเยยฺยฯ

เตนาห ภควา –

“เถยฺยํ น กาเร น มุสา ภเณยฺย, เมตฺตาย ผเสฺส ตสถาวรานิ;

ยทาวิลตฺตํ มนโส วิชญฺญา, กณฺหสฺส ปโกฺขติ วิโนทเยยฺยา’’ติฯ

๒๐๓.โกธาติมานสฺส วสํ น คเจฺฉ, มูลมฺปิ เตสํ ปลิขญฺญ ติเฏฺฐ;
อถปฺปิยํ วา ปน อปฺปิยํ วา, อทฺธา ภวโนฺต อภิสมฺภเวยฺยฯ

โกธาติมานสฺส วสํ น คเจฺฉติฯ **โกโธ**ติ โย จิตฺตสฺส อาฆาโต ปฏิฆาโต...เป.... จณฺฑิกฺกํ อสฺโรโป อนตฺตมนตา จิตฺตสฺสฯ **อติมาโน**ติ อิเธกโจฺจ ปรํ อติมญฺญติ ชาติยา วา โคเตฺตน วา...เป.... อญฺญตรญฺญตเรน วา วตฺถุนาฯ **โกธาติมานสฺส วสํ น คเจฺฉ**ติฯ โกธสฺส จ อติมานสฺส จ วสํ น คเจฺฉยฺย, โกธญฺจ อติมานญฺจ ปชเหยฺย วิโนเทยฺย พฺยนฺติํ กเรยฺย อนภาวํ คเมยฺยาติ – โกธาติมานสฺส วสํ น คเจฺฉฯ

มูลมฺปิ เตสํ ปลิขญฺญ ติเฏฺฐติฯ กตมํ โกธสฺส มูลํ? อวิชฺชา มูลํ, อโยนิโส มนสิกาโร มูลํ, อสฺมิมาโน มูลํ, อหิริกํ มูลํ, อโนตฺตปฺปํ มูลํ, อุทฺธจฺจํ มูลํ – อิทํ โกธสฺส มูลํฯ กตมํ อติมานสฺส มูลํ? อวิชฺชา มูลํ, อโยนิโส มนสิกาโร มูลํ, อสฺมิมาโน มูลํ, อหิริกํ มูลํ , อโนตฺตปฺปํ มูลํ, อุทฺธจฺจํ มูลํ – อิทํ อติมานสฺส มูลํฯ **มูลมฺปิ เตสํ ปลิขญฺญ ติเฏฺฐ**ติฯ โกธสฺส จ อติมานสฺส จ มูลํ ปลิขณิตฺวา อุทฺธริตฺวา สมุทฺธริตฺวา อุปฺปาฏยิตฺวา สมุปฺปาฏยิตฺวา ปชหิตฺวา วิโนเทตฺวา พฺยนฺติํ กริตฺวา อนภาวํ คเมตฺวา ติเฏฺฐยฺย สนฺติเฏฺฐยฺยาติ – มูลมฺปิ เตสํ ปลิขญฺญ ติเฏฺฐฯ

อถปฺปิยํ วา ปน อปฺปิยํ วา, อทฺธา ภวโนฺต อภิสมฺภว◌ฺยฺยาติฯ **อถา**ติ ปทสนฺธิ ปทสํสโคฺค ปทปาริปูรี อกฺขรสมวาโย พฺยญฺชนสิลิฏฺฐตา ปทานุปุพฺพตาเปตํ – อถาติฯ **ปิยา**ติ เทฺว ปิยา – สตฺตา วา สงฺขารา วาฯ กตเม สตฺตา ปิยา? อิธ ยาสฺส [ยสฺส (สฺยา.) สุตฺตมาลา โอโลเกตพฺพา] เต โหนฺติ อตฺถกามา หิตกามา ผาสุกามา โยคเกฺขมกามา มาตา วา ปิตา วา ภาตา วา ภคินี วา ปุตฺตา วา ธีตา วา มิตฺตา วา อมจฺจา วา ญาตี วา สาโลหิตา วา – อิเม สตฺตา ปิยาฯ กตเม สงฺขารา ปิยา? มนาปิกา รูปา มนาปิกา สทฺทา... คนฺธา... รสา... โผฏฺฐพฺพา – อิเม สงฺขารา ปิยาฯ **อปฺปิยา**ติ เทฺว อปฺปิยา – สตฺตา วา สงฺขารา วาฯ กตเม สตฺตา อปฺปิยา? อิธ ยาสฺส เต โหนฺติ อนตฺถกามา อหิตกามา อผาสุกามา อโยคเกฺขมกามา ชีวิตา โวโรเปตุกามา – อิเม สตฺตา อปฺปิยาฯ กตเม สงฺขารา อปฺปิยา? อมนาปิกา รูปา อมนาปิกา สทฺทา, คนฺธา... รสา... โผฏฺฐพฺพา – อิเม สงฺขารา อปฺปิยาฯ **อทฺธา**ติ เอกํสวจนํ นิสฺสํสยวจนํ นิกฺกงฺขวจนํ อเทฺวชฺฌวจนํ อเทฺวฬฺหกวจนํ นิยฺยานิกวจนํ อปณฺณกวจนํ อวตฺถาปนวจนเมตํ – อทฺธาติฯ **อถปฺปิยํ วา ปน อปฺปิยํ วา, อทฺธา ภวโนฺต อภิสมฺภเวยฺยา**ติฯ ปิยาปฺปิยํ สาตาสาตํ สุขทุกฺขํ โสมนสฺสโทมนสฺสํ อิฏฺฐานิฏฺฐํ อภิสมฺภวโนฺต วา อภิภเวยฺย อธิภวโนฺต วา อภิสมฺภเวยฺยาติ – อถปฺปิยํ วา ปน อปฺปิยํ วา อทฺธา ภวโนฺต อภิสมฺภเวยฺยฯ

เตนาห ภควา –

“โกธาติมานสฺส วสํ น คเจฺฉ, มูลมฺปิ เตสํ ปลิขญฺญ ติเฏฺฐ;
อถปฺปิยํ วา ปน อปฺปิยํ วา, อทฺธา ภวโนฺต อภิสมฺภเวยฺยา’’ติฯ

๒๐๔.ปญฺญํ ปุรกฺขตฺวา กลฺยาณปีติ, วิกฺขมฺภเย ตานิ ปริสฺสยานิ;
อรติํ สเหถ สยนมฺหิ ปเนฺต, จตุโร สเหถ ปริเทวธเมฺมฯ

ปญฺญํ ปุรกฺขตฺวา กลฺยาณปีตีติ ฯ **ปญฺญาติ** ยา ปญฺญา ปชานนา วิจโย ปวิจโย ธมฺม วิจโย...เป.... อโมโห สมฺมาทิฏฺฐิ ฯ **ปญฺญํ ปุรกฺขตฺวาติ** อิเธกโจฺจ ปญฺญํ ปุรโต กตฺวา จรติ ปญฺญาธโช ปญฺญาเกตุ ปญฺญาธิปเตโยฺย วิจยพหุโล ปวิจยพหุโล เปกฺขายนพหุโล [โอกฺขายนพหุโล (พหูสุ)] สเมฺปกฺขายนพหุโล [สโมกฺขายนพหุโล (สี. สฺยา.)] วิภูตวิหารี ตจฺจริโต ตพฺพหุโล ตคฺครุโก ตนฺนิโนฺน ตโปฺปโณ ตปฺปพฺภาโร ตทธิมุโตฺต ตทธิปเตโยฺยติ ฯ เอวมฺปิ ปญฺญํ ปุรกฺขตฺวา ฯ

อถ วา คจฺฉโนฺต วา ''คจฺฉามี''ติ ปชานาติ, ฐิโต วา ''ฐิโตมฺหี''ติ ปชานาติ, นิสิโนฺน วา ''นิสิโนฺนมฺหี''ติ ปชานาติ, สยาโน วา ''สยาโนมฺหี''ติ ปชานาติ, ยถา ยถา วา ปนสฺส กาโย ปณิหิโต โหติ ตถา ตถา นํ ปชานาตีติ ฯ เอวมฺปิ ปญฺญํ ปุรกฺขตฺวา ฯ

อถ วา อภิกฺกเนฺต ปฏิกฺกเนฺต สมฺปชานการี โหติ, อาโลกิเต วิโลกิเต สมฺปชานการี โหติ, สมิญฺชิเต ปสาริเต สมฺปชานการี โหติ, สงฺฆาฏิปตฺตจีวรธารเณ สมฺปชานการี โหติ, อสิเต ปีเต ขายิเต สายิเต สมฺปชานการี โหติ, อุจฺจารปสฺสาวกเมฺม สมฺปชานการี โหติ, คเต ฐิเต นิสิเนฺน สุเตฺต ชาคริเต ภาสิเต ตุณฺหิภาเว สมฺปชานการี โหตีติ ฯ เอวมฺปิ ปญฺญํ ปุรกฺขตฺวา ฯ

กลฺยาณปีตีติ พุทฺธานุสฺสติวเสน อุปฺปชฺชติ ปีติ ปาโมชฺชํ [ปามุชฺชํ (สฺยา.)] – กลฺยาณปีตีติ ฯ ธมฺมานุสฺสติ สงฺฆานุสฺสติ สีลานุสฺสติ จาคานุสฺสติ เทวตานุสฺสติ อานาปานสฺสติ มรณสฺสติ กายคตาสติวเสน อุปสมานุสฺสติวเสน อุปฺปชฺชติ ปีติ ปาโมชฺชํ – กลฺยาณปีตีติ – ปญฺญํ ปุรกฺขตฺวา กลฺยาณปีติ ฯ

วิกฺขมฺภเย ตานิ ปริสฺสยานีติ ฯ **ปริสฺสยาติ** เทฺว ปริสฺสยา – ปากฏปริสฺสยา จ ปฏิจฺฉนฺนปริสฺสยา จ...เป.... อิเม วุจฺจนฺติ ปากฏปริสฺสยา...เป.... อิเม วุจฺจนฺติ ปฏิจฺฉนฺนปริสฺสยา...เป.... เอวมฺปิ ตตฺราสยาติ – ปริสฺสยา ฯ **วิกฺขมฺภเย ตานิ ปริสฺสยานีติ** ฯ ตานิ ปริสฺสยานิ วิกฺขเมฺภยฺย อภิภเวยฺย อโชฺฌตฺถเรยฺย ปริยาทิเยยฺย มเทฺทยฺยาติ – วิกฺขมฺภเย ตานิ ปริสฺสยานิ ฯ

อรตึ สเหถ สยนมฺหิ ปเนฺตติ ฯ **อรตีติ** ยา อรติ อรติตา อนภิรติ อนภิรมณา [อนภิรมนา (พหูสุ) วิภ. ๘๕๖] อุกฺกณฺฐิตา ปริตสฺสิตา ฯ **สยนมฺหิ ปเนฺตติ** ปเนฺตสุ วา เสนาสเนสุ อญฺญตรญฺญตเรสุ วา อธิกุสเลสุ ธเมฺมสุ อรตึ สเหยฺย อภิภเวยฺย อโชฺฌตฺถเรยฺย ปริยาทิเยยฺย มเทฺทยฺยาติ – อรตึ สเหถ สยนมฺหิ ปเนฺต ฯ

จตุโร สเหถ ปริเทวธเมฺมติ ฯ จตฺตาโร ปริเทวนีเย ธเมฺม สเหยฺย ปริสเหยฺย อภิภเวยฺย อโชฺฌตฺถเรยฺย ปริยาทิเยยฺย มเทฺทยฺยาติ – จตุโร สเหถ ปริเทวธเมฺม ฯ

เตนาห ภควา –

''ปญฺญํ ปุรกฺขตฺวา กลฺยาณปีติ, วิกฺขมฺภเย ตานิ ปริสฺสยานิ;
อรตึ สเหถ สยนมฺหิ ปเนฺต, จตุโร สเหถ ปริเทวธเมฺม''ติ ฯ

๒๐๕. **กึสู อสิสฺสํ กุว วา** [กุหึ วา (สี.), กุวํ วา (สฺยา.), กุถ วา (ก.)] **อสิสฺสํ, ทุกฺขํ วต เสตฺถ กฺวชฺช เสสฺสํ;**
เอเต วิตเกฺก ปริเทวเนยฺย, วินยถ เสโข อนิเกตจารี [อนิเกตสารี (สฺยา.)] ฯ

กึ๋สู อสิสฺสํ กุว วา อสิสฺสนฺติฯ **กึ๋สู อสิสฺสามี**ติ กึ ภุญฺชิสฺสามิ โอทนํ วา กุมฺมาสํ วา สตฺตุํ วา มจฺฉํ วา มํสํ วาติ – กึ๋สู อสิสฺสํฯ **กุว วา อสิสฺสนฺ**ติ กตฺถ ภุญฺชิสฺสามิ ขตฺติยกุเล วา พฺราหฺมณกุเล วา เวสฺสกุเล วา สุทฺทกุเล วาติ – กึ๋สู อสิสฺสํ กุว วา อสิสฺสํฯ

ทุกฺขํ วต เสตฺถ กฺวชฺช เสสฺสนฺติ อิมํ รตฺตึ ทุกฺขํ สยิตฺถ ผลเก วา ตฏฺฏิกาย วา จมฺมขเณฺฑ วา ติณสนฺถาเร วา ปณฺณสนฺถาเร วา ปลาลสนฺถาเร วาฯ อาคามิรตฺตึ [อาคมนรตฺตึ (สฺยา.)] กตฺถ สุขํ สยิสฺสามิ มเญฺจ วา ปีเฐ วา ภิสิยา วา พิโมฺพหเน วา วิหาเร วา อฑฺฒโยเค วา ปาสาเท วา หมฺมิเย วา คุหาย วาติ – ทุกฺขํ วต เสตฺถ กฺวชฺช เสสฺสํฯ

เอเต วิตเกฺก ปริเทวเนยฺยติฯ **เอเต วิตเกฺก**ติ เทฺว ปิณฺฑปาตปฏิสญฺญุเตฺต วิตเกฺก, เทฺว เสนาสนปฏิสญฺญุเตฺต วิตเกฺกฯ **ปริเทวเนยฺย**ติ อาเทวเนยฺย ปริเทวเนยฺยติ – เอเต วิตเกฺก ปริเทวเนยฺยฯ

วินเยถ เสโข อนิเกตจารีติฯ **เสโข**ติ กึ๋การณา วุจฺจติ เสโข? สิกฺขตีติ – เสโขฯ กิญฺจ สิกฺขติ? อธิสีลมฺปิ สิกฺขติ, อธิจิตฺตมฺปิ สิกฺขติ, อธิปญฺญมฺปิ สิกฺขติฯ กตมา อธิสีลสิกฺขา…เป.… อยํ อธิปญฺญาสิกฺขาฯ อิมา ติโสฺส สิกฺขาโย อาวชฺชโนฺต สิกฺขติ, ชานโนฺต ปสฺสโนฺต ปจฺจเวกฺขโนฺต จิตฺตํ อธิฏฺฐหโนฺต สิกฺขติ, สทฺธาย อธิมุจฺจโนฺต สิกฺขติ, วีริยํ ปคฺคณฺหโนฺต, สตึ อุปฏฺฐเปโนฺต, จิตฺตํ สมาทหโนฺต, ปญฺญาย ปชานโนฺต สิกฺขติ, อภิเญฺญยฺยํ อภิชานโนฺต สิกฺขติ, ปริเญฺญยฺยํ ปริชานโนฺต, ปหาตพฺพํ ปชหโนฺต, ภาเวตพฺพํ ภาเวโนฺต, สจฺฉิกาตพฺพํ สจฺฉิกโรโนฺต สิกฺขติ อาจรติ สมาจรติ สมาทาย สิกฺขติฯ ตํการณา วุจฺจติ – เสโขฯ วินยาย ปฏิวินยาย ปหานาย วูปสมาย ปฏินิสฺสคฺคาย ปฏิปสฺสทฺธิยา อธิสีลมฺปิ สิเกฺขยฺย, อธิจิตฺตมฺปิ สิเกฺขยฺย, อธิปญฺญมฺปิ สิเกฺขยฺยฯ อิมา ติโสฺส สิกฺขาโย อาวชฺชโนฺต สิเกฺขยฺย ชานโนฺต…เป.… สจฺฉิกาตพฺพํ สจฺฉิกโรโนฺต สิเกฺขยฺย อาจเรยฺย สมาจเรยฺย สมาทาย วเตฺตยฺยาติ – วินเยถ เสโขฯ

อนิเกตจารีติ ฯ กถํ นิเกตจารี โหติ? อิเธกโจฺจ กุลปลิโพเธน สมนฺนาคโต โหติ, คณปลิโพเธน… อาวาสปลิโพเธน… จีวรปลิโพเธน… ปิณฺฑปาตปลิโพเธน… เสนาสนปลิโพเธน… คิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารปลิโพเธน สมนฺนาคโต โหติฯ เอวํ นิเกตจารี โหติฯ กถํ อนิเกตจารี โหติ? อิธ ภิกฺขุ น กุลปลิโพเธน สมนฺนาคโต โหติ, น คณปลิโพเธน… น อาวาสปลิโพเธน… น จีวรปลิโพเธน… น ปิณฺฑปาตปลิโพเธน… น เสนาสนปลิโพเธน… น คิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารปลิโพเธน สมนฺนาคโต โหติฯ เอวํ อนิเกตจารี โหติฯ

> ‘‘มคธํ คตา โกสลํ คตา, เอกจฺจิยา ปน วชฺชิภูมิยา;
> มิคา วิย อสงฺฆจาริโน [มาคธา วิสงฺฆจาริโน (สฺยา.)], อนิเกตา วิหรนฺติ ภิกฺขโวฯ
>
> ‘‘สาธุ จริตกํ สาธุ สุจริตํ, สาธุ สทา อนิเกตวิหาโร;
> อตฺถปุจฺฉนํ ปทกฺขิณํ กมฺมํ, เอตํ สามญฺญํ อกิญฺจนสฺสา’’ติฯ

วินเยถ เสโข อนิเกตจารีฯ เตนาห ภควา –

> ‘‘กึ๋สู อสิสฺสํ กุว วา อสิสฺสํ, ทุกฺขํ วต เสตฺถ กฺวชฺช เสสฺสํ;
> เอเต วิตเกฺก ปริเทวเนยฺย, วินเยถ เสโข อนิเกตจารี’’ติฯ

๒๐๖**อนฺนญฺจ ลทฺธา วสนญฺจ กาเล, มตฺตํ ส ชญฺญา** [มตฺตํ โส ชญฺญา (สฺยา.)] **อิธ โตสนตฺถํ;**

โส เตสุ คุโตฺต ยตจาริ คาเม, รุสิโตปิ [ทูสิโตปิ (ก.)] **วาจํ ผรุสํ น วชฺชาฯ**

อนฺนญฺจ ลทฺธา วสนญฺจ กาเลติฯ **อนฺน**นฺติ โอทโน กุมฺมาโส สตฺตุ มจฺโฉ มํสํฯ **วสน**นฺติ ฉ จีวรานิ – โขมํ, กปฺปาสิกํ, โกเสยฺยํ, กมฺพลํ, สาณํ, ภงฺคํฯ **อนฺนญฺจ ลทฺธา วสนญฺจ กาเล**ติฯ จีวรํ ลภิตฺวา ปิณฺฑปาตํ ลภิตฺวา น กุหนาย, น ลปนาย, น เนมิตฺติกตาย, น นิเปฺปสิกตาย, น ลาเภน ลาภํ นิชิคีสนตาย, น ทารุทาเนน, น เวฬุทาเนน, น ปตฺตทาเนน, น ปุปฺผทาเนน, น ผลทาเนน, น สินานทาเนน, น จุณฺณทาเนน, น มตฺติกาทาเนน, น ทนฺตกฎฺฐทาเนน, น มุโขทกทาเนน, น จาตุกมฺยตาย, น มุคฺคสูปฺยตาย, น ปาริภฎฺยตาย, น ปีฐมทฺทิกตาย, น วตฺถุวิชฺชาย, น ติรจฺฉานวิชฺชาย, น องฺควิชฺชาย, น นกฺขตฺตวิชฺชาย, น ทูตคมเนน, น ปหิณคมเนน, น ชงฺฆเปสนิเกน, น เวชฺชกเมฺมน, น ปิณฺฑปฏิปิณฺฑเกน, น ทานานุปฺปทาเนน ธเมฺมน สเมน ลทฺธา ลภิตฺวา อธิคนฺตฺวา วินฺทิตฺวา ปฏิลภิตฺวาติ – อนฺนญฺจ ลทฺธา วสนญฺจ กาเลฯ

มตฺตํ ส ชญฺญา อิธ โตสนตฺถนฺติฯ **มตฺตํ ส ชญฺญา**ติ ทฺวีหิ การเณหิ มตฺตํ ชาเนยฺย – ปฏิคฺคหณโต วา ปริโภคโต วาฯ กถํ ปฏิคฺคหณโต มตฺตํ ชานาติ? โถเกปิ ทิยฺยมาเน กุลานุทยาย [กุลานุทฺทยาย (สี. ก.)] กุลานุรกฺขาย กุลานุกมฺปาย ปฏิคฺคณฺหาติ, พหุเกปิ ทิยฺยมาเน กายปริหาริกํ จีวรํ ปฏิคฺคณฺหาติ กุจฺฉิปริหาริกํ ปิณฺฑปาตํ ปฏิคฺคณฺหาติฯ เอวํ ปฏิคฺคหณโต มตฺตํ ชานาติฯ กถํ ปริโภคโต มตฺตํ ชานาติ?

ปฏิสงฺขา โยนิโส จีวรํ ปฏิเสวติ ยาวเทว สีตสฺส ปฏิฆาตาย อุณฺหสฺส ปฏิฆาตาย ฑํสมกสวาตาตปสรีสปสมฺผสฺสานํ ปฏิฆาตาย, ยาวเทว หิริโกปีนปฏิจฺฉาทนตฺถํฯ

ปฏิสงฺขา โยนิโส ปิณฺฑปาตํ ปฏิเสวติ เนว ทวาย น มทาย น มณฺฑนาย น วิภูสนาย, ยาวเทว อิมสฺส กายสฺส ฐิติยา ยาปนาย วิหิํสูปรติยา พฺรหฺมจริยานุคฺคหายฯ อิติ ปุราณญฺจ เวทนํ ปฏิหงฺขามิ นวญฺจ เวทนํ น อุปฺปาเทสฺสามิ, ยาตฺรา จ เม ภวิสฺสติ อนวชฺชตา จ ผาสุวิหาโร จฯ

ปฏิสงฺขา โยนิโส เสนาสนํ ปฏิเสวติ ยาวเทว สีตสฺส ปฏิฆาตาย อุณฺหสฺส ปฏิฆาตาย ฑํสมกสวาตาตปสรีสปสมฺผสฺสานํ ปฏิฆาตาย, ยาวเทว อุตุปริสฺสยวิโนทนปฏิสลฺลานารามตฺถํฯ

ปฏิสงฺขา โยนิโส คิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารํ ปฏิเสวติ ยาวเทว อุปฺปนฺนานํ เวยฺยาพฺยาธิกานํ [เวยฺยาพาธิกานํ (สี. สฺยา.)] เวทนานํ ปฏิฆาตาย อพฺยาปชฺชปรมตายฯ

เอวํ ปริโภคโต มตฺตํ ชานาติฯ **มตฺตํ ส ชญฺญา**ติฯ อิเมหิ ทฺวีหิ การเณหิ มตฺตํ ชาเนยฺย อาชาเนยฺย ปฏิวิชาเนยฺย ปฏิวิเชฺฌยฺยาติ – มตฺตํ ส ชญฺญาฯ

อิธ โตสนตฺถนฺติฯ อิธ ภิกฺขุ สนฺตุโฎฺฐ โหติ อิตรีตเรน จีวเรน อิตรีตรจีวรสนฺตุฎฺฐิยา จ วณฺณวาที, น จ จีวรเหตุ อเนสนํ อปฺปติรูปํ อาปชฺชติ; อลทฺธา จ จีวรํ น ปริตสฺสติ, ลทฺธา จ จีวรํ อคธิโต อมุจฺฉิโต อนชฺฌาปโนฺน, อาทีนวทสฺสาวี นิสฺสรณปโญฺญ ปริภุญฺชติ; ตาย จ ปน อิตรีตรจีวรสนฺตุฎฺฐิยา เนวตฺตานุกฺกํเสติ, น ปรํ วเมฺภติฯ โย หิ ตตฺถ ทโกฺข อนลโส สมฺปชาโน ปฏิสฺสโต – อยํ วุจฺจติ ภิกฺขุ โปราเณ อคฺคเญฺญ อริยวํเส ฐิโตฯ

ปุน จปรํ ภิกฺขุ สนฺตุโฏฺฐ โหติ อิตรีตเรน ปิณฺฑปาเตน อิตรีตรปิณฺฑปาตสนฺตุฏฺฐิยา จ วณฺณวาที, น จ ปิณฺฑปาตเหตุ อเนสนํ อปฺปติรูปํ อาปชฺชติ, อลทฺธา จ ปิณฺฑปาตํ น ปริตสฺสติ, ลทฺธา จ ปิณฺฑปาตํ อคธิโต อมุจฺฉิโต อนชฺฌาปนฺโน, อาทีนวทสฺสาวี นิสฺสรณปญฺโญ ปริภุญฺชติ; ตาย จ ปน อิตรีตรปิณฺฑปาตสนฺตุฏฺฐิยา เนวตฺตานุกฺกํเสติ, น ปรํ วเมฺภติฯ โย หิ ตตฺถ ทกฺโข อนลโส สมฺปชาโน ปฏิสฺสโต – อยํ วุจฺจติ ภิกฺขุ โปราเณ อคฺคญฺเญ อริยวํเส ฐิโตฯ

ปุน จปรํ ภิกฺขุ สนฺตุโฏฺฐ โหติ อิตรีตเรน เสนาสเนน อิตรีตรเสนาสนสนฺตุฏฺฐิยา จ วณฺณวาที, น จ เสนาสนเหตุ อเนสนํ อปฺปติรูปํ อาปชฺชติ , อลทฺธา จ เสนาสนํ น ปริตสฺสติ, ลทฺธา จ เสนาสนํ อคธิโต อมุจฺฉิโต อนชฺฌาปนฺโน, อาทีนวทสฺสาวี นิสฺสรณปญฺโญ ปริภุญฺชติ; ตาย จ ปน อิตรีตรเสนาสนสนฺตุฏฺฐิยา เนวตฺตานุกฺกํเสติ, น ปรํ วเมฺภติฯ โย หิ ตตฺถ ทกฺโข อนลโส สมฺปชาโน ปฏิสฺสโต – อยํ วุจฺจติ ภิกฺขุ โปราเณ อคฺคญฺเญ อริยวํเส ฐิโตฯ

ปุน จปรํ ภิกฺขุ สนฺตุโฏฺฐ โหติ อิตรีตเรน คิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขาเรน, อิตรีตรคิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารสนฺตุฏฺฐิยา จ วณฺณวาที, น จ คิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารเหตุ อเนสนํ อปฺปติรูปํ อาปชฺชติ, อลทฺธา จ คิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารํ น ปริตสฺสติ, ลทฺธา จ คิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารํ อคธิโต อมุจฺฉิโต อนชฺฌาปนฺโน, อาทีนวทสฺสาวี นิสฺสรณปญฺโญ ปริภุญฺชติ; ตาย จ ปน อิตรีตรคิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารสนฺตุฏฺฐิยา เนวตฺตานุกฺกํเสติ, น ปรํ วเมฺภติฯ โย หิ ตตฺถ ทกฺโข อนลโส สมฺปชาโน ปฏิสฺสโต – อยํ วุจฺจติ ภิกฺขุ โปราเณ อคฺคญฺเญ อริยวํเส ฐิโตติ – มตฺตํ ส ชญฺญา อิธ โตสนตฺถํฯ

โส เตสุ คุโตฺต ยตจาริ คาเมติฯ **โส เตสุ คุโตฺต**ติ จีวเร ปิณฺฑปาเต เสนาสเน คิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขาเร คุโตฺต โคปิโต รกฺขิโต สํวุโตติฯ เอวมฺปิ โส เตสุ คุโตฺตฯ อถ วา อายตเนสุ คุโตฺต โคปิโต รกฺขิโต สํวุโตติฯ เอวมฺปิ โส เตสุ คุโตฺตฯ

ยตจาริ คาเมติ คาเม ยโต ยโตฺต ปฏิยโตฺต คุโตฺต โคปิโต รกฺขิโต สํวุโตติ – โส เตสุ คุโตฺต ยตจาริ คาเมฯ

รุสิโตปิ วาจํ ผรุสํ น วชฺชาติฯ ทูสิโต ขุํสิโต วมฺภิโต ฆฏฺฏิโต ครหิโต อุปวทิโต ผรุเสน กกฺขเฬน นปฺปฏิวชฺชา นปฺปฏิภเณยฺย, อโกฺกสนฺตํ น ปจฺจโกฺกเสยฺย, โรสนฺตํ นปฺปฏิโรเสยฺย, ภณฺฑนฺตํ น ปฏิภเณฺฑยฺย, น กลหํ กเรยฺย, น ภณฺฑนํ กเรยฺย, น วิคฺคหํ กเรยฺย, น วิวาทํ กเรยฺย, น เมธคํ กเรยฺย, กลหํ ภณฺฑนํ วิคฺคหํ วิวาทํ เมธคํ ปชเหยฺย วิโนเทยฺย พฺยนฺตึ กเรยฺย อนภาวํ คเมยฺย, กลหภณฺฑนวิคฺคหวิวาทเมธคา อารโต อสฺส วิรโต ปฏิวิรโต นิกฺขโนฺต นิสฺสโฏฺ วิปฺปมุโตฺต วิสญฺญุโตฺต วิมริยาทิกเตน เจตสา วิหเรยฺยาติ – รุสิโตปิ วาจํ ผรุสํ น วชฺชาฯ

เตนาห ภควา –

“อนฺนญฺจ ลทฺธา วสนญฺจ กาเล, มตฺตํ ส ชญฺญา อิธ โตสนตฺถํ;
โส เตสุ คุโตฺต ยตจาริ คาเม, รุสิโตปิ วาจํ ผรุสํ น วชฺชา”ติฯ

๒๐๗. โอกฺขิตฺตจกฺขุ น จ ปาทโลโล, ฌานานุยุโตฺต พหุชาครสฺส;

อุเปกฺขมารพฺภ สมาหิตโตฺต, ตกฺกาสยํ กุกฺกุจฺจญฺจุปจฺฉิเนฺท [กุกฺกุจฺจิยูปจฺฉิเนฺท (สฺยา.)] ฯ

โอกฺขิตฺตจกฺขุ น จ ปาทโลโลติฯ กถํ ขิตฺตจกฺขุ โหติ ? อิเธกโจฺจ ภิกฺขุ จกฺขุโลโล, จกฺขุโลลิเยน สมนฺนาคโต โหติ, ''อทิฏฺฐํ ทกฺขิตพฺพํ, ทิฏฺฐํ สมติกฺกมิตพฺพ''นฺติ อาราเมน อารามํ อุยฺยาเนน อุยฺยานํ คาเมน คามํ นิคเมน นิคมํ นคเรน นครํ รเฏฺฐน รฏฺฐํ ชนปเทน ชนปทํ ทีฆจาริกํ อนวฏฺฐิตจาริกํ อนุยุโตฺต จ โหติ รูปทสฺสนายฯ เอวมฺปิ ขิตฺตจกฺขุ โหติฯ

อถ วา ภิกฺขุ อนฺตรฆรํ ปวิโฏฺฐ วีถิํ ปฏิปโนฺน อสํวุโต คจฺฉติ หตฺถิํ โอโลเกโนฺต, อสฺสํ โอโลเกโนฺต, รถํ โอโลเกโนฺต, ปตฺติํ โอโลเกโนฺต, อิตฺถิโย โอโลเกโนฺต, ปุริเส โอโลเกโนฺต, กุมารเก โอโลเกโนฺต, กุมาริกาโย โอโลเกโนฺต, อนฺตราปณํ โอโลเกโนฺต, ฆรมุขานิ โอโลเกโนฺต, อุทฺธํ โอโลเกโนฺต, อโธ โอโลเกโนฺต, ทิสาวิทิสํ วิเปกฺขมาโน [เปกฺขมาโน (พหูสุ)] คจฺฉติฯ เอวมฺปิ ขิตฺตจกฺขุ โหติฯ

อถ วา ภิกฺขุ จกฺขุนา รูปํ ทิสฺวา นิมิตฺตคฺคาหี โหติ อนุพฺยญฺชนคฺคาหีฯ ยตฺวาธิกรณเมนํ จกฺขุนฺทฺริยํ อสํวุตํ วิหรนฺตํ อภิชฺฌาโทมนสฺสา ปาปกา อกุสลา ธมฺมา อนฺวาสฺสเวยฺยุํ, ตสฺส สํวราย นปฺปฏิปชฺชติ, น รกฺขติ จกฺขุนฺทฺริยํ, จกฺขุนฺทฺริเย น สํวรํ อาปชฺชติฯ เอวมฺปิ ขิตฺตจกฺขุ โหติฯ

ยถา วา ปเนเก โภโนฺต สมณพฺราหฺมณา สทฺธาเทยฺยานิ โภชนานิ ภุญฺชิตฺวา เต เอวรูปํ วิสูกทสฺสนํ อนุยุตฺตา วิหรนฺติ, เสยฺยถิทํ – นจฺจํ คีตํ วาทิตํ เปกฺขํ อกฺขานํ ปาณิสฺสรํ เวตาฬํ กุมฺภถูณํ โสภนกํ จณฺฑาลํ วํสํ โธวนํ หตฺถิยุทฺธํ อสฺสยุทฺธํ มหิํสยุทฺธํ อุสภยุทฺธํ อชยุทฺธํ เมณฺฑยุทฺธํ กุกฺกุฏยุทฺธํ วฏฺฏกยุทฺธํ ทณฺฑยุทฺธํ มุฏฺฐิยุทฺธํ นิพฺพุทฺธํ อุโยฺยธิกํ พลคฺคํ เสนาพฺยูหํ อนีกทสฺสนํ อิติ วาฯ เอวมฺปิ ขิตฺตจกฺขุ โหติฯ

กถํ น ขิตฺตจกฺขุ โหติ? อิเธกโจฺจ ภิกฺขุ น จกฺขุโลโล น จกฺขุโลลิเยน สมนฺนาคโต โหติ ''อทิฏฺฐํ ทกฺขิตพฺพํ ทิฏฺฐํ สมติกฺกมิตพฺพ''นฺติ น อาราเมน อารามํ น อุยฺยาเนน อุยฺยานํ น คาเมน คามํ น นิคเมน นิคมํ น นคเรน นครํ น รเฏฺฐน รฏฺฐํ น ชนปเทน ชนปทํ ทีฆจาริกํ อนวฏฺฐิตจาริกํ อนนุยุโตฺต จ โหติ รูปทสฺสนาย ฯ เอวมฺปิ น ขิตฺตจกฺขุ โหติฯ

อถ วา ภิกฺขุ อนฺตรฆรํ ปวิโฏฺฐ วีถิํ ปฏิปโนฺน สํวุโต คจฺฉติ น หตฺถิํ โอโลเกโนฺต...เป.... น ทิสาวิทิสํ วิเปกฺขมาโน คจฺฉติฯ เอวมฺปิ น ขิตฺตจกฺขุ โหติฯ

อถ วา ภิกฺขุ จกฺขุนา รูปํ ทิสฺวา น นิมิตฺตคฺคาหี โหติ...เป.... จกฺขุนฺทฺริเย สํวรํ อาปชฺชติฯ เอวมฺปิ น ขิตฺตจกฺขุ โหติฯ

ยถา วา ปเนเก โภโนฺต สมณพฺราหฺมณา สทฺธาเทยฺยานิ โภชนานิ ภุญฺชิตฺวา...เป.... อนีกทสฺสนํ อิติ วาฯ เอวรูปา วิสูกทสฺสนานุโยคา ปฏิวิรโต โหติฯ เอวมฺปิ น ขิตฺตจกฺขุ โหตีติ – โอกฺขิตฺตจกฺขุฯ

น จ ปาทโลโลติฯ กถํ ปาทโลโล โหติ? อิเธกโจฺจ ภิกฺขุ ปาทโลโล ปาทโลลิเยน สมนฺนาคโต โหติ, อาราเมน อารามํ...เป.... ทีฆจาริกํ อนวฏฺฐิตจาริกํ อนุยุโตฺต โหติ รูปทสฺสนายฯ เอวมฺปิ ปาทโลโล โหติฯ

อถ วา ภิกฺขุ อโนฺตปิ สงฺฆาราเม ปาทโลโล ปาทโลลิเยน สมนฺนาคโต โหติ, น อตฺถ เหตุ น การณเหตุ อุทฺธโต อวูปสนฺตจิโตฺต ปริเวณโต ปริเวณํ คจฺฉติฯ วิหารโต...เป.... อิติ ภวาภวกถํ กเถติฯ เอวมฺปิ ปาทโลโล โหติฯ

น จ ปาทโลโลติฯ ปาทโลลิยํ ปชเหยฺย วิโนเทยฺย พฺยนฺติํ กเรยฺย อนภาวํ คเมยฺย, ปาทโลลิยา อารโต อสฺส วิรโต ปฏิวิรโต นิกฺขโนฺต นิสฺสโฏ วิปฺปมุโตฺต วิสญฺญุโตฺต วิมริยาทิกเตน เจตสา วิหเรยฺย, ปฏิสลฺลานาราโม อสฺส ปฏิสลฺลานรโต อชฺฌตฺตํ เจโตสมถมนุยุโตฺต อนิราการฌาโน วิปสฺสนาย สมนฺนาคโต พฺรูเหตา สุญฺญาคารํ ฌายี ฌานรโต เอกตฺตมนุยุโตฺต สทตฺถครุโกติ – โอกฺขิตฺตจกฺขุ น จ ปาทโลโลฯ

ฌานานุยุโตฺต พหุชาครสฺสาติฯ **ฌานานุยุโตฺต**ติ ทฺวีหิ การเณหิ ฌานานุยุโตฺต – อนุปฺปนฺนสฺส วา ปฐมสฺส ฌานสฺส อุปฺปาทาย ยุโตฺต ปยุโตฺต อายุโตฺต สมายุโตฺต, อนุปฺปนฺนสฺส วา ทุติยสฺส ฌานสฺส... ตติยสฺส ฌานสฺส... จตุตฺถสฺส ฌานสฺส อุปฺปาทาย ยุโตฺต ปยุโตฺต อายุโตฺต สมายุโตฺตติฯ เอวมฺปิ ฌานานุยุโตฺตฯ อถ วา อุปฺปนฺนํ วา ปฐมํ ฌานํ อาเสวติ ภาเวติ พหุลีกโรติ [พหุลิํ กโรติ (ก.)], อุปฺปนฺนํ วา ทุติยํ ฌานํ ... ตติยํ ฌานํ... จตุตฺถํ ฌานํ อาเสวติ ภาเวติ พหุลีกโรตีติฯ เอวมฺปิ ฌานานุยุโตฺตฯ

พหุชาครสฺสาติ อิธ ภิกฺขุ ทิวสํ จงฺกเมน นิสชฺชาย อาวรณีเยหิ ธเมฺมหิ จิตฺตํ ปริโสเธติ, รตฺติยา ปฐมํ ยามํ จงฺกเมน นิสชฺชาย อาวรณีเยหิ ธเมฺมหิ จิตฺตํ ปริโสเธติ, รตฺติยา มชฺฌิมํ ยามํ ทกฺขิเณน ปเสฺสน สีหเสยฺยํ กเปฺปติ ปาเท ปาทํ อจฺจาธาย สโต สมฺปชาโน อุฎฺฐานสญฺญํ มนสิ กตฺวา, รตฺติยา ปจฺฉิมํ ยามํ ปจฺจุฎฺฐาย จงฺกเมน นิสชฺชาย อาวรณีเยหิ ธเมฺมหิ จิตฺตํ ปริโสเธตีติ – ฌานานุยุโตฺต พหุชาครสฺสฯ

อุเปกฺขมารพฺภ สมาหิตโตฺตติฯ **อุเปกฺขา**ติ ยา จตุเตฺถ ฌาเน อุเปกฺขา อุเปกฺขนา อชฺฌุเปกฺขนา จิตฺตสมตา จิตฺตปฺปสฺสทฺธตา มชฺฌตฺตตา จิตฺตสฺสฯ **สมาหิตโตฺต**ติ ยา จิตฺตสฺส ฐิติ สณฺฐิติ อวฏฺฐิติ อวิสาหาโร อวิกฺเขโป อวิสาหฏมานสตา สมโถ สมาธินฺทฺริยํ สมาธิพลํ สมฺมาสมาธิฯ **อุเปกฺขมารพฺภ สมาหิตโตฺต**ติฯ จตุเตฺถ ฌาเน อุเปกฺขํ อารพฺภ เอกคฺคจิโตฺต อวิกฺขิตฺตจิโตฺต อวิสาหฏมานโสติ – อุเปกฺขมารพฺภ สมาหิตโตฺตฯ

ตกฺกาสยํ กุกฺกุจฺจญฺจุปจฺฉิเนฺทติฯ **ตกฺกา**ติ นว วิตกฺกา – กามวิตโกฺก, พฺยาปาทวิตโกฺก, วิหิํสาวิตโกฺก, ญาติวิตโกฺก, ชนปทวิตโกฺก, อมรวิตโกฺก, ปรานุทยตาปฏิสญฺญุโตฺต วิตโกฺก, ลาภสกฺการสิโลกปฏิสญฺญุโตฺต วิตโกฺก, อนวญฺญตฺติปฏิสญฺญุโตฺต วิตโกฺก – อิเม วุจฺจนฺติ นว วิตกฺกาฯ กามวิตกฺกานํ กามสญฺญาสโย, พฺยาปาทวิตกฺกานํ พฺยาปาทสญฺญาสโย, วิหิํสาวิตกฺกานํ วิหิํสาสญฺญาสโยฯ อถ วา ตกฺกานํ วิตกฺกานํ สงฺกปฺปานํ อวิชฺชาสโย, อโยนิโส มนสิกาโร อาสโย, อสฺมิมาโน อาสโย, อโนตฺตปฺปํ อาสโย, อุทฺธจฺจํ อาสโยฯ

กุกฺกุจฺจนฺติ หตฺถกุกฺกุจฺจมฺปิ กุกฺกุจฺจํ ปาทกุกฺกุจฺจมฺปิ กุกฺกุจฺจํ หตฺถปาทกุกฺกุจฺจมฺปิ กุกฺกุจฺจํ, อกปฺปิเย กปฺปิยสญฺญิตา กปฺปิเย อกปฺปิยสญฺญิตา, อวเชฺช วชฺชสญฺญิตา, วเชฺช อวชฺชสญฺญิตาฯ ยํ เอวรูปํ กุกฺกุจฺจํ กุกฺกุจฺจายนา กุกฺกุจฺจายิตตฺตํ เจตโส วิปฺปฏิสาโร มโนวิเลโข – อิทํ วุจฺจติ กุกฺกุจฺจํฯ

อปิ จ ทฺวีหิ การเณหิ อุปฺปชฺชติ กุกฺกุจฺจํ เจตโส วิปฺปฏิสาโร มโนวิเลโข – กตตฺตา จ อกตตฺตา จฯ กถํ กตตฺตา จ อกตตฺตา จ อุปฺปชฺชติ กุกฺกุจฺจํ เจตโส วิปฺปฏิสาโร มโนวิเลโข?

“กตํ เม กายทุจฺจริตํ, อกตํ เม กายสุจริต”นฺติ อุปฺปชฺชติ กุกฺกุจฺจํ เจตโส วิปฺปฏิสาโร มโนวิเลโขฯ “กตํ เม วจีทุจฺจริตํ… กตํ เม มโนทุจฺจริตํ… กโต เม ปาณาติปาโต, อกตา เม ปาณาติปาตา เวรมณี”ติ อุปฺปชฺชติ กุกฺกุจฺจํ เจตโส วิปฺปฏิสาโร มโนวิเลโขฯ “กตํ เม อทินฺนาทานํ… กโต เม กาเมสุมิจฺฉาจาโร… กโต เม มุสาวาโท… กตา เม ปิสุณวาจา… กตา เม ผรุสวาจา… กโต เม สมฺผปฺปลาโป… กตา เม อภิชฺฌา… กโต เม พฺยาปาโท… กตา เม มิจฺฉาทิฏฺฐิ, อกตา เม สมฺมาทิฏฺฐี”ติ อุปฺปชฺชติ กุกฺกุจฺจํ เจตโส วิปฺปฏิสาโร มโนวิเลโขฯ เอวํ กตตฺตา จ อกตตฺตา จ อุปฺปชฺชติ กุกฺกุจฺจํ เจตโส วิปฺปฏิสาโร มโนวิเลโขฯ

อถ วา “สีเลสุมฺหิ น ปริปูรการี”ติ อุปฺปชฺชติ กุกฺกุจฺจํ เจตโส วิปฺปฏิสาโร มโนวิเลโข; “อินฺทฺริเยสุมฺหิ อคุตฺตทฺวาโร”ติ… “โภชเน อมตฺตญฺญุมฺหี”ติ… “ชาคริยํ อนนุยุตฺโตมฺหี”ติ… “น สติสมฺปชญฺญูน สมนฺนาคโตมฺหี”ติ… “อภาวิตา เม จตฺตาโร สติปฏฺฐานา”ติ… “อภาวิตา เม จตฺตาโร สมฺมปฺปธานา”ติ… “อภาวิตา เม จตฺตาโร อิทฺธิปาทา”ติ… “อภาวิตานิ เม ปญฺจินฺทฺริยานี”ติ… “อภาวิตานิ เม ปญฺจ พลานี”ติ… “อภาวิตา เม สตฺต โพชฺฌงฺคา”ติ… “อภาวิโต เม อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺค”ติ… “ทุกฺขํ เม อปริญฺญาต”นฺติ… “ทุกฺขสมุทโย เม อปฺปหีโน”ติ… “มคฺค เม อภาวิโต”ติ… “นิโรโธ เม อสจฺฉิกโต”ติ อุปฺปชฺชติ กุกฺกุจฺจํ เจตโส วิปฺปฏิสาโร มโนวิเลโขฯ **ตกฺกาสยํ กุกฺกุจฺจญฺจุปจฺฉินฺเท**ติฯ ตกฺกญฺจ ตกฺกาสยญฺจ กุกฺกุจฺจญฺจ อุปจฺฉินฺเทยฺย ฉินฺเทยฺย อุจฺฉินฺเทยฺย สมุจฺฉินฺเทยฺย ปชเหยฺย วิโนเทยฺย พฺยนฺตึ กเรยฺย อนภาวํ คเมยฺยาติ – ตกฺกาสยํ กุกฺกุจฺจญฺจุปจฺฉินฺเทฯ

เตนาห ภควา –

“โอกฺขิตฺตจกฺขุ น จ ปาทโลโล, ฌานานุยุตฺโต พหุชาครสฺส;
อุเปกฺขมารพฺภ สมาหิตตฺโต, ตกฺกาสยํ กุกฺกุจฺจญฺจุปจฺฉินฺเท”ติฯ

๒๐๘. **จุทิโต วจีภิ สติมาภินนฺเท, สพฺรหฺมจารีสุ ขิลํ ปภินฺเท;**
วาจํ ปมุญฺเจ กุสลํ นาติเวลํ, ชนวาทธมฺมาย น เจตเยยฺยฯ

จุทิโต วจีภิ สติมาภินนฺเทติฯ **จุทิโต**ติ อุปชฺฌายา วา อาจริยา วา สมานุปชฺฌายกา วา สมานาจริยกา วา มิตฺตา วา สนฺทิฏฺฐา วา สมฺภตฺตา วา สหายา วา โจเทนฺติ – “อิทํ เต, อาวุโส, อยุตฺตํ, อิทํ เต อปฺปตฺตํ, อิทํ เต อสารุปฺปํ, อิทํ เต อสีลฏฺฐ”นฺติฯ สตึ อุปฏฺฐเปตฺวา ตํ โจทนํ นนฺเทยฺย อภินนฺเทยฺย โมเทยฺย อนุโมเทยฺย อิจฺเฉยฺย สาทิเยยฺย ปตฺถเยยฺย ปิหเยยฺย อภิชเปฺปยฺยฯ ยถา อิตฺถี วา ปุริโส วา ทหโร ยุวา มณฺฑนชาติโก สีสํนฺหาโต อุปฺปลมาลํ วา วสฺสิกมาลํ วา อธิมุตฺตกมาลํ วา ลภิตฺวา อุโภหิ หตฺเถหิ ปฏิคฺคเหตฺวา อุตฺตมงฺเค สิรสฺมึ ปติฏฺฐาเปตฺวา นนฺเทยฺย อภินนฺเทยฺย โมเทยฺย อนุโมเทยฺย อิจฺเฉยฺย สาทิเยยฺย ปตฺถเยยฺย ปิหเยยฺย อภิชเปฺปยฺย; เอวเมว สตึ อุปฏฺฐเปตฺวา ตํ โจทนํ นนฺเทยฺย อภินนฺเทยฺย โมเทยฺย อนุโมเทยฺย อิจฺเฉยฺย สาทิเยยฺย ปตฺถเยยฺย ปิหเยยฺย อภิชเปฺปยฺยฯ

“นิธีนํว [นิธินํว (ก.) ธ. ป. ๗๖] ปวตฺตารํ, ยํ ปเสฺส วชฺชทสฺสินํ;
นิคฺคยฺหวาทึ เมธาวึ, ตาทิสํ ปณฺฑิตํ ภเชฯ

“ตาทิสํ ภชมานสฺส, เสโยฺย โหติ น ปาปิโย;
โอวเทยฺยานุสาเสยฺย, อสพฺภา จ นิวารเย;
สตญฺหิ โส ปิโย โหติ, อสตํ โหติ อปฺปิโย”ติฯ

จุทิโต วจีภิ สติมาภินนฺท, สพฺรหฺมจารีสุ ขิลํ ปภินฺทติฯ **สพฺรหฺมจารี**ติ เอกกมฺมํ เอกุทฺเทโส สมสิกฺขตาฯ **สพฺรหฺมจารีสุ ขิลํ ปภินฺท**ติฯ สพฺรหฺมจารีสุ อาหตจิตฺตตํ ขิลชาตตํ ปภินฺทยฺย , ปญฺจปิ เจโตขิเล ภินฺทยฺย, ตโยปิ เจโตขิเล ภินฺทยฺย, ราคขิลํ โทสขิลํ โมหขิลํ ภินฺทยฺย ปภินฺทยฺย สมฺภินฺทยฺยาติ – สพฺรหฺมจารีสุ ขิลํ ปภินฺทฯ

วาจํ ปมุเญฺจ กุสลํ นาติเวลนฺติฯ ญาณสมุฏฺฐิตํ วาจํ มุเญฺจยฺย, อตฺถูปสํหิตํ ธมฺมูปสํหิตํ กาเลน สาปเทสํ ปริยนฺตวตึ วาจํ มุเญฺจยฺย ปมุเญฺจยฺยาติ – วาจํ ปมุเญฺจ กุสลํฯ **นาติเวล**นฺติฯ **เวลา**ติ เทฺว เวลา – กาลเวลา จ สีลเวลา จฯ กตมา กาลเวลา? กาลาติกฺกนฺตํ วาจํ น ภาเสยฺย, เวลาติกฺกนฺตํ วาจํ น ภาเสยฺย, กาลเวลาติกฺกนฺตํ วาจํ น ภาเสยฺย, กาลํ อสมฺปตฺตํ วาจํ น ภาเสยฺย, เวลํ อสมฺปตฺตํ วาจํ น ภาเสยฺย, กาลเวลํ อสมฺปตฺตํ วาจํ น ภาเสยฺยฯ

"โย เว [จ (สฺยา.)] กาเล อสมฺปเตฺต, อติเวลญฺจ ภาสติ;
เอวํ โส นิหโต เสติ, โกกิลาเยว [โกกิลิยาว (สฺยา.)] อตฺรโช"ติฯ

อยํ กาลเวลาฯ กตมา สีลเวลา? รโตฺต วาจํ น ภาเสยฺย, ทุฏฺโฐ วาจํ น ภาเสยฺย, มูโฬฺห วาจํ น ภาเสยฺย, มุสาวาทํ น ภาเสยฺย, ปิสุณวาจํ น ภาเสยฺย, ผรุสวาจํ น ภาเสยฺย, สมฺผปฺปลาปํ น ภาเสยฺย น กเถยฺย น ภเณยฺย น ทีปเยยฺย น โวหเรยฺยฯ อยํ สีลเวลาติ – วาจํ ปมุเญฺจ กุสลํ นาติเวลํฯ

ชนวาทธมฺมาย น เจตเยยฺยาติฯ **ชนา**ติ ขตฺติยา จ พฺราหฺมณา จ เวสฺสา จ สุทฺทา จ คหฏฺฐา จ ปพฺพชิตา จ เทวา จ มนุสฺสา จฯ ชนสฺส วาทาย อุปวาทาย นินฺทาย ครหาย อกิตฺติยา อวณฺณหาริกาย สีลวิปตฺติยา วา อาจารวิปตฺติยา วา ทิฏฺฐิวิปตฺติยา วา อาชีววิปตฺติยา วา น เจตเยยฺย เจตนํ น อุปฺปาเทยฺย จิตฺตํ น อุปฺปาเทยฺย สงฺกปฺปํ น อุปฺปาเทยฺย มนสิการํ น อุปฺปาเทยฺยาติ – ชนวาทธมฺมาย น เจตเยยฺยฯ

เตนาห ภควา –

"จุทิโต วจีภิ สติมาภินนฺท, สพฺรหฺมจารีสุ ขิลํ ปภินฺท;
วาจํ ปมุเญฺจ กุสลํ นาติเวลํ, ชนวาทธมฺมาย น เจตเยยฺยา"ติฯ

๒๐๙. อถาปรํ ปญฺจ รชานิ โลเก, เยสํ สตีมา วินยาย สิกฺข;
รูเปสุ สทฺเทสุ อโถ รเสสุ, คนฺเธสุ ผเสฺสสุ สเหถ ราคํฯ

อถาปรํ ปญฺจ รชานิ โลเกติฯ **อถา**ติ ปทสนฺธิ ปทสํสโคฺค ปทปาริปูรี อกฺขรสมวาโย พฺยญฺชนสิลิฏฺฐตา ปทานุปุพฺพตาเปตํ – อถาติฯ **ปญฺจ รชานี**ติ รูปรโช, สทฺทรโช, คนฺธรโช, รสรโช, โผฏฺฐพฺพรโชฯ

"ราโค รโช น จ ปน เรณุ วุจฺจติ, ราคเสฺสตํ อธิวจนํ รโชติ;
เอตํ รชํ วิปฺปชหิตฺวา [ปฏิวิโนทิตฺวา (ก.)] ปณฺฑิตา, วิหรนฺติ เต วิคตรชสฺส สาสเนฯ

"โทโส รโช น จ ปน เรณุ วุจฺจติ…เป.…;
วิหรนฺติ เต วิคตรชสฺส สาสเนฯ

‘‘โมโห รโช น จ ปน เรณุ วุจฺจติ…เป….;
วิหรนฺติ เต วิคตรชสฺส สาสเน’’ฯ

โลเกติ อปายโลเก มนุสฺสโลเก เทวโลเก ขนฺธโลเก ธาตุโลเก อายตนโลเกติ – อถาปรํ ปญฺจ รชานิ โลเกฯ

เยสํ สตีมา วินยาย สิกฺขติฯ **เยส**นฺติ รูปราคสฺส สทฺทราคสฺส คนฺธราคสฺส รสราคสฺส โผฏฺฐพฺพราคสฺสฯ **สตีมา**ติ ยา สติ อนุสฺสติ ปฏิสฺสติ สติ สรณตา ธารณตา อปิลาปนตา อสมฺมุสฺสนตา สตินฺทฺริยํ สติพลํ สมฺมาสติ สติสโมฺพชฺฌงฺโค เอกายนมโคฺค – อยํ วุจฺจติ สติฯ อิมาย สติยา อุเปโต สมุเปโต อุปคโต สมุปคโต อุปปโนฺน สมุปปโนฺน สมนฺนาคโตฯ โส วุจฺจติ สติมา ฯ **สิกฺข**ติ ติโสฺส สิกฺขา – อธิสีลสิกฺขา, อธิจิตฺตสิกฺขา, อธิปญฺญาสิกฺขาฯ กตมา อธิสีลสิกฺขา…เป…. อยํ อธิปญฺญาสิกฺขาฯ **เยสํ สตีมา วินยาย สิกฺข**ติฯ สติมา ปุคฺคโล เยสํ รูปราคสฺส สทฺทราคสฺส คนฺธราคสฺส รสราคสฺส โผฏฺฐพฺพราคสฺส วินยาย ปฏิวินยาย ปหานาย วูปสมาย ปฏินิสฺสคฺคาย ปฏิปสฺสทฺธิยา อธิสีลมฺปิ สิเกฺขยฺย อธิจิตฺตมฺปิ สิเกฺขยฺย อธิปญฺญมฺปิ สิเกฺขยฺย, อิมา ติโสฺส สิกฺขาโย อาวชฺชโนฺต สิเกฺขยฺย, ชานโนฺต สิเกฺขยฺย…เป…. สจฺฉิกาตพฺพํ สจฺฉิกโรโนฺต สิเกฺขยฺย อาจเรยฺย สมาจเรยฺย สมาทาย วเตฺตยฺยาติ – เยสํ สตีมา วินยาย สิกฺขฯ

รูเปสุ สเทฺทสุ อโถ รเสสุ, คเนฺธสุ ผเสฺสสุ สเหถ ราคนฺติฯ รูเปสุ สเทฺทสุ คเนฺธสุ รเสสุ โผฏฺฐเพฺพสุ ราคํ สเหยฺย ปริสเหยฺย อภิภเวยฺย อโชฺฌตฺถเรยฺย ปริยาทิเยยฺย มเทฺทยฺยาติ – รูเปสุ สเทฺทสุ อโถ รเสสุ คเนฺธสุ ผเสฺสสุ สเหถ ราคํฯ

เตนาห ภควา –

‘‘อถาปรํ ปญฺจ รชานิ โลเก, เยสํ สตีมา วินยาย สิกฺข;
รูเปสุ สเทฺทสุ อโถ รเสสุ, คเนฺธสุ ผเสฺสสุ สเหถ ราค’’นฺติฯ

๒๑๐.เอเตสุ ธเมฺมสุ วิเนยฺย ฉนฺทํ, ภิกฺขุ สติมา สุวิมุตฺตจิโตฺต;
กาเล โส สมฺมา ธมฺมํ ปริวีมํสมาโน, เอโกทิภูโต วิหเน ตมํ โสฯ [อิติ ภควา]

เอเตสุ ธเมฺมสุ วิเนยฺย ฉนฺทนฺติฯ **เอเตสู**ติ รูเปสุ สเทฺทสุ คเนฺธสุ รเสสุ โผฏฺฐเพฺพสุฯ **ฉโนฺท**ติ โย กาเมสุ กามจฺฉโนฺท กามราโค กามนนฺที กามตณฺหา กามเสฺนโห กามปริฬาโห กามมุจฺฉา กามโชฺฌสานํ กาโมโฆ กามโยโค กามุปาทานํ…เป…. กามจฺฉนฺทนีวรณํฯ **เอเตสุ ธเมฺมสุ วิเนยฺย ฉนฺท**นฺติฯ เอเตสุ ธเมฺมสุ ฉนฺทํ วิเนยฺย ปฏิวิเนยฺย ปชเหยฺย วิโนเทยฺย พฺยนฺตึ กเรยฺย อนภาวํ คเมยฺยาติ – เอเตสุ ธเมฺมสุ วิเนยฺย ฉนฺทํฯ

ภิกฺขุ* สติมา *สุวิมุตฺตจิโตฺตติฯ ***ภิกฺขู***ติ ปุถุชฺชนกลฺยาณโก วา ภิกฺขุ, เสโข วา ภิกฺขุฯ **สติมา**ติ ยา สติ อนุสฺสติ…เป…. สมฺมาสติ สติสโมฺพชฺฌงฺโค เอกายนมโคฺค – อยํ วุจฺจติ สติฯ อิมาย สติยา อุเปโต สมุเปโต…เป…. โส วุจฺจติ สติมาฯ

ภิกฺขุ* สติมา *สุวิมุตฺตจิโตฺตติฯ ปฐมํ ฌานํ สมาปนฺนสฺส นีวรเณหิ จิตฺตํ มุตฺตํ วิมุตฺตํ สุวิมุตฺตํ, ทุติยํ ฌานํ สมาปนฺนสฺส วิตกฺกวิจาเรหิ จิตฺตํ มุตฺตํ วิมุตฺตํ สุวิมุตฺตํ, ตติยํ ฌานํ สมาปนฺนสฺส ปีติยา จ จิตฺตํ มุตฺตํ วิมุตฺตํ สุวิมุตฺตํ, จตุตฺถํ ฌานํ สมาปนฺนสฺส สุขทุเกฺขหิ จิตฺตํ มุตฺตํ วิมุตฺตํ สุวิมุตฺตํ; อากาสานญฺจายตนํ สมาปนฺนสฺส รูปสญฺญาย ปฏิฆสญฺญาย นาน

ตฺตสญฺญาย จิตฺตํ มุตฺตํ วิมุตฺตํ สุวิมุตฺตํ, วิญฺญาณญฺจายตนํ สมาปนฺนสฺส อากาสานญฺจายตนสญฺญาย จิตฺตํ... อากิญฺจญฺญายตนํ สมาปนฺนสฺส วิญฺญาณญฺจายตนสญฺญาย จิตฺตํ... เนวสญฺญานาสญฺญายตนํ สมาปนฺนสฺส อากิญฺจญฺญายตนสญฺญาย จิตฺตํ มุตฺตํ วิมุตฺตํ สุวิมุตฺตํ; โสตาปนฺนสฺส สกฺกายทิฏฺฐิยา วิจิกิจฺฉาย สีลพฺพตปรามาสา ทิฏฺฐานุสยา วิจิกิจฺฉานุสยา ตเทกฏฺเฐหิ จ กิเลเสหิ จิตฺตํ มุตฺตํ วิมุตฺตํ สุวิมุตฺตํ, สกทาคามิสฺส โอฬาริกา กามราคานุสยา ปฏิฆานุสยา ตเทกฏฺเฐหิ จ กิเลเสหิ จิตฺตํ มุตฺตํ วิมุตฺตํ สุวิมุตฺตํ , อนาคามิสฺส อนุสหคตา กามราคสโญฺญชนา ปฏิฆสโญฺญชนา อนุสหคตา กามราคานุสยา ปฏิฆานุสยา ตเทกฏฺเฐหิ จ กิเลเสหิ จิตฺตํ มุตฺตํ วิมุตฺตํ สุวิมุตฺตํ, อรหโต รูปราคา อรูปราคา มานา อุทฺธจฺจา อวิชฺชาย มานานุสยา ภวราคานุสยา อวิชฺชานุสยา ตเทกฏฺเฐหิ จ กิเลเสหิ พหิทฺธา จ สพฺพนิมิตฺเตหิ จิตฺตํ มุตฺตํ วิมุตฺตํ สุวิมุตฺตนฺติ – ภิกฺขุ สติมา สุวิมุตฺตจิโตฺตฯ

กาเลน โส สมฺมา ธมฺมํ ปริวีมํสมาโนติฯ **กาเลนา**ติ อุทฺธเต จิเตฺต สมถสฺส [สมาธิสฺส (สี.)] กาโล, สมาหิเต จิเตฺต วิปสฺสนาย กาโลฯ

“กาเล ปคฺคณฺหติ จิตฺตํ, นิคฺคณฺหติ ปุนาปเร [อถาปเร (สฺยา.)];
สมฺปหํสติ กาเลน, กาเล จิตฺตํ สมาทเหฯ

“อชฺฌุเปกฺขติ กาเลน, โส โยคี กาลโกวิโท;
กิมฺหิ กาลมฺหิ ปคฺคาโห, กิมฺหิ กาเล วินิคฺคโหฯ

“กิมฺหิ ปหํสนากาโล, สมถกาโล จ กีทิโส;
อุเปกฺขากาลํ จิตฺตสฺส, กถํ ทเสฺสติ โยคิโนฯ

“ลีเน จิตฺตมฺหิ ปคฺคาโห, อุทฺธตสฺมิํ วินิคฺคโห;
นิรสฺสาทคตํ จิตฺตํ, สมฺปหํเสยฺย ตาวเทฯ

“สมฺปหฏฺฐํ ยทา จิตฺตํ, อลีนํ ภวตินุทฺธตํ;
สมถสฺส จ โส [สมถนิมิตฺตสฺส โส (สี. ก.)] กาโล, อชฺฌตฺตํ รมเย มโนฯ

“เอเตน เมวุปาเยน, ยทา โหติ สมาหิตํ;
สมาหิตจิตฺตมญฺญาย, อชฺฌุเปเกฺขยฺย ตาวเทฯ

“เอวํ กาลวิทู ธีโร, กาลญฺญู กาลโกวิโท;
กาเลน กาลํ จิตฺตสฺส, นิมิตฺตมุปลกฺขเย”ติฯ

กาเลน โส สมฺมา ธมฺมํ ปริวีมํสมาโนติฯ “สเพฺพ สงฺขารา อนิจฺจา”ติ สมฺมา ธมฺมํ ปริวีมํสมาโน, “สเพฺพ สงฺขารา ทุกฺขา”ติ สมฺมา ธมฺมํ ปริวีมํสมาโน, “สเพฺพ ธมฺมา อนตฺตา”ติ สมฺมา ธมฺมํ ปริวีมํสมาโน...เป.... “ยํ กิญฺจิ สมุทยธมฺมํ สพฺพํ ตํ นิโรธธมฺม”นฺติ – สมฺมา ธมฺมํ ปริวีมํสมาโนฯ

เอโกทิภูโต วิหเน ตมํ โส, อิติ ภควาติฯ **เอโกที**ติ เอกคฺคจิโตฺต อวิกฺขิตฺตจิโตฺต อวิสาหฏมานโส สมโถ สมาธินฺทฺริยํ สมาธิพลํ สมฺมาสมาธีติ – เอโกทิภูโตฯ **วิหเน ตมํ โส**ติ ราคตมํ โทสตมํ โมหตมํ ทิฏฺฐิตมํ มานตมํ กิเลสตมํ ทุจฺจริตตมํ อนฺธกรณํ อจกฺขุกรณํ อญฺ

ญาณกรณํ ปญฺญานิโรธิกํ วิฆาตปกฺขิกํ อนิพฺพานสํวตฺตนิกํ หเนยฺย วิหเนยฺย ปชเหยฺย วิโนเทยฺย พฺยนฺตึ กเรยฺย อนภาวํ คเมยฺยฯ

ภควาติ คารวาธิวจนํฯ อปิ จ ภคฺคราโคติ ภควา, ภคฺคโทโสติ ภควา, ภคฺคโมโหติ ภควา, ภคฺคมาโนติ ภควา, ภคฺคทิฏฺฐีติ ภควา, ภคฺคกณฺฑโกติ ภควา, ภคฺคกิเลโสติ ภควา, ภชิ วิภชิ ปวิภชิ ธมฺมรตนนฺติ ภควา, ภวานํ อนฺตกโรติ ภควา, ภาวิตกาโย ภาวิตสีโล ภาวิตจิตฺโต ภาวิตปญฺโญติ ภควา, ภชิ วา ภควา อรญฺญวนปตฺถานิ ปนฺตานิ เสนาสนานิ อปฺปสทฺทานิ อปฺปนิโคฺฆสานิ วิชนวาตานิ มนุสฺสราหเสฺสยฺยกานิ ปฏิสลฺลานสารุปฺปานีติ ภควา, ภาคี วา ภควา จีวรปิณฺฑปาตเสนาสนคิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารานนฺติ ภควา, ภาคี วา ภควา อตฺถรสสฺส ธมฺมรสสฺส วิมุตฺติรสสฺส อธิสีลสฺส อธิจิตฺตสฺส อธิปญฺญายาติ ภควา, ภาคี วา ภควา จตุนฺนํ ฌานานํ จตุนฺนํ อปฺปมญฺญานํ จตุนฺนํ อรูปสมาปตฺตีนนฺติ ภควา, ภาคี วา ภควา อฏฺฐนฺนํ วิโมกฺขานํ อฏฺฐนฺนํ อภิภายตนานํ นวนฺนํ อนุปุพฺพวิหารสมาปตฺตีนนฺติ ภควา, ภาคี วา ภควา ทสนฺนํ สญฺญาภาวนานํ ทสนฺนํ กสิณสมาปตฺตีนํ อานาปานสฺสติสมาธิสฺส อสุภสมาปตฺติยาติ ภควา, ภาคี วา ภควา จตุนฺนํ สติปฏฺฐานานํ จตุนฺนํ สมฺมปฺปธานานํ จตุนฺนํ อิทฺธิปาทานํ ปญฺจนฺนํ อินฺทฺริยานํ ปญฺจนฺนํ พลานํ สตฺตนฺนํ โพชฺฌงฺคานํ อริยสฺส อฏฺฐงฺคิกสฺส มคฺคสฺสาติ ภควา, ภาคี วา ภควา ทสนฺนํ ตถาคตพลานํ จตุนฺนํ เวสารชฺชานํ จตุนฺนํ ปฏิสมฺภิทานํ ฉนฺนํ อภิญฺญานํ ฉนฺนํ พุทฺธธมฺมานนฺติ ภควา , ภควาติ เนตํ นามํ มาตรา กตํ น ปิตรา กตํ น ภาตรา กตํ น ภคินิยา กตํ น มิตฺตามเจฺจหิ กตํ น ญาติสาโลหิเตหิ กตํ น สมณพฺราหฺมเณหิ กตํ น เทวตาหิ กตํ; วิโมกฺขนฺติกเมตํ พุทฺธานํ ภควนฺตานํ โพธิยา มูเล สห สพฺพญฺญุตญาณสฺส ปฏิลาภา สจฺฉิกา ปญฺญตฺติ ยทิทํ ภควาติ – เอโกทิภูโต วิหเน ตมํ โส อิติ ภควาฯ

เตนาห ภควา –

‘‘เอเตสุ ธเมฺมสุ วิเนยฺย ฉนฺทํ, ภิกฺขุ สติมา สุวิมุตฺตจิโตฺต;
กาเลน โส สมฺมา ธมฺมํ ปริวีมํสมาโน, เอโกทิภูโต วิหเน ตมํ โส’’ฯ [อิติ ภควาติ]

สาริปุตฺตสุตฺตนิเทฺทโส โสฬสโมฯ

อฏฺฐกวคฺคมฺหิ โสฬส สุตฺตนิเทฺทสา สมตฺตาฯ

มหานิเทฺทสปาฬิ นิฏฺฐิตาฯ